

HEYDƏR ƏLİYEV

MÜSTƏQİLLİYİMİZ
ƏBƏDİDİR

iyirmi dördüncü kitab

dekabr, 1999 - fevral, 2000

AZƏRNƏŞR
BAKI – 2008

Buraxılışına məsul
akademik
RAMİZ MEHDİYEV

ƏLİYEV HEYDƏR

Ə 56 Müstəqilliyimiz əbədidir. B., Azərnəşr, 2008, 504 səh.

Ümummilli lider Heydər Əlirza oğlu Əliyevin çıxışları, nitqləri, bəyanatları, müxtəlif görüşlərdə söhbətləri, müsahibələri, həmçinin məktub və teleqramlardan ibarət «Müstəqilliyimiz əbədidir» çox-cildliyinin növbəti – 24-cü cildi 1999-cu il dekabrın 14-dən 2000-ci il fevralın 5-dək olan dövrü əhatə edir.

Kitabda ulu öndərin Yeni Azərbaycan Partiyasının I qurultayında dərin məzmunlu nitqi, Azərbaycanda bazar iqtisadiyyatının, sahibkarlığın inkişafı və bu inkişafın sürətləndirilməsi, ictimai-siyasi həyatın digər vacib məsələlərinə dair metariallar verilmişdir.

Kitabda, həmçinin Heydər Əliyevin Moskvada MDB-nin üzvü olan ölkələrin dövlət başçılarının Zirvə görüşündə, İsveçrənin Davos şəhərində Ümumdünya iqtisadi forumunda «Qafqazın və Mərkəzi Asiyanın perspektivləri: «İpək yolu və ya böyük oyun» mövzusunda keçirilmiş sessiyada çıxışı, ikitərəfli görüş, danışq və söhbətləri sessiya iştirakçılarının suallarına verdiyi cavablar toplanmışdır.

Cilddə, eyni zamanda, ədəbiyyat, incəsənət, idmançılar və onların məşqçiləri ilə görüşləri, bu şəxslərə verdiyi böyük qiymət və dəyərli tövsiyələr öz əksini tapmışdır.

KİTABIN İÇİNDƏKİLƏR

ATƏT-in MİNSK QURUPUNUN NÜMAYƏNDƏ HEYƏTİ İLƏ GÖRÜŞDƏ SÖHBƏT	
<i>14 dekabr 1999-cu il.....</i>	<i>14</i>
20 YANVAR FACİƏSİNİN 10-cu İLDÖNÜMÜ HAQQINDA	
<i>16 dekabr 1999-cu il.....</i>	<i>22</i>
SABİRABAD RAYONUNDAKI NİZAMİ GƏNCƏVİ ADINA 5 NÖMRƏLİ ŞƏHƏR ORTA MƏKTƏBİNƏ	
<i>16 dekabr 1999-cu il.....</i>	<i>26</i>
NİGER RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ ZATİ-ALİLƏRİ CƏNAB MƏHAMƏN OSMANA	
<i>16 dekabr 1999-cu il.....</i>	<i>27</i>
RUSİYANIN AZƏRBAYCANDAKI SƏFİRİ ALEKSANDR BLOXİN İLƏ GÖRÜŞDƏ SÖHBƏT	
<i>17 dekabr 1999-cu il.....</i>	<i>28</i>
YENİ AZƏRBAYCAN PARTİYASININ BİRİNCİ QURULTAYINDA NİTQ	
<i>20 dekabr 1999-cu il.....</i>	<i>33</i>
YEKUN NİTQİ	
<i>20 dekabr 1999-cu il.....</i>	<i>48</i>
RUSİYA JURNALİSTLƏRİ QURUPU İLƏ GÖRÜŞDƏ SÖHBƏT	
<i>25 dekabr 1999-cu il.....</i>	<i>53</i>
XALQ ARTİSTİ ƏMİNƏ XANIM DİLBAZİYƏ	
<i>25 dekabr 1999-cu il.....</i>	<i>65</i>
AMERİKA BİRLƏŞMİŞ ŞTATLARI NÜMAYƏNDƏLƏR PALATASININ ÜZVÜ KONQRESMEN CEK KİNGSTONA	
<i>25 dekabr 1999-cu il.....</i>	<i>66</i>
AMERİKA BİRLƏŞMİŞ ŞTATLARI RESPUBLİKAÇILAR PARTİYASININ MİLLİ KOMİTƏSİNİN SƏDRİ CƏNAB CİM NİKOLSONA	
<i>25 dekabr 1999-cu il.....</i>	<i>67</i>

<hr/>	
BÖYÜK BRİTANİYA LORDLAR PALATASININ ÜZVÜ LORD VAVERLİYƏ	
<i>25 dekabr 1999-cu il.....</i>	68
FRANSANIN RESPUBLİKA UĞRUNDA BİRLİK PARTİYASININ SƏDRİ XANIM MİŞEL ALLYOT MARIYƏ	
<i>25 dekabr 1999-cu il.....</i>	69
İSRAİL DÖVLƏTİNİN MÜDAFİƏ NAZİRİNİN MÜAVİNİ CƏNAB EFRAİM SNEHƏ	
<i>25 dekabr 1999-cu il.....</i>	70
SSRİ XALQ ARTİSTİ BƏSTƏKAR ALEKSANDRA PAXMUTOVAYA	
<i>26 dekabr 1999-cu il.....</i>	71
XALQ RƏSSAMI KAMİL ƏLİYEVƏ	
<i>27 dekabr 1999-cu il.....</i>	72
QAZAX MÜƏLLİMLƏR SEMİNARIYASININ YARADILMASININ 80 İLLİK YUBİLİYİNƏ HƏSR OLUNMUŞ ÜMUMRESPUBLİKA ELMİ-PRAKTİKİ KONFRANSIN İŞTİRAKÇILARINA	
<i>27 dekabr 1999-cu il.....</i>	73
DÜNYA AZƏRBAYCANLILARINA	
<i>28 dekabr 1999-cu il.....</i>	74
MƏMMƏDƏMİN RƏSULZADƏ ADINA BAKI DÖVLƏT UNİVERSİTETİNƏ	
<i>28 dekabr 1999-cu il.....</i>	75
XALQ RƏSSAMI KAMİL NƏCƏFZADƏYƏ	
<i>28 dekabr 1999-cu il.....</i>	76
QARADAĞ RAYONUNDA QAÇQINLAR VƏ MƏCBURİ KÖÇKÜNLƏR ÜÇÜN TİKİLMİŞ FƏRDİ YAŞAYIŞ EVLƏRİ KOMPLEKSİNİN – "ÜMİD" QƏSƏBƏSİNİN İSTİFADƏYƏ VERİLMƏSİ MƏRASİMİNDƏ NİTQ	
<i>29 dekabr 1999-cu il.....</i>	77
KOSOVODA SÜLHMƏRAMLI QÜVVƏLƏRİN TƏRKİBİNDƏ FƏALİYYƏT GÖSTƏRƏN AZƏRBAYCAN ƏSGƏR VƏ ZABİTLƏRİNƏ	
<i>30 dekabr 1999-cu il.....</i>	82

<hr/>	
VALİDEYN HİMAYƏSİNDƏN MƏHRUM OLMUŞ UŞAQLAR ÜÇÜN TƏŞKİL EDİLMİŞ YENİ İL ŞƏNLIYINDƏ NİTQ	
<i>31 dekabr 1999-cu il .....</i>	83
 AZƏRBAYCAN XALQINA YENİ İL TƏBRİKİ	
<i>31 dekabr 1999-cu il.....</i>	85
 SUDAN RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ ZATI-ALİLƏRİ CƏNAB ÖMƏR HƏSƏN ƏHMƏD ƏL-BƏŞİRƏ	
<i>İyanvar 2000-ci il.....</i>	90
 KUBA RESPUBLİKASININ DÖVLƏT ŞURASININ SƏDRİ ZATI-ALİLƏRİ CƏNAB FİDEL KASTROYA	
<i>İyanvar 2000-ci il.....</i>	91
 «EKONOMİÇESKAYA JIZN» QƏZETİNİN MÜXBİRİNƏ MÜSAHİBƏ	
<i>2 yanvar 2000-ci il.....</i>	92
 İSVEÇRƏ KONFEDERASIYASININ PREZİDENTİ ZATI-ALİLƏRİ CƏNAB ADOLF OQİYƏ	
<i>4 yanvar 2000-ci il.....</i>	94
 AZƏRBAYCAN XRİSTİANLARINA	
<i>6 yanvar 2000-ci il.....</i>	95
 TÜRKİYƏ NÜMAYƏNDƏ HEYƏTİ İLƏ GÖRÜŞDƏ SÖHBƏT	
<i>6 yanvar 2000-ci il.....</i>	96
 RAMAZAN BAYRAMI MÜNASİBƏTİLƏ AZƏRBAYCAN XALQINA TƏBRİK	
<i>7 yanvar 2000-ci il.....</i>	98
 «III MİNİLLİK. ƏSRİN YEKUNLARI. GƏLƏCƏYƏ BAXIŞ» BEYNƏLXALQ KONQRESİNƏ	
<i>8 yanvar 2000-ci il.....</i>	99
 TÜRKİYƏYƏ QISAMÜDDƏTLİ İŞGÜZAR SƏFƏRƏ YOLA DÜŞMƏZDƏN ƏVVƏL BİNƏ HAVA LİMANINDA JURNALİSTLƏRİN SUALLARINA CAVAB	
<i>9 yanvar 2000-ci il.....</i>	101

<i>TÜRKİYƏ PREZİDENTİ SÜLEYMAN DƏMİRƏLİN VƏ AZƏRBAYCAN PREZİDENTİ HEYDƏR ƏLİYEVİN TÜRKİYƏNİN VƏ ANKARADA AKKREDİTƏ OLUNMUŞ XARİCİ ÖLKƏLƏRİN JURNALİSTLƏRİ QARŞISINDA BƏYANATLARI</i>	
<i>9 yanvar 2000-ci il.....</i>	<i>103</i>
<i>TÜRKİYƏ CÜMHURİYYƏTİNİN PREZİDENTİ SÜLEYMAN DƏMİRƏL İLƏ GÖRÜŞDƏ SÖHBƏT</i>	
<i>9 yanvar 2000-ci il.....</i>	<i>105</i>
<i>TÜRKİYƏ RESPUBLİKASI SİLAHLI QÜVVƏLƏRİ BAŞ QƏRARGAHININ RƏİSİ, ORDU GENERALI HÜSEYN KIVRIKOĞLU İLƏ GÖRÜŞDƏ SÖHBƏT</i>	
<i>10 yanvar 2000-ci il.....</i>	<i>106</i>
<i>TÜRKİYƏ BAŞ NAZİRİNİN MÜAVİNİ DÖVLƏT BAXÇƏLİ İLƏ GÖRÜŞDƏ SÖHBƏT</i>	
<i>10 yanvar 2000-ci il.....</i>	<i>107</i>
<i>TÜRKİYƏNİN BAŞ NAZİRİ BÜLƏND ECEVİT İLƏ GÖRÜŞDƏ SÖHBƏT</i>	
<i>10 yanvar 2000-ci il.....</i>	<i>109</i>
<i>TÜRKİYƏ PREZİDENTİ SÜLEYMAN DƏMİRƏLİN VƏ AZƏRBAYCAN PREZİDENTİ HEYDƏR ƏLİYEVİN AZƏRBAYCANIN, TÜRKİYƏNİN VƏ ANKARADA AKKREDİTƏ OLUNMUŞ XARİCİ ÖLKƏLƏRİN JURNALİSTLƏRİ QARŞISINDA BƏYANATLARI</i>	
<i>10 yanvar 2000-ci il.....</i>	<i>111</i>
<i>TÜRKİYƏDƏN BAKIYA QAYIDARKƏN BİNƏ HAVA LİMANINDA JURNALİSTLƏRİN SUALLARINA CAVAB</i>	
<i>10 yanvar 2000-ci il.....</i>	<i>114</i>
<i>ÖZBƏKİSTAN RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ ZATİ-ALİLƏRİ CƏNAB İSLAM KƏRİMOVA</i>	
<i>11 yanvar 2000-ci il.....</i>	<i>116</i>
<i>QVATEMALA RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ ZATİ-ALİLƏRİ CƏNAB ALVARO ARZUYA</i>	
<i>11 yanvar 2000-ci il.....</i>	<i>117</i>
<i>NEFTÇİ-GEOLOQ XOŞBƏXT YUSİFZADƏYƏ</i>	

---

13 yanvar 2000-ci il..... 118

**AMERİKA BİRLƏŞMİŞ ŞTATLARININ AZƏRBAYCANDAKI SƏFİRİ
STENLİ ESKUDERO İLƏ GÖRÜŞDƏKİ SÖHBƏTDƏN**

13 yanvar 2000-ci il..... 119

XALQ ARTİSTİ CƏNNƏT SƏLİMOVAYA

17 yanvar 2000-ci il..... 122

ŞAİR ZƏLİMXAN YAQUBA

17 yanvar 2000-ci il..... 123

**RUSİYA XARİCİ İŞLƏR NAZİRİNİN MÜAVİNİ QRIQORI BERDENİKOV
BAŞDA OLMAQLA RUSİYA NÜMAYƏNDƏ HEYƏTİ İLƏ GÖRÜŞDƏ
SÖHBƏT**

17 yanvar 2000-ci il..... 124

**BÖYÜK BRİTANİYANIN «RAMKO» ŞİRKƏTİNİN DİREKTORLAR
ŞURASININ ÜZVÜ, KEÇMİŞ XARİCİ İŞLƏR NAZİRİ SER MAL KOLM
RUFKİND VƏ ŞİRKƏTİN PREZİDENTİ STİV REMPI İLƏ GÖRÜŞDƏ
SÖHBƏT**

17 yanvar 2000-ci il..... 127

**BÖYÜK BRİTANİYANIN «MORRİSON KASPIAN LTD» ŞİRKƏTİNİN
DİREKTORLAR ŞURASININ SƏDRİ FREYZER MORRİSON İLƏ GÖRÜŞDƏ
SÖHBƏT**

17 yanvar 2000-ci il..... 130

**ÇİLİ RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ ZATİ-ALİLƏRİ CƏNAB RİKARDO
LAQOSA**

18 yanvar 2000-ci il..... 132

**20 YANVAR FACİƏSİNİN 10-cu İLDÖNÜMÜ İLƏ ƏLAQƏDAR ŞƏHİDLƏRİN
XATİRƏSİNƏ HƏSR OLUNMUŞ MƏRASİMDƏ NİTQ**

19 yanvar 2000-ci il..... 133

**QAFQAZ VƏ XƏZƏR REGIONU ÖLKƏLƏRİNDƏ ABŞ-ın SƏFİRLƏRİ,
AMERİKANIN MÜXTƏLİF NAZİRLİKLƏRİNİN YÜKSƏK VƏZİFƏLİ
ŞƏXSLƏRİ İLƏ GÖRÜŞDƏ SÖHBƏT**

20 yanvar 2000-ci il..... 138

<i>«20 YANVAR FONDU»NUN SƏDRİ NƏSİB AZƏR (ƏLƏKBƏROV), «20 YANVAR CƏMİYYƏTİ»NİN SƏDRİ FƏRMAN MƏMMƏDOV, ŞƏHİD VALİDEYNLƏRİ İSMAYIL QASIMOV VƏ MÜZƏFFƏR SALAHOVLA GÖRÜŞDƏ SÖHBƏT</i>	147
<i>20 yanvar 2000-ci il.....</i>	
<i>AMERİKA BİRLƏŞMİŞ ŞTATLARI NÜMAYƏNDƏ HEYƏTİ İLƏ GÖRÜŞDƏ SÖHBƏT</i>	152
<i>22 yanvar 2000-ci il.....</i>	
<i>MÜSTƏQİL DÖVLƏTLƏR BİRLİYİNİN ÜZVÜ OLAN ÖLKƏLƏRİN DÖVLƏT BAŞÇILARININ NÖVBƏTİ ZİRVƏ GÖRÜŞÜNDƏ İŞTİRAK ETMƏK ÜÇÜN MOSKVAYA YOLA DÜŞMƏZDƏN ƏVVƏL BİNƏ HAVA LİMANINDA JURNALİSTLƏRİN SUALLARINA CAVAB</i>	156
<i>23 yanvar 2000-ci il.....</i>	
<i>RUSİYA FEDERASIYASININ PREZİDENTİ VƏZİFƏSİNİ İCRA EDƏN VLADİMİR PUTİN İLƏ GÖRÜŞDƏ SÖHBƏT</i>	158
<i>24 yanvar 2000-ci il.....</i>	
<i>MOLDOVA RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ ZATİ-ALİLƏRİ CƏNAB PETRU LUÇİNSKİYƏ</i>	160
<i>24 yanvar 2000-ci il.....</i>	
<i>GÜRCÜSTAN PREZİDENTİ EDUARD ŞEVARDNADZE İLƏ GÖRÜŞDƏN SONRA JURNALİSTLƏRİN SUALLARINA CAVAB</i>	161
<i>24 yanvar 2000-ci il.....</i>	
<i>MOSKVANIN MERİ YURİ LUJKOV İLƏ GÖRÜŞDƏ SÖHBƏT</i>	163
<i>24 yanvar 2000-ci il.....</i>	
<i>ERMƏNİSTAN RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ ROBERT KOÇARYAN İLƏ TƏKBƏTƏK GÖRÜŞDƏKİ SÖHBƏTDƏN</i>	167
<i>24 yanvar 2000-ci il.....</i>	
<i>AZƏRBAYCAN PREZİDENTİ HEYDƏR ƏLİYEV, RUSİYA FEDERASIYASI PREZİDENTİNİN VƏZİFƏSİNİ İCRA EDƏN VLADİMİR PUTİN, GÜRCÜSTAN PREZİDENTİ EDUARD ŞEVARDNADZE VƏ ERMƏNİSTAN PREZİDENTİ ROBERT KOÇARYAN ARASINDA KEÇİRİLƏN GÖRÜŞDƏ SÖHBƏT</i>	

<i>25 yanvar 2000-ci il.....</i>	168
 MOSKVA ZİRVƏ GÖRÜŞÜNÜN YEKUNLARINA DAİR MDB ÖLKƏLƏRİ DÖVLƏT BAŞCILARININ BİRGƏ MƏTBUAT KONFRANSI	
<i>25 yanvar 2000-ci il.....</i>	170
 MOSKVADAN BAKIYA QAYIDARKƏN BİNƏ HAVA LİMANINDA JURNALİSTLƏRİN SUALLARINA CAVAB	
<i>25 yanvar 2000-ci il.....</i>	179
 HİNDİSTAN RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ ZATİ-ALİLƏRİ CƏNAB K.R.NARAYANAYA	
<i>25 yanvar 2000-ci il.....</i>	181
 HİNDİSTAN RESPUBLİKASININ BAŞ NAZİRİ ZATİ-ALİLƏRİ CƏNAB ATAL BİHARİ VACPAİYƏ	
<i>25 yanvar 2000-ci il.....</i>	182
 AVSTRALIYANIN BAŞ NAZİRİ ZATİ-ALİLƏRİ CƏNAB CON HOVARDA	
<i>25 yanvar 2000-ci il.....</i>	183
 AVSTRALIYANIN BAŞ VALİSİ ZATİ-ALİLƏRİ CƏNAB VİLLİAM PATRİK DİNƏ	
<i>25 yanvar 2000-ci il.....</i>	184
 PREZİDENT APARATINDA KEÇİRİLMİŞ MÜŞAVİRƏDƏ GİRİŞ NİTQİ	
<i>26 yanvar 2000-ci il.....</i>	185
YEKUN NİTQİ	
<i>26 yanvar 2000-ci il.....</i>	186
 ÜMUMDÜNYA İQTİSADI FORUMUNDA İŞTİRAK ETMƏK ÜÇÜN İSVEÇRƏNİN DAVOS ŞƏHƏRİNƏ YOLA DÜŞMƏZDƏN ƏVVƏL BİNƏ HAVA LİMANINDA JURNALİSTLƏRİN SUALLARINA CAVAB	
<i>27 yanvar 2000-ci il.....</i>	194
 DÜNYA İQTİSADI FORUMUNUN PREZİDENTİ KLAUS ŞVAB İLƏ GÖRÜŞDƏKİ SÖHBƏTDƏN	
<i>27 yanvar 2000-ci il.....</i>	196
 DAVOS İQTİSADI FORUMUNDA «QAFQAZIN VƏ MƏRKƏZİ ASİYANIN	

**PERSPEKTİVLƏRİ: İPƏK YOLU VƏ YA BÖYÜK OYUN» MÖVZUSUNDA
KEÇİRİLMİŞ SESSİYADA ÇIXIŞ**

28 yanvar 2000-ci il..... 198

SESSİYA İŞTİRAKÇILARININ SUALLARINA CAVAB

28 yanvar 2000-ci il..... 199

**İSVEÇRƏ KONFEDERASIYASININ PREZİDENTİ ADOLF OQİ İLƏ
GÖRÜŞDƏKİ SÖHBƏTDƏN**

28 yanvar 2000-ci il..... 202

**ATƏT-in MİNSK QURUPUNUN ABŞ-dan OLAN HƏMSƏDRİ GERRİ KAVANO
İLƏ GÖRÜŞDƏKİ SÖHBƏTDƏN**

28 yanvar 2000-ci il..... 204

**İSVEÇRƏ KONFEDERASIYASININ FEDERAL MALİYYƏ NAZİRİ KASPER
VİLLİNGER İLƏ GÖRÜŞDƏ SÖHBƏT**

28 yanvar 2000-ci il..... 205

**AMERİKA BİRLƏŞMİŞ ŞTATLARININ PREZİDENTİ BİLL KLİNTON İLƏ
GÖRÜŞDƏKİ SÖHBƏTDƏN**

29 yanvar 2000-ci il..... 207

**İRAN İSLAM RESPUBLİKASININ XARİCİ İŞLƏR NAZİRİ KAMAL
XƏRRAZİ İLƏ GÖRÜŞDƏKİ SÖHBƏTDƏN**

29 yanvar 2000-ci il..... 209

**TÜRKİYƏNİN BAŞ NAZİRİ BÜLƏND ECEVİT İLƏ GÖRÜŞDƏKİ
SÖHBƏTDƏN**

29 yanvar 2000-ci il..... 210

UKRAYNA PREZİDENTİ LEONİD KUÇMA İLƏ GÖRÜŞDƏKİ SÖHBƏTDƏN

29 yanvar 2000-ci il..... 211

**AMERİKA BİRLƏŞMİŞ ŞTATLARININ DÖVLƏT KATİBİ MADLEN
OLBRAYT İLƏ GÖRÜŞDƏKİ SÖHBƏTDƏN**

29 yanvar 2000-ci il..... 212

**MOZAMBİK RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ JOAKİM ÇİSSANO İLƏ
GÖRÜŞDƏKİ SÖHBƏTDƏN**

<i>29 yanvar 2000-ci il.....</i>	213
 GÖRKƏMLİ İCTİMAİ XADİM, MƏŞHUR MALİYYƏÇİ VƏ XEYRİYYƏÇİ CORC SOROS İLƏ GÖRÜŞDƏKİ SÖHBƏTDƏN	
<i>29 yanvar 2000-ci il.....</i>	214
 NORVEÇİN BAŞ NAZİRİ KİYEL MAQNE BONDEVİK İLƏ GÖRÜŞDƏKİ SÖHBƏTDƏN	
<i>29 yanvar 2000-ci il.....</i>	215
 ABŞ-ın «ŞEVRON» ŞİRKƏTİNİN PREZİDENTİ RİÇARD MATSKE İLƏ GÖRÜŞDƏKİ SÖHBƏTDƏN	
<i>29 yanvar 2000-ci il.....</i>	216
 YAPONİYANIN «İTOÇU» ŞİRKƏTİNİN PREZİDENTİ MUROFUSİ MİNORİ İLƏ GÖRÜŞDƏKİ SÖHBƏTDƏN	
<i>29 yanvar 2000-ci il.....</i>	217
 TÜRKİYƏNİN XARİCİ İŞLƏR NAZİRİ İSMAYİL CƏM İLƏ GÖRÜŞDƏKİ SÖHBƏTDƏN	
<i>29 yanvar 2000-ci il.....</i>	218
 BMT-nin QAÇQINLAR ÜZRƏ ALİ KOMİSSARI SADAĞO OQATA İLƏ GÖRÜŞDƏKİ SÖHBƏTDƏN	
<i>29 yanvar 2000-ci il.....</i>	219
 İORDANIYA KRALI ABDULLAH BİN HÜSEYN BİN TALAL İLƏ GÖRÜŞDƏKİ SÖHBƏTDƏN	
<i>30 yanvar 2000-ci il.....</i>	220
 «BRİTİŞ PETROLEUM» ŞİRKƏTİNİN PREZİDENTİ CON BRAUN İLƏ GÖRÜŞDƏKİ SÖHBƏTDƏN	
<i>30 yanvar 2000-ci il.....</i>	221
 İSVEÇRƏDƏKİ AZƏRBAYCAN CƏMİYYƏTİ İDARƏ HEYƏTİNİN BİR QRUP ÜZVÜ İLƏ GÖRÜŞDƏ ÇIXIŞ	
<i>30 yanvar 2000-ci il.....</i>	222
 İSVEÇRƏDƏN BAKIYA QAYIDARKƏN BİNƏ HAVA LİMANINDA JURNALİSTLƏRİN SUALLARINA CAVAB	

<i>30 yanvar 2000-ci il.....</i>	226
 XALQ ARTİSTİ VERA ŞİRYEYƏ	
<i>30 yanvar 2000-ci il.....</i>	230
 BEYNƏLXALQ VALYUTA FONDUNUN AZƏRBAYCAN ÜZRƏ MISSİYASININ RƏHBƏRİ DEVID OYENİN BAŞÇILIQ ETDİYİ NÜMAYƏNDƏ HEYƏTİ İLƏ GÖRÜŞDƏ SÖHBƏT	
<i>31 yanvar 2000-ci il.....</i>	231
 BAKI TÜTÜN FABRİKİNİN AÇILIŞI MƏRASİMİNDƏ NİTQ	
<i>1 fevral 2000-ci il.....</i>	234
 SLOVAKİYANIN XARİCİ İŞLƏR NAZİRİ EDUARD KUKAN BAŞDA OLMAQLA BU ÖLKƏNİN NÜMAYƏNDƏ HEYƏTİ İLƏ GÖRÜŞDƏ SÖHBƏT	
<i>1 fevral 2000-ci il.....</i>	240
 AZƏRBAYCAN GƏNCLƏRİ GÜNÜNƏ HƏSR OLUNMUŞ BAYRAM GECƏSİ BAŞA ÇATDIQDAN SONRA İŞTİRAKÇILARA TƏBRİK	
<i>1 fevral 2000-ci il.....</i>	249
 AZƏRBAYCANIN BİR QRUP TANINMIŞ İDMANÇILARI VƏ YIĞMA KOMANDANIN BAŞ MƏŞQÇİLƏRİ İLƏ GÖRÜŞDƏ SÖHBƏT	
<i>2 fevral 2000-ci il.....</i>	250
 XALQ ARTİSTİ BƏSTƏKAR POLAD BÜLBÜLOĞLUYA	
<i>4 fevral 2000-ci il.....</i>	257
 XALQ ARTİSTİ ƏLİBABA MƏMMƏDOVA	
<i>4 fevral 2000-ci il.....</i>	258
 RUSİYANIN DAXİLİ İŞLƏR NAZİRİ VLADİMİR RUŞAYLO İLƏ GÖRÜŞDƏ SÖHBƏT	
<i>4 fevral 2000-ci il.....</i>	259
 AMERİKA BİRLƏŞMİŞ ŞTATLARININ AZƏRBAYCANDAKI SƏFİRİ STENLİ ESKUDERO İLƏ GÖRÜŞDƏ SÖHBƏT	
<i>5 fevral 2000-ci il.....</i>	263
<i>QEYDLƏR.....</i>	265

<i>ŞƏXSİ ADLAR GÖSTƏRİCİSİ.....</i>	293
<i>COĞRAFİ ADLAR GÖSTƏRİCİSİ.....</i>	298

Prezident sarayı

14 dekabr 1999-cu il

H e y d ə r Ə l i y e v: Hörmətli qonaqlar! Sizi səmimi-qəlbdən salamlayıram. Minsk qrupu həmsədrlərinin, sizin Azərbaycana, ümumiyyətlə bizim regiona bu səfəriniz çox əlamətdardır və əhəmiyyətlidir. Təəssüf ki, Minsk qrupunun fəaliyyəti 1999-cu ildə istənilən səviyyədə olmamışdır. Mən bu barədə fikrimi ATƏT-in İstanbul sammitindəki çıxışında da bildirdim və bu gün bir daha deyirəm. 1998-ci ilin sonunda Minsk qrupu tərəfindən təqdim olunmuş «ümumi dövlət» formulasını Azərbaycan qəbul etməyəndən sonra təəssüflər olsun ki, Minsk qrupunun fəaliyyəti müəyyən qədər dayandı, zəiflədi. Biz bundan narazıyıq. Mən bunu bir daha bildirmək istəyirəm.

Minsk qrupu tərəfindən bu barədə verilən izahat – Ermənistan və Azərbaycan prezidentləri arasında birbaşa görüşlər başlandığına görə onlar öz fəaliyyətlərini bir az dondurmağa məcbur olublar – mənə elə gəlir ki, əsassızdır. Ermənistan və Azərbaycan prezidentlərinin birbaşa görüşləri Minsk qrupunu kənara qoymaq yox, Minsk qrupu- [5-6] nun işinə sadəcə, daha da kömək etmək məqsədi daşıyıbdır.

1999-cu il sona çatır. Ona görə də Minsk qrupunun 1999-cu ildəki fəaliyyətinə mənim verdiyim qiymət bundan ibarətdir. Ancaq mən bunun üzərində dayanmaq istəmirəm. Mən razıyam və ümumiyyətlə, çox məmnuniyyətlə qəbul edirəm ki, Minsk qrupu yenidən fəaliyyətə başlayıbdır. Bu gün bəyan edirəm ki, biz Minsk qrupunun fəaliyyətində kənarda heç bir iş görmürük və görməyəcəyik. Çünki Minsk qrupu ATƏT kimi bir təşkilat tərəfindən Ermənistan – Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsini sülh yolu ilə həll etmək üçün yaradılmış çox mötəbər bir qurumdur. Bu baxımdan sizin bu bölgəyə gəlməyiniz çox sevindirici haldır. Məni daha da məmnun edən odur ki, indi Minsk qrupunun nümayəndələrinin tərkibinə Amerika Birləşmiş Ştatlarının, Rusiyanın, Fransanın, beynəlxalq təşkilatların, dünyanın maliyyə qurumlarının, Birləşmiş Millətlər Təşkilatının, Dünya Bankının və s. nümayəndələri də daxildir.

Bu, yaxşı bir əlamətdir və onu göstərir ki, biz irəli gedə bilərik. Siz Ermənistanda, Dağlıq Qarabağda olmusunuz. Məlumat aldığ ki, siz hətta Ermənistan silahlı qüvvələri tərəfindən işğal edilmiş Ağdam şəhərində olmusunuz. Azərbaycanın bir-iki bölgəsində məskunlaşmış, çadırlarda yaşayan qaçqınlarımızla dekabrın 14-də səhər tezdən görüşsünüz. Düşünürəm ki, indi sizin çox böyük təəssüratlarınız var. Azərbaycanın xarici işlər naziri və Baş naziri ilə də sizin görüşünüz olubdur. Arzu edərdim ki, bütün bu təəssüratlarınız haqqında mənə də danışsınız. Buyurun.

K e r i K a v a n o: Səmimi qəbula görə Sizə minnətdarlığımı bildirirəm. Hər şeydən öncə, icazə verin, Sizin fikirlərinizə şərik olduğumu bildirim ki, 1999-cu il Minsk qrupu üçün yaddaqalan il olmayacaqdır. Lakin icazə verin, onu da deyim, - biz hesab edirik ki, 1999-cu il Ermənistan–Azərbay [6-7] can, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin aradan qaldırılması üçün çox mühüm və əhəmiyyətli bir il kimi yadda qalacaqdır.

---

* Nümayəndə heyətinə ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədrləri Keri Kavano (ABŞ), Jan Jak Qayard (Fransa), Nikolay Qribov (Rusiya) və BMT-nin Qaçqınlar üzrə Ali Komissarlığının, BMT-nin İnkişaf Proqramının, Dünya Bankının, Beynəlxalq Valyuta Fondunun, Avropa Yenidənqurma və İnkişaf Bankının nümayəndələri daxil idilər.

Məhz bu il Sizinlə Ermənistan prezidenti Koçaryan arasında bir sıra danışıqlar olubdur. Bu danışıqlar bütün sülh prosesinə böyük təkan verib, dəyişikliklər əmələ gətiribdir.

Şübhəsiz ki, Sizin bu görüşlərinizə xarici işlər nazirlərinin və müdafiə nazirlərinin görüşlərini də əlavə etmək mümkündür. Bütün bu görüşlər bir daha onu göstərir ki, münaqişənin dinc vasitələrlə aradan qaldırılması mümkündür. Mənə belə gəlir ki, keçən ay İstanbulda bu, özünü bir daha göstərdi. İstanbul sammiti çərçivəsində gedən böyük iclasların, ayrı-ayrı dəhlizlərdə olan söhbətlərin əsas mövzusu Dağlıq Qarabağ münaqişəsi ətrafında idi. Bu danışıqların, söhbətlərin əsas məğzi münaqişənin aradan qaldırılması üçün mövcud olan problemlərdən, çətinliklərdən, məsələnin həlli üçün imkanlardan, vədlərdən və mümkün yolların axtarılmasından ibarət idi.

Bizim ölkənin – ABŞ-ın prezidenti Bill Klinton, Fransa prezidenti Jak Şirak, Rusiya prezidenti Boris Yeltsin, Türkiyə prezidenti Süleyman Dəmirəl arasında olan görüşlərdə də əsas mövzulardan biri məhz Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin aradan qaldırılması məsələsi idi.

Bütün bu görüşlərin ən əsas nəticəsi ondan ibarət olubdur ki, sadaladığım ölkələr Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin sülh yolu ilə aradan qaldırılmasına axıradək sadıq olacaqlarını bəyan ediblər və bu barədə öz öhdəliklərini bir daha təsdiqləyiblər. Cənab prezident, şübhəsiz ki, bütün bu proseslər Sizin başladığınız dialoqdan sonra yaranıbdır.

Prezident Heydər Əliyevin və prezident Robert Koçaryanın iştirakı ilə İstanbulda Minsk qrupunun üzvü olan ölkələrin xarici işlər nazirlərinin görüşü keçirildi. Bu görüşdə ən əsas ideya Minsk qrupunun yenidən regiona qaytarılması, sülh prosesinə yeni qüvvə vermək məsələsi oldu.

Minsk qrupunun həmsədrləri regiona axırıncı dəfə 13 ay [7-8] bundan öncə gəlmişdilər. Məhz o zaman «ümumi dövlət» layihəsi irəli sürülmüşdü. Mən onu da qeyd etmək istəyirəm ki, indi Sizinlə üz bəüz əyləmiş bu üç həmsədrdən heç biri həmsədr deyildi. Bilmirəm, bu məsələnin bizimlə bağlılığı var, yoxsa yoxdur.

Heydər Əliyev: Yox, bu çox yaxşı haldır. Çünki üçünüz də yeni adamlarsınız. Ona görə də köhnə fikirlərin, necə deyərlər, quyruğundan yapışmayacaqsınız. Bu, xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Siz də, cənab Qribov da, cənab Qayard da – üçünüz də yenisiniz.

Keri Kavano: Cənab prezident, mən hesab edirəm ki, Siz bizim bu ziyarətimizi Minsk qrupu həmsədrlərinin 13 ay bundan əvvəlki ziyarəti ilə müqayisə etdikdə daha da məmnun qalacaqsınız. Bizim budəfəki missiyamızın iki əsas məqsədi vardır. Bunlardan birincisi yeni təklif üzərində işə başlamaqdır. Şübhəsiz ki, yeni təklif üzərində işimiz Sizinlə prezident Koçaryan arasındakı danışıqlar nəticəsində əldə edilmiş müsbət ab-havaya əsaslanacaqdır. İkinci məqsədimiz isə işğaldan azad ediləcək torpaqlarda bərpa və yenidənqurma işləri aparılması imkanlarına daha yaxından nəzər salmaqdır. Bu, bizim üçün çox mühüm məsələdir. Nəzərə alsaq ki, münaqişənin həllinin çox uzaqda olmadığı imkanı gördükdə bu məsələnin əhəmiyyəti diqqətimizi xüsusi cəlb edəcəkdir. Məhz buna görə də biz əvvəllər etmədiyimiz işi bu səfər zamanı etdik və bir çox tədbirlər gördük. Biz üç gün bundan əvvəl Ermənistan ilə Naxçıvan və Türkiyə sərhədinə getdik və orada infrastrukturların bərpası imkanlarını araşdırdıq.

Heydər Əliyev: Harada olmusunuz?

Keri Kavano: Sədarəklə Ermənistanın sərhədinə getmişdik. Çünki orada həm dəmir yolları, həm də elektrik təchizatı qurğuları sıradan çıxıbdır.

Heydər Əliyev: Siz yəqin Ermənistan ərazisində olmusunuz, Naxçıvana keçməmisiniz. [8-9]

Keri Kavano: Bəli, biz bu müşahidələri Ermənistan tərəfində apardıq. Sonra biz Ermənistandan Xankəndiyə qədər ərazidəki ehtiyaclara nəzər saldıq. Siz doğru qeyd etdiniz, biz həmçinin Ağdamda olduq. Məqsədimiz də ondan ibarət idi ki, işğal altında olan torpaqlarda nələrin baş verdiyini öz gözlerimizlə görək və həmin torpaqlara insanların qaytarılması üçün hansı işlər aparılmasına ehtiyac olduğunu bilavasitə nəzərdən keçirək. Bir daha qeyd edirəm ki, bu işlər əvvəllər heç kim tərəfindən görülməmişdi və heç bir xarici nümayəndə heyəti qrup halında bu cür missiyanı yerinə yetirməmişdi.

Mən qeyd etmək istəyirəm ki, şəxsən bizim, yəni həmsədrlərin ixtisası heç də iqtisadi sahəyə aid deyildir. Biz siyasətlə, bir də sülhün əldə olunması ilə məşğuluq. Lakin biz bu yerlərə baxdıq və o yerlərdə ehtiyacların nədən ibarət olduğunu digər şəxslərin müşayiəti ilə bir daha gördük. Biz Birləşmiş Millətlər Təşkilatının, Dünya Bankının nümayəndələri ilə bu ehtiyaclar barədə xeyli danışıqlar aparmışıq.

Biz bu gün Bərdə və Biləsuvar rayonlarında olduq. Onu da demək istəyirəm ki, orada gördüklərimiz bizdə dərin iz buraxdı. Bu insanlar həddən çox – uzun illərdir ki, belə ağır, dözülməz şəraitdə yaşayıblar.

Biz hətta Biləsuvarda elə oğlan uşaqları gördük ki, qaçqın şəhərciyində, düşərgəsində doğulublar, indi həmin düşərgədə məktəbə gedirlər. Onlar düşərgədən kənarında heç bir yerdə olmayıblar. Bu uşaqlar palçıqdan hazırlanmış və palçıq üzərində qurulmuş komalarda yaşayırlar. Həmin ailələrin bəziləri də məhz elə Ağdam şəhərindən idilər. Ağdamda isə biz hər şeyin dağıldığını və yerlə yeksan olduğunu gördük. Bütün bunları görmək bizim qəlbimizi ağrıtdı. Bu hisslər bizi bir daha ona yönəldir, ona sövq edir ki, biz Ermənistan – Azərbaycan münəqişəsinin tezliklə aradan qaldırılmasında mütləq irəliləyiş əldə etməliyik.

[9-10]

Anlayırıq ki, bu, asan məsələ deyildir. Bu, yalnız elə bir saziş çərçivəsində həyata keçirilə bilər ki, o saziş həm Ermənistanın, həm də Azərbaycanın tələblərinə, ehtiyaclarına uyğun olsun. Biz sizinlə bərabər çalışaraq bu niyyətə, bu amala nail olmaq fikrindəyik. Biz iki dövlət arasında belə bir sazişin bağlanmasına yardımçı olmağa çalışırıq. Çalışırıq ki, bu saziş tezliklə qəbul edilsin.

Biz inkişaf məsələləri ilə məşğul olan beynəlxalq maliyyə təsisatlarını və beynəlxalq qeyri-dövlət təşkilatlarını qarşıdan gələn həftələr ərzində bu işə yenidən cəlb edəcəyik. Hesab edirik, çox yaxşı haldır ki, həmin beynəlxalq maliyyə qurumlarının təmsilçiləri də bu gün bu görüşdə bizimlə bərabər iştirak edirlər. Onların çox böyük təcrübəsi var və biz bu təcrübədən faydalana bilərik. Şübhəsiz ki, onlar da qarşıdan gələn böyük vəzifələrin həyata keçirilməsi üçün hazırlıq işləri görməlidirlər.

Cənab prezident, beynəlxalq maliyyə təsisatlarının və beynəlxalq qeyri-dövlət təşkilatlarının nümayəndələri ilə birgə işimizdən əldə etdiyim təəssürat barədə Sizə onu demək istəyirəm ki, mən onların hamısında bu işləri sürətlə həyata keçirmək arzusu, istəyi gördüm.

Azərbaycanın Baş naziri Artur Rəsizadə keçən ay Vaşinqtonu ziyarət etdi və Dünya Bankında görüşlər keçirdi. Ermənistanın xarici işlər naziri də Vaşinqtona belə bir səfər etdi. Bir həftə sonra mənə Dünya Bankına dəvət etdilər və hansı işlərin görülməsinə ehtiyac duyulduğu barədə mənim fikirlərimlə tanış oldular. Mən Dünya Bankına dəvət olunarkən bugünkü görüşdəki kimi belə çoxsaylı nümayəndələr qarşısında çıxış etməli oldum. Onların hamısı görülməli işlərin planı üzərində çalışır. Şübhəsiz, biz bölgəyə bu səfərimiz zamanı əldə etdiyimiz məlumatları onlarla bölüşəcəyik ki, həmin adamlar konkret olaraq hansı işlərin görülməsinə ehtiyac duyulduğunu müəyyənləşdirsinlər. **[10-11]**

Bildirmək istəyirəm ki, Ermənistanda keçirdiyimiz görüşlər bizdə belə bir təəssürat oyatdı ki, sülh prosesinə Ermənistanda da daimi bir sadıqlıq vardır. Biz bunu hökumətin bütün səviyyələrində gördük.

Ermənistanda oktyabr ayının 27-də baş vermiş faciəli hadisələrdən sonra bir sıra problemlər vardır. Mən Ermənistanda Baş nazirin və spikerin qətlə yetirilməsi hadisəsini nəzərdə tuturam. Həmin hadisədən sonra Ermənistanda bir sıra problemlər yaranmışdır, bu ölkədə hökumət yenidən qurulmaqdadır. Lakin mən sülh prosesini irəli aparmaq sahəsində Ermənistanın siyasətinin dəyişdiyi barədə orada heç bir fikir görmədim, belə meyl hiss etmədim.

Cənab prezident, söyləsəm ki, Azərbaycan hökumətinin üzvləri ilə keçirdiyimiz görüşlər zamanı da biz sülhə sadıqlıyı yenidən gördük, yaqın bu, Sizə təəccüblü gəlməz. Onlar daha gözəl dərk edirlər ki, bu gün bizim ziyarət etdiyimiz qaçqınların indiki vəziyyətini aradan qaldırmaq üçün tezliklə sülh əldə etmək lazımdır. Biz bu işdə yardımçı olmaq üçün həm iqtisadi, həm də siyasi cəhətdən hər cür iş görməyə hazırıq. Bizim əsas məqsədimiz bundan sonra Sizinlə daha sıx təmasda çalışmaqdan ibarətdir. Sizi əmin edirəm ki, Minsk qrupunun həmsədrilərini bir daha, yenidən görmək üçün daha 13 ay gözləməli olmayacağımsınız.

İcazənizlə, mən sözü həmkarlarıma verim, onlar da öz fikirlərini əlavə etsinlər.

Heydər Əliyev: Buyurun, sizə təşəkkür edirəm.

Nikolay Qribov: Hörmətli Heydər Əliyeviç, zənnimcə, indi Siz yaxşı başa düşürsünüz ki, üç həmsədr bizim ünvanımıza söylədiyiniz tənqidi iradlardan düzgün nəticələr çıxarmışdır. Budur, biz bölgədəyik.

Əlbəttə, Sizin, Ermənistan prezidentinin və üç xarici işlər nazirinin İstanbul görüşü bu işdə mühüm rol oynamışdır. Həmin görüşdə bəyan edilmişdi ki, Minsk prosesi çərçivəsində [11-12] sülhyaratma səylərini fəallaşdırmaq vaxtı gəlib çatmışdır. Odur ki, atalar demişkən, heç olmamaqdansa, gec olması yaxşıdır.

Mən amerikalı həmkarımın bu fikri ilə tam razıyam ki, biz Sizinlə yaxın vaxtlarda görüşməli olacağıq.

Amerikalı həmkarım səfərimizin məqsədlərindən də, gördüklərimizdən də kifayət qədər ətraflı danışdı. Qaçqınlar düşərgəsinə bugünkü səfərimiz barədə bir neçə kəlmə əlavə etmək istərdim.

Bilirsinizmi, bu, bizə çox güclü təsir bağışladı. Orada gördüyümüz mənzərə, insanların, yaşlı qadınların, uşaqların çəkdikləri əzab-əziyyət bizi o qədər rıqqətləndirdi ki, bəzən hətta gözlərimiz yaşarırdı.

Amma məni o da çox təsirləndirdi ki, onlardan heç biri vətənə qayıtmaq ümidini itirmir. Onlar Allaha dua edir, habelə iş elə gətirdi ki, bizdən, üç həmsədrdən xahiş edirdilər ki, yaxşı, qəti bir qərara mümkün qədər tez gəlməkdə Sizə və Sizin erməni həmkarınıza kömək göstərilsin; elə bir qərar ki, ədalətli və möhkəm zəminə əsaslansın. Ümidvaram ki, Allah onların duasını eşidəcəkdir.

O ki qaldı bizə, həmsədrələrə, bir daha əmin etmək istərdim ki, bölgədə gərginliyin mümkün qədər tez aradan qaldırılması, bölgənin yenidən sülh və sabitlik, bunun vasitəsilə isə həm də iqtisadi tərəqqi görməsi üçün bizdən asılı olan heç nəyi əsirgəməyəcəyik. Buna görə də Sizi əmin etmək istərdim ki, biz iş görəcəyik və bunu fəal surətdə edəcəyik.

İstər Ermənistanın, istərsə də Azərbaycanın bütün rəhbərləri ilə, əlbəttə, ən əvvəl prezident Robert Koçaryanla və hörmətli Heydər Əliyeviç, Sizinlə görüşlərimizin yekunlarını bir daha diqqətlə təhlil etmək üçün biz səfərdən sonra tezliklə bir yerə toplaşmaq niyyətindəyik. Biz gələcək fəaliyyət sxemi üzərində düşünəcəək, yeni təkliflər irəli sürülməsi məsələsini müzakirə edəcəyik. [12-13]

Mən Sizi sadəcə olaraq əmin etmək istərdim ki, Sizin işdən xəbərdar olmağınız və lazım gəldikdə öz arzularınızı bildirməyiniz və bizə məsləhətlər verməyiniz üçün Sizinlə və əməkdaşlarınızla daim əlaqə saxlayacağıq, nə kimi işlər gördüyümüz barədə Sizə məlumat verəcəyik. Çox sağ olun.

Heydər Əliyev: Təşəkkür edirəm, sağ olun.

Jan Jak Qayard: Bakıya ilk səfərim zamanı Siz belə bir arzuda olduğunuzu bildirdiniz ki, Minsk qrupunun bütün üç həmsədrı yaxın vaxtlarda Bakıya gəlsin. Zənnimcə, bu gün demək olar ki, Sizin bu arzunuz həyata keçirildi.

İndi, bölgəyə səfərimizi Bakıda başa çatdırdığımız vaxtda belə demək olar ki, problemin həlli üçün nə kimi imkanlarımız olduğunu aydınlaşdırmalıyıq. Həmin problemin əhəmiyyətini nə dərəcədə başa düşdüyümüzü demək üçün, bu gün səhər qaçqınların iki düşərgəsinə gedib çox bədbəxt vəziyyətdə olan insanları görəkən keçirdiyimiz həyəcan hissini qeyd etmək istədim.

İndi, yeni əsrin astanasında çox vacibdir ki, Avropanın bütün əhalisi avropalıya layiq həyat tərzinə malik olsun. Bu rüsvayçılıqdır ki, yeni əsrin astanasında avropalılar müharibələrin ağır nəticələrindən hələ də əzab-əziyyət çəkirlər. Beləliklə, biz bu problemlərin miqyasını qiymətləndirdik, bu problemlərin nə dərəcədə dərin olduğunu anladıq.

Bundan əlavə, bu üçgünlük səfər zamanı biz belə bir qənaətə gəldik ki, sülh istəyi əvvəlkinə nisbətən indi daha güclü olmuşdur. Mən belə düşünürəm ki, bu istək bu üç gündə görüşdüyümüz xalqların hamısında çox güclüdür.

Əlbəttə, bu istək yalnız onunla izah edilmir ki, həmin adamlar müharibənin zərbələrini almış, müsibətlərini görmüşlər, həm də bununla izah olunur ki, yeni, normal həyat istəyi artmışdır. Bu istəyə, bu ümidin doğrulmasına ancaq sabit şəraitdə nail olmaq mümkündür.

Görüşdüyümüz rəhbərlərin də hamısında biz münaqişənin [13-14] nizama salınması, hərbi münaqişənin bütün nəticələrinin dinc yolla aradan qaldırılması üçün böyük arzu olduğunu, habelə bu nəticəni əldə etmək naminə onların lazımi kompromisə getməyə hazır olduqlarını gördük. Əlbəttə, bütün bunlar o demək deyil ki, nizamasalma asan olacaqdır. Həm xalq arasında, həm də xalqın rəhbərləri arasında belə bir istəyin olduğunu əsas tutaraq, biz hesab edirik ki, danışıqların irəliləməsi və yaxşı nəticə verməsi üçün bütün şərtlər gözlənilmişdir.

Odur ki, bu baxımdan Sizin Ermənistan prezidenti ilə birbaşa danışıqlarınız çox mühüm cəhətdir. Biz öz təşəbbüslərimizi məhz bunun əsasında qurmaq istəyirik. Beləliklə, bir nəticə əldə olunmasına ən səmərəli yolla kömək etmək üçün biz Sizin sərəncamınızdayıq.

Öz hökumətimin adından, habelə, zənnimcə, burada təmsil olunmuş bütün dövlətlərin hökumətləri adından bir daha təsdiqləmək istədim ki, biz yenidənqurma proqramının həyata keçirilməsi üçün bütün imkanları səfərbər etməyə hazırıq.

Belə düşünürəm ki, bu problemin yaxın vaxtlarda həll edilməsi üçün indi istər beynəlxalq aləmdə, istərsə də regional baxımdan çox əlverişli şərait var. Cənab prezident, biz Sizinlə məhz bu ruhda işləmək istəyirik. Biz bu bölgəyə nə qədər lazımdırsa, bir o qədər gələcəyik. Siz nə qədər istəsəniz, bir o qədər tez-tez gələcəyik.

Heydər Əliyev: Cənab Kavano, cənab Qayard, cənab Qribkov, verdiyiniz məlumatlara və izah etdiyiniz fikirlərə görə təşəkkür edirəm.

Mən bu gün onu deyə bilərəm ki, Minsk qrupunun nümayəndələri yeni adamlar olmaqla bərabər, eyni zamanda bu məsələyə tamamilə yeni fikirlərlə yanaşırlar. Bu, çox sevindirici haldır. Yəni yeni fikirlər deyəndə mən onu nəzərdə tuturam ki, artıq məsələnin sülh yolu ilə həll olunması haqqında konkret söhbət gedir. [14-15]

Mən 1993-cü ildən Minsk qrupunun nümayəndələri ilə daim görüşmüşəm. Təbiidir, o vaxt da çox işlər görülmüş və müxtəlif təkliflər verilibdir. Ancaq o görüşlərdə məsələnin sülh yolu ilə həll olunması

horizontları heç vaxt görünməmişdir. İndi bu horizontlar görünür. Bir halda ki, siz, Minsk qrupunun nümayəndələri, ümumiyyətlə Minsk qrupunun həmsədrələri işğal edilmiş ərazilərdə dağıntıların nə vəziyyətdə olduğunu, yolların nə vəziyyətdə olduğunu bilmək istəmişsinizsə, - bəyan etdiniz ki, bu barədə Dünya Bankında geniş söhbət aparmısınız, - bu gün Dünya Bankının, Beynəlxalq Valyuta Fondunun, Birləşmiş Millətlər Təşkilatının nümayəndələri ilə birlikdəsinizsə, demək, siz həqiqətən nəticə əldə etmək istəyirsiniz. Əgər Minsk qrupunun nümayəndələri kimi siz ilk dəfə olaraq, Azərbaycanın işğal edilmiş rayonlarından biri olan Ağdama getmişinizsə, onu öz gözünüzlə görmüşünüzsə və oranın tamamilə dağıldığını bəyan edirsinizsə, bunun özü göstərir ki, siz artıq məsələyə real yanaşırsınız.

Ağdam rayonu Azərbaycanın böyük və mənə deyə bilərəm ki, kənd təsərrüfatı sahəsində zəngin bir rayondur. Ağdam şəhərinin çox qədim və çox zəngin tarixi var. Yaranandan bəri Ağdam şəhərinin və onun kəndlərinin, qəsəbələrinin yüksək səviyyəyə qaldırılması və gözəlləşməsi bir çox nəsillərin zəhməti nəticəsində olmuşdur. Amma siz indi gözünüzlə gördünüz. Oranın sakinlərini zorla oradan çıxarıblar, indi onlar çadırlarda yaşayırlar, siz o çadırları da gördünüz. Ağdamda bir dənə də salamat obyekt görmədiniz. Siz demişdiniz ki, orada bir məscid, bir də qəbiristan salamat qalıbdır. Ancaq siz təsəvvür edin ki, o biri rayonların vəziyyəti ya bunun kimidir, yaxud bundan da pisdır.

Siz Bərdə və Biləsuvar rayonlarında çadır düşərgələrinə getmişiniz. Oradakı insanlar evlərini-əşiklərini itiriblər, var-dövlətini itiriblər və altı ildən artıqdır, bəziləri yeddi ildir ki, [15-16] bax, elə çadırlarda, ağır vəziyyətdə yaşayırlar. Onların bir arzusu var – işğal olunmuş torpaqlar azad edilsin və onlar öz torpağına qayıtsınlar. Cənab Qribov dedi ki, onlar Allaha da müraciət edir, Allahdan da bunu istəyirlər. Onlar hər gün Allaha müraciət edirlər. Amma onlar eyni zamanda sizə müraciət edirlər, bizə müraciət edirlər. Bilirlər ki, əgər biz sizinlə bir iş görməsək, onlar bu vəziyyətdən çıxma bilməyəcəklər.

Cənab Kavano, çox məmnunam, siz bir faktı qeyd etdiniz ki, çadırdan, uşaq doğulub, böyüyüb və məktəbə gedir, çadırdan savayı heç bir şey görməyibdir. Məlumdur ki, məktəbə getmək üçün də uşağın gərək ən azı 6–7 yaşı olsun. İndi gör, bu uşaq necə dözümlüdür, onun valideynləri necə dözümlüdür.

Amma onlar hamısı ümidlə yaşayırlar və ümid də sizin, bizim fəaliyyətimizlə bağlıdır. İstəyirəm siz biləsiniz, - onlar mənim sözlərimə inanırlar. Mən isə 1994-cü ilin may ayında atəşkəs haqqında saziş bağlandıqdan indiyə qədər, beş ildən artıqdır ki, bütün vətəndaşlarımıza, o cümlədən çadırlarda yaşayanlara daim vəd verirəm, söz verirəm ki, məsələni sülh yolu ilə həll edəcəyik və siz öz yerinizə-yurdunuza qayıdacaqsınız. Mən onlara daim minnətdaram. Onların dəyanəti, dözümlülüyü qarşısında, bu qədər vətənpərvər insan olmaları qarşısında daim baş əyirəm.

Siz oranı bir dəfə görmüşünüz, özü də iki düşərgədə olmuşunuz. Amma bu düşərgələr bizdə onlarcaadır, mən bunları çox görmüşəm. Hər bir görüş məndə o qədər ağır hissiyyatlar yaradır ki, bəlkə ondan sonra on gün özümə gələ bilmirəm. Birincisi, ona görə ki, indi dünyada heç yerdə o vəziyyətdə yaşayan insanlar yoxdur. Burada, şəhərdə bir yerdə, hansısa evdə bir gün işıq yanmayanda, yaxud da istilik olmayanda şikayət edirlər. Amma onlar nə şəraitdə yaşayırlar?..

İkincisi də, məni sıxan, mənə əziyyət verən odur ki, mən məsuliyyət daşıyıram. Mən onlara söz vermişəm ki, bu məsələ [16-17]ni sülh yolu ilə həll edəcəyəm. Onlar mənə inanırlar, amma bu inam da sonsuz deyildir. Allah eləməsin bir gün gəlsin ki, onlar bu inamı itirsinlər. Ona görə onlara minnətdaram ki, mənə inanırlar və dözürlər. Amma vəziyyət dözülməzdir.

Cənab Qayard bildirdi ki, məsələnin sülh yolu ilə həll olunmasına hər iki tərəfdən müsbət münasibət var. Mən məmnunam ki, artıq Ermənistan tərəfində də məsələnin sülh yolu ilə həll olunması fikri

---

formalaşıbdır. Ancaq biz Azərbaycanda 1994-cü ilin may ayından indiyə qədər daim məsələnin sülh yolu ilə həll olunması məqsədini bəyan etmişik və mən bu gün də onu bəyan edirəm. Yəni sülh məsələsi bizim siyasətimizdə bu gün meydana çıxan şey deyildir. Biz nə üçün Minsk qrupundan tutmuşuq, nə üçün onun daha da fəal olmasını istəyirik? Çünki biz sülh istəyirik.

Doğrudur, bizdə də elə qüvvələr var, hesab edirlər ki, biz torpaqlarımızı müharibə yolu ilə itirmişik və müharibə yolu ilə də almalıyıq. Ancaq mən həmişə bunun əleyhinə çıxmışam, bu gün də əleyhinəyəm. Əminəm ki, cəmiyyətimizin əksəriyyəti mənim bu siyasətimi bəyənir, dəstəkləyir. Ancaq bunlar da sonsuz deyildir. Məsələnin həll olunması üçün artıq çox vaxt keçibdir. Buna görə də sizin indiki missiyanız, Minsk qrupunun tarixində demək olar ki, yeni bir mərhələ açır.

Düzdür, sizdən qabaq da Minsk qrupunun nümayəndələri dəyişibdir. Amerikanın da, Rusiyanın da, Fransanın da dəyişibdir. Ancaq məsələ sadəcə, insanın insanla əvəz edilməsində deyildir. Məsələ ondadır ki, yeni təyin olunmuş insanlar köhnə fikirlə yaşayırlar, yoxsa yeni fikir irəli sürürlər? Mən görürəm ki, siz bu işə yeni əhval-ruhiyyə ilə yanaşırsınız. Arzu edirəm ki, sizə bəslədiyimiz ümidlər qırılmasın.

Bir sözlə, bizim səbrimiz – həm dövlətin, həm xalqın, həm də yerindən-yurdundan didərgin düşmüş Azərbaycan vətəndaşlarının səbri tükənibdir. Məhz ona görə də Ermənistan prezidenti Koçaryanla danışıqlarımız zamanı eyni fikrə gəlmişik [17-18] ki, məsələnin sülh yolu ilə həll olunması üçün ciddi addımlar atılmalıdır və müəyyən kompromislərə getmək lazımdır.

Doğrudur, kompromislər haqqında mənim bəyanatım Azərbaycan cəmiyyətinin bir çox hissəsi tərəfindən müsbət qarşılanmayıb. Onlar deyirlər ki, biz nə qədər kompromisə gedə bilirik? Torpaqlarımız yeddi-səkkiz ildir işğal altındadır, işğal edilmiş torpaqlar dağıdılıb, viran olunubdur, bir milyondan artıq vətəndaşımız didərgin düşüb, ağır vəziyyətdə yaşayır. Bunlar hamısı bizə vurulan zərbələrdir və bizim kompromislərimizdir. Amma Ermənistanda Azərbaycan tərəfindən heç bir torpaq işğal olunmayıb, Ermənistan ərazisində yaşayan ermənilərdən heç biri öz yerindən çıxarılmayıb. Ona görə də bu sözləri deyərək mənim kompromislərə getmək fikrimin əleyhinə çıxanlar da haqlıdırlar. Mən bunları anlayıram. Amma eyni zamanda bilirəm və düşünürəm ki, vəziyyətdən çıxmaq lazımdır.

Ona görə də sizin indiki missiyanız, hesab edirəm, bizim sürətlə irəliyə getməyimizin başlanğıcı olacaqdır. Mən sizin fikirlərinizlə razıyam ki, Ermənistan və Azərbaycan prezidentlərinin birbaşa görüşləri Minsk qrupunun fəallaşmasına və işin konkretləşməsinə müəyyən əsas yaradıb. Ancaq mən sizdən xahiş edirəm ki, bu yaranmış şəraitdən səmərəli istifadə edəsiniz, vaxt itirməyəsiz. Bizim qaçqınlar öz torpaqlarına nə qədər tez qayıtsalar, bir o qədər də rahat olacaqlar.

Doğrudur, o vaxt onları yeni bir faciə gözləyir. Onlar gəlib görəndə ki, evləri dağıdılıb, hər şey viran olubdur, yenidən ağır hissiyyatlar keçirəcəklər. Ancaq birincisi, torpaqlarına qayıtmaları onları rahat edəcəkdir. İkincisi isə, siz burada bəyan edirsiniz ki, dağıdılmış yerlərin bərpa olunması, ümumiyyətlə yolların, başqa infrastrukturun bərpası barəsində də düşünürsünüz, bu sahədə də yardımlar ediləcəkdir.

Mən ATƏT-in İstanbul sammitindəki görüşləri və ümumiyyətlə ondan sonra yaranmış vəziyyəti müsbət qiymətlən[18-19]dirirəm. Birincisi, bilirsiniz ki, mən də, prezident Koçaryan da öz fikirlərimizi həm Amerika prezidenti Bill Klintonla, həm Rusiya prezidenti Boris Yeltsinlə, həm də Fransa prezidenti Jak Şiraka bilavasitə bildirə bildik. İkincisi də, Minsk qrupu həmsədrələrinin xarici işlər nazirləri ilə, həm Azərbaycan prezidenti, həm də Ermənistan prezidenti ilə, sizin iştirakınızla birlikdə keçirdiyimiz görüş də çox

---

əhəmiyyətli. Mənim arzum odur ki, yaranmış bu proses dayanmasın, soyumasın, buna heç kəs mane olmasın. Ancaq mane olmaq istəyən qüvvələr də var. Yəni biz bu fürsəti əldən verməməliyik.

Biz İstanbulda çox məsələləri müzakirə etmişik. Siz sadəcə, gərək bir də oturub düşünəsiniz, baxasınız ki, bizə hansı təklifləri verə bilərsiniz. Bu arzularla da biz sizinlə yeni görüşü səbirsizliklə gözləyəcəyik. Başqa bir sözünüz yoxdur?

Keri Kavano: Mən bir məsələyə bir daha aydınlıq gətirmək, onu demək istəyirəm ki, qaçqın düşərgələrinə səfərimizin məqsədlərindən biri də o idi ki, irəli sürəcəyimiz təkliflər sadəcə, kağız üzərində qalmasın. Biz anlayırıq ki, verəcəyimiz təkliflər insanların həyatı ilə bağlıdır. İstəyirik Siz də biləsiniz ki, biz öz ideyalarımızı düzüb-qoşarkən bunları mütləq nəzərimizdə saxlayacağıq.

Mən orada gördüyüm insanların iradəsinə necə heyran qaldığımı bir daha bildirmək istəyirəm. Mən onların indiyə qədər bu vəziyyətdə yaşadığını təsəvvürümə belə gətirə bilmirdim. Onların arzuları da çox sadə və prinsipialdır – onlar evlərinə qayıtmaq istəyirlər. Onlar öz torpaqlarına, ata-babalarının yaşadığı yurdlara qayıtmaq istəyirlər. Onlar öz qohum-əqrəbalarının məzarlarını ziyarət etmək istəyirlər. Hesab edirəm ki, bunu anlamayacaq bir adam ola bilməz.

Ona görə də Siz doğru dediniz ki, öz torpağına qayıtmağa psixoloji hazırlıq – duymaq ki, hər kəs öz torpağına qayıdacaq, - bu, çox böyük əhəmiyyət kəsb edir. Bir daha bəyan edirəm, bizim çox ciddi məramımız var ki, onlar öz [19-20] torpaqlarına qayıtdıqdan sonra həyatlarını yenidən qurmalarına yardımçı olaq.

Biz Bərdədə bunun müəyyən əlamətlərini də gördük. Orada bir dülgərin taxta parçalarından, kərpicdən özünə koma qurduğunu gördük. Mən əminliklə söyləyə bilərəm ki, o geriye, Ağdama qayıtdıqdan sonra yüz adama öyrəder ki, tikinti, quruculuq işlərini necə aparmaq lazımdır. Biz çalışacağıq nail olaq ki, onların bu ümidləri qırılmasın. Çalışacağıq ki, onların çəkicləri, mismarları, quruculuq işlərini görmək üçün lazımı avandanlığı olsun. Qarşıda görəcəyimiz hələ çox böyük işlər var. Sizin dediyiniz kimi, - rusiyalı həmkarım da buna toxundu, - bütün bunlar Allahın işidir. Bir halda ki, minlərlə insanın taleyi bu məsələdən asılıdır, bu işi mütləq axıra çatdırmaq, özü də yaxşı başa çatdırmaq lazımdır.

Heydər Əliyev: Çox sağ olun, cənab Kavano. Bu fikirlərinizə görə bir daha təşəkkür edirəm. Mən bir daha xüsusi qeyd edirəm ki, siz çadır şəhərciklərinə gedib qaçqınların vəziyyətini görmüsünüz. Buna görə xüsusi təşəkkür edirəm. Mən görürəm ki, bu, sizə nə qədər böyük təsir bağışlayıbdir. Təəssüf ki, indiyə qədər belə olmayıbdir.

Mən çox məmnunam ki, artıq bu məsələyə Dünya Bankının, BMT-nin, Beynəlxalq Valyuta Fondunun, Avropa Yenidənqurma və İnkişaf Bankının və dünyanın başqa maliyyə mərkəzlərinin nümayəndələri də qatılıblar. Buna görə onlara təşəkkür edirəm. Sizin bu barədə təşəbbüsünüzü də çox yüksək qiymətləndirirəm. Ümid edirəm ki, gələcəkdə bizim görüşlərimiz həmişə belə geniş tərkibdə olacaqdır. Sağ olun, təşəkkür edirəm. [20]

---

20 YANVAR FACİƏSİNİN 10-cu İLDÖNÜMÜ HAQQINDA

1990-cı il yanvarın 20-də Azərbaycan xalqına qarşı ağır cinayət törədilmişdir. Azərbaycanın ərazi bütövlüyünün pozulması cəhdlərinə, keçmiş SSRİ rəhbərliyinin Azərbaycan xalqına qarşı apardığı adalətsiz və qərəzli siyasətə, yerli rəhbərliyin yarıtmaz fəaliyyətinə etiraz əlaməti olaraq küçələrə çıxmış dinc əhaliyə divan tutmaq məqsədi ilə Bakıya və respublikanın bir neçə rayonuna qanunsuz olaraq sovet qoşun hissələri yeridildi. Görünməmiş qəddarlıqla həyata keçirilən cəza tədbirləri nəticəsində Azərbaycanın yüzlərlə günahsız vətəndaşı yaralandı və qətlə yetirildi. Bununla Azərbaycan xalqına qarşı kütləvi terror aktı həyata keçirildi.

20 Yanvar hadisələri ərəfəsində Sovet İttifaqı Kommunist Partiyası rəhbərliyinin xalqın mənafeyinə zidd siyasəti, Azərbaycanın suverenliyi və ərazi bütövlüyünə qarşı mərkəzin apardığı qeyri-obyektiv və qərəzli xətt respublika əhalisinin hədsiz qəzəbinə səbəb oldu. O zamankı Azərbaycan rəhbərliyinin xüsusilə Dağlıq Qarabağ məsələsində mərkəzlə sövdələşməsi respublikada kəskin etirazlar doğurdu. 1987-ci ildən başlayaraq ortaya atılan qondarma Dağlıq Qarabağ problemi Azərbaycan xalqı tərəfindən elə ilk günlərdən respublikanın ərazi bütövlüyünə qarşı, vətəndaşların Konstitusiyaya hüquqlarının pozulmasına yönəldilmiş bir cəhd kimi qəbul olundu. Lakin sərhədlərimizin toxunulmazlığı müxtəlif səviyyəli dövlət qurumları tərəfindən rəsmən dəfələrlə təsdiq edilsə də, Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətinin Azərbaycanın tərkibindən çıxarılması məqsədini güdən siyasət mərhələ-mərhələ həyata keçirildi. [21-22]

Hələ 1988-ci ilin martında Sovet İttifaqı Kommunist Partiyasının Mərkəzi Komitəsi və SSRİ Nazirlər Soveti Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətinin sosial-iqtisadi inkişafının sürətləndirilməsi haqqında xüsusi bir qərar qəbul edərək əslində Dağlıq Qarabağın Azərbaycan SSR-in tabeliyindən çıxarılmasının təməlini qoydu. Heç bir obyektiv əsasla istinad etməyən, qondarma səbəblərlə qəbul edilmiş bu qərarla Dağlıq Qarabağa müstəsna hüquqlar verildi, külli miqdarda vəsait ayrıldı, vilayətin bir çox məsələlərinin həlli birbaşa ittifaq, nazirlik və qurumlarına həvalə edildi. Azərbaycan SSR Ali Sovetinin 17 iyun 1988-ci il tarixli qərarında isə qeyd olunurdu ki, mərkəzin həmin qərarı ilə həyata keçirilən tədbirlər «Muxtar vilayətin məhsuldar qüvvələrinin inkişafının sürətləndirilməsi, onun istər erməni və azərbaycanlı əhalisinin, istərsə də başqa millətlərinin iqtisadi və mənəvi tələbatının ödənilməsi üçün əlverişli şərait yaradır».

Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətini Azərbaycanın tabeliyindən çıxarmaq yolunda mərkəzin atdığı növbəti addım SSRİ Ali Soveti Rəyasət Heyətinin muxtar vilayətdə xüsusi idarəetmə forması yaratmaq haqqında 1989-cu il yanvarın 12-də verdiyi fərman oldu. Dağlıq Qarabağın idarə olunması mərkəzin nümayəndəsi A.İ.Volskinin başçılığı ilə yaradılmış Xüsusi İdarəetmə Komitəsinə həvalə edildi. Bu, faktiki olaraq Dağlıq Qarabağın Azərbaycan SSR-in tərkibindən çıxarılması demək idi.

SSRİ rəhbərliyi qəbul etdiyi rəsmi sənədlərində belə bir təsəvvür yaratmağa çalışırdı ki, o, regionda yaranmış vəziyyəti normallaşdırmaq üçün atdığı addımlarda həm Azərbaycana, həm də Ermənistanına münasibətdə paritetlik mövqeyindən çıxış edir. Halbuki mərkəzin Azərbaycana, azərbaycanlılara qarşı qərəzli münasibəti açıq-aşkar göz qabağında idi. Azərbaycanlılar hələ 1988-ci ildən əvvəl də SSRİ-nin mərkəzi kütləvi informasiya vasitələrində və Ermənistanın müxtəlif [22-23] mətbu orqanlarında məqsədyönlü şəkildə həyata keçirilən ideoloji təcavüzə məruz qalırdılar. «Mənfi azərbaycanlı obrazı»

yaratmaq həmin kampaniyanın əsas məqsədi id. Bu, 1988-ci ildə Ermənistan SSR-də, eləcə də Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətində başlanmış kütləvi etnik təmizləmə əməliyyatının hazırlıq mərhələsi hesab edilə bilər. Ermənistanda yaşayan azərbaycanlıların misli görünməmiş qəddarlıqla ata-baba yurdlarını tərk etməyə məcbur edilmələri zamanı neçə-neçə soydaşımız, o cümlədən qocalar, qadınlar və uşaqlar qətlə yetirildi. SSRİ-nin rəsmi dövlət qurumları, hüquq-mühafizə orqanları və kütləvi informasiya vasitələri Dağlıq Qarabağ probleminə olduqca böyük diqqət yetirdiyi halda, Azərbaycan xalqının böyük faciəsi tam sükutla müşayiət olundu. Azərbaycan rəhbərliyinin bu məsələdə tutduğu laqeyd mövqe isə öz xalqına qarşı əsl cinayət idi.

Ermənistan SSR Ali Soveti Azərbaycan rəhbərliyinin bu mövqeyindən «cəsarətlənərək» 1989-cu il dekabrın 1-də Dağlıq Qarabağın Ermənistan SSR ilə birləşməsi haqqında qərar qəbul etdi. 20 Yanvar hadisələrinə bir neçə gün qalmış, yəni 1990-cı il yanvarın 15-də isə SSRİ Ali Soveti Rəyasət Heyətinin «Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətində və bəzi digər rayonlarda fəvqəladə vəziyyətin elan olunması haqqında» fərmanı ilə əslində azərbaycanlıların Dağlıq Qarabağdakı ev-əşiklərinə qayıtmaq ümidlərinə də son qoyuldu. Fərmanın başlığında göründüyü kimi, muxtar vilayətin və «bəzi digər rayonların» kimə mənsub olması məsələsi də artıq sual altına qoyulurdu.

Mərkəzin Azərbaycana qarşı qərəzli siyasət yeritməsi, respublika rəhbərliyinin xalqın taleyinə açıq-aşkar laqeydlik nümayiş etdirməsi geniş xalq kütlələri içərisində qəzəb və etirazlara səbəb olurdu. Onlar get-gedə daha aydın şəkildə dərk edirdilər ki, Azərbaycan rəhbərliyi respublikanın, xalqın taleyi ilə bağlı gedən oyunların qarşısını almaqda acizlik və [23-24] qətiyyətsizlik göstərir, bəlkə də rəhbər mövqelərini qoruyub saxlamaq üçün mərkəzlə sövdələşərək xalqa qarşı gizli xəyanətkar planlar həyata keçirir. Xalqın bütün məsuliyyəti öz üzərinə götürməkdən, bu xəyanətkar planların həyata keçirilməsinin qarşısını almaq üçün ayağa qalxmaqdan başqa bir yolu qalmamışdı.

SSRİ rəhbərliyi də respublikada haqq-ədalətin bərqərar edilməsi uğrunda səsini qaldıran xalqa açıq divan tutmaq yolunu seçdi. Sovet ordusunun, xüsusi təyinatlı dəstələrin və daxili qoşunların iri kontingentinin 1990-cı il yanvarın 20-də fəvqəladə vəziyyət elan edilmədən Bakını zəbt etməsi xüsusi qəddarlıq və misli görünməmiş vəhşiliklərlə müşayiət edildi.

Ayağa qalxan xalqın inam və iradəsini qırmaq, milli mənliliyini alçaltmaq və sovet hərbi maşınının gücünü nümayiş etdirmək məqsədi ilə həyata keçirilmiş 20 Yanvar faciəsi totalitar kommunist rejiminin Azərbaycan xalqına qarşı hərbi təcavüzü və cinayəti idi.

Törədilmiş cinayət və onun nəticələri göz qabağında olduğu halda respublika rəhbərliyi baş vermiş faciənin mahiyyətini hər vasitə ilə ört-basdır etməyə cəhd göstərmişdir. Xalqın tələbi və bir qrup deputatın təşəbbüsü ilə Azərbaycan SSR Ali Sovetinin 1990-cı il yanvarın 22-də Yanvar faciəsi ilə bağlı çağırılmış sessiyasına respublikanın əksər siyasi və dövlət rəhbərlərinin gəlməməsi isə onların xalqın taleyinə biganə qaldıqlarını, törədilmiş cinayətdə bu və ya digər dərəcədə iştirak etdiklərini bir daha təsdiq etmişdir. Respublika rəhbərliyi hətta şəhidlərin dəfn mərasiminə gəlməyi belə lazım bilməmişdir.

20 Yanvar hadisələrinə siyasi qiymət verilməsi tələbi ilə dəfələrlə çıxış edən Azərbaycan Xalq Cəbhəsi də hakimiyyətdə olduğu dövrdə faciəyə siyasi qiymət vermək üçün öz imkanlarından istifadə etməmişdir. Beləliklə, hadisələrdən uzun müddət keçsə də, keçmiş SSRİ-nin və Azərbaycanın [24-25] rəhbərliyi tərəfindən xalqa qarşı törədilmiş ağır cinayət açılmamış qalmışdı.

Hələ Azərbaycanda sovet hakimiyyəti mövcud olduğu dövrdə 20 Yanvar faciəsi ilə bağlı olan və geniş xalq kütlələri tərəfindən yığılıb Dövlət İstintaq Komissiyasına təhvil verilmiş konkret dəlil və sübutlar

qəsdən Azərbaycandan çıxarılıb aparılmışdı. O dövrdə Azərbaycanın prokurorluq və hüquq-mühafizə orqanları müvafiq istintaq tədbirləri həyata keçirməmiş, hətta əksinə, 20 Yanvar faciəsi ilə bağlı bir sıra məxfi sənədlər, o cümlədən mühüm arxiv sənədləri bütövlüklə və ya qismən məhv edilmişdi.

SSRİ-nin digər bölgələrində, o cümlədən Tbilisidə və Baltıqyanı ölkələrdə baş vermiş hadisələr sovet rəhbərliyi, xalq deputatları qurultayı səviyyəsində müzakirə edilsə də, 20 Yanvar faciəsi zamanı baş vermiş hadisələr şüurlu şəkildə təhrif edilərək yanlış yozuma və unutqanlığa məhkum edilmişdi.

Yalnız 1994-cü ildə 20 Yanvar hadisələrini lazımcına qiymətləndirmək yolunda ciddi addımlar atılmışdır. Azərbaycan Respublikaçı prezidentinin 5 yanvar 1994-cü il tarixli fərmanı ilə Milli Məclisə 20 Yanvar hadisələrinə tam siyasi-hüquqi qiymət verməsi tövsiyə olunmuşdur. Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisi həmin məsələyə xüsusi sessiya həsr edərək bir neçə gün davam edən iclaslarında yanvar hadisələrinin əsl səbəblərini açıqlamış, həqiqi günahkarları aşkar etmişdir. 1990-cı il yanvarın 20-də törədilmiş faciəli hadisələrə Milli Məclisin 29 mart 1994-cü il tarixli qərarı ilə siyasi-hüquqi qiymət verilmişdir.

XX əsr tarixində totalitarizmin törətdiyi ən qanlı terror aktlarından biri olan 20 Yanvar faciəsində Azərbaycan xalqına qarşı işlədilmiş cinayət əslində bəşəriyyətə, humanizmə, insanlığa qarşı həyata keçirilmiş dəhşətli bir əməldir. Həmin cinayəti törədənlər indiyədək öz cəzalarını almamışlar. [25-26] Xalqımız əmindir ki, müqəssirlər tarix, bəşəriyyət, eləcə də Azərbaycan xalqı qarşısında cavab verməli olacaqlar.

Azərbaycan xalqı 20 Yanvarda hərbi, siyasi, mənəvi təcavüzə məruz qalsa da, öz tarixi qəhrəmanlıq ənənələrinə sadıq olduğunu, vətənin azadlığı və müstəqilliyi naminə ən ağır sınaqlara sinə gərmək, hətta şəhid vermək əzmini bütün dünyaya nümayiş etdirdi. 1990-cı ilin qanlı yanvarında Azərbaycanın azadlığı və müstəqilliyi uğrunda şəhidlik zirvəsinə ucalmış vətən övladları özlərinin fədakarlığı, şəhidliyi ilə xalqımızın qəhrəmanlıq salnaməsinə parlaq səhifə yazdılar. Bu gün də Azərbaycan xalqı onun milli mənliliyini qorumaq üçün öz canlarından keçməyə hazır olan övladları ilə fəxr edir.

Azərbaycanın azadlığı uğrunda qəhrəmancasına həlak olmuş vətəndaşlarımızın əziz xatirəsini 20 Yanvar faciəsinin 10-cu ildönümü ərəfəsində dərin hüznə yad edərək qərara alıram:

1. Qanlı Yanvar faciəsinin Azərbaycan tarixində qəhrəmanlıq və şəhidlik zirvəsi kimi müstəsna əhəmiyyətini nəzərə alaraq faciənin 10-cu ildönümünə həsr olunmuş xüsusi mərasimlər Azərbaycan Respublikasının bütün şəhər, rayon və kəndlərində geniş miqyasda keçirilsin.

2. Azərbaycan Respublikasının Müdafiə Nazirliyi, Təhsil Nazirliyi, Mədəniyyət Nazirliyi, Gənclər və İdman Nazirliyi, Qadın Problemləri üzrə Dövlət Komitəsi 20 Yanvar faciəsi ilə bağlı kütləvi tədbirlər, konfranslar və tematik dərslər keçirməklə gənc nəsle vətənpərvərlik, müstəqillik, milli-mənəvi dəyərlərə sadıqlıq ideyalarının aşılmasını təmin etsinlər.

3. Azərbaycan Elmlər Akademiyası və Təhsil Nazirliyi xalqımızın tarix boyu azadlıq və müstəqillik yolunda apardığı mübarizəsinin müxtəlif mərhələlərini əks etdirən fundamental elmi tədqiqatların aparılması ilə yanaşı bu mübarizədə 20 Yanvar faciəsinin elmi baxımdan obyektiv işıqlandırılmasını, [26-27] bu hadisəyə həsr olunmuş xüsusi elmi sessiya və konfranslar keçirilməsini, müvafiq nəşrlərin hazırlanmasını təmin etsinlər.

4. Azərbaycan Respublikasının Xarici İşlər Nazirliyi 20 Yanvar faciəsinin 10-cu ildönümü münasibətilə onun əsl mahiyyətini müxtəlif ölkələrin ictimaiyyətinə çatdırmaq məqsədi ilə qanlı yanvarı sovet totalitar rejiminin Azərbaycan xalqına qarşı törətdiyi təcavüz və terror aktı kimi səciyyələndirən tədbirlər proqramı hazırlayıb həyata keçirsin.

---

5. Azərbaycan Respublikasının Mətbuat və İnformasiya Nazirliyi, Dövlət Televiziya və Radio Verilişləri Şirkəti, qəzet və jurnal redaksiyaları 20 Yanvar faciəsinin 10-cu ildönümü ilə bağlı materialların nəşr və nümayiş etdirilməsini təmin etsinlər.

6. «Azərkinovideo» İstehsalat Birliyi 20 Yanvar hadisələrinə həsr olunmuş tammetrajlı sənədli filmin çəkilişini təmin etsin.

7. Nazirlər Kabineti bu fərmandan irəli gələn məsələləri həll etsin.

HEYDƏR ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 16 dekabr 1999-cu il [27]

**SABİRABAD RAYONUNDAKI
NİZAMİ GƏNCƏVİ ADINA
5 NÖMRƏLİ ŞƏHƏR ORTA MƏKTƏBİNƏ**

Hörmətli müəllimlər!

Əziz şagirdlər!

Milli təhsil sistemimizin inkişafına öz töhfəsini vermiş Sabirabad rayonundakı Nizami Gəncəvi adına 5 nömrəli şəhər orta məktəbinin yaradılmasının 20 illik yubileyi münasibətilə sizi, məktəbinizin məzunlarını və ölkəmizin bütün təhsil işçilərini səmimi-qəlbdən təbrik edirəm.

70–80-ci illərdə Azərbaycanda həyata keçirilmiş genişmiqyaslı quruculuq işləri sırasında yeni təhsil ocaqlarının tikintisinə xüsusi diqqət yetirilirdi. Bu məsələyə böyük əhəmiyyət verərək 1979-cu ildə məktəbinizin təntənəli açılış mərasimində iştirakımı da yaxşı xatırlayıram.

Çox şadam ki, ötən dövrdə məktəbiniz təlim-tərbiyə və tədris işinin təşkilində, böyüməkdə olan nəslin savadlanmasında, gənclərimizin şəxsiyyət kimi formalaşmasında və onlara vətənpərvərlik hisslərinin aşılmasında uğurlar qazanmışdır. Məktəbinizin məzunları arasında yüzlərlə yüksək ixtisaslı mütəxəssis yetişmişdir və bu gün onlar müstəqil Azərbaycanın dövlət quruculuğunda yaxından iştirak edir, həyatımızın müxtəlif sahələrində səmərəli fəaliyyət göstərirlər.

Hazırda ölkəmizin təhsil sistemində geniş islahatlar keçirilir. Əminəm ki, maarif işimizdə öz yeri olan Nizami Gəncəvi adına 5 nömrəli şəhər orta məktəbi də təhsil islahatlarını müvəffəqiyyətlə həyata keçirəcək, Azərbaycanımızın gələcəyi naminə hərtərəfli hazırlığa malik bilikli və vətənpərvər gənc[28-29]-lər yetişdirilməsi vəzifəsinin öhdəsindən bundan sonra da ləyaqətlə gələcəkdir.

Bu əlamətdar gündə Sabirabad rayonundakı Nizami Gəncəvi adına 5 nömrəli şəhər orta məktəbinin müəllim və şagirdlərinə, məzunlarına, bütün sabirabadlılara böyük uğurlar, xoşbəxtlik və səadət arzulayıram.

HEYDƏR ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 16 dekabr 1999-cu il [29]

NİGER RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ
ZATİ-ALİLƏRİ
CƏNAB MƏHAMƏN OSMANA

Hörmətli cənab prezident, Niger Respublikasının milli bayramı – Respublika elan edilməsi günü münasibətilə Sizə və dost Niger xalqına səmimi təbriklərimi yetirirəm.

Ümidvaram ki, Azərbaycan Respublikası ilə Niger Respublikası arasında dostluq və əməkdaşlıq münasibətləri xalqlarımızın mənafeyi naminə inkişaf edib dərinləşəcəkdir.

Sizə möhkəm cansağlığı və səadət, ölkənizə sülh, əmin-amanlıq və tərəqqi arzulayıram.

Hörmətlə,

HEYDƏR ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 16 dekabr 1999-cu il **[30]**

RUSİYANIN AZƏRBAYCANDAKI SƏFİRİ
ALEKSANDR BLOXİN İLƏ GÖRÜŞDƏ SÖHBƏT

Prezident sarayı

17 dekabr 1999-cu il

Heydər Əliyev: Mən sizinlə yenidən görüşməyimə şadam. Təəssüf edirəm ki, bu görüş Sizin bu rolunuzda axırınıcı görüşdür. Buna baxmayaraq, gələcəkdə də əməkdaşlıq edəcəyimizə ümid bəsləyirəm, o mənada ki, Rusiya Federasiyasının səfiri kimi Azərbaycanda olduğunuz dövrdə Siz Azərbaycanla Rusiya arasında münasibətlərin inkişafı, əməkdaşlığın genişlənməsi üçün az iş görməmişiniz. Buna görə də mən Sizi salamlayıram.

Aleksandr Bloxin: Heydər Əliyeviç, məni qəbul etdiyinizə görə çox sağ olun.

Bugünkü görüş həqiqətən qeyri-adi görüşdür. Burada olduğum dörd il yarım ərzində biz bu salonda, qonşu salonlarda kifayət qədər tez-tez görüşmüşük və elə görünürdü ki, bu, normal haldır, növbəti görüş də olacaqdır. Lakin bugünkü görüş hər halda mənim üçün kədərliyədir. Çünki nə qədər və nələr etdiyim barədə, necə deyərlər, mən mühakimə yürütməməliyəm. Mühakiməni ən əvvəl siz yürütməlisiniz, azərbaycanlılar, ötən bu dörd il yarımında burada tapdığım bir çox dostlar yürütməlidirlər. Hər halda mənə elə gəlir ki, mən burada, Azərbaycanda hamının gözünə vicdan rahatlığı ilə baxa bilərəm. Çünki başa düşürəm ki, buradan gedərkən prezidentin gözlərinə, xalqın gözünə baxmamaq, kiminsə üzünə baxmamaq, zənnimcə, ən ağır cəza olardı. Mən deyirəm ki, [31-32] buradan vicdan rahatlığı ilə gedirəm, çünki bilirəm, ötən dörd il yarımında bu ölkədə nə etmişəmsə, həmişə elə qərarlar tapmağa çalışmışam ki, onlar Rusiya üçün də, Azərbaycan üçün də qarşılıqlı surətdə faydalı olsun.

Heydər Əliyeviç, o ki qaldı Sizin şəxsi xidmətlərinizə, mən bu barədə bəlkə də çox gözəl danışa bilməmişəm. Lakin ona görə yox ki, mən bu xidmətləri görmürdüm, yaxud qiymətləndirmirdim. Nə etmək olar, bəlkə də təbiətim belədir. Amma bu gün mən bunu açıq və vicdanla deyə bilərəm, çünki çıxıb gedirəm və heç kəs məni qınaya bilməz ki, mən prezident haqqında hansısa sözləri ona görə deyirəm ki, o, nə isə etsin. Yox, buna görə danışmıram. Mən tam səmimiyyətlə belə hesab edirəm ki, Azərbaycanda olduğum bu dövr həyatımda yəqin ən mühüm, ən məsul və maraqlı dövrdür. Bütün bu dörd il yarımında bir prezident kimi, bir insan kimi Siz mənim həyatımda hər hansı şəkildə həmişə iştirak etmişiniz; elə bir insan ki, mən ona təkcə səfir olaraq vəzifəmə görə deyil, sadəcə ona görə hörmət edirəm ki, kimlər nə desə də, Sizin Azərbaycan üçün böyük işlər apardığınızı görmüşəm.

Mən göürdüm ki, Siz nə işlər görmüsünüzsə, bunların hamısı Azərbaycanın rifahına yönəldilmişdir. Mən bunun qarşısında baş əyir və Sizə səmimi-qəlbədən «Sağ olun» demək istəyirəm, çünki bütün bu dörd il yarım mənim üçün böyük və həqiqi məktəb olmuşdur. Çox şadam ki, vaxtilə məni məhz Azərbaycana göndəriblər, həyat məni Sizinlə rastlaşdırdı, böyük siyasətin nə olduğunu gördüm.

Mən Sizinlə işləyərkən Rusiya və Azərbaycan üçün nə isə faydalı iş görməyə çalışır, eyni zamanda Sizin necə işlədiyinizi göürdüm. Bu, həqiqətən də istənilən insana layiq olan həyatdır. Mayakovskinin sözləri yadınızda olar: «Həyatı qurmağı kimdən öyrənmək barədə düşünən gənc». Mən Mayakovskinin sözlərini başqa şəkildə ifadə edərək belə deyərdim: «Bunu bir an da düşünmədən, yoldaş Əliyevdən öyrənərdi». [32-

33] Heydər Əliyeviç, Siz həqiqətən böyük siyasətçi və əsl insansınız. Bunu deməkdən utanmıram və belə demək mənə xoşdur, çünki indi heç kim məni tərif söyləməkdə təqsirləndirməz – çünki buradan gedirəm.

Heydər Əliyeviç, çox-çox sağ olun. Ümid edirəm ki, dekabrın 18-də mənim hələ bakılılarla görüşmək imkanım olacaqdır. Siz həmin gün Musiqili Komediya Teatrına təşrif buyurmaqla bizi şərəfləndirəcəksiniz. Mənim bakılılarla, Bakı ilə salamatlaşmaq imkanım olacaqdır. Yesenin Bakı ilə salamatlaşarkən nə düşündüyünü bilmirəm, amma yəqin ki, buna bənzər hiss keçirmişdir. Ona görə ki, Bakı həqiqətən mənim həyatımın bir hissəsi, yaddaşımın bir hissəsidir. Sonrakı taleyimdən asılı olmayaraq, bunu həyatımdan, yaddaşımdan qoparmaq mümkün deyildir.

Onu deyim ki, bu, mənim həyatımın xüsusi bir dövrüdür. Ona görə də Sizə böyük minnətdarlıqla yanaşıram. Sizə müraciətlə etdiyim xahişlər – həmvətənlərim olan konkret insanlardan tutmuş hansısa siyasi məsələlərə qədər geniş dairəni əhatə edən bu xahişlər diqqətdən kənrada qalmamışdır. Hər halda Sizə şəxsən müraciət etdiyim xahişlər cavabsız qalmamışdır. Bu, hər bir səfir üçün çox mühümdür. Çünki əgər səfirin sualları cavabsız qalır, bu o deməkdir ki, nəyi isə axıradək götür-qoy etmir. Bir sözlə, Sizin sayənizdə mən Rusiya Federasiyasının prezidenti, ümumən ölkəm tərəfindən üzərimə qoyulmuş vəzifənin öhdəsindən gəlmək imkanına malik olmuşam. Heydər Əliyeviç, çox-çox sağ olun.

Heydər Əliyev: Mən də Sizə təşəkkür edirəm. Hesab edirəm ki, Rusiya Federasiyasının səfiri kimi Azərbaycanda olduğunuz dörd ildən artıq müddətdə Siz Rusiya–Azərbaycan münasibətlərinin inkişafı üçün az iş görməmişiniz. Onu da deyə bilərəm ki, Siz ölkənizi layiqincə təmsil etmiş, onun mənafeələrini layiqincə qorumuş, Rusiya Federasiyasının səfiri **[33-34]** kimi Sizə həvalə olunmuş vəzifələri layiqincə yerinə yetirmisiniz.

Rusiya böyük ölkədir. Hər hansı ölkədə Rusiyanın səfiri olmaq böyük şərəfdir. Xüsusən də Azərbaycan kimi bir ölkədə, sahəsinə görə bəlkə o qədər də böyük olmayan, ancaq Rusiya ilə çox sıx tarixi əlaqələrə malik, öz xüsusiyyətlərinə malik və Qafqaz regionunda, - həm də təkcə Qafqazda yox, - əhəmiyyəti olan ölkədə. Ona görə də hesab edirəm ki, Siz Moskvaya almaçıq qayıda bilərsiniz.

Birgə işimizə gəldikdə, bəlkə də sizin üçün işləmək məhz ona görə çətin deyildi ki, Azərbaycanda dövlət siyasəti, Azərbaycan prezidenti olaraq mənim siyasətim həmişə və bu gün də siyasi, iqtisadi, humanitar, mədəni, elmi sahələrdə, bütün sahələrdə Rusiya ilə münasibətlərin möhkəmlənməsinə və inkişafına yönəldilmişdir.

Bu, o qədər də sadə deyildir, o mənada ki, keçmiş SSRİ-nin digər ölkələri kimi, Azərbaycan da Rusiyanın həmişə xüsusi bir yer tutduğunu Sovet İttifaqının böyük bir hissəsindən ayrılaraq müstəqillik əldə etmişdir. Dövlətimizin başçısı vurğuladı ki, biz XIX və XX əsrlərdə Rusiya ilə birlikdə olmuşuq. Xüsusən də bu yüzilliyin 20-ci ilindən, yəni Sovet İttifaqının tərkibində olduğumuz və çox sıx bağlı olduğumuz vaxtdan bəri. Buna görə də indi bir-birimizdən ayrılmaq, Azərbaycanın, zənnimcə, bizim kimi digər ölkələrin də Rusiyadan ayrılması, öz müstəqil həyatını qurması, özünün müstəqil daxili və xarici siyasətini təmin etməsi, bununla yanaşı, Rusiya ilə münasibətləri saxlaması və möhkəmlətməsi o qədər də asan bir məsələ deyildir.

Dağlıq Qarabağla əlaqədar 1988-ci ildən etibarən baş vermiş və sonra Ermənistan–Azərbaycan münaqişəsinə çevrilmiş hadisələr, 1990-cı il Yanvarın 20-də baş vermiş hadisələr Azərbaycan əhalisinin geniş təbəqələrinin sovet quruluşuna, Sovet İttifaqına, sovet hökumətinə münasibətinə çox mənfi **[34-35]** təsir göstərmişdir. Bəziləri isə bu gün də Rusiyanı keçmiş Sovet İttifaqı ilə eyniləşdirirlər. Odur ki, bir çox hallarda istifadə etməyə səy göstərmiş və bu gün də səy göstərilən həmin yaralar münasibətləri qurmaq

yolunda həmişə böyük problem olmuşdu. Bu, həmin işi görməyin necə çətin olduğunu göstərir. Amma bir prezident kimi mən öz prinsipial xəttimdən heç zaman dönməmişəm.

Ola bilsin ki, xarici siyasətimizdə nə isə Rusiyada kimlərsə xoşuna gəlməmişdir və bu gün də xoşuna gəlmir. Ancaq hesab etmirəm ki, bu, dövləti xarakter daşıyır. Əksinə, bu, subyektiv mülahizə və təzahürlərin nəticəsidir. Başlıca strateji xətt isə bundan ibarətdir ki, Azərbaycan bu gün də, gələcəkdə də Rusiya ilə səmimi münasibətlərə, yaxşı tərəfdaşlıq münasibətlərinə malik olmalıdır.

Azərbaycanda biz Rusiya ilə münasibətlərə üstün əhəmiyyət vermişik və veririk. Bundan sonra da belə olacaqdır, xüsusən mənim siyasətimdə. Azərbaycanla Rusiya arasında çox böyük əməkdaşlıq sahəsi var. Burada işlədiyiniz dörd il yarımada siz adamların Rusiyaya, rus mədəniyyətinə, rus dilinə necə böyük hörmət bəslədiyini yəqin hiss etmişiniz.

Sonra dövlətimizin başçısı Rusiyaya bu cür münasibətin kökləri üzərində ətraflı dayanaraq, bunu Azərbaycanda elmin, mədəniyyətin, təhsilin inkişafında, öz xalqı üçün çox işlər görmüş Azərbaycan ziyalılarının təşəkkülündə Rusiyanın böyük xidmətləri ilə izah etdi. Ölkəmizin rəhbəri dedi ki, bu baxımdan Azərbaycan bütün Müsəlman Şərqində nümunədir, burada Azərbaycana bərabər elə bir ölkə yoxdur ki, dünyəvi həyat təzi belə erkən meydana gəlməyə başlasın və tez bir zamanda bütün xalq üçün, bütün cəmiyyət üçün həyat normasına çevrilmiş olsun.

İndi, biz müstəqil dövlət olduğumuz bir vaxtda, təbiidir ki, öz milli dəyərlərimizə, adətlərimizə, milli mədəniyyətimizə, öz dinimizə böyük əhəmiyyət veririk. Bununla yanaşı, dünyəvi [35-36] dövlət kimi, Avropa ilə sıx bağlı olan dövlət kimi Azərbaycan üçün Avropa ilə bu əlaqə məhz Rusiya vasitəsilə, Rusiya mədəniyyəti vasitəsilə baş vermişdir. Bizim üçün başlıcası xalqımızın inkişafını ümumbəşəri dəyərlər əsasında təmin etməkdir. Ölkəmizin rəhbəri bildirdi ki, ümumbəşəri dəyərlər isə həm bizim milli dəyərlərimizdir, həm Avropa, həm də Rusiya dəyərləridir və bu dəyərlər sintez şəklində Azərbaycanın həyatının əsas məzmununu təşkil edir.

Mən təəccüb edirəm ki, son vaxtlar Rusiya mətbuatında MDB ölkələri arasında, Cənubi Qafqazda Rusiyanın ən başlıca müttəfiqi Ermənistan olduğu təbliğ edilir. Bu, sizin öz işinizdir. Əgər Ermənistanda bütün rus məktəbləri bağlanıbsa, hamının ancaq erməni dilində təhsil alması haqqında qanun qəbul edilibsə və o, sizin əsas strateji və ən yaxşı müttəfiqinizdirsə, nə deyirəm, qoy belə də olsun. İndi Azərbaycan naməlum səbəblərə görə bu kateqoriyaya daxil deyildir. Amma bir baxın, Azərbaycanda nə qədər adam rus məktəblərində oxuyur, özü də onların əksəriyyəti azərbaycanlıdır. Ali məktəblərimizdə rus bölməsi saxlanmışdır. Bu cür çox misallar çəkmək olar. Demək istəyirəm ki, bu kök salmış hisslər heç vaxt yox olmayacaq və Azərbaycanla Rusiya arasında münasibətlər həmişə xoş, səmimi, ən yaxşı münasibətlər olacaqdır. Bir də deyirəm, bu, xarici siyasətimizdə strateji istiqamətdir və biz bunun belə olmasını istəyirik.

MDB-nin bəzi ölkələrinin Rusiyaya yaxın olması, digərlərinin isə Qərbbə meyl etməsi barədə fikirləri səriştəsizliklə söylənilmiş fikirlər hesab edirəm. Nəzərə çarpdırmaq istəyirəm ki, hər bir müstəqil dövlət bütün ölkələrlə münasibətlər yaratmaq istəyir, hər bir dövlətin öz mənafeleəri var. Azərbaycanın mənafeleəri hər şeydən əvvəl iqtisadi mənafeleerdır, habelə ümumbəşəri dəyərlər əsasında öz xalqının inkişafına yönəldilmiş mənafeleerdır.

Bununla yanaşı, Azərbaycan heç nəyə baxmadan Rusiya [36-37] ilə həmişə dost olacaq, bu dostluğu inkişaf etdirəcək, əməkdaşlığı inkişaf etdirəcəkdir. Zənnimcə, Rusiya Şimali Qafqazda sabitliyi təmin edə biləndə, imkanlar daha çox olacaqdır. Belə ki, Şimali Qafqazda yaranmış vəziyyət iqtisadi əlaqələrimizi,

---

bir çox digər əlaqələrimizi olduqca məhdudlaşdırır. Əminəm ki, Rusiya Şimali Qafqazda sabitliyi təmin edə biləcək, öz dövlət suverenliyini, öz ərazi bütövlüyünü müdafiə edə biləcəkdir. Buna heç bir şübhə yoxdur. Bundan sonra ölkələrimiz arasında münasibətlər daha çox inkişaf edəcəkdir.

Demək istəyirəm ki, bütün bu dörd ildən artıq müddətdə bunların hamısında sizin xidmətləriniz var. Bilirəm ki, bir səfir kimi siz öz ölkənizin mənafeələrini müdafiə edərək, Rusiyanın mənafeələrini qoruyaraq həmişə Rusiya ilə Azərbaycan arasında münasibətlərin daha da inkişaf etməsi ruhunda fəaliyyət göstərmişiniz. Mən bunu bilirəm, bunu görmüşəm və bu gün bunu açıq bəyan edirəm.

Bilirəm ki, siz Rusiya Federasiyasının müxtəlif dairələrində yaranmış yalan məlumatın və ya yalan fikirlərin dağılması üçün çox işlər görmüşünüz. Mən bunu bilirəm. Bilirəm ki, siz çalışmışınız. Biz həmişə Rusiya ilə münasibətləri möhkəmlətməyə və inkişaf etdirməyə çalışmışıq və çalışırıq. Rusiyanın səfiri olaraq siz də bu inkişafın hər iki tərəfdən fəal olması üçün çalışmışınız və mümkün olan hər şeyi etmişiniz, əlinizdən gələni əsirgəməmişiniz.

Buna görə də Rusiyanın Azərbaycanda səfiri kimi sizin fəaliyyətinizi yüksək qiymətləndirirəm. Siz ölkənizi layiqincə təmsil etmişiniz. Bu, çox vacibdir, bu, başlıca cəhətdir. Öz dövlətinin layiqli təmsilçisi olmaq, eyni zamanda olduğun ölkə ilə münasibətləri inkişaf etdirməyi bacarmaq səfir üçün başlıca vəzifədir. Amma bu vəzifəni yerinə yetirməyə heç də hamı müvəffəq olmur. Hesab edirəm ki, siz bu vəzifənin öhdəsindən müvəffəqiyyətlə gəlmisiniz. Bax buna görə də siz cəmiyyətimizdə böyük nüfuz qazandınız, sizə çox səmimi **[37-38]** münasibət var. Hesab edirəm ki, siz öz işinizlə burada yaxşı bir iz qoyursunuz.

Əgər Rusiya Federasiyası üçün nə kimi işlər gördüyünüzdən danışmalı olsaq, onda deməliyik ki, siz gözəl səfirlik kompleksi – həm bina, həm də yaşayış evi yaratdınız, özü də Bakı şəhərinin ən yaxşı hissəsində. Bu, məni sevindirir, çünki istəyirəm ki, burada hər bir xarici səfirliyin səmərəli fəaliyyəti üçün müvafiq şəraiti olsun, eyni zamanda, hər bir səfirlik binası şəhərimizə, respublikamızı gözəllik versin. Sizin yaratdıqlarınız şəhərimizi bəzəyir, işiniz üçün çox yaxşı şərait yaradır. Digər MDB ölkələrindəki səfirlərin sizin burada gördüyünüz işləri görüb-görə bilmədiyini deyə bilmərəm, əgər kimsə belə işlər görübsə də, fərqi yoxdur, sizin nümunəniz ən yaxşı nümunədir.

Şadam ki, siz bu vəzifədən Rusiya hökumətində daha yüksək vəzifəyə gedirsiniz. Kiminsə səfir vəzifəsindən hökumətdə daha yüksək vəzifəyə irəli çəkilməsi nadir hadisədir. Mən buna çox şadam. Sizi bu münasibətlə təbrik edirəm. Ümidvaram ki, siz öz yeni vəzifənizə başladıqdan sonra da Azərbaycanla əvvəlki təqə əlaqə saxlayacaqsınız və ölkəmizdə həqiqi vəziyyətə başqalarına nisbətən daha yaxşı bələd olduğunuza görə, yeni vəzifənizdə də çalışacaqsınız ki, Rusiya ilə Azərbaycan arasında münasibətlər inkişaf etsin, Rusiya-Azərbaycan münasibətlərinə düşmənçilik əhval-ruhiyyəsində olan ayrı-ayrı qüvvələrin süni surətdə yaratdıqları mənfi hallar tədricən aradan qaldırılsın. Çünki Azərbaycanda həqiqi vəziyyəti siz hamıdan yaxşı bilirsiniz. Ona görə də mən buna şadam.

Digər tərəfdən isə, biz deyə bilərik ki, görünür, Azərbaycanda işləmək elədir ki, səfir buradan yüksək vəzifəyə irəli çəkilir. Mən buna şadam. Sizə gələcək işinizdə uğurlar, cansağlığı arzulayıram. Ümidvaram ki, siz bizimlə dostluq əlaqələrini kəsməyəcəksiniz – mən hökumətlə, dövlətlə, burada **[38-39]** tapdığınız dostlarla əlaqələri nəzərdə tuturam. Sizi istənilən vaxt Azərbaycana qonaq kimi dəvət edirəm. Sizinlə bizim aramızda rəsmi münasibətlərlə yanaşı, yaxşı şəxsi münasibətlər də yaranmışdır. Mən bunu da qiymətləndirirəm. İstədiyiniz vaxt Azərbaycana qonaq gəlin. Biz sizinlə əlaqə saxlayacağıq, ümidvaram, siz də belə edəcəksiniz.

Aleksandr Bloxin: Sizin sözləriniz adamın canına məlhəm kimi yayılır. Çünki öz dövlətini təmsil etdiyiniz ölkənin prezidentindən öz işinə yüksək qiymət verildiyini eşitmək səfir üçün bəlkə də ən xoş haldır.

Siz Rusiyanın Azərbaycana münasibətindən danışdıqda, bu sahədəki problemlərdən, mənfi və yaxşı məqamlardan danışdıqda diqqət yetirdim ki, yaxşı cəhətlər qat-qat çoxdur. Mənə elə gəlir ki, əgər Rusiya ilə Azərbaycan öz münasibətlərini qurarkən ötən 200 ildə aramızda olmuş bütün yaxşı cəhətləri həmişə qoruyub inkişaf etdirsələr, bu, gələcək yaxşı qarşılıqlı münasibətlərin rəhni olacaqdır.

Əlbəttə, bütün problemləri həll etmək mümkün olmadı, lakin belə düşünürəm ki, indi Rusiya ilə Azərbaycan arasında münasibətlərin səviyyəsi kifayət qədər yüksəkdir. Sizin Vladimir Vladimiroviç Putinlə görüşünüz məni xüsusilə ruhlandırır, mən onun bu görüşə müsbət münasibət bəslədiyini bilirəm. Deməliyəm ki, bu, ölkələrimiz arasında münasibətləri daha yüksək səviyyəyə qaldırmaq üçün çox yaxşı əlavə zəmin ola bilər.

Əgər indi varisim məni dinləsəydi, mən ona bütün müsbət cəhətləri, hətta kiçik cəhətləri də qoruyub saxlamağı arzu edərdim, çünki böyük münasibətlər, böyük dostluq bunlardan yaranır.

Aleksandr Bloxin: Xoş, səmimi sözlərə görə Sizə bir daha təşəkkürümü bildirirəm. Söz verirəm ki, mənim üçün sevimli şəhərə çevrilmiş Bakıya elə ilk imkan düşən kimi yenidən gələcəyəm. [39-40]

Fürsətdən istifadə edərək, səmimi qəbula görə, bu şəhər mənə həm işdə kömək etdiyinə görə, həm də çətin anlarda ürək-dirək verdiyinə görə sizə, bütün bakılılara təşəkkürümü bildirmək istəyirəm. İnanıram ki, Rusiya və Azərbaycan xalqları arasında dostluğun alternativini sadəcə olaraq mövcud deyildir. Qəti əminəm ki, hansısa siyasi qüvvələr, adamlar bu dostluğa mane olmağa çox cəhd göstərsələr də, onların cəhdləri boşa çıxacaqdır. Əminəm ki, əgər xoş məram olarsa, biz bütün problemləri həll edə biləcəyik.

Heydər Əliyev: Səmimi sözlərə görə Sizə təşəkkür edirəm. Rusiya hökumətinin sədri Vladimir Vladimiroviç Putinlə Kiyevdə olan çox səmərəli söhbətimizi mən də qeyd etmək istərdim. Mən onunla görüşdən, söhbətdən çox məmnun qaldım. Yeri gəlmişkən, söhbət çox çəkdi. Deyərdim ki, bu görüş mənim son vaxtlar Rusiya dövləti rəhbərliyinin nümayəndələri ilə olan əhəmiyyətli görüşlərimdən biridir. Buna görə də hesab edirəm ki, münasibətlərimizin inkişafı üçün bu görüşün çox ciddi əhəmiyyəti olacaqdır. [40]

**YENİ AZƏRBAYCAN PARTİYASININ
BİRİNCİ QURULTAYINDA NİTQ**

Respublika sarayı

20 dekabr 1999-cu il

Hörmətli qurultay nümayəndələri!

Hörmətli qonaqlar!

Əziz dostlar!

Sizi yeni Azərbaycan Partiyasının qurultayı münasibətilə ürəkdən təbrik edirəm. Yeni Azərbaycan Partiyasına, onun bütün üzvlərinə və təəssübkeşlərinə cansağlığı, səadət və yeni-yeni uğurlar arzulayıram.

Yeni Azərbaycan Partiyasının I qurultayı məni 7 il bundan öncəki günlərə yönəldir. Burada çox çıxışlarda o günlər xatırlandı. Mən sizin hamınızı dinləyərək düşündüm ki, Azərbaycanın tarixi, xalqımızın tarixi çox zəngindir. XX əsrdə də Azərbaycan xalqının tarixi Azərbaycan xalqının zəngin töhfələri ilə həmişə dolu olubdur. Ancaq 1992-ci ildə Naxçıvanda Yeni Azərbaycan Partiyasının yaranması, bu münasibətlə keçirilmiş ilk konfrans və yeni Azərbaycan Partiyasının bu gün sona çatan I qurultayı Azərbaycan xalqının və müstəqil Azərbaycanın tarixinə qızıl hərflərlə yazılacaqdır.

Qurultayda həm məruzələrdə, həm də qurultay nümayəndələrinin çıxışlarında yeni Azərbaycan Partiyasının 7 il ərzində gördüyü işlər, əldə etdiyi nailiyyətlər və uğurlar ətraflı, obyektiv, ədalətli təhlil olundu. Eyni zamanda, həm məruzələrdə, həm çıxışlarda Azərbaycan dövlətinin, hökumətinin, yeni bugünkü iqtidarın son 6 il yarım ərzində gördüyü işlər, [41-42] əldə etdiyi nailiyyətlər və Azərbaycan xalqının bu illərdə keçdiyi ağır, çətin, eyni zamanda çox şərəfli yol öz əksini tapdı.

Bu təbiidir ki, Yeni Azərbaycan Partiyası yaranandan az bir müddət sonra Yeni Azərbaycan Partiyasının sədrinin üzərinə partiya işindən əlavə yeni böyük bir məsuliyyət – Azərbaycanın ağır dövründə, 1993-cü ildə Azərbaycan Respublikasına, ölkəmizə, xalqımıza rəhbərlik etmək məsuliyyəti düşdü. Buna görə də o zamandan indiyə qədər dövlətin, hökumətin gördüyü işlər və Yeni Azərbaycan Partiyasının fəaliyyəti bir-biri ilə vəhdət təşkil edir, üzvi surətdə bağlıdır.

I qurultay məndə çox böyük təəssürat yaratdı. Biz partiya yaranandan sonra qurultay keçirə bilməmişik. Qurultayı keçirmək bəlkə də mümkün idi, lakin bunu etməmişik. Bunun müəyyən səbəbləri olubdur. Ancaq mən dünən də, bu gün də qurultayın işini müşahidə edərək belə fikrə gəldim - yəqin biz düzgün etmişik ki, qurultayı bundan əvvəl keçirməmişik. Çünki böyük bir zaman keçibdir, biz Azərbaycan xalqının tarixinin böyük bir hissəsini yaşamışıq. Bu zaman ərzində Yeni Azərbaycan Partiyası addım-addım irəliləyib, inkişaf edib, genişlənib və böyük bir partiya çevrilibdir.

Ona görə də bugünkü qurultay partiyanın nə qədər güclü, nə qədər əzəmətli və nə qədər dərin fikirlərə malik olduğunu sübut edir və Azərbaycanın bütün vətəndaşlarına, dünya ictimaiyyətinə nümayiş etdirir.

Qurultayın işi məni çox sevindirir. Təbiidir ki, mən bu partiya ilə daim əlaqədəyəm və partiyanın ildönümləri mərasimlərinin çox hissəsində iştirak etmişəm. Bunların heç birisi qurultayın əvəzini verməyibdir və verə də bilməz.

Qurultay yüksək əhval-ruhiyyə nümayiş etdirir. Qurultay Yeni Azərbaycan Partiyası üzvlərinin yüksək əqidəyə malik, partiyaya sədaqətli olduqlarını nümayiş etdirir. Qurultay Yeni Azərbaycan Partiyası üzvlərinin yüksək intellektual səviyyə[42-43]sini əks etdirir. Düşünürəm ki, ötən illərdə partiyanın inkişafı bir çox sahələri əhatə etmişdisə də, ən böyük sahə partiya üzvlərinin yetkinləşməsi, mətinləşməsi, cəsurlaşması və intellektual səviyyəsinin yüksəlməsi olmuşdur.

Həm məruzələr, həm də nümayəndələrin çıxışları çox məzmunludur, konkret, əksəriyyəti də çox emosionaldır, yəni ürəkdən gələn sözlərdir, formal sözlər deyildir. Mən çıxışların hamısındakı səmimiyyəti xüsusi qiymətləndirirəm.

Qurultay artıq göstərir ki, Yeni Azərbaycan Partiyası yarandığı dövrdən indiyə qədər Azərbaycanın ictimai-siyasi həyatında özünün dəyərli yerini tutubdur və bu yeri heç kəsə verməyəcəkdir və get-gedə öz yerini möhkəmləndəcəkdir.

Partiyamızın yaranması və inkişaf tarixi haqqında burada çox doğru-düzgün məlumatlar verildi və çox xoş sözlər deyildi. Biz Naxçıvanda Yeni Azərbaycan Partiyasını yaradarkən inanırdıq ki, bu partiya Azərbaycanın həyatında öz yerini tutacaqdır. Ancaq biz yekəxanalıq etmək istəmirdik, yəni özümüzdən razılıq hissi ilə yaşamırdıq. Çünki o zaman Azərbaycanda olan gərgin ictimai-siyasi vəziyyəti bilirdik və qanunsuzluğu, hərə-mərcliyi, demokratiyanın, insan hüquqlarının pozulmasını görürdük.

Çıxışlarda tamamilə düzgün qeyd edildi ki, bu partiyayı bir adam yox, o illərdə Azərbaycanın ağır vəziyyətini görən, buna dözə bilməyən və bu ağır vəziyyətdən çıxış yolunu axtaran insanlar və xüsusən ziyalıların hamısı birlikdə yaradıblar.

Bu gün bir daha qeyd etmək istəyirəm ki, mənim o vaxt partiya yaratmaq fikrim yox idi. Mənim həyatım sizə məlumdur. Bunun məni həmişə sevindirmiş parlaq illəri də, ancaq həyatım üçün çox ağır, çətin, təhlükəli illəri də olubdur. Mən keçmiş zamanlarda xalqıma həmişə sədaqətlə xidmət etmişəm. Amma Moskvada yüksək vəzifələrdən kənarlaşdırıldıqdan, istefaya gedəndən sonra ətrafımda cərəyan edən ədalətsizliyi və on illər boyu sədaqətlə xidmət etdiyim hökumətin, [43-44] partiyanın mənə qarşı təzyiqlərini, təqiblərini görürkən yenidən siyasətə qayıtmaq fikrində olmadım. Hesab etdim ki, mən həyatda öz missiyamı yerinə yetirmişəm, onun qiymətini isə gələcək, tarix verəcəkdir.

Məni siyasi həyata qayıtmağa məcbur edən 1990-cı ildəki yanvar hadisələri oldu. Mən ondan əvvəl də Azərbaycandakı vəziyyəti imkan dairəsində izləyirdim, baxmayaraq ki, Moskvadakı yaşayışım çox məhdud şəraitdə keçirdi. Təbiidir, mən orada yaşayarkən ürəyim Azərbaycanda, öz xalqımla, öz torpağımla idi. Əgər imkanım olsaydı dərhal qayıdıb, Azərbaycana gəlib öz torpağımda yaşayardım. Ancaq bunlar o zaman mümkün deyildi. Buna baxmayaraq mən 1988-ci ildən Azərbaycan xalqının başına gələn bəlaları oradan müşahidə edirdim, görürdüm, inciyirdim, ağrıyırdım. Çalışırdım ki, öz fikirlərimi o vaxtkı sovet hökumətinin, Kommunist Partiyasının başçılarına çatdırım. Ancaq təəssüf ki, o vaxt onlar da məni nəinki eşitmək istəmirdilər, hətta mənə düşmən gözü ilə baxırdılar.

Mənim Azərbaycanda vaxtilə işlədiyim dövrdə yetişmiş, inkişaf etmiş kadrlar da hesab edirdilər ki, Azərbaycanın işlərini onlar özləri görürlər, Heydər Əliyevə ehtiyacları yoxdur. Əksinə, onlar Azərbaycanın düşmənlərinin səsini qoşularaq Heydər Əliyevin əleyhinə təbliğatlar aparırdılar, böhtanlar, yalanlar yayırdılar, mətbuat səhifələrinə çıxarırdılar.

Bunların hamısını görən, həyatını öz xalqına, millətinə, torpağına sərf etmiş insan, təbiidir ki, başqa cür fikirləşə bilməzdi. Bunlara görə də mən yenidən siyasətə qayıtmaq istəmirdim. Yanvar hadisələri məni

coşdurdu. Yanvar hadisələri XX əsrdə Azərbaycanın başına gətirilmiş ən ağır bəlalardan biridir və Azərbaycana qarşı edilən hərbi təcavüz, terrordur.

Nəzər salın – tarixçilər bunu daha dəqiq deyə bilərlər - sovet hakimiyyəti dövründə heç bir müttəfiq respublikaya, heç bir xalqa bu cür hərbi təcavüz, terror edilməmişdi. Bu, [44-45] Azərbaycan xalqına, o vaxt SSRİ-nin tərkibində olan Azərbaycan Respublikasına qarşı edilmişdir.

Biz Yanvar faciəsinin 10-cu ildönümü ərəfəsindəyik. Mən bu barədə fərman imzalamışam, lazımı işlər görülməlidir. Biz bu faciənin 10-cu ildönümünü qeyd edəcəyik. Çünki bunu heç vaxt unutmaq olmaz. Tarixdə həm nailiyyətləri, həm də faciələri unutmaq olmaz. Xüsusilə faciələr gələcək nəsillər üçün ibrət dərsi olmalıdır.

Mən ondan sonrakı dövrdə Naxçıvanda yaşamağa məcbur oldum. Ancaq Azərbaycana gələrkən bəziləri belə başa düşdü ki, mən vətənə yenə də hakimiyyəti ələ almaq üçün gəldim. Dəfələrlə bəyan etdim ki, bu məqsədlə gəlməmişəm, mən azərbaycanlıyam, Azərbaycan mənim ana torpağım, vətənimdir. Mənim burada yaşamağa haqqım vardır. Gələşimin əsas məqsədi budur. Eyni zamanda, Azərbaycanın ictimai-siyasi həyatında gedən proseslərə öz köməyimi, yardımımı göstərmək məqsədidir. Mən bunları təklif etdim. Siz bilirsiniz ki, mən Azərbaycanın Ali Sovetinin sessiyasında bunları təklif etdim. Ancaq o vaxt bunları qəbul etmədilər.

Beləliklə, mən çalışırdım ki, insan üçün nə lazımdır edirəm. Ancaq heç bir iddiam yox idi.

Naxçıvan Muxtar Respublikasının əhalisi ağır bir dövrdə məni muxtar respublikaya rəhbərlik etməyə dəvət etdi. Mən bir neçə gün müqavimət göstərdim, bundan imtina etdim. Ona görə yox ki, mən istəmirdim Naxçıvan əhalisinə, muxtar respublikaya xidmət edirəm. Ona görə ki, mən sadəcə, özümü yenidən dövlət işinə bağlamaq istəmirdim.

Ancaq o vaxt Naxçıvandakı ağır şərait məni məcbur etdi. Bəlkə də bu, Naxçıvanın şansı imiş. Bəlkə də Allah naxçıvanlılara və Azərbaycanın qədim müqəddəs torpağı olan Naxçıvana rəhm etmişdi ki, məni Naxçıvana getməyə məcbur etdi.

Ona görə də mən Naxçıvanda yaşayırdım və muxtar respublikanın problemləri ilə məşğul idim. Lakin görürdüm [45-46] ki, respublika dağılır, Azərbaycan gündən-günə ağır vəziyyətə düşür. Ancaq nə etməli? Bu zamanlar Naxçıvana mənim yanıma çoxları, Azərbaycanın hər yerindən adamlar gəlirdilər. Mən onları qəbul edirdim, onlarla danışırıdım, məsləhətlərimi verirdim, bu adamların dərdlərinə şərik çıxırıdım, nə mümkündür edirdim. Ancaq heç bir iddiam yox idi.

1992-ci ilin fevralında Azərbaycanda hakimiyyət dəyişikliyi baş verən zaman adi vətəndaşlardan başqa, Azərbaycanın bir çox görkəmli insanları, ziyalıları, dövlət adamları, hətta mətbuat səhifələrində əleyhimə məqalə yazmış, fəaliyyətimi tənqid etmiş, Azərbaycanın Ali Sovetinin sessiyalarında mənim çıxışlarıma mane olmaq istəmiş adamlar Naxçıvana müraciət edirdilər, mənim yanıma gəlirdilər, məni Azərbaycana – mən orada da Azərbaycanda idim, - Bakıya dəvət edirdilər. Amma mən bunların heç birisini qəbul etmədim. Qəbul etmədim və onlara başa saldım ki, siz nəhayət, anlamısınız - Heydər Əliyev Azərbaycana lazımdır. Amma mən isə indi hesab edirəm ki, sizinlə bir yolda gedə bilmərəm.

Xatirimdədir, o vaxt Azərbaycan prezidenti istefa verəndən sonra respublikanın yeni prezidenti seçilənə qədər müvəqqəti, 3 ay hakimiyyətdə olanlar da – o zaman Ali Sovetin sədri işləyən Yaqub Məmmədov mənə bir neçə telefon edərək xahiş etdi ki, Naxçıvana gəlsin və mənimlə görüşsün. Mən ona dedim ki, məqsəd nədir? Dedi ki, siz təcrübəli adamsınız, məsləhətləşmək istəyirik. Dedim ki, yox, mən

sizinlə görüşmək istəmirəm. Naxçıvana gələ bilərsiniz, heç bir qadağa yoxdur, ancaq mən Naxçıvanda sizi qəbul edə bilmərəm.

O, mənə bir neçə dəfə müraciət etdi, xahiş etdi, telefon etdi. Çünki niyə? Başqaları kimi, o da mənim vaxtilə yüksək vəzifələrə çəkdiyim adamlardan biri idi. Ancaq təəssüf ki, sonra başqa yola düşmüşdü. Yəqin, Azərbaycan ağır vəziyyətdə olarkən onun və onun kimilərinin başları daşa dəydi, fikirləşdilər ki, Heydər Əliyevə müraciət etmək lazımdır. [46-47]

Bir o deyildi, başqaları da var idi. O vaxt Baş nazir vəzifəsini icra edən Feyruz Mustafayev keçmişdə mənim yanımda çox yüksək vəzifələrdə işləmiş adam idi. Başqaları da var idi. Mən onların hamısından imtina etdim və Azərbaycanın qarışıq vaxtında Bakıya gəlməyi özümə rəva bilmədim. Baxmayaraq ki, ürəyim Vətənim, ölkəm, xalqım üçün yanırıdı.

Sonra – 1992-ci ilin may hadisələri zamanı Azərbaycanda Ali Sovetin sədri seçilirdi. Xatirinizdədir, bir neçə deputat - Arif Rəhimzadə, Eldar İbrahimov və bir çox başqaları təklif etmişdilər ki, Heydər Əliyev Ali Sovetə sədr seçilsin. Hətta o vaxt sessiyanın işini saxlamışdılar və müraciət etmişdilər ki, mən Bakıya gəlim.

Doğrudur, o vaxt hakimiyyətə can atan Xalq Cəbhəsi bunun əleyhinə idi. Ancaq onların əleyhinə olub-olmaması mənim üçün əhəmiyyətli deyildi. Mən sadəcə, yenə də elə bir şəraitdə Azərbaycana, yəni Bakıya gəlməyi özümə rəva bilmədim. Amma onlar təhlükə altında idilər. Bir tərəfdən məni dəvət edən adamlar, ikinci tərəfdən hakimiyyəti ələ keçirmək istəyən Xalq Cəbhəsi və Müsavat - onlar çox qorxu altında idilər ki, Heydər Əliyev birdən Bakıda zühur edə bilər.

Bir fakt da mənim yadımdadır. May ayının 14-də Mütəllibovu yenidən hakimiyyətə gətirdilər və ayın 15-də onu hakimiyyətdən qovdular, qaçdı. O zaman mənə çoxlu zənglər oldu. Bir də gördüm, Etibar Məmmədov Rəsul Quliyevlə birlikdə Türkiyədən mənə telefon edirlər ki, bəs, Bakıda olan hadisələrdən məlumatınız varmı? Dedim ki, var. Soruşdular ki, buna necə baxırsınız? Dedim ki, bilmirəm, mən burada, Naxçıvadayam. Dedilər ki, sizin Bakıya getmək fikriniz yoxdur? Dedim ki, yox. Bildirdilər ki, burada təyyarə tapa bilmirik, amma təcili Bakıya getməliyik. Siz bizə kömək edə bilərsinizmi gələk, - o vaxt Araz çayı üzərində tikilən körpü hələ tamam istifadəyə verilməmişdi, - oradan keçib Bakıya gedək? Dedim ki, gələ bilərsiniz. Onlar gəldilər. Mən nüma[47-48] yəndəmi göndərdim, gedib onları sərhəddə qarşıladı. Onlar gəldilər, mənimlə bir-iki saat danışdıq. Gördüm, bunların da məqsədi ondan ibarətdir ki, indi, Azərbaycanda hakimiyyət məsələsi müzakirə edilən zaman mən Bakıya getmək fikrindəyəm, yoxsa yox? Doğrudur, bir-iki dəfə dedilər ki, gəlin bizimlə gedək. Dedim ki, yox, mən sizinlə getmirəm və ümumiyyətlə də getmirəm.

Sonra Rəsul Quliyev mənə belə söyləmişdi ki, - mən burada onunla bərabər işləyəndə – o vaxt biz Naxçıvandan uçub Bakıya gələndən sonra Pənah Hüseynov mənə dedi ki, biz bilirdik siz gedib orada Heydər Əliyevlə görüşsünüz və çox narahat idik ki, Heydər Əliyevlə bir yerdə Bakıya gələcəksiniz. Çox diqqətlə nəzarət edirdik, əgər Heydər Əliyev təyyarədə olsaydı, biz o təyyarənin Bakıya enməsinə icazə verməyəcəkdik, həmin təyyarə ya Naxçıvana qayıtmalı, ya Gəncədə enməli idi və s.

Mən bu faktları heç vaxt deməmişəm. Amma bu gün bu barədə öz xatirələrimi sizə ona görə çatdırıram ki, mən heç bir iddiada deyildim. Mən sadəcə, Naxçıvan Muxtar Respublikasının həyatını təmin etməyə çalışırdım və ondan artıq heç bir iddiam yox idi.

Belə bir şəraitdə, 1992-ci ildə ziyalılar mənə müraciət edən zaman mən çox tərəddüd edirdim. Xatirimdədir, burada əyləşənlərin çoxu bir neçə dəfə mənim yanıma gəlmişdilər, danışmışdılar. Ancaq

nəhayət, 1992-ci ilin oktyabrında mətbuatda mənə müraciət olunandan sonra düşündüm və bu təklifə - yəni onlarla birləşməyə və partiya yaratmağa müsbət cavab verdim.

Burada çıxışlarda deyildi. O vaxt, oktyabrın 16-da mənə müraciət ediləndə, yəni bu müraciət mətbuatda dərc olunan kimi, oktyabrın 23-də Xalq Cəbhəsi hakimiyyəti Naxçıvanda dövlət çevrilişinə cəhd göstərdi və orada mənim hakimiyyətimi devirmək, hakimiyyəti tamamilə ələ almaq istədi. [48-49]

Baxmayaraq ki, mən onlara qarşı həmişə loyallıq münasibətdə olmuşdum, amma onlar bunu anlaya bilmirdilər. Mən vaxtilə onlara kömək etmişdim, dəstək vermişdim. Bunların da hamısı həqiqətdir. Soruşarsınız ki, niyə? Uzun illər xidmət etdiyim Kommunist Partiyasının və sovet hökumətinin Azərbaycan xalqına qarşı ədalətsizliyini gördəndən sonra mən artıq hesab edirdim ki, bəlkə həqiqətən yeni insanlar Azərbaycana daha sədaqətli xidmət edə bilərlər. Doğrudur, mən onların içərisində bu iş üçün o qədər də yararlı adam görmürdüm, amma eyni zamanda, mən onlara dəstək vermişdim, kömək etmişdim.

Yəqin onlar unutmayıblar ki, 1992-ci il mayın 14-də Mütəllibov yenidən hakimiyyətə qayıdanda onu Ali Sovetə gətirdilər, əl çaldılar və o da orada böyük bir nitq söylədi. O, həmin nitqində – baxmayaraq ki, ondan əvvəl o, Naxçıvanda məni əzib, necə deyərlər, puç etmək istəyirdi - məcbur oldu ki, Naxçıvana, mənə müraciət etsin. Mən bu nitqi Naxçıvanda televiziya vasitəsilə eşitdim. O deyirdi, - bəli, mən Naxçıvana müraciət edirəm, Heydər Əliyevə müraciət edirəm, gəlin birləşək, bir yerdə olaq. Baxmayaraq ki, bundan əvvəl o, mənim Bakıda yaşamağımı qadağan etmişdi.

Bundan sonra Bakıdan, Xalq Cəbhəsinin qərargahından dərhal mənə müraciət etdilər. Mən onlara cavab verdim. Onlar bu cavabımı səsyzan cihaza yazdılar və keçmiş 26 Bakı komissarı adına bağda toplaşmış adamlara mənim bəyanatımı dəfələrlə çatdırdılar.

Mən onda nə dedim? Mən dedim ki, Mütəllibovun yenidən hakimiyyətə gəlməsi qanunsuzdur. Mən bunu qəbul etmirəm, buna etiraz edirəm. Mən xalqın ona qarşı etdiyi etirazı dəstəkləyirəm.

Hesab edirəm ki, bu da onlara insanları səfərbər etmək üçün müəyyən qədər kömək etmişdi. Bu mövzuya sonra yenidən qayıtmamaq üçün onu da demək istəyirəm ki, o vaxt [49-50] da, biz Yeni Azərbaycan Partiyasını yaradandan sonra da - baxmayaraq ki, onlar oktyabr ayında Naxçıvanda dövlət çevrilişinə cəhd göstərmək istədilər, partiyamızın yaranmasına maneçilik törətdilər, burada məruzədə deyildi, onlar tərəfindən bizim partiya qarşı bir neçə cinayət halları oldu - bütün bunlara baxmayaraq, 1993-cü ilin fevral ayında Azərbaycanda dövlət böhranı yarandı. Bəlkə də bunu indi bəziləri unudublar. O vaxt Surət Hüseynov və Rəhim Qaziyev Xalq Cəbhəsindən ayrılaraq Xalq Cəbhəsinə qarşı Gəncədə hərəkata başlamışdılar. Bu, həmin hərəkatın birinci mərhələsi idi. Bakıda Xalq Cəbhəsinin hakimiyyəti çox ağır vəziyyətdə idi, danışıq aparmaq üçün Gəncəyə bir neçə nümayəndə göndərmişdilər. Amma onlar təslim olmamışdılar, öz iddialarından çəkinməmişdilər.

O vaxt Xalq Cəbhəsinin qərargahından yenə mənə müraciət etdilər. Mən bəyanat verdim – onu dərc ediblər. Bəyanat verdim ki, ölkənin bu ağır dövründə hansısa bir dövlət çevrilişinə cəhdə yol vermək olmaz, mən xalqı Azərbaycan prezidenti Əbülfəz Elçibəyin ətrafında toplaşmağa, xalqı birliyə dəvət edirəm.

Bu da həqiqətdir. Ancaq bunların müqabilində bizim yaratdığımız partiya qarşı təqiblər, təzyiqlər göstərirdilər, indi gecə-gündüz demokratiyadan, insan hüquqlarından dəm vuranlar o vaxt – Azərbaycan müstəqilliyini təzəcə əldə etdiyi, körpə bir demokratiya yarandığı bir zaman öz şəxsi iddialarına görə demokratiya prinsiplərini pozurdular. Bu, təkcə Yeni Azərbaycan Partiyasına qarşı deyildi, bir çox başqa

---

qüvvələrə də qarşı idi. Mən bunları bu gün sizə ona görə çatdırıram ki, bizim partiyanın yaranma tarixini, o dövrü biləsiniz və bunlar da heç vaxt unudulmasın.

Beləliklə, biz 1992-ci ilin noyabr ayında Naxçıvanda partiyamızı – onun proqramı və nizamnaməsi haqqında burada deyildi – ağır, çətin bir şəraitdə yaratdıq. Nizamnamədə də [50-51] var, bu partiya hakimiyyət uğrunda mübarizə aparan bir partiya kimi yaranmadı. Biz partiyanın nizamnaməsində yazdıq ki, partiya Azərbaycanın bu ağır dövründə ölkəmizin ictimai-siyasi həyatında iştirak etmək və Azərbaycanı bu ağır vəziyyətdən çıxarmaq üçün yaranır, bu partiya parlament tipli bir partiyadır. Yəni biz tamamilə demokratiya yolu ilə gedirdik.

Partiyayı yaradarkən heç kəs qarşıya məqsəd qoymurdu ki, biz hakimiyyəti devirəcəyik, - necə ki, indi ayrı-ayrı müxalifət qüvvələri hakimiyyəti devirmək haqqında, yaxud da hakimiyyət uğrunda mübarizə aparacaqları barədə ayda bir dəfə bəyanatlar verirlər. Bizim partiya sağlam düşüncə, sağlam fikir – xalqı birləşdirmək və Azərbaycanın o mürəkkəb həyatında ölkənin problemlərinin həll olunmasında iştirak etmək, öz xidmətlərini göstərmək məqsədi ilə yarandı.

Ancaq hadisələr bizim nəzərə aldığımızdan da başqa cür inkişaf etdi. Partiya yaranandan cəmi 7 ay sonra, 1993-cü ilin iyun ayında Azərbaycanda böyük dövlət böhranı yarandı. Azərbaycan dağılmağa başladı, o vaxtkı iqtidar ölkəni idarə edə bilmədi. Gəncədə toqquşma baş verdi, qan töküldü. Gəncədən başlayan hərəkət Azərbaycanın ərazisinin demək olar ki, yarısından çoxunda hakimiyyəti öz əlinə aldı.

Vaxtilə məni təqib edən, Naxçıvanda məni devirmək, məni Azərbaycandan sıxışdırıb çıxarmaq istəyən o vaxtkı iqtidar belə bir zamanda ələcsiz qaldı və mənə müraciət etdi. Ancaq ondan əvvəl mənə müraciət edənlər bizim partiyanın üzvləri, Azərbaycanın müxtəlif təbəqələrinin nümayəndələri, ziyalıları oldu. Onlar məni yenidən Bakıya dəvət etdilər. Bu dəfə isə mən artıq Azərbaycanın dağıldığını gördüm.

Naxçıvanda mənəmlə dörd gün aparılan söhbətdən sonra mən Bakıya gəlib vəziyyəti öyrənmək istədim. Gəldim. Vəziyyətin nə qədər gərgin olduğunu xatırlayın – o vaxt bunların hamısı televiziya ilə verilir. Azərbaycan parçalanırdı, dağılırdı. Bunlar haqqında dünən də, bu gün də burada deyildi. Belə bir ağır, çətin zamanda böyük təhlükə altında Gəncəyə getdim. Nəhayət, Azərbaycanın ağır vəziyyətdən çıxmasında iştirak etməyə söz verdim. Ancaq o vaxtkı iqtidar o qədər vahiməyə düşmüşdü, o qədər qorxmuşdu, xalqın inamını o qədər itirmişdi ki, onlar qaçdılar, dağıldılar, gizləndilər və meydanda tək-cə Heydər Əliyev qaldı.

Ondan sonrakı bütün dövr məlumdur. Mən sizə təşəkkür edirəm ki, çıxışlarınızda həmin dövrü təhlil etdiniz, gördüyümüz işləri, əldə etdiyimiz nailiyyətləri göstərdiniz. Mən bunları sizə söyləyərək, partiyanın yaranma prosesi və o dövrdə konstruktiv mövqə tutan bir partiya kimi yaranması fikrini sizə çatdırmaq istəyirəm. Bununla da bizim partiya indi müxalifətdə olan və bu gün Azərbaycan iqtidarına düşmən gözü ilə baxan bütün partiyalardan fərqlənir.

Azərbaycanda partiya çoxdur. Azərbaycan iqtidarı və Yeni Azərbaycan Partiyası ilə əməkdaşlıq edən bir çox partiyalar vardır. Onlar sağlam fikirli partiyalardır. Güman edirəm ki, həmin partiyaların nümayəndələri qurultayımızda iştirak edirlər. Bu partiyalar həqiqətən sağlam yolla gedən partiyalardır.

Ancaq hərəsinin öz platforması var. Birinin o birisindən bəlkə də müəyyən qədər fərqi var. Ancaq bunların ümumi amalı birdir – Azərbaycanda demokratiyanı inkişaf etdirmək, Azərbaycanın müstəqilliyini inkişaf etdirmək və Azərbaycanda sabitliyi qorumaq, saxlamaq. Ona görə biz bu partiyalarla bu gün də əməkdaşlıq edirik.

Ancaq Azərbaycanı dağdan və Heydər Əliyevi gətirib Azərbaycanda parlament sədri seçən insanların bir qismi, yəni o vaxt iqtidarda olanlar sonra qaçdılar, dağıldılar və bir aydan, iki aydan sonra müxalifətə keçdilər. Bu, vicdansızlıqdır və vicdansızlıq heç vaxt xalq içərisində hörmət qazanmayacaqdır. [52-53]

Burada dünən də, bu gün də deyildi ki, partiyanın inkişaf dövrü, məsələn, 1993-cü, 1994-cü, 1995-ci illərdə bir az zəif getdi. Bu da həqiqətdir. Ona görə yox ki, xalq bizim partiyağa daxil olmaq istəmir. Ona görə ki, o vaxt mənim üçün, Yeni Azərbaycan Partiyasının sədri üçün birinci növbədə Azərbaycanın prezidenti kimi Azərbaycanın problemlərini həll etmək vacib idi. Partiyamızın da məqsədi bu idi, partiyamız da bu arzu ilə yaranmışdı. Ona görə də mən bütün səylərimi, bütün imkanlarımı, bütün vaxtımı, bütün biliyimi, iradəmi buna yönəltdim, buna səfərbər etdim. Görürsünüz ki, nəhayət, 1993-cü, 1994-cü illərdə Azərbaycanı o ağır dövrdən çıxarmağa nail oldum.

Ancaq bu, təkcə mənim işim deyildi. Bizim partiyanın üzvləri daim mənim yanımda idilər. Ancaq bu da az idi. Bu gün hamı bu həqiqəti dərk edibdir ki, əgər xalqın, Azərbaycan vətəndaşlarının, millətimizin Heydər Əliyevə böyük inamı, etibarını və böyük ümidi olmasaydı onlar o ağır dövrdə Heydər Əliyevin ətrafında birləşə bilməzdilər. Bu isə olmasaydı, Heydər Əliyev bu məsuliyyətin altından çıxma bilməzdi.

Ona görə də Azərbaycan prezidenti və Yeni Azərbaycan Partiyasının sədri kimi mənim əsas gücüm, əsas mənbəyim xalqdır. 1987-ci ildə mən bütün işlərdən kənar olandan sonra vaxtilə mənimlə vəzifələrdə işləmiş insanlar uzağa çəkildilər. Bəzisi xəyanət etdi. Bəzisi sadəcə, özünü qorumaqla məşğul oldu, - mən onları anlayıram, bağışlayıram. Amma xəyanət edənləri bağışlamıram, yəni bağışlamışam, amma bunu yadımdan çıxarmıram. Ancaq insanların qəlbindən Heydər Əliyevi heç kəs çıxara bilmədi. Nə Qorbaçov hakimiyyəti, nə Vəzirov hakimiyyəti, nə Mütəllibov hakimiyyəti, nə Əbülfəz Elçibəy hakimiyyəti – heç birisi Heydər Əliyevi Azərbaycan xalqının qəlbindən çıxara bilmədi.

O vaxt Moskvada yaşayanda mənə bəzi məlumatlar verirdilər. Məlumat verirdilər ki, Azərbaycanda sürücülər, yəni şə[53-54]ferlər, həm yük maşınlarının şoferləri, həm taksi şoferləri portretimi, şəklimi, - bəziləri general formasında, bəziləri də adi, mülki geyimdə, - öz avtomobillərinin şüşəsinin qabağına qoyub nümayiş etdirirlər. Yəqin ki, bunu siz də xatırlayırsınız. Bunu heç kim təşkil etmədi. Amma bu, sadə adamların, heç bir hakimiyyətdən qorxmayan, heç bir konyunktura ilə yaşamayan adamların - xalqın əksəriyyəti bunlardan ibarətdir - qəlbindən gələn duyğular idi, ona görə bunu edirdilər. Mən bu gün onu unutmamışam və həmin o Azərbaycan oğullarına, sürücülərə, şoferlərə xüsusi təşəkkür edirəm. Ona görə yox ki, onlar məni təbliğ edir, mənim haqqımda təbliğat aparırdılar. Ona görə ki, onlar məni öz qəlblərində saxlamışdılar. Mən onların qəlbində o qədər yaşamışdım ki, öz hissiyyatlarımı bu yolla bürüzə verirdilər.

Amma təkcə bu deyildir. Azərbaycan xalqının əksəriyyəti məni unutmadı, xidmətlərimi qiymətləndirdi. Məhz buna görə də mən 1993-cü ildə yenidən Azərbaycanın böyük, ağır yükünü çiynimə götürəndə bu vəzifəni uğurla həyata keçirə bildim. Məhz buna görə – xalqın mənimlə birliyinə görə, xalqın dəstəyinə görə 1994-cü ilin oktyabr ayında Azərbaycanda dövlət çevrilişi cəhdinin – o gecə artıq baş verməkdə idi, - qarşısını xalqın qüdrəti, birliyi, iradəsi ilə ala bildik. O vaxt həmin çevrilişə cəhd edənlər silahlı idilər, özü də onlarda bütün silahlar var idi. Amma məndə heç bir tapança da yox idi. Ancaq mənə hər bir silahdan güclü olan xalq məhəbbəti var idi.

Bütün bu dediklərimin hamısı eyni zamanda və xüsusən Yeni Azərbaycan Partiyasına aiddir, Yeni Azərbaycan Partiyasının üzvlərinə aiddir. Bəli, o ağır dövrdə, Heydər Əliyev təqib olunduğu halda və blokada şəraitində Naxçıvanda yaşadığı yalda Yeni Azərbaycan Partiyasının təşkilat konfransına

toplaşanlar qəhrəmanlıq ediblər. O illərdə Yeni Azərbaycan Partiyasına yazılanlar və bu partiyanın təşkilatlarına üzv olanlar qəhrəmanlıq ediblər. Bunlara görə mən Azərbaycanda artıq məlum olan 91-lərə, yəni 1992-ci il oktyabr ayının 16-da «Səs» qəzetində dərc olunmuş mənə müraciətə imza atan 91-lərin hamısına bir daha, bir daha təşəkkür edirəm. Naxçıvana toplaşb Yeni Azərbaycan Partiyasını yaradanlara, bu işin fəal iştirakçılarna və birinci konfransda seçilmiş idarə heyətinə, siyasi şuraya xüsusi təşəkkür edirəm. Çünki onlar bu təşkilat işinin başında durmuşdular və sonrakı dövrdə – mən dövlət işi ilə məşğul olduğuma görə – partiyanın inkişaf etməsində böyük xidmətlər göstərmişlər. Təşəkkür edirəm.

Öz aqibətini Yeni Azərbaycan Partiyası ilə bağlayanlar səhv etməmişlər. Tarix, keçən illər bunu göstərdi. Yeni Azərbaycan Partiyası sədrinin, Azərbaycan prezidentinin həyata keçirdiyi daxili və xarici siyasət ilbəlil uğurlar gətirir, Azərbaycan yüksəlir, inkişaf edir. Bu barədə dünən də, bu gün də dediyiniz sözlərə görə, verdiyiniz qiymətə görə təşəkkür edirəm.

Həqiqətən dərin bir quyuda olan Azərbaycanı oradan çıxarmaq mümkün deyildi. Mümkün deyildi! Bir tərəfdən iqtisadi böhran, ikinci tərəfdən daxildə qanunsuz silahlı dəstələr, cinayətkarlar və sair, sabitliyin olmaması, bununla yanaşı Ermənistan silahlı birləşmələrinin Azərbaycan torpaqlarını ardıcıl surətdə işğal etməsi və belə şəraitdə hər bir cinayətkar dəstənin, hər bir cinayətkarın öz şəxsi məqsədləri üçün yeni cinayətlər törətməsi – bunlar hamısı 1993-94-cü illərin gerçəklikləri idi. Biz bunların qarşısını aldıq.

Ancaq indi, zaman keçəndən sonra, insanlar bu gün rahat yaşadığı halda bəzən tez unudublar ki, 1993-cü ildə, 1994-cü ildə vəziyyət necə idi, indi necədir. Mən təşəkkür edirəm ki, siz unutmursunuz və qurultayda bu barədə çox dəyərli sözlər dediniz.

Biz Azərbaycanı böhrandan çıxardıq. 1990-cı ildən 1994-cü ilə qədər Azərbaycanın iqtisadiyyatı dağılma dövrü keçiribdir. Əgər Azərbaycanın son dövr tarixinə nəzər salsaq, bunu təxminən belə qiymətləndirmək olar: 1988-ci ildən Azərbaycanda qeyri-sabitlik hökm sürübür. Dağlıq Qarabağ münaqişəsi, Ermənistan–Azərbaycan münaqişəsi Azərbaycanın həyatını gərginləşdirmiş və o vaxtdan daxili vəziyyət sabitliyini itirmişdi.

1992–1993-cü illərdə isə bu vəziyyət daha gərgin və ağır idi. Həm torpaqların böyük bir qismi işğal olunmuş, həm də Azərbaycanın daxilində parçalama qüvvələri peyda olmuş və Azərbaycan artıq parçalanmışdı.

Demək, sonrakı dövrdə biz bir tərəfdən iqtisadiyyatı normal vəziyyətə gətirməli idik, ikinci tərəfdən isə ictimai-siyasi sabitliyi təmin etməli idik. Eyni zamanda beynəlxalq aləmdə Azərbaycanın mövqelərini yaratmalı idik. Bunlar hamısı çox böyük enerji və zəka tələb edirdi. Biz bunların hamısına nail olduq.

İctimai-siyasi sabitlik təmin edildi. Ancaq ictimai-siyasi sabitliyi saxlamaq üçün təkə hüquq-mühafizə orqanlarının, yaxud başqa orqanların fəaliyyəti yetərli deyildi. İctimai-siyasi sabitliyi saxlamaq üçün eyni zamanda ölkənin iqtisadiyyatında ciddi dəyişikliklər etmək lazım idi, insanların həyatında ciddi dəyişikliklər etmək lazım idi. Biz bunlara da nail olduq.

1990-cı ildən başlayaraq 1994-cü ilə qədər Azərbaycanın iqtisadiyyatı ildə 20-25 faiz tənəzzül edib, aşağı düşübür. 1993-cü ildəki, 1994-cü ildəki vəziyyəti xatırlayın. Çörək almaq mümkün deyildi. İnsanlar çörək almaq üçün nə qədər növbəyə dururdular. Biz taxıl tapa bilmirdik ki, insanları çörəklə təmin edək. O dövrdə bəzi cinayətkar qruplar bu vəziyyətdən istifadə edərək Azərbaycanın malını-dövlətini talan edirdilər. Yaşayış çox ağır idi, insanlar əziyyət çəkirdi. Malların qiyməti bahalaşır, manatın da dəyəri günü-gündən sürətlə aşağı düşürdü. [56-57]

1995-ci ildə biz iqtisadiyyatdakı tənəzzülün qarşısını aldıq. Ondan sonrakı illər – 1996-cı, 1997-ci, 1998-ci, 1999-cu illər Azərbaycanda iqtisadiyyatın inkişaf dövrüdür.

Yəni bu işlər paralel getməli idi. Biz bir tərəfdən qanun-qayda yaratmalı, daxili vəziyyəti sabitləşdirməli idik. Müstəqil, demokratik dövlət kimi Azərbaycanın təsisatlarını yaratmalı idik. Eyni zamanda Azərbaycanda iqtisadiyyatın bu ağır dövründə müsbət dəyişikliklər edilməsinə nail olmalı və bir çox başqa işlər görməli idik. Biz bunların hamısını görə bildik. 1995-ci ildə ilk Konstitusiyamızın qəbul edilməsi, ilk dəfə demokratik şəraitdə ali qanunvericilik orqanının seçilməsi Azərbaycanın gələcək həyatı üçün ən böyük əsaslardan oldu.

Ondan sonrakı dövr Azərbaycanda qanunçuluğun, demokratiyanın, iqtisadiyyatın inkişaf etdirilməsi və bunların hamısının nəticəsində Azərbaycanda ictimai-siyasi vəziyyətin ilbəlilə sabitləşməsi dövrüdür. Bunlar bugünkü günün reallıqlarıdır.

Məruzədə və çıxışlarda bizim iqtisadi nailiyyətlərimiz haqqında bir çox məlumat verildilər. 1990–1994-cü ilə qədər olan ağır vəziyyətdən Azərbaycanın iqtisadiyyatını çıxarmaq və bundan sonra onun ardıcıl inkişafını təmin etmək - bu, postsovet məkanında nadir bir haldır. Bizim iqtisadi göstəricilərimiz göz qabağındadır. Bunlar statistikanın məlumatlarıdır və artıq beynəlxalq maliyyə mərkəzləri tərəfindən – Beynəlxalq Valyuta Fondu, Dünya Bankı, Avropa Yenidənqurma və İnkişaf Bankı, Avropa Birliyinin İqtisadi Komissiyası tərəfindən daim nəzarət altındadır. Ona görə bizim göstəricilərimiz hamısı göz qabağındadır.

Bu da ondan ibarətdir ki, ümumi daxili məhsul ilbəlilə artır, sənaye istehsalı, kənd təsərrüfatı istehsalı artır, kapital qoyuluşu artır. Bunların nəticəsində də insanların rifah halı yaxşılaşır. Bunun əsası nədədir? Əsası bizim həyata keçirdiyimiz düzgün, doğru daxili siyasətdədir. Demokratik, hüquqi dövlət [57-58] quruculuğu və bu prosesin ardıcıl surətdə həyata keçirilməsi, iqtisadiyyatda müxtəlif islahatların aparılması, insanlara sərbəstlik verilməsi, Azərbaycan iqtisadiyyatının dünya iqtisadiyyatı ilə inteqrasiyası, Azərbaycana sərmayənin cəlb olunması - bunlar hamısı böyük, kompleks iqtisadi proseslərdir. Bunları bu qısa müddətdə həyata keçirmək, inanın, asan iş deyildir. Həm də bizim göstəricilərimiz Müstəqil Dövlətlər Birliyi ölkələrinin göstəriciləri içərisində yüksək yerləri tutur.

Ona görə də biz son illərdə əhalinin rifah halının yaxşılaşdırılmasına nail ola bilmişik. Ona görə də maaşları, - burada deyildi, - dəfələrlə artırma bilmişik, pensiyaları artırma bilmişik. Bunlar hamısı həqiqətdir.

Həm siyasi sahədə, həm dövlət quruculuğu sahəsində, həm də iqtisadi sahədə bizim islahatlarımız çox ahəngdar gedir. Bunlar hamısı kompleks şəkildə Azərbaycanın demokratik, hüquqi, dünyəvi dövlət quruculuğu prosesini təşkil edir. Əgər biz iqtisadi islahatları ağıllı, düşüncəli və uzaqgörənliklə aparmasaydıq bu nailiyyətləri əldə edə bilməzdik.

Məsələn, təsəvvür edin, indi, - mən bu ili götürürəm, - Azərbaycanda əldə olunan ümumi daxili məhsulun 60 faizi özəl sektorun hesabınadır. Bu, islahatların nəticəsidir. Sənayedə 30 faiz özəl sektorun hesabınadır. Kənd təsərrüfatında 98 faiz, ticarətdə 98 faiz, tikintidə təxminən 60-70 faiz, yük daşımalarda təxminən 45–50 faiz özəl sektorun hesabınadır. Demək, bizim iqtisadi islahatlarımız öz konkret nəticələrini verir.

Təbiidir ki, iqtisadiyyatın bir qismi, xüsusən böyük istehsal müəssisələri, o cümlədən ağır sənayenin müəssisələri dövlət inhisarındadır. Ancaq o müəssisələr ki, dörd-beş il bundan öncə ağır vəziyyətdə idi, biz onların da daha güclü işləməsinə nail ola bilmişik.

Beləliklə, həm dövlət sektorunda olan sahələrin inkişaf etdirilməsi, yaxşı işləməsi üçün şərait yaradılması, həm də özəl sektorun güclənməsi, sahibkarlığa geniş imkanlar verilməsi, [58-59] sahibkarlar

---

təbəqəsinin yaranması, özəl sektora böyük imkanlar verilməsi, xarici ticarətin liberallaşdırılması – bütün bunlar hamısı həmin bu nəticələri verir.

Azərbaycana xarici sərmayənin cəlb olunması çox gözəl nəticələr veribdir. Bizi gözü götürməyənlər, yaxud da bizə düşmən gözü ilə baxanlar belə deyirlər ki, bəli, Azərbaycana xarici investisiya gəlir, ancaq bu, təkə neft sektorudur. Amma həqiqət bundan ibarət deyildir. Son dörd ildə Azərbaycana 5 milyard Amerika dolları həcmində vəsait, sərmayə qoyulubdur. Bunun yarısı neft sektoruna, yarısı isə başqa sektorlara qoyulubdur. Bu il isə qoyulan təxminən 1 milyard 600 milyon dollar investisiyanın 60 faizi qeyri-neft sektoruna, 40 faizi neft sektorudur.

Bunlar real göstəricilərdir, statistikadır. Kiçik bir ölkəyə dörd il içərisində 5 milyard dollar həcmində investisiyanın gəlməsi, iqtisadiyyatın inkişaf etməsi bu gün üçün, gələcək üçün nə qədər böyük imkanlar yaradır. Bu, nə qədər yeni iş yerləri açır, nə qədər insanların işləməsi və yüksək əmək haqqı alması üçün şərait yaradır. Budur bizim iqtisadi göstəricilərimiz, budur bizim islahatlarımızın nəticəsi!

Bu minvalla biz bundan da yaxşı irəliyə gedirik və gedəcəyik. Əmin ola bilərsiniz ki, bizim iqtisadi siyasətimiz bundan sonra daha çox uğurlar gətirəcək, Azərbaycan xalqının rifah halı günü-gündən yaxşılaşacaqdır. Bizim imkanımız olacaqdır ki, hər il maaşlar artsın, insanların gəlirləri artsın və Azərbaycan xalqı firavan yaşasın.

Azərbaycanın çox düşünülmüş və tarazlı xarici siyasəti var. Məhz bu siyasətin nəticəsində Azərbaycan qısa bir zamanda, demək olar, beş il içərisində dünya miqyasında, Dünya Birliyində özünə layiq yer tutdu və böyük hörmət qazandı. Azərbaycan artıq dünya miqyasında tanınmış və inkişaf etmiş bir ölkə kimi görünür. Azərbaycana maraq artır, Azərbaycanla daha da çox hesablaşırlar. Azərbaycanın coğrafi-strateji və [59-60]ziyyəti, Azərbaycanda görülən işlərin nəticəsi, ölkəmizin təbii sərvətləri, həyata keçirdiyimiz böyük layihələr – həm neft layihələri, həm də boru kəmərləri layihələri- bunlar hamısı Azərbaycana diqqəti və münasibəti tamamilə dəyişdiribdir.

Belə bir şəraitdə, təbiidir ki, bizim qarşımızda duran ən əsas vəzifə Ermənistan–Azərbaycan münaqişəsini, Dağlıq Qarabağ problemini həll etməkdir. Çox təşəkkür edirəm ki, siz Azərbaycan prezidentinin, Azərbaycan dövlətinin apardığı həm daxili siyasəti, həm xarici siyasəti dəstəkləyir və bunu yüksək qiymətləndirirsiniz. Məhz sizin dəstəyinizə, xalqın dəstəyinə və etibarına arxalanaraq, Azərbaycan prezidenti kimi mən belə cəsarətli addımlar atıram və cəsarətli siyasət həyata keçirirəm.

Mən sizə təşəkkür edirəm ki, 1994-cü ildə atəşkəs əldə olunması barədə bizim qərarımızı dəstəkləyirsiniz. Amma təkə siz – Yeni Azərbaycan Partiyasının üzvləri yox, Azərbaycan Respublikasının, ölkəmizin əhalisinin əksəriyyəti, bəlkə də hamısı bunu dəstəkləyir. Bu, bizim böyük nailiyyətimizdir. Ancaq eyni zamanda bu müddətdə məsələni tam həll etmək mümkün olmadığına görə, təbiidir ki, biz öz üzərimizdə olan məsuliyyəti hələ tamamilə yerinə yetirə bilməmişik.

Amma bilin və bütün xalqımız, bütün ölkəmiz bilsin - bu, heç də asan məsələ deyildir. Bunun səbəbləri məlumdur. Ancaq bunlara baxmayaraq biz bunu həll edəcəyik. Bilirsiniz ki, mən təkə Ermənistan–Azərbaycan münaqişəsinin həll olunması üçün yox, bütün Qafqazda sülhün, əmin-amanlığın yaranması sahəsində də təşəbbüslərdə bulunmuşam. Xüsusən Cənubi Qafqazda təhlükəsizliyin və əməkdaşlığın təmin olunması üçün ATƏT-in İstanbul sammitində təklif irəli sürmüşəm. O təkliflə mən həm ATƏT-in üzvlərini dəvət etmişəm, həm Avropa Birliyini dəvət etmişəm, həm dünyanın böyük dövlətlərini, ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədrləri olan Amerika Birləşmiş Ştatları, Rusiya və Fransanı dəvət etmişəm, bu işdə marağı olan başqa ölkələri dəvət etmişəm ki, hamımız birlikdə birləşib Cənubi Qafqazda təhlükəsizliyin tə-

min olunması və əməkdaşlığın inkişafı üçün pakt təsis edək. Bu, mümkündür. Amma bunu həyata keçirmək üçün Ermənistan–Azərbaycan münaqişəsi həll olunmalı, Azərbaycanın Ermənistan tərəfindən işğal edilmiş torpaqları azad olunmalı, qaçqınlar öz yerlərinə qayıtmalı və Ermənistanla Azərbaycan arasında sülh yaranmalıdır.

Təbiidir ki, bunlar hamısı bir ildə ola bilməz. Amma əgər bunlar haqqında qərar qəbul olunsaydı, bu barədə lazımı müqavilələr imzalandı, şübhəsiz ki, onda mənim müraciət etdiyim çox dövlətlər təhlükəsizlik və əməkdaşlıq paktının yaranmasında iştirak etməyə çalışacaqlar.

Bizim bölgədə qonşu dövlətlərlə bu barədə əlaqələrimiz həmişə sıx olmalıdır və biz bu siyasəti aparırıq. Bu dövlətlər Rusiyadır, Türkiyədir, Gürcüstandır, İrandır. İran böyük dövlətdir. Qafqazdakı problemlərin həll olunmasında İran kənarında qala bilməz. Ona görə də mən bu gün bəyan edirəm ki, təhlükəsizliyin və əməkdaşlığın təmin olunmasında, təbiidir ki, İran da öz töhfəsini verməlidir, öz təşəbbüsünü irəli sürməlidir. Yalnız beləliklə Qafqaz ölkələri və Qafqazı əhatə edən ölkələr, Qafqaza maraq göstərən Avropa ölkələri, ATƏT üzvləri, Amerika Birləşmiş Ştatları – hamısı birlikdə Qafqazda bunu edə bilirlər.

Bu, mütləq lazımdır. Çünki görürsünüz ki, Qafqaz indi dünyanın ən gərgin bir regionuna çevrilibdir. Təsəvvür edin, əgər ümumdünya miqyasında götürsəniz, Qafqazda olan münaqişələr heç bir yerdə yoxdur: birinci münaqişə olan Ermənistan–Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsi, Gürcüstanda Abxaziya, Osetiya münaqişələri, Şimali Qafqazda Çeçenistan münaqişəsi, İnuşetiya, Şimali Osetiyada və başqa yerlərdə müəyyən problemlər, ümumiyyətlə Şimali Qafqazda sabitliyin yaranması problemi. Görün, dünyanın kiçik bir [61-62] bölgəsində nə qədər ağır münaqişələr baş veribdir. Buna görə də Qafqaz həm dünyanın diqqət mərkəzindədir, dünyanın böyük ölkələrinin diqqətini cəlb edir, həm də Qafqazda əmin-amanlıq, sülh yaratmaq üçün böyük dövlətlərin və Qafqazı əhatə edən dövlətlərin hamısı öz səylərini göstərməlidir.

Mən sizə bəyan edirəm ki, Azərbaycan dövləti bu sahədə bundan sonra da öz təşəbbüslərini irəli sürəcək, nəinki Cənubi Qafqazda, bütün Qafqaz regionunda sülhün, əmin-amanlığın əldə olunmasına öz töhfələrimizi verəcəyik.

Bilirsiniz ki, Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsini həll etmək üçün mən bu il də bir çox tədbirlər görmüşəm, bir çox görüşlər keçirmişəm. Bunların içərisində Ermənistan prezidenti ilə mənim təkbətək, birbaşa görüşlərim olubdur. Onu deyə bilərəm ki, bu görüşlər nəticəsində biz sülhə yaxınlaşa, sülhə gedə bilirik. Ancaq biz reallığı dərk etməliyik və reallığı dərk edərək hər iki tərəf müəyyən kompromislərə getməlidir. Əgər bu mümkün olmasa, məsələni həll etmək çox çətin, ağır olacaqdır.

Ancaq təəssüflər olsun ki, bu problemləri dərinədən bilməyən, bəlkə heç problemlərin həll olunmasını istəməyən adamlar, barışmaz müxalifətdə duran ayrı-ayrı siyasi qüvvələr, partiyalar məsələnin həll olunmasına yox, indi məsələnin həlli prosesində atılan addımlardan öz məqsədləri üçün istifadə etməyə çalışırlar: «Dağlıq Qarabağa yürüş», «Dağlıq Qarabağ hərəkəti». Bunun üçün bütün müxalifət partiyaları yığışdılar, topladılar, Motodromda bir mitinq keçirdilər, onunla da özlərinin sosial dayaqlarının nəyə qadir olduğunu göstərdilər.

Atəşkəs rejimi yaranandan indiyə qədər heç bir müxalifət partiyası, heç bir müxalifət hərəkəti, qüvvəsi bu problemin həll olunması üçün ağıllı, konkret, real bir təklif verməyibdir. Əgər həmin o Motodromda keçirilən mitinqdə çox bəsit şəkildə yazılmış qətnamədə göstərilirsə ki, Dağlıq Qarabağa an[62-63]caq mədəni muxtariyyət verilə bilər – bu, gülüsdən savayı başqa bir şey doğura bilməz. İnsanları bununla aldatmaq mümkün deyildir. Əgər 1988-ci ildə Dağlıq Qarabağda yaşayan ermənilər və onların havadarları

olan Ermənistan millətçiləri, dünyanın başqa yerlərində olan millətçilər Moskvanın dəstəyi ilə, öz əllərində olan vilayət muxtariyyəti ilə qane olmurdularsa, ona görə Azərbaycan hakimiyyətindən imtina etdilərse və qısa bir zamanda Azərbaycanın tərkibindən faktiki olaraq çıxdırsa, 1989-cu ilin yanvar ayında Dağlıq Qarabağın idarə edilməsi haqqında Moskvanın yaratdığı xüsusi idarənin təşkili ilə əlaqədar Dağlıq Qarabağ Azərbaycanın tərkibindən faktiki olaraq çıxdısa, indi hansı mədəni muxtariyyətdən danışmaq olar?

Xatırlayıram, 1991-ci ilin əvvəlində - fevral ayında mən ilk dəfə gəlib Ali Sovetin sessiyasında çıxış edərkən ürəyim yanırıdı. Ancaq təəssüf ki, o vaxt mənim çıxışımı anlamaq əvəzinə, mənə qarşı cürbəcür təzyiqlər, böhtanlar, təhqirlər gördüm. Mən o vaxt nə dedim? Mən dedim ki, Dağlıq Qarabağ tamamilə əldən gedib, Dağlıq Qarabağ artıq Azərbaycanın deyil və Dağlıq Qarabağ haqqında Azərbaycan dövlətinin konsepsiyası, siyasəti yoxdur. Bütün işlər pərakəndə görülür. Kim haradasa bir tufəng ata bilirsə, atır, kim haradasa nə edə bilirsə, edir. Siyasət yoxdur.

Belə də oldu. 1988-ci ildən başlayaraq konkret, real bir konsepsiya olmadığına görə, konkret siyasət olmadığına görə, hamı birləşib bu məsələni həll etmək yollarını birlikdə axtarıb tapa bilmədiklərinə görə Azərbaycan belə ağır vəziyyətə düşdü. Nəinki Dağlıq Qarabağ əldən getdi, Azərbaycanın Dağlıq Qarabağ ətrafında olan yeddi rayonu, sırf azərbaycanlılar yaşayan rayonları da işğal edildi. Bax, nəticə bundan ibarətdir. Bunda günahkar çoxdur. Həm o hakimiyyət – 1988-ci ildə Azərbaycanda olan hakimiyyət, həm ondan sonrakı hakimiyyət – 1990-cı ilin yanvar faciəsində tökülən qanlar üzərində [63-64] Azərbaycanda hakimiyyətə gəlmiş qüvvələr, həm də ondan sonra hakimiyyəti əlinə keçirmiş Xalq cəbhəsi, müsəvat – hamısı günahkardır. Hamısı günahkardır!

Bütün bu günahlar nəticəsində əldən verilmiş mövqeləri bir gündə, bir ayda, bir ildə bərpa etmək mümkün deyildir. Bəziləri deyirlər: 1993-cü ildə Heydər Əliyev gəldi, bəs niyə bir şey etmədi? Heydər Əliyev sehrli çubuq deyil, Heydər Əliyev insandır. Bəli, böyük siyasətçidir, onun böyük siyasəti var. Ancaq bu cür ağır vəziyyətə düşmüş məsələni bir gündə həll etmək mümkün idi? Mümkün deyildir.

Biz bu məsələni həll etməyə doğru gedirik. Bunun üçün müəyyən kompromislər olmalıdır. Nə olacaq, nə olmayacaq - mən bunu indidən deyə bilmərəm. Çünki bu, hər iki tərəfdən asılıdır – həm Azərbaycan tərəfindən, həm də Ermənistan tərəfindən. Ancaq mən inanıram ki, biz bu məsələni sülh yolu ilə həll edəcəyik. İnanıram ki, işğal edilmiş torpaqlar azad olunacaq, çadırlarda ağır şəraitdə yaşayan soydaşlarımız öz yerinə-yurduna, obasına, evinə qayıdacaqlar.

Siz həm məruzədə, həm də çıxışlarda dövlətin, hökumətin, iqtidarın işləri haqqında çox danışdığınıza görə mən də çıxışımın çox hissəsini buna həsr etdim. Təbiidir ki, Yeni Azərbaycan Partiyasının əməli işi, siyasəti – mən bunu əvvəl dedim, bir də deyirəm – bugünkü Azərbaycan iqtidarının işi ilə birbaşa bağlıdır, vəhdət təşkil edir. Ona görə də təbiidir ki, biz bu barədə çox danışırıq.

Ancaq partiyanın konkret işlərinə gəldikdə, hesab edirəm ki, Yeni Azərbaycan Partiyası ötən yeddi ildə böyüyüb, inkişaf edib, genişlənidir. Dünən, bu gün burada səslənən fikirlərin hamısına şərik çıxaraq deyirəm ki, Yeni Azərbaycan Partiyası Azərbaycanın həyatında ən güclü, ən böyük intellektual səviyyəyə malik, ən böyük hörmətə malik olan siyasi partiyadır. Yeni Azərbaycan Partiyası Azərbaycanın bu gününün partiyasıdır, Azərbaycanın sabahının partiyasıdır, [64-65] XXI əsrin partiyasıdır, üçüncü minilliyin partiyasıdır. Yeni Azərbaycan Partiyası qurultayının bu qədər məzmunlu, mənalı, mütəşəkkil və nikbin əhval-ruhiyyədə keçməsi partiyanın cəmiyyətimizdə hörmətini daha da yüksəklərə qaldırır və

---

qaldıracaqdır, Yeni Azərbaycan Partiyasının ətrafında Azərbaycanın daha da çox vətəndaşları toplaşacaqdır.

Bu gün nailiyyətlərdən çox danışıldı, ancaq işimizdə olan qüsurlardan, nöqsanlardan çox az danışıldı. Mən dünən də, bu gün də bunu müşahidə edərkən ziddiyyətli fikirdə idim. Bəlkə də belə olmamalı idi. Ancaq eyni zamanda sonra hamısını ölçüb-biçib bu fikrə gəldim ki, partiyanın birinci qurultayıdır. Yeddi il ötüb, partiya böyük bir həyat yolu keçibdir və ağır dövr yaşayıbdır. Ona görə də partiyanın qurultayının məhz bu əhval-ruhiyyədə, bu məzmununda, mənada keçməsi məqsədəuyğundur. Hesab edirəm ki, eyni zamanda partiya öz işində olan nöqsanları, çatışmazlıqları, qüsurları da yaxşı dərk edir. O barədə məruzədə və çıxışlarda deyildi.

Ən təhlükəlisi odur ki, Yeni Azərbaycan Partiyasına əqidəsi olmayan adamlar qatılmasın. Ötən dövr bu barədə bir çox nümunələr verdi. Ancaq bunu da dramatikləşdirmək lazım deyildir. Bu, təbii prosesdir. Cəmiyyətdə konyunktur məqsədlər güdən insanlar həmişə olubdur. Hər bir partiyada, hər bir yerdə olubdur – bundan xilas olmaq mümkün deyildir. Ona görə də kim Yeni Azərbaycan Partiyasına hansısa şəxsi məqsəd, təmənnə, hansısa konyunktur məqsədlər üçün gəlmişdisə, onlar partiyadan kənarlaşdılar. Əgər bu gün belələri varsa, mən güman edirəm, dərk etməlidirlər ki, onların yolu partiyanın yolu ilə düz gəlmir. Partiyada əqidə adamları olmalıdır. Partiyaya xidmət etmək Vətənə xidmət etmək, millətə xidmət etmək, müstəqil Azərbaycan dövlətinə xidmət etmək deməkdir. Ona görə də partiyamız məhz bu cür əqidəli insanlarla böyüməli, inkişaf etməli və genişlənməlidir.

Partiyamız indi iqtidar partiyası olduğuna görə, təbiidir ki, [65-66] partiya üzvlərinin imtiyazları da olmalıdır. Bu imtiyazlar nədən ibarət olmalıdır? Dövlətimizi, hökumətimizi, iqtisadiyyatımızı, həyatımızın bütün sahələrini istədiyimiz kimi inkişaf etdirmək üçün bizə müasir tələblərə cavab verən kadrlar lazımdır. Bu kadrlar Yeni Azərbaycan Partiyasının içərisində var, çoxdur. Amma eyni zamanda, Yeni Azərbaycan Partiyasından kənarda da çoxdur. Ona görə siz gərək məni düzgün başa düşəsiniz. Mən Yeni Azərbaycan Partiyasının sədri olaraq Azərbaycanın prezidentiyəm. Azərbaycanın həyatının, iqtisadiyyatının, siyasi qurumların və başqa sahələrinin- yəni mən icra orqanlarını deyirəm – işini daha da yaxşı təşkil etmək üçün mən yalnız Yeni Azərbaycan Partiyasından kadrları götürə bilmərəm. Mən Azərbaycan xalqının prezidentiyəm, Azərbaycan vətəndaşlarının prezidentiyəm. Ona görə də mənim üçün hər bir Azərbaycan vətəndaşı eyni qiymət kəsb edir. Mən Azərbaycanın hər bir vətəndaşının təminatçısıyam və Azərbaycan xalqına, hər bir vətəndaşa xidmət edən prezidentəm.

Bunu deyərək bildirmək istəyirəm ki, Yeni Azərbaycan Partiyasının üzvləri içərisindən dəyərli kadrlar yetişdirilməlidir, inkişaf etdirilməlidir, hakimiyyətin müxtəlif sahələrində, iqtisadiyyatda və başqa orqanlarda özlərinə yer tapmalıdır və fəaliyyət göstərməlidir. Ancaq onlar keyfiyyətcə buna cavab verən adamlar olmalıdırlar, peşəkar adamlar olmalıdırlar, yaxud da bu işi tezliklə qavraya bilən adamlar olmalıdırlar. Amma bunlarla bərabər, Azərbaycan vətəndaşlarının bütün təbəqələri Azərbaycanın həyatının bütün sahələrində iştirak edirlər və iştirak edəcəklər və mən Azərbaycan prezidenti kimi Azərbaycan vətəndaşlarının hər birinə eyni gözlə baxıram və bundan sonra da eyni gözlə baxacağam.

Yeni Azərbaycan Partiyasının üzvlərindən kadrların yetişməsi və məsul vəzifələrə irəli çəkilməsi həm Yeni Azərbaycan Partiyasının təşkilatlarının üzərinə düşən vəzifədir, həm idarə [66-67] heyəti üzərinə düşən vəzifədir, həm də mənim üzərimə düşən vəzifədir. Gəlin danışaq ki, biz hamımız bundan sonra bu vəzifəmizi yerinə yetirməyə daha da diqqətli olacağıq.

Burada çıxışlarda, məruzələrdə qeyd edildi ki, Yeni Azərbaycan Partiyasında gənclərə daha da çox imkan vermək lazımdır. Bu fikri mən keçən görüşlərimizdə də demişəm, bu gün də deyirəm. Bu, təbii prosesdir. Mən artıq bəyan etdim ki, Yeni Azərbaycan Partiyası XXI əsrin və üçüncü minilliyin partiyasıdır. Buna görə də bizim gərək gənc kadrlarımız üzə çıxsın, özlərini müxtəlif sahələrdə sınaqdan keçirsin, təcrübə toplansın və XXI əsrdə onlar bizim bu gördüyümüz işlərin, yaratdığımız bu bünövrənin, təməlin üzərində qalxan, ucalan və böyük bir dövlətə çevrilən Azərbaycanı irəliyə aparsınlar.

Partiya üzvlərinin 29 faizi gənclərdir. Hesab edirəm, bu azdır. Bu rəqəm belədir ona görə yox ki, gənclər Yeni Azərbaycan Partiyasına az maraq göstərirlər. Gənclərin içərisində Yeni Azərbaycan Partiyasına sədaqətli insanlar çoxdur. Bu rəqəmin 29 faiz olması yəqin ki, yerli partiya təşkilatlarının işlərində olan nöqsanların, qüsurların, o cümlədən idarə heyətinin işində olan nöqsanların, qüsurların nəticəsidir. Ona görə də bizim bu qurultayımızın gələcək üçün proqramında əsas məsələlərdən biri Yeni Azərbaycan Partiyasında gənclərin sayını artırmaq, Yeni Azərbaycan Partiyasında gənclərə daha da çox imkanlar vermək, onlara özlərini göstərmək, öz istedadlarını nümayiş etdirmək üçün şərait yaratmaq və Yeni Azərbaycan Partiyasının tərkibini gəncləşdirməkdən ibarətdir.

Bu, heç də Yeni Azərbaycan Partiyasının veteranlarına, necə deyərlər, biganəlik, yaxud da ki, ayrışkıllıq deyildir. Yeni Azərbaycan Partiyasının veteranları, bizim alimlərimiz, çox yüksək səviyyəli ziyalılarımız Yeni Azərbaycan Partiyasının qızıl fondudur. Amma onlar öz biliklərini, öz təcrübələrini, partiyaya olan sədaqətlərini gənclərə daha da tezliklə çatdırmalıdırlar. Gəncləri öz arxaları ilə daha da sürətlə apar[67-68]malıdırlar, gənclərə öz istedadlarını göstərmək üçün imkanlar verməlidirlər. Beləliklə, biz həm partiyanın yaşlı nəslinə, veteranlarına daha da çox imkanlar yaradacağıq, eyni zamanda partiyanın gəncləşməsinə təmin edəcəyik. Mən bunu partiyanın qarşısında əsas vəzifə kimi qoyuram.

Partiyanın proqramı və nizamnaməsi dərc edilibdir, siz tanış olmusunuz. İndi yəqin müzakirə olunacaqdır. Mən məmnunam ki, 1992-ci ildə çox ağır şəraitdə Naxçıvanda bizim yazdığımız və qəbul etdiyimiz proqram bu gün də öz aktuallığını saxlayıbdir. Demək, biz o vaxt nə qədər uzaqgörənlik etmişik, ölkəmizdə olan vəziyyəti nə qədər düzgün qiymətləndirmişik və partiyamızın gələcək yolunu, istiqamətini nə qədər düzgün müəyyən etmişik.

Təbiidir ki, yeddi ildən sonra bu proqram təkmilləşməlidir, genişlənməlidir. Ancaq onun əsasını, özəyini təşkil edən bizim 1992-ci ildə qəbul etdiyimiz proqramdır. Mən bununla fəxr edirəm və o proqramın qəbul olunmasında iştirak etmiş insanların hamısı fəxr etməyə qadirdirlər, layiqdirlər.

Əziz dostlar!

Bizim qurultayımız çox vaxt aldı. Ancaq mən düşünürəm ki, yeddi ildən bir qurultay keçirərkən, təbiidir ki, biz gərək vaxta qənaət etməyək. Bu zalda, bu salonda şübhəsiz, çox adamlar var ki, ürəklərində olan səmimi sözlərini, hissiyyatlarını qurultayda bildirmək istəyirdilər. Təbiidir ki, bu, mümkün deyildir. Amma mən salonda olan əhval-ruhiyyəni, qurultayın gedişini və sizin nitqlərinizi, sizin hərəninizin öz yerində qurultaya olan münasibətini müşahidə edərək görürəm ki, həqiqətən, bizim Yeni Azərbaycan Partiyası çox yüksək səviyyəli partiyadır və həqiqətən, bizim belə möhtəşəm qurultay keçirməyə əsasımız vardır.

Biz 1992-ci ilin şaxtalı bir günündə, elektrik enerjisinin olmadığı bir halda, Naxçıvan Dövlət Teatrının binasında paltoda və çoxları papaqda oturaraq ilk konfransımızı keçirdik. [68-69] Doğrudur, mən papaqda deyildim. Təbiətim belədir ki, mən hər bir soyuq havada papaqdan istifadə etmirəm. Amma burada oturanların əksəriyyəti papaqda idilər. Üşüyürdük, əlimizi-əlimizə sürtürdük. Amma iradəmiz

---

yüksək idi, iradəmiz güclü idi və gələcəyə çox nikbinliklə baxırdıq. Budur, yeddi ildən sonra Yeni Azərbaycan Partiyası Azərbaycanın ən möhtəşəm sarayında öz qurultayını keçirir.

Siz bilirsiniz ki, 1970–1972-ci illərdə, cəmiyyəti iki il müddətində Azərbaycanın bu Respublika sarayı mənim təşəbbüsüm, şəxsi himayəm və bilavasitə iştirakım nəticəsində tikilibdir. O vaxt mən hər gün bu tikintiyə gəlirdim və bunun məhz 1972-ci ildə qurtarmasına çalışırdım. Məmnunam ki, Azərbaycanda gördüyüm çox işlərlə bərabər, ucaltığım böyük binalar, zavodlar, fabriklərlə bərabər Azərbaycanın bu günü üçün və gələcəyi üçün belə bir möhtəşəm saray da yarada bildim. Bu sarayda çox qurultaylar keçib, konfranslar keçib, mərasimlər keçib, yubileylər, şənliklər keçibdir. Mən bunların bir çoxunun iştirakçısı olmuşam. Doğrudur, mən Azərbaycandan təcrid olanda bu sarayın yanından keçməyə də mənə imkan vermirdilər. Ancaq ədalət öz yerini gəlmişdi tutdu.

Məni sevindirən budur ki, dediyim o ağır şəraitdə Naxçıvanda bizim keçirdiyimiz konfrans partiyanın bu qədər böyük inkişaf yolunu təmin etdi və partiya bu gün belə gözəl, möhtəşəm sarayda iki gündür öz qurultayını keçirir.

Mən sizinlə bərabər fəxr edirəm ki, Yeni Azərbaycan Partiyasının üzvüyəm və Yeni Azərbaycan Partiyasının sədriyəm. Sirius Təbrizli bu gün dedi ki, Heydər Əliyev vaxtilə sovet dövlətinin başında duran adamlardan biri idi və bir zaman Sovet İttifaqının başçısı vəfat edəndən sonra Heydər Əliyev Sovet İttifaqının başçısı ola bilərdi. Bəli, Sirius Təbrizlinin bu sözləri həqiqətdir. O, bunu havadan götürməyibdir. O vaxt bir dəfə yox, iki dəfə – çünki o vaxt dalbadal hər il Sovet İttifaqının başçıları vəfat etdilər: 1982-ci ildə Brejnev, 1983-cü [69-70] ildə Andropov, 1984-cü ildə Çernenko. Həmin o zamanlar həqiqətən mənim – Heydər Əliyevin də belə bir vəzifə tutmaq ehtimalı var idi və bunu istəyənlər də çox idi. Ancaq hörmətli Sirius Təbrizli, heç heylsilənmə ki, bu olmayıbdir. Mən heç vaxt heylsilənməmişəm. Amma onunla fəxr edirəm ki, tarixdə mən Azərbaycanın adını bir təbəqə yüksəklərə qaldırmışam.

Rusiya imperiyası böyük tarixə malik olan bir imperiyadır. O devrildəndən sonra sovet hökuməti – onu biz sovet imperiyası da adlandıra bilərik – yarandı. Bu, dünyanın XX əsrdə super dövlətlərindən biri idi. Tarixdə heç vaxt azərbaycanlı, müsəlman nə rus imperiyasında, nə də sovet imperiyasında yüksək vəzifə tutmağa layiq görüləməmişdi. Çünki azərbaycanlılara, müsəlmanlara o ölkədə dördüncü, beşinci təbəqə kimi baxırdılar.

Xatirimdədir, vaxtilə Azərbaycana 22 il rəhbərlik etmiş Mircəfər Bağırovun Stalinlə də çox yaxın əlaqələri var idi və vaxtilə Siyasi Büronun bir çox üzvləri ilə sıx əməkdaşlıq etmişdi. Müharibə vaxtı da Azərbaycan nefti şübhəsiz ki, İkinci dünya müharibəsində Sovet İttifaqının qələbəsində həlledici rol oynamışdı. O illərdə də bu adam, sonra cinayətkar kimi günahlandırılırsa da, Azərbaycanın başında olmuşdu. 1952-ci ildə 19-cu partiya qurultayında – mənim xatirimdədir, hamısı gözümün qabağındadır – Azərbaycan çox gözləyirdi ki, o heç olmasa Siyasi Büronun üzvlüyünə namizəd seçiləcəkdir. Ancaq qurultay qurtardı, bu olmadı və Azərbaycanda da böyük narahatlıq oldu ki, niyə bizim xalqımıza qiymət vermirlər.

Partiyanın ideologiyasından asılı olmayaraq, dövlətin quruluşundan, ideologiyasından asılı olmayaraq sovet hökuməti dünyada yaranmış hakimiyyətlərdən, super dövlətlərdən biri kimi tarixdə qalacaqdır. Mən azərbaycanlı olaraq, müsəlman olaraq o hökumətin başında olmağa layiq görüldüyümə görə və Azərbaycan xalqını Kremldə təmsil etdiyimə görə həmişə fəxr etmişəm, bu gün də fəxr edirəm. [70-71]

Ancaq yenə də Sirius Təbrizliyə müraciət edirəm. Mən o vaxt bunu, yəni o hökumətin başında olmağımı arzu etmirdim. Arzu edənlər çox idi. Mənim arzum ancaq və ancaq öz xalqıma xidmət etməkdən ibarət olmuşdur və qəlbim həmişə bununla yaşamışdır. Ona görə də əgər indi Sirius Təbrizli hirsələnirsə ki, bu

olsaydı yaxşı olardı, ya bu yaxşıdır, - mən deyirəm ki, mən müstəqil Azərbaycana rəhbərlik etməyi, prezident olmağı dünyada heç bir şeylə dəyişə bilmərəm.

Siz bilirsiniz ki, mən 1970–80-ci illərdə də Azərbaycana rəhbərlik etmişəm, xalqa sədaqətlə xidmət etmişəm. O vaxt ağır problemlər yox idi. O vaxt insanlar rahat yaşayırdı. O vaxt indiki problemlər yox idi. Ancaq mən bu gün Azərbaycan xalqının etimadını qazanaraq prezident seçilməyimi və müstəqil Azərbaycana bu ağır dövrdə prezidentlik etməyimi bütün o dövrlərin hamısından şərəfli, hamısından qiymətli hesab edirəm. Ona görə ki, mənim xalqım – Azərbaycan xalqı indi azaddır. İndi müstəqil Azərbaycan var, heç kəsdən asılı olmayan, müstəqil yaşayan dövlət vardır. İndi biz xalqımızın tarixi ənənələrini, tarixi köklərini heç kəsdən qorxmayaaraq, heç kəsdən çəkinməyərək qaldırırıq, göstəririk və xalqımızın böyük sərvəti kimi dünyaya nümayiş etdiririk.

Xalqımız bu müstəqillik yolunda daha da böyük nailiyyətlər əldə edəcəkdir. Çünki azad xalq həmişə öz imkanlarının hamısından səmərəli istifadə edə bilər. Xalqımız azaddır. Bütün bu çətinliklərin hamısı keçib gedəcəkdir. Azərbaycan bir müstəqil dövlət kimi möhkəmlənəcəkdir. Azərbaycanın böyük iqtisadi gələcəyi artıq göz qabağındadır. Azərbaycanda demokratiya qələbə çalacaqdır. Azərbaycan demokratik, hüquqi dövlət kimi Dünya Birliyində həmişə yaşayacaqdır. Belə bir zamanda, belə bir dövrdə Azərbaycanın gələcəyi üçün imkanlar yaratmaqdan ötrü Azərbaycanın dövlətinə başçılıq etmək, Azərbaycanın prezidenti olmaq mənim üçün ən böyük şərəfdir. Əmin ola bilərsiniz ki, mən bunu yüksək [71-72] qiymətləndirirəm. Təkcə sizə yox, bütün Azərbaycan xalqına bəyan edirəm ki, mən bundan sonra da bütün enerjimi, bütün gücümü, biliyimi, zəkamı Azərbaycan xalqına sədaqətlə xidmət etmək üçün istifadə edəcəyəm və əlimdən gələni edəcəyəm ki, Azərbaycan daim müstəqil olsun, Azərbaycan xalqı azad olsun, Azərbaycan xalqı inkişaf etsin.

Yaşasın müstəqil Azərbaycan!

Yaşasın Yeni Azərbaycan Partiyası!

YEKUN NİTQİ

Hörmətli qurultay nümayəndələri!

Xanımlar və cənablar!

Hörmətli qonaqlar!

Bizim qurultayın işi sona çatır və son mərhələdə qurultay öz təşkilati məsələlərini həll edibdir.

Ən əvvəl, istəyirəm qurultayın yenidən etimad göstərərək məni Yeni Azərbaycan Partiyasının sədri seçməsi münasibətilə sizə təşəkkürümü və minnətdarlığımı bildirim.

Əgər biz Yeni Azərbaycan Partiyasını ağır vəziyyətdə yaratdığımız zaman mən bu vəzifəni üzərimə götürmüşəmsə, indi, yeddi il ötəndən, partiyamız böyüyəndən, güclənəndən sonra, təbiidir ki, mən bu vəzifəni bundan sonra da daşımalıyam.

Əmin ola bilərsiniz ki, mən Azərbaycan xalqına, müstəqil Azərbaycana, ölkəmizə indiyə qədər sədaqətlə xidmət etdiyim kimi, Yeni Azərbaycan Partiyasının yarandığı gündən indiyə qədər Yeni Azərbaycan Partiyasını qəlbimdə saxladığım kimi, Yeni Azərbaycan Partiyasına bundan sonra da sədaqətlə rəhbərlik edəcəyəm.

Qurultay nümayəndələri siyasi şuranın üzvlərini seçdilər. Onlar sizə məlumdur, siz seçdiniz. Sonra isə Siyasi Şura üzvlərinin iclası keçirildi. Həmin iclası mən aparırdım. Biz orada [72-73] idarə heyətini,

partiyanın sədr müavinlərini və başqa vəzifələrə adamlar seçdik. Ona görə də sizi birinci növbədə, idarə heyətinin seçilmiş tərkibi ilə tanış etmək, yəni sizə təqdim etmək istəyirəm.

Bu, Siyasi Şuranın seçdiyi idarə heyətidir. Mən hesab edirəm ki, bu tərkibdə idarə heyəti üzərinə düşən vəzifələri bundan sonra uğurla həyata keçirə biləcəkdir.

Partiyanın sədr müavinlərini Siyasi Şuraya təqdim etdik və seçdik, ona görə mən elan etmək istəyirəm. Partiyanın sədr müavinləri Murtuz Ələsgərov, Əli Nağıyev, Rəfael Allahverdiyev, Sirius Təbrizli, İlham Əliyev seçildilər.

Mən partiyada varislik prinsipinin saxlanması tərəfdarıyam. Görürsünüz, ona görə idarə heyətində 1992-ci ildə seçilmiş adamların tam əksəriyyəti var və 1992-ci ildə seçilmiş sədr və sədrin müavinlərinin hamısı bu gün mənim təklifimlə seçiliblər, gənclərin rəhbərlikdə təmsil olunması üçün İlham Əliyev də seçilibdir.

Qurultaydan sonra partiyanın işinin yeni mərhələsi başlayır. Düz iki gün keçən qurultayda hamımız aydınca gördük ki, Yeni Azərbaycan Partiyası böyüyüb, inkişaf edib, genişlənib, sayca artıb, tərkibcə, keyfiyyətcə yüksəlib. Yeni Azərbaycan Partiyasının üzərinə artıq daha da çox vəzifələr düşübdür. Ona görə də Yeni Azərbaycan Partiyasının işini, təbiidir ki, Siyasi Şura, idarə heyəti təşkil etməlidir, aparmalıdır. Həm Siyasi Şura, həm də idarə heyəti qəbul etdiyimiz nizamnamə əsasında fəaliyyət göstərməlidir. Çalışmaq lazımdır ki, nizamnaməyə riayət edilsin və nizamnamə heç vaxt pozulmasın.

Ancaq eyni zamanda yeni mərhələdə partiya həm böyüdüynə, həm də genişləndiyinə, sayının artdığına, yerli təşkilatlar gücləndiyinə görə partiyanın əməli işini daha da gücləndirmək lazımdır. Ona görə də mənim təklifim nizamnamədə öz əksini tapıbdir, qəbul edilibdir ki, partiyada icraçı katib və icraçı katibin müavinləri olsun. **[73-74]**

Nizamnamədə icraçı katibin həm rolu, həm də səlahiyyətləri müəyyən edilibdir. Mən bu barədə danışmaq istəmirəm. Məqsəd ondan ibarətdir ki, icraçı katib həm partiyanın aparatına rəhbərlik etsin, həm yerli təşkilatlarla daim əlaqə saxlasın, onların problemlərinə, məsələlərinə baxsın, partiyanın rəhbərliyi ilə yerli təşkilatlar arasında müntəzəm əlaqələri təmin etsin, idarə heyətinin işini təşkil etsin və idarə heyətində müzakirə olunan məsələləri vaxtılı-vaxtında hazırlasın, idarə heyətinin müzakirəsinə versin, idarə heyətinin işinə rəhbərlik etsin. Təbiidir ki, sədr, sədrin müavinləri idarə heyətinin işinə rəhbərlik edirlər.

Ancaq belədir ki, sədr prezident vəzifələri ilə çox məşğuldur, müavinlər də indi yüksək vəzifələrdədirlər. Murtuz Ələsgərov Milli Məclisin sədridir, Əli Nağıyev nazirdir, Rəfael Allahverdiyev Bakı Şəhər İcra hakimiyyətinin başçısıdır, Sirius Təbrizli nazirdir, yeni seçilən İlham Əliyevin də vəzifəsi var – həm Milli Məclisin deputatıdır, həm də Dövlət Neft Şirkətinin birinci vitse-prezidentidir. Təbiidir ki, onlar bu vəzifələri daşıyaraq, eyni zamanda öz müavinlik vəzifələrini daşmalıdırlar. Ancaq onların işini yüngülləşdirmək lazımdır. Mənim üçün, düzü, o da lazımdır, bu da lazımdır. Prezident kimi mən həm nazirdən, həm də Bakı Şəhər İcra Hakimiyyətinin başçısından iş tələb edirəm. Doğrudur, Milli Məclisin sədrindən mənim iş tələb etməyə Konstitusiyaya görə haqqım yoxdur, amma istəyirəm ki, Milli Məclisin işini daha da yaxşı aparmaq üçün ona imkan yaradaq.

Demək lazımdır ki, bu şəxslər bu vəzifələri tutandan sonra bu vəzifələr onların vaxtını çox aldığına görə partiyada doğrudan da istənilən səviyyədə - bəzisi bir az çox, bəzisi bir qədər az – iş görə bilməyiblər. Ona görə də icraçı katibin, onun müavinlərinin olması lazımdır. Lazımdır ki, bizim belə böyük partiyamızın ştatlı, yəni hər bir başqa vəzifədən azad yaxşı aparatı, aparatın şöbələri, işçiləri olsun. Yerli

təşkilatlarda [74-75] yenə də bütün başqa vəzifələrdən azad aparatlar olsun, onlar partiyanın vəsaiti ilə saxlanılsın. Partiyanın mülkiyyəti olsun. Partiyanın həm mərkəzdə, həm yerlərdə yaxşı iş şəraiti yaratmağa imkan verən yaxşı binaları olsun. Bu binalar da özəlləşdirilib partiyanın əmlakına çevrilsin. Bunlar hamısı böyük əməli iş tələb edir. Bunların hamısını etmək üçün icraçı katibin olması lazımdır.

Biz Siyasi Şuranın iclasında Əli Əhmədovu icraçı katib seçdik. O, indi Xətai Rayon İcra Hakimiyyətinin başçısıdır, bundan öncə prezidentin icra aparatında işləmişdir. Əvvəllər əsas iş yeri Bakı Dövlət Universiteti olubdur. Özü də 1992-ci ildə Heydər Əliyevə göndərilən müraciətin müəlliflərinin - 91-lərin siyahısındadır, yəni həmin müraciəti o da imzalayıbdır. Gənclərdir, ona görə də mən hesab edirəm ki, bu şəxs bu vəzifəni lazımi səviyyədə apara bilər.

Biz icraçı katibin müavinlərini də seçdik. İcraçı katibin müavinləri Mübariz Qurbanlı, Bahar Muradova və Siyavuş Novruzovdur. Görürsünüz, bunlar hamısı gənclərdir. Beləliklə, sizin də, mənim də arzum həyata keçir. Biz əməli işləri daha da çox gənclərə tapşırıq, gəncləri irəliyə çəkirik.

Beləliklə, partiyanın bütün rəhbər orqanları təşkil olunubdur. Sədr, idarə heyəti, sədrin müavinləri, icraçı katib, onun müavinləri seçilibdir.

İndi isə idarə heyəti icraçı katiblə birlikdə, təbiidir ki, bu işləri əməli surətdə təşkil etməlidir. Güman edirəm ki, sabah da olmasa, bu yaxın günlərdə mən idarə heyəti ilə ayrıca görüşəcəyəm. İdarə heyətinin birinci iclasını özüm aparacağam və əməli tədbirlərin həyata keçirilməsi haqqında orada lazımi qərarlar qəbul edəcəyik.

Əziz dostlar, beləliklə, Yeni Azərbaycan Partiyasının I qurultayı öz işini sona çatdırır. Böyük məmnuniyyət hissi ilə demək olar ki, qurultay Yeni Azərbaycan Partiyası üzvlərinin arzularını, ümidlərini müvəffəqiyyətlə yerinə yetirdi. Qurultay [75-76] yüksək səviyyədə, mütəşəkkillik şəraitində keçdi və Azərbaycanda siyasi partiyanın hansı səviyyədə olmasını bariz surətdə nümayiş etdirdi.

Partiyanın fəaliyyətinin yeni mərhələsində qarşımızda çox böyük vəzifələr durur. Bu vəzifələr bütün partiyanın, ancaq birinci növbədə, qurultay nümayəndələrinin və qurultayın seçdiyi partiyanın rəhbər orqanlarının üzərinə düşür.

Hesab edirəm ki, hər bir nümayəndə partiyanın qəbul etdiyi qərarları, qurultayın işini, onun məzmununu, qurultayda irəli sürülmüş fikirləri və qurultayın əhval-ruhiyyəsini öz ərazisində partiyanın bütün üzvlərinə çatdıracaqdır və partiyanın həm təşkilati işi, əməli fəaliyyəti, həm də təbliğati işi bundan sonra daha güclü olacaqdır.

İqtidarda olduğuna görə Yeni Azərbaycan Partiyasında bir balaca arxayınçılıq var. Arxayınçılıq da ondan ibarətdir ki, partiyanın sədri prezidentdir, partiya üzvlərinin əksəriyyəti həm ali qanunverilicik orqanında, həm icra orqanlarında - həm mərkəzdə, həm yerlərdə – yüksək vəzifələrdədirlər. Ona görə də mən partiyada belə əhval-ruhiyyəni hiss edirəm ki, hər şey bizim əlimizdədir, nə lazımdır? Bu, düzgün deyildir.

Biz demokratiya, siyasi plüralizm şəraitində yaşayırıq, biz insanların tam azadlığı, sərbəstliyi – mətbuat azadlığı, fikir azadlığı şəraitində yaşayırıq. Belə bir vətəndaş cəmiyyəti, belə bir hüquqi, demokratik dövlət, təbiidir ki, vətəndaşların hamısını heç vaxt istənilən qədər təmin edə bilməz. Bu səbəbdən də Azərbaycanda çoxlu partiya yaranıbdır.

Doğrudur, əgər biz özümüzü böyük ölkələrlə müqayisə etsək, Azərbaycanda demək olar ki, onların hamısından çox partiya vardır. Məsələn, Rusiyaya baxırıq. Dekabrın 19-da Rusiya Dumasına seçkilər

keçirildi. Orada Kommunist Partiyasından və bir də hansısa başqa bir partiyadan savayı, iştirak edənlərin qalanları seçki ərafəsində yaranmış hərəkətlərdir. Bu, Rusiyanın təcrübəsidir. [76-77]

Böyük demokratiya yolu keçmiş ölkələrin bu barədə təcrübəsi müxtəlifdir. Məsələn, həm iqtisadi, həm siyasi, cəhətdən, həm də demokratiya sahəsində inkişaf etmiş ölkələrin – İngiltərədir, Amerika Birləşmiş Ştatlarıdır – hərəsində cəmi iki-üç partiya vardır. İngiltərədə əsasən Mühafizəkarlar və Leyboristlər partiyalarıdır. Amerika Birləşmiş Ştatlarında Demokratlar və Respublikaçılar partiyalarıdır. Düzdür, bizə qonşu, dost Türkiyədə partiyalar bu ölkələrdəkindən çoxdur, amma onlar da Azərbaycanda olan qədər deyildir. Azərbaycan bu barədə rekord vurubdur. Nə Fransada, nə İtaliyada, nə də Avropanın digər ölkələrində bu qədər partiya vardır. Amma buna heç kəs etiraz edə bilməz.

Mən bunu demişəm, bu gün yenə də demək istəyirəm - bu, bizim keçid dövrünün xarakterik cəhətləridir. Bəli, keçid dövrünün belə xəstəlikləri də olur və olmalıdır. Keçid dövrü onsuz yaşaya bilməz.

Məsələn, Azərbaycanda həddindən artıq müxtəlif qəzetlər var. Yenə qardaş Türkiyəni götürək. Orada Azərbaycanda çıxan qədər qəzet varmı? Yox. Orada çox böyük, sanballı, azad fikirli qəzetlər var. Onların adları nəinki bizdə, bütün dünyada məşhurdur. Ancaq bizdə bir də görürsən haradansa bir adam çıxır, onun pulu, imkanı var, gedib bir qəzet yaradır, müəyyən qədər jurnalistləri ətrafına toplayır, - onların da pula ehtiyacı var, - qəzet çap edir. Eləcə də partiyalar belədir. İndi elə partiyalar var ki, başçılarından savayı, deyəsən – buraya yüz adam düz görək, onlar kimlərdən ibarətdir, - həmin yüz adamı düzə bilməzlər. Ancaq adını partiya qoyubdur, özünü cəmiyyətdə partiya kimi aparır, fəaliyyət göstərir. Onların əksəriyyəti də müxalifət mövqeyindədirlər. Bunların heç birinə etiraz etmək mümkün deyildir. Bu, demokratiyanın təbii təzahürüdür. Biz bunu tam təbii qəbul etməliyik.

Ona görə də cəmiyyətimizdə fikir mübarizəsi bu gün də, sabah da var, gələcəkdə də olacaqdır. Fikir mübarizəsi ona [77-78] görə var ki, iqtidar var, iqtidara müxalifətdə olan qüvvələr, partiyalar var. Əgər müxalifət olmasaydı, Azərbaycanda demokratiya olmazdı. Müxalifət olmalıdır və vardır. Ancaq mən dəfələrlə demişəm, gerek müxalifət konstruktiv olsun, ümummilli, ümumxalq məsələləri ilə əlaqədar problemlərdə öz yetkinliyini göstərsin və iqtidarın apardığı siyasət Azərbaycanın milli mənafeələrinə zidd deyilsə, onu anlaya, dərk edə bilsin, qəbul etsin, əməkdaşlıq etsin.

Ancaq təəssüf ki, müxalifətdə olan xırda partiyalar hələ ki yetişməyiblər və yetişmə prosesi uzanır. Ona görə də fikir mübarizəsi gedir və gedəcəkdir.

Mən bu fürsətdən istifadə edib Azərbaycan cəmiyyətinə, bütün vətəndaşlarımıza və siyasi partiyalara, ictimai təşkilatlara müraciət edirəm. Müraciət edirəm ki, demokratiyanın tələblərini düzgün və olduğu kimi qəbul etsinlər, ölkəmizin demokratik yolla getməsi üçün öz fəaliyyətlərini həqiqətən demokratik üsullarla həyata keçirsinlər. Müraciət edərək – baxmayaraq ki, müxalifət partiyalarının bir çoxunun, bəlkə də əksəriyyətinin iqtidara demək olar ki, tamamilə əsassız düşmən münasibəti vardır – mən onların hamısını ümummilli birliyə, ümumi vətəndaşlıq birliyinə, global, ümummilli, ümumxalq, ümumdövlət məsələlərinin həll olunması üçün əməkdaşlığa dəvət edirəm. Kim əməkdaşlıq edər, - biz onunla əməkdaşlığın yollarını müəyyən edə bilərik. Kim mənim bu müraciətimə də məhəl qoymayacaqsa, onun öz işidir.

Ancaq bunlara baxmayaraq, təbiidir ki, bizim lap konstruktiv əməkdaşlığımız olsa da, yenə də fikir mübarizəsi daimi bir prosesdir. Ona görə də Yeni Azərbaycan Partiyası üzvlərinin əsas vəzifəsi ondan ibarətdir ki, Azərbaycan iqtidarının, hakimiyyətinin həm daxili, xarici siyasətini, həm gördüyü işləri, həm

---

də onların əməli nəticələrini, fəaliyyətini daim kütlələrə, vətəndaşlara çatdırma, anlama bilsinlər və onu təbliğ edə bilsinlər. [78-79]

Bu lazımdır, ona görə yox ki, Azərbaycan vətəndaşları iqtidarın, prezidentin, bütün hakimiyyət orqanlarının fəaliyyətini bilmir, yaxud da bunu dəstəkləmir, qəbul etmirlər. Mən vəziyyəti yaxşı bilirəm, ümumi rəy də məlumdur. Bəzən qəzetlər reytinglər dərc edirlər. Bu xəstəlik təkcə bizdə deyil, Rusiyada da var. Bu gün kimsə hansı televiziya da reytingin siyahısını verir, sabah o birisi deyir ki, bunlar hamısı yalançıdır, mən dediklərim düzdür. Digəri də deyir ki, bu yalandır, mən dediyim düzdür. İndi eybi yoxdur, ruslar demişkən «qoy dəcəllik etsinlər». Əgər bu, onların xoşuna gəlsə, qoy dəcəllik etsinlər.

Amma yenə də deyirəm, ümumi rəy məlumdur. Əgər bunu bilməsəm mən prezidentlik fəaliyyətimi həyata keçirə bilmərəm. Azərbaycan vətəndaşlarının, cəmiyyətinin əksəriyyəti Azərbaycan hakimiyyətinin, prezidentin, iqtidarın, hakimiyyətin bütün budaqlarının fəaliyyətini bəyənir, dəstəkləyir və bizimlə birlikdədir. Əgər bu olmasaydı, altı il yarım ərzində biz uğurla irəliləyə gedə bilməzdik.

Ancaq bununla qətiyyətlə arxayınlaşmaq olmaz. Bizim Yeni Azərbaycan Partiyasında belə arxayınçılıq əhval-ruhiyyəsi var. Mən xahiş edirəm və arzu edirəm ki, Yeni Azərbaycan Partiyasının hər bir üzvü bu partiya üzvü olmaq naminə gəlməsin, partiyanın fədakar əsgəri olmaq fikri ilə gəlsin. Partiyanın hər bir üzvü partiyanın həqiqətən fədakar əsgəri olsa və partiyanın ideyalarını öz qəlbində daim qəbul edərək başqa təbəqələrə çatdırma bilsə, onu təbliğ edə bilsə, təbiidir ki, bizim partiya daha da yüksələcək və partiya Azərbaycan iqtidarına daha da çox kömək edəcəkdir.

Çıxış edənlərdən kimsə dedi ki, 8 milyonluq əhalinin indi, ola bilər, 7 milyon yarımı heç bir partiya daxil deyil. Bəlkə də bu rəqəm düzgün deyildir. Çünki ölkəmizdəki bütün partiyaların sayını götürsək, onları bir yerə yığsaq, bu, 200–250 mindən artıq ola bilməz. Demək, qalanların heç birisi partiya deyil. [79-80] Heç lazım da deyildir ki, hamı partiya olsun. Onda bu, partiya olmayacaq, cəmiyyət ilə partiya bir-birinə qarışacaqdır.

Mən qurultayımızdakı nitqimdə dedim və indi də demək istəyirəm. Partiyaya əqidəli, partiya xidmət edən adamlar gəlməlidir. Partiyanın üzvləri gərək partiya ilə daim bir yerdə olsunlar, partiyanın fəaliyyətini həyata keçirsinlər və partiyanın – Azərbaycan iqtidarının fəaliyyətini geniş təbliğ etsinlər. Bax, bu, indiki fikir mübadiləsində və xüsusən, mətbuat vasitəsilə aparılan mübarizədə çox vacibdir, lazımdır.

Təbiidir ki, partiyamız, yaxud da bizə aid mətbuat orqanları bəzi müxalifət qüvvələrinə mənsub olan qəzetlərin səviyyəsinə heç vaxt enməzlər. Çünki, mən baxıram, - müxalifət qəzetlərindəki yazıların təsəvvüratçı, əksəriyyəti ya yalandır, ya uydurmadır, ya fitnəkarlıq xarakteri daşıyır, ya da böhtandır. Bilirsiniz, beləliklə çox yaşamaq olmaz. İnsanlar buna bir il, iki il, üç il dözər. İnsanlar bu yalana, böhtana daim dözə bilməz. Düzdür, cəmiyyətin bir təbəqəsi var ki, belə şeylərə aludədir. Onlar elə istəyirlər görsünlər ki, harada bir münaqişə, pis fikir, mənfi bir şey var. Cəmiyyətdə belə təbəqəyə mənsub olan insanlar da var. Bu da təbiidir. Cəmiyyət heç vaxt bir rəngdə ola bilməz. Əgər keçmişdə kimsə bunu bir rəngdə etmək istədisə, onlar hamısı məğlub oldu. Cəmiyyət müxtəlifdir, insanların, vətəndaşların fikir müxtəlifliyi var, bu da təbiidir. Bunların hamısı Yeni Azərbaycan Partiyasından mübariz olmağı tələb edir. Mən sizin qarşınızda bunu əsas vəzifə kimi qoyuram.

Əziz dostlar, beləliklə, bizim qurultayımız bitdi, biz öz işlərimizi gördük. Sizin hamınıza, Yeni Azərbaycan Partiyasının bütün üzvlərinə cansağlığı, səadət, yeni-yeni uğurlar arzulayıram. [80]

**RUSİYA JURNALİSTLƏRİ QRUPU İLƏ
GÖRÜŞDƏ SÖHBƏT**

Prezident sarayı

25 dekabr 1999-cu il

H e y d ə r Ə l i y e v: Sizi, Rusiya, Moskva jurnalistlərini salamlayıram. Şadam ki, siz ölkəmizə – Azərbaycana diqqət göstərmisiniz.

Mənə dedilər ki, siz buraya bizim həyatımızla tanış olmağa gəlmisiniz və bundan, təbii olaraq, hər bir jurnalistin etdiyi kimi, öz yazılarınızda istifadə etmək niyyətindəsiniz. Ümidvaram ki, siz bu baxımdan müəyyən iş görməyə müvəffəq olmusunuz, hərçənd, ola bilsin, bundan ötrü Azərbaycana səfəriniz üçün ayırdığınız vaxtdan daha çox vaxt gərəkdir.

Buna baxmayaraq, hər bir belə fürsət ictimaiyyətimizdə, məndə məmnunluq hissi doğurur. Çünki Rusiya mətbuatı Azərbaycanda indiyədək geniş oxunur. Burada insanlar Rusiya mətbuatını oxuyur və əlbəttə, yazılar normal, yaxşı, obyektiv olduqda buna öz münasibətlərini bildirirlər. Şübhəsiz, adamlar sevinirlər ki, ölkəmiz haqqında, xalqımız haqqında doğru-düzgün yazırlar. Amma onlar hər cür iftiralar, uydurmalar və ya aşkar yalan gördükdə, əlbəttə, bu, adamları narahat edir və onlarda hətta hiddət, narazılıq doğurur.

Buna baxmayaraq, Rusiya mətbuatını oxuyurlar. Çünki bizdə, Azərbaycanda cəmiyyət, təbii ki, yekcins deyildir. Elə adamlar var ki, onlar həyatın real surətdə mövcud olan, yaxud özlərinə mənfi görünən hansısa tərəflərinin üzə çıxma[81-82]rılmasını istəyirlər. Təkrar edirəm, buna görə də heç nədən asılı olmayaraq oxuyurlar.

Mən bu mənada həmişə istəmişəm ki, Moskva jurnalistləri Sovet İttifaqı dağılandıqdan sonra müstəqillik əldə etmiş MDB ölkələrində həyatı doğru-düzgün şəkildə işıqlandırsınlar. Çünki Rusiya böyük ölkədir və bizim üçün çox vacibdir ki, Rusiya ictimaiyyəti, hər halda, mətbuatla, qəzetlərlə əlaqə saxlayan ictimaiyyət doğru-düzgün məlumatlandırılınsın.

Biz, şübhəsiz, deyə bilmərik ki, Azərbaycanda hər şey idealdır, hər şey yaxşıdır. Yox, bu, belə deyildir. Hətta iqtisadi cəhətdən inkişaf etmiş demokratik ölkələrdə də hər şey ideal deyildir. Buna görə də biz belə iddiada deyilik ki, haqqımızda yalnız və yalnız tərif yazılınsın. Əksinə, burada olan və o qədər də aşkarlanmayan nöqsanların, qüsurların işıqlandırılması mənfi cəhət deyildir. Amma uydurmalar yazanda...

Təəssüf ki, təxminən 1986, 1987-ci illərdə hər cür uydurmalarla fərqlənməyə çalışan, bu uydurmaları həqiqət kimi qələmə verən jurnalistlər peyda olmağa başladı. Belələri bu gün də var.

Bunlar mənim ümumi fikirlərimdir. Şübhəsiz ki, onların heç kimə, xüsusən də sizə birbaşa dəxli yoxdur. Bunu özümün belə bir fikrimi bir daha təsdiqləmək üçün deyirəm ki, Azərbaycanda Rusiya mətbuatına maraq böyükdür və istərdim, siz ölkəmizə diqqət yetirərək, bu həqiqəti özünüz görəsiniz və bunu öz yazılarınızda mümkün qədər və ya özünüz bildiyiniz kimi işıqlandırarsınız.

Siz üç gündü buradasınız. Bu, çox vaxt deyildir. Buna baxmayaraq, müəyyən təsəvvür əldə etmək mümkündür. Mən buna şadam. Mənə dedilər ki, siz mənimlə görüşmək istəyirsiniz. Budur, mən sizinlə görüşə gəlmişəm. Sizi salamlayıram.

Gennadi Maltsev («Jurnalist» jurnalının baş redaktoru, Milli İnformasiya Palatasının prezidenti, Rusiya Jurnalistlər İttifaqının katibi, Rusiya Təbiyyətşünaslıq Elmləri [82-83] Akademiyasının müxbir üzvü, Rusiyanın əməkdar mədəniyyət işçisi): Biz həqiqətən Sizinlə görüşmək və fikrimizcə, zəmanəmizin və həyatımızın görkəmli siyasi xadimini salamlamaq istəyirdik. Şadiq ki, bizə Sizin kimi insanla bir zəmanədə yaşamaq nəsb olmuşdur. Rusiyada Sizə çox hörmət edir və Sizi xatırlayırlar.

Aramızda elə adamlar var ki, onlar Azərbaycanda doğulmuşlar, elələri var ki, burada olmuşlar, bəziləri də buraya ilk dəfə gəlmişlər. Deməliyəm ki, Bakıda olduğumuz elə ilk anlardan biz burada baş vermiş dəyişikliklərə heyran qaldıq – yeni hava limanını gördük, bu münasibətlə Sizi təbrik edirik, biz şəhərdə yeni tikintiləri, adamların yeni mənzillərə köçdüyünü və gözümüz önündə baş verən bir çox digər şeyləri gördük. Digər Qafqaz ölkələrində biz, təəssüflər olsun, hələlik belə şeylər görmədik.

Deməliyəm ki, mən öz səfərim barədə xüsusi olaraq car çəkməmişdim. Lakin səfərimiz ərəfəsində mən Moskvada, Mərkəzi jurnalistlər evində keçirilən jurnalist görüşlərindən birində oldum və orada jurnalistikamızın veteranı, «İzvestiya» qəzetinin veteranı Aleksandr Bovinlə, habelə Rusiya Vəkillər Kollegiyasının prezidenti Həsən Mirzəyevlə rastlaşdım. Onlar məndən xahiş etdilər ki, imkan daxilində Sizə çoxlu salam yetirim. Çünki Sizi tanıyır, xatırlayır və Sizə böyük məhəbbət bəsləyirlər.

Biz Sizi müxtəlif siyasi məsələlər barəsində sorğu-suala tutmaq məqsədi güdmürük. Sadəcə olaraq, Sizi görmək və Yeni Azərbaycan Partiyası qurultayının uğurla keçməsindən heyran qaldığımızı bildirmək istəyirdik. Biz qurultaya televiziya ilə baxdıq və düzü, çıxışınız dərc edilmiş qəzeti çətinliklə ala bildik.

Heydər Əliyev: Axı, çıxış Azərbaycan dilində idi.

Gennadi Maltsev: Biz onu rusca tapdıq. [83-84]

Heydər Əliyev: Onu rus dilinə tərcümə etmişlər? Birinci çıxışı da, ikincini – yekun çıxışını da?

Dilarə Seyidzadə: O, «Bakinski raboçi» qəzetində dərc edilmişdir.

Gennadi Maltsev: Heydər Əliyev, deməliyəm ki, biz bu çıxışda özümüz üçün bir çox gözlənilməz jurnalistika baxımından faydalı cəhətlər tapdıq və onlardan öz işimizdə istifadə edə bilərik. Sizin bəzi bəyanatlarınız tamamilə yeni idi və zənnimizcə, müəyyən dərəcədə sensasiya xarakteri daşıyırdı.

Biz respublikanın neft sənayesinin inkişafı ilə də tanış olmaq istəyirdik – bu, səfərimizin məqsədlərindən biridir. Aramızda Rusiyada çox tanınan və iqtisadiyyat problemlərindən yazan üç jurnalist var. Biz bədən tərbiyəsi və idmanın inkişaf problemləri ilə də tanış olmaq istəyirdik – «Sportivnaya Moskva» qəzetinin baş redaktoru bizim aramızdadır. Biz XXI əsrdə Sizə kömək edəcək adamları, yəni yetişdirdiyiniz və gələcəkdə işləyəcək adamları da görmək istəyirdik. Biz belə adamları tapırıq və hesab edirik ki, onlar tamamilə layiqli və maraqlı insanlardır.

Aldığımız ilk təəssüratlar barədə bu qədər. Qalanlarını həmkarlarım danışarlar. Biz jurnalistlər arasında demokratiya var və hərə öz sözünü özü deyir. Dediklərim əsasən mənim təəssüratımdır, amma mənə elə gəlir ki, həmkarlarım da təxminən bu cür düşünürlər.

Vladimir Sankov («Nezavisimaya qazeta»nın şöbə müdirinin müavini): Mən Azərbaycanda doğulub boya-başa çatmışam. Valideynlərim burada 60 il yaşayıblar. Düzünü deyəcəyəm, Bakının köhnə dağlıq məhəlləsini uşaqlıqdan xatırlayıram.

Heydər Əliyev: Siz orada yaşamısınız?

Vladimir Sanko: Xeyr, mən Sumqayıtda yaşamışam, lakin Bakıya gəlib-gedirdim və Bakının dağlıq məhəlləsinə kifayət qədər yaxşı bələdəm. Mən burada 1990-cı ildən [84-85] olmamışam və deməliyəm ki, bu müddət ərzində baş vermiş dəyişikliklərə heyran oldum. İnqilabdan sonra bütün sovet dövrü ərzində mövcud olmuş köhnə evlərdən əsər-əlamət qalmayıbdır. Bu, çox heyrətamiz və xoş idi.

Gennadi Maltsev: Vladimirin təmsil etdiyi «Nezavisimaya qəzeta» Azərbaycanın neft sənayesinin inkişafı haqqında böyük material hazırlamaq istəyir. Bu, qrupumuzun tərkibində onun buraya səfərinin məqsədlərindən biridir.

Heydər Əliyev: Çox yaxşı.

Aleksey Makurin («Komsomolskaya pravda»nın xüsusi müxbiri): Mən əvvəllər Uzaq Şərqdə, Amur vilayətində – BAM-ın çəkildiyi əsas vilayətində işləməli olmuşam. Orada vilayət qəzetinin redaktoru idim. Təxminən iki il bundan əvvəl biz BAM-ın tikintisində Sizin iştirakınız haqqında material dərc etdik. Bunu danışmaqda məqsədim yaşlı həmkarlarımdan dediyi bu sözləri təsdiq etməkdir ki, Rusiyanın uzaq bölgələrində də Sizi böyük səmimiyyətlə xatırlayırlar. Yadımdadır, məqalədə Sizin BAM-a gəlişiniz barədə fotosəkil vardı. Orada yaşayan azərbaycanlılardan, - axı, Rusiyada çoxlu azərbaycanlı yaşayır, - kimsə BAM-da keçirilmiş görüşlərdən söhbət açmışdı, bunu köhnə BAM-çılar da xatırlayırdılar. İndi Sizi burada, Azərbaycanda gümrah və güclü prezident kimi görmək çox xoşdur.

Heydər Əliyev, Siz bununla əlaqədar necə işlədiyinizdən danışa bilərsinizmi? Hiss olunur ki, Siz çox fəal prezidentsiniz. Qurultaydakı çıxışınız da misilsizdir. Zənnimcə, təkcə Fidel Kastro hazırlıqsız üç-dörd saat danışa bilər. Siz buna necə müvəffəq olursunuz? Axı, bilirik ki, Siz ağır xəstələnmişdiniz, üzərinizdə cərrahiyyə əməliyyatı aparılmışdı, buna baxmayaraq, Siz gecədən keçənədək işləyirsiniz. Yoxsa, səhv edirəm? Siz öz iş gününüzü necə qürursunuz? Bu barədə danışa bilərsinizmi? Bunu maraqlandığımıza görə soruşuruq. [85-86]

Heydər Əliyev: Başa düşürəm Danışacağam. Deməyə sözünüz varmı?

Gennadi Roqov («Sportivnaya Moskva» qəzetinin baş redaktoru): Heydər Əliyev, Aleksey dedi ki, biz qurultaydakı çıxışınızı televiziya ilə dinlədik. İdman redaktoru olaraq mənə Sizin idman formanız valeh etdi. Mənə elə gəlir ki, Siz MDB-də bir çox prezidentlərə nümunə ola bilərsiniz.

Zənnimcə, Sizin nümunəniz – çıxış etməyiniz də, özünüzü şax tutmağınız da respublikanızın bütün idman rəhbərlərinə nümunədir. Deməliyəm ki, biz keçmiş sovet respublikaları haqqında, onların idmançıları haqqında, idmanda uğurları haqqında kifayət qədər çox şey bilirik, amma mənə elə göründü ki, Azərbaycan idmanı mövzusu bizdən bir qədər uzaqlaşmışdır. Bu gün idmana cavabdeh olan adamlarla görüşəcəyik, onlar respublikada nə kimi işlər görüldüyü barədə danışa bilərlər. Düşünürəm ki, bu görüş yaranmış boşluğu dolduracaqdır.

Aleksandr Protsenko («Trud» qəzetinin iqtisadi icmalçısı): Heydər Əliyev, mən Azərbaycanda ilk dəfəyəm. Çox məmnunam ki, mənə buraya gəlmək nəsb olmuştur. Mən Bakı haqqında çox eşitmişdim və burada gördüklərim eşitdiyim ən yaxşı sözlərin hamısının doğru olduğunu göstərdi.

Mən buraya gəlməyə hazırlaşanda, vaxtilə Moskvada oxumuş azərbaycanlı tələbələrin söylədikləri bu sözləri xatırladım ki, Heydər Əliyev onları müntəzəm olaraq bir yerə toplayır, təhsillərinin gedişi ilə daim maraqlanır, deyirdi ki, onlar yaxşı oxumalıdır, çünki öz vətəninə – Azərbaycana çox gərəkirlər. Heydər Əliyev onlara böyük ümidlər bəsləyirdi.

Budur, görürəm ki, Sizin yetirmələriniz artıq həqiqətən burada yaşayırlar və işləyirlər, nəticə çox yaxşıdır. Hərçənd bütün MDB ölkələrində böhrandır, amma, mən bilən, [86-87] Azərbaycan postsovet məkanında bu baxımdan ən firavan ölkələrdən biridir.

Sizin rəyinizi eşitmək istərdim, belə deyək, əgər hamıda Sizdəki kimi bu qədər xoş məram və bu qədər müdriklik olsaydı, MDB sistemi indi necə inkişaf edə bilərdi?

Heydər Əliyev: İlk öncə, məni xatırlayan və mənə salam göndərən jurnalistlər barədə dediklərinizə görə təşəkkür edirəm. Mən Aleksandr Bovini çoxdan tanıyıram – o, həm jurnalist, həm də diplomat idi, başqa işlərlə də məşğul olurdu. İndi o, nə ilə məşğuldur?

Gennadi Maltsev: İndi o, «İsvestiya»da siyasi icmalçıdır.

Heydər Əliyev: Yəni, İsraildən qayıdıbdır. Bilirəm ki, çox yaxşı jurnalistdir. Onun yaxşı üslubu var, xatirimdədir, 70–80-ci illərdə onu müxtəlif, çox mühüm sənədlərin hazırlanması üçün Sov. İKP MK-ya fəal cəlb edirdilər. Bir sözlə, o, çox istedadlı, bacarıqlı adamdır.

Mirzəyevi də xatırlayıram.

Gennadi Maltsev: O, bizdə bütün vəkillərə başçılıq edir.

Heydər Əliyev: Çox xoşdur. Buna görə də mənim salamımı və xoş arzularımı onlara yetirin.

«Jurnalist» çoxdan çıxan jurnaldır. Xatirimdədir, bir vaxtlar mən bu jurnalda çıxış etmişəm. Bu, mən burada, Azərbaycanda, respublikanın rəhbəri işlədiyim dövrlərdə olmuşdur. Mən bu jurnalda çıxış etmişəm. Bilmirəm məqalə idi, yoxsa, müsahibə. Hər halda, xatirimdədir, o vaxtlar bu jurnal mənə böyük maraq göstərirdi.

Yeri gəlmişkən, «Jurnalist» digər jurnallarla müqayisədə azadfikirliliyi ilə səciyyələnirdi.

Gennadi Maltsev: O, indi də belədir.

Heydər Əliyev: Bəli, elədir, amma indi belələri çoxdur, indi hamısı belədir, hətta həddindən artıq belədir. [87-88]

Gennadi Maltsev: Əksinə, indi biz tarazlığı gözləyirik, onları da, başqalarını da tənqid edirik.

Heydər Əliyev: Azərbaycanda MK-nın birinci katibi kimi mən də azadfikirliliyimlə müəyyən dərəcədə, o vaxtın çərçivəsi daxilində fərqlənirdim. O vaxtlar korrupsiyaya, əxlaqa zidd hallara, cəmiyyətdəki bütün mənfi hallara qarşı mübarizə barədə qaldırdığım məsələlər onda partiya dairələrində heç də hər yerdə yaxşı qarşılanmırdı. Çünki o vaxtlar belə bir müddəa mövcud idi: cəmiyyətimizdə mənfi nə varsa, hamısı keçmişin qalıqlarıdır və biz onları qabartmamalıyıq, çünki sosialist və kapitalist ideologiyaları arasında mübarizə gedir və aramızda qarşıdurma, «soyuq müharibə» olan ölkələrdəki düşmən qüvvələr bundan istifadə edirlər. Ona görə də mənim açıq çıxışlarım, məruzələrim, məqalələrim cəmiyyətdə çox böyük maraq doğururdu, ancaq eyni zamanda, bunlar partiya rəhbərliyimizdə heç də həmişə bəyənilmirdi.

«Jurnalist»i məhz bununla əlaqədar xatırlayıram. Yeri gəlmişkən, «Literaturnaya qazeta»da təxminən belə idi. Təəssüf ki, indi o, öz simasını itirmişdir.

Buna görə də jurnalistlərə, jurnala, Sizə sağ olun deyirəm.

İndi də sabiq sumqayıtlının Bakının dağlıq məhəlləsi barədə, şəhərdəki dəyişikliklər barədə xatirələri haqqında. Bilirsiniz Bakının dağlıq məhəlləsi şəhərin ən köhnə hissəsidir. Axı, Bakının tikilməsinin bir neçə mərhələsi var. Orta əsrlər Bakısı var – bu, onun qala hissəsindədir və İçərişəhər adlanır, yuxarı hissədə, salınmış Bakı var. Bir də mərkəzdə Avropa üslublu evlər olan Bakı var, bu evlər XIX əsrin ikinci yarısında – XX əsrin əvvəllərində, burada neft sahəsində böyük canlanmanın mövcud olduğu dövrdə

---

tikilmişdir. Lakin sovet hakimiyyəti illərində, xüsusən də, - qoy, bu, qeyri-təvazökarlıq kimi səsəlməsin, - respublikanın rəhbəri kimi 14 il ərzində burada işlədiyim dövrdə geniş vüsətli tikinti işləri getmiş Bakı da var. [88-89]

Bax, siz bizim hava limanından danışdınız. Mən onu 1981-ci ildə, respublikanın rəhbəri olarkən tikdirməyə başlamışdım. Sonra Azərbaycandan getdim. Moskvada işləyərkən, üstəlik, Nazirlər Soveti sədrinin birinci müavini kimi nəqliyyata kuratorluq etdiyimə görə bu işi nəzarətdə saxlayırdım və tikinti müəyyən dərəcədə irəliləyirdi. Sonra onu tamamilə dayandırdılar.

Mən respublikaya rəhbərliyə 1993-cü ildə qayıtdım və gördüm ki, bütün bu işlər dayandırılıb, uçulub-dağılır. Başladığım işi axıra çatdırmaq istəyirdim, amma vəsait yox idi. Lakin işlər qaydaya düşəndən, biz vəsait əldə etməyə başladıqdan sonra mən hava limanının tikintisi ilə məşğul oldum. İndi bu, beynəlxalq dərəcəli hava limanıdır.

Bakının yuxarı, dağlıq məhəlləsinin abadlaşdırılmasına dair də belə baş planım vardı və o, bu gün də var. Tikinti planı belə idi: biz köhnə evləri uçuracaq, onların yerində isə uca müasir yaşayış binaları və inzibati binalar tikəcəyik. Müəyyən işlər görməyə başlamışdıq, amma sonra bütün bunlar yarımçıq qaldı. İndi, bazar iqtisadiyyatı dövründə isə biz həmin məhəllələri abadlaşdırmaq imkanını xarici sərmayədarlara vermişik. Onlar rahatlığı olmayan köhnə evlərin dəyərini sahiblərinə ödəyir, onlara başqa yerlərdə mənzillər alır, tikinti üçün yerləri boşaldır və orada evlər ucaldırlar. Açıqını deyim ki, bu işlər də uğurla gedir.

Ancaq o illərdə də yeni binalar tikilirdi. Məsələn, şəhərin indi sizinlə olduğumuz hissəsi və vaxtilə Kirov parkı adlandırılan parkadək olan yuxarı hissəsi də bir vaxtlar Bakının ucqarı sayılırdı, oraya Çəmbəkənd deyirdilər və bu, hündür kənd mənasını verirdi. Burada da çoxlu köhnə evlər vardı, Çəmbəkənddən yuxarıda, Kirov parkının olduğu, indi isə Şəhidlər xiyabanı – Yanvar faciəsi qurbanlarının uyuduqları xiyabanın yerləşdiyi ərazi isə qəbiristan idi. 30-cu illərdə bu qəbiristanı dağıdıb, yerində park saldılar. Parkla şəhərin mərkəzi hissəsi arasında köhnə evlər vardı. Burada işlədiyim illərdə mən sakinləri köçürməli odum, özü də harasa deyil, mikrorayonlara köçürdük, biz orada yaxşı evlər tikirdik. Adamlar razı idilər, çünki köhnə evlərdə, iki otaqda yeddi-səkkiz adam yaşayırdı, biz isə orada onlara iki-üç mənzil verirdik.

Biz gördüyünüz bu binaları köhnə evlərin yerində tikmişik. Məsələn, indi bizim olduğumuz binanın yerləşdiyi bu sahədən təxminən 500 ailə köçürmüşdük. Onları köçürdükdən sonra biz partiyanın Mərkəzi Komitəsi üçün bina tikdirdik, indi bu, Prezident sarayıdır. Belə ki, mən buna şadam.

Yaxud, siz «Gülüstan» sarayını görmüsünüzmü? Onun ucaldıldığı yerdə də əvvəllər adamlar çox ağır şəraitdə yaşayırdılar. Mən oraya bir dəfə getdim, ikinci dəfə getdim – adətən, bazar günlərində o yerlərə baş çəkirdim. Mən evlərin bir-birinə yapışdığı bu dar küçələrdə görünən kimi, əvvəla, mənə baxmaq üçün, ikincisi isə, öz şikayətlərini bildirmək üçün çoxlu adam axışb gəlirdi. Soruşdular ki, biz nə vaxtadək belə ağır şəraitdə yaşayacağıq? İndi «Gülüstan» sarayının olduğu yerdən biz 900 ailə köçürdük. Bu, o illərdə olmuşdur.

Belə misallar çoxdur. Yaxud, misal üçün, bizdə Respublika sarayı var – bu, Moskvadakı qurultaylar sarayı kimidir. O yerdən biz min ailə köçürdük. 1972-ci ildə sarayı tikdik, şükürlər olsun, 30 ilə yaxındır ki, respublikaya xidmət edir.

Belə misallar olduqca çoxdur. O vaxtlar imkanımız vardı. Yəni, dövlət vəsaiti vardı və kim ondan maksimum səmərəli istifadə edə bilirdisə, o da tikib-yaradırdı. Sovet İttifaqının büdcəsindən bizə buraxılan dövlət vəsaitindən biz məhz bu baxımdan maksimum səmərəli istifadə edirdik.

İndi isə belə dövlət tikintisi üçün imkan yoxdur. Buna ehtiyac da yoxdur. Çünki özəl strukturlar evlər, binalar tikirlər. Məsələn, Milli Bankı götürək. Onun özü pul qazanır, binasını da özü tikdirmişdir. Dövlət bir qəpik də ayırmamışdır – çünki bu qədər vəsaiti yoxdur. Amma bu bina lazım idi. Yeri gəl[90-91]-mişkən, bundan əvvəl Beynəlxalq Bank da özünə bina tikdirmişdir. Yəni, bu işin mexanizmi belədir.

Özü də bütün bunlar respublikamızın çox ağır bir dövr keçirdiyi şəraitdə baş verir. Ərazimizin 20 faizi erməni silahlı birləşmələri tərəfindən işğal olunmuş, işğal edilmiş bu torpaqlardan bir milyon insan qovulub didərgin salınmışdır. Onlar çadırlarda yaşayırlar. Bir çoxu burada, tələbə yataqxanalarında, məktəb binalarında, çox ağır şəraitdə yaşayır. Bu, birincisi. İkincisi isə, onların çoxu işləmir. Biz gərək onları dolandıraq. Bax, belə bir şəraitdə biz hər iki işi görə bilirik.

Bunun sirri nədədir? Sadəcə olaraq, iqtisadi islahatları səmərəli aparmaqdadır. Səmərəli islahatlar müxtəlif respublikalarda müxtəlif cür həyata keçirilir. Mən keçmiş Sovet İttifaqı respublikalarını nəzərdə tuturam. Biz irəli qaçmamışıq, amma çox geri də qalmamışıq. Sadəcə olaraq, bu iş planlı surətdə, daha ağıllı yanaşmışıq və yanaşırıq. Buna görə də bizdə iqtisadi islahatlar öz nəticələrini verir. Bizdə torpaq tamamilə kəndlilərə verilmişdir və kənd təsərrüfatı məhsulunun 98 faizini özəl sektorun hesabına əldə edirik. Yeri gəlmişkən, bu il kənd təsərrüfatı məhsulu istehsalı 6 dəfə artmışdır.

1993-cü ildən, yəni buraya gəldiyim vaxtdan bəri biz hər gün çörək problemi ilə məşğul olurduq. Nə etməli, unu, taxılı haradan almalı? Çörək üçün növbəyə dayanırdılar. Ət problemə çevrilmişdi. İndi bizdə ət problemi yoxdur, ət bizdə hər yerdən ucuzdur. Nəyə görə? Ona görə ki, özəl sektorda mal-qaranın sayı o vaxtlar dövlət sektorunda olduğuna nisbətən çoxalmışdır. Vəssalam.

Əlbəttə, islahatları müxtəlif cür aparmaq olar. Hesab edirəm ki, biz onları daha səmərəli aparırıq.

Mənə xoşdur ki, BAM-çılar məni xatırlayırlar. BAM mənim həyatımın ən parlaq dövrlərindən biri olmuşdur. Nazirlər Soveti sədrinin birinci müavini, Siyasi Büronun üzvü kimi mən Moskvada işlədiyim dövrdə bir çox sahələrə, o cümlədən [91-92] nəqliyyata kuratorluq edirdim. Mən o vaxtlar təhsilə, yeri gəlmişkən, idmana da rəhbərlik edirdim, səhiyyənin, gənclər siyasətinin də kuratoru idim.

Biz «xoş məramlı oyunlar» keçirdik, mən bu oyunların hazırlanması və keçirilməsi üzrə dövlət komissiyasının sədri idim. Bir biləydiniz, biz bununla nə qədər məşğul olmuşduq. Bir sözlə, mən idmana, mədəniyyətə də, səhiyyəyə də, təhsilə də, ticarətə də, nəqliyyata da kuratorluq edirdim.

Deməliyəm ki, mən nəqliyyatla məşğul olarkən bir çox şeyləri də böyük maraqla öyrəndim. O vaxtlar isə BAM Sovet İttifaqı üçün «Əsrin tikintisi» idi. BAM-ı bütün ölkə tikirdi, bu işdə hər bir respublika, hər bir vilayət iştirak edirdi. Mən bu işlə məşğul olmağa başladığımda, təbii ki, BAM üzrə komissiyanın sədri idim, aydınlaşdırıb gördüm ki, işlər qəzetlərdə yazıldığı kimi getmir.

Nə etməli? Mən təxminən bir il bu məsələni araşdırdım, sonra isə 1984-cü ildə BAM-a səfər etməyi qərara aldım. Mən, sadəcə olaraq, Moskvadan təyyarə ilə yola düşmədim, əksinə, qatara minib Vladivostokadək getdim, yolboyu bu tikintinin əsas stansiyalarında, əsas qovşaqlarında dayanırdım.

Məni Tındada xatırlamışlar? Mən Tındada çox böyük bir müşavirə keçirdim. Bir çox nazirlər mənimlə birlikdə idi, jurnalistlər də vardı. Bu işi elə sevmişdim ki, Tında mənə Sovet İttifaqının ən yaxşı şəhəri kimi görünürdü. Amma gördüm ki, adamlar böyük maraqla işləyir, onların bir çoxu BAM ətrafındakı qəsəbələrdə yaşayır, tikinti isə yaxşı getmir.

Baykal–Amur magistralının ən mürəkkəb sahəsi Şimali Muysk tuneli idi.

Aleksy Makurin: İndiyədək tikirlər.

Heydər Əliyev: Əlbəttə, ora çox çətin keçiddir, orada çox mürəkkəb dağ strukturları var. Buna baxmayaraq, bir halda ki qərara alınıblar, deməli, tikmək lazımdır. Bir neçə digər tunel, demək olar, tikilib qurtarmışdı, mən onlardan [92-93] keçib getdim. Şimali Muysk tunelində isə üç gün qaldım. Tikintinin problemini öyrənmək gərək idi. Orada qazma işləri şərqdən və qərbdən aparılırdı. Hamı da bəyan edirdi ki, tunel iki ildən sonra – 1986-cı, yaxud 1987-ci ildə çəkilib başa çatdırılacaq və BAM istifadəyə veriləcəkdir.

Bu iş Nəqliyyat Tikintisi Nazirliyi başçılıq edirdi, nazir yaşlı, çox təcrübəli bir insan olan İvan Dmitriyeviç Sosnov idi. Amma, təəssüf ki, onlar mühafizəkar düşüncəli adamlar idi.

Biz şərqdən də, qərbdən də tunelə baxdıq. Əlbəttə, orada şərait çox mürəkkəbdir, daim su axır və adamlar dizədək suyun içində işləyirdilər. Mən də həm şərqdən, həm də qərbdən suyun içi ilə keçib getdim.

Şübhəsiz ki, mən Tındada vəziyyəti öyrəndim. Qayıdandan sonra Siyasi Büroya məktub yazdım ki, bu işi nəinki 1986-cı ildə, 1987-ci ildə görmək olmaz, bunun üçün azı daha beş il vaxt gərəkdir. Mən bu məktubu təqdim edəndən sonra böyük müzakirə oldu, mən məruzə etdim, hamı məəttəl qaldı. Çünki tikintinin başlandığı 1974-cü ildən bəri ölkə rəhbərliyindən, Siyasi Büro üzvlərindən, Nazirlər Sovetinin rəhbərliyindən heç kim oraya gedib vəziyyətlə tanış olmamışdı. Nə məlumat verilirdisə, ona da inanırdılar.

Xatirələrim çoxdur. Bilirəm ki, bu yaxınlarda BAM-ın tikintisinə başlanmasının ildönümünü qeyd etmişlər, mən Tındaya təbrik göndərdim. Həmin tunelin çəkilməsi ilə maraqlandım. Deyirlər ki, hələ qurtarmayıblar, ya bir kilometr, ya da kilometr yarım qazılmalıdır.

Bilirsinizmi, bu, məndən uzaq olan problemdir, buna baxmayaraq, mən onunla maraqlanıram, çünki beş il bu işə çoxlu əmək sərf etmişəm və istəyirəm ki, bu iş başa çatdırılsın, Rusiya qərbdən Şərqedək yaxşı dəmir yoluna malik olsun.

Lap yaxşı, əgər imkan olsa, mənim salamımı, xoş arzularımı BAM-çılara yetirin. Mən onlarla işi, görüşləri böyük məmnunluqla xatırlayıram. Bunların hamısı xatirimdədir. [93-94]

Siz mənim necə işləməyimlə maraqlanırsınız. Necə lazımdırsa, eləcə də işləyirəm. Burada heç bir sirr yoxdur. Amma şadam ki, siz çıxışımı televiziya ilə görmüsünüz. Yeri gəlmişkən, birinci çıxışım təxminən bir saat əlli dəqiqə çəkdi. Sonra, qurultayın axırında, biz rəhbər orqanları seçdikdən sonra isə mən otuz dəqiqədən artıq danışdım.

Hamı təəccüblənir. Bilirsinizmi, mən heç bir çıxışı, heç bir məruzəni heç vaxt əvvəlcədən yazmıram. Nə yadımdadırsa, o da yadımdadır. Hər hansı əlavə materiallar, rəqəmlər göstərmək lazımdırsa, sadəcə olaraq, məlumat tələb edirəm və onu mənə verirlər. Məsələn, mən bu çıxışında yadımda qalan çox rəqəmlər gətirdim. Mən onları bilirdim, lakin bu barədə daha dəqiq danışmaq üçün bir gün əvvəl məlumat istədim və onu mənə verdilər, mən bu rəqəmləri yaddaşımda bərpa etdim. Allaha şükür, yaddaşım yaxşıdır, buna görə də çox şeyi yadda saxlayıram.

Sonra. Hətta sovet dövründə də mən respublikamızda əsasən mətnsiz çıxış edirdim. Moskvada isə bir dəfə belə etdikdə, mənə dedilər ki, belə lazım deyil. Hamı çıxışımı mətndən oxuyur, siz fərqlənmək istəyirsiniz? Bu, ona görə deyildi ki, mən fərqlənmək istəyirəm. Sadəcə olaraq, hər adamın öz vərdişi var, bu vərdiş isə məndə çoxdan yaranmışdır. Əgər sən işlədiyin, çalışdığın yerdəki həyatla həqiqətən yaşayırsansa, onda belə etmək olar. Əgər sən işi bilirsənsə, onunla hər gün məşğulsansa, onda bunların

hamısı yaddaşında yığılır, fikirlərini formalaşdırır. Fikirlər isə bir gündə, tutalım, sənə haradasa çıxış etmək lazım olanda formalışmır. Onlar tədricən formalaşır, yığılıb cəmləşir və gərək olduqda, lazım gəldikdə üzə çıxır. Mən belə təsəvvür edirəm. Bu barədə danışmaq mənim üçün çətindir, xüsusən də söhbət məndən gedəndə. Amma mən bunu belə təsəvvür edirəm.

O ki qaldı mənim idman formama, sağ olun. Axı, mən cavan adam deyiləm, neçə yaşım olduğunu bilirsiniz. Mən [94-95] bütün MDB ölkələri prezidentlərindən yaşca böyüyəm. Özü də, onların bir çoxundan mənim yaş fərqi böyükdür. Təkcə Eduard Şevardnadzedən başqa. O, məndən bir az cavandır – onun yaşı yetmiş keçibdir, qalanları isə təxminən 50 yaşla 60 yaş arasındadır. Sizin prezidentin gərək ki 65, yox 68 yaşı var. O, məndən xeyli cavandır.

Gennadi Roqov: Siz səhərlər idman edirsinizmi?

Heydər Əliyev: Mən ömrüm boyu səhərlər idman etmişəm. Gəncliyimdə daha çox gimnastika ilə məşğul olurdum. Sonra, burada işləməyə başladığımda dənizdə çox üzürdüm. Mən həmişə səhərlər idman etmişəm. Bu, artıq vərdəşdir. Ona görə yox ki, belə istəyirəm, sadəcə, çoxdan, ən gənc yaşlarımdan belə olmuşdur. Bizdə deyildiyi kimi, bu, sağlam həyat tərzidir. Ən başlıcası budur.

Bəli, 1978-ci ildə Moskvada məndə ürək tutması oldu, infarkt keçirdim. Bundan sonra təqiblərə məruz qaldım. 1987-88-ci illərdə hər şeyə qara yaxmış bəzi jurnalistlər haqqında danışdım. Ancaq bu işdə hər şey məqsədyönlü idi – bəzilərini qaralayır, onların barəsində hər cür uydurmalar söyləyirdilər, digərləri isə bir növ kənarda qalırdı. Bunların hamısını Qorbaçov tənzimləyirdi. O illərdə mənə də çox iftiralar, özü də tamamilə əsassız iftiralar yağdırırdılar. Əgər bu yazıların, heç olmasa, bircə faizi həqiqətə uyğun olsaydı, onda deyərdim ki, bu, doğrudur, o birisi isə yalandır. Ömrüm boyu, - o illərdə də, bu gün də, - işləmişəm, özü də, sədaqətlə Mən gizlətmirəm, Sovet İttifaqına da, Kommunist Partiyasına da çox sədaqətlə xidmət etmişəm. Çox sədaqətlə. Bəziləri indi deyirlər ki, hələ o vaxt bu quruluşu sevmirdilər, onunla daxilən razı deyildilər. Belə adamlar var.

Mən əqidəli kommunist və erkən, çox gənc yaşlarımdan fəal dövlət işçisi olmuş adamam. Bilirsiniz ki, mən Azərbaycanın rəhbəri seçilməzdən əvvəl bir çox illər dövlət təhlükəsizliyi orqanlarında işləmişəm. Moskvada işləmişəm. [95-96]

Lakin sonra ədalətsizliklə qarşılanmışam. İlk dəfə bunu xəstələndikdə hiss etdim. Niyə xəstələnməyim isə ayrı məsələdir. Xəstəxanaya düşdüm və gördüm ki, heç kim, yəni iş yoldaşlarım, yəni Siyasi Büronun üzvləri, Nazirlər Sovetindəkilər, - mən orada birinci müavin idim, cəmi isə 12 müavin vardı, - rəhbərliyim altında işləmiş nazirlər maraqlanmırlar ki, sağam, ya yox. Axı, biz birlikdə, çiyin-çiyinə işləmişdik, çalışmışdıq. Mən tamamilə təcrid olunmuş vəziyyətə düşmüşdüm. Bu, məndən ötrü heyvətli idi. Amma sonra görəndə ki, burada çox şey ədalətsizdir və sair, onda baxışlarım dəyişməyə başladı.

Məndə kəskin dönüş 1990-cı ilin yanvarında, Azərbaycan xalqına qarşı təcavüz, terror törədilən vaxtı baş verdi. Mən xalqıma qarşı bu cür ədalətsizliyə daha dözə bilmədim və Kommunist Partiyasından çıxdığımı bəyan etdim, bu təcavüzə, Qorbaçovun, bütün Siyasi Büronun siyasətinə qarşı açıq çıxış etdim. Əlbəttə, bu, qəzəb, hiddət doğurdu – necə yəni, axı, mən Siyasi Büronun dünənki üzvü idim.

Sonra mənim yeni həyat tərzim başladı. Məni təqib etməyə başladılar. Qəzetlərdə yazır, xəlvəti nəşə edirdilər. Sonra isə açıqca təqib etməyə başladılar və mən Moskvadan getməyə məcbur oldum.

Bakı da Moskvanın təsiri altında idi və mənə burada yaşamağa imkan vermədilər. Mən Naxçıvana getdim. Siz yəqin bilirsiniz ki, Naxçıvan Azərbaycanın Ermənistan ərazisi tərəfindən əhatə edilmiş kiçik

bir muxtar respublikasıdır və blokadada idi. Mən orada üç il yaşadım. Sonra xalq məni dəvət etdi və mən 1993-cü ildən buradayam.

Bir sözlə, mən həmişə işləmişəm. Hətta Naxçıvanda o üç ildə, çox ağır şəraitdə də. Doğrudur, bir ildən sonra xalq məndən xahiş etdi və Naxçıvan Respublikasının rəhbəri vəzifəsini öz üzərimə götürdüm. Yəni də gecə-gündüz işlədim. Amma, görünür, bu iş insanı mətinləşdirir, ona görə də mən mətinləşmişəm. [96-97]

Cərrahiyyə əməliyyatı da təsadüfən oldu. 1990-cı ildə Moskvadan çıxıb getdikdən sonra mən həkimlərin xidmətindən istifadə etmirdim. Mənim həkimim yox idi, həkimlərə müraciət etmirdim. Buraya gəldikdən sonra prezident kimi imkanım var idi ki, öz həkimim olsun. Ancaq mənim həkimim yox idi. Düşünürdüm ki, belə yaşamaq daha yaxşıdır. Lakin Vaşinqtonda NATO-nun 50 illyində olarkən, axırıncı gün özümü nasaz hiss etdim. Xəstəxanaya getdim, orada baxıb dedilər ki, müayinə aparmaq lazımdır.

Mən bunu istəmirdim. Düşünürdüm ki, keçib gedər. Ancaq Amerika həkimləri müayinə aparılmasında təkid etdilər. Müayinə edib dedilər ki, cərrahiyyə əməliyyatı aparmaq lazımdır. Doğrudur, mən istəmirdim, bu, mənim üçün tamamilə gözlənilməz idi. Lakin onlar məni inandırandan sonra razılaşdım. Cərrahiyyə əməliyyatı apardılar.

Cərrahiyyə əməliyyatından təxminən bir ay sonra mən artıq işdə idim. Xəstəxanada təqribən 18 gün qaldım, sonra, mənə məsləhət gördükləri kimi, iki həftə Antalyada dəniz sahilində oldum, sonra buraya gəldim və elə ertəsi gün də işə çıxdım. Həmin vaxtdan bəri də işləyirəm.

Gennadi Maltsev: Siz gündə neçə saat işləyirsiniz?

Heydər Əliyev: Bu gün həftənin neçənci günüdür?

Gennadi Maltsev: Şənbə günüdür.

Heydər Əliyev: Əgər şənbə günü də işləyərsən... sabah da yanıma gələ bilərsiniz, mən burada olacağam.

Neçə saat işləyirəm? Mənim üçün saat yoxdur, başa düşürsünüzmü? Mənim həyatımda şənbə günü də yoxdur, bazar günü də. Bax, belə. Mən bütün günləri işləyirəm. Özü də, çox. Nəyə görə işləyirəm? Ona görə ki, görürəm, edilməli işlər hələ edilməyibdir. Ona görə şənbə günləri də işə gəlməyə məcburam. Şənbə günü evə gedib görəndə ki, bazar ertəsinədək təxirəsalınmaz məsələlər var, onda bazar günü də işə gəlirəm. Bax, daim beləcə olur. [97-98]

Mən gileylənmirəm, yox. Axı, məni heç kim məcbur etmir.

Yadımdadır, mən Azərbaycanda işləyərkən indi dünyasını dəyişmiş həyat yoldaşım bəzən deyərdi: «Bura bax, sən ki respublikanın rəhbərisən, sənə heç kim nəzarət etmir». Həyat yoldaşım göz həkimi işləyirdi, professor, elmlər doktoru idi. Onun işində belə bir qayda vardı – onlar səhərlər işə gəlir və işə çıxmaq haqqında jurnala qol çəkirdilər. Təbii ki, o da klinikaya gəlir və bu jurnala qol çəkirdi. O, mənə deyərdi: «Axı, sənə heç kim nəzarət etmir, səndən jurnala qol çəkməyi tələb etmir. Bizə isə nəzarət edirlər və əgər iş geciksəm, özümü pis hiss edərəm». Bir şəxsiyyət kimi ona hörmətlə yanaşırdılar, bir də ki axı, o, mənim həyat yoldaşım idi. O, mənə deyərdi: «İşə niyə belə tələsirsən? Sən bir qədər sonra gedə bilərsən. Sən niyə gedirsən? Bazar günü heç kim işləmir». Mən ona həmişə belə cavab verirdim: «bu, mənim adətimdir, ayrı cür mümkün deyil».

Hesab edirəm ki, mən öz respublikama, öz xalqıma hələ çox illər fayda verə bilərəm.

Bax, siz neft sənayesi ilə maraqlanırsınız. Bizim neft şirkətində daha ətraflı məlumat ala bilərsiniz.

Azərbaycanda neft sənayesi köhnə sənaye sahəsidir – burada 150 ildir sənaye üsulu ilə neft çıxarılır. Azərbaycan qədim neft ölkəsidir. Ancaq mərhələlər var. Birinci mərhələ burada nefti xarici konsessiyaların çıxardığı mərhələdir. Bu, təxminən 1848-ci ildən sovet hakimiyyəti dövrünədək davam etmişdir. İkinci mərhələ sovet hakimiyyəti dövrüdür, onda Azərbaycan Sovet İttifaqının başlıca neft təchizatçısı idi. İkinci dünya müharibəsi, Böyük Vətən müharibəsi illərində neftin 80 faizini Bakı, Azərbaycan verirdi.

Yeri gəlmişkən, köhnə neftçi və bakılı, müharibə illərində Sovet İttifaqı neft sənayesi nazirinin müavini olmuş, sonralar – Stalin dövründə isə uzun müddət nazir işləmiş Nikolay Konstantinoviç Baybakov Moskvada da, burada da dəfələrlə [98-99] bəyan etmiş, öz kitabında yazmışdır ki, əgər Azərbaycan nefti olmasaydı, Sovet İttifaqı faşizm üzərində qələbə çala bilməzdi. Çünki bütün texnikanı yanacaq ilə təmin etmək lazım idi. Bəs neft yoxdursa, yanacağı haradan tapasan?

Növbəti mərhələ dənizdə, - yeri gəlmişkən, dünyada ilk dəfə, - neft yataqlarının kəşf olunub işlənməyə başlandığı mərhələdir. Bu, 50 il öncə olmuşdur.

Sonra Sovet İttifaqında zəngin neft yataqları aşkara çıxarıldı. Yeri gəlmişkən, onların işlənməsində Bakı mütəxəssisləri həmişə fəal iştirak etmişlər. Ona görə də bu yerləri «İkinci Bakı», «Üçüncü Bakı», «Dördüncü Bakı» adlandırırdılar. Tüməndə çoxlu azərbaycanlı yaşayır. Çünki Tüməndə neft hasilatına başlanılan kimi oraya Azərbaycandan çoxlu adam göndərildi. Onlar orada məskən saldılar və indiyədək yaşayırlar.

Əlbəttə, o vaxtlar Sovet İttifaqında neft hasilatının həcmi artmışdı və ola bilsin ki, Azərbaycan neftinin xüsusi çəkisi az idi. Bununla belə, dənizdə nefti təkə biz çıxarırdıq, Azərbaycan çıxarırdı.

Yeni mərhələ artıq Azərbaycanın müstəqil dövlət olduğu və öz iqtisadiyyatının inkişafını, öz xalqının, öz vətəndaşlarının rifahının yüksəlməsini özünü təmin etməli olduğu dövrüdür. Təbiidir ki, biz, ilk növbədə, bu sərvətlərimizdən istifadə etməyi qərara aldığımız. Xarici şirkətləri cəlb etdik. Təəssüf ki, bəzən Rusiyada ya anlaşılmazlığa görə, ya da qəsdən deyirlər ki, Azərbaycanda nə üçün xarici şirkətlər işləyir? Axı, indi onlar harada yoxdur? Rusiyada da xarici şirkətlər var. Nə üçün onlar bir yerdə ola bilər, başqa yerdə isə ola bilməzlər?

İkincisi, bizim, - mən dənizdə neft hasilatı sahəsində dünyada ən təcrübəli mütəxəssislər olan Azərbaycan neftçilərini nəzərdə tuturam, - nə vəsaitimiz, nə də dənizdən neft çıxarmaq üçün dünya praktikasında işlədilən texnologiyamız, texnikamız var. Şimal dənizində – Böyük Britaniya və Norveç sahillərində neft hasilatına 25 il əvvəl başlamışlar. Amma [99-100] orada nə cür texnologiya, texnika var! Onlar nə qədər neft çıxarırlar! Biz isə dənizdə neft hasilatına 50 il əvvəl başlamışıq, lakin bizim belə texnikamız yoxdur. Rusiyanın da yoxdur. Məsələn, Rusiyanın «LUKOyl» Şirkəti digər şirkətlərlə birlikdə Azərbaycanın dəniz yataqlarının işlənməsində fəal iştirak edir. Lakin ona görə iştirak etmir ki, onun belə texnika və texnologiyası var. Sadəcə olaraq, onun kapitalı var və onu «Bi-Pi AMOKO», «Eksson» kimi başqa şirkətlərlə birlikdə bizim yataqların işlənməsinə qoymuşdur.

İndi bizdə Yaponiyadan başlamış Amerika Birləşmiş Ştatlarındakı 15 ölkənin 32 şirkəti işləyir. Onların kapitalı var və onu buraya qoyurlar. Onlar dənizin 400-500 metr dərinliyində platforma qurmağımıza imkan verə biləcək həmin müasir texnikanın harada olduğunu bilirlər. Onların mütəxəssisləri var. Buna görə də biz onları cəlb etmişik. Biz onların kapitalından, texnikasından, texnologiyasından istifadə edirik.

Lakin əsas işi bizim mütəxəssislər görürlər. Yeri gəlmişkən, həmin şirkətlərin Azərbaycanda uğurla işləməsi xeyli dərəcədə bununla bağlıdır ki, bizdə çoxlu, olduqca yaxşı neftçi mütəxəssislər var. Onlar çox

yaxşı, yüksək hazırlıqlı, Xəzər dənizinə bələd olan mütəxəssislərdir. Neft şirkətində sizə daha ətraflı danışıqlar.

Bax, bu, Azərbaycanın neft sənayesinin inkişafında yeni mərhələdir və indi biz müstəqil dövlət olaraq, öz təbii ehtiyatlarımızdan istifadə edirik.

Zənnimcə, mən sizin gözlədiyinizdən də çox danışdım.

Gennadi Maltsev dövlətimizin başçısını diqqətlə dinləyərək dedi:

Heydər Əliyev, bizimlə görüşməyə vaxt tapdığınıza görə çox sağ olun.

Demək istəyirəm ki, Rusiya jurnalistlərinin ünvanına söylədiyiniz tənqidi biz ədalətli tənqid kimi qəbul edirik. Bizim mətbuatımızda jurnalistlərin heç də hamısı peşə etikası məcəl[100-101]ləsini gözləməyə çalışmır və sadəcə desək, tez-tez yalan danışır, hətta kiminsə sifarişini yerinə yetirirlər. Təəssüf ki, belə hallar var. Biz bunu öz aramızda da, jurnallar vasitəsilə də, xüsusi təşkilatlar vasitəsilə də tənzimləməyə çalışırıq. Amma cəhdimiz heç də həmişə baş tutmur, çünki iqtisadi inkişaf, sadəcə desək, yoxsulluq bəzən pul almağa və başqa işlərə vadar edir. Belə bir lətifə var, bizim qurultayda sədrimiz Boqdanov demişdir ki, Rusiya jurnalisti pul da alar, həqiqəti də yazar. *Zənnimcə*, bu, həmişə belə olmur.

Biz, indi Sizin gördüyünüz adamlar, Azərbaycanın dostlarıyıq. Öyrəndiklərimiz də gördüklərimizi obyektiv şəkildə çatdırmağa çalışacağıq. Biz isə yeni çox şey öyrəndik. Sizi dövlət işlərinizdən çox ayırmaq istəmirik. Amma, sırtıqlıq kimi qəbul etməyin, bizə lütfkarlıqla bağlılanmış «Aforizmlər və müdrik kəlamlar» kitabınıza avtoqraf yazdınızımı?

Heydər Əliyev: Bu kitab sizdə haradandır? Mən onu görməmişəm.

Gennadi Maltsev: Bizdəki bu kitab rus və ingilis dillərindədir. Çox maraqlı kitabdır. Bəzi fikirlər biz jurnalistlərin ünvanıdır.

Heydər Əliyev: Mən bu kitabı görməmişəm.

Gennadi Maltsev: Heydər Əliyev, axı, Sizin aforizmlərinizdir, Siz sadəcə olaraq, bu nəşri görməmişiniz.

Heydər Əliyev: Yox, mən bu kitabı görməmişəm.

Gennadi Maltsev: Belə bir lətifə yadınızdadırmı, Leonid İliç Suslovdan soruşur: «Kiçik torpağ»ı oxumusanmı?». Suslov isə deyir: «Xeyr. Amma Peşə oxuyub, deyir, maraqlı kitabdır».

Heydər Əliyev: Yox, düzgün müqayisə deyil. Burada yazılanların hamısı mənim sözlərimdir. Sadəcə olaraq, indi bu səpgidə çoxlu kitab nəşr edilir və onlar mənə gəlib çatmır. Şəkli də yaxşı seçmişiniz.

[101-102]

Gennadi Maltsev: Şəkil çox yaxşıdır. Rəsmilikdən uzaqdır. Mən belə şəkilləri nadir hallarda görürəm. Bu şəkli ilk dəfə görürəm.

Heydər Əliyev: Öz aramızdır, bu cür şəkillər adamların xoşuna gəlir. Deyirlər ki, mənim fotosəkillərimi satırlar və adamlar belə şəkillərə daha çox maraq göstərirlər.

Gennadi Maltsev: Heydər Əliyev, Siz gözəl görünürsünüz, az dəyişibsiniz. Bu, mənim şəxsi müşahidəmdir.

Heydər Əliyev: *Zənnimcə*, mənim bu şəkli üç il bundan əvvəl çəkiblər. Mən bu üç ildə dəyişməmişəm?

Gennadi Maltsev: Qətiyyənlə dəyişməmişiniz. Elə bu üç ildə də dəyişməmişiniz.

Heydər Əliyev: Haraya imza edim? Bax, buraya qol çəkəcəyəm.

Gennadi Maltsev: Bu, Sizdən bizə Yeni il hədiyyəsidir.

Heydər Əliyev: Kitab hər birinizdə varmı?

Aleksey Makurin: Yaxşı ki, biz ancaq beş nəfərik.

Heydər Əliyev (imza edərək): İndi bizdə hər şey Azərbaycan dilindədir, amma imza keçmişdəki kimi, rus dilində qalmışdır.

Gennadi Roqov: Bu axşam Puşkin küçəsindəki «Arbat» kafesində dostlarımı bu avtoqrafla sevindirəcəyəm.

Gennadi Maltsev: «Tənqid həmişə kömək edir» - Heydər Əliyeviç, Sizin bu aforizminiz bizim peşə haqqındadır. Çox sağ olun.

Heydər Əliyev: Bəs «Arbat»a necə gedib çıxacaqsınız, bu gün çatacaqsınız mı?

Dilarə Seyidzadə: Bu kafe burada, bizdədir.

Əli Həsənov (Azərbaycan Prezidentinin İcra Aparatının ictimai-siyasi şöbəsinin müdiri): Bizdə, Bakının Puşkin küçəsində «Arbat» kafesi var. **[102-103]**

Heydər Əliyev: Belə de? Mənsə düşünürdüm ki, siz Moskvada olacaqsınız. Bilirəm ki, bizdə Puşkin küçəsi var, amma «Arbat» kafesi olduğun eşitməmişdim.

Gennadi Roqov: Heydər Əliyeviç, icazə verin, söhbətimizi Sizin bir aforizminizlə tamamlayaq: «Görkəmli şəxsiyyətlər xalqın zəkasını, elmini, mədəniyyətini və mənəviyyatını dünyaya nümayiş etdirirlər». Zənnimcə, bu aforizm tamamilə Sizə aiddir.

Heydər Əliyev: Sağ olun. Gəlin, sizinlə xatirə şəkli çəkdirək. Yeri gəlmişkən, deyim ki, mən jurnalistlərə həmişə böyük hörmətlə yanaşmışam. **[103]**

XALQ ARTISTI ƏMİNƏ XANIM DİLBAZİYƏ

Hörmətli Əminə xanım!

Sizi – Azərbaycan xoreoqrafiya məktəbinin görkəmli nümayəndəsini 80 illik yubileyiniz münasibətilə səmimi-qəlbdən təbrik edirəm.

Siz milli rəqs sənətimizin inkişafında, təbliğində və dünya şöhrəti qazanmasında əvəzsiz xidmətlər göstərməklə xalqın rəğbət və məhəbbətini qazanmış böyük sənətkarlardansınız. Çoxşaxəli istedadınız həm lirik, həm də qəhrəmanlıq rəqslərini daim böyük ustalılıqla ifa etməyinizə imkan vermişdir. Azərbaycan xalq rəqsini qoruyub saxlamaqla yanaşı, yüksək ifaçılıq məharəti ilə yeni həyat verdiyiniz sənət inciləri milli incəsənətimizin qızıl fonduna həmişəlik daxil olmuşdur.

Siz ölkəmizdə təkcə gözəl ifaçı deyil, həm də bir çox rəqslərin quruluşçusu kimi yaxşı tanınırsınız. Xalq rəqslərimizin sizin quruluşunuzda ifası Azərbaycan xalqına xas olan həyat eşqi, əməksevərlik və coşğunluqla səciyyələnir. Bunu yaratdığınız və rəhbərlik etdiyiniz rəqs kollektivlərinin, xüsusilə «Çinar» qızlar ansamblının fəaliyyətində görmək olar. Bununla yanaşı, müxtəlif kütləvi tədbirlərdə xalq rəqslərinə verdiyiniz quruluşlar da diqqətə layiqdir.

Şərəflə keçdiyiniz mənalı həyat yolu sənət adamlarının hələ neçə-neçə nəslə üçün gözəl bir nümunə, böyük bir məktəb hesab olunur. Zəngin təcrübəyə, mahir pedaqoq qabiliyyətinə malik böyük rəqs ustası kimi siz xalq rəqslərimizin incəliklərini gənc nəsələ öyrətməklə milli xoreoqrafiyamızın inkişafı üçün bu gün də əlinizdən gələni əsirgəmirsiniz. Əminəm ki, qaynar yaradıcılıq həyatı yaşamış [104-105] yorulmaz sənət fədaisi kimi milli rəqslərimizin gənc ifaçılarının yetişdirilməsi üçün bundan sonra da var qüvvənizi sərf edəcəksiniz.

Sizə cansağlığı, xoşbəxtlik və müvəffəqiyyətlər arzulayıram.

HEYDƏR ƏLİYEV

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 25 dekabr 1999-cu il [105]

AMERİKA BİRLƏŞMİŞ ŞTATLARI
NÜMAYƏNDƏLƏR PALATASININ ÜZVÜ
KONQRESMEN CEK KİŇQSTONA

Hörmətli konqresmen Kinqston!

Yeni Azərbaycan Partiyasının birinci qurultayı münasibətilə mənə göndərdiyiniz təbrik məktübünə görə sizə dərin minnətdarlığımı bildirirəm.

Amerika Birləşmiş Ştatları ilə Azərbaycan arasında dostluq və əməkdaşlıq münasibətlərinin inkişaf etdirilməsi üçün göstərdiyiniz səyləri yüksək qiymətləndirirəm.

Ümid edirəm ki, ölkələrimiz arasında strateji tərəfdaşlıq münasibətlərinin daha da möhkəmləndirilməsi və genişləndirilməsi işinə öz əməli fəaliyyətinizlə bundan sonra da töhfə verəcəksiniz.

Sizi Yeni il münasibətilə təbrik edir, uzun ömür, cansağlığı, işlərinizdə müvəffəqiyyətlər arzulayıram.

Hörmətlə,

HEYDƏR ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 25 dekabr 1999-cu il **[106]**

AMERİKA BİRLƏŞMİŞ ŞTATLARI
RESPUBLİKAÇILAR PARTİYASININ MİLLİ
KOMİTƏSİNİN SƏDRİ CƏNAB CİM NİKOLSONA

Hörmətli cənab Nikolson!

Yeni Azərbaycan Partiyasının birinci qurultayı münasibətilə mənə göndərdiyiniz təbrik məktubuna görə sizə təşəkkür edirəm.

Ölkələrimiz arasındakı dostluq əlaqələrinin möhkəmləndirilməsi sahəsində mənim xidmətlərimi yüksək qiymətləndirdiyinizə görə sizə minnətdarlıq edirəm.

Biz Amerika Birləşmiş Ştatları ilə Azərbaycan arasında strateji tərəfdaşlıq münasibətlərinin inkişaf etdirilməsinə böyük əhəmiyyət veririk.

Ümidvar olduğumu bildirirəm ki, ölkələrimiz arasındakı dostluq əlaqələri daha da genişlənəcək və möhkəmlənəcəkdir.

Sizi münasib bildiyiniz vaxtda Azərbaycana dəvət edirəm.

Sizi Yeni il münasibətilə təbrik edir, uzun ömür, cansağlığı, işlərinizdə müvəffəqiyyətlər arzulayıram.

Hörmətlə,

HEYDƏR ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 25 dekabr 1999-cu il [107]

BÖYÜK BRİTANİYA LORDLAR PALATASININ
ÜZVÜ LORD VAVERLİYƏ

Hörmətli lord Vaverli!

Yeni Azərbaycan Partiyasının birinci qurultayı münasibətilə mənə göndərdiyiniz təbrik məktubuna görə sizə təşəkkür edirəm.

Sizin Azərbaycana səfərlərinizi və keçirdiyiniz görüşləri məmnuniyyətlə xatırlayıram.

Biz Böyük Britaniya ilə Azərbaycan arasında strateji tərəfdaşlıq münasibətlərinin inkişaf etdirilməsinə böyük əhəmiyyət veririk.

Ümidvaram ki, ölkələrimiz arasındakı dostluq əlaqələrinin genişləndirilməsi və möhkəmləndirilməsi üçün faydalı səylərinizi bundan sonra da əsirgəməyəcəksiniz.

Sizi Yeni il münasibətilə təbrik edir, uzun ömür, cansağlığı, işlərinizdə müvəffəqiyyətlər arzulayıram.

Hörmətlə,

HEYDƏR ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 25 dekabr 1999-cu il **[108]**

**FRANSANIN RESPUBLİKA UĞRUNDA
BİRLİK PARTİYASININ SƏDRİ
XANIM MİŞEL ALLYOT MARIYƏ**

Hörmətli sədr!

Yeni Azərbaycan Partiyasının birinci qurultayına göndərdiyiniz təbrik məktubuna və xoş arzularınıza görə sizə dərin minnətdarlığımı bildirirəm.

Respublika Uğrunda Birliyə sədr seçilməyiniz münasibətilə sizi ürəkdən təbrik edir, Qollist hərəkatının daha da möhkəmlənməsi yolunda yeni və məsul fəaliyyətinizdə böyük müvəffəqiyyətlər arzulayıram.

Əminəm ki, Fransa Respublikası ilə Azərbaycanın dostluq və əməkdaşlıq münasibətlərinin inkişafına partiyalarımız arasında əməkdaşlıq da öz xüsusi töhfəsini verəcəkdir.

Xanım sədr, fürsətdən istifadə edərək sizi və partiyanızın bütün üzvlərini milad bayramı və yeni il münasibətilə təbrik edir, sizə səadət və möhkəm cansağlığı, partiyanıza isə yeni uğurlar diləyirəm.

Hörmətlə,

HEYDƏR ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti,
Yeni Azərbaycan Partiyasının sədri

Bakı şəhəri, 25 dekabr 1999-cu il [109]

***İSRAİL DÖVLƏTİNİN MÜDAFİƏ NAZİRİNİN
MÜAVİNİ CƏNAB EFRAİM SNEHƏ***

Hörmətli cənab Sneh!

Yeni Azərbaycan Partiyasının birinci qurultayı münasibətilə göndərdiyiniz təbrik məktubuna görə sizə təşəkkür edirəm.

Sizinlə bu yaxınlarda Bakıda keçirdiyim görüşü məmnuniyyətlə xatırlayıram.

Biz İsrail ilə əlaqələrimizə xüsusi əhəmiyyət veririk. Biz ölkələrimiz arasında mövcud olan əməkdaşlığın və dostluq münasibətlərinin xalqlarımızın mənafeyi naminə daha da inkişaf etdirilməsinin və genişləndirilməsinin tərəfdarıyıq.

Sizi Yeni il bayramı münasibətilə təbrik edir, uzun ömür, cansağlığı, gələcək işlərinizdə yeni-yeni müvəffəqiyyətlər arzulayıram.

Hörmətlə,

HEYDƏR ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 25 dekabr 1999-cu il **[110]**

SSRİ XALQ ARTİSTİ BƏSTƏKAR
ALEKSANDRA PAXMUTOVAYA

Hörmətli Aleksandra Nikolayevna!

Sizi – Rusiyanın musiqi mədəniyyətinin görkəmli xadimini 70 illik yubileyiniz münasibətilə təbrik edir, sizə cənsağlığı, xoşbəxtlik və yeni yaradıcılıq uğurları arzulayıram.

Siz bənzərsiz yaradıcılığınızla müasir musiqi sənətii tarixinə sovet mahnı janrının tanınmış ustadı kimi daxil olmuşunuz. Bir çox illərdir ki, sizin adınız bütöv bir dövrün musiqi simvolunun təəcəssümüdür. Bu gün müxtəlif siyasətçilər tarixin həmin dövrünü necə səciyyələndirsələr də, bütün bunlar bizim ümumi keçmişimizdir. Həmin günlərlə bağlı ən parlaq xatirələr isə sizin adınızla bağlıdır.

Əsərlərinizin hər birində sizin qeyri-adi şəxsiyyətinizin cizgiləri vardır. Siz musiqinin bir çox janrlarında müxtəlif nəsilərə mənsub insanlara ünvanlanmış, mövzu və forma rəngarəngliyi ilə seçilən əsərlər yaratmışınız. Lakin sizin fitri istedadınız məhz mahnı janrında novatorluqla varisliyi birləşdirərək, zaman və məkan hüdudları aşaraq milyonlarla insanın qəlbini fəth edə bilmişdir.

Siz kök salmış basmaqəlibləri və stereotipləri dəf edərək, rus mahnısına müasir inkişaf mərhələsində yeni yaradıcılıq ruhu vermiş və onun çox böyük cəzbedici gücünü dünyaya nümayiş etdirə bilmişiniz. Rus musiqi folklorunun, şəhər romansının, tələbə mahnısının bütün zəngin potensialı sizin yaradıcılığınız süzəcəindən keçərək Paxmutova mahnısı kimi nadir bir fenomen yaratmışdır.

Son dərəcə zəngin musiqi ənənələrinə malik ölkə olan Azərbaycanda həmişə sizin istedadınızın çoxlu pərəstişkarları [111-112] olmuşdur. Sizin mahnılarınız milli və ümumbəşəri dəyərləri özündə ahəngdar şəkildə birləşdirərək, bu gün də Azərbaycan – Rusiya mədəni əlaqələrinin inkişafına və möhkəmlənməsinə xidmət edir. Əminəm ki, siz həmişə xeyirxahlıq və humanizm ideyalarına xidmət edən yeni əsərlərinizlə qarşıdakı əsrdə də hamımızı sevindirəcəksiniz.

Bu əlamətdar gündə mənim səmimi təbriklərimi və ən xoş arzularımı həyat yoldaşınız Nikolay Nikolayeviçə çatdırmağı sizdən xahiş edirəm.

Sizə uzun ömür arzulayıram.

Hörmətlə,

HEYDƏR ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 26 dekabr 1999-cu il [112]

XALQ RƏSSAMI KAMİL ƏLİYEVƏ

Sizi – Azərbaycanın görkəmli rəssamını, milli dekorativ-tətbiqi sənətimizin tanınmış nümayəndəsini yaradıcılığınızın 60 illik yubileyi münasibətilə səmimi-qəlbdən təbrik edirəm.

Siz respublikada bütün ömrünü xalqımızın mədəniyyət tarixində mühüm yer tutan xalçaçılıq sənətinin qədim zəngin ənənələrinin qorunub saxlanılmasına və inkişaf etdirilməsinə həsr etmiş böyük rəssam kimi tanınırsınız. Xalqımızın Nizami, Füzuli, Nəsimi, Mirzə Fətəli Axundov kimi dühalarına həsr etdiyiniz xalçalar Azərbaycanın milli sərvəti kimi incəsənətimizin qızıl fonduna həmişəlik daxil olmuşdur.

Çeşidləriniz əsasında toxunmuş xalçalar süjet, ornament və kompozisiya rəngarəngliyi ilə səciyyələnilir. Onlarda xalqımızın mənəvi aləmi – xarakteri, estetikası və həyat fəlsəfəsi, Azərbaycan təbiətinin füsunkar gözəllikləri öz parlaq təcəssümünü tapır.

Xalq sənətinin mürəkkəb bədii ifadə vasitələrindən böyük ustalıqla istifadə edərək hazırladığınız portretlər öz orijinallığı, monumentallığı və yüksək texniki üslubu ilə seçilir. Milli ornament və xalçaçılıq sənətinin özünəməxsus səhifəsini təşkil edən əsərləriniz dünyanın bir çox ölkələrində uğurla nümayiş etdirilərək Azərbaycan xalçasının şöhrətini daha da artırmışdır.

Mahir xalça rəssamı olmaqla yanaşı, sizin bacarıqlı təşkilatçı kimi fəaliyyətiniz də təqdirəlayiqdir. Rəhbərlik etdiyiniz «Azərxalça» Dövlət Birliyinin kollektivi qədim kökləri olan bu xalq sənətinə yeniliklər gətirən bənzərsiz xalça nümunələri ilə fəxr edə bilər. **[113-114]**

Əminəm ki, yaradıcılığınızın bu müdrik dövründə qədim xalçaçılıq sənətimizin sirlərini gənclərə öyrətmək üçün əlinizdən gələni bundan sonra da əsirgəməyəcək, sənətsevərlərin zövqünü oxşayan yeni əsərlər yaratmaqla tətbiqi incəsənətimizin daha da inkişaf etməsinə xidmətlərinizi davam etdirəcəksiniz.

Sizə cansağlığı, xoşbəxtlik və böyük yaradıcılıq uğurları arzulayıram.

HEYDƏR ƏLİYEV

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 27 dekabr 1999-cu il **[114]**

**QAZAX MÜƏLLİMLƏR SEMİNARIYASININ
YARADILMASININ 80 İLLİK YUBİLEYİNƏ
HƏSR OLUNMUŞ ÜMUMRESPUBLİKA ELMİ-
PRAKTİKİ KONFRANSIN İŞTİRAKÇILARINA**

Hörmətli konfrans iştirakçıları!

Əziz müəllimlər!

Azərbaycanın milli təhsil sisteminin inkişafında müstəsna rol oynamış Qazax Müəllimlər Seminariyasının yaradılmasının 80 illik yubileyi münasibətilə sizi səmimi-qəlbdən təbrik edirəm.

Zəngin mədəniyyət və təhsil ənənələrinə malik olan Azərbaycan müsəlman Şərqində dünyəvi təhsilin gerçəkləşdiyi ilk ölkələrdən biri olmuşdur. XIX əsrin ortalarından başlayaraq Azərbaycanda gedən siyasi və sosial-iqtisadi proseslər onun mədəni həyatına da güclü təsir göstərmiş, böyük vüsət alan maarifçilik hərəkatı yeni tipli təhsil ocaqlarının yaranmasına təkan vermişdir. Öz xalqının gələcəyini elmdə, təhsildə görən görkəmli ziyalılar yeni tələblərə cavab verən müəllim kadrlarının hazırlanması üçün var qüvvələrini sərf etmişlər. Onların bu səyləri 80 il bundan əvvəl Qazax Müəllimlər Seminariyasının yaranması ilə nəticələnmişdir. Vaxtilə bütün Yaxın Şərqə şöhrət tapan seminariyanın yaradılması Azərbaycan maarifçilərinin fədakarlığı və vətənpərvərliyinin canlı nümunəsi, Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti hökumətinin təhsil sahəsində yeritdiyi düzgün və məqsədyönlü siyasətin parlaq təzahürüdür.

Qazax Müəllimlər Seminariyası 40 illik fəaliyyəti dövründə respublikanın müxtəlif bölgələri üçün minlərlə müəllim kadrları hazırlamışdır. Azərbaycanın bir sıra tanınmış elm, mədə[115-116]niyyət və ədəbiyyat xadimləri bu təhsil ocağının yetirmələridir. Adları Azərbaycan ədəbiyyatı tarixinə qızıl hərflərlə yazılmış Səməd Vurğun, Osman Sarıvəlli, İsmayıl Şıxlı kimi görkəmli simalar məhz həmin seminariyanın ilk məzunları olmuşlar.

Qazax müəllimlər seminariyasının xalqımızın mədəni həyatında oynadığı böyük rol danılmazdır. Onun təməli üzərində neçə-neçə təhsil ocaqları yaranıb inkişaf etmişdir. Bu təhsil məbədi özündən sonra böyük mədəni irs qoymaqla adını Azərbaycan maarifi tarixinə əbədi həkk etmişdir. Əminəm ki, müstəqil Azərbaycan Respublikasının təhsil işçilərinin neçə-neçə nəsli də bu zəngin irsdən bəhrələnəcəkdir.

Bu əlamətdar gündə sizə, respublikamızın bütün təhsil işçilərinə nəcib fəaliyyətinizdə böyük uğurlar diləyir, hər birinizə cənsağlığı və xoşbəxtlik arzulayıram.

HEYDƏR ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 27 dekabr 1999-cu il [116]

DÜNYA AZƏRBAYCANLILARINA

Hörmətli həmvətənlər!

Əziz soydaşlarımız!

31 Dekabr – Dünya azərbaycanlılarının həmrəylik gününün dövlət bayramı kimi qeyd edilməsi xalqımızın milli azadlıq mübarizəsinin məntiqi nəticəsi olaraq artıq xoş ənənəyə çevrilmişdir.

Qədim və zəngin tarixə malik olan Azərbaycan xalqının dirçəlişini, tərəqqisini və milli birliyini əks etdirən, onu müstəqil dövlətçilik uğrunda müqəddəs və məsuliyyətli mübarizəyə səfərbər edən həmrəylik günü hər bir azərbaycanlı üçün inam və ümid anıdır.

Hal-hazırda dünyanın müxtəlif ölkələrində milyonlarla soydaşımız yaşayır, işləyir, fəaliyyət göstərir. Buna baxmayaraq, onların milli-mənəvi varlığını yaşadan yeganə bir dövlət var. Bu, müstəqil, suveren Azərbaycan Respublikasıdır. Dünya azərbaycanlılarının birliyi və həmrəyliyi ideyasının əsasını da məhz Azərbaycan dövlətçiliyinə, xalqımızın dilinə, dininə, milli-mənəvi varlığına və ümumbəşəri dəyərlərə hörmət, onların daim qorunmasına, yaşamasına qayğı təşkil edir.

Bu gün harada yaşamasından asılı olmayaraq, Azərbaycanı özlərinin tarixi vətəni sayan bütün insanlar ölkəmizin müstəqillik və dövlətçilik amalları, doğma respublikamızın qayğıları, problemləri ilə yaşamalı, vətən qarşısında övladlıq borcunu dərk etməlidir.

Bütün azərbaycanlılara, bu və ya digər tellərlə ölkəmizlə bağlı olan hər bir şəxsə azərbaycançılıq, vətənpərvərlik hissləri, tarixi torpağımıza, dilimizə, mədəniyyətimizə, mədəni irsi [117-118]mizə və dövlət rəmzlərimizə məhəbbət aşılamaq hamımızın ümdə vəzifəsidir.

Dünya azərbaycanlılarının həmrəyliyi XXI əsrin astanasında daha böyük məna və əhəmiyyət kəsb edir. Müstəqillik qazandıqdan sonra ölkəmizdə dövlət quruculuğunun bütün sahələrində əldə olunan mühüm nailiyyətlər Azərbaycanın Dünya Birliyində layiqli yer tutmasına, eyni zamanda bütün dünya azərbaycanlılarının milli hüquqlarının, beynəlxalq haqlarının həyata keçməsinə geniş imkanlar açır. Bütün bu nailiyyətlərin inkişaf etdirilməsi üçün biz azərbaycançılığın dövlət rəmzlərini yaşadan müstəqil dövlətimiz ətrafında daha sıx birləşməli, onun tərəqqisi üçün əlimizdən gələni əsirgəməməliyik.

İnanıram ki, gələcəyin güclü, qüdrətli Azərbaycanı dünya azərbaycanlılarının bu günlərimizdə əsası qoyulan və getdikcə mətinləşən həmrəyliyinə möhkəm bünövrəsi üzərində qurulacaqdır.

Sizi bu ümummilli bayram münasibətilə səmimi-qəlbdən təbrik edir və ali məqsədlərimizin reallaşması naminə yenilməz birliyə, həmrəyliyə çağırıram.

Bayramınız mübarək olsun!

HEYDƏR ƏLİYEV

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 28 dekabr 1999-cu il [118]

**MƏMMƏDƏMİN RƏSULZADƏ ADINA BAKI
DÖVLƏT UNİVERSİTETİNƏ**

Hörmətli müəllimlər!

Əziz tələbələr!

Respublikamızın ilk ali təhsil ocağı – Bakı Dövlət Universitetinin 80 illik yubileyi münasibətilə sizi, ölkəmizin bütün təhsil işçilərini səmimi-qəlbdən təbrik edirəm.

Azərbaycan xalqının XX əsrin əvvəllərindən başlanmış kütləvi şəkildə maariflənməsi, savadlanması prosesində Bakı Dövlət Universitetinin açılması əlamətdar tarixi bir hadisə olmuşdur. Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti hökumətinin təşəbbüsü ilə Azərbaycanda ilk ali təhsil ocağının yaranması o dövrdə gedən tarixi proseslərdən doğan bir zərurət idi.

Bakı Dövlət Universiteti 80 illik fəaliyyəti dövründə Azərbaycanın həyatının bütün sahələrinə güclü təsir edərək xalqımız qarşısında əvəzsiz xidmətlər göstərmişdir. Əslində, universitetimizin tarixi Azərbaycan təhsilinin və mədəniyyətinin inkişafı tarixidir.

Respublikamızda ali təhsilin inkişafında universitet müstəsna rol oynamışdır. İndi ölkəmizdə onlarla ali məktəb mərkəzlərinin mövcud olması, Azərbaycan Respublikasının böyük ali təhsil potensialına malik olması məhz Bakı Dövlət Universitetinin fəaliyyəti nəticəsində mümkün olmuşdur.

Bakı Dövlət Universiteti Azərbaycan elminin inkişafına da olduqca güclü təsir göstərmişdir. O, yarandığı ilk dövrdən Azərbaycanda Elmi-Tədqiqat Mərkəzinə çevrilmişdir. Bu gün Azərbaycan Elmlər Akademiyasının tərkibində fəaliyyət göstərən institutların əksəriyyəti Bakı Dövlət Universiteti ilə bu və ya digər dərəcədə bağlıdır. **[119-120]**

Azərbaycanın tərəqqisi, inkişafı və çiçəklənməsi uğrunda böyük əzmlə çalışan vətənpərvər ziyalılardan çoxu bu milli təhsil ocağının yetirmələri olmuşdur. Universitet 80 illik tarixi ərzində respublikamızın elm, mədəniyyət və ədəbiyyat sahələrinə görkəmli simalar bəxş etmişdir. Diqqətəlayiqdir ki, Bakı Dövlət Universiteti öz fəaliyyətinin bütün dövrlərində elm və təhsil məbədi olmaqla yanaşı, həm də Azərbaycan dilinin inkişafında, milli şüurun, vətənpərvəlik ruhunun inkişafında xidmətlər göstərmiş bir mərkəz rolunu oynamışdır. Bakı Dövlət Universitetinin əsasını qoyanların, onun inkişafına təkan vermiş insanların əməyini daim yüksək qiymətləndirərək onların xatirəsini böyük minnətdarlıq və ehtiram hissi ilə yad edirəm. Əminəm ki, siz ölkəmizin inkişafı və xalqımızın tərəqqisi üçün əllərindən gələni əsirgəməmiş həmin nəsillərin ənənələrini ləyaqətlə davam etdirəcək və Azərbaycan Respublikasının müstəqilliyinin, milli dövlətçiliyinin qorunub möhkəmləndirilməsi işinə sədəqətlə xidmət göstərəcək milli kadrların yetişdirilməsində var qüvvənizi sərf edəcəksiniz.

Bu əlamətdar günlərdə sizə – universitetin tələbə-müəllim heyətinə, bütün məzunlarına, respublikamızın təhsil işçilərinə böyük uğurlar diləyir, hər birinizə cansağlığı və xoşbəxtlik arzulayıram.

HEYDƏR ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 28 dekabr 1999-cu il **[120]**

XALQ RƏSSAMI KAMİL NƏCƏFZADƏYƏ

Hörmətli Kamil Nəcəfzadə!

Sizi – Azərbaycan rəssamlıq sənətinin görkəmli nümayəndəsini 70 illik yubileyiniz münasibətilə səmimi-qəlbədən təbrik edirəm.

Siz yarıməsrlük fəaliyyətiniz dövründə yaratdığınız əsərlərlə Azərbaycan təsviri incəsənətinin inkişafında özünəməxsus rol oynamısınız. «Azərbaycanfilm» kinostudiyasının istehsal etdiyi bir çox filmlərin quruluşçu rəssamı kimi yaradıcılığınız xüsusilə yüksək qiymətə layiqdir. «Bir məhəlləli iki oğlan», «Uzaq sahillərdə», «Mən rəqs edəcəyəm», «Ad günü» filmlərinin geniş şöhrət tapmasında sizin onlara verdiyiniz bədii tərtibatın öz rolu vardır. Azərbaycanın teatr səhnələrində bir neçə tamaşaya, o cümlədən Hyseyn Cavidin və Səməd Vurğunun əsərlərinə tərtibat verməklə səhnəqrafiya sahəsində də böyük istedadla malik olduğunuzu nümayiş etdirmisiniz. Rəngkarlıq və qrafika sahələrində yaratdığınız əsərlər sizə sənətsevərlər arasında böyük rəğbət və hörmət qazandırmışdır. Fırçanızdan çıxmış gözəl tablo və portretlər öz mövzularının aktuallığı, orijinallığı və bənzərsizliyi ilə seçilir. Dünyanın bir çox güşələrində təşkil edilmiş fərdi sərgiləriniz, xarici ölkələrin muzeylərində və şəxsi kolleksiyalarda saxlanılan rəsm əsərləriniz Azərbaycan təsviri sənətinin şöhrətini artırmışdır.

Azərbaycan Mədəniyyət və İncəsənət Universitetinin professoru kimi respublikada gənc sənətkarlar nəslinin yetişdirilməsi işinə xidmət edən pedaqoji fəaliyyətiniz də təqdirəlayiqdir. **[121-122]**

İnanıram ki, yaradıcılığınızın müdrik dövrünü yaşadığınız indiki mərhələdə sənətinizin pərəstişkarlarını bundan sonra da sevindirəcək və təsviri sənətimizin qızıl fondunu zənginləşdirən yeni əsərlər yaradacaqsınız.

Sizə cansağlığı, xoşbəxtlik və yaradıcılıq uğurları arzulayıram.

HEYDƏR ƏLİYEV

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 28 dekabr 1999-cu il **[122]**

**QARADAĞ RAYONUNDA QAÇQINLAR VƏ
MƏCBURİ KÖÇKÜNLƏR ÜÇÜN TİKİLMİŞ
FƏRDİ YAŞAYIŞ EVLƏRİ KOMPLEKSİNİN –
"ÜMİD" QƏSƏBƏSİNİN İSTİFADƏYƏ
VERİLMƏSİ MƏRASİMİNDƏ NİTQ**

29 dekabr 1999-cu il

Əziz bacılar, qardaşlar, dostlar, Qaradağ rayonunun sakinləri!

Köçkün və qaçqın həyatı keçirən əziz və möhtərəm soydaşlarımız - bacılarımız, qardaşlarımız, övladlarımız!

Mən sizin hamınızı səmimi-qəlbdən salamlayıram və sizə ürəyimin ən dərin guşəsindən gələn hörmət və ehtiramımı bildirirəm.

Bu gün burada, bu rayonun ərazisində yaşayan şəhid ailələrinə, Qarabağ əlillərinə, köçkün və qaçqın vəziyyətində yaşayan qardaş-bacılarımıza göstərilən qayğı nəticəsində binalar istifadəyə verilir. Bəllidir, bunlarsız da mən Azərbaycanın hər bir yerində olmaq, vətəndaşlarımızın hamısı ilə həmişə görüşmək arzusundayam. Sizə məlumdur, işlər o qədərdir ki, mən bu istək və arzularımı istədiyim qədər yerinə yetirə bilmirəm. Amma belə hallar olanda başqa işlər kənara qoyulur, mən bu şad günü, şad dəqiqələri burada sizinlə birlikdə keçirməyi özümə borc bilirəm.

1999-cu il sona çatır. Biz əsrimizin son ili olan 2000-ci ili qarşılayırıq. Arxamızda on illər, bir yüzillik qalır. O, Azərbaycan xalqının tarixinin böyük bir hissəsidir. Bu tarixin hər mərhələsinin öz yeri var. Ancaq XX əsrin sonuncu onilliyi Azərbaycan tarixində xüsusi yer tutur. Bu dövrdə Azərbaycan [123-124]can xalqının həyatında faciələr baş vermiş, xalqımız böyük itkilərə məruz qalmış, torpaqlarımızın bir hissəsi Ermənistan silahlı qüvvələri tərəfindən işğal olunmuş, işğal edilən torpaqlardan soydaşlarımız zorla çıxarılmış və bir neçə ildir ki, ağır vəziyyətdə yaşayırlar.

Bununla yanaşı, bu dövrdə xalqımız ən böyük arzusuna, ən böyük istəyinə nail olmuşdur: Azərbaycan öz dövlət müstəqilliyini əldə etmişdir, xalqımız azad olmuşdur və azad yaşamaq hüququ əldə etmişdir.

Əlbəttə ki, xalqımıza vurulan yaralar çox ağır yaralardır. Bu yaralar bəlkə də hələ uzun müddət bizi ağrıdacaq, incidəcək. Ancaq bununla yanaşı, əldə etdiyimiz müstəqillik, azadlıq və xalqımızın öz müqəddəratını özü həll etməsi bu yaraların üzərinə böyük bir məlhəm çəkir. Çünki hər bir xalq, millət üçün milli azadlıqdan, müstəqillikdən qiymətli heç bir şey yoxdur. Onun yolunda qurbanlar da, itkilər də vermək, böyük məhrumiyyətlərə də dözmək olar, - təki xalq azad, ölkə müstəqil olsun. Biz buna nail olmuşuq.

Ola bilərdi ki, xalqımız müstəqilliyini əldə edərdi, amma bu faciələrlə rastlaşmazdı. Çünki Sovetlər İttifaqı dağılarkən Sovetlər İttifaqına daxil olmuş bir çox başqa müttəfiq respublikalar öz müstəqilliyini sadəcə, qansız-qadasız əldə etdilər. Amma 1988-ci ildən Ermənistanın Azərbaycan torpaqlarına iddia etməsi ilə əlaqədar xalqımızın başına bəlalar gəlir. Buna səbəb həm Azərbaycana olan ədalətsizlik, həm də Azərbaycanın özünün, onun rəhbərlərinin bu ədalətsizliyin qarşısını ala bilməməsidir. Hər halda bu barədə çox danışmaq olar. Ancaq bu həqiqətdir ki, biz ağır faciələr içərisində öz dövlət müstəqilliyimizi əldə etmişik.

Təbiidir ki, bu faciələr içərisində ən böyüyü Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsi dövründə Qarabağ torpağında verdiyimiz itkilərlə yanaşı, 1990-cı il yanvarın 20-də Azərbaycan xalqına qarşı edilən hərbi təcavüz, terrorudur. Bunlar da bir [124-125]-biri ilə bağlıdır. Vaxtilə bir tərəfdən Azərbaycan xalqına qarşı edilən ədalətsizlik Dağlıq Qarabağ münaqişəsini meydana çıxardı, sonra isə həm Azərbaycana qarşı edilən ədalətsizlik, həm də o vaxtkı rəhbərlərin xalqın milli mənafeələrini müdafiə edə bilməməsi bu münaqişəni böyük bir müharibəyə çevirdi.

Xalqımız üçün bu ağır dövr bəlkə də bəs idi. Ancaq Azərbaycanın düşmənləri bununla qane olmadılar və 1990-cı il yanvarın 20-də Azərbaycan xalqına qarşı hərbi təcavüz etdilər. Günahsız insanlar həlak, şəhid oldular və 20 yanvar Azərbaycanın XX əsr tarixinə ən faciəli bir gün kimi həkk edildi.

Biz bütün bu çətinlikləri yaşamışıq. Ancaq şükürlər olsun ki, bu çətinliklərin içərisindən də çıxmışıq və xalqımız bu çətinliklərdən çıxmağa qadirdir.

Bilirsiniz ki, 1993-cü ildə Azərbaycanın həyatı ən təhlükəli bir vəziyyətə gətirilib çıxarılmışdı. Ermənistan silahlı qüvvələri Azərbaycana qarşı hücumlarını davam etdirirdi, torpaqlarımız işğal olunurdu.

Ölkəmizin daxilində xalqı birləşdirib torpaqlarımızı müdafiə etmək əvəzinə, Azərbaycana vurulmuş yaraların əvəzini çıxmaq əvəzinə, əksinə, xalqımızın içərisində olan nadürüst adamlar, xəyanətkarlar, xalqın demək olar ki, düşmənləri bu fürsətdən istifadə edib hakimiyyət mübarizəsi aparırdılar. Burada hərə öz məqsədini güdüdü. Həm daxildə olan müxtəlif qanunsuz, cinayətkar silahlı dəstələr, həm də Azərbaycanın xaricində olan düşmənlər ölkəmizi tamamilə məhv etmək üçün, demək olar ki, birgə hərəkət edirdilər. Azərbaycan vətəndaş müharibəsi ilə üzləşdi, tam dağılmaq təhlükəsi qarşısında oldu.

Artıq biz o dövrü yaşadığımız. İndi o dövrdən altı ildən çox keçir. Ötən hər il xalqımızın gözü qarşısındadır. Biz ardıcıl surətdə apardığımız dövlət siyasəti ilə bu çətinliklərdən çıxmağa, Azərbaycanda ictimai-siyasi sabitliyin yaranmasına, Ermənistan silahlı qüvvələrinin hücumunu dayandıрмаğa və [125-126] atəşkəs rejimi əldə etməyə nail olduq. Xalqımızı bu ağır vəziyyətdən çıxarmaq üçün xalqa bu atəşkəs rejimində rahat yaşamaq imkanı əldə etdik. Ötən illər Azərbaycanın iqtisadiyyatını tədricən inkişaf etdirməyə nail olduq.

İndi, XX əsri sona vuraraq, 2000-ci ilə gedərək qürur hissi ilə deyə bilərəm ki, həyatımızın nə qədər çətin, faciəli bir dövrünü yaşadıqsa, eyni zamanda ölkəmizin dirçəlişini, inkişafını, daha da gözəl gələcəyini təmin edə bildik. O dövrün bizim xalqımız üçün ən böyük faciəsi torpaqlarımızın bir qisminin işğal olunması, soydaşlarımızın işğal edilmiş torpaqlardan çıxarılması və ağır vəziyyətdə yaşamasıdır. Bu, dünyada misli görünməmiş bir haldır. Yerindən-yurdundan didərgin düşmüş azərbaycanlılar, vətəndaşlarımız yeddi ildən artıqdır ki, çadırlarda, yaxud yaşayış üçün lazımı şəraiti olmayan müxtəlif binalarda ağır vəziyyətdə yaşayırlar. Onlar ümidlə yaşayırlar. Çünki biz 1993-1994-cü illərdə onlara ümid verdik. Ümid verdik ki, biz xalqımızı bu bəladan xilas edəcəyik, işğal olunmuş torpaqlar azad olunacaq, xalqımız, didərgin düşmüş soydaşlarımız öz arzularına çatacaqlar, yerlərinə-yurdlarına qayıdacaqlar.

Ancaq bu dövrün çətinliklərini yaşayarkən köçkün, qaçqın vəziyyətində olan soydaşlarımızın həyatını heç olmasa bir az da rahat etmək, yüngülləşdirmək üçün son illər az işlər görməmişik. Doğrudur, bunların heç birisi köçkünlərin, qaçqınların bugünkü vəziyyətini normal hesab etməyə əsas vermir. Ancaq hər halda, birincisi, Azərbaycanın bu təbəqəsinə dövlətin, hökumətin münasibəti, qayğısı, ikincisi, köçkün, qaçqın vəziyyətində yaşayan insanların maddi vəziyyəti əldə olan imkanlardan maksimum istifadə edərək müəyyən qədər yaxşılaşdırılmalıdır.

Biz bu işləri görmüşük və bundan sonra da görəcəyik. Əmin ola bilərsiniz ki, köçkünlərin, qaçqınların problemi Azərbaycan dövlətinin, hökumətinin və şəxsən mənim diqqət [126-127] mərkəzindədir. Mən bunu özümün ən əsas vəzifəm və borcum hesab edirəm. Mən bundan sonra da Azərbaycanın imkanlarından istifadə edib köçkünlərin, qaçqınların yaşayışını daha da yaxşı etməyə çalışacağam.

Təbiidir ki, bu zaman dövlətin imkanları ilə yanaşı, ayrı-ayrı təşkilatlar, xeyirxah insanlar da az iş görməyiblər. Bunu elə sizin Qaradağın timsalında, bu rayonda məskunlaşmış köçkünlərin, şəhid ailələrinin, Qarabağ əlillərinin vəziyyətindən görmək olar. Milli məclisdə Qaradağın deputatı İlham Əliyevin təşəbbüsü ilə, bilavasitə onun gördüyü işlər nəticəsində üç ay bundan öncə biz burada gözəl bir binanın istifadəyə verilməsini birlikdə qeyd etdik. Güman edirəm ki, həmin evin sakinləri olan insanlar indi daha da rahat yaşayırlar.

Mən o vaxt orada çıxış edərkən dedim ki, o evdə olan mənzillərə telefon çəkmək lazımdır. Bu telefonlar çəkilib, yoxsa yox? Hamının telefonu varmı?

Y e r d ə n s ə s: bəli, çəkilibdir. Hamının telefonu vardır.

H e y d ə r Ə l i y e v: demək, nə mümkündür onu etdik. Təbiidir ki, bu, böyük bir işin xırda bir hissəsidir. Ancaq heç olmasa, bir işdir.

O vaxt bildirildi və İlham Əliyev mən buraya gələndə də, əvvəl də mənə məlumat verərək dedi ki, burada bir qəsəbə tikmək və həmin qəsəbədə köçkünlərin bir hissəsinin müvəqqəti yaşayışını təmin etmək istəyirlər. Mən belə təşəbbüsləri, təklifləri həmişə böyük razılıq hissi ilə qəbul edirəm, alqışlayıram. Şübhəsiz ki, İlham Əliyevin bu sahədə təşəbbüsünü də mən məmnuniyyətlə qəbul etdim və ona xeyir-dua verdim. İndi isə çox şadam ki, bu təşəbbüs də başa çatıbdir. Hamımız buraya toplaşmışıq ki, bu qəsəbənin açılışını qeyd edək.

Bu, Azərbaycanda qaçqınlar, köçkünlər üçün görüləsi işlərin bəlkə də bir damlasıdır. Amma hər bir damlanın da çox böyük əhəmiyyəti vardır. Əgər hərə gölə bir damla töksə, atsa, həmin göl dəniz, sonra isə okean olar. Ona görə də əgər [127-128] İlham Əliyevin bu təşəbbüsü kimi, buna bənzər təşəbbüslər bundan sonra da olsa, demək, dövlətin də, hökumətin də yükü azalar və ən əsası odur ki, ağır vəziyyətdə olan köçkünlərin, insanların həyat şəraiti müəyyən qədər yaxşılaşar.

Mən bu təşəbbüsə və bu gün burada yaranmış qəsəbəyə görə hamınızı təbrik edirəm. Mən çox sevinirəm ki, İlham Əliyev – gənc bir insan xalqa qayğı göstərməyi öz vəzifəsi hesab edir. Mən sevinirəm ki, o, Milli Məclisin deputatı kimi, seçiciləri ilə daim əlaqədədir və seçicilərinə qayğı göstərir, onların problemlərini həll etməyə çalışır. Bu, hər bir deputatın borcudur.

Xalq dövlət orqanlarına seçdiyi hər bir adama etibar göstərərək, eyni zamanda ondan əməli iş gözləyir. Milli Məclis deputatlarının hər biri gərək öz seçiciləri ilə daim əlaqədar olsun, onların problemlərini bilsin, əlindən gələni həmin problemlərin həllinə sərf etsin, bu işdən ayrılmasın. Bu, müstəqil Azərbaycanın Milli Məclisi deputatlarının hamısının vəzifəsidir. İlham Əliyevin bu barədə gördüyü işlər, təbiidir ki, Milli Məclisin bir deputatı kimi onun öz üzərinə düşən məsuliyyəti dərk etdiyini və həmin məsuliyyətə görə lazımı iş görmək istəklərini göstərir.

Əziz dostlar, mən burada köçkünlər üçün qəsəbə salınması münasibətilə sizin hamınızı ürəkdən təbrik edirəm. Sizin hamınıza köçkünlük, qaçqınlıq dövründə bu qəsəbədə rahat yaşamağı, daha da yüksək əhval-ruhiyyədə olmağı arzu edirəm.

Təbiidir ki, bu köçkünlər, qaçqınlar öz yerlərinə qayıtmalıdır. Bu qəsəbə və burada tikilmiş evlər müvəqqəti xarakter daşıyır. Mənə deyiblər ki, buradakı hər bir ev lazımı məişət şəraiti ilə təmin

---

olunubdur. Güman edirəm ki, buna baxmayaraq, torpaqlarımızı azad edən kimi, burada və ya başqa yerlərdə məskunlaşan köçkünlər dərhal öz yerlərinə qayıdacaqlar.

Doğrudur, mən bunu sizə bildirmək istəyirəm ki, Ermənistan [128-129] silahlı qüvvələri tərəfindən işğal olunmuş ərazilərimizdə şəhərlər, qəsəbələr, kəndlər həddindən artıq dağıdılıb, viran ediləndir. Bizim bu barədə dəqiq məlumatlarımız vardır. Ancaq doğma torpaq, vətənin bu hissəsi yerindədir. Ümidvaram ki, o torpaqlar azad edilən kimi, hamı öz yerinə qayıdacaqdır. Əmin ola bilərsiniz ki, orada siz, biz - hamımız birlikdə Azərbaycanın o gözəl şəhərlərini, qəsəbələrini, kəndlərini bərpa edəcəyik, yenidən quracağıq və onları daha da gözəlləşdirəcəyik.

Bu köçkünlük, qaçqınlıq dövrü çox çəkdi. Mən bu gün bir daha bəyan etmək istəyirəm ki, Azərbaycanın işğal olunmuş torpaqlarının azad edilməsi sahəsində aparılan işlər bizim bütün işimizin əsasını təşkil edir. Azərbaycanın prezidenti kimi mən fəaliyyətimin əksər hissəsini buna sərf edirəm. Çünki bu, müstəqil Azərbaycanın – həm bir müstəqil dövlət kimi, həm Azərbaycanın ərazi bütövlüyünü bərpa etmək prinsipinə görə, həm də bir milyona qədər Azərbaycan vətəndaşının öz yerinə-yurduna qayıtması məqsədi ilə - ən böyük problemdir. Bu işlər də gedir.

Mən bu gün sizə bir daha bəyan edirəm ki, biz işğal olunmuş torpaqların sülh yolu ilə azad edilməsinə nail olacağıq. Mütləq nail olacağıq! Əziz dostlar, ümid edirəm ki, 1999-cu il sizin üçün – köçkünlər, qaçqınlar üçün belə ağır vəziyyətdə yaşamağın son ili olacaqdır. Ümid edirəm ki, 2000-ci ildə biz torpaqlarımızın azad edilməsinə nail olacağıq və siz hamınız öz yerlərinizə qayıdacaqsınız. Amma hələlik isə burada, bu qəsəbədə müvəqqəti yaşamaq məcburiyyətindəsiniz. Əlbəttə, bu qəsəbə burada ev alanlar üçün indiyə qədər yaşadığınız şəraitdən daha yaxşıdır.

Biz Yeni il qarşısındayıq. Biz Dünya azərbaycanlılarının həmrəylik günü qarşısındayıq. Müstəqil Azərbaycan ötən səkkiz ildə böyük nailiyyətlər əldə edibdir. Ən əsas nailiyyətimiz müstəqilliyimizi yaşatmaq, möhkəmləndirmək və inkişaf etdirmək olubdur. Bu gün, yeni il ərəfəsində mən bir daha bəyan edirəm ki, Azərbaycanın müstəqilliyini, milli azadlığını, [129-130] suverenliyini biz hamımız birlikdə göz bəbəyimiz kimi qoruyacağıq və XXI əsrdə Azərbaycan xalqı daim azad, firavan yaşayacaqdır.

Qaradağ rayonu Azərbaycanın, Bakının ən gözəl rayonlarından biridir. Bu rayon zəhmətkeşlər, neftçilər rayonudur. Deyə bilərəm ki, Qaradağ rayonu Bakının bütün rayonları ilə müqayisədə ən sabit, sakit bir rayondur. Bu, heç də təsadüfi deyildir. Birincisi, öz zəhməti ilə yaşayan, əməksevər insanlar qanunu, qaydanı heç vaxt pozmururlar, cinayət etmirlər, hətta pis əməllərə yol vermirlər. İkincisi, Qaradağ rayonunda Azərbaycan neftçilərinin böyük ənənələri yaşayır.

Neftçilər Azərbaycanın tarixində xalqımıza böyük sərvətlər gətirməklə yanaşı, eyni zamanda millətimizin, xalqımızın ən mötəbər bir hissəsi olmuşlar. Hər iş çətin, ağırdır, amma yerin təkindən neft çıxarmaq çox ağır, çətin işdir. Xüsusən dənizdə, suyun dərin yerlərində külək, qasırğa zamanı və başqa ağır şəraitdə işlərin öhdəsindən gələrək neft hasil etmək çox çətin işdir. Belə iş həmişə insanları daha da mətinləşdirir, daha da iradəli, onların mənəviyyatını daha da sağlam edir. Bütün bunlara görə də neftçilər Azərbaycanda həmişə böyük hörmətə malik olublar. Onlar bu gün də Azərbaycan cəmiyyətinin hörmətli bir hissəsidir.

Burada həm qurudan, həm də dənizdən neft çıxarılır. Mən dəniz neftçilərini xüsusi qiymətləndirirəm. Biz bu günlər Neft Daşlarının 50 illik yubileyini qeyd edirik. Mən Neft Daşlarında, Xəzər dənizinin başqa hissələrində 50 ildən bəri neft hasilatı ilə məşğul olmuş insanların xidmətlərini xüsusi qiymətləndirirəm.

Bütün bunlar hamısı birlikdə Qaradağ rayonunun xüsusiyyətini təşkil edir. Mən arzu edirəm ki, Qaradağ rayonunun sakinləri bundan sonra öz ənənələrinə sadıq olsunlar, gələcəkdə də öz işləri ilə

---

nümunə göstərsinlər. Bizim vəzifəmiz isə sizin rayonunuzu abadlaşdırmaq, insanların yaşayışı üçün da[130-131]ha da yaxşı şərait yaratmaq və Azərbaycanın hər bir vətəndaşının, o cümlədən Qaradağ sakinlərinin firavan yaşayışını təmin etməkdən ibarətdir. Əmin ola bilərsiniz ki, həyata keçirdiyimiz siyasi-iqtisadi islahatlar, iqtisadi siyasət, Azərbaycan dövlətinin yeni neft strategiyası və bu strategiyanın həyata keçirilməsi ilə əlaqədar əldə olunan real nailiyyətlər – bunlar hamısı 2000-ci ildə və XXI əsrdə Azərbaycan xalqının firavan yaşamasının əsasını qoyubdur.

Mən inanıram və sizi əmin edirəm ki, bir neçə ildən sonra Azərbaycan xalqının yaşayışı tamamilə dəyişəcək, qaçqınlar, köçkünlər öz yerlərinə qayıdib torpaqlarını yenidən bərpa edəcək, insanların əksəriyyəti özləri üçün iş yerləri əldə edəcək, həyata keçirilən iqtisadi islahatlar iqtisadiyyatımızı inkişaf etdirəcək, yoxsul, ağır vəziyyətdə yaşayan insanlara böyük sosial təminatlar veriləcəkdir. Biz bunların hamısını etməyə qadirik. Azərbaycan dövlətinin, hökumətinin apardığı daxili və xarici siyasət bunu təmin edir və təmin edəcəkdir.

Əminəm ki, Azərbaycanın vətəndaşları qanun-qaydaya bundan sonra da riayət edəcək, bərqərar olunmuş ictimai-siyasi sabitlik qorunacaq, saxlanılacaq və daha da möhkəm olacaqdır. Azərbaycan müstəqil bir dövlət kimi dünya dövlətləri içərisində öz həyat tərzini, iqtisadiyyatını, mənəviyyatını, mədəniyyətini, təhsili ilə seçiləcəkdir. Mən buna inanıram.

Mən sizin hamınızı bu gün burada, Xəzərin sahilində, Azərbaycanın gözəl bir guşəsində yaradılmış qəsəbənin açılışı münasibətilə təbrik edirəm. Bu qəsəbədə bu gündən sonra yaşayanların hamısına rahat yaşayış, xoşbəxtlik, səadət arzulayıram.

Mən sizin hamınızı qarşıdan gələn Yeni il münasibətilə təbrik edirəm. Sizi Dünya azərbaycanlılarının həmrəylik günü münasibətilə təbrik edirəm. Hamınıza cansağlığı, səadət və işlərinizdə yeni-yeni uğurlar arzulayıram. Sağ olun. [131]

**KOSOVODA SÜLHMƏRAMLI QÜVVƏLƏRİN
TƏRKİBİNDƏ FƏALİYYƏT GÖSTƏRƏN
AZƏRBAYCAN ƏSGƏR VƏ ZABİTLƏRİNƏ**

Əziz əsgərlər və zabitlər!

Sizi 31 dekabr – Dünya azərbaycanlılarının həmrəyliyi günü və qarşıdan gələn yeni – 2000-ci il bayramı münasibətlə səmimi-qəlbdən təbrik edir, hər birinizə xoş arzularımı yetirirəm.

Sizin vətəndən uzaqda – Kosovoda, müharibənin gətirdiyi faciyyə, əzab-əziyyətə məruz qalan insanlara sülh və əmin-amanlıq gətirən missiyanız bütün Azərbaycan xalqı tərəfindən diqqətlə izlənilir və çox yüksək qiymətləndirilir. Xalqımız müharibənin nə olduğunu, insan həyatı üçün hansı fəlakətlər və faciələr gətirdiyini neçə illərdir ki, öz gözü ilə görür, öz həyatında hiss edir.

Bu gün Kosovadakı beynəlxalq sülhməramlı qüvvələrin tərkibində Azərbaycan əsgər və zabitlərinin təmsil olunması həm də müstəqil dövlətimizin beynəlxalq münasibətlər sistemində özünəməxsus yer tutmasının, getdikcə dünyada baş verən tələpəli proseslərdə yaxından iştirakının, xalqımızın demokratik ənənələrə, beynəlxalq prinsiplərə sadıqlığının, bütün dünyada sülhə çalışmasının bariz nümunəsidir.

Azərbaycan xalqı dünya xalqları arasında daim öz dəst-xətti ilə seçilmiş, azadlıq, sülh, xoşməramlı əməkdaşlıq üçün çalışmış və hər bir dövlətin təhlükəsizliyinin təmin olunmasını həmişə arzu etmişdir. Sizin simanızda bütün dünya bilməlidir ki, Azərbaycan xalqı ədalətli və sülhsevər xalqdır və nəinki təkcə öz ölkəsində, Qafqazda, hətta bütün dünyada dincliyin, əmin-amanlığın keşiyində durmağa hər zaman hazırdır. **[132-133]**

Ümidvaram ki, Ermənistan–Azərbaycan münaqişəsinin və Dağlıq Qarabağ probleminin sülh yolu ilə həlli istiqamətindəki fəaliyyətimizin reallaşmasında, ölkəmizdə və Qafqaz regionunda sülhün, əmin-amanlığın yaranmasında sizlərin beynəlxalq səviyyədə topladığınız təcrübənin də müstəsna əhəmiyyəti olacaqdır.

Əminəm ki, hər biriniz qəlbinizdə vətən həsrəti, işğal olunmuş torpaqlarımızın azad edilməsi, doğma ocaqlarından didərgin düşmüş soydaşlarımızın öz torpaqlarına qaytarılması ilə əlaqədar hisslər keçirirsiniz. Buna görə də inanıram ki, müstəqil və azad Azərbaycan ideyalarını tərənnüm edərək, ləyaqətlə öz vətəndaş və əsgəri borcunuzu yerinə yetirəcək, müstəqil Azərbaycanın dövlət rəmzi olan üçrəngli bayrağımızın əzəmətlə yüksəkliklərdə dalğalanması üçün bundan sonra da mətanət və əzm nümayiş etdirəcəksiniz.

Sizi bir daha təbrik edir, hamınızın tezliklə sağ-salamat vətənə dönməyinizi, böyük təcrübə keçmiş peşəkar əsgərlər kimi, Azərbaycanın təhlükəsizliyinin qorunması və xalqımızın firavan gələcəyinin təmin edilməsi naminə, respublikamızda həyata keçirilən işlərdə yaxından iştirakınızı arzulayıram.

HEYDƏR ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 30 dekabr 1999-cu il **[133]**

VALİDEYN HİMAYƏSİNDƏN
MƏHRUM OLMUŞ UŞAQLAR ÜÇÜN
TƏŞKİL EDİLMİŞ YENİ İL ŞƏNLIYİNDƏ
NİTQ

Respublika İdman Oyunları Sarayı

31 dekabr 1999-cu il

Əziz uşaqlar, şirin balalar, övladlar, müstəqil Azərbaycanın övladları!

Mən sizi və sizin simanızda Azərbaycanın bütün uşaqlarını, bütün balalarını, bütün gənclərini qarşıdan gələn 2000-ci il münasibətilə, Yeni il bayramı münasibətilə ürəkdən təbrik edirəm. Sizin hər birinizə cansağlığı, xoşbəxt həyat, sağlamlıq və gözəl-gözəl gələcəklər arzulayıram.

Sizi Dünya azərbaycanlılarının həmrəylik günü münasibətilə də təbrik edirəm və əmin olduğumu bildirmək istəyirəm ki, Dünya azərbaycanlılarının həmrəyliyi günü-gündən artacaq, möhkəmlənəcək və Azərbaycan xalqı yüksələcəkdir.

Əziz balalar!

Siz mənə burada «baba» deyərək müraciət edirsiniz. Sizə çox təşəkkür edirəm. Mən sizi və bütün Azərbaycanın uşaqlarını öz uşaqlarım hesab edirəm, övladlarım hesab edirəm, nəvələrim hesab edirəm.

Mən sizinlə birlikdə burada olmağımdan özümü çox xoşbəxt hiss edirəm. Sizi dinləyərək düşünürəm ki, mən dünyanın ən zəngin adamıyam, ən xoşbəxt adamıyam. Ona görə ki, müstəqil Azərbaycanın uşaqları, balaları kimi mənim övladlarım var, balalarım var. Əmin ola bilərsiniz ki, mən sizi **[134-135]** öz övladlarım, balalarım, nəvələrim hesab edərək sizin üçün daim istəkli baba olacağam, ata olacağam.

Sizi öz övladlarım, uşaqlarım hesab edərək öz borcumu onda görürəm ki, mən bu şərəfli adı daim daşıya bilim və sizin arzularınızı, istəklərinizi həyata keçirə bilim.

Mən öz övladlarıma, nəvələrimə həmişə qayğıkeş olmuşam. Mənim yanımda nəvələrim oturubdur. Əmin ola bilərsiniz ki, sizə də, bütün Azərbaycanın uşaqlarına da öz doğma övladlarıma, nəvələrimə göstərdiyim qayğıkeşliyi, diqqəti, sevgini, məhəbbəti daim göstərəcəyəm. Siz bu gün, bu bayram axşamı salona toplaşanların hamısı, məni həddindən artıq sevindirdiniz və sizinlə keçirdiyim bu dəqiqələr, bu saatlar demək olar ki, ən xoşbəxt dəqiqələrdir və yeni ili sizinlə birlikdə qarşılamaq mənim üçün ən böyük xoşbəxtlikdir.

Siz uşaq olmağınıza baxmayaraq, gənc olmağınıza baxmayaraq bu gün çox dəyərli, ağıllı fikirlər ifadə etdiniz, sözlər dediniz. Bunlar hamısı onu göstərir ki, müstəqil Azərbaycanın bugünkü uşaqları, bugünkü gəncləri əvvəlkilərdən də istedadlıdırlar, ağıllıdırlar, şüurludurlar.

Siz Azərbaycanın gələcəyisiniz. Siz XXI əsrin qurucularısınız. Siz XXI əsrdə müstəqil Azərbaycanı inkişaf etdirib, yüksəldib daha da böyük bir dövlət etməyə qadir gənclərsiniz. Sizin bu qədər istedadlı olmağınız, bu qədər zəkali olmağınız, 2000-ci ili bu qədər xoş əhval-ruhiyyədə qarşılamağınız onu göstərir ki, biz, yaşlı nəsil tam arxayın ola bilərik ki, Azərbaycanın gözəl gəncləri var, Azərbaycanı gələcəkdə daha da yüksəldəcək insanlar böyüyür, Azərbaycan xalqı daha da xoşbəxt yaşayacaqdır.

Azərbaycan keçid dövrünü yaşayan bir ölkədir. Bir çox problemlər vardır, o cümlədən sosial-iqtisadi problemlər, maddi problemlər. Bunlar, təbii ki, müvəqqətidir. Ancaq bunlar Azərbaycan əhalisinin, vətəndaşlarının bir çox təbəqələrinin həyatında istənilən səviyyəyə nail olmağa imkan vermir. Bun[135-136]lara baxmayaraq hər ailədə, hər evdə, hər şəhərdə, hər kənddə, hər qəsəbədə ailə başçıları – atalar, analar, yaşlı nəsil bütün imkanları uşaqların yaxşı yaşamasına sərf edir. Bu, bizim dövlətimizin siyasətidir. Bu, mənim əməli fəaliyyətimdir.

Əziz balalar!

Biz unutmamalıyıq ki, Azərbaycan uşaqlarının bir qismi Ermənistanın Azərbaycan torpaqlarını işğal etməsi ilə əlaqədar öz yerlərindən, doğma yurdlarından didərgin düşüblər, köçkün vəziyyətində yaşayırlar, çadırlarda yaşayırlar. Mən o çadırlarda olmuşam, o uşaqlarla görüşmüşəm. Çox çətin vəziyyətdə yaşayırlar, çox ağır bir şəraitdə yaşayırlar. Ancaq məni sevindirən odur ki, o uşaqlar da sizin kimi şəndirlər, sizin kimi sevinc içərisindədirlər, sizin kimi oxuyurlar, rəqs edirlər, gözəl mahnılar ifa edirlər və Azərbaycanın balaları kimi yetişirlər. Əminəm ki, onlar çadır şəhərciklərində yaşayış dövrünü başa çatdıracaqlar, öz evlərinə, doğma torpaqlarına qayıdacaqlar və biz sizinlə birlikdə, hamımız birlikdə – bütün Azərbaycan xalqı, bütün Azərbaycan vətəndaşları əl-ələ verib, işğaldan azad olunmuş torpaqlarda yeni-yeni evlər tikəcəyik, yeni-yeni şəhərlər salacağıq, yeni-yeni binalar ucaldacağıq. İndi o ağır vəziyyətdə yaşayan uşaqlar da öz yerlərində şən, firavan yaşayacaqlar. Mən çadırlarda ağır vəziyyətdə yaşayan Azərbaycan uşaqlarını, övladlarını və onların valideynlərini sizinlə birlikdə yeni il bayramı münasibətilə ürəkdən təbrik edirəm. Onlara xoş əhval-ruhiyyə arzulayıram və istədikləri gələcəyə nail olmağı arzulayıram.

Mən bilirəm ki, bu gün bu salonda, sizin içərisində Bakının uşaq evlərində yaşayan, tərbiyə alan, təhsil alan, böyüyən uşaqlar vardır. Bu uşaqlar nə qədər istedadlıdır, nə qədər gözəldir, göyçəkdirlər.

Mən bu fürsətdən istifadə edib, uşaq evlərində valideynsiz uşaqlara qayğı göstərənlərə, onları tərbiyələndirib böyüdənlərə, onlara təhsil verənlərə xüsusi minnətdarlığımı bildirirəm və [136-137] bəyan edirəm ki, bu, təkcə müəllimlərin, tərbiyəçilərin yox, Azərbaycan dövlətinin, bizim hamımızın müqəddəs borcudur.

Əziz balalar!

2000-ci ildə mən sizə şən həyat arzulayıram. Mən sizə cəsağlığı arzulayıram. Mən sizə yaxşı böyümək, oxumaq, təhsil almaq, təhsilinizi yaxşı qiymətlərlə bitirməyi arzulayıram. Mən arzulayıram ki, siz gələcəyin qurucuları olduğunuza görə indidən özünüzü gələcək üçün yaxşı hazırlayasınız. Mən sizi bu gün görərək, sizin istedadlarınıza sevinərək inanıram ki, Azərbaycanın gələcəyi sizin əllərinizlə qurulacaq, sizin zəkanızla qurulacaq və daha da gözəl olacaqdır.

Əziz balalar!

Bu gün, bu axşam mənə və burada olan insanların hamısına bəxş etdiyiniz gözəl mahnılara görə, rəqslərə görə və öz gözəlliyinizə görə, bizə bəxş etdiyiniz sevincə, məhəbbətə görə sizə təşəkkür edirəm. Sizin hamınızı Yeni il bayramı münasibətilə bir daha təbrik edirəm, cəsağlığı, xoşbəxtlik arzulayıram. Sağ olun. [137]

AZƏRBAYCAN XALQINA YENİ İL TƏBRİKİ

31 dekabr 1999-cu il

Əziz həmvətənlər!

Bacılar, qardaşlar!

Azərbaycanın vətəndaşları!

Sizi qarşıdan gələn Yeni il – 2000-ci il münasibətilə ürəkdən təbrik edirəm. Hamınıza cansağlığı, səadət, yeni-yeni uğurlar arzulayıram.

Ayrıldığıımız 1999-cu il Azərbaycan xalqı üçün uğurlu və əlamətdar il olmuşdur. Biz dövlət müstəqilliyimizin səkkizinci ilini başa vurduq. Azərbaycan dövləti, hökuməti, Azərbaycan xalqı, milləti bu ildə bir çox nailiyyətlər əldə ediblər. Azərbaycan dövlətinin xarici və daxili siyasəti və onların həyata keçirilməsi üçün görülən əməli işlər, tədbirlər öz müsbət nəticələrini vermişdir. Azərbaycanın dövlət müstəqilliyi, milli azadlığı qorunub saxlanıb, daha da möhkəmlənibdir.

Məlumdur ki, Azərbaycanın müstəqilliyinə qarşı xarici təcavüzlər və Azərbaycanın daxilində müxtəlif təxribat, terror cəhdləri hələ də tükənməyibdir. Ancaq bunlara baxmayaraq, biz öz iradəmizlə, öz düzgün, doğru, müstəqil siyasətimizlə Azərbaycanın dövlət müstəqilliyini qorumuşuq, inkişaf etdirmişik.

Azərbaycan dünya miqyasında öz mövqelərini möhkəmləndiribdir. Dünyanın bütün beynəlxalq təşkilatları, bir çox dövlətləri ilə Azərbaycanın əlaqələri və əməkdaşlığı genişlənib və inkişaf edibdir.

Azərbaycan daxili siyasətində tutduğu yolla ardıcıl olaraq gedir. Bu yol müstəqillik, demokratiya, bazar iqtisadiyyatı [138-139] yoludur. Bu yol Azərbaycan vətəndaşlarının rifah halının, güzəranının gün-gündən yaxşılaşdırılması yoludur.

Ölkəmizdə hüquqi, demokratik, dünyəvi dövlət quruculuğu sahəsində bir çox işlər görülüb və bu proses özünün yeni bir mərhələsini yaşamışdır. Siyasi, sosial-iqtisadi, hüquqi islahatlar ardıcıl surətdə həyata keçirilibdir. Milli Məclisin qəbul etdiyi çox dəyərli bir sıra qanunlar bu işlərin görülməsini təmin edibdir və gələcək üçün yaxşı perspektivlər açıbdir.

Azərbaycanda aparılan islahatlar öz müsbət nəticələrini vermişdir. İqtisadiyyat sahəsində özəlləşdirmə prosesi, özəl sektorun yaranması, sahibkarlığın inkişaf etdirilməsi, insanlara daha da çox sərbəstlik verilməsi, xarici ticarətin liberallaşdırılması və sərbəstləşdirilməsi, Azərbaycana xarici investisiyanın cəlb olunması üçün lazımı şəraitlərin yaranması – bunlar hamısı Azərbaycanın sosial-iqtisadi inkişafını təmin etmişdir. Bunların nəticəsində vətəndaşlarımızın rifah halı gün-gündən yaxşılaşır.

Təbiidir ki, bu gün biz etiraf etməliyik ki, vətəndaşlarımızın istənilən səviyyədə yaşamasını təmin edə bilməmişik. Ancaq eyni zamanda, son illər görülən işlər, o cümlədən 1999-cu ildə həyata keçirilən tədbirlər bu sahədə böyük addımlar olmuşdur və bizim ardıcıl surətdə irəliləməyimizi nümayiş etdirmişdir.

Azərbaycana xarici investisiyanın cəlb edilməsi prosesi 1999-cu ildə də böyük vüsət almışdır. Biz 1999-cu ildə «Əsrin müqaviləsi»nin 5-ci ildönümünü qeyd etdik, əldə etdiyimiz nailiyyətləri dünyaya nümayiş etdirdik. Biz Azərbaycanın dövlət neft strategiyasının uğurlu olduğunu sübut etdik. Bunların hamısının müsbət nəticələri göz qabağındadır. Amma özəl sektorun inkişaf etdirilməsi və özəl sektora xarici investisiyanın cəlb edilməsi prosesi də 1999-cu ildə çox uğurlu olmuşdur.

Ötən 4 ildə Azərbaycana 5 milyard Amerika dolları dəyə[139-140]rində investisiya gəlmişdir. 1999-cu

---

ildə bu investisiyanın 60 faizi qeyri-neft sektoruna, 40 faizi isə neft sektoruna gəlmişdir. Bu, bir tərəfdən, bizim keçirdiyimiz islahatların və xarici investorlar tərəfindən Azərbaycana göstərilən etibarın əyani nəticəsidir. İkinci tərəfdən isə, neft sektorunun inkişafı ilə bərabər, iqtisadiyyatın başqa sektorlarına da ciddi diqqət yetirilməsi və onların inkişafı üçün imkanlar yaradılması 1999-cu ildə xarici investisiyanın özəl sektora daha da çox cəlb olunmasını təmin etmişdir.

Bütün bunlar və maliyyə-kredit sahəsində bizim apardığımız siyasət Azərbaycanda iqtisadi sabitliyi təmin etmişdir. Son illər Azərbaycanda inflyasiya yoxdur. İstehlak mallarının qiyməti aşağı düşüb və əhalinin gəliri, maaşları artır. Bir tərəfdən birbaşa dövlət büdcəsindən maliyyələşən sahələrdə işləyən vətəndaşlarımızın maaşının artması, ikinci tərəfdən isə iqtisadi proseslər, yəni inflyasiyanın olmaması, istehlak mallarının qiymətinin aşağı düşməsi, xarici investisiyanın Azərbaycana gəlməsi münasibətilə yeni iş yerlərinin açılması – bunlar hamısı birlikdə vətəndaşlarımızın rifah halının yaxşılaşmasını təmin etmişdir.

Ötən il Azərbaycanda ictimai-siyasi sabitlik daha da möhkəmlənmiş, insanların azad, sərbəst, demokratiya şəraitində rahat yaşaması üçün imkanlar yaradılmışdır.

Dünyada gedən proseslərə nəzər salsaq, xüsusən, bizi əhatə edən dövlətlərin, ölkələrin yaşadığı günlərə və orada gedən proseslərə diqqət yetirsək, Azərbaycan üçün daxili ictimai-siyasi sabitliyin nə qədər vacib olması bir daha öz qiymətini göstərir. Məhz bunun nəticəsində biz son illər ardıcıl olaraq həm iqtisadiyyatımızı inkişaf etdirə bilirik, həm uğurlu xarici siyasət apara bilirik, həm islahatları həyata keçirə bilirik, həm də insanların güzəranını yaxşılaşdırma bilirik.

Bu baxımdan, neft strategiyasının əməli nəticələri və nəhayət, xam neftin ixracı üçün əsas neft kəməri – Bakı-Ceyhan [140-141] neft kəmərinin inşası haqqında sazişlərin imzalanması 1999-cu ilin ən əlamətdar hadisələrindəndir.

Hüquqi islahatlar, demokratiyanın inkişafı, insan haqlarının qorunması – bunlar hamısı həm dövlətin, həm hökumətin, həm də cəmiyyətin diqqət mərkəzində olubdur. Bu baxımdan, hesab edirəm ki, keçirilmiş bələdiyyə seçkiləri və onların nəticələri 1999-cu ilin ən əlamətdar hadisəsidir. Azərbaycanda ilk dəfə olaraq yerli özünüidarəetmə orqanları yaranır. Onların yaranması üçün seçkilər keçirildi. Artıq bu orqanlar yaranıb, fəaliyyət göstərəcəklər. Bu da Azərbaycanın hüquqi, demokratik dövlət quruculuğu prosesinin böyük bir hissəsidir və bizim bu yola sadıq olduğumuza daha bir nümunədir.

Təbiidir ki, bütün bu nailiyyətlərlə yanaşı, bizim həyatımızda problemlər də, çətinliklər də mövcuddur. Vətəndaşlarımızın böyük bir hissəsi çətin maddi şəraitdə yaşayır, işsizlik, bir çox başqa problemlər vardır. Dövlət, hökumət orqanlarının işində qüsurlar, çatışmazlıqlar, nöqsanlar mövcuddur. Bunlar hamısı birlikdə – həm dövlət orqanlarında, həm də cəmiyyətdə mənfi halların mövcud olması, təbiidir ki, bizi narahat edir və əldə etdiyimiz nailiyyətlərə müəyyən kölgə salır.

Azərbaycanın ən böyük problemi olan Ermənistan–Azərbaycan münaqişəsinin sülh yolu ilə həll edilməsi sahəsində də 1999-cu ildə dəyərli işlər görüldü. ATƏT-in İstanbul zirvə görüşü bütün Avropa üçün, bəlkə də dünya üçün, o cümlədən Azərbaycan üçün 1999-cu ilin ən tarixi hadisəsidir. Zirvə görüşündə Avropada sülhün, təhlükəsizliyin, əməkdaşlığın təmin edilməsi üçün çox əhəmiyyətli qərarlar qəbul olundu. Azərbaycan bu qərarların qəbul olunmasında fəal iştirak edibdir, Azərbaycan öz xidmətlərini göstəribdir. Ancaq İstanbul zirvə görüşü Azərbaycan üçün daha da çox əlamətdar olubdur. Ona görə ki, məhz İstanbulda, noyabrın 18-də, «Çırağan» sarayında beş il ərzində hazırladığımız Bakı-Ceyhan [141-142] neft kəməri layihəsi haqqında müqavilələr, sənədlər imzalandı. Deyə bilərəm ki, bəlkə də

---

son onilliklərdə bu səviyyədə, bu tərkibdə, buna bənzər müqavilələr imzalanmamışdı. Həm bu boru kəmərinin tikintisində iştirak edən dövlətlərin, həm də Amerika Birləşmiş Ştatlarının dövlət başçılarının hamısının birlikdə bu qərarları imzalaması bir tərəfdən, Bakı–Ceyhan neft kəmərinin nə qədər böyük beynəlxalq əhəmiyyətə malik olduğunu göstərir, ikinci tərəfdən, onun etibarlı həyata keçirilməsi üçün zəmanət verir.

Beləliklə, biz 1999-cu ildən məmnuniyyət hissi ilə ayrılıyıq. Mən deyə bilərəm ki, biz 1999-cu illə vidalaşarkən bu ilə minnətdarlığımızı bildirməliyik.

2000-ci il bütün dünya xalqları üçün xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Çünki 2000-ci il XX əsrin, ikinci minilliyin son ilidir. Biz tarixi dəyişmənin qovuşağındaydıq. Hər bir insan üçün belə dövrü yaşamaq çox fərəhlidir. Azərbaycanın bugünkü vətəndaşları məhz bu dövrü yaşayırlar və böyük ümidlərlə yaşayırlar. Ümid edirəm ki, 2000-ci il Azərbaycan üçün daha da uğurlu olacaqdır.

Biz tutduğumuz yolla 2000-ci ildə də gedəcəyik, ardıcıl surətdə gedəcəyik. Bizim siyasətimiz dəyişməyəcəkdir. Yəni Azərbaycanda hüquqi, demokratik, dünyəvi dövlət quruculuğu prosesi davam edəcək, demokratiya inkişaf edəcək, insan haqları qorunacaq, mətbuat, fikir azadlığı təmin ediləcək, demokratiyanın bütün tələbləri və prinsipləri Azərbaycanda həyata keçiriləcəkdir. Bu yol bizim tutduğumuz yoldur və biz bu yoldan heç bir yana dönməyəcəyik.

Azərbaycanın dövlət müstəqilliyinin daha da möhkəmlənməsi, inkişaf etdirilməsi bizim qarşımızda duran əsas vəzifədir. Güman edirəm ki, biz artıq buna qadirik.

2000-ci ildə iqtisadiyyatımız daha da sürətlə inkişaf edəcəkdir. Biz artıq son illər buna əsas yaratmışıq. Vaxtında uğurla qəbul etdiyimiz dövlət büdcəsi və həyata keçirdiyimiz [142-143] islahatlar, xarici şirkətlərlə görülən işlər və onların əməli surətdə həyata keçirilməsi 2000-ci ildə Azərbaycanın iqtisadiyyatının daha da sürətlə inkişaf etməsini təmin edəcəkdir. Təbiidir ki, bunlar hamısı vətəndaşlarımız üçündür, onların rifah halının yaxşılaşdırılması, onlara daha da yaxşı həyat tərzini yaratmaq üçündür. Bu, bütün işlərimizin məğzidir, yəni bizim əsas məqsədimizdir, həyatımızın mənasıdır. Biz bunu edəcəyik. Biz buna nail olacağıq.

2000-ci ildə Azərbaycanın həyatında qarşıda duran ən mühüm vəzifələrdən biri parlament seçkilərinin, yəni Milli Məclisə növbəti seçkilərin keçirilməsidir. Bildiyiniz kimi, 1995-ci ildə seçilmiş Milli Məclisin səlahiyyətləri 2000-ci ilin payızında bitir. Məmnuniyyət hissi ilə qeyd edə bilərəm ki, 1995-ci ildə ümumxalq səsverməsi ilə qəbul olunmuş ilk milli konstitusiyamız bu beş il müddətində Azərbaycanın həyatında baş vermiş müsbət dəyişikliklərin əsasını təşkil etmişdir. Biz bundan sonra da işlərimizi konstitusiyanın tələblərinə uyğun olaraq görəcəyik, konstitusiyanın müddəalarını həyata keçirəcəyik. Vətəndaşlarımızın konstitusiyada verilmiş hüquqlarının təmin olunması üçün daha da əzmlə çalışacağıq.

Bu baxımdan Azərbaycanda demokratiyanı daha da irəliyə aparmaq, inkişaf etdirmək üçün yeni parlament seçkiləri, Milli Məclis seçkiləri xüsusi yer tutur. Biz buna yaxşı hazırlaşmalıyıq. Yəni seçki qanunu hazırlanmalı və qəbul olunmalıdır, başqa lazımi tədbirlər vaxtında həyata keçirilməlidir. Bunlar hamısı seçkilərin keçən seçkilərə nisbətən daha da uğurla, demokratik şəraitdə, azadlıq, sərbəstlik şəraitində keçirilməsini təmin etmək üçündür. Mən hesab edirəm, bizim dövlətimiz, cəmiyyətimiz artıq elə bir səviyyədədir ki, biz bu vəzifəni yerinə yetirə biləcəyik.

İslahatlar davam edəcəkdir. Biz hüquq islahatları haqqında bir neçə qanun qəbul etmişik. Onların həyata keçirilməsi müəyyən qədər gecikibdir. 2000-ci il hüquq islahatlarının, [143-144] yəni məhkəmə islahatlarının həyata keçirilməsində çox böyük əhəmiyyət kəsb edir. Qəbul edilmiş qanunların hamısı

---

tətbiq olunmalı, həyata keçirilməlidir. Bunlar hamısı həm demokratiyanı inkişaf etdirəcək, həm dövləti möhkəmləndirəcək, həm də vətəndaşların hüquq və azadlıqlarını təmin edəcəkdir. Biz bunların hamısını etməliyik və edəcəyik.

Biz 2000-ci ildə nöqsanların, qüsurların aradan götürülməsi ilə gərək ciddi məşğul olaq. Təəssüf ki, bu nöqsanların içərisində dövlət məmurlarının, yüksək vəzifəli şəxslərin vəzifələrindən sui-istifadə etməsi, qanun pozuntularına yol verməsi bizim hamımıza böyük zərər gətirir. Cəmiyyətdə, ölkədə apardığımız mübarizəyə baxmayaraq, korrupsiya, rüşvətxorluq hələ mövcuddur. Bu, həm dövlət işinin uğurla aparılmasına böyük əngəllər yaradır, həm Azərbaycanın sərbəst iqtisadiyyatının inkişaf etdirilməsinə maneçilik törədir, həm də insanlara, vətəndaşlara əziyyət verir, onların hüquqlarına toxunur. Ona görə də həm dövlət, hökumət tərəfindən, həm də vətəndaşlar tərəfindən qanun-qaydalara riayət etmək, nöqsanların aradan götürülməsi uğrunda ciddi mübarizə aparmaq, korrupsiyanın aradan qaldırılması üçün yeni ciddi tədbirlər görmək həm dövlətin, hökumətin, həm də cəmiyyətin əsas vəzifələrindən biridir. Ümid edirəm ki, biz bu vəzifənin həyata keçirilməsində də irəliləməyə nail olacağıq.

İctimai-siyasi sabitlik qorunub saxlanılmalıdır. Bu, əsas şərtidir. Çünki ölkəmizin apardığı daxili və xarici siyasət heç də hər yerdə birmənalı, yaxud da müsbət qəbul olunmur. Bizim xarici siyasətimiz birinci növbədə Azərbaycanın milli mənafeələrini müdafiə etmək, qoruyub saxlamaq məqsədi daşıyır. Biz öz dövlətimizin siyasətini aparırıq. Təbiidir ki, dünyada gedən prosesləri də nəzərə alırıq, ətrafımızda gedən prosesləri də nəzərə alırıq. Ancaq belə müstəqil siyasəti həyata keçirmək heç də asan deyildir. Buna baxmayaraq, Azərbaycanın müstəqil, ardıcıl xarici siyasəti 2000-ci ildə davam [144-145] etməlidir. Bu, bizim müstəqilliyimizin daha da möhkəmlənməsinə kömək edəcək və beynəlxalq aləmdə ölkəmizin hörmətinin artmasını təmin edəcəkdir.

İctimai-siyasi sabitliyin təmin olunması uğurlu xarici siyasət aparmaq üçün əsasdır. Amma eyni zamanda ölkəmizdə vətəndaş sülhünün, vətəndaş birliyinin təmin olunması üçün də çox vacib əsasdır. Bizim cəmiyyətimiz artıq irəliyə gedib, inkişaf edibdir. Cəmiyyətdə müxtəlif fikirli qüvvələr, siyasi partiyalar, ictimai təşkilatlar var. Bunlar hamısı təbii hallardır.

Ancaq həm Azərbaycanın daxili vəziyyəti üçün, həm də xarici siyasəti üçün gərək hamı xalqımızın ümummilli mənafeyinə xidmət etsin. Mən istərdim ki, 2000-ci il Azərbaycanda vətəndaş cəmiyyətinin inkişafı üçün böyük bir mərhələ olsun. Mən istərdim ki, 2000-ci il xalqımızda birliyin, həmrəyliyin daha da yüksəlməsini təmin etsin. Vətəndaş birliyi, vətəndaş həmrəyliyi – bu, bizim üçün çox vacibdir. Azərbaycanın prezidenti kimi mən bu yolda bundan sonra da əlimdən gələni əsirgəməyəcəyəm.

2000-ci il bizim ölkə üçün böyük dönüş ili olmalıdır. Ermənistan–Azərbaycan münaqişəsinin həll olunması yolunda indiyə qədər aparılan işlər onu göstərir ki, biz sülhə yaxınlaşırıq. Mən ümid edirəm ki, 1999-cu il bunun üçün son il olacaqdır. Yəni sülh əldə etmək, bu vəziyyətdən çıxmaq üçün son il olacaqdır. Görülən işlər onu göstərir ki, 2000-ci ildə biz Ermənistan–Azərbaycan münaqişəsinin sülh yolu ilə həll edilməsinə nail ola bilərik, işğal olunmuş torpaqların azad edilməsinə nail ola bilərik, yerindən-yurdundan didərgin düşmüş soydaşlarımızın öz evinə, doğma torpağına qayıtmasına nail ola bilərik, sülhün yaranmasına nail ola bilərik.

Sülh hər bir ölkə üçün lazımdır. Bizim ölkə üçün xüsusən lazımdır. Çünki 1988-ci ildən bəri Azərbaycan xalqının keçdiyi ağır, çətin və faciəli həyat onu göstərir ki, biz sülhə nail olmalıyıq, ərazi bütövlüyümüzü təmin etməliyik, işğal olunmuş [145-146] torpaqları azad etməliyik. Bunun üçün əsas yaranır. Ümidva-

---

ram ki, işğal olunmuş torpaqlardan didərgin düşmüş soydaşlarımız 2000-ci ildə öz doğma torpaqlarına qayıda biləcəklər.

Ümumiyyətlə, Cənubi Qafqazda sülhün yaranması, əməkdaşlığın inkişaf etdirilməsi, o cümlədən Qafqazda sülhün yaranması bütün ətraf dövlətlər üçün lazımdır. Azərbaycan üçün də çox lazımdır. Biz bu sahədə öz xidmətlərimizi göstərmişik və bundan sonra da göstərəcəyik.

Bir sözlə, mən 2000-ci ilə böyük nikbinliklə baxıram. İnanıram ki, biz 2000-ci ildə yeni-yeni uğurların şahidi olacağıq.

Bu gün Dünya azərbaycanlılarının həmrəylik günüdür. Bu, bizim üçün çox əziz gündür. Çünki indi dünyada azərbaycanlıların müstəqil dövləti var – Azərbaycan Respublikası, müstəqil Azərbaycan. Ancaq Dünya azərbaycanlılarının hamısının həmrəy olmasına da ehtiyac çoxdur. Mən bu gün, bu bayram günü, 2000-ci il ərəfəsində bütün Dünya azərbaycanlılarına daha da çox həmrəylik, dostluq, mehribanlıq arzulayıram.

Müstəqil Azərbaycan dövləti dünyada yaşayan bütün azərbaycanlılara öz hörmət, ehtiramını bildirir və hər bir azərbaycanlının rahat, firavan yaşamasını arzu edir.

Əziz dostlar, 2000-ci ili biz hamımız böyük həvəslə qarşılayırıq. Bu münasibətlə sizə hörmət və ehtiramımı bildirirəm. Yeni il bayramı münasibətilə sizi bir daha ürəkdən təbrik edirəm!

Bayram təbriklərimi ilk növbədə Azərbaycanın torpaqlarının keşiyində duran əsgərlərimizə, zabitlərimizə – ordumuza, silahlı qüvvələrimizə göndərirəm. Onların işi hamıdan ağır və çətinidir, amma eyni zamanda hər bir işdən şərəflidir.

Bayram təbriklərimi ağır vəziyyətdə yaşayan, köçkün vəziyyətində, qaçqın vəziyyətində yaşayan soydaşlarıma göndərirəm. Bir daha əmin edirəm ki, belə ağır vəziyyətdə yaşama[146-147]ğınız sona çatacaqdır. Ümid edirəm ki, siz 2000-ci ildən sonra 2001-ci ili öz doğma torpaqlarınızda qarşılayacaqsınız.

Şəhid ailələrini, Qarabağ müharibəsi əlillərini xüsusi təbrik edirəm və onlara öz hörmət-ehtiramımı bildirirəm. Biz onlara həmişə qayğı və diqqət göstərmişik və bundan sonra da göstərəcəyik.

Azərbaycan xalqına, bütün Azərbaycan vətəndaşlarına 2000-ci ildə yeni uğurlar arzulayıram. Bayramınız mübarək olsun! [147]

**SUDAN RESPUBLİKASININ
PREZİDENTİ ZATI-ALİLƏRİ
CƏNAB ÖMƏR HƏSƏN ƏHMƏD ƏL-BƏŞİRƏ**

Zati-aliləri!

Sudan Respublikasının müstəqillik gününün ildönümü münasibətilə sizi və qardaş Sudan xalqını səmimi-qəlbdən təbrik edir, sizə cansağlığı və uğurlar, ölkənizə sülh, əmin-amanlıq və tərəqqi arzulayıram.

Ümidvaram ki, Azərbaycan Respublikası ilə Sudan Respublikası arasında dostluq və əməkdaşlıq əlaqələri inkişaf edərək xalqlarımızın rifahının yaxşılaşmasına xidmət edəcəkdir.

Hörmətlə,

HEYDƏR ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 1 yanvar 2000-ci il **[148]**

***KUBA RESPUBLİKASININ
DÖVLƏT ŞURASININ SƏDRİ
ZATI-ALİLƏRİ
CƏNAB FİDEL KASTROYA***

Zati-aliləri!

Kuba Respublikasının milli bayramı – Azadlıq günü münasibətilə sizi və dost Kuba xalqını ürəkdən təbrik edirəm.

Ümidvaram ki, Azərbaycan Respublikası ilə Kuba Respublikası arasında dostluq və əməkdaşlıq əlaqələri xalqlarımızın rifahı naminə genişlənilib möhkəmlənəcəkdir.

Fürsətdən istifadə edib sizə möhkəm cansağlığı və səadət, ölkənizə sülh, əmin-amanlıq və tərəqqi arzulayıram.

Hörmətlə,

HEYDƏR ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 1 yanvar 2000-ci il [149]

**«EKONOMİÇESKAYA JİZN» QƏZETİNİN
MÜXBİRİNƏ MÜSAHİBƏ**

2 yanvar 2000-ci il

Bir vaxtlar ucsuz-bucaqsız məkan olan, gah Rusiya imperiyası, gah SSRİ, gah da MDB adlandırılan məkanın dağıdılması və ya birləşdirilməsi lüzumu barədə ictimaiyyətin niskili çoxdandır ki, geniş hal almışdır. Bəs qonşularımız azadlıq və suverenlikdən savayı daha nə əldə etmişlər? Nə itirmişlər? O cümlədən Rusiyanın özü də nə qazanmış, nə itirmişdir? İqtisadi mövzuda yazan jurnalistlərin nümayəndə heyəti bu yaxınlarda Bakıda olmuşdur. Onların arasında «Ekonomiçeskaya qazeta» nəşriyyat evinin jurnalistləri də vardı. Azərbaycan prezidenti Heydər Əliyev ilə söhbətimiz, hökumət komandasındaki respublikanın gənc iqtisadçıları ilə, Azərbaycan Dövlət Neft Şirkətinin birinci vitse-prezidenti İlham Əliyevlə, habelə adi adamlarla və şəhər sakinləri ilə görüşlərimiz bu ölkənin Rusiya ilə əməkdaşlığa açıq və hazır olması təəssüratı bağışladı.

Heydər Əliyeviç, Bakıda yeniliklər çoxdur. Şəhərin tarixi hissəsinin necə bərpa edildiyi görünür, çoxlu müasir binalar var, yeni hava limanı tikilib...

Respublikanın rəhbəri kimi, mən hava limanını hələ 1981-ci ildə tikdirməyə başlamışdım, sonra Moskvaya işləməyə getdim və tikintini dayandırdılar. 1993-cü ildə mən respublikaya rəhbərliyə qayıtdım və gördüm ki, burada hər şey dağıdılır. Biz işləyib ilk vəsaiti qazandıqdan sonra aerovağzalın inşasına başladıq və indi o, beynəlxalq dərəcəyə layiqdir.

Bakıda az qala bir-birinə yapışmış çoxlu köhnə evlər var. Baş tikinti planına uyğun olaraq onlar uçurulur və yerlərində yeni, [150-151] müasir evlər və inzibati binalar ucaldılır. Bu, bazar iqtisadiyyatı dövründə mümkün olmuşdur, hərçənd SSRİ dövründə də biz respublikamıza buraxılan maliyyə vəsaitindən səmərəli istifadə edirdik. İndi bizdə tikintini özəl strukturlar aparır. Biz şəhərdə sərmayədarların planlarına uyğun olaraq tikinti aparılmasına imkan vermişik. Məsələn, Milli Bank pulu özü qazanır və dövlətdən bir qəpik almadan tikinti ilə də özü məşğul olur. Bilirsiniz ki, ərazimizin 20 faizi Ermənistan silahlı birləşmələri tərəfindən işğal edilib və bu torpaqlardan qovulmuş bir milyon qaçqın çadırlarda, ictimai binalarda və məktəb binalarında yaşayır. Bu adamların çoxu işləmir və dövlət onları dolandırmağa məcburdur.

Aydındır ki, respublikada problemlər çoxdur, amma Bakının küçələrində geyinib-gecinmiş adamlar çoxdur, xarici markalı maşınların əlindən tərəpənmək mümkün deyil, bazar yerli məhsullarla doludur, o qədər də baha olmayan yaxşı kafelər var, teatrlar işləyir, fərəhli haldır ki, onlardan biri də rus teatridir. Yəni, həyat qaydasına düşür.

Məsələ hər şeydən əvvəl iqtisadi islahatların səmərəli və planlı şəkildə aparılmasındadır. Biz Azərbaycanda torpaqları kəndlilərə vermişik və kənd təsərrüfatı məhsullarının 98 faizini özəl sektorun hesabına əldə edirik. 1999-cu ilə istehsalı altı dəfə artmışdır, halbuki 1990-cı ildən 1994-cü ilədək respublikanın iqtisadiyyatında tənəzzül hər il 20-25 faiz təşkil edirdi. Çörək almaq mümkün deyil, çox böyük növbələr yaranırdı. İndi bizdə ət çox ucuzdur. Ümumi məhsulun 60 faizi, sənaye məhsulunun 30 faizi, tikintinin 60-70 faizi, yük daşımalarının 40-45 faizi özəl sektorun payına düşür.

Lakin başlıcası neftdir. Azərbaycan müstəqil olduqdan sonra öz iqtisadiyyatının inkişafını təmin etməli idi və təbii ki, biz ilk növbədə öz sərvətlərimizdən istifadə etməyi qərara aldığımız. Bizim neftçilərin – dənizdə

«qara qızıl» hasilatı sahəsində ən təcrübəli olan neftçilərimizin nə vəsaiti, nə də Şimal dənizində cəmi 25 il neft çıxaran İngiltərə və Norveç kimi inkişaf [151-152] etmiş ölkələrin bu gün malik olduğu texnologiyaları yox idi. Lakin biz Yaponiyadan tutmuş ABŞ-dək 15 ölkənin 33 şirkətinə Azərbaycanda işləməyə imkan verərək vəziyyəti düzəlttik. Onlar bizim sənayemizə öz kapitallarını qoyur, 500-700 metrə qədər dərinliklərdə işləmək üçün müasir texnikadan və platformalardan istifadə edirlər. Biz onların təcrübəsini fəal surətdə öyrənir və eyni zamanda Xəzər dənizinin şelfinə yaxşı bələd olan neftçilərimizin təcrübəsini onlarla bölüşürük. Son dörd ildə respublikanın iqtisadiyyatına 5 milyard dollar sərmayə qoyulmuşdur, özü də ancaq neft sektoruna yox.

1995-ci ildə biz tənəzzülün qarşısını aldıq və sonrakı illər iqtisadiyyatımızın inkişaf illəri oldu. Faktlar və statistika məlumatı bunu sübut edir. Bunlar beynəlxalq maliyyə mərkəzlərinin – Beynəlxalq Valyuta Fondunun, Dünya Bankının, Avropa Yenidənqurma və İnkişaf Bankının, Avropa Birliyi İqtisadi Komissiyasının daimi nəzarəti altındadır. Biz insanlara sərbəstlik, sahibkarlıq üçün geniş imkanlar vermişik, xarici ticarəti liberallaşdırmışıq.

Heydər Əliyeviç, Siz necə işləyirsiniz? Yeni Azərbaycan Partiyasının qurultayında təxminən 2,5 saatlıq emosional və «sindəftər» çıxışınızdan hiss edilir ki, Siz yaxşı formadasınız.

Necə lazımdırsa, elə də işləyirəm, vəssalam. Mən çıxışlarımın mətnini heç vaxt əvvəlcədən yazmıram, baxmayaraq ki, həmişə çoxlu rəqəm göstərirəm. Sadəcə, bir gün əvvəl məlumat və arayışlarla tanış oluram, mənim yaxşı yaddaşım var. Öz işinə bağlı olanda, öz işinə yaxşı bələd olanda, nə deyəcəyini həmişə bilirəm. O ki qaldı mənim formada olmağıma, neçə yaşım olduğunu bilirsiniz. Mən yaşca MDB ölkələrinin, necə deyərlər, ən ahıl prezidentiyəm... Mən həmişə çox işləmişəm və bu cür işləməyi də davam etdirirəm. Respublikamızda təxirəsalınmaz işlər çoxdur.

Gennadi Poqov

*(«Ekonomičeskaya jizn» qəzeti,
nömrə 2, yanvar 2000-ci il) [152]*

**İSVEÇRƏ KONFEDERASIYASININ
PREZİDENTİ ZATI-ALİLƏRİ
CƏNAB ADOLF OQİYƏ**

Hörmətli cənab prezident!

İsveçrə Konfederasiyasının prezidenti seçilməyiniz münasibətilə sizi ürəkdən təbrik edirəm.

Azərbaycan Respublikası ilə İsveçrə Konfederasiyası arasında təşəkkül tapmış dostluq münasibətlərinə böyük əhəmiyyət verirəm. Ümidvaram ki, ölkələrimiz arasındakı əlaqələr xalqlarımızın rifahı naminə daim genişlənəcək və inkişaf edəcəkdir.

Sizə möhkəm cansağlığı, işlərinizdə uğurlar, dost İsveçrə xalqına sülh, əmin-amanlıq və firavanlıq arzulayıram.

Hörmətlə,

HEYDƏR ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 4 yanvar 2000-ci il [153]

AZƏRBAYCAN XRİSTİANLARINA

Hörmətli həmvətənlər!

Xristianların müqəddəs Milad bayramı – İsa peyğəmbərin mövludu münasibətilə sizi ürəkdən təbrik edir, bu əziz gündə hamınıza ən xoş arzularımı bildirirəm.

Bu mübarək bayram 2000-ci ildə bütün dünyada olduğu kimi, Azərbaycanda da xüsusi təntənə ilə qeyd edilir. Xristianlığın ölkəmizdə qədim tarixi vardır. Qafqazda xristianlığın ilk məbədləri məhz Azərbaycan torpağında yaradılmışdır. Əsrlər boyu Azərbaycanda islam, yəhudi və xristian dinləri yanaşı mövcud olaraq insanlar arasında sülh və əmin-amanlıq, mehriban dostluq və qardaşlıq münasibətlərinin yaranmasında əvəzsiz rol oynamışdır. Azərbaycan xalqına xas olan insanpərvərlik və tolerantlıq kimi yüksək mənəvi keyfiyyətlər tarixən Azərbaycanda milli-irqi ayrı-seçkilik, dini dözümsüzlük zəminində humanizmə zidd halların baş verməsini istisna etmişdir.

XX əsrin sonunda dövlət müstəqilliyini bərpa etmiş Azərbaycan Respublikası bu gün də öz tarixi ənənələrinə sadıqdır. Dilindən, dinindən, etnik mənsubiyyətindən asılı olmayaraq Azərbaycanın bütün vətəndaşları beynəlxalq prinsiplərə əsaslanan hüquq və azadlıqlara, o cümlədən vicdan və dini etiqad azadlığına malikdir. Vətəndaş cəmiyyətinin əsas prinsiplərinin bərqərar olduğu bir dövrdə ölkəmizdə yaşayan hər bir insana öz dini dəyərlərini, milli adət-ənənələrini qoruyub saxlamaq, dil və mədəniyyətini inkişaf etdirmək üçün demokratik hüquqi siyasi şərait yaradılmışdır.

Müstəqilliyimizə aparan yollarda bir daha əmin olduq ki, Azərbaycanda bütün konfessiyaların nümayəndələri həm fə[154-155]rəhli, həm də çətin anlarda həmişə bir yerdə olmuşlar. Müstəqil Azərbaycan Respublikasının tam və bərabərhüquqlu vətəndaşları olan xristian icması bu gün də cəmiyyətimizin ayrılmaz hissəsidir və onlar əsl vətəndaşlıq əzmi ilə həyatımızın bütün sahələrində yaxından iştirak edir, Azərbaycanın tərəqqisi və inkişafı üçün əllərindən gələni əsirgəmirlər.

Əziz bayramınız – İsa peyğəmbərin mövludu münasibətilə hamınızı bir daha təbrik edir, hər birinizə cansağlığı və xoşbəxtlik, ailələrinizə firavanlıq arzulayıram.

Bayramınız mübarək olsun!

HEYDƏR ƏLİYEV

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 6 yanvar 2000-ci il [155]

**TÜRKİYƏ NÜMAYƏNDƏ HEYƏTİ* İLƏ
GÖRÜŞDƏ SÖHBƏT**

Prezident sarayı

6 yanvar 2000-ci il

Heydər Əliyev: Hörmətli qonaqlar, Azərbaycana xoş gəlmisiniz. Mən bilirəm ki, siz burada sizi də, bizi də maraqlandıran məsələ barədə danışıqlar aparmısınız. Onu qeyd etmək istəyirəm ki, biz Bakı-Ceyhan neft boru kəməri haqqında qərar qəbul etməyə, yəni anlaşma əldə etməyə 5 il çalışdıq və bunu əldə etdik. Ancaq ondan sonra işlər zəifləyibdir. Ona qədər isə sürətlə, qızgın gedibdir. Məndə belə təsəvvür əmələ gəlir ki, indi hamı rahatlandı. Öncə çoxları fikirləşirdi ki, olacaq, olmayacaq? Mən Türkiyəyə gəndə hər biri məndən soruşurdu ki, nə üçün gecikdi, niyə olmadı? Mən hər dəfə deyirdim ki, olacaq.

İndi, olandan sonra hamı sakitləşdi. Bu, əlbəttə, məni narahat edir. Çünki biz gərək bu işi indiyə qədər apardığımız sürətlə indi də aparaq. Amma indiyə qədər bir çox problemlər vardı, onları həll etmək lazım idi. Ona görə vaxt çox getdi. Ancaq indi bu problemlər yoxdu. Sadəcə, layihəni hazırlamaq, danışıqlar aparmaq və işə başlamaq lazımdır. Mənim fikrim budur. Amma siz nə danışıqlar aparmısınız, nə qərara gəlmisiniz – mən bilmirəm. **[156-157]**

Yurdəkil Yıqıtğüdən: Sayın cümhur başqanı, bizi qəbul etdiyiniz üçün minnətdarlığımı söyləyirəm. Yeni iliniz mübarək olsun, deyirəm. İcazənizlə, sayın cümhur başqanı Süleyman Dəmirəlin sizə göndərdiyi məktubu təqdim etmək istəyirəm. Sayın cümhur başqanı Dəmirəl sizin böyük səylərinizlə gerçəkləşdirdiyimiz bu böyük anlaşmanın hərəkətə gətirilməsi üçün hansı işlərin görülməsi barədə fikirlərini bəyan edir. Ona görə də bu məktubu sizə təqdim etməyi tapşırıd.

Biz bu gün sizin nümayəndələrinizlə görüşdük. Qarşıdakı günlərdə Gürcüstan nümayəndələrini də çağıraraq hamımız bir araya gəlib məsələləri müzakirə etmək istəyirik. Təbii ki, işi sürətləndirmək bizim vəzifəmizdir. Sizin səylərinizlə anlaşma imzalandı deyə rahat otursaq bu bizə yaraşmaz. Bu sazişin sürətlə gerçəkləşməsi üçün həm Türkiyədə, həm də Azərbaycanda siyasi iradə olduğunu da bilirik. Ona görə də bizim vəzifəmiz sizin də göstərişləriniz əsasında bu işi ən qısa zamanda gerçəkləşdirmək üçün lazımı addımlar atmaqdan ibarət olacaqdır.

Heydər Əliyev: Şübhəsiz. Mən öz fikrimi dedim. Əziz dostum, qardaşım cümhur başqanı Süleyman Dəmirəlin məktubunu da diqqətlə oxuyacağam. Güman edirəm, o da burada eyni fikirləri yazıbdır. Mən də eyni fikirdəyəm. Amma unutmamaq lazım deyil ki, biz bu anlaşmanı imzalamışıq, lakin bu anlaşmanın əleyhinə olan dairələrdə, yəni dövlətlərdə hələ indi də belə fikirlər var ki, bunu həyata keçirmək mümkün olmayacaqdır. Guya başqa alternativ şeylər təklif edəcəklər. Belə fikirlər dolaşır, siz onu bilin. Ona görə də biz vaxtı itirməməliyik. Biz – dövlət başçıları, hökumət başçıları öz borcumuzu yerinə yetirmişik. İndi iş sizin əlinizdədir – yəni sizin, bizim, Gürcüstanın.

---

* Nümayəndə heyətinə – enerji və təbii ehtiyatlar nazirinin müavini Yurdəkil Yıqıtğüdən, xarici işlər nazirinin müavini Mutat Balkan və Xarici İşlər Nazirliyi Enerji Departamentinin rəisi Hacı Sarıbaş daxil idilər.

Bizim bu işlə məşğul olan adamlarımız mənim qəti əmrimi alıblar ki, bununla ciddi məşğul olsunlar və vaxtı itirməsinlər. **[157-158]** Amma gərək hamı – həm Azərbaycan, həm Gürcüstan, həm də Türkiyə bu işə eyni sürətlə yanaşsın. Vaxtı itirmək lazım deyildir. Mənim başqa fikrim ola bilməz. Hesab edirəm ki, biz artıq əməli işə başlamalıyıq.

Yurdəkil Yıqıtğüdan: Sayın cümhur başqanı, biz buraya gəlməzdən öncə Gürcüstana səfər etdik. Cənab Şevardnadzeyə də cümhur başqanımızın məktubunu verdik. Biz az sonra bununla bağlı aldığımız məlumatı da, icazə versəniz, sizə bildirmək istəyirik. Bu məsələdə cümhur başkanı Dəmirəlin fikirləri də eynən sizin fikrinizlə səsləşir. Hörmətli Şevardnadzenin fikri də bu cürdür. Hesab edirik ki, bu anlaşmanın əleyhinə olanlar yeni güc toplayıb layihəyə qarşı bəzi fikirləri yaymağa çalışacaqlar.

Heydər Əliyev: Bəli, bəli. Mətbuatda məqalələr yazırlar, fikirlər söyləyirlər. Bəziləri elə fikir yaradırlar ki, bu, real deyil, bu işi görə, yəni boru xəttini tikə bilməyəcəklər. Bəziləri yenə də deyir ki, kəməri tikə bilməyəcəklər, ona görə ki, o qədər neft yoxdur. Şübhəsiz ki, bu fikirlər bütün məsələlərə mənfi təsir edir. Ancaq neft də var, boru xəttini də tikəcəyik. Amma bunu nə qədər tez başlasaq, bu işin qarşısını almaq istəyənlərin ağzını o qədər tez yumacağıq. Yummaq lazımdır! **[158]**

RAMAZAN BAYRAMI MÜNASİBƏTİLƏ
AZƏRBAYCAN XALQINA TƏBRİK

Mərhəmətli, rəhmli Allahın adı ilə!

Əziz bacı və qardaşlar!

Sizi dünya müsəlmanlarının müqəddəs Ramazan bayramı münasibətilə səmimi-qəlbdən təbrik edirəm.

On dörd əsrə yaxındır ki, ilahi hikmətlər xəzinəsi Qurani-Kərimin insanlara nazil edildiyi Ramazan ayında bu əvəzsiz nemətə görə minnətdarlıq islam aləminin ayrılmaz hissəsi olan Azərbaycanda da oruc tutmaq, namaz qılmaq, dualar etməklə bildirilir. Ramazan ayı günlərində müsəlmanlarımız müqəddəs amallar uğrunda fədakarlıq göstərməyə, öz borc və vəzifələrini yerinə yetirməyə hazır olduqlarını nümayiş etdirirlər. İslamın bu mübarək ayı həm də cəmiyyətimizdə həmrəyliyin, dini-mənəvi birliyin möhkəmləndirilməsi işinə xidmət edən gözəl bir fürsətdir.

Ramazan ayının başa çatması ilə onun sınağından ləyaqətlə çıxmış hər bir müsəlmanın bu gün bayram etməyə, öz müqəddəs borcunu yerinə yetirməkdən doğan sevinc və fərəh hissələrini bildirməyə tam haqqı vardır. Respublikamızın müsəlmanları bu bayram günlərində Allaha inam, vətənə və xalqa sədaqətlərini bir daha nümayiş etdirir, cəmiyyətdə mehribanlıq və qardaşlıq tellərinin möhkəmləndirilməsi üçün daha böyük əzmkarlıq göstərirlər.

Həyatdan getmiş yaxınların, xalqımızın qəhrəman oğul və qızlarının – Azərbaycanın azadlığı, müstəqilliyi və ərazi bütövlüyünün müdafiəsi uğrunda öz canlarını vermiş şəhidlərin xatirələrini bu əziz bayram günlərində yad etmək gözəl bir ənənəyə çevrilmişdir. Öz adlarını xalqımızın qəhrəmanlıq sal[159-160]naməsinə həmişəlik yazmış şəhidlərimizin hamısına rəhmət, onların ailələrinə və qohum-əqrəbalarına səbr diləyirəm. Əminəm ki, şəhidlərimizin həyatı bahasına əldə edilmiş müstəqilliyimiz daha da möhkəmlənəcək və dönməz olacaq, respublikamız həquqi demokratik dövlət quruculuğu, sosial-iqtisadi inkişaf yollarında yeni böyük uğurlar qazanacaq, xalqımız xoşbəxt, firavan həyata qovuşacaqdır.

İnanıram ki, ölkəmizdə sülhün və əmin-amanlığın tam bərqərar olacağı, işğal edilmiş torpaqlarımızın azad ediləcəyi, qaçqın və köçkün düşmüş soydaşlarımızın öz ev-eşiklərinə qayıdacaqları gün uzaqda deyildir.

Xalqımızın bu amallarının gerçəkləşməsi naminə hamınızı daha böyük əzmkarlıq, qətiyyət və həmrəylik nümayiş etdirməyə çağırıram.

Ulu Tanrıdan sizə möhkəm cansağlığı, xoş bayram əhval-ruhiyyəsi, doğma Azərbaycanımızın tərəqqisi yolundakı işlərinizdə böyük uğurlar arzulayiram.

Qoy bu əziz günlərdə etdiyiniz bütün pak niyyətlər gerçəkləşsin!

Bayramınız mübarək olsun!

HEYDƏR ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 7 yanvar 2000-ci il [160]

**«III MİNİLLİK. ƏSRİN YEKUNLARI
GƏLƏCƏYƏ BAXIŞ»
BEYNƏLXALQ KONQRESİNƏ**

Hörmətli konqres iştirakçıları!

Sizi – «III minillik. Əsrin yekunları. Gələcəyə baxış» beynəlxalq konqresinin bütün iştirakçılarını ürəkdən salamlayır, hamınıza ən səmimi arzu və diləklərimi yetirirəm.

Sizin xoşməramlı toplantınız bəşəriyyətin həyatında əlamətdar tarixi anların yaşandığı bir dövrə təsadüf edir. Bu günlər müqəddəs İsa peyğəmbərin mövludunun iki min illiyi böyük təntənə ilə qeyd olunur. Möhtəşəm tarixi, ictimai-siyasi hadisələrlə dolu XX əsr başa çatır, dünyamız böyük həyəcan və ümidlərlə III minilliyə qədəm qoyur.

Əsrlərin, minilliklərin belə bir tarixi qovuşuq məqamında II minilliyin yekunlarını və yeni minillikdə dünyamızın inkişaf perspektivlərini müzakirə etmək məqsədi ilə dünya şöhrətli alimlərin, görkəmli elm, mədəniyyət xadimlərinin, siyasət və iş adamlarının bir araya gəlməsini yüksək qiymətləndirir, xeyirxah məram və məqsədlərinizi ürəkdən dəstəkləyirəm. Ümidvaram ki, Konqresdə konstruktiv müzakirələr aparılaraq dünyamızın dünəni, bu günü və gələcəyi barədə obyektiv elmi nəticələr əldə ediləcəkdir.

Əziz dostlar!

Dünyanın ən qədim elm və mədəniyyət mərkəzlərindən olan Azərbaycan artıq doqquzuncu ildir ki, xalqımızın sarsılmaz əzmi və iradəsi sayəsində öz tarixi haqqına – milli müstəqilliyinə nail olmuşdur. Dünya Birliyinin tam və bərabər hüquqlu üzvü olan suveren Azərbaycan Respublikası müstəqil daxili və xarici [161-162] siyasət xətti yeridərək sivilizasiyalı beynəlxalq aləmlə inteqrasiya istiqamətində mühüm nailiyyətlər əldə etmişdir. Demokratik dövlət quruculuğu prosesi, hüquqi islahatlar ardıcıl və dönməz xarakter almışdır. Azərbaycanın mühüm geostrateji mövqeyi, zəngin yeraltı-yerüstü sərvətləri, tarixi böyük İpək yolunun Şərqi Qərblə qovuşduran strateji məntəqəsi olması barədə, güman edirəm ki, sizlərin kifayət qədər məlumatınız vardır. Bu gün dünyanın bir çox aparıcı dövlətləri, nüfuzlu şirkət və iqtisadi qurumları Azərbaycan Respublikasında neft sənayesinə və digər sahələrə böyük investisiyalar qoymaqla perspektivli iqtisadi proqramlar həyata keçirməkdədirlər.

Biz beynəlxalq hüquqi dəyərlərin ölkəmizdə bərqərar olması və dünya dövlətləri ilə qarşılıqlı işgüzar əlaqələrin, bərabər hüquqlu siyasi, iqtisadi, mədəni, elmi-texniki əməkdaşlığın inkişafı istiqamətində ardıcıl iş aparırıq. Respublikada hökm sürən ictimai-siyasi sabitlik, xalqımıza xas olan yüksək qonaqpərvərlik və işgüzarlıq bu işin uğurla həyata keçirilməsi üçün əlverişli şərait yaradır. Müstəqil, demokratik Azərbaycan Respublikası mütərəqqi dünyaya açıq bir ölkədir və mən sizin hər birinizi öz ölkəmdə salamlamaqdan məmnun olardım.

Azərbaycanda ənənəvi dünya dinlərinin, o cümlədən xristianlığın kökü çox-çox qədimlərə gedib çıxır. Burada aparıcı konfessiyalar, müsəlman məscidləri, yəhudi sinaqoqları, xristian kilsələri əsrlərlə əmin-amanlıq şəraitində fəaliyyət göstərərək insanlar arasında dostluq, qardaşlıq münasibətlərinin, şəfqət və mərhəmət hisslərinin bərqərar olmasında gərəqli rol oynamışlar. Demokratik, dünyəvi respublikamız bu gün də öz mütərəqqi tarixi ənənələrinə sadıqdır.

Mən sizi əlamətdar tarixi bayram – İsa peyğəmbərin mövludunun iki minilliyi münasibətilə ürəkdən təbrik edir, [162-163] hər birinizə cansağlığı, xoşbəxtlik arzulayır, xeyirxah məramla topladığınız beynəlxalq konqresinizin işinə böyük uğurlar diləyirəm.

HEYDƏR ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 4 yanvar 2000-ci il [163]

**TÜRKİYƏYƏ QISAMÜDDƏTLİ İŞGÜZAR
SƏFƏRƏ YOLA DÜŞMƏZDƏN ƏVVƏL
BİNƏ HAVA LİMANINDA
JURNALİTLƏRİN SUALLARINA CAVAB**

9 yanvar 2000-ci il

S u a l: *Cənab prezident, Türkiyə Respublikasına bu dəfəki səfərdən məqsəd nədir və səfər zamanı Türkiyə rəhbərliyi ilə hansı məsələləri müzakirə etmək nəzərdə tutulur?*

C a v a b: Bilirsiniz ki, Türkiyə Cümhuriyyəti ilə Azərbaycan arasında çox sıx dostluq, əməkdaşlıq əlaqələri var. Bu əlaqələr daim bizim görüşlərimizin və məsləhətləşmələrimizin olmasını tələb edir. Bilirsiniz ki, son zamanlar mən bir neçə dəfə Türkiyədə olmuşam və hər dəfə bütün başqa tədbirlərdə iştirak etməklə yanaşı, ölkələrimiz arasındakı əlaqələr haqqında geniş fikir mübadiləsi aparmışıq.

İndi mənim səfərim prezident hörmətli cənab Süleyman Dəmirəlin dəvəti ilədir. Bu, qısamüddətli bir səfərdir. Əsas məsələ Dağlıq Qarabağ probleminin sülh yolu ilə həll olunması barədə yenidən məsləhətləşmələr aparmaqdır. Çünki bilirsiniz ki, Ermənistan Azərbaycanın torpaqlarını işğal etdiyinə görə, Türkiyənin bu ölkə ilə indiyə qədər nə diplomatik əlaqəsi var, nə sərhədlərinin açılmasına yol verirlər, nə yolların açılmasına yol verirlər. Bilirsiniz ki, Türkiyə ilə Ermənistan arasında uzun məsafəli sərhəd var. Burada yollar var: həm dəmir yolu, həm avtomobil yolu var, bu da təbiidir ki, Ermənistan üçün çox lazımdır. Ona görə də bu məsələnin həll olunmasında Ermənistan prezidenti Koçaryanla mənim apardığım danışıqlarda bu problemlər həmişə durur. **[164-165]**

Bu barədə Ermənistanın özü də Türkiyə ilə danışıqlar aparıb. Bu məsələləri bir daha dəqiqləşdirmək mövqələrimizi müqayisə etmək, məsləhətləşmək məqsədi ilə mən Türkiyəyə gedirəm. Əsas məsələ bundan ibarətdir.

Bilirsiniz ki, Bakı-Ceyhan neft kəməri haqqında müqavilə artıq imzalanıb. Bunun icrasına başlamaq lazımdır. Türkiyə də bunu istəyir, biz də bunu istəyirik. Ancaq biz indiyə qədər bu müqavilələri parlamentdə ratifikasiyaya verə bilməmişik. Çünki bir neçə məsələ Gürcüstan ilə bu günə qədər həll edilməyib. Bilirsiniz ki, bu yaxın zamanlarda Türkiyənin nümayəndə heyəti Gürcüstanda və Azərbaycanda olmuşdur. Onlar Gürcüstan prezidenti Eduard Şevardnadzeyə və mənə prezident Süleyman Dəmirəlin məktublarını vermişlər. Bu barədə də danışmaq lazımdır. Çünki bunu gecikdirmək olmaz. Türkiyə də maraqlıdır ki, bu gecikməsin. Biz də maraqlıyıq, təbii ki, Gürcüstan da maraqlıdır. Amma Gürcüstan bəzi məsələləri ortaya atıb. Bunlar bizim üçün uyğun məsələlər deyildir Türkiyə üçün də uyğun deyildir. Bu barədə də fikir mübadiləsi aparacağıq. Ümumiyyətlə, ölkələrimiz arasındakı əlaqələri daha da inkişaf etdirmək, genişləndirmək məsələləri də bizim qonşularımızla danışıqların əsas mövzudur. Görürsünüz, qısamüddətli səfərə gedirəm amma, nə qədər məsələ var.

S u a l: *Cənab prezident, Bakı-Ceyhan müqaviləsi imzalanmamışdan əvvəl Gürcüstan indiki şərtlərini irəli sürmürdü. İndi nəyə görə bu şərtlər irəli sürülür?*

C a v a b: Sürmürdü, yox. Siz bunu onlardan soruşun.

S u a l: *Cənab prezident, Azərbaycanın Avropa Şurasına üzv olması məsələsi nə yerdədir?*

C a v a b: Necə nə yerdədir? Biz Avropa Şurası ilə əməkdaşlıq edirik və lazımı danışıqlar aparırıq. Yəqin ki, vaxtı gələndə bunların hamısı həll olunacaqdır. [165-166]

S u a l: *Cənab prezident, Şimali Qafqazdakı vəziyyəti səfəriniz zamanı müzakirə edəcəksinizmi?*

C a v a b: Əlbəttə ki, biz bu barədə fikir mübadiləsi aparmalıyıq. Şimali Qafqazdakı, Çeçenistandakı vəziyyətə nə Türkiyə, nə də Azərbaycan müdaxilə edir. Ancaq təəssüf ki, Rusiyanın mətbuat orqanları, hətta rəsmi dairələri axır zamanlar bir çox əsassız bəyanatlar veriblər. Bu da bizi çox narahat edibdir. Bilirsiniz ki, dünən Azərbaycanın Xarici İşlər Nazirliyi Rusiyanın bu hərəkətlərinə görə bu barədə çox sərt bəyanat veribdir. Yəqin ki, biz bu barədə də danışacağıq, bu mövzu kənarında qala bilməz. Çünki Rusiyanın mətbuat orqanları, rəsmi dairələri də bəzən çalışırlar sübut etsinlər ki, guya bu terrorçular, yaraqlılar Türkiyədən, başqa Şərqi ölkələrindən gəlib Azərbaycandan, Gürcüstandan keçirlər və buradan silah-sursat keçir. Bu, tamamilə yalan sözdür, böhtandır, iftiradır. Heç bir belə fakt yoxdur. Kiyevdə olarkən mən bu barədə Baş nazir, indi prezident səlahiyyətlərini həyata keçirən Vladimir Putinlə də danışdım, ona da dedim. Yəqin ki, biz bu barədə də söhbət edəcəyik.

S u a l: *Cənab prezident, Bakı-Ceyhan neft boru kəməri ilə bağlı Gürcüstanın sərt mövqeyi barədə nə deyərdiniz?*

C a v a b: Bilirsiniz, siz düzgün demirsiniz. Sərt mövqe yoxdur. Gürcüstanın müəyyən şərtləri var. Hərə istəyir ki, burada öz problemini ölkəsi üçün daha da faydalı həll etsin. Mən elə hesab edirəm ki, burada həll oluna bilməyən elə bir problem yoxdur. Bunların hamısı həll olunacaqdır.

S u a l: *Cənab prezident, indiki gərgin münasibətlərdə İrana Sizin qarşısındakı səfəriniz barədə nə deyə bilərsiniz?*

C a v a b: Nə gərgin münasibətlərdir? İranla bizim gərgin münasibətlərimiz yoxdur. Sən bunu haradan götürmüşən? Mən bəyan etmişəm ki, İranla bizim çox yaxşı münasibətimiz var. Bu günlərdə mən Yeni Azərbaycan Partiyasının qurultayındakı çıxışında hətta qeyd etdim ki, mənim İstanbulda irəli [166-167] sürdüyüm Cənubi Qafqazda təhlükəsizlik və əməkdaşlıq paktı yaranmasında İran da iştirak etməlidir. İranın prezidenti məni dəvət edibdir, mən də, şübhəsiz ki, həmin dəvəti bu yaxınlarda həyata keçirəcəyəm.

S u a l: *Cənab prezident, Aram Sarkisyanın Dağlıq Qarabağla bağlı son təklifinə Sizin münasibətiniz?*

C a v a b: Elə bir təklif mənə məlum deyil.

S u a l: *Cənab prezident, sammitdə Siz Koçaryanla görüşəcəksinizmi?*

C a v a b: Görüşəcəyəm. Hələ Moskvada da görüşəcəyəm, lap arxayın olun.

S u a l: *Cənab prezident, Cövhərqala alındığı halda rus qoşunlarının Azərbaycana və Gürcüstanına girməsi ehtimalı varmı?*

C a v a b: Bilirsiniz, mən istəyirəm ki, siz bu sualları verməyəsiz. Çünki bunlar əsassız suallardır. Orada Rusiya öz daxili işi ilə məşğuldur. Nə üçün sən deyəsən ki, Qroznının, nə bilim, alınmasından sonra onlar Azərbaycana müdaxilə edəcəklər? Buna bir əsas yoxdur.

Yaxşı, sağ olun. [167]

**TÜRKİYƏ PREZİDENTİ SÜLEYMAN
DƏMİRƏLİN VƏ AZƏRBAYCAN PREZİDENTİ
HEYDƏR ƏLİYEVİN TÜRKİYƏNİN VƏ
ANKARADA AKKREDİTƏ OLUNMUŞ XARİCİ
ÖLKƏLƏRİN JURNALİSTLƏRİ QARŞISINDA
BƏYANATLARI**

9 yanvar 2000-ci il

Ankara,

Esenboğa hava limanının Şərəf salonu

Türkiyə Prezidenti Süleyman Dəmirəlin bəyanatı

Dost Azərbaycanın dəyərli cümhur başkanı, əziz qardaşım Heydər Əliyevi Ankarada görməkdən şərəf duyduğumu bildirir və «Xoş gəlmisiniz!» deyirəm.

Biz Türkiyə ilə dost, qardaş Azərbaycan arasındakı münasibətləri, əlaqələri də, bölgədəki vəziyyəti də bərabər nəzərdən keçirəcək, müzakirə edəcəyik. Biz Qafqazda sülh arayıırıq.

Bildiyiniz kimi, Azərbaycanın torpaqlarının önəmli bir hissəsi işğal altındadır və bir milyona yaxın qardaşımız illərdən bəri çadırlarda yaşamaqdadır. Onlar evlərindən, yerlərindən-yurdlarından uzaq düşmüşlər. Ötən illərdə sülh üçün əhəmiyyətli, önəmli zəhmətlər sərf edilmişdir. Bu işlər, təbii ki, davam etdiriləcəkdir. Bütün Qafqazda sülh Qafqazda yaşayan hər kəs üçün əhəmiyyətlidir, Azərbaycan üçün əhəmiyyətlidir və nəhayət, qafqazlıların qonşusu olan Türkiyə üçün fəvqəladə önəmlidir. Arzu edirik ki, 2000-ci il Qafqaza sülh gətirsin və bu, bir təmənnadır. Bunun üçün zəhmət sərf [168-169] olunması davam etdiriləcək. Ümid edirik ki, Azərbaycanın cümhür başkanı, dəyərli qardaşım Heydər Əliyevin müdrik, uzaqgörən siyasəti nəticəsində bölgədə sülhə nail olunacaqdır. Bir daha «Xoş gəlmisiniz!» deyirəm.

Azərbaycan Prezidenti Heydər Əliyevin bəyanatı

Əziz dostum, qardaşım, prezident hörmətli Süleyman Dəmirəl!

Hörmətli mətbuat nümayəndələri!

Mən çox məmnunam ki, bu gün, bayram günü Türkiyədəyəm və dostlarımla, qardaşlarımla bir yerdəyəm. Mən buraya cümhur başkanı, dostum Süleyman Dəmirəlin dəvəti ilə qısa bir müddətli işgüzar səfərə gəlmişəm.

İlk öncə, hörmətli dostum, qardaşım Süleyman Dəmirəl, Sizi, Sizin simanızda bütün Türkiyə xalqını, Türkiyənin vətəndaşlarını həm Yeni il – 2000-ci il münasibətilə, həm də bizim hamımız üçün, müsəlmanlar üçün çox əziz olan Ramazan bayramı münasibətilə təbrik edirəm və Türkiyə Cümhuriyyətinə, Türkiyə xalqına sağlıq, xoşbəxtlik, səadət və işlərində uğurlar arzulayıram.

Mənim buraya gəlməyimin məqsədi və məramını dostum, hörmətli cümhur başkanı Süleyman Dəmirəl artıq söylədi. Bu, həqiqətən belədir və bunun da səbəbi ondan ibarətdir ki, Türkiyə ilə Azərbaycan

---

arasında mövcud olan əlaqələr yüksək dərəcəli dostluq və qardaşlıq əlaqələridir. Ona görə də biz bir çox məsələlərin- həm dünya, beynəlxalq məsələlərin həll olunmasında, həm bölgəmizdə olan məsələlərin həll olunmasında, başqalarında öz ölkələrimizin, öz dövlətlərimizin siyasətini müəyyən etmək üçün, yaxud da konkret tədbirlərini müəyyən etmək üçün daim məsləhətləşirik, görüşürük. Bu məsləhətlər, bu görüşlər, bu danışıqlar hər iki tərəf üçün fayda [169-170] veribdir. Mən şəxsən deyə bilərəm ki, bu, Azərbaycan üçün çox faydalıdır və yeddi ilə yaxındır ki, hörmətli dostum, qardaşım Süleyman Dəmirəl Türkiyənin cümhur başkanı olduğu dövrdə mən Azərbaycan prezidenti kimi, bu görüşlərdən, bu danışıqlardan, bu məsləhətləşmələrdən həmişə böyük faydalar almışam.

Güman edirəm ki, bu müddətdə də biz bir çox məsələləri müzakirə edəcəyik. Həqiqətən bizim bölgəmizdə olan vəziyyəti müzakirə edəcəyik, ümumiyyətlə, Qafqazda indi yaranmış gərgin vəziyyət haqqında fikir mübadiləsi aparacağıq və ən əsası, – Ermənistan–Azərbaycan münaqişəsinin sülh yolu ilə həll olunması barəsində fikir mübadiləsi, danışıqlar aparacağıq.

Bilirsiniz ki, bu problem artıq 12 ildir ki, mövcuddur. Beş il bundan öncə Azərbaycan ilə Ermənistan arasında atəşkəs sazişi, anlaşması əldə olunubdur. İndi savaq yoxdur, atəşkəs vardır, ancaq sülh də yoxdur. Azərbaycanın torpaqlarının 20 faizi Ermənistan silahlı qüvvələrinin işğalı altındadır və bu işğal olunmuş torpaqlardan bir milyondan artıq azərbaycanlılar zorla çıxarıblar. İndi onların tam əksəriyyəti çadırlarda yaşayır. Bax, burada bu qarı görürəm, soyuğu görürəm. Bilin ki, Azərbaycanda da belədir. Belə bir vəziyyətdə, qışın soyuğunda, yayın istisində, yağışda, yaxud başqa hallarda çadırın içərisində bu qədər yaşamaq çox ağır bir haldır. Amma yaşayırlar, dözürlər və ümid edirlər ki, məsələ sülh yolu ilə həll olunacaqdır. Ümidlərinin də çoxu onunla bağlıdır ki, biz Türkiyə ilə bu barədə daim iş birliyi edirik.

Türkiyə birinci bizim dostumuzdur, bizim üçün ən yaxın ölkədir. Ermənistan–Azərbaycan münaqişəsində Türkiyə həmişə Azərbaycanın haqq işini dəstəkləyibdir, müdafiə edibdir. Bütün beynəlxalq təşkilatlarda, hər yerdə Türkiyə hökuməti, Türkiyənin cümhur başkanı həmişə Ermənistanı Azərbaycana təcavüz etmiş bir dövlət kimi qiymətləndiribdir, bildiribdir və eyni zamanda Türkiyə ATƏT-in Minsk qrupunun üzvüdür. [170-171]

Bilirsiniz ki, bu məsələnin sülh yolu ilə həll olunması ilə ATƏT məşğul olur. ATƏT də bundan ötrü hələ 1992-ci ildə Minsk qrupu yaradıbdır. Bu Minsk qrupunun üzvlərinin biri də Türkiyədir. Bir də ki, bu məsələnin həll olunmasında təkə ATƏT-in Minsk qrupunun üzvü kimi yox, Türkiyənin iştirakı olmadan bu məsələlər tamamilə həll edilə bilməz. Çünki Ermənistanla Türkiyənin böyük bir sərhədi vardır və Türkiyə Azərbaycanın yaxın dostudur. Qafqazda olan problemlər Türkiyəsiz həll edilə bilməz.

Məsələn, mən İstanbul zirvə görüşündə belə bir təklif irəli sürdüm ki, Cənubi Qafqazda təhlükəsizlik, sülh və əməkdaşlıq paktı yaransın. Bu paktın yaranmasında da mən bir neçə dövlətə müraciət etdim. Birinci növbədə Türkiyəyə. Çünki Türkiyəsiz bunları etmək mümkün deyildir.

Bunların hamısına görə də mən buraya gəlmişəm. Azərbaycan xalqının Türkiyə xalqına salamını, hörmət və ehtiramını gətirmişəm və bütün Azərbaycan xalqı adından Sizi və bütün Türkiyə vətəndaşlarını bu bayram günləri münasibətilə ürəkdən təbrik edirəm. Sizin hamınıza cansağlığı, yeni-yeni uğurlar arzulayıram. [171]

TÜRKİYƏ CÜMHURİYYƏTİNİN PREZİDENTİ
SÜLEYMAN DƏMİRƏL İLƏ
GÖRÜŞDƏ* SÖHBƏT

Ankara, «Çankaya» köşkü

9 yanvar 2000-ci il

Süleyman Dəmirəl: Əziz dostum, qardaşım, cənab Heydər Əliyev! Xoş gəlmisiniz. Sizinlə hər görüşdən böyük sevinc duyuram. Mən Sizi, bütün Azərbaycan xalqını Yeni il və müqəddəs Ramazan bayramı münasibətilə ürəkdən təbrik edirəm. Dəvətimi qəbul edərək Ankaraya gəldiyinizə görə təşəkkür edirəm. Əminəm ki, 2000-ci ildə Qafqazın bütün ölkələrində sülh bərqərar ediləcək, Ermənistan – Azərbaycan münaqişəsinin sülh yolu ilə aradan qaldırılması üçün səylər daha da artırılacaq və bu münaqişə Sizin uzaqgörən siyasətiniz nəticəsində öz həllini tapacaqdır.

Heydər Əliyev: Dəvətə və xoş sözlərə görə minnətdarlığımı bildirirəm, əziz dostum, qardaşım Süleyman Dəmirəl. 2000-ci il və müqəddəs Ramazan bayramı münasibətilə Sizi və bütün Türkiyə Cümhuriyyətini və xalqını ürəkdən təbrik edirəm.

Azərbaycanın haqq işini Türkiyənin daim müdafiə etməsini, Ermənistanın respublikamıza təcavüzünü qətiyyətlə pisləməsini biz yüksək qiymətləndiririk. Hazırda Ermənistan – Azərbaycan münaqişəsinin sülh yolu ilə həll olunması üçün [172-173] ATƏT-in Minsk qrupu çərçivəsində və birbaşa danışıqlar aparılır.

Süleyman Dəmirəl: Bu bizə böyük ümidlər verir. Mən Azərbaycan–Türkiyə əməkdaşlığının hazırkı vəziyyətini yüksək dəyərləndirirəm. İkitərəfli əlaqələrimizin bütün sahələrdə daha da möhkəmləndirilməsi və durmadan inkişaf etdirilməsi vacibdir.

Heydər Əliyev: Mən ATƏT-in İstanbul zirvə görüşünün nəticələrini və bu sammit keçirilən zaman Bakı-Ceyhan əsas ixrac neft boru kəməri barədə ən yüksək səviyyədə imzalanmış sazişi tarixi hadisə kimi qiymətləndirirəm. Bu kəmərin tikintisinin sürətləndirilməsi zəruridir.

Ermənistan- Azərbaycan münaqişəsinin sülh yolu ilə aradan qaldırılması da mühüm məsələdir.

Süleyman Dəmirəl: Türkiyə Cümhuriyyəti qardaş Azərbaycan xalqını həmişə dəstəkləyir və dəstəkləyəcəkdir. Sizinlə görüşüm və etdiyimiz söhbətlər həmişə olduğu kimi, bir daha iki qardaş xalqın rifahına xidmət edəcəkdir. [173]

---

* Görüşdə Türkiyənin xarici işlər naziri İsmayıl Cəm iştirak edirdi.

TÜRKİYƏ RESPUBLİKASI SİLAHLI QÜVVƏLƏRİ
BAŞ QƏRARGAHININ RƏİSİ, ORDU GENERALI
HÜSEYN KIVRIKOĞLU İLƏ GÖRÜŞDƏ SÖHBƏT

Ankara, «Çankaya» köşkü

10 yanvar 2000-ci il

Hüseyn Kıvrıkoğlu: Sizi gördüyümə çox şadam.

Heydər Əliyev: Mən mətbuat nümayəndələrinin yanında sizi və sizin şəxsinizdə qəhrəman türk ordusunu, Türkiyə xalqını Ramazan bayramı, Yeni il münasibətilə bir daha təbrik edirəm. Sizə cansağlığı, səadət, türk ordusuna böyük uğurlar arzulayıram.

2000-ci il əsrimizin sonuncu ilidir, biz XXI əsrə, üçüncü minilliyə doğru gedirik. Arzu edirəm ki, bu il də, gələcəkdə də Türkiyə daha da güclü, qüdrətli bir dövlət olsun. Türk ordusu indiyə qədər olduğu kimi, böyük öndər Atatürkün yolu ilə gedərək daha da güclənsin və Türkiyənin təhlükəsizliyinin, bölgədə sülhün, əmin-amanlığın təmin edilməsində öz xidmətlərini göstərsin.

Hüseyn Kıvrıkoğlu: Cənab prezident, səmimi sözlərinizə görə təşəkkür edirəm. Əziz dost və qardaş cümhur başkanı hörmətli cənab Heydər Əliyev, mən Sizi Türkiyədə yenidən görməyimdən çox məmnunam. Mən də Sizi və Sizin şəxsinizdə Azərbaycan xalqını və silahlı qüvvələrini Ramazan bayramı, Yeni il – 2000-ci il münasibətilə səmimi-qəlbdən təbrik edirəm, ölkənizə sülh arzulayıram.

Heydər Əliyev: Yeni üçüncü minillikdə bütün dünyada, eləcə də Qafqazda sülhün bərqərar olması öz müstəqil [174-175] dövlətini yaratmış biz azərbaycanlılar üçün də çox mühümdür. Biz Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsinin sülh yolu ilə aradan qaldırılmasını, Azərbaycan ilə Türkiyə arasında ikitərəfli əlaqələrin daha da möhkəmləndirilməsini istəyirik. Siyasətimiz də bu istiqamətdədir.

Hüseyn Kıvrıkoğlu: Cənab prezident, Türkiyə ordusu həmişə Vətənin, sülhün keşiyində durub və duracaqdır.

Heydər Əliyev: Mən buna əminəm. Sizinlə görüşümdən çox məmnunam və Sizi Azərbaycana rəsmi səfərə dəvət edirəm.

Hüseyn Kıvrıkoğlu: Təşəkkür edirəm, cənab prezident. Sizin dəvətinizi məmnunluqla qəbul edirəm. [175]

**TÜRKİYƏ BAŞ NAZİRİNİN MÜAVİNİ,
DÖVLƏT BAXÇƏLİ İLƏ GÖRÜŞDƏ
SÖHBƏT**

Ankara, «Çankaya köşkü»

10 yanvar 2000-ci il

Heydər Əliyev: Hörmətli dostum Dövlət Baxçəli, mən sizinlə görüşməyimdən məmnunam. Bilirsiniz ki, mən cümhur başkanı Süleyman Dəmirəlin dəvəti ilə Türkiyəyə qısamüddətli işgüzar ziyarətə gəlmişəm. Sizinlə görüşüb yaxından tanış olmağımdan çox məmnunam. Mən sizi Ramazan bayramı, yeni il – 2000-ci il münasibətilə təbrik edirəm. Sizin şəxsinizdə Türkiyə Cümhuriyyətinin hökumətini, xalqını, sizin partiyanın üzvlərini və Türkiyənin bütün vətəndaşlarını Türkiyənin ən yaxın dostu olan Azərbaycan xalqı, vətəndaşları adından təbrik edirəm. Arzu edirəm ki, 2000-ci il Türkiyə üçün, Türkiyə xalqı üçün daha da uğurlu olsun.

Biz görürük ki, Türkiyənin yeni hökuməti çox yaxşı nəticələr əldə edir, bu hökumətin böyük nailiyyətləri vardır. Arzu edirəm ki, belə nailiyyətlər davam etsin, hökumətiniz apardığı işləri sona qədər davam etdirə bilsin və daha yeni nailiyyətlər qazansın.

Türkiyə–Azərbaycan dostluğu, qardaşlığı sizə məlumdur. Bu dostluq, qardaşlıq münasibətləri Azərbaycan üçün çox böyük əhəmiyyət daşıyır və ön sırada durur. Azərbaycan öz dövlət müstəqilliyini əldə etdikdən sonra qardaş Türkiyə ilə əlaqələr daim inkişaf etmiş, möhkəmlənmişdir. Türkiyə dövlətinin hörmətli prezidenti, Baş naziri, Baş nazirin müavinləri, [176-177] millət vəkilləri həmişə Azərbaycana dostluq, qardaşlıq münasibətləri göstərirlər. Azərbaycanda da Türkiyəyə dost və qardaş münasibəti bəsləyirlər. Ona görə də Azərbaycan xalqı Türkiyəni həmişə sevir və sevəcəkdir. Mən bu xoş arzularımı sizə bildirmək istəyirdim.

Dövlət Baxçəli: Hörmətli prezident, mən Sizinlə görüşümdən böyük şərəf duyduğumu bildirirəm. Zati-aliləri, mən Sizi və Sizin şəxsinizdə qardaş Azərbaycan xalqını müqəddəs Ramazan bayramı və 2000-ci il münasibətilə təbrik edirəm, Azərbaycan xalqına səadət arzulayıram.

Zati-aliləri, mən onu da deməliyəm ki, bizim qəlbimizdə Azərbaycanın xüsusi yeri vardır. Azərbaycan müstəqil bir dövlət olduqdan sonra respublikanızda gedən demokratik prosesləri və sizin rəhbərliyinizlə hüquqi demokratik dövlət quruculuğu sahəsində görülən işləri biz yüksək qiymətləndiririk. Türkiyə hər zaman Azərbaycanla bərabər olmağı arzulamışdır və bundan sonra da həmişə olacaqdır.

Bizim Azərbaycanda könül bağımız, xan bağımız vardır. Zati-alinizin cümhur başkanlığı dövründə Azərbaycanda irəliyə doğru çox böyük addımlar atılmışdır. Biz cənab Heydər Əliyevin xidmətləri sayəsində İstanbulda imzalanmış Bakı-Ceyhan əsas ixrac neft boru kəməri barədə sazişi yüksək dəyərləndiririk və hesab edirik ki, bu kəmərlər ölkələrimiz arasındakı əməkdaşlığı daha da möhkəmləndirəcək, bölgədə sülhün, əmin-amanlığın bərqərar edilməsinə kömək göstərəcəkdir.

Zati-aliləri, mən Sizi Türkiyədə görməkdən məmnunluq duyduğumu bir daha bildirmək istəyirəm.

Heydər Əliyev: Səmimi sözlərə görə Sizə təşəkkür edirəm, cənab Baxçəli. Sizə məlumdur ki, Ermənistanın Azərbaycana təcavüzü nəticəsində torpaqlarımızın 20 faizi işğal altındadır. Bir milyondan

---

çox vətəndaşımız yerindən-yurdundan zorla qovularaq çadırlarda ağır şəraitdə yaşayır. **[177-178]** Bu münaqişənin sülh yolu ilə aradan qaldırılması üçün ATƏT-in Minsk qrupu çərçivəsində və birbaşa danışıqlar aparılır.

D ö v l ə t B a x ç ə l i: Qafqazda baş verən hadisələr bizi çox narahat edir. Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsinin sülh yolu ilə həll edilməsi olduqca vacibdir.

H e y d ə r Ə l i y e v: Bu, doğrudan da mühüm şərtidir. Biz sülh yolunu üstün tuturuq. Biz xalqlarımızın rifahı naminə hələ çox işlər görməliyik. Bakı–Ceyhan əsas ixrac neft boru kəmərinin tikintisi sürətləndirilməlidir. Quruculuq planlarımız çoxdur. Lakin biz ilk növbədə torpaqlarımızın qaytarılmasını, problemin sülh yolu ilə həll olunmasını istəyirik.

Əziz dostum Dövlət Baxçəli, səmimi söhbətimizdən razı qaldığımı bildirirəm və bir daha Sizi Azərbaycana rəsmi səfərə dəvət edirəm.

D ö v l ə t B a x ç ə l i: Cənab prezident Heydər Əliyev! Dəvətə görə minnətdarlığımı bildirirəm və dəvəti məmnunluqla qəbul edirəm. **[178]**

TÜRKİYƏNİN BAŞ NAZİRİ
BÜLƏND ECEVİT İLƏ GÖRÜŞDƏ
SÖHBƏT

Ankara, «Cankaya» köşkü

10 yanvar 2000-ci il

Bülənd Ecevit: Qardaş Azərbaycanın hörmətli cümhur başkanı cənab Heydər Əliyevi Ramazan bayramında Türkiyədə, Ankarada görməkdən böyük məmnunluq duyuram. Möhtərəm cənab Heydər Əliyev ilə tez-tez görüşməyimiz bölgəmizdəki vəziyyət, ölkələrimiz arasındakı əlaqələrin genişləndirilməsi məsələlərinin vaxtaşırı müzakirə edilməsi baxımından çox dəyərlidir. Bu gün biz bu məsələləri yenidən, bir daha müzakirə edəcəyimizdən çox məmnunluq.

Hörmətli cənab prezident, xoş gəlmisiniz!

Heydər Əliyev: Hörmətli Baş nazir, əziz dostum!

Səmimi sözlərə görə təşəkkürümü bildirirəm. Mən Ramazan bayramında Türkiyədə olmağımdan həddindən ziyadə məmnunam. Doğrudur, bu bayram günü mənim buraya gəlməyim bayram edənlərə bəlkə bir az problem yaradıbdır. Çünki biz görüşlər keçiririk, danışıqlar aparırıq. Hörmətli cümhur başkanı Süleyman Dəmirəl məni Türkiyəyə dəvət edəndə dedim ki, bayram edirsiniz, bayram günü gəlib sizin işlərinizə mane olacağam. Amma cənab Süleyman Dəmirəl dedi ki, bayram günü sizin gəlməyiniz daha da yaxşı olacaqdır.

Hesab etdim ki, bayram günü Türkiyədə olmaq mənim üçün fəvqəladə gözəl bir işdir. Çünki biz də Ramazan bayramını qeyd edirik, amma biz bunu sovet dövləti dağılandıqdan sonra edirik. O vaxta qədər bizdə din yasaq idi, Ramazan [179-180] bayramını keçirmək olmazdı. Amma mənim anam, atam Ramazan ayında daim bütün ibadətləri keçirərdilər. Gənclər yox, insanların çoxu Ramazan bayramını o vaxt özləri bayram edirdilər. Ancaq həm Ramazan, həm də Qurban bayramları dini bayramlar olduğuna görə 70 il Azərbaycanda yasaq edilmişdi. Mənim anam Ramazan bayramında yeməklər, şirin çörəklər bişirərdi.

Biz bu bayramı Azərbaycan müstəqillik qazandıqdan sonra qeyd edirik. Amma indi biz Ramazanı bir gün bayram edirik, siz isə bu bayramı üç gün qeyd edirsiniz. Türkiyə bu bayramın məkanıdır. Biz isə bu bayramda yeni adamlarıq. Ona görə də bayram günündə Türkiyədə olmaq mənim üçün çox gözəldir.

Mən çox məmnunam, Ramazan bayramı və Yeni il – 2000-ci il münasibətilə sizi təbrik edirəm. Sizi və sizin şəxsinizdə Türkiyə Cümhuriyyətinin hökumətini, xalqını, vətəndaşlarını təbrik edirəm. Sizə uğurlar arzulayıram.

Mən sizinlə yaxın vaxtlarda görüşmüşdüm. Görürəm ki, ötən qısa zamanda Türkiyənin hökuməti – 57-ci hökumət çox bacarıqlı işlər aparır, çox yaxşı nailiyyətlər əldə edir, ölkənin iqtisadiyyatında çox gözəl dəyişikliklər baş verir. Türkiyənin Avropa Birliyinə üzvlüyə namizəd qəbul edilməsi sizi sevindiriyi qədər bizi də sevindirdi. Bu və bunun kimi bir neçə digər işlər 57-ci hökumətin vaxtında baş vermiş nailiyyətlərdir.

Mən bütün bunlara görə sizi təbrik edirəm. Ümidvar olduğumu bildirmək istəyirəm ki, sizin hökumətiniz, Baş nazir olduğunuz hökumət bundan sonra da belə uğurlar əldə edəcəkdir, apardığı işləri sona çatdıracaqdır və öz fəaliyyəti dövründə Türkiyəni daha da yüksəklərə qaldıracaqdır.

Bülənd Ecevit: Xoş sözlərə və təbrikə görə Sizə bir daha minnətdarlığımı bildirirəm. Ymidvaram ki, İsveçrənin Davos şəhərində keçiriləcək iqtisadi forumda görüşəcəyik. [180]

TÜRKİYƏ PREZİDENTİ
SÜLEYMAN DƏMİRƏLİN VƏ
AZƏRBAYCAN PREZİDENTİ
HEYDƏR ƏLİYEVİN AZƏRBAYCANIN,
TÜRKİYƏNİN VƏ ANKARADA
AKKREDITƏ OLUNMUŞ XARİCİ ÖLKƏLƏRİN
JURNALİSTLƏRİ QARŞISINDA BƏYANATLARI

Ankara, Esenboğa hava limanının şərəf salonu

10 yanvar 2000-ci il

Türkiyə Prezidenti Süleyman Dəmirəlin bəyanatı

Qardaş, qonşu və dost Azərbaycanın dəyərli cümhur başkanı, əziz qardaşım, hörmətli Heydər Əliyevin qısamüddətli işgüzar səfəri artıq başa çatır. İndi onlar Azərbaycana dönmək ərəfəsindədirlər. Ziyarət qısamüddətli idi, amma zaman və faydalılığı baxımından fəvqəladə bir ziyarət idi. İkitərəfli əlaqələrimiz və bölgədəki vəziyyət barəsində qarşılıqlı danışıqlar, fikir mübadiləsi apardıq.

Ölkələrimiz arasındakı ikitərəfli əlaqələr mükəmməldir. Bu əlaqələrin daha da yaxşı inkişaf etdirilməsi qərarındayıq. Bölgədəki ən əsas məsələ, təbii ki, Qafqazda sülhün yaradılmasıdır. Qafqazda sülh üçün Türkiyə sülhə fəvqəladə səmimi dəstəklərini hər zaman vermişdir və verməyə də davam edəcəkdir. İstər Qafqazın, istərsə də Orta Asiyanın Avrasiya qitəsi olaraq bir-birinə daha çox yaxınlaşması, qaynayıb-qarışması məsələsində neft, qaz boru xətlərinin inşasının gerçəkləşdirilməsi çox böyük əhəmiyyət daşımaqdadır. İstan[181-182]bulda 19 noyabr tarixində imzalanmış anlaşmaların tam həyata keçirilməsi üçün səylər sərf edirik. Bu işdə də qərarlı olduğumuzu təkrarən dünyaya bildirmək istəyirəm. Bütün bunları müzakirə etdik. Ümumiyyətlə, bu səfər iki ölkənin münasibətlərinə yararlı, bölgədə sülhə yararlı bir ziyarət olmuşdur.

Mənim sizə söyləmək istədiyim bu qədər.

***

Azərbaycan Prezidenti Heydər Əliyevin bəyanatı

Dəyərli mətbuat nümayəndələri, xanımlar, cənablar!

Əziz qardaşım, dostum, Türkiyənin cümhur başkanı Süleyman Dəmirəlin dəvəti ilə mən dünən Ankaraya, Türkiyəyə gəlmişəm və indi də artıq yola düşürəm, Bakıya dönürəm. Mən bu dəvətə görə və burada mənə göstərilən çox böyük dostluq, mehribanlıq, qardaşlıq münasibətinə görə dostum, qardaşım, cümhur başkanı Süleyman Dəmirələ təşəkkürümü bildirirəm.

Türkiyəyə hər dəfə gəlmək mənim üçün böyük bir hadisədir, yəni böyük bir sevinc hadisəsidir. Bu dəfə mən Türkiyəyə mübarək Ramazan bayramı günü gəlmişəm. Mən bir tərəfdən rahatsız idim ki, Ramazan

bayramı zamanı – insanlar bayram edib, istirahət etdiyi zaman mən buraya gəlib bu istirahətə mane olacağam. Amma eyni zamanda düşündüm ki, bu Ramazan bayramını Türkiyədə çox gözəl keçirirlər. Bizdə, Azərbaycanda Ramazan bayramı 7-8 il bundan öncə bərpa olunubdur. Ondan öncə, Sovetlər Birliyi dövründə Azərbaycanda din qadağan, yasaq olunduğuna görə, Ramazan bayramı da dini bayram olduğuna görə bu qadağan idi. İndi isə insanlar çox qısa bir zamanda öz dinini dəstəklədi, aldı və Ramazan bayramı da keçirilir. Amma Türkiyədəki kimi yox. [182-183]

Mən televiziya vasitəsilə baxdım: insanlar nə qədər sevinirlər, mahnılar söyləyirlər, rəqslər edirlər. Mən bu gün 10 dəqiqə televiziya baxdım. Bir azəri mahnısını çox gözəl oxudular və rəqs etdilər. Mənim ürəyim sevindi. Ona görə də məhz bu gün – Ramazan bayramı günü burada olmağım məni daha da sevindirmişdir.

Ancaq təbiidir, mənim ziyarətim gəzmək üçün, istirahət üçün deyil. Mənim ziyarətim hər dəfə işlər görmək üçündür və dostum, qardaşım Süleyman Dəmirəl də elədir, – gecə də, gündüz də çalışır. Onun üçün bayram da yoxdur, bazar da yoxdur, başqa günlər də yoxdur. Ona görə biz dünən də, bu gün də görüşüb çox dəyərli söhbətlər, danışıqlar apardıq. Mənim ən əsas danışıqlarım, söhbətlərim hörmətli cümhur başkanı Süleyman Dəmirəl ilə oldu. O, bəyan etdiyi kimi, biz ölkələrimiz üçün vacib olan bir neçə məsələləri ortaya qoyduq, fikir mübadiləsi apardıq. Bunların içində birinci növbədə Ermənistan–Azərbaycan münaqişəsinin sülh yolu ilə həll edilməsi və Azərbaycanın işğal edilmiş torpaqlarının azad olunması, köçkünlərin, qaçqınların öz yerinə qayıtması məsələsidir. Biz bu məsələni noyabr ayında ATƏT-in İstanbul zirvə görüşündə də çox geniş müzakirə etmişdik-həm hörmətli Süleyman Dəmirəl ilə, həm də prezident Klinton ilə, prezident Şirak ilə, digərləri ilə. Ancaq yenidən tələbat var idi ki, Türkiyə ilə Azərbaycan bu gün bu məsələni bir daha dəyərləndirsinlər, bu məsələ haqqında nə ediləcəkdir – eyni fikirdə olsunlar.

Məmnunam ki, həmişə olduğu kimi, indi də Türkiyə Azərbaycanı dəstəkləyir. Biz bu barədə eyni fikirdəyik və fikrimiz də bundan ibarətdir ki, bu il, yəni 2000-ci ildə mütləq sülh yaransın, Ermənistan–Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ problemi sülh yolu ilə həll olunsun. Mən bu danışıqlardan çox məmnunam və çox məmnunluqla Bakıya dönürəm.

Bakı–Ceyhan boru xəttinin yaranması haqqında biz beş il [183-184] çalışdıq, beş il vuruşduq – birlikdə, Azərbaycan-Türkiyə. Nəhayət, ortaya gətirdik, nail olduq və İstanbul zirvə görüşü zamanı bu anlaşma çox böyük təntənə ilə imzalandı. Bu, dünyada böyük bir hadisə kimi qiymətləndirilibdir. Ancaq indi biz bir mərhələni keçdik. İkinci mərhələ praktiki işlər, yəni bu boru xəttinin inşasına başlanmasıdır. Biz bu barədə də danışıq, fikir mübadiləsi apardıq.

Bizim heyətlər görüşüblər və bu ayın 21–22-də İstanbulda Türkiyə–Azərbaycan–Gürcüstan heyətləri görüşəcəklər və güman edirəm, inanıram ki, orada bütün məsələlər həll olunacaq, çözülecəkdir və biz işə başlayacağıq. Bunu etmək lazımdır. Çünki nə qədər ki, Bakı–Ceyhan boru xətti haqqında, neft kəməri haqqında hazırlıq gedən zaman bizlərə çox əngəl edənələr var idisə, indi də var. Bunlar indi tükənməyiblər. Bəziləri də belə şeylə yayırlar ki, «imzalandı, amma həyata keçirilmir. Bu, real deyil, filan deyil». Amma mən bu gün də bəyan edirəm ki, imzalanan anlaşma həyata keçiriləcəkdir və bu əsrin böyük boru xəttini biz yaradacağıq. Buna heç şübhə yoxdur.

Başqa ikitərəfli münasibətləri də danışıq, müzakirə etdik. Burada heç bir problem yoxdur. Kiçik məsələlər meydana çıxır: hansısa məmur nəşə etmədi, ya etdi, filan. Amma əsas ondan ibarətdir ki, Türkiyə ilə Azərbaycan arasında olan dostluq, qardaşlıq əlaqələri hər gün, günü-gündən genişlənir, inkişaf

---

edir və insanların bunu inkişaf etdirməsi nə qədər önəmlidirsə, o qədər də dövlətlərin, hökumətlərin bu işi həmişə əlində saxlaması, daha da çox dəstək verməsi və öz tərəflərindən lazımı tədbir görməsi vacibdir. Biz Azərbaycanda bunu edirik. Türkiyə də edir. Amma bir çox məsələləri daha da sürətlə irəliyə aparmaq üçün görüşmək lazımdır, danışmaq lazımdır.

Mən bu gün hörmətli Baş nazir Bülənd Ecevit ilə də görüşdüm. Bu barədə, dediyim sözlər, məsələlər haqqında çox ət[184-185]raflı söhbət etdik. Sonra Baş nazirin müavini hörmətli Dövlət Baxçəli ilə görüşdük. Onunla da məsələlər ətrafında çox geniş söhbətlər apardıq. Silahlı Qüvvələrin Baş Qərargahının rəisi hörmətli Hüseyn Kıvrıkoğlu ilə görüşdük. Onunla da bizim iş birliyimiz haqqında danışıqlar apardıq.

Mən bütün bu görüşlərdən, danışıqlardan çox məmnunam. Hesab edirəm ki, bu, Azərbaycan üçün faydalıdır. Düşünürəm ki, Türkiyə üçün də faydalıdır və Türkiyə-Azərbaycan dostluğu, qardaşlığı üçün də faydalıdır.

Mən Sizə, əziz dostum, bir daha təşəkkür edirəm və üzr diləyirəm ki, mən Sizə bu bayram günü bir az əziyyət verdim. Sağ olun. [185]

**TÜRKİYƏDƏN BAKIYA QAYIDARKƏN
BİNƏ HAVA LİMANINDA JURNALİSTLƏRİN
SUALLARINA CAVAB**

10 yanvar 2000-ci il

M ü x b i r: *Cənab prezident, xahiş edirəm, səfəriniz haqqında qısa da olsa məlumat verəsiniz.*

H e y d ə r Ə l i y e v: Çox gözəl təəssüratım var. Hər dəfə Türkiyəyə gedəndə çox gözəl təəssüratlarla geriyyə dönürəm. Bilirsiniz, bu dəfə mən Türkiyədə cəmi 24 saatdan da az olmuşam. Ancaq bu müddətdə çoxlu görüşlərimiz, danışıqlarımız olubdur. Bunların hamısı da çox əhəmiyyətlidir.

Türkiyədə bayramdır. Azərbaycanda Ramazan bayramı bir gün, amma Türkiyədə üç gün qeyd edilir. Orada bu gün də bayramdır, dünən də bayram idi. İnsanlar orada çox gözəl bayram edirlər, mahnılar oxuyurlar, rəqs edirlər, bir-birini ziyarət edirlər.

Bilirsiniz, yəqin Türkiyə televiziya kanalları veribdir. Türkiyənin prezidenti, mənim əziz dostum, qardaşım, hörmətli Süleyman Dəmirəllə çox ətraflı görüşlərimiz, danışıqlarımız olubdur. Türkiyənin Baş naziri hörmətli cənab Bülənd Ecevitlə, Baş nazirin müavini hörmətli cənab Dövlət Baxçəli ilə, Türkiyə Silahlı Qüvvələri Baş Qərargahının rəisi hörmətli cənab Hüseyn Kıvrıkoğlu, xarici işlər naziri hörmətli cənab İsmayıl Cəm ilə çox məsələləri müzakirə etmişik. Mən bütün bu danışıqlardan, müzakirələrdən məmnunam. Ona görə də, görürsünüz, yaxşı əhval-ruhiyyə ilə gəlmişəm.

S u a l: *Cənab prezident, Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin sülh yolu ilə həll edilməsi barədə danışıqlar hansı səviyyədədir? [186-187]*

C a v a b: Ermənistan–Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin sülh yolu ilə həll olunması barədə danışıqlar davam edir. Biz bu danışıqları aparırıq və aparacağıq.

S u a l: *Cənab prezident, Gürcüstan Neft Şirkəti ilə danışıqlar apara bildinizmi?*

C a v a b: Gürcüstan Neft Şirkəti ilə danışıqlar aparılmır, ancaq biz – Türkiyə, Azərbaycan və Gürcüstan qərar qəbul etmişik, yanvar ayının 21–22-də nümayəndə heyətlərimiz görüşəcəklər, maneçilik edən məsələləri aradan qaldıracaqlar və Bakı–Ceyhan neft kəməri tikiləcək, vaxtında işə başlayacaqdır.

S u a l: *Gürcüstanın irəli sürdüyü tələbləri biz qəbul edəcəyik?*

C a v a b: Dedim ki, nümayəndə heyətlərimiz orada görüşüb danışıcaqlar.

S u a l: *Cənab prezident, Türkiyə ilə Ermənistan arasında yolların açılması barədə söhbət oldumu?*

C a v a b: Yox, olmadı və olmaz. Çünki Ermənistan–Azərbaycan münaqişəsi hələ ki, həll olunmayıb, Türkiyə Ermənistana nə yol açacaqdır, nə diplomatik əlaqələr quracaqdır. Türkiyə bunu dəfələrlə bəyan edibdir. Bu, çox prinsiplial məsələdir.

S u a l: *Cənab prezident, Şevardnadze Ankaraya niyə gəlmədi, dəvəti qəbul etmədi?*

C a v a b: Hansı dəvəti?

M ü x b i r: *Sizə verilən məktub ona da verilmişdi.*

H e y d ə r Ə l i y e v: Mən Türkiyəyə o məktuba görə getməmişəm. Elə bilirsiniz ki, mən o məktuba görə oraya getmişəm? Yox, mən bu məktuba görə oraya niyə gedirəm? Məktuba görə telefonla danışırdıq. Siz burada səhv edirsiniz.

Cənab Süleyman Dəmirəl mənə danışdı ki, yanvarın 15-də onun Gürcüstana rəsmi səfəri olacaqdır. Ancaq mənim Türkiyəyə səfərim heç də həmin məktubla əlaqədar deyil. Məktub xırda bir şeydir. [187-188]

S u a l: Cənab prezident, Süleyman Dəmirəlin Gürcüstana səfəri Bakı–Ceyhan boru kəməri ilə əlaqədar yaranan anlaşılmazlıqla bağlı deyil ki?

C a v a b: Yox. Bu, əvvəldən planlaşdırılmış səfərdir.

S u a l: Cənab prezident, üzr istəyirəm, burada çox söz-söhbətlər gəzir ki, Siz Gülhanəyə baş çəkmişiniz, orada həkimlərlə görüşmüşünüz. Siz bunu təkzib edə bilərsinizmi?

C a v a b: Birincisi, bunlar yalandır. İkincisi, sən poliklinikaya gedirsən, yoxsa yox? Sən də, o da, başqası da gedir. İndi bunu niyə bir problem edirsiniz?

M ü x b i r: Biz etmirik, istəyirik ki, Siz təkzib edəsiniz.

H e y d ə r Ə l i y e v: Nəyi təkzib edim? Sizin uydurduqlarınızın hamısını təkzib edirəm.

M ü x b i r: Cənab prezident, Təbriz Universitetinin professoru Çehreqani müraciət edib və Sizdən incikliyi bildirib.

H e y d ə r Ə l i y e v: Bilirsən, mən isə deyirəm, o yalanları danışmayın. Azərbaycan ilə İran arasında əlaqələri gərginləşdirmək istəyən bizim içimizdəki bəzi yaramaz qüvvələr – mən indi bunu əsəbiliklə deyirəm – ortaya problem çıxarırlar, hansı ki, yoxdur. Prezidentin mətbuat xidməti iki-üç gün bundan əvvəl bu barədə məlumat veribdir. Birincisi, Çehreqaninin nə məktubu, nə də buraya gəlmək arzusu var. İkincisi, Azərbaycandan gündə nə qədər adam Təbrizə, Tehrana müalicə olunmaq üçün gedir. İndi İranda tibbi xidmət və tibbi işlər çox ölkələrdən yüksəkdir, Azərbaycandan qat-qat yüksəkdir. Burada gedib Tehrandə ürək-damar cərrahiyyə əməliyyatı keçirirlər, başqa müalicələr alırlar. İndi nə olubdur ki, müalicə almaq üçün buraya gəlsinlər? Bunu sizin dostlarınız yayırlar. Sən hansı qəzətdənsən?

M ü x b i r: Cənab prezident, mən «Turan» agentliyindənəm, müraciət ediblər.

H e y d ə r Ə l i y e v: Elə bu işlərin çoxunu «Turan» yayır. Bunları «Turan» yayır. Belə bir iş yoxdur, hamısı yalandır. Sağ olun. [188]

ÖZBƏKİSTAN RESPUBLİKASININ
PREZİDENTİ ZATİ-ALİLƏRİ
CƏNAB İSLAM KƏRİMOVA

Hörmətli İslam Abduqəniyeviç!

Sizi Özbəkistan Respublikasının prezidenti vəzifəsinə yenidən seçilməyiniz münasibətilə ürəkdən təbrik edirəm.

Prezident seçkilərində qalib gəlməyiniz inandırıcı şəkildə sübut edir ki, qardaş Özbəkistan xalqı ölkənin müstəqilliyini və suverenliyini möhkəmləndirmək, cəmiyyəti demokratikləşdirmək, dərin sosial-iqtisadi dəyişikliklər həyata keçirmək istiqamətində sizin yeritdiyiniz xətti dəstəkləyir.

Azərbaycanın və Özbəkistanın xalqları çoxəsrlik tarixi köklərlə bir-birinə bağlıdır. Əminəm ki, ölkələrimiz arasında ənənəvi dostluq və tərəfdaşlıq münasibətləri xalqlarımızın mənafeyi naminə, regionda sülh, sabitlik və tərəqqi naminə bundan sonra da inkişaf edəcək və möhkəmlənəcəkdir.

Sizə möhkəm cansağlığı, səadət və dövləti fəaliyyətinizdə böyük müvəffəqiyyətlər arzulayıram.

Hörmətlə,

HEYDƏR ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 11 yanvar 2000-ci il [189]

**QVATEMALA RESPUBLİKASININ
PREZİDENTİ ZATİ-ALİLƏRİ
CƏNAB ALVARO ARZUYA**

Hörmətli cənab prezident!

Qvatemala Respublikasının yenidən prezidenti seçilməyiniz münasibətilə sizi ürəkdən təbrik edirəm.

Azərbaycan ilə Qvatemala arasında təşəkkül tapan dostluq münasibətlərinə böyük əhəmiyyət verirəm. Ümidvaram ki, ölkələrimiz arasındakı əlaqələr xalqlarımızın rifahı naminə daim genişlənəcək və inkişaf edəcəkdir.

Sizə möhkəm cansağlığı, işlərinizdə uğurlar, dost Qvatemala xalqına sülh, əmin-amanlıq və firavanlıq arzulayıram.

Hörmətlə,

HEYDƏR ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 11 yanvar 2000-ci il [190]

NEFTÇİ-GEOLOQ XOŞBƏXT YUSİFZADƏYƏ

Hörmətli Xoşbəxt Yusifzadə!

Sizi – Azərbaycanın neft və qaz sənayesinin inkişafında böyük xidmətləri olan tanınmış alim və geoloqu 70 illik yubileyiniz münasibətilə səmimi-qəlbdən təbrik edirəm.

Siz ölkəmizdə zəngin neft yataqlarının kəşf edilməsi və işlənməsinə böyük əmək sərf etmiş görkəmli mütəxəssis kimi tanınırsınız. Xəzər gənizində geniş miqyaslı axtarış-kəşfiyyat işlərinin uğurla yerinə yetirilməsində sizin xidmətləriniz xüsusilə böyükdür. «Bahar», «Azəri», «Çıraq», «Kəpəz» və başqa neft-qaz-kondensat yataqlarının kəşfi bilavasitə rəhbərliyiniz və iştirakınızla həyata keçirilmişdir.

Respublikanın neft və qaz sənayesinin aktual problemlərinin həllinə yönəldilmiş elmi yaradıcılığınız Azərbaycan dəniz neft və qaz-kondensat yataqlarının işlənmə layihələrinin hazırlanıb həyata keçirilməsi, Xəzər dənizinin dərin sahələrində yerləşən neft-qaz yataqlarının mənimsənilməsi üçün elmi metodların tətbiq edilməsində mühüm rol oynamışdır. Neft laylarının açılmasının təkmilləşdirilməsi, neft, qaz və qaz-kondensat yataqlarının işlənməsi üsulları üzrə ixtiralarınız böyük səmərə gətirmiş, fəaliyyətinizdə elmlə istehsalatın sıx bağlılığını əyani nümayiş etdirmişdir. Karbohidrogen ehtiyatlarının hesablanması ilə bağlı proqnozlarınız həmişə təsdiq olunaraq öz dəqiqliyi və mötəbərliyi ilə neft alimləri və mütəxəssisləri arasında nüfuzunuzu daha da artırmışdır.

Görkəmli neftçi alim və peşəkar mütəxəssis kimi topladığınız böyük təcrübə Dövlət Neft Şirkətinin vitse-prezidenti vəzifəsində göstərdiyiniz səylər nəticəsində daha da zənginləşmişdir. Müstəqil Azərbaycan Respublikasının yeni neft strate[191-192]giyasının uğurla həyata keçirilməsində, dünyanın tanınmış neft şirkətləri ilə bağlanmış müqavilələrin gerçəkləşdirilməsində siz böyük əzmkarlıq göstərirsiniz.

Neft sənayesinin inkişafında dövlət mükafatlarına, müxtəlif orden və medallara layiq görülmüş fəaliyyətiniz neftçilərin gənc nəsilləri üçün əsl həyat məktəbidir. Əminəm ki, doğma Azərbaycanımızın tərəqqisi, xalqımızın rifahının yaxşılaşdırılması naminə neft sərvətlərimizin səmərəli işlənməsi və istehsalı uğrunda bundan sonra da var qüvvənizi sərf edəcək və respublikanın neft sənayesi sahələrində yeni nailiyyətlər qazanacaqsınız.

Sizə cansağlığı, xoşbəxtlik və işlərinizdə uğurlar arzulayıram.

HEYDƏR ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 13 yanvar 2000-ci il [192]

AMERİKA BİRLƏŞMİŞ ŞTATLARININ
AZƏRBAYCANDAKI SƏFİRİ
STENLİ ESKUDERO İLƏ
GÖRÜŞDƏKİ SÖHBƏTDƏN

Prezident sarayı

13 yanvar 2000-ci il

Heydər Əliyev: Cənab səfir, Sizi səmimi-qəlbdən salamlayıram.

Stenli Eskudero: Cənab prezident, təşəkkür edirəm, mən çox yaxşıyam. Bu gün çox gözəl hava vardır. Demək istəyirəm ki, qış fəslində Bakının öz gözəlliyi olur və bugünkü hava mənə xüsusi ləzzət veribdir.

Heydər Əliyev: Bu gün doğrudan da hava gözəldir. Səhər tezdən 30 dəqiqə açıq havada gəzdim. Çox gözəl hava var idi.

Stenli Eskudero: Bəli, mən də bu gün səhər öz balaca bağımnda gəzmişəm və idmanla məşğul olmuşam. Bu gün siz də çox gözəl görünürsünüz. Yəqin nə iş görmüsünüzsə, siz çox belə şən əhval-ruhiyyədə görünürsünüz.

Heydər Əliyev: Elədir. Mən gərək həmişə belə əhval-ruhiyyədə olam. Belə olmasam işləmək mümkün deyildir. İş nə qədər ağır olsa da, nə qədər çətin olsa da gərək yaxşı əhval-ruhiyyədə olasan, nikbin olasan ki, bütün bu çətin işlərin öhdəsindən gələ biləsən.

Stenli Eskudero: Həm də hərdən çox incə yumor hissini olmasa da köməyə gəlir.

Heydər Əliyev: Bəli, o da lazımdır. **[193-194]**

Stenli Eskudero: Cənab prezident, ümidvaram ki, bu gün mənim verəcəyim xəbər sizin yaxşı əhval-ruhiyyənin davam etməsinə yardımçı olacaqdır. Gələn həftə Bakıda bu regionda təmsil olunan Amerika səfirlərinin və həmçinin Vaşinqtonu təmsil edən bir sıra səfirlərin birgə görüşü keçiriləcəkdir.

Möhtərəm prezident, gələn həftə Amerika Birləşmiş Ştatlarının Gürcüstandakı, Ermənistandakı, Türkiyədəki, Qazaxıstandakı və Türkmənistandakı səfirləri, bizim Moskvadakı səfirliyimizin nümayəndələri, eləcə də səfirlər Vulf və Teylor Azərbaycanda olacaqlar. Bildiyiniz kimi, səfir Vulf Klintonun Xəzər regionu üzrə nümayəndəsidir, o cümlədən boru kəmərləri barədə danışıqlar üzrə prezident Klintonun şəxsi təmsilçisidir. Cənab səfir Uilyam Teylor yeni müstəqillik qazanmış dövlətlərə Amerika Birləşmiş Ştatlarından göstərilən yardımlar üzrə əlaqələndiricidir. Gələn həftə olacaq görüşə cənab Ross Vilson da qatılacaqdır. Cənab Ross Vilson cənab Sestanoviçin birinci müavinidir. Bu nümayəndə heyətində Amerika Birləşmiş Ştatlarının müxtəlif dövlət orqanlarını təmsil edən 45–50-yə yaxın insan buradakı görüşdə iştirak edəcəkdir.

Azərbaycanın Xəzər regionunun və Qafqaz bölgəsinin gələcək inkişafında mərkəz olduğunu, önəmli rol oynadığını nəzərə alaraq hesab edirik ki, gələn həftə bizim geniş tərkibli nümayəndə heyətimiz Amerika Birləşmiş Ştatlarının Xəzər regionuna dair siyasi, hərbi və digər strategiyalarının və siyasətlərinin daha düzgün müəyyənəndirilməsi üçün fikir mübadiləsi aparılmasında yardımçı olacaqdır. İqtisadi və kommersiya layihələrini və maraqlarımızı nəzərə alaraq, Amerika dövlətinin bu regionda yerləşən, ayrı-ayrı dövlət-

lərdə təmsil olunmuş ticarət palatalarının prezidentləri də həmin müddətdə Bakıya toplaşacaqlar. Bu müddət ərzində biz regiondakı iqtisadi maraqlarımızı müzakirə etməklə bərabər, həmçinin [194-195] Amerika Ticarət Palatasının Bakıda daha geniş və daha böyük ofisinin açılmasında da iştirak edəcəyik.

Biz bu iki mühüm tədbirdə özümüz iştirak edəcəyik və bizə verilən məlumata görə, siz də lütfkarlıq göstərərək yanvarın 20-də bizi, bütün nümayəndə heyətini qəbul etmək şərəfinə layiq görmüsünüz. Həm mən, həm də burada olacaq bütün səfirlər bu imkana böyük ümidlə baxırıq və sizinlə geniş fikir mübadiləsi aparmaq əzmindəyik. Ümidvarıq, etiraz etməyəcəksiniz ki, bu görüşə ticarət palatasının təmsilçiləri də qoşulsunlar.

Bildiyiniz kimi, elə həmin həftə ərzində də, cənab prezident, bizim hökumətlərimiz – Amerika Birləşmiş Ştatları və Azərbaycan hökumətləri arasında yeni sənəd imzalanacaqdır. Bu sənəd ölkələrimiz arasında iqtisadi, kommersiya münasibətlərinin keyfiyyətə yeni mərhələyə qaldırılması və bu münasibətlərin institutlar şəklində daha səmərəli olmasının təmin edilməsi işinə də öz töhfəsini verəcəkdir.

Cənab prezident, beləliklə, növbəti həftə Amerika–Azərbaycan ikitərəfli münasibətlərinin inkişaf etdirilməsi üçün çox önəmli bir həftə olacaqdır. Bu həftə bizə imkan yaradacaqdır ki, Amerika Birləşmiş Ştatlarının Azərbaycana güclü dəstəyi, sizin apardığınız siyasətə göstərdiyi güclü dəstəyini ictimai şəkildə kütləvi informasiya vasitələrinə bir daha əyan edək və dövlətlərimiz arasındakı münasibətləri daha da genişləndirək.

Heydər Əliyev: Mən sizin bu məlumatınızdan çox məmnunam. Mən əvvəlcədən bilirdim ki, belə bir tədbir Azərbaycanda planlaşdırılır. Amma bunun belə geniş və eyni zamanda çox yüksək səviyyəli tərkibdə olduğunu bilmirdim. Bu, məni çox sevindirdi. Burada Amerika Birləşmiş Ştatlarının Azərbaycandakı səfirliyi mərkəz rolunu oynayır. Güman edirəm ki, bu, Amerika Birləşmiş Ştatlarının hökuməti tərəfindən ABŞ-ın Azərbaycandakı səfirliyinə göstərilən etimad və qayğıdır. Eyni zamanda, təbiidir ki, bu, Azərbaycana [195-196] göstərilən çox böyük diqqətdir, qayğıdır, dəstəkdir. Mən bunu yaxşı anlayıram.

Bu tədbirlərinizin burada keçirilməsini və sizin indi verdiyiniz məlumatı mən alqışlayıram. Xahiş edirəm, bizdən asılı olan məsələləri vaxtında bizə deyəsiniz ki, onları həll edək. Yəni mən istəyirəm ki, Azərbaycana gələn qonaqlar həm səmərəli işləyə bilsinlər, həm də onların burada səmərəli işləməsi üçün bütün lazım olan şərait yaradılsın.

Stenli Eskudero: Çox sağ olun, cənab prezident. Bilirdim ki, sizdən də güclü dəstək alacağıq və sizin bu işə reaksiyanız çox müsbət olacaqdır. Bir daha çox sağ olun. Biz tərəddüd etmədən, lazım olan bütün yardımlar üçün sizin hökumət orqanlarına müraciət edəcəyik.

Heydər Əliyev: Bəli, müraciət edin. Sizin bütün müraciətlərinizə çox diqqətlə baxılacaq, yardımlar ediləcəkdir. Mən hesab edirəm ki, bu, bizim üçün çox əhəmiyyətli bir tədbirdir.

Yanvar ayının 20-də mən də –söz vermişəm – mütləq buradakı bütün iştirakçıları, siz kimləri məsləhət bilsəniz hamısını qəbul edəcəyəm. Bilirsiniz ki, ayın 20-si bizdə matəm günüdür. Amma bu günlər biz işləyirik. Ona görə həmin gün mən söz vermişəm, biz görüşəcəyik. Çox məmnunam.

Stenli Eskudero: Cənab prezident, Azərbaycanın tarixində çox önəmli, mühüm bir hadisənin ildönümünə təsadüf edən bu matəm günündə sizin işləməyiniz, sizin iş yerində çalışacağınız barədə xəbəri almaq mənim üçün heç də təəccüblü deyildir. Çünki mən, cənab prezident, şəxsən sizinlə iş təcrübəmdən belə xatırlayıram ki, sizinlə keçirdiyim görüşlər bəzən gecədən xeyli keçmiş, bəzən çox erkən, səhər, bəzən gündüz

---

olubdur və heç cür vaxt, zaman çərçivəsinə sığmayıbdır. Hərdən düşünürəm ki, sizdən soruşum: Sizin heç yatdığınız vaxt olur?

Heydər Əliyev: Olur, amma az olur.

Stenli Eskudero: Mən buna inanıram. [196-197]

Heydər Əliyev: Yanvar ayının 19-da bizim Respublika sarayında bu yanvar hadisələrinin 10-cu ildönümü münasibətilə bir matəm mərasimi olacaqdır. Əgər uyğun görsəniz, sizin qonaqlarınızı – bu, saat 5-də olacaqdır, təxminən bir-iki saat çəkəcəkdir – mən dəvət edirəm, burada iştirak edə bilərsiniz. Ora bütün səfirlər dəvət olunurlar. Amma yenə də deyirəm, əgər imkanınız olsa, mən sizin qonaqlarınızı da dəvət edirəm.

Stenli Eskudero: Çox sağ olun. Çox böyük diqqət göstərirsiniz.

Heydər Əliyev: 1990-cı ilin 20 Yanvar faciəsi Azərbaycanın XX əsrdəki tarixində ən dəhşətli faciədir. Sovet hökumətinin, kommunist rejiminin öz xalqına qarşı bu qədər dəhşətli terror, təcavüz əməliyyatı buna qədər heç vaxt keçirilməmişdir. Ona görə onu biz hər il qeyd edirik. Amma bu il faciənin 10-cu ildönümüdür.

Stenli Eskudero: Düzdür, cənab prezident. Mən yalnız onu deyə bilərəm ki, dövlətlərin tarixində bu cür faciəli hadisələr həmin dövlətlərin öz müstəqilliyini almağa yaxın olduğu zamanlara daha çox təsadüf edir. Ən ağrıdıcı, insana əziyyət verən cəhət isə odur ki, o insanlar günahsız olaraq həyatlarını qeyb etdilər.

Ötən illərdə mən sizinlə bərabər Şəhidlər xiyabanında olmuşam və Azərbaycan xalqının faciəsinə qoşularaq, həyatlarını itirmiş şəxslərin matəm mərasimlərində iştirak etmişəm.

İstəyirəm biləsiniz ki, Amerika Birləşmiş Ştatlarının Bakıdakı səfirliyi, bizim nümayəndələrimiz və bütün Amerika xalqı Azərbaycan xalqının bu kədərini bölüşür və hər zaman bu hadisə barədə düşünəndə qəlbimiz ağrıyır.

Heydər Əliyev: Təşəkkür edirəm. Sizin başqa bir sözünüz varmı? [197-198]

Stenli Eskudero: Cənab prezident, mətbuat nümayəndələrinin qarşısında demək istədiklərim ancaq bu qədərdir. Amma sizə deyiləcək sözüm vardır.

Heydər Əliyev: Mətbuat nümayəndələrinin qarşısında mən də demək istəyirəm ki, siz bilirsiniz ki, mən Türkiyəyə səfər etmişdim. Bu səfərimin məqsədi və səfər zamanı gördüyüm işlər haqqında mən artıq mətbuata məlumat vermişəm. Əgər bu barədə sizi hansı məsələlər maraqlandırsa, mən bu barədə sizə geniş danışa bilərəm.

Stenli Eskudero: Bəli, cənab prezident, mənim üçün çox maraqlıdır və mühümdür. [198]

XALQ ARTİSTİ CƏNNƏT SƏLİMOVAYA

Hörmətli Cənnət Səlimova!

Sizi – Azərbaycan teatr sənətinin görkəmli nümayəndəsini 60 illik yubileyiniz münasibətilə ürəkdən təbrik edirik.

Siz Azərbaycan klassik teatr məktəbinin ənənələrini qoruyub yaşatmaqla yanaşı, öz novatorluğu ilə seçilən bir rejissor kimi sənətsevərlərin böyük məhəbbətini qazanmış, milli dram əsərlərimizə, habelə Avropa və rus klassikasının bir çox nümunələrinə səhnə həyatı verməklə respublikamızın sənət aləmində yaxşı tanınmışsınız. Malik olduğunuz zəngin yaradıcılıq imkanları və dərin səhnə duyumu sizin bütün fəaliyyətinizdə, xüsusilə müxtəlif səpgili əsərlərə maraqlı quruluş verməkdə öz əksini tapmışdır. Dram əsərləri ilə yanaşı, quruluş verdiyiniz musiqili komediya, operetta və opera tamaşaları mütəxəssislər tərəfindən həmişə yüksək qiymətləndirilmişdir.

Yaradıcılıq potensialınız rəhbərlik etdiyiniz Bakı Kamera Teatrının işində özünü xüsusilə büruzə vermişdir. Bu sənət ocağı üslub və janr baxımından olduqca maraqlı tamaşaları ilə Azərbaycanın teatr məkanında özünəməxsus yer tutmuşdur.

Respublikamızda keçirilən bir çox kütləvi tədbirlərə böyük məharətlə verdiyiniz quruluşlar xalqımızın əlamətdar günlərinə xüsusi rəvnəq verəcək tamaşaçıların ürəklərində silinməz izlər qoymuşdur. Azərbaycan Dövlət Mədəniyyət və İncəsənət Universitetinin professoru kimi, gənc sənətkarlar nəslinin yetişdirilib formalaşdırılmasında və yaradıcılıq yollarında ilk addımlarını atmasında da xidmətləriniz böyükdür.

Əminəm ki, siz yeni sənət əsərlərinə səhnə həyatı verməklə və respublikamızın teatr səhnələrində hələ neçə istedadın üzə [199-200] çıxmasına şərait yaratmaqla tamaşaçılarımızı bundan sonra da sevindirəcəksiniz.

Sizə cansağlığı, xoşbəxtlik və yaradıcılıq uğurları arzulayıram.

HEYDƏR ƏLİYEV

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 17 yanvar 2000-ci il [200]

ŞAIR ZƏLİMXAN YAQUBA

Hörmətli Zəlimxan Yaqub!

Sizi – xalqımızın tanınmış şairini 50 illik yubileyiniz münasibətilə səmimi-qəlbdən təbrik edirəm.

Siz müasir ədəbiyyatımızda Azərbaycanın zəngin şeir ənənələrini yaşadan şairlər nəslinə mənsub olan sənətkarlardansınız. Xalqımızın yüksək insani keyfiyyətlərini, əxlaqi dəyərlərini, mənəvi məziyyətlərini təcəssüm etdirən şifahi xalq yaradıcılığından ustalıqla bəhrələnməklə siz Azərbaycan poeziyasının inciləri səviyyəsinə qalxa bilən nəzm əsərləri yaratmışınız. Mövzuca rəngarəng və məzmunca dolğun olan şeirləriniz poeziyamızda həmişə yeni səs, yeni söz kimi qəbul edilmişdir. Vətən övladlarının qəhrəmanlıq ruhu, ocaq, yurd həsrəti ilə dolu şeirləriniz sizin əsl vətəndaş mövqeyinizi nümayiş etdirərək gənc nəsle vətənpərvərlik duyğuları aşılayır, nikbin əhval-ruhiyyə yaradır və gələcəyə olan ümidləri daha da möhkəmləndirir.

Ana dilimizin tükənməz imkanlarından məharətlə istifadə edərək təbiətimizin füsunkarlığını, oğul-qızlarımızın qeyrətinə, ata-babalarımızın müdrikliyinə həsr etdiyiniz misralarınız oxucular tərəfindən böyük həsrətə qarşılır. Ulu əcdadlarımızın qədim sənəti olan aşiq yaradıcılığının incəliklərini dərinlən bilməyiniz isə şeirlərinizin bədii siqlətini daha da artırır.

İctimai xadim kimi fəaliyyətiniz də çox səmərəlidir. Xüsusilə Azərbaycan –gürcü mədəni əlaqələrinin inkişafı istiqamətində apardığınız işlər, habelə Gürcüstanda yaşayan çoxsaylı soydaşlarımızla yaratdığınız sıx münasibət diqqətə layiqdir. **[201-202]**

Əminəm ki, yaradıcılığınızın ən məhsuldar dövrü hələ qabaqdadır və siz bundan sonra da ədəbiyyatımızın inkişafı naminə var qüvvənizi sərf edəcək, şeir pərəstişkarlarını yeni-yeni sənət inciləri ilə sevindirəcəksiniz. Bu yolda sizə yaradıcılıq uğurları, uzun ömür və cansağlığı arzulayıram.

HEYDƏR ƏLİYEV

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 17 yanvar 2000-ci il **[202]**

RUSİYA XARİCİ İŞLƏR NAZİRİNİN MÜAVİNİ
QRİQORİ BERDENNIKOV BAŞDA OLMAQLA
RUSİYA NÜMAYƏNDƏ HEYƏTİ İLƏ
GÖRÜŞDƏ SÖHBƏT

Prezident sarayı

17 yanvar 2000-ci il

Heydər Əliyev: Hörmətli Qriqori Vasilyeviç, hörmətli qonaqlar, sizi Azərbaycanda salamlayıram. Sizin buraya gəlməyinizə və bu görüşə şadam. Şübhə yoxdur ki, görüşümüz fikir mübadiləsi aparmağa və Azərbaycanla Rusiya arasında münasibətlərə aid bəzi məsələləri, eləcə də digər məsələləri müzakirə etməyə imkan verəcəkdir.

Qriqori Berdennikov: Heydər Əliyeviç, ən əvvəl bizə vaxt ayırdığınıza görə çox sağ olun. Başa düşürük ki, Siz çox məşğulsunuz və şübhəsiz, bizi qəbul etdiyinizə görə Sizə minnətdarıq.

Biz buraya yanvarın 24-25-də Moskvada keçiriləcək görüşlə əlaqədar fikir mübadiləsi aparmağa gəlmişik. Ümidvarıq ki, bu görüş nəinki ölkələrimiz arasında münasibətlərin inkişafına, həm də digər mühüm problemlərin, o cümlədən bölgənin problemlərinin həllinə stimül verəcəkdir. Bizə göstərdiyiniz diqqətə görə çox sağ olun.

Heydər Əliyev: Ondan başlayım ki, siz Ermənistanda olmusunuz, özü də kifayət qədər olmusunuz.

Qriqori Berdennikov: Bir gündən az. [203-204]

Heydər Əliyev: Amma nədənsə Azərbaycana səfəri çox qısamüddətli planlaşdırmısınız. Odur ki, dərhal müəyyən rəy və təbii ki, qısqanclıq yaranır.

Ən əvvəl, mənə məlumat verildiyi kimi, Koçaryanla Moskvada qarşıdakı görüşümüz barədə. Biz Ermənistan prezidenti ilə razılığa gəlmişik ki, MDB-nin iclasında olarkən görüşək. Mənə onu da bildirdilər ki, belə bir fikir var ki, sonra biz Rusiya Federasiyası prezidentinin vəzifəsini icra edən Vladimir Vladimiroviç Putinin iştirakı ilə üçlükdə görüşək. Mən buna razılıq verdim. Mənə dedilər ki, səfəriniz əsasən bu görüşün hazırlanması ilə bağlıdır. Əgər məsələ yalnız bundan ibarətdirsə, mən artıq öz razılığımı vermişəm. Əgər lazımdırsa, biz bir sıra məsələləri müzakirə edə bilərik.

Əlbəttə, bununla yanaşı, bizi narahat edən başqa məsələlər də var. Belə ki, Şimali Qafqazdakı hadisələrlə əlaqədar mətbuatda Azərbaycanın ünvanına intəhasız və tamamilə əsassız, anlaşılmaz ittihamlar ara vermir. Hətta bəzən Azərbaycana şər atırlar ki, guya o, Rusiya əleyhinə siyasət aparır və sair.

Təbii ki, bu, bizi narahat edir və narazılıq doğurur. Özü də təkcə bizdə – ölkənin rəhbərliyində deyil, həm də ictimaiyyətimizdə. Çünki bütün bunlar həqiqətə qətiyyənlə uyğun deyildir. Məsələn, bir az əvvəl mənə «İnterfaks» Agentliyinin guya burada hansısa bir təşkilat yaradıldığı və sair barədə məlumatını verdilər, siz bu informasiya ilə tanış ola bilərsiniz. Belə xəbərləri daim verirlər. Lakin bunların hamısı uydurmadır. Biz dəfələrlə demişik ki, gəlin, nə qədər istəyirsinizsə baxın, yoxlayın, belə şey yoxdur.

Amma, görünür, indi Azərbaycanla Rusiya arasında gərginlik yaratmaq kiməsə sərfəlidir. Biz bunun əleyhinəyik, bunu rədd edirik, bu cür siyasəti pisləyirik, çünki Rusiya ilə Azərbaycan arasında münasibətləri bütün istiqamətlərdə möhkəmlətmək və inkişaf etdirmək siyasəti yeridirik və yeridəcəyik. Əgər kimsə nəşə uydurursa, kiməsə nəşə həqiqət [204-205] kimi görünürsə və bunu həqiqət kimi qələmə verirsə, başlıcası isə bu, mətbuatda dərc edilirsə və bu, təbii olaraq, ictimai rəy yaradırsa, onda sual olunur – bu, kimə gərəkdir, kimə sərfəlidir? Biz bunu istəmirik. Görünür, bu məsələ barəsində də fikir mübadiləsi aparmağımız lazımdır.

Bir dəfə Şimali Qafqazdakı qoşun qrupunun mətbuat xidməti bizim üçün çox narahatlıq doğuran məlumatla çıxış etdikdə, biz Xarici İşlər Nazirliyinin bəyanatını verməli olduq. Lakin sonra İTAR-TASS, Rusiyanın Müdafiə Nazirliyi bildirdilər ki, bu, dövlətin deyil, ayrı-ayrı şəxslərin nöqtəyi-nəzəridir. Bəs ayrı-ayrı şəxslər nə üçün belə edirlər?

Biz demişdik, yeri gəlmişkən, Xarici İşlər Nazirliyimizin bəyanatında da bildirmişdik ki, on iki ildir separatçılıqdan, Azərbaycanın ərazi bütövlüyünün pozulmasından əziyyət çəkirik. Hərçənd, indi bəziləri Azərbaycanın ərazi bütövlüyünü tanımadığı mümkün sayırlar. Hətta, Birləşmiş Millətlər Təşkilatında Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsi haqqında layihə olmuşdur, lakin ATƏT-in təqdim etdiyi məndə bu tezis, təəssüflər olsun, yox idi. Halbuki bütün əvvəlki illərdə belə qərar qəbul edilərkən bu məsələ hər il təsbit olunmuş və bizi hamı dəstəkləmişdir. Təəssüf ki, bu dəfə bəziləri səsvermədə bitərəf qalmış, bəziləri isə əleyhinə səs vermişdir. Bilmirəm, Rusiya necə səs vermişdir?

Vilayət Quliyev (xarici işlər naziri): Rusiya səs verməmişdir.

Heydər Əliyev: Rusiya səs verməmişdir. Bu, necə olur? Bu gün biz bütün ölkələrin, o cümlədən də Rusiyanın ərazi bütövlüyünə hər yerdə səs veririk və bunu dəstəklədiyimizi dəfələrlə demişik. Biz terrorizmin əleyhinə olmuşuq və əleyhinəyik, çünki terrorizm nəinki Rusiya üçün, həm də bizim üçün təhlükədir. Biz islam təməlçiliyinin əleyhinəyik və bunu dəfələrlə demişik. Özü də, ola bilsin ki, islam təməlçiliyi Rusiya üçün o qədər də təhlükəli deyildir, çünki əhalinin ümumi sayı ilə müqayisədə islama etiqad edənlərin sayı o qədər də çox deyildir. [205-206] Bizdə isə əhalinin tam əksəriyyəti islama etiqad edir. Lakin biz hüquqi, demokratik, dünyəvi dövlət quruculuğu mövqeyində durmuşuq. Odur ki, biz heç cür islam dövləti və ya islam təməlçiliyinin tərəfdarı ola bilmərik. Yeri gəlmişkən, biz bir çox ölkələrin, o cümlədən qonşu dövlətlərin nümayəndələrinə açıq demişik ki, sizin daxili işlərinizə qarışmırıq. Sizdə hansı quruluş olması öz işinizdir, amma bizim də daxili işlərimizə qoy heç kim qarışmasın. Biz dünyəvi dövlətik.

Ona görə də Rusiyanın Şimali Qafqazda nəyə qarşı mübarizə aparması, orada terror əleyhinə əməliyyat keçirməsi ilə bağlı bütün başqa məsələlər barəsində açıq-aydın mövqe olduğu halda, nə üçün Azərbaycan barəsində belə fikir, belə təəvvür yaradılır? Bu, bizi təəccübləndirir. Biz bu məsələlər barəsində də fikir mübadiləsi edə bilərik.

O ki qaldı Ermənistanla münaqişə, Dağlıq Qarabağ münaqişəsi məsələsinə, siz bilirsiniz ki, - biz bunu dəfələrlə bəyan etmişik, bu gün bir daha deyirəm, - biz bu münaqişənin dincliklə nizama salınması mövqeyində durmuşuq. Prezident Koçaryanla görüşlərimiz zamanı biz bəzi variantları müzakirə etmişik və belə bir yekdil fikirdə olmuşuq ki, bu məsələdə qarşılıqlı güzəştlər gərəkdir. Biz danışıqları bu ruhda aparmışıq, onları bu gün də, sabah da belə aparmağa hazırıq. Bir sözlə, bu məsələdə də bizim mövqeyimiz aydındır.

Yeri gəlmişkən, Vladimir Vladimiroviç Putin hələ Rusiyanın Baş naziri olarkən onunla Kiyevdə görüşüm zamanı mən bunu ona demişdim. Mən bunu yanvarın əvvəllərində onunla telefon danışığımız

---

zamanı da demişəm. Aydındır ki, ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədri olaraq Rusiya bu prosesdə, şübhəsiz, çox fəal iştirak etməlidir.

Görünür, indi söhbətimizin əsas mövzusu olan məsələlər barəsində mövqeyimiz bax, belədir.

Qriqori Berdennikov: Mən öz tərəfimdən demək istərdim ki, biz Azərbaycanla əməkdaşlığa, ərazi bütöv[206-207]lüyünün tanınmasına, bir-birinin daxili işlərinə qarışmamağa əsaslanan ən səmimi, bərabər hüquqlu münasibətlərin inkişaf etdirilməsinə tərəfdar olmuşuq və tərəfdar olaraq qalıyıq. Bu baxımdan bizim qətiyyəni heç bir məsələmiz yoxdur.

Mətbuatdakı bu və ya digər yazılara gəldikdə, bilirsiniz ki, biz mətbuata nəzarət etmirik, o azaddır. Əgər əndazədən çıxan bir şey olarsa, onda biz bunu düzəltməyə çalışırıq. Təəssüf ki, verilmiş bəyanatla əlaqədar da belə olmuşdur. Biz Xarici İşlər Nazirliyinin müvafiq bəyanatı ilə çıxış edərək, düzəliş verdik. Təəssüf ki, bu cür qüsurların qarşısını hələlik tamamilə almaq olmur. Ancaq hər halda çalışacağıq.

Sizin kimi biz də ərazi bütövlüyünə tərəfdarıq. O ki qaldı səsvermədə iştirak etməməyimizə, görünür, başqa cür hərəkət etmək çox çətin olmuşdur, çünki biz bu münaqişədə vasitəçi olmağa və qərəzsiz mövqe tutmağa çalışırıq. Bu gün biz həmin məsələlər barəsində də daha ətraflı fikir mübadiləsi edə bilərik.

Biz Ermənistan prezidenti ilə dialoqunuzu çox alqışlayırıq. Hesab edirik ki, bu, münaqişənin döyüş meydanında deyil, məhz danışıqlar stolu arxasında həlli üçün düzgün yoldur. Ümidvarıq ki, bu dialoq tezliklə müsbət nəticəyə gətirib çıxaracaqdır. Öz tərəfimizdən biz hazırıq və bu cür nəticə əldə olunmasına köməyimizi əsirgəməyəcəyik.

Biz bunu çox qiymətləndiririk ki, Siz bu nizamasalmada Rusiyanın fəal rol oynamasına tərəfdarsınız. Biz digər münaqişələr kimi, bu münaqişənin də dondurulmasını deyil, məhz nizama salınmasını içtəyirik və mən bunu vurğulamaq istəyirəm. Əgər Sizə kömək üçün az-çox səylərimiz hər hansı bəhrə verərsə, biz bundan çox məmnun qalarıq. Ümidvarıq ki, razılıq verdiyiniz, - biz buna görə Sizə minnətdarıq, - Moskva görüşü bu düzgün istiqamətdə bir addım olacaqdır.

Heydər Əliyev: Yaxşı. Belə isə, mən söhbətimizi davam etdirmək üçün mətbuata təşəkkürümü bildirirəm. [207]

**BÖYÜK BRİTANİYANIN «RAMKO» ŞİRKƏTİNİN
DİREKTORLAR ŞURASININ ÜZVÜ,
KEÇMİŞ XARİCİ İŞLƏR NAZİRİ SER MALKOLM
RUFKİND VƏ ŞİRKƏTİN PREZİDENTİ
STİV REMPI İLƏ GÖRÜŞDƏ SÖHBƏT**

Prezident sarayı

17 yanvar 2000-ci il

Heydər Əliyev: Azərbaycana xoş gəlmisiniz! Sizinlə yenidən görüşməyimdən çox məmnunam. Məlumatlar gəlir ki, sizin «Muradxanlı»da gördüyünüz işlər yaxşı gedir. Yəqin ki, başqa işləriniz də yaxşı gedir. Buyurun.

Malkolm Rifkind: Çox sağ olun, cənab prezident. Bizdə böyük məmnuniyyət hissi doğurur ki, yenidən Bakıdayıq, Azərbaycana gəlmişik. Azərbaycana yenidən qayıtmaq bizim üçün xoşdur. Artıq bu çox çətin regionda sabitlik vardır. Biz böyük məmnuniyyətlə Sizə xəbər veririk ki, Birləşmiş Krallıqda Azərbaycan haqqında daha çox məlumatlanırlar. «Ramko» bu yaxınlarda böyük sarayların birində simpozium keçirmişdir və bu simpoziumda Azərbaycan haqqında geniş məlumat verilmişdir. Bizim simpoziumda yüksək vəzifəli şəxslər çıxış etmişlər. Onlar Azərbaycan haqqında geniş məlumatlar vermişlər, Azərbaycanda gedən müxtəlif proseslər haqqında məlumatlar vermişlər və simpoziumda Azərbaycan haqqında tam təəssürat yaranmışdır.

Sizə məlum olduğu kimi, sabah Azərbaycanda, Bakıda «Ramko» daha bir seminar keçirəcəkdir. Bu seminar sərma[208-209]yələrin Azərbaycana cəlb olunmasının vacibliyi haqqındadır. Biz çox ümid edirik ki, Azərbaycanı təmsil edən yüksək vəzifəli şəxslər seminarda iştirak edəcək və seminarı giriş sözü ilə açacaqlar.

Elə bilirəm ki, Azərbaycanda iqtisadi inkişafı görmək Sizin dövlətinizin ən əsas istiqamətlərindən biridir. Lakin eyni zamanda bu, beynəlxalq icma üçün də çox vacibdir. Çünki bu regionda sabitliyi və iqtisadi inkişafı görmək beynəlxalq icma üçün çox vacibdir. İcazənizlə, cənab Remp Azərbaycanın quru sahələrində neftlə bağlı aparılan işlər haqqında məlumat vermək istəyir.

Stiv Remp: Cənab prezident, dünən bizim çox maraqlı bir səyahətimiz olmuşdur. Biz «Muradxanlı»ya getdik ki, ən son işlərin nəticəsini görə bilək. Sonra biz İmişli Rayon İcra Hakimiyyətinin başçısı ilə görüşdük və o, mənə bir sənəd təqdim etdi. İndi mən İmişli rayonunun hörmətli vətəndaşı sayılıram. Bu mənə imkan verir ki, Azərbaycana pasportsuz gedib-gəlim.

Heydər Əliyev: Siz onsuz da Azərbaycana pasportsuz gedib-gələ bilərsiniz.

Stiv Remp: «Muradxanlı»da gedən işlərdən çox məmnunam. Sizə vermək üçün çox yaxşı məlumatlarım vardır. Beş gün bundan əvvəl ilk quyunu qazmağa başlamışıq və artıq 550 metr dərinliyədək qazmışıq.

Mənim oktyabrda son səfərimdən indiyədək «Muradxanlı»da həqiqətən nəzərəçarpacaq dəyişikliklər vardır. Azərbaycan vətəndaşlarını təmsil edən gözəl bir komanda vardır. Onlar çox qabiliyyətli işləyirlər və işlərini bacarıqla yerinə yetirirlər. Mən gələcəyə çox ruh yüksəkliyi ilə baxıram. Elə bilirəm ki, bu

əməkdaşlıq çox məhsuldar olacaqdır. Çünki burada yatağı tanıyan yerli əməkdaşlar, mütəxəssislər çalışırlar. Eyni zamanda onlar qərblilərlə birlikdə Qərb texnologiyası ilə işləyirlər. [209-210]

Sizə məlum olduğu kimi, bu, birinci pay bölgüsü müqaviləsidir və pay bölgüsünə dair ilk müqaviləyə görə biz quruda bu quyunu qazırıq. Mən deyərdim ki, bu, yatmış əjdahanın oyadılmasına bənzəyir.

H e y d a r Ə l i y e v: Təşəkkür edirəm. Hörmətli cənab Rifkind, hörmətli cənab Remp, verdiyiniz məlumatlara görə mən sizə təşəkkür edirəm.

Böyük Britaniyada Azərbaycanın yaxşı tanınması üçün, Azərbaycanın bugünkü gününü ölkənizin vətəndaşlarına daha da obyektiv çatdırmaq üçün gördüyünüz işlər bizdən ötrü çox əhəmiyyətlidir. Ona görə, cənab Rifkind, verdiyiniz məlumatlar məni çox məmnun etdi və güman edirəm ki, siz bu işi bundan sonra da davam etdirəcəksiniz.

Ümumiyyətlə, demək istəyirəm ki, biz indi dünyanın bir çox şirkətləri ilə əməkdaşlıq edirik. Hətta çox böyük, nəhəng şirkətlərlə. Amma bu sahədə «Ramko» şirkəti hamısından çox iş görür. Mən bunu çox qiymətləndirirəm. O nəhənglər belə şeylərə bir az fikir vermirlər. Amma sizin bu sahəyə diqqət yetirməyiniz həqiqətən Azərbaycana olan dostluq, səmimilik münasibətini nümayiş etdirir.

Sabah sizin burada keçirəcəyiniz tədbirdə də, təbiidir ki, 3 bizim nümayəndələr yüksək səviyyədə iştirak edəcəklər. Kimi istəyirsiniz, mən ora göndərim.

Cənab Rempin «Muradxanlı» haqqında verdiyi məlumatlar da məni sevindirir. Mən görüşün əvvəlində dedim ki, televiziya idi, ya qəzetdə – haradasa gördüm ki, belə bir məlumat verilib ki, «Muradxanlı»da işlər yaxşı gedir.

Həqiqətən, - cənab Remp dedi, «Muradxanlı» yatmış böyük, nəhəng yataqdır. Bu, Abşeron yarımadasında və Abşeron yarımadasından cənubda, onun ətrafında olan yerlərdən bir az uzaqda Azərbaycanın ərazisində açılan ilk neft yatağıdır. Bu yataq 70-ci illərin ortasında, ya ikinci yarısında açıldı. [210-211]

O vaxt bu, bizim üçün çox böyük bir hadisə idi. Çünki orada ilk quyuyu gərək ki, 500–800 ton neft verirdi və bizim neftçilər o vaxt bunun çox böyük perspektivi olduğunu deyirdilər. Mən də Azərbaycanın rəhbəri kimi, təbii ki, nəinki bunu dəstəkləyirdim, hətta buna bütün yardımları edirdim. Sonra dedilər ki, o quyunun neft hasilatı azaldı. Nəşə orada səhvlər buraxıldı. Sonra mən Azərbaycandan getdim. Amma maraqlanırdım ki, «Muradxanlı» necə oldu? Mən yenidən Azərbaycanın rəhbərliyinə gələndə – 1993–1994-cü illərdə yenə də «Muradxanlı» haqqında maraqlanırdım. Çünki dənizdə bizim yeni-yeni yataqlarımız çox açıldı. Məsələn, «Azəri», «Çıraq», «Günəşli» də o vaxt, o illərdə açılmış və istifadəsinə başlanmış yataqlardır. Amma Azərbaycanın quru hissəsində yeni yataqlar açılmayıbdır. Ona görə bu, bizi çox sevindirmişdir və «Ramko» şirkətinin bu yatağa maraq göstərməsini mən böyük məmnuniyyətlə qəbul etdim. İnanıram ki, siz doğrudan da o yatmış nəhəngi yuxudan oyadacaqsınız və oradan yaxşı nəticələr əldə edəcəksiniz. Mən sizin bütün işlərinizi dəstəkləyirəm. Sağ olun.

S t i v R e m p: Cənab prezident, icazə verin Sizə Londonda ingilis dilində nəfis şəkildə buraxılmış «Azərbaycan - Odlar yurdu» kitabını təqdim edirəm. Cənab prezident, bu kitab Azərbaycanın həyatının bütün sahələrini əks etdirir və 40 min nüsxə tirajla nəşr olunmuşdur. Burada Sizin rəhbərliyiniz altında Azərbaycanda son dövrlərdə qazanılmış nailiyyətlərdən, ölkənizin ictimai-siyasi həyatının bugünkü reallıqlarından bəhs edilir, həmçinin siyasət, iqtisadiyyat, mədəniyyət, elm, təhsil sahələrinə dair maraqlı yazılar vardır. Kitabda qaçqınların, məcburi köçkünlərin düşdüyü ağır vəziyyət, Ermənistan silahlı qüvvələrinin Azərbaycan ərazisinin 20 faizini işğal etməsi barədə məlumatlar dərc edilmiş və işğal olunmuş ərazilər

---

xəritə vasitəsilə göstərilmişdir. Bu da oxucularda aydın təsəvvür yaradır. Azərbaycanın, Bakının [211-212] mənzərəsi, dənizdə və qurudakı neft yataqları, ayrı-ayrı sənaye müəssisələri barədə fotosəkilləri olan bu kitab İngiltərənin rəsmi dairələrinə, dövlət kitabxanalarına, ali məktəblərdə təhsil alan tələbələrə paylanacaq, Azərbaycana da gətiriləcəkdir. [212]

**BÖYÜK BRİTANİYANIN «MORRİSON KASPIAN
LTD» ŞİRKƏTİNİN DİREKTORLAR ŞURASININ
SƏDRİ FREYZER MORRİSON İLƏ
GÖRÜŞDƏ SÖHBƏT**

Prezident sarayı

17 yanvar 2000-ci il

Heydər Əliyev: Azərbaycanca xoş gəlmisiniz! Sizi çoxdan gözləyirik. 1998-ci ildə Londonda biz anlaşma imzalamışdıq, indiyə qədər həyata keçirilmir. Ona görə mən elə bu sualı dərhal sizə verirəm. Bilmirəm, siz mənə nə deyəcəksiniz. Buyurun.

Freyzer Morrison: Cənab prezident, təşəkkür edirəm. Bakıda yenidən olmaq bizim üçün çox xoşdur. Xüsusilə xoşdur ki, Sizi bu cür yaxşı əhval-ruhiyyədə görürük. Həqiqətən, Siz doğru buyurdunuz ki, biz sənədi Londonda imzalamışdıq. Həmin sənədi biz Bakının meri ilə imzalamışdıq. Bu sənədə əsasən Bakı bulvarında müəyyən işlər görməliydik. Böyük məmnuniyyətlə Sizə məlum edirəm ki, bu sahədə müəyyən tərəqqi əldə olunubdur. Mənim indiki səfərim «Ramko»nun Azərbaycana sərmayələr cəlb etmək üzrə tədbiri ilə üst-üstə düşür. Cənab Malkolm Rifkind və cənab Stiv Remp məndən xahiş etdilər ki, bu konfransda iştirak edim. Mən bunu böyük məmnuniyyətlə Sizə məlum edirəm.

Mən Şotlandiyanın elə bir hissəsindənəm ki, orada iqtisadi durğunluq vardı, iqtisadiyyat çox aşağı göstəriciləri ilə seçilirdi və əhali də çox kasıb yaşayırdı. Lakin bu vəziyyət 1970-ci illərə qədər davam etdi. Sonra, Sizə məlum olduğu kimi, Şimal dənizində neft tapıldı. Son 25 ildə iqtisadiyyat görünməmiş şəkildə inkişaf etməyə başladı və neftdən sonra burada elə bir nəsil [213-214] yetişibdir ki, həmin nəsil daha neftdən asılı deyildir. Əlbəttə, bu, sabahkı günə böyük ümidlər verir.

Sizə böyük şərəflə məlumat verirəm ki, eyni zamanda mən iqtisadi inkişaf agentliyinin sədriyəm. O ümidlə yaşayıram ki, 25 il bundan əvvəl bizim Şotlandiyada başladığımız prosesi Azərbaycana da tətbiq edə biləcəyik. Çox vacib bir fakt da vardır. Bu da ondan ibarətdir ki, burada yerli əhali ilə xarici sərmayəçilər arasında inam yaratmaq lazımdır.

Cənab prezident, onu da demək istəyirəm ki, 1992-ci ildən başlayaraq şirkətimiz Azərbaycana müəyyən sərmayələr qoymuşdur. Ümid edirəm ki, bizim təcrübəmiz Azərbaycana ehtiyatla yanaşan digər şirkətlərə də örnək olacaqdır.

Bizim əsas layihələrimizdən biri də ondan ibarətdir ki, bulvarda otellər layihəsini nəzərdə tutan şirkətlərlə birgə çalışaq. Biz Azərbaycanda digər layihələrlə də məşğuluq. Sizin şəxsən tanış olduğunuz və gördüyünüz «Makdonald» restoranı bizim işimizdir.

Heydər Əliyev: Yəni «Makdonald» bunlar tikiblər?

Rəfael Allahverdiyev: Bəli, cənab prezident. Bunlar tenderdə qalib gəlib tikiblər.

Freyzer Morrison: Mən bu gün oraya getmişəm. Orada ticarət çox yaxşı gedir. Son müddət ərzində bulvarın yenidən qurulmasına dair layihə barədə ilkin araşdırmaları nəzərdən keçirmişik. Bakı şəhərinin merindən bu sahədə çoxlu dəstək almışdıq. Xüsusilə dizayn işi ilə məşğul olan əməkdaşlarından dəstək almışdıq və onların dizaynı bulvar üçün çox vacibdir. Artıq biz hüquqi və maliyyə məsələlərini tamamilə həll etmişik və

---

praktiki olaraq investisiya barədə memorandumun imzalanmasına hazırıq. «Morrison» hazırda bu layihənin həyata keçirilməsinə maliyyə vəsaiti ayırmağa hazırdır. «Hilton» otellər qrupu da maliyyə ayırmağa hazırdır. Avropa Yenidənqurma və İnkişaf Bankı da bu işdə iştirak etməyə hazır olduğunu bildirmişdir. Bu, Bakı şəhər merliyi ilə tərəfdaşlar [214-215] arasında birgə müəssisə olacaqdır. Bir neçə həftədən sonra biz investisiya memorandumumuzu elan edəcəyik. Həmin memorandumda adı çəkilən sərmayəçilərdən başqa, ümid edirik ki, Qərbin, Yaxın Şərqi investisiya fondları və eləcə də yerli və özəl təşkilatlar iştirak edəcəklər.

Bu gün Bakı şəhər rəhbərliyi ilə bizim çox maraqlı söhbətimiz olmuşdur. Biz sərmayələrin respublikaya gətirilməsi yollarını birlikdə müzakirə etmişik. Hazırda dünya bazarındakı vəziyyəti və neftin qiymətinin son zamanlardakı vəziyyətini nəzərə alaraq investisiyaların respublikaya gətirilməsinin dəqiq vaxtını deyə bilmərik.

Heydər Əliyev: Bilirsiniz, mən bunların hamısını bilirəm. Mən sizə dedim ki, biz 1998-ci ildə Londonda müqavilə imzaladıq. O detallar mənə lazım deyil. Çünki mən onlarla məşğul olmuram. Mən sizi bu gün qəbul etdim ki, mənə qısa deyəsiniz: nə üçün indiyə qədər bu işə başlamamısınız? Konkret nə edirsiniz? Haradan maliyyə alacaqsınız, nə edəcəksiniz – o, sizin işinizdir. Onları mən bilmirəm. Azərbaycan tərəfindən bir problem varsa, mənə deyin. Amma başqa problemləriniz varsa, onları mənə deməyə ehtiyac yoxdur. Onu Bakının İcra Hakimiyyətinin başçısına demisiniz, onunla birlikdə həll edin.

Mən bu gün bir daha deyirəm ki, o layihəni dəstəkləyirəm. Hətta bir dəfə o layihəyə baxıb göstərişlər vermişdim. Bizim memarlar orada bir çox dəyişikliklər etmişdilər. Mən onun tikilməsini istəyirəm. Qalan şeylər mənə maraqlandırmır və məndən asılı nə varsa, deyin.

Freyzer Morrison: Cənab prezident, Sizin köməyiniz həmişə bizə yardımçı olubdur. Sizin şəxsi diqqətiniz işin bu səviyyəyə çatmasına kömək edibdir. Demək istəyirəm ki, bizim birgə işimizə Sizin xüsusi dəstəyiniz lazım olacaqdır ki, biz investorları inandıra bilək və onlar bu layihənin həyata keçirilməsinə sərmayə ayırsınlar.

Heydər Əliyev: Yaxşı, mən hazırım. [215]

**ÇİLİ RESPUBLİKASININ
PREZİDENTİ ZATİ-ALİLƏRİ
CƏNAB RİKARDO LAQOSA**

Hörmətli cənab prezident!

Çili Respublikasının prezidenti seçilməyiniz münasibətilə sizi ürəkdən təbrik edirəm.

Azərbaycan ilə Çili arasında təşəkkül tapan münasibətlərə böyük əhəmiyyət verirəm. Ümidvaram ki, ölkələrimiz arasındakı əlaqələr xalqlarımızın rifahı naminə daim genişlənəcək və inkişaf edəcəkdir.

Sizə möhkəm cansağlığı, işlərinizdə uğurlar, dost Çili xalqına sülh, əmin-amanlıq və firavanlıq arzulayıram.

Hörmətlə,

HEYDƏR ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 18 yanvar 2000-ci il **[216]**

**20 YANVAR FACİƏSİNİN 10-cu İLDÖNÜMÜ İLƏ
ƏLAQƏDAR ŞƏHİDLƏRİN XATİRƏSİNƏ
HƏSR OLUNMUŞ MƏRASİMDƏ NİTQ**

Respublika sarayı

19 yanvar 2000-ci il

Əziz həmvətənlər!

Hörmətli xanımlar və cənablar!

Bu günlər Azərbaycan xalqının matəm günləridir. Biz qanlı yanvar faciəsinin 10-cu ildönümünü qeyd edirik. Həmin o müdhiş gecə vətən yolunda, azadlıq yolunda, istiqlalıyyət yolunda həlak olanların xatirəsinin, ruhunun qarşısında mən bu gün bir daha baş əyirəm.

20 Yanvar 1990-cı il Azərbaycanın tarixində ən faciəli gündür. Ancaq eyni zamanda o gecə, o gün Azərbaycan xalqı öz qəhrəmanlığını, rəşadətini və şəhidlik zirvəsinə qalxa bilməsini bütün dünyaya nümayiş etdirdi. Ona görə də bu gün biz həmişə qəm, kədər içində oluruq. Amma eyni zamanda böyük qürur hissi keçiririk ki, xalqımız qəhrəman xalqdır, əyilməz xalqdır, sınımaz xalqdır.

Azərbaycan xalqının tarixində, xüsusən XX əsrdə faciəli hadisələr az olmamışdır: 1918-ci ildə ermənilər tərəfindən Azərbaycan xalqına qarşı edilən qırğınlar, soyqırımı. Azərbaycanda Sovet hakimiyyəti qurulandan sonra xalqa, millətə qarşı aparılan repressiyalar, terrorlar. 1937–1938-ci illərdə xalqımıza qarşı kütləvi repressiyalar. 1988-ci ildə Azərbaycana hərbi təcavüz etmək məqsədi ilə Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin meydana çıxması və vətənimizin oğullarının şəhid olması. **[217-218]**

Ancaq bütün bunların içərisində Azərbaycan xalqına vurulan ən böyük zərbə, edilən hərbi təcavüz, terror məhz 1990-cı ilin yanvar ayının 20-də olmuşdur. Mən sadaladığım, bəlkə də indi xatırlamadığım bütün keçmiş faciəli hadisələr ayrı-ayrı şəxslərə, ayrı-ayrı qruplara qarşı yönəldilmişdir. Yaxud da ki, məsələn, 1918-ci ildə ermənilər tərəfindən törədilən qırğın, erməni-azərbaycanlı münasibətləri ermənilərin azərbaycanlıların torpaqlarını ələ keçirmək, azərbaycanlıları əzmək məqsədi daşmışdır. Ancaq yanvar hadisələrini, yanvar faciəsinə bütün bu faciələrdən, bu dərdlərdən fərqləndirən odur ki, o gecə illər boyu hakimiyyəti altında olduğumuz SSRİ dövləti, Sovet hakimiyyəti və Azərbaycan kommunist hakimiyyəti tərəfindən Azərbaycan xalqına qarşı kütləvi təcavüz edilmişdir. Yəni dövlətin, hökumətin, hakimiyyətin öz xalqına qarşı yönəldilmiş təcavüzü, təbiidir ki, ən dəhşətlidir, ən faciəlidir və siyasi nöqteyi-nəzərdən bütün başqalarından fərqlidir.

Tarixə nəzər salarkən onu demək olar ki, Sovet hakimiyyəti qurulandan SSRİ-də yanvar hadisələrinə qədər Sovet hakimiyyəti tərəfindən öz xalqına, öz vətəndaşlarına qarşı edilən belə hərbi təcavüz heç vaxt heç yerdə olmamışdır. Heç bir xalqa qarşı olmamışdır. Heç bir respublikaya qarşı olmamışdır. Heç bir millətə qarşı olmamışdır. Bu, bizə qarşı olmuşdur, Azərbaycan xalqına qarşı olmuşdur. Amma bu, təkcə SSRİ rəhbərliyinin yox, o vaxt birlik təşkil edən və öz xalqını əzməyə, sındırmağa çalışan Sovet dövlətinin, Azərbaycan hakimiyyətinin birlikdə öz xalqına qarşı etdiyi təcavüz, terrorudur.

İkinci Dünya müharibəsindən sonra SSRİ hökuməti bir neçə ölkələrə təcavüz etmişdir. 1956-cı ildə Sovet qoşunlarını Macarıstana yeritdilər. Çünki Macarıstan xalqı Sovet ideologiyası ilə razılaşmırdı, öz

yolu ilə getmək istəyirdi və onları bu yoldan çəkəndirmək üçün, onları əzmək üçün Sovet qoşunları [218-219] Macarıstana yeridildi və böyük qanlar töküldü. Xalq şəhidlər verdi. Sovet ideologiyası orada öz hakimiyyətini möhkəmləndirdi.

1968-ci ildə Çexoslovakiyada gedən proseslər Çexoslovakiyanı sosialist ölkələri sırasından çıxmaq təhlükəsinə gətirdi. O vaxt da SSRİ hökuməti qoşunlarını Çexoslovakiyaya yeritdi və orada olan o hərəkətin qarşısını aldı, öz hakimiyyətini orada möhkəmləndirdi.

1979-cu ildə Əfqanıstanda Sovet ideologiyası əsasında hökumət qurmaq istəyən qüvvələrə yardım etmək məqsədi ilə SSRİ-nin böyük qoşun hissələri Əfqanıstana yeridildi, qanlar töküldü.

Mən bunları niyə xatırlayıram? Ona görə ki, bütün bu hallarda Sovet hakimiyyəti, SSRİ dövləti ayrı-ayrı ölkələrdə öz hakimiyyətini qurmaq, möhkəmləndirmək məqsədi ilə belə təcavüzlər etmişdir.

Amma Azərbaycan xalqı isə artıq 70 il idi ki, bu dövlətin tərkibində yaşayırdı, bu ölkənin vətəndaşları idi, bu hakimiyyətin rəhbərliyi altında idi. Demək, xalqımız bu hakimiyyət üçün, kommunist hakimiyyəti üçün öz vətəndaşları kimi doğma olmalı idi. Ancaq bu olmadı və bu da ümumiyyətlə, müəyyən qədər Azərbaycan xalqına olan münasibətin nəticəsində idi. Bunun səbəbi, təbii ki, 1987-1988-ci illərdə başlanmış Ermənistanın Azərbaycana təcavüzü ilə bağlı idi.

1987-ci ilin sonunda – 1988-ci ilin əvvəlində Ermənistan hakimiyyəti, orada olan millətçi qüvvələr Qağlıq Qarabağı Ermənistana bağlamaq cəhdinə başladılar. Keçən dövrlərdə də belə cəhdlər olmuşdur. Yəni 1923-cü ildən başlayaraq, Azərbaycanın tərkibində Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayəti yaranandan sonra müxtəlif vaxtlarda Dağlıq Qarabağın Ermənistana birləşdirilməsi cəhdləri göstərilmişdi. Ancaq bunların qarşısı alınmışdı. Həm Azərbaycan rəhbərliyinin öz respublikasını qorumağa qadir olduğuna görə, həm də Sovet, [219-220] SSRİ dövlətinin öz dövlət quruluşunun dəyişilməsini təhlükəli hesab etdiyinə görə. Ancaq 1987-ci ildə, bəlkə ondan da əvvəl artıq Ermənistanda Dağlıq Qarabağı Azərbaycandan ayıraraq Ermənistana birləşdirmək əhval-ruhiyyəsi, sonra isə hərəkəti başlandı və burada həmin bu ikili standart, yəni SSRİ hökumətinin, Kommunist Partiyası rəhbərliyinin Azərbaycana və Ermənistana fərqli münasibəti özünü büruzə verdi.

Təbiidir ki, o vaxt, SSRİ dövlətinin hələ çox güclü olduğu bir zamanda əgər SSRİ başçıları istəsəydi, bunun qarşısını ala bilərdi və Azərbaycanın rəhbərləri də əgər öz xalqına, vətəninə, torpağına sədaqətli olsaydılar, onlar da bunun qarşısını alardılar. Ancaq Moskvadakılar bunun qarşısını almaq istəmədilər, əksinə, buna şərait yaratdılar. Azərbaycanın rəhbərləri isə sadəcə, fəaliyyətsizlik göstərdilər və beləliklə, 1988-ci ilin fevral ayında Dağlıq Qarabağ hadisəsi mövcud oldu. Ondan sonra Azərbaycanda rəhbərlik dəyişildi – guya Ermənistan–Azərbaycan münaqişəsini həll etmək üçün burada rəhbərliyi möhkəmləndirmək məqsədi ilə. Ancaq ondan sonra gələn rəhbərlik nəinki fərsizlik, yaxud fərasətsizlik göstərdi, hətta xəyanət yoluna düşdü. Bu xəyanət – Azərbaycanın rəhbərləri tərəfindən öz xalqına edilən xəyanət və SSRİ başçılarının Azərbaycana göstərdikləri ögey münasibət, bəlkə də, deyərdim, mənfi münasibət Dağlıq Qarabağ hadisəsini müharibəyə çevirdi və Azərbaycan böyük zərbələr aldı. Təbiidir ki, 20 Yanvar həmin bu siyasətin, bu zəncirin böyük bir halqası idi.

Həqiqətən, o dövrdə xalqımız öz torpaqlarını, öz suverenliyini qorumaq üçün ayağa qalxdı. Xalqın ayağa qalxmasının əsas səbəbi həm SSRİ hökuməti başçılarının Azərbaycana qarşı ədalətsiz mövqeyi idi, həm də Azərbaycanın başçılarının öz torpaqlarını, millətini, xalqını qorumaq üçün tədbirlər görməməsi idi. Bunlar hamısı Azərbaycanda xalqı ayağa qaldırdı və xalq öz gücünü göstərdi. Xalq meydanlara çıxdı. Xalq küçələrə çıxdı. [220-221]

Bütün xalqı cəzalandırmaq üçün, xalqı sındırmaq üçün və beləliklə, həmin o Dağlıq Qarabağ məsələsini Ermənistanın xeyrinə həll etmək üçün Azərbaycana bir zərbə vurmaq lazım idi və bu zərbə də vuruldu. Azərbaycana hərbi təcavüz edildi. Azərbaycana fiziki zərbə vuruldu. Azərbaycana siyasi zərbə vuruldu. Azərbaycana mənəvi zərbə vuruldu. Bunun günahkarları həm SSRİ rəhbərləri idi, həm də Azərbaycanın rəhbərləri. Bu barədə bu gün burada elan olunan sənədlərdə hər şey çox açıq-aydın nümayiş etdirildi.

Mərasimdə çıxış edən hörmətli ziyalılarımız, şəhid anası, şəhid qızı, 20 Yanvarda – o gecə xəsarət almış insanlar burada çox səmimi danışdılar. Düzü, mən sizə onu da deyim ki, bu gecə başlandı indiyə qədər mən, – güman edirəm, siz də – böyük həyəcan hissləri keçirirəm. Çünki bu tarixi xronikanın bir daha göz önündən keçirilməsi, yada salınması, o dəhşətli hadisələrin bir daha göstərilməsi və burada çıxış edənlərin fikirləri, sözləri çox təsirlidir. Mən ona görə çox həyəcanlıyam və çox həyəcanla danışiram. Ümumiyyətlə, bu gecənin ilk dəfə məhz bu şəkildə keçirilməsi, hesab edirəm ki, bizim tariximizə, millətimizə, xalqımıza olan hədsiz məhəbbətimizin nümayişidir. Mən bu gecəni hazırlayanlara və burada çıxış edənlərin hamısına təşəkkür edirəm.

Bunun çox böyük siyasi, əxlaqi, mənəvi əhəmiyyəti var.

Çünki, birinci, biz gərək tariximizi heç vaxt unutmayaq və tariximizi təhrif etməyək. Tarix tarixdir və o, olduğu kimi yazılmalıdır, nəsil-dən-nəslə verilməlidir.

Faciəli Yanvar gecəsindən on il keçibdir. On ildə Azərbaycanda yeni övladlar meydana gəlibdir. Bu gün 10 yaşında olan uşaqlar 1990-cı ildə doğulanlardır. Mənə dedilər ki, o yanvar gecəsində 135-136 Azərbaycan vətəndaşı şəhid olub, həlak olub və bir çoxları yaralanıb. Amma o gecə Azərbaycanda 500-dən artıq uşaq doğulubdur. Demək, xalq yaşayır, millət yaşayır, artır, inkişaf edir və heç bir təcavüz, heç [221-222] bir terror, heç bir xəyanət bizim xalqımızın inkişafının qarşısını ala bilməz.

Ancaq biz o günlərin canlı şahidiyik. 10 yaşlı uşaqlar isə bunu yalnız bizlərdən eşidirlər. Hətta 20 yaşlı gənclər də o vaxt 10 yaşında olarkən bəlkə hər şeyi olduğu kimi dərk edə bilməmişdilər və bilə də bilməzdilər. Ona görə də zaman keçdikcə biz tariximizin həm şanlı səhifələrini, uğurlu səhifələrini, həm də faciəli səhifələrini yad etməliyik, nəsillərdən- nəsillərə verməliyik. Bunların içərisində 20 Yanvar faciəsi, eyni zamanda o günlər göstərilən qəhrəmanlıq, şücaət və xalqın birliyi hamıya örnək olmalıdır – bu gün yaşayanlara da, gələcək nəsillərə də. Hamı bu hadisədən ibrət dərsi götürməlidir.

Burada sənədlər də göstərildi, çıxışlarda deyildi və kino kadrlarından biz gördük ki, ayın 19-dan 20-nə keçən gecə və 20-21 yanvar günlərində Azərbaycan nə qədər ağır vəziyyətdə idi. Azərbaycana, Bakı kimi bir şəhərə həddindən çox qoşun hissələri, zirehli texnika, tanklar yeridiləndə, təbiidir ki, insan rahat ola bilməz və Bakı,- tək Bakı yox, bütün Azərbaycan- o vaxt təlaş içində idi. Amma o günlərin bu axşam burada aparılan təhlili nəyi göstərdi? Onu göstərdi ki, xalq şəhid verdi, amma xalq sınımadı, xalq əyilmədi. Ancaq xalqa rəhbərlik edənlər axıra qədər öz xəyanətlərini etdilər.

İndi kiminsə yaxın adamı vəfat edir. Qohumu, əqrəbası, dostu, iş yoldaşı mütləq onun dəfninə gedir, onun yasına gedir, o ailənin dərdinə şərik olur. Amma burada Azərbaycan xalqına qarşı təcavüz edilibdir, xalqımız şəhidlər veribdir. Millət, xalq birləşib bu faciəni törədənlərə nifrət edir, şəhidləri son mənzilə aparırlar. Ancaq Azərbaycanın rəhbərləri bundan kənardadırlar, qaçıb gizləniblər. Elə bu faktın özü çox aydın və aşkar göstərir ki, kim kimdir.

Ali Sovetin sessiyasını bir qrup deputatlar, özü də böyük maneçiliklərin öhdəsindən gələrək toplayıblar və Azərbaycan[222-223]canın böyük şairi Bəxtiyar Vahabzadə- hansı ki, ömründə bir iclas aparmayıbdır, çünki həmişə şeirlər yazıbdır və Azərbaycanın şeir sənətini inkişaf etdiribdir, yəni bu işdə təcrübəsi yoxdur.

Ancaq onun mərd ürəyi var, onun xalqa məhəbbəti var, o, heç bir şeydən çəkinmədi, heç bir şeydən qorxmadı. Bir də ona görə ki, o, heç kəsin qarşısında gözüklü deyildi, heç vaxt heç kəsə xəyanət etməmişdi.

Mərhum İsmayıl Şıxlı, başqa ziyalılar da həmçinin. Burada kadrlar göstərildi. Təəssüf ki, onların hamısı qalmayıbdır. Amma o gördüyümüz kadrlar kimin kim olduğunu tamam göstərdi. Bəs nə cür olur ki, şair Bəxtiyar Vahabzadə, yazıçı İsmayıl Şıxlı və başqa ziyalılar, yaxud da ki, Ali Sovetin bir qrup deputatları o salona toplaşib məsələni müzakirə edə bilirlər, amma Azərbaycanın rəhbərləri qaçıb gizlənilər? Bununla da onlar xalqa rəhbərlik etmək hüququnu artıq tam itirmişdilər.

Həmin o sessiyada qəbul olunmuş qərar və müraciətlər – onlar burada səsləndi – tarixi xarakter daşıyır. Biz buna yüksək qiymət verməliyik. Mən şəxsən o sənədlərə belə qiymət verirəm. Ancaq bir neçə gündən sonra o qaçıb gizlənilər gəlib Azərbaycanın hakimiyyətini aparmağa başlayanda bütün bu sənədlər nəinki unuduldu, kənara qoyuldu, hər şeyin üstü basdırıldı. Bu barədə də bu gün burada konkret faktlar gətirildi, təkrar etməyə ehtiyac yoxdur.

Demək, əgər 20 Yanvara qədər həm SSRİ hökuməti, həm Azərbaycan hakimiyyəti birlikdə Azərbaycan xalqına təcavüz etmişdilsə, ondan sonra hər iki tərəf buna bəraət qazandırmaya çalışdı. Moskvada elə bir əhval-ruhiyyə yarandı ki, guya heç bir şey olmayıbdır. Azərbaycanda da biri qaçdı getdi, o birisi onun yerinə oturdu və beləliklə, xalq da unuduldu, faciə də unuduldu, hər şey unuduldu və ardıcıl olaraq bu məsələnin unudulmasına cəhd edildi. Xəyanətkarlar, rəhbərlik etmək hüququnu itirmiş adamlar yenə də öz şəxsi mənafe[223-224]lərini xalqın, millətin mənafeələrindən qat-qat üstün tutdular. Bunlar hamısı tarixin həqiqətləridir.

Ancaq bu gün biz fəxr edə bilirik ki, xalqımız, yenə də deyirəm, mərdlik və şücaət göstərdi.

O kinokadrlarda şəhidlərin dəfn mərasiminə baxanda insan həyəcənsiz ola bilməz. Mənə belə gəlir ki, - hər halda, tarix hamımıza məlumdur, - Azərbaycanda bu qədər izdihamlı və bu qədər təsirli dəfn mərasimi heç vaxt olmamışdı. Həmin o vaxt Şeyxülislam Allahşükür Paşazadənin fəaliyyəti də yüksək qiymətə layiqdir- həm onun Qorbaçova göndərdiyi müraciət, həm bu məsələyə münasibəti, yəni bu cinayəti edənlərin hamısına nifrəti, həm də ki, dəfn mərasimini əlinə alıb həyata keçirməsi. Necə deyərlər, Azərbaycanın bütün hakimiyyətinə rəhbərlik edən adamlar kənarda qaldılar. İndi görün, bundan da böyük mənəvi günah, bəlkə də mənəvi xəyanət ola bilməz.

Amma xalq heç bir şeydən qorxmadı. Xalq qorxmadı ki, yenə də o tanklar gəlib onları qıra bilər. Azadlıq meydanında, bütün küçələrdə, ta Dağüstü parka qədər böyük izdiham var idi.

Mən o vaxt Azərbaycanda deyildim. Mən öz münasibətimi dərhal bildirdim. Bilməlisiniz ki, mən o vaxtlar xəstə idim. Xəstə olaraq bir müddət xəstəxanada, bir müddət isə reabilitasiya üçün Moskvadan kənar bir sanatoriyada idim. Buna baxmayaraq, mən öz övladlarımla gəlib münasibətimi bildirdim. Mən başqa heç bir şey edə bilməzdim və mən bu gün təşəkkür edirəm o Azərbaycan vətəndaşlarına, o şəxslərə ki, o şəhidlərin qəbirlərinin yerini çox düzgün seçiblər və onları Dağüstü parkda basdırıblar. Çünki burada da müəyyən qədər keçmiş xəyanətə qarşı öz münasibətlərini bildiriblər.

1918-ci ildə ermənilərin törətdiyi qırğınlar nəticəsində orada qəbiristanlıq salınmış, insanlar basdırılmışdılar. 1930-cu illərdə ora dağıdılmış, Dağüstü park düzəldilmiş və orada Kirovun heykəli qoyulmuşdu. Tarixin həqiqəti bundan ibə[224-225]rətdir ki, həmin vaxt o qəbirlərə qarşı edilmiş xəyanət indi üzə çıxdı və orada şəhidlər yenidən dəfn olundu.

Mən öz borcumu yerinə yetirərək, bu hadisə baş verəndən – 1990-cı ilin 21 yanvarından indiyə qədər bu hadisənin tam açıqlıq aşkar olması üçün çalışmışam və çalışıram, çalışacağam da. Günahkarların məsuliyyətə cəlb olunması üçün çalışacağam və heç kəs xalqın qarşısında etdiyi cinayətdən qaça bilməyəcəkdir. Əgər cismani də qaça bilsə, tarix qarşısında cinayətkar kimi qalacaqdır.

Şəhidlər xiyabanında onların qəbirlərinin yanında həmin o «Əbədi məşəl» abidəsinin yaranması da mənim ürəyimdə olan bir arzu idi. Bu da Azərbaycanın prezidenti kimi, mənim borcum idi. Bu gün bu borcumu da yerinə yetirdiyimə görə özümə müəyyən qədər təskinlik verirəm və ora həqiqətən, burada deyildiyi kimi, xalqın and yeri, inam yeri olubdur, ən mötəbər ziyarətگاهdır. Artıq bir neçə gündür ki, biz müşahidə edirik – insanlar öz ürəyinin tələbi ilə əllərində gül gedib o qəbirləri ziyarət edirlər, «Əbədi məşəl»in qarşısında baş əyirlər, qəbirlərin qarşısında baş əyirlər. Mən inanıram ki, bundan sonra da ora bizim gənclərimizin daim and yeri olacaqdır. Millətinə sədaqət andı, xalqına sədaqət andı, torpağına, vətəninə sədaqət andı yeri olacaqdır. Eyni zamanda, gənclərimizin, ailə quran gənclərimizin bir-birinə sədaqət andı yeri olacaqdır.

Faciə eyni zamanda, ölkəmizdə böyük proseslərin həyata keçirilməsinə təkan verdi. Azərbaycan öz dövlət müstəqilliyini əldə etdi. Artıq doqquzuncu ildir ki, Azərbaycan xalqı öz müstəqil dövlətində yaşayır.

Yaşayışımızda çətinliklər, problemlər az deyildir. Hamımızı incidən, ürəyimizi ağrıdan problem torpaqlarımızın Ermənistan silahlı qüvvələri tərəfindən işğal olunması və o torpaqlardan bir milyondan artıq vətəndaşımızın zorla köçürülməsidir, onların çadırda yaşamasıdır. Başqa problemlər [225-226] də var. Amma bu ağır, çətin dövrü biz keçirik və keçəcəyik. İşğal olunmuş torpaqlar azad ediləcək, vətəndaşlarımız öz yerinə, yurduna qayıdacaq, Azərbaycanın suverenliyi təmin olunacaqdır. Çünki Azərbaycan indi müstəqil dövlətdir və heç bir dövlətin Azərbaycana təcavüz etməyə artıq hüquqi əsası yoxdur.

Bizim şəhidlərimizin xatirəsinə ən böyük abidə Azərbaycanın istiqlaliyyətidir, müstəqil Azərbaycandır, hüquqi, demokratik, dünyəvi Azərbaycan dövlətidir və indi Azərbaycanda gedən müsbət proseslərdir. Bütün şəhidlərimiz, təkcə yanvar şəhidləri yox, vətən, torpaq uğrunda döyüşlərdə şəhid olan övladlarımız da rahat yatsınlar. Çünki artıq onların istəkləri, arzuları yerinə yetirilibdir – Azərbaycan öz dövlət müstəqilliyini əldə edibdir.

Mən bu gün şəhidlərin xatirəsi qarşısında, ruhu qarşısında and içirəm ki, biz heç vaxt Azərbaycanın müstəqilliyini əlimizdən verməyəcəyik, heç vaxt hansısa bir dövlətə vassal olmayacağıq. Azərbaycanın dövlət müstəqilliyi bütün çətinliklərə baxmayaraq, bizə göstərilən bütün təzyiqlərə baxmayaraq yaşayacaq və inkişaf edəcəkdir. Müstəqil, demokratik Azərbaycan, hüquqi, dünyəvi Azərbaycan dövləti şəhidlərimiz üçün böyük abidə olacaqdır.

Mən bu matəm gecəsini hazırlayanlara və burada ürək sözlərini deyənlərə bir daha təşəkkür edirəm. Allahdan bütün şəhidlərə rəhmət diləyirəm. [226]

QAFQAZ VƏ XƏZƏR REGIONU ÖLKƏLƏRİNDƏ
ABŞ-ın SƏFİRLƏRİ, AMERİKANIN MÜXTƏLİF
NAZİRLİKLƏRİNİN YÜKSƏK VƏZİFƏLİ
ŞƏXSLƏRİ İLƏ GÖRÜŞDƏ* SÖHBƏT

Prezident sarayı

20 yanvar 2000-ci il

Heydər Əliyev: Hörmətli səfirlər!

Hörmətli qonaqlar, xanımlar və cənablar!

Mən sizin hamınızı Azərbaycanda səmimi-qəlbdən salamlayıram. Sizin hamınızın Azərbaycana toplaşmağınızdan və Bakını, Azərbaycanı özünüz üçün görüş yeri seçməyinizdən çox məmnun olduğumu bildirirəm.

Bildiyimə görə, siz burada çox işlər görmüsünüz və öz işinizi davam etdirirsiniz, uğurlar əldə etmişiniz. Mən bu münasibətlə sizi təbrik edirəm. Amerika Birləşmiş Ştatlarının Azərbaycandakı səfiri cənab Eskuderonu və səfirliyin bütün əməkdaşlarını mən xüsusi təbrik edirəm. Çünki Amerikanın bu qədər səfirləri Azərbaycana toplaşblar, Amerika Birləşmiş Ştatlarının Bakıdakı səfirliyini özləri üçün görüş yeri seçiblər. [227-228]

Belə böyük bir toplantının Amerika Birləşmiş Ştatlarının Azərbaycandakı səfirliyində keçirilməsi, təbiidir ki, həm Amerika Birləşmiş Ştatları hökumətinin, həm də bir çox ölkələrdəki səfirliklərin Amerikanın Azərbaycandakı səfirliyinə göstərdiyi etimaddır, qayğıdır və diqqətdir. Eyni zamanda, biz sizin bu toplantının Azərbaycanda, onun paytaxtı Bakıda keçirilməsini, təbiidir ki, Azərbaycana göstərilən diqqət və qayğı kimi qiymətləndiririk. Mən bundan çox məmnun olduğumu bildirmək istəyirəm. düşünürəm ki, sizin çoxunuz ilk dəfədir ki, Azərbaycana, Bakıya gəlmisiniz və ölkəmizin həyatı, bugünkü günü ilə tanış olmaq imkanı əldə etmişiniz. Bu, bizim üçün çox əhəmiyyətlidir. Biz bu məsələdə maraqlıyıq. Çünki biz istəyirik ki, müstəqil Azərbaycanın bu gününü hər kəs öz gözüylə görsün, onunla yaxından tanış olsun.

Azərbaycan müstəqil dövlət kimi gənkdir. Biz dövlət müstəqilliyimizin 9-cu ilini yaşayırıq. Bizim problemlərimiz, keçid dövrünün çox çətinlikləri vardır. Amma bununla yanaşı, bizim nailiyyətlərimiz də, uğurlarımız da vardır. Biz xüsusən son illər müstəqillik şəraitində bir çox uğurlara nail ola bilmişik. Ona görə də bunlarla tanış olmağınız, şübhəsiz ki, Azərbaycan haqqında sizdə daha da dolğun, düzgün və obyektiv təəssürat yarada bilər. Mən sizi bir daha salamlayıram və sizi dinləməyə hazırım.

Stenli Eskudero: Cənab prezident, çox sağ olun. Amerikanın belə geniş tərkibli bir nümayəndə heyətini burada öz ofisinizdə – Ağ evdə qəbul etdiyinizə görə Sizə təşəkkürümüzü bildiririk. Özümə böyük

---

* Görüşdə ABŞ-ın Azərbaycandakı səfiri Stenli Eskudero, keçmiş Sovet İttifaqı dağılıqdan sonra müstəqillik qazanmış ölkələrə yardımlar üzrə ABŞ-ın əlaqələndiricisi səfir Vilyam Teylor, ABŞ prezidenti cənab Bill Klintonun və dövlət katibi xanım Madelin Olbraytın Xəzər regionu ölkələrində enerji məsələləri üzrə xüsusi müşaviri səfir Con Vulf, Amerika Ticarət Palatasının Azərbaycandakı prezidenti Kenni Houzi iştirak edirdilər.

şərəf hesab edirəm ki, səfirliyimizin təşəbbüsü ilə Azərbaycanda belə geniş tərkibli böyük bir görüş keçirilir və bu görüşdə çox mötəbər səfirlər iştirak edirlər.

Möhtərəm prezident, Amerika Birləşmiş Ştatlarının Qafqaz və Xəzər regionu ölkələrindəki səfirləri, Türkiyədəki, Rusiyadakı səfirliklərin nümayəndələri, Amerika Birləşmiş Ştatları [228-229]ları hökumətinin müxtəlif nazirliklərini təmsil edən yüksək vəzifəli dövlət məmurları bu gün Sizin görüşünüzdə gəliblər.

Cənab prezident, bu gün bu şəxslərin Sizin görüşünüzdə gəlməsi əslində Amerika Birləşmiş Ştatları hökumətinin Qafqaz, o cümlədən Xəzər bölgəsinin ölkələri ilə məşğul olan bütün məmurlarının Bakıya toplaşması deməkdir. Bizim məhz belə bir tərkibdə buraya toplaşmağımızın və qarşılıqlı maraq doğuran məsələləri müzakirə etməyimizin özü onu sübut edir ki, Amerika Birləşmiş Ştatları hökuməti Azərbaycana, Qafqaza, Xəzər bölgəsinin və Mərkəzi Asiyanın bütün ölkələrinə böyük önəm verir. Biz bu dövlətlərin qarşılaşdıqları məsələlərlə müntəzəm surətdə məşğul oluruq.

Cənab prezident, son bir gün yarım ki, belə bir geniş tərkibdə biz Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin sülh yolu ilə tənzimlənməsi yolları barədə də fikir mübadiləsi aparmışıq. Biz eyni zamanda, münaqişə həll olunduqdan, işğal altındakı torpaqlar azad edildikdən sonra orada aparılacaq bərpa işlərinə donor ölkələrin cəlb edilməsi üçün hansı işlər görülməsinin vacibliyi barədə də ətraflı fikir mübadiləsi aparmışıq.

Biz Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsinin dinc yolla aradan qaldırılması, tənzimlənməsi məsələləri barədə fikir mübadiləsi aparmaqla bərabər, belə bir sülh əldə olunarsa regional iqtisadi əməkdaşlığın bu dövlətlərə gətirəcəyi bəhrələr haqqında, habelə son dövrlər Bakı-Ceyhan əsas ixrac neft kəməri ilə əlaqədar başa çatmaqda olan bütün məsələlərin, Transxəzər qaz kəməri barədə məsələlərin müzakirəsinə xeyli vaxt ayırmışıq.

Cənab prezident, biz bu gün Sizinlə bu görüşdən sonra Amerikanın Bakıdakı səfirliyinə toplaşacağıq, regional təhlükəsizlik və gələcək işlərimizin planlaşdırılması məsələləri barədə yenidən fikir mübadiləsi aparacağıq. Hesab edirəm ki, bu danışıqlarımız bu günü əhatə etməklə bərabər, sabah günün birinci yarısına qədər davam edəcəkdir. [229-230]

Cənab prezident, Sizin diqqətinizi bu günlər Bakıda baş verəcək ikinci bir mötəbər tədbirə də yönəltmək istəyirəm. Bu da Amerika Birləşmiş Ştatlarının biznes dairələrinin Bakıda Amerika Ticarət Palatasının toplantısına yığılmasıdır. Məlumdur ki, Amerika biznesi və Amerika-Azərbaycan iqtisadi münasibətləri də ölkələrimiz arasında iqtisadi - kommersiya əlaqələrinin inkişaf etdirilməsində önəmli rol oynayır.

Cənab prezident, Sizə məlum olduğu kimi, Amerika Ticarət Palatası yanvarın 21-də Bakıda özünün çox böyük ofisinin açılış mərasimini keçirəcəkdir. Bu regionda yerləşən Amerika Ticarət Palatalarının birgə görüşü də məhz Bakıda keçiriləcəkdir.

Cənab prezident, Siz görüşü başlamamışdan əvvəl lütfkarlıq göstərərək, geniş tərkibli bu nümayəndə heyətinin hər bir üzvünü şəxsən salamladınız. Ona görə də mən Sizin vaxtınızı alıb bu nümayəndə heyəti üzvlərinin hamısını Sizə təqdim etməyəcəyəm. Yalnız onunla kifayətlənəcəyəm ki, artıq tanış olduğunuz və Sizin qarşınızda qısa çıxış edəcək üç nəfəri Sizə təqdim etmək istəyirəm.

Mənim sol tərəfimdə səfir Vilyam Teylor əyləşibdir. Bildiyiniz kimi, səfir Teylor keçmiş Sovet İttifaqı dağıldıqdan sonra yeni müstəqillik qazanmış bütün dövlətlərə yardımlar üzrə Amerika Birləşmiş Ştatlarının əlaqələndiricisidir.

Cənab Teylorun solunda isə cənab səfir Con Vulf əyləşibdir. Bildiyiniz kimi, səfir Vulf prezident cənab Klintonun və dövlət katibi xanım Olbraytın Xəzər regionu ölkələrində enerji məsələləri üzrə xüsusi

---

müşaviridir. O, boru kəmərləri ilə əlaqədar Amerika dövlətini təmsil edən, danışıqlar aparən ən başlıca şəxsdir.

Cənab Hüseynovdan sonra cənab Kenni Houzi əyləşibdir. O, Amerika Ticarət Palatasının Azərbaycandakı prezidentidir.

Cənab prezident, icazənizlə, mən sözü səfir Teylorə verirəm. [230-231]

Vilyam Teylor: Cənab prezident, səfir Eskuderonun bizim Amerika səfirliyində apardığımız müzakirələr barədə söylədiyi fikirlərə əlavə olaraq bildirmək istəyirəm ki, bu ziyarətim zamanı biz Azərbaycan hökuməti ilə daha iki sahədə böyük irəliləyiş əldə edəcəyik.

Birincisi, bu görüşümüzdən bir az sonra Azərbaycanın maliyyə naziri və mən Amerika Birləşmiş Ştatları hökuməti ilə Azərbaycan Respublikası hökuməti arasında iqtisadi əməkdaşlığa dair memorandum imzalayacağıq. Bu sənəd ölkələrimiz arasında iqtisadi münasibətlərin daha da inkişaf etdirilməsinə yeni xüsusi bir təkan olacaqdır.

Mənim Bakıya səfərimin ikinci ən önəmli hissəsini isə Azərbaycan hökumətinin yüksək vəzifəli şəxsləri ilə keçirəcəyim görüşlər təşkil edəcəkdir. Bu görüşlərdə əsas mövzulardan biri Ermənistan ilə Azərbaycan arasında sülh əldə olunandan sonra bərpa işlərinin həyata keçirilməsi üçün imkanlarımız daxilindəki ehtiyatların bir araya gətirilməsi və bu işlərin əvvəlcədən planlaşdırılması barədə fikir mübadiləsi aparmaqdır.

Biz buraya səfərə gəlməmişdən öncə Dünya Bankının Avropa Birliyinə daxil olan qurumları ilə ətraflı danışıqlar aparmışıq ki, belə bir saziş əldə edilərsə, onun beynəlxalq ictimaiyyət tərəfindən dəstəklənməsinə mütləq nail olaq.

Cənab prezident, mənim buradakı işimin hər iki sahəsi çox uğurlu, məhsuldar olubdur. Ümidvaram ki, bu işləri müvəffəqiyyətlə başa çatdıracağıq.

Con Vulf: Cənab prezident, Amerika Birləşmiş Ştatlarının prezidenti cənab Bill Klinton dekabrın 6-dakı çıxışında Bakı-Ceyhan əsas ixrac boru kəməri barədə bağlanmış sazişi öz hökumətinin 1999-cu il üçün xarici siyasətinin ən böyük uğurlarından biri kimi qiymətləndiribdir.

Hesab edirik ki, boru kəmərləri sizin və regionun digər ölkələrinin liderlərinin bu bölgə üçün müdrikcəsinə cızdığımız [231-232] gələcək əməkdaşlıq, iqtisadi, siyasi təsisatların yaradılması xəttinə, strategiyasına yalnız yardımçı bir vasitədir. Hesab edirik ki, ümumilikdə götürüldükdə bütün bu siyasətlər dövlətlərinizin müstəqilliyinin gücləndirilməsinə xidmət edir.

Noyabrın 18-də İstanbulda keçirilmiş imzalanma mərasimi başlanğıcdır. Lakin qarşımızda hələ görüləcək işlər və tez bir zamanda həyata keçirilməsi gözlənilən böyük işlər durur. Məhz buna görə də Ağ ev məni buraya göndərmişdir ki, regionda danışıqlar aparım və bu işlərin müvəffəqiyyətlə irəliləməsinə öz köməyimi göstərim. Prezident cənab Dəmirəl və prezident cənab Şevardnadze mənə söyləyiblər və ümidvar olduqlarını bildiriblər ki, yanvarın 21-də başlanacaq Ankara danışıqları nəticəsində Bakı-Ceyhan əsas ixrac boru kəməri ilə bağlı bütün məsələlər həll ediləcəkdir. Amerika Birləşmiş Ştatları bunu dəstəkləyir və alqışlayır. Biz hesab edirik ki, bu saziş həm ölkələr, həm xalqlar üçün ədalətli olmaqla bərabər, həm də kommersiya maraqlarının təmin olunmasına kömək etməlidir. Bu, elə bir saziş olmalıdır ki, əgər kimsə qalib gəlmək istəyirsə, onda hamı bu işdə qalib çıxmalıdır.

Transxəzər qaz boru kəmərinin inkişaf etdirilməsi üçün də yaxşı imkanlar vardır. Bu imkanlar belə bir kəmərin inkişaf etdirilməsinə, Türkmənistanın və Azərbaycanın qaz yataqlarının işlədilməsinə və Türkiyənin qaza olan ehtiyaclarının ödənilməsinə gətirib çıxaracaqdır. Eyni zamanda bu, regionda iqtisadi

---

əməkdaşlığın genişlənməsinə və region dövlətlərinin bir-biri ilə sülh şəraitində təmas, əlaqə qurmasına yardım göstərəcəkdir.

Düzdür, bütün bunlara nail olmaq heç də asan deyildir. Lakin bu layihələr və sazişlər gələcək nəsillərə xidmət göstərəcəkdir və bu işlə məşğul olanların ömründən bəlkə də çox uzun çəkən bir dövrü əhatə edəcəkdir.

Mən çıxışımı prezident Bill Klintonun sözləri ilə başladım. Mənə tez-tez sual verirlər ki, siz prezident cənab Klintonun [232-233] Xəzər regionu barədə şəxsi fikirlərini, görüşlərini çatdırırsınız, amma bilmək istərdik ki, cənab Bill Klintonun prezidentlik müddəti başa çatdıqdan sonra Amerika hökumətinin bu region üçün həmin siyasəti davam etdiriləcəkmi?

Mən bunu dəfələrlə bəyan etmişəm və indi də bildirirəm: biz hesab edirik ki, bu siyasət regionda mövcud olan zəngin enerji ehtiyatlarının səmərəli istismarına və regional iqtisadi əməkdaşlığın inkişafına xidmət etdiyi üçün Amerikanın geniş siyasi dairələrinin dəstəyinə layiqdir. Bu iş gələcəkdə də davam etdiriləcəkdir. Mən hesab edirəm ki, Bakı-Tbilisi-Ceyhan əsas ixrac boru kəməri və həmçinin Transxəzər qaz kəməri müvəffəqiyyətlə çəkilib başa çatdırılacaqdır. Bu regionun dostları kimi, biz bu bölgədən çoxsaxəli boru kəmərlərinin çəkilməsi işini bundan sonra da davam etdirəcəyik ki, həmin kəmərlər regionun iqtisadi inkişafına və çiçəklənməsinə kömək göstərsin, bölgəyə sabitlik və təhlükəsizlik gətirsin.

Cənab prezident, bütün bu işlərin irəli aparılmasına göstərdiyiniz şəxsi dəstəyə görə mən Sizə öz təşəkkürlərimi bildirmək istəyirəm. Sağ olun.

K e n n i H o u z i : Cənab prezident, Amerika Ticarət Palatasının bu gün və sabah keçirəcəyi tədbirlər üçün yaratdığınız şəraitdən biz çox məmnunuq.

Səfir Eskudero çox doğru dedi – bu, Amerika Birləşmiş Ştatlarının regionda yerləşən ticarət palatalarının ilk Bakı görüşüdür. Qafqazda, Mərkəzi Asiyada yerləşən ticarət palatalarımızın təmsilçiləri bizim bu görüşümüzə iştirak edəcəklər.

Bizim Bakı görüşümüzün əsas amalı Amerikanın ayrı-ayrı ticarət palatalarında olan təcrübəni bölüşmək, fikir mübadiləsi aparmaq və Amerikanın kommersiya, iqtisadi maraqlarının bu regionda daha dərin kök atması üçün əlavə işlər görməkdən ibarətdir.

Amerika Ticarət Palatası ayrı-ayrı sektorları əhatə edən biznes dairələrinin təmsilçilərindən ibarət bir təşkilatdır. Bi[233-234]zimiz təşkilatımız çərçivəsində fəaliyyət göstərən şirkətlər Azərbaycanın müxtəlif sektorlarına sərmayə qoyan şirkətlərdir. Biz Amerika ilə Azərbaycan arasında iqtisadi münasibətlərin inkişaf etdirilməsi və Azərbaycana əlavə sərmayələrin cəlb olunması işinə yardımçı olmağa çalışırıq. Digər bölgələrdə fəaliyyət göstərən Amerika ticarət palataları da eyni tipli missiyanı həyata keçirirlər.

Bizim Azərbaycanda fəaliyyətimiz çox uğurla davam edir. Bunun ən əsas səbəbi odur ki, biz Azərbaycanın hökumət dairələri ilə, cənab prezident, şəxsən Sizinlə çox güclü işgüzar münasibətlər yaratmağa nail olmuşuq. Ona görə də bizim fəaliyyətimizin həyata keçirilməsinə Sizdən hər cür dəstək alırıq.

Bu yaxınlarda biz Azərbaycan Dövlət Baş Vergi Müfəttişliyi və Dövlət Gömrük Komitəsi ilə birgə çox uğurlu işçi qrupları yaratmışıq. Hər iki təşkilatın sədrləri bizə çox yaxşı münasibət bəsləyirlər. Onlar Azərbaycanda bizimlə bərabər çalışmaq, respublikamızdakı çətinliklərimizin aradan qaldırılmasına yardım etmək üçün bizə hər cür kömək göstərirlər.

Biz ümidvarıq ki, Azərbaycanın dövlət strukturları ilə münasibətlərimizi, əlaqələrimizi daha da genişləndirəcəyik. Bir daha qeyd edirəm, əsas məqsədimiz Azərbaycana əlavə Amerika sərmayələrinin gəlməsinə kömək göstərməkdir.

Cənab prezident, mən indicə Amerika Birləşmiş Ştatlarının Azərbaycanda fəaliyyət göstərən işgüzar dairələrinə Azərbaycan hökumətinin və şəxsən Sizin verdiyiniz dəstəkdən danışdım. İcazənizlə, bizə verdiyiniz bu dəstəyi, yardımı yüksək qiymətləndirdiyimizin nümunəsi kimi Sizə balaca bir hədiyyəmizi – lövhəni təqdim edirəm.

Cənab prezident, əvvəlcə mən Amerika Ticarət Palatasına və işgüzar dairələrinə göstərdiyiniz dəstəyə görə Amerika Birləşmiş Ştatları Ticarət Palataları Baş Qərargahının göndərdiyi təşəkkür məktubunu Sizə təqdim etmək istəyirəm. **[234-235]**

İkincisi isə, mən bu lövhəni Sizə təqdim etmək istəyirəm. Bu lövhə şəxsən Sizin tərəfinizdən Amerika Ticarət Palatasının Azərbaycandakı fəaliyyətinə verilən dəstəyə minnətdarlığı ifadə edir.

Cənab prezident, bizə göstərdiyiniz dəstəyə görə Sizə bir daha təşəkkür edirik, bunu çox yüksək qiymətləndiririk. Ümidvarıq ki, bu dəstəyinizi bizdən əsirgəməyəcəksiniz. Sağ olun.

Heydər Əliyev: Səmimi sözlərə görə Sizə təşəkkürümü bildirirəm.

Hörmətli səfirlər!

Hörmətli xanımlar və cənablar!

Mən sizi çox diqqətlə və maraqla dinlədim. Sizin verdiyiniz məlumatlar məndə böyük məmnuniyyət hissi doğurur.

Səfir cənab Eskuderonun burada müzakirə olunan məsələlər haqqında qısaca məlumatı, təbiidir ki, bizi sevindirir. Çünki bu, Amerika Birləşmiş Ştatlarının Qafqaza, Xəzər regionuna, Orta Asiyaya və bizim ətrafımızda olan ölkələrə diqqətinin artmasını göstərir. Biz bunu alqışlayırıq. Hesab edirik ki, bu münasibət əməli işlərlə öz təzahürünü tapmalıdır və ardıcıl olmalıdır.

Biz Amerika Birləşmiş Ştatları ilə bütün sahələrdə münasibətlərimizə geniş mənada xüsusi əhəmiyyət veririk. Amerika Birləşmiş Ştatlarına etdiyim rəsmi səfər zamanı – 1997-ci il avqustun 1-də Ağ evdə prezident cənab Bill Klinton ilə mənim imzaladığımız birgə bəyanatda Azərbaycan-Amerika Birləşmiş Ştatları əməkdaşlığının əhəmiyyəti və onun səviyyəsinin qaldırılması öz əksini tapmışdır. Biz bu birgə bəyanatda öz üzərimizə götürdüyümüz öhdəlikləri ardıcıl surətdə həyata keçiririk və onun daha da inkişaf etməsinə çalışırıq.

Amerika Birləşmiş Ştatlarının Azərbaycana, bütün Qafqaza, xüsusən Cənubi Qafqaza, Xəzər hövzəsinə, Mərkəzi Asiyaya və bu ətrafda olan ölkələrə marağının artması və iqtisadi əməkdaşlıq, təhlükəsizlik sahəsində əməkdaşlıq haqqında ar**[235-236]**dıcıl siyasət aparması bizim tərəfimizdən bəyənilir. Hesab edirəm ki, bu, tam əsaslıdır.

Bu, birinci növbədə bizim ölkələrimizin iqtisadi inkişafına, demokratiyanın, bazar iqtisadiyyatının inkişafına və təhlükəsizliyin təmin olunmasına çox böyük yardım göstərə bilər. Amerika Birləşmiş Ştatlarının bu siyasəti, əməli fəaliyyəti bəlkə də haradasa təəccüb doğurur. Ancaq hesab edirəm ki, təəccüblənməyə əsas yoxdur. Amerika Birləşmiş Ştatları dünyanın iqtisadi cəhətdən inkişaf etmiş böyük ölkəsidir. Bu, Amerika Birləşmiş Ştatlarının dünyanın hər yerində, o cümlədən yeni müstəqillik əldə etmiş gənc müstəqil ölkələrdə demokratiyanın inkişafına, insan haqlarının qorunmasına, bazar iqtisadiyyatının inkişaf etməsinə marağını göstərir və beləliklə də o, bizim ölkələrə əməli yardım edir.

Bizim ölkələrdə bu prinsiplərin, planların həyata keçirilməsi, təbiidir ki, eyni zamanda ölkələrimizdə sabitliyin və təhlükəsizliyin bərqərar olmasından asılıdır. Ona görə də təbiidir ki, Amerika Birləşmiş Ştatlarının bu siyasəti razılıq hissi doğurur.

Bizim bölgədə, regionda olan ölkələrin hər birinin özünəməxsus xüsusiyyəti, problemləri vardır. Amma hamımız üçün aydındır ki, - biz Azərbaycanda bunu belə dərk edirik, - bizim problemlərimizdə çox oxşarlıq vardır. Bu problemlər də, yəni bir-birinə bənzər, oxşar problemlər də bu ölkələrin keçid dövrü ilə bağlıdır. Keçid dövründə isə hər bir ölkədə demokratik, hüquqi, dünyəvi dövlət qurmaq, bazar iqtisadiyyatını inkişaf etdirmək və bunlarla əlaqədar başqa tədbirlər həyata keçirmək lazımdır.

Mən bəyan edirəm ki, Azərbaycan öz dövlət müstəqilliyini əldə edəndən indiyə qədər bu yolla gedir. Azərbaycanda demokratik, həqiqi, dünyəvi dövlət qurulubdur və o, inkişaf edir. Azərbaycan bazar iqtisadiyyatını tətbiq etmək üçün çoxsaylı iqtisadi, sosial islahatlar həyata keçirir. Azərbaycan çox[236-237]saylı siyasi islahatlar həyata keçirir. Təbiidir ki, bunlar hamısı kompleks şəkildə bizim demokratiya yolu ilə getdiyimizi əyani şəkildə nümayiş etdirir.

Bilirəm ki, bizim qonşu ölkələrimiz də öz müəyyən spesifik xüsusiyyətlərini nəzərə alaraq, hamısı bu yol ilə gedir. Ancaq təbiidir ki, bizim ölkələrimiz arasında bir-birindən fərqli problemlərimiz də vardır. Bu problemlərin içərisində, hesab edirəm, əgər bütün başqa ölkələrlə müqayisə edilsə, Azərbaycanın ən ağır və çətin problemi vardır. Bu da sizə məlum olan Dağlıq Qarabağ, Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsidir, bu münaqişənin nəticəsində Azərbaycanın ərazi bütövlüyünün pozulması, Azərbaycan ərazisinin 20 faizinin Ermənistan silahlı qüvvələri tərəfindən işğal edilməsi, işğal olunmuş torpaqlardan bir milyona qədər azərbaycanlının zorla öz evindən, yurdundan çıxarılması və işğal edilmiş torpaqların tamamilə viran olunması problemi. Tam əsasla bu gün deyə bilərəm ki, heç bir ölkə - yəni burada səfirlərin təmsil olunduqları ölkələri nəzərdə tuturam - belə ağır və ölkə üçün, Azərbaycan üçün böyük zərbələr vurmuş problemlərlə rastlaşmır.

Məlumdur ki, Azərbaycan bu qədər böyük itkilər verəndən sonra, böyük zərərər çəkəndən sonra, buna baxmayaraq, 1994-cü ilin may ayında Ermənistanla atəşkəs sazişini imzalayıbdır və beş ildən çoxdur ki, bu atəşkəs rejimini qoruyub saxlayırıq, belə bir rejimdə yaşayırıq. Ancaq atəşkəs məqsəd deyil, vasitədir, tam sülh əldə etmək üçün vasitədir, Azərbaycanın işğal olunmuş torpaqlarını azad etmək üçün vasitədir, Azərbaycanın ərazi bütövlüyünü bərpa etmək üçün vasitədir və yerindən-yurdundan didərgin düşmüş bir milyondan artıq Azərbaycan vətəndaşının öz evinə, yerinə qaytarılması üçün vasitədir.

Təəssüflər olsun ki, bu ötən illərdə aparılan danışıqlar, ATƏT-in Minsk qrupunun fəaliyyəti və xüsusən Minsk qrupunun başçıları Rusiyanın, Amerika Birləşmiş Ştatlarının, [237-238] Fransanın fəaliyyəti və başqa təşkilatlar vasitəsilə aparılan danışıqlar gözlənilən nəticəni verməyibdir.

Sizə məlumdur ki, məsələnin sülh yolu ilə həll edilməsi üçün son vaxtlar Ermənistan prezidenti cənab Koçaryanla mənim şəxsi görüşlərim və danışıqlarım olmuşdur. Biz bu danışıqlar zamanı belə fikrə gəlmişik ki, - bu, şəxsən mənim fikrimdir, güman edirəm ki, prezident Koçaryan da belə fikirdədir - məsələni sülh yolu ilə həll etmək mümkündür. Bu barədə Minsk qrupunun həmsədrələri - Rusiya, Amerika Birləşmiş Ştatları, Fransa hökumətləri də məlumatlıdır.

Məsələ çox mürəkkəbdir, onun həll olunması çətinidir. 12 ildir ki, bu münaqişə davam edir. Buna görə də bizim fikrimiz ondan ibarətdir ki, məsələnin həll edilməsi üçün hər iki tərəfdən kompromislər olunmalıdır. Bu, mənim fikrimdir. Bu, prezident Koçaryanın fikridir. İndi qarşımızda duran vəzifə bu kompromisləri müəyyən etmək və son nəticəyə gəlməkdən ibarətdir.

Mən bu gün sizin yanınızda bir daha bəyan edirəm ki, Azərbaycan hökuməti məsələnin sülh yolu ilə həll olunmasının tərəfdarıdır və bundan sonra da bu sahədə öz səylərini göstərəcəkdir. Biz tezliklə tam sülhün yaranmasını arzulayırıq. İşğal olunmuş torpaqların azad edilməsini və o torpaqlardan didərgin düşmüş insanların öz yerlərinə, yurdlarına qayıtmasını arzulayırıq.

Mən çox məmnunam ki, cənab Eskuderonun burada bəyan etdiyi kimi, siz öz müzakirələrinizdə Dağlıq Qarabağ, Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsinin sülh yolu ilə həll olunmasına xeyli vaxt ayırmısınız, fikir mübadiləsi aparmısınız və güman edirəm ki, sizin müzakirəniz də məsələnin həllinə yardım edəcəkdir.

Biz Qafqazda, xüsusən Cənubi Qafqazda tam sülh əldə olunmasını istəyirik və hesab edirik ki, bütün keçmiş illərdə olan münaqişələrə, itkilərə, tökülmüş qanlara, Azərbaycana [238-239] vurulmuş iqtisadi, mənəvi zərbələrə baxmayaraq sülh yaranmalıdır. Əgər Ermənistanla Azərbaycan arasında sülh yaranarsa, burada, Cənubi Qafqazda bütün sahələrdə əməkdaşlıq etmək və həqiqətən, Cənubi Qafqaz ölkələrini sürətlə inkişaf etdirmək mümkün ola bilər.

Siz bildirdiniz ki, müzakirələr zamanı, sülh yaranandan sonra, işğal olunmuş torpaqların bərpa edilməsi barəsində də fikir mübadiləsi aparmısınız, Dünya Bankının və başqa maliyyə mərkəzlərinin imkanlarını səfərbər etmək üçün lazımi tədbirlər görürsünüz. Bunlar onu göstərir ki, siz sülhün yaranmasına inanırsınız, bu məsələyə nikbin baxırsınız. Mən bunlara görə sizə təşəkkür edirəm.

Səfir cənab Teylorun fikirləri ilə mən tam razıyam. Əgər sülh əldə olunarsa, işğal edilmiş torpaqlar azad olunarsa, orada bərpa işləri başlanarsa Cənubi Qafqazda çox səmərəli əməkdaşlıq proqramı həyata keçirmək olar və təbiidir ki, bu proqramı yalnız və yalnız Amerika Birləşmiş Ştatlarının köməyi ilə, yardımı ilə, onun himayəsi altında həyata keçirmək mümkün olar. Biz dərk edirik ki, sülhün yaranması öz-özlüyündə Qafqazda, Cənubi Qafqazda təhlükəsizliyi təmin edə bilməz. Bunun üçün həm hər ölkənin daxilində ictimai-siyasi sabitliyi təmin etmək, onu möhkəmləndirmək lazımdır, həm də Cənubi Qafqazda təhlükəsizliyi təmin etmək üçün lazımi tədbirlər görmək lazımdır. Məhz bu baxımdan Amerika Birləşmiş Ştatlarının təşəbbüsləri də çox qiymətlidir.

Azərbaycan bir müstəqil dövlət kimi dünyanın bütün ölkələri ilə sülh, əməkdaşlıq və mehribanlıq əlaqələri qurur. Bu baxımdan, bizi əhatə edən qonşularımızla sülh, geniş əməkdaşlıq, qarşılıqlı anlaşma prinsiplərini əsas tuturuq və bütün qonşu ölkələrlə əlaqələrimizi dostluq, mehribanlıq, əməkdaşlıq prinsipləri əsasında yaradırıq.

Sizin müzakirə etdiyiniz mövzulardan biri də Bakı-Tbilisi-Ceyhan neft kəmərinin indi artıq inşasına başlanması, Trans[239-240]xəzər qaz kəməri haqqında lazımi tədbirlər görülməsidir. Səfir cənab Vulfun prezident cənab Klintonun dekabr ayının 6-da verdiyi bəyanat haqqında dediyi məlumat məni şəxsən çox sevindirir. Əgər Amerika Birləşmiş Ştatlarının prezidenti Bill Klinton Bakı-Ceyhan neft kəmərinin yaranması haqqında müqavilənin imzalanmasını 1999-cu ildə özünün xarici siyasətində ən uğurlu hadisə hesab edirsə, bu təbiidir ki, bizdə böyük iftixar hissi doğurur.

İndi məlumdur ki, Bakı-Tbilisi-Ceyhan neft kəmərinin əsasını məhz müstəqil Azərbaycan dövləti qoymuşdur. Biz beş il bundan öncə – 1994-cü ilin sentyabr ayında, o vaxt hələ ölkəmizin daxilində tam sabitlik əldə edilmədiyi bir şəraitdə, ölkəmiz ağır böhran içində olduğu bir şəraitdə «Əsrin müqaviləsi»ni imzalamaqla Azərbaycan ilə Qərbi ölkələri, Amerika Birləşmiş Ştatları arasında geniş perspektivləri olan əməkdaşlığın əsasını qoyduq.

Məlumdur ki, Bakı-Ceyhan neft kəmərinin əsasını qoyan, onun memarı olan Azərbaycan bu layihənin artıq real həyata keçirilməsi üçün hamıdan çox maraqlıdır.

1998-ci ilin oktyabr ayında Ankarada bu barədə böyük bir bəyanatın imzalanması və ondan sonra 1999-cu ilin noyabr ayının 18-də İstanbulda Bakı–Tbilisi–Ceyhan neft kəməri haqqında müqavilələrin imzalanması və bu müqavilələrin imzalanmasında, eyni zamanda müqavilələrin həyata keçirilməsi üçün bəyanatın imzalanmasında Amerika Birləşmiş Ştatlarının prezidenti cənab Bill Klintonun iştirakı və onun o sənədə qoyduğu imzası beş il müddətində aparılan gərgin işə yekun vurdu. Biz Azərbaycan olaraq, Bakı–Tbilisi–Ceyhan neft kəmərinin tikilməsinə tezliklə başlanmasını istəyirik. Azərbaycan tərəfindən bu barədə heç bir problem yoxdur.

Bu ayın 21-22-də Ankarada Türkiyənin, Gürcüstanın və Azərbaycanın nümayəndə heyətləri görüşəcəklər. Əgər səfir Vulfun verdiyi bəyanatı nəzərə alsaq ki, Türkiyənin prezi[240-241]denti hörmətli Süleyman Dəmirəl və Gürcüstanın prezidenti hörmətli Eduard Şevardnadze bildiriblər ki, məsələnin həll olunması üçün onların tərəfindən problem yoxdur, onda demək, indi hesab etmək olar ki, hər şey başlanır. Xüsusən, prezident Şevardnadzenin bəyanatı, - hansı ki, səfir Vulf burada elan etdi, - bizim üçün çox əhəmiyyətlidir.

Dediyim kimi, ayın 21-22-də Ankarada nümayəndə heyətləri görüşəcəklər. Arzu edərdim, ondan sonra yeni görüşlər olmasın, biz də əməli işə başlayaq.

Siz bilirsiniz ki, dünən Aşqabadda Transxəzər qaz kəməri haqqında Azərbaycan, Türkiyə, Gürcüstan və Türkmənistan nümayəndə heyətlərinin görüşü olubdur. Azərbaycanın Baş nazirinin müavini Şərifovun başçılıq etdiyi nümayəndə heyəti orada iştirak edibdir. Ümidvaram ki, bu sahədə də işlər bundan sonra uğurlu getməlidir.

Mən sizin fikirlərinizlə tamamilə razıyam ki, həm Bakı–Tbilisi–Ceyhan neft kəməri, həm də Transxəzər qaz kəməri böyük kommersiya xarakteri daşıyır, bizim ölkələrimizin iqtisadiyyatının inkişafı üçün çox böyük imkanlar açır. Eyni zamanda bu, bizim bölgədə, bizim ölkələrimizdə təhlükəsizliyin yaranması üçün çox vacib bir şərtidir. Biz beş il müddətində Bakı–Ceyhan neft kəmərinin tikilməsi haqqında sazişi əldə etmək üçün çalışarkən məsələnin məhz bu tərəfini də həmişə nəzərə almışıq və bəzən də üstün tutmuşuq.

İstanbulda Bakı–Ceyhan neft kəməri haqqında saziş imzalanandan sonra müxtəlif ölkələrdə bu barədə müxtəlif rəylər bildirilir, mətbuatda müxtəlif məqalələr dərc edilir və bunların əksəriyyəti bizim gördüyümüz işlərin əleyhinə olan istiqamətdədir. O məqalələrin müəllifləri çalışırlar sübut etsinlər ki, Xəzər dənizinin neft ehtiyatları deyilən qədər deyil, Bakı–Tbilisi–Ceyhan neft kəməri real deyil və o, həyata keçirilməyəcəkdir. Mən onların hamısına bu gün cavab verərək deyirəm: siz böyük səhv edirsiniz. Onlara cavab olaraq deyirəm ki, siz hansı məqsədləri güdürsünüz - onu özünüz bilirsiniz. Amma sizin yanlış məlumatlarınız, dezinformasiyanız heç vaxt bizim bu işlərin qarşısını ala bilməyəcəkdir. Çünki Xəzər dənizində neft ehtiyatları bizim hesablamalarımızdan da xeyli artıqdır. Qazaxıstan Bakı–Ceyhan neft kəmərinə qoşulubdur. Onların da neft ehtiyatları olduqca çoxdur. Bakı–Tbilisi–Ceyhan neft kəməri mütləq tikiləcək, istifadəyə veriləcək və bizim ölkələrimiz üçün böyük faydalar gətirəcəkdir.

Amerika–Azərbaycan Ticarət Palatasının fəaliyyəti haqqında verilən məlumat mənə çox sevindirdi. Mən bu palatanın işini indiyə qədər dəstəkləmişəm və mənə bu fəaliyyətimə verilən bu yüksək qiymətə, bu məktuba görə və bu hədiyyəyə görə də çox təşəkkür edirəm.

Palatanın sabah Azərbaycanda ofisinin açılması, hesab edirəm, əlamətdar hadisədir. Azərbaycanın Baş naziri bu açılış mərasimində iştirak edəcəkdir. Ticarət Palatasının indiyə qədər gördüyü işlər və gələcək planlar haqqında verilən məlumatlar mənə çox sevindirir və eyni zamanda bu, Azərbaycanın bədxahlarına,

---

ayrı-ayrı dairələrdə Azərbaycanda guya neft sektorundan başqa digər sahələrə investisiyaların cəlb olunmaması haqqında fikirlər yürüdənlərə çox tutarlı cavabdır.

Azərbaycan iqtisadiyyatının qeyri-neft sektoruna cəlb olunan xarici investisiya, yəni xarici ölkələrin, o cümlədən Amerika Birləşmiş Ştatlarının bu qeyri-neft sektoruna marağı günü-gündən artır və mən bu gün deyə bilərəm ki, 1999-cu ildə Azərbaycana gələn investisiyanın 60 faizi qeyri-neft sektoruna qoyulubdur. 40 faizi neft sektoruna gəlibdir. Təbiidir ki, burada Amerika Birləşmiş Ştatlarının biznesinin də payı böyükdür. Ümid edirəm ki, Ticarət Palatasının burada ofisinin yaranması bir tərəfdən onu göstərir ki, burada böyük imkanlar vardır, ikinci tərəfdən də bizi ruhlandırır ki, demək, gələcəkdə daha da çox işlər görə biləcəyik. [242-243]

Şübhə etmirəm ki, Amerika Birləşmiş Ştatlarının bu özəl sektoru, biznesi bundan sonra Azərbaycana daha da çox maraq göstərəcək, gəlib burada daha da böyük işlər görəcək və bunlar da Amerika Birləşmiş Ştatları ilə Azərbaycan arasında iqtisadi əlaqələrin inkişafını təmin edəcəkdir.

Beləliklə, siz müzakirə etdiyiniz məsələlər haqqında burada verdiyiniz məlumatlarla əlaqədar mən öz fikirlərimi və təkliflərimi sizə çatdırdım. Güman edirəm, bu, sizin işinizə müəyyən qədər yardım edə bilər. Çox sağ olun. [243]

**«20 YANVAR FONDU»NUN SƏDRİ NƏSİB AZƏR
(ƏLƏKBƏROV), «20 YANVAR CƏMIYYƏTİ»NİN
SƏDRİ FƏRMAN MƏMMƏDOV, ŞƏHİD
VALİDEYNLƏRİ İSMAYIL QASIMOV VƏ
MÜZƏFFƏR SALAHOVLA GÖRÜŞDƏ SÖHBƏT**

Prezident sarayı

20 yanvar 2000-ci il

Heydər Əliyev: Salam, xoş gördük sizi. Mənə məlumdur ki, 20 Yanvar ilə bağlı iki təşkilat var. Bu təşkilatların sədrləri kimlərdir?

Nəsib Azər: «20 Yanvar Fondu»nun sədri mənəm, «20 Yanvar Cəmiyyəti»nin sədri isə Fərman Məmmədovdur.

Heydər Əliyev: Bir-birinizlə əlaqədə işləyirsinizmi, ziddiyyət yoxdur ki?

Nəsib Azər: Yoxdur, bir-birimizə kömək edirik.

Heydər Əliyev: Olmasın, gərək olmasın. Çünki bu, müqəddəs işdir. Bilirsiniz, mənim təşəbbüsümlə 1994-cü ildə 20 Yanvar hadisələrinə geniş qiymət verildi. Milli Məclis nə qədər müzakirələr apardı və 1994-cü ilin mart ayında böyük bir qərar qəbul olundu. Ondan sonra mən 20 Yanvar şəhidləri yolunda nə qədər tədbirlər gördüm. Baxın, qəbirlər nə vəziyyətdə idi, indi nə vəziyyətdədir. Ondan sonra orada «Əbədi məşəl» abidəsi kompleksini yaratdıq. Dünən mən Respublika Sarayında dedim, - yəqin siz orada idiniz, - indi ora bizim ən müqəddəs yerimizdir. İnam yeridir, inanc yeridir, and yeridir. Ona görə 20 Yanvar faciəsi mənim üçün xalqımızın ən ağır faciəsidir. Amma eyni zamanda 20 Yanvar [244-245] Azərbaycan xalqının mərdlik, qəhrəmanlıq və şəhidlik zirvəsinə qalxmasının əyani nümayişidir. Biz bir tərəfdən qəm-qüssə çəkirik. Ona görə mən dünən Respublika Sarayında olarkən, - baxmayaraq ki, bütün o sənədlərin hamısını bilirəm, 20 Yanvar hadisələrinin sabahısı günü mən Moskvada xəstə olaraq gedib öz möqeyimi bildirdim, sonralar bu barədə nə qədər çıxışlar etmişəm, sözlər demişəm, - o gecə mənə çox təsir etdi. Həddindən artıq təsir etdi. Siz yəqin orada hiss etdiniz, - çox həyəcanlı idim.

Nəsib Azər: Şəhid ailələrinin nümayəndələri mənə dedilər bu gün Sizə çatdırım ki, birinci növbədə Sizin sağlamlığınız, səhhətiniz nə qədər yaxşı olsa, xalqımız üçün bir o qədər yaxşıdır. Siz Azərbaycan torpağında o qədər iz qoymusunuz ki, sayı-hesabı yoxdur. Bunları tarixdən heç kim silə bilməz. Sizin dostlarınız da, düşmənləriniz də var. düşmənlər də etiraf etməli olacaq ki, xalqımızın qarşısında Sizin əməyiniz nədən ibarətdir. Bunu heç kim inkar edə bilməz.

Ona görə də xalqımız Sizin haqqınızda iftixarla danışır. Baldızım Gəncədə uşaq bağçasında işləyir. Keçmiş prezident seçkiləri zamanı o, Sizin namizədliyinizi vermişdi ki, Heydər Əliyev prezident seçilməlidir. O vaxt ona izah etmək istəyirdilər ki, sən savadlı adamsan, bilirsən ki, yaş senzi var. Cava-bında demişdi ki, onun adını siyahıya salın, xalq bildirsin ki, ona münasibəti necədir. Bir-iki aydan sonra çağırılıb danlamışdılar. Demək, xalqın Sizə olan məhəbbəti elə-belə deyildir, Siz burada xalqın məhəbbəti sayəsində oturmusunuz.

Heydər Əliyev: Tamamilə düz deyirsən. Əgər xalqın mənə inamı, məhəbbəti, xalqın mənə dəstəyi olmasaydı, 1993-cü ildə buraya gəlməzdim və təbiidir ki, bu neçə ili də burada oturmazdım.

Nəsib Azər: Mənim bir yaralı yerim var, o da Şəhidlər xiyabanıdır. Siz orada böyük iş görmüsünüz, o abidəni yaratmaqla özünüze heykəl qoymusunuz. 1990-cı ildə o xiyabanı [245-246] şəhid ailələrinin təzyiği ilə saldırmışdıq. Onu tikmirdilər, sökdürmək istəyirdilər. İstərdim ki, Siz Şəhidlər xiyabanının geniş şəkildə, Baş plan əsasında qurulmasını davam etdirəsiniz. Mənə elə gəlir ki, Şəhidlər xiyabanı Sizin adınızla Azərbaycan xalqının tarixinə əbədi həkk olunacaqdır. İstərdim ki, imkan tapıb Şəhidlər xiyabanının girişini də düzəldək və ora doğrudan da məbədğah olsun, xaricdən də ziyarətə gəlsinlər.

İndi orada nə varsa, hamısı 1994-cü ildən etibarən, Siz gələndən sonra yaradılıbdır. Kompleksə rəhbərliyin olması lazımdır. Şəhidlər xiyabanı müqəddəs yerdir.

Şəhid ailələrinin nümayəndələri deyirlər ki, möhtərəm prezidentimiz sağlamlığını qorusun, o, bizə lazımdır. Mən isə deyirəm ki, sağlamlıqdan danışırınsız, amma o qədər müraciətlər edib, problemlərinizi bildirirsiniz, halbuki bunları Rəfael müəllimlə, başqası ilə həll edə bilərik. Elə şeylər deyir, yazırınsız ki, adam xəcalət çəkir. Ora müqəddəs yerdir. Məni saqqalası da, orada bunu demərəm. Çünki şəhidlərin ruhu, oğlumun ruhu məni bağışlamaz ki, orada nə isə tələb edir. Nə deyim, adamların hərəsinin səviyyəsi bir cürdür.

Heydər Əliyev: Eybi yoxdur, eybi yoxdur.

Nəsib Azər: Mən istərdim ki, Siz səhətinizi qoruyasınız. Bizə çox qayğı göstərmisiniz. Siz 120 nəfər adama yenidən həyat verdiniz. Vaxtilə subyektiv münasibətlərə görə onlara «Azadlıq uğrunda mübariz» adı verməmişdilər. Siz 137 nəfərə «20 Yanvar şəhidi» fəxri adı vermişsiniz. Bu, böyük işdir, şəhid ailələrində ruh yüksəkliyi yaratmışdır. Mən onların minnətdarlığını Sizə çatdırmaq istəyirəm. Hesab edirəm ki, qalan məsələləri özümüz həll edəcəyik. Rəfael müəllim bizə çox kömək edir. Bilmirəm. Sizə məlumat veriblər, ya yox. Mənzil, maşın, telefon məsələlərində rayonlar da bizə çox kömək edir. Məsələn, son iki ayda 20-dək şəhid və əlil ailəsinin mənzilinə telefon çəkilibdir. Bunlar hamısı pulsuz, dövlət hesabıdır. Həm də onlar telefon haqqından [246-247] da tamamilə azadlırlar. Bu, dövlətin qayğısıdır, bəzən mənə deyirlər ki, dövlət nə edir? Deyirəm ki, nə etməlidir - işıq pulu, qaz pulu, su pulu ödənilmir. Dövlət daha nə etməlidir?

Cənab prezident, bir xahişim var. Elə şəhid valideynləri var ki, çox az pensiya alırlar. Doğrudur, bunların sayı get-gedə azalır, amma hələ var. Xahiş edərdim, Əli müəllimə göstəriş verəsiniz ki, bu məsələ müzakirə olunsun, tənha yaşayan, xüsusən ağır vəziyyətdə olan şəhid valideynləri dolanmaq üçün lazımı səviyyədə pensiya ala bilsinlər.

Heydər Əliyev: Təşəkkür edirəm. Birincisi, sizin dediyiniz söz və dünən matəm gecəsində mənim dediyim söz eynidir. Yəni Şəhidlər xiyabanı Azərbaycanın ən müqəddəs yeridir. Oranın abadlaşmasına mənim sərf etdiyim səylər də məlumdur, bunların nəticəsində olubdur. Nəhayət, orada o abidənin yaradılması mənim şəxsi təşəbbüsümün və bu barədə bir neçə vaxt aparılmış işlərin nəticəsidir.

İndi mən sizə deyə bilərəm, - göstəriş verdim ki, bu abidənin layihəsini gətirin. Bizim çox hörmətli memarlarımız, rəssamlarımız, heykəltəraşlarımız müxtəlif, doğrudan da orijinal layihələr gətirdilər. Amma mən heç birisini qəbul etmədim. Bunu indi sizə deyə bilərəm, Rəfael bunu yaxşı bilir.

Mən özüm düşünürdüm ki, oradakı abidə gərək çox əzəmətli olsun, şəhidlərin səməyə qalxmasını göstərsin. İndi siz gördüyünüz o abidə, - bunu demək mənim üçün bəlkə də o qədər yaxşı deyil, amma bilməlisiniz, - şəxsən mənim ideyamdır. Mənim ideyam əsasında memarlar onu işləyib hazırladılar.

Bilirsiniz ki, o abidənin ucaldıldığı yer də yox idi. Çünki qəbirlər qurtarandan sonra o tərəf uçurum idi. Mən göstəriş verdim, oraya gətirib daş-torpaq tökdülər. Dedim ki, sonra bu, çökə bilər, möhkəmləndirin. Möhkəmləndirdilər və onun üzərində, hesab edirəm ki, çox gözəl bir abidə yaranıb. Təbiidir ki, onu Bakı İcra Hakimiyyətinin, Rəfael Allahver[247-248]diyevin başçılığı ilə bizim memarlar, ustalar çox gözəl tikiblər. Mən bu gün ona yenə də diqqətlə baxırdım. Bizim Azərbaycan memarlığını əks etdirən, eyni zamanda Azərbaycanın öz daşından, - mərmər, filan, bundan parıldayır, - yonulmuş abidədir. Onun yerini də elə seçdik ki, şəhərin hər tərəfindən görünür. Yəqin ki, axşam vaxtı, qaranlıq düşəndə bulvara çıxırsınız, oradan görürsünüz. Onun içərisində od yanır, amma elə bil ki, günbəzi də hər tərəfdən yanır. Bəli, bunlar hamısı görünür. Bunlar sadə iş deyil, mənim fikirlərimdir, bizim memarlarla birlikdə tapdığımız formadır. Hesab edirəm ki, çox yaxşı abidədir.

Mən ölkələrin çoxunda, müxtəlif paytaxtlarda olmuşam. Haraya gedirəm, belə yerlərə ziyarət proqramda həmişə olur. Mən istəyirdim elə edək ki, bu, həqiqətən Yanvar şəhidlərinə layiq olsun və başqalarından seçilsin. Biz də buna nail olduq.

Mən Azərbaycanda çox abidələr yaratmışam, çox binalar tikmişəm, çox yollar salmışam, körpülər tikmişəm, su kəmərləri çəkdim və sair - bunları saymaqla qurtarmaq olmaz. Amma mənim üçün onun qədər əziz abidə yoxdur. Çünki onun daxili mənası böyükdür, tarixi əhəmiyyəti böyükdür və əsrlər boyu da yaşayacaqdır. Mən dünən də dedim - təskinlik tapıram ki, insanlar həlak olub, şəhid olublar, amma biz onları yaşadıyıq. Qəlbimizdə yaşadıyıq və o abidədə, Şəhidlər xiyabanında, o «Əbədi məşəl»də yaşadıyıq.

Siz təklif edirsiniz ki, orada Baş plan düzəldib nə isə etmək lazımdır – mən indi bunu, sadəcə, təsəvvür etmirəm. Varsa, Rəfael Allahverdiyevə təqdim edin, baxaq, həyata keçirək. Bir də oturun, nə lazımdırsa, fikirləşin. Mənim fikrim budur: oranı kompleks şəkildə daha da əzəmətli, daha da gözəl, şəhidlərin xatirəsinə daha da layiq etmək üçün nə lazımdırsa, mən bunun hamısını dəstəkləyirəm və hamısı haqqında da lazımı qərarlar qəbul edəcəyəm. Sən onları mənə təqdim et. [248-249]

Burada bir fikir də deyildi ki, müdiriyyət yaratmaq lazımdır, oranın sahibi, rəhbəri olsun. Yəni orada bir təşkilat olmalıdır ki, daim oraya baxsın. Bunun mənasını bilirəm. Bakı İcra Hakimiyyəti bunu edir.

Rəfael Allahverdiyev: Var, işləyir.

Heydər Əliyev: Bəs bu deyir ki... Hər halda, baxın. Rəfael, o təkliflərə baxın və mənə verin. Mən bunları etməyə hazırım.

Sonra, sən dedin ki, şəhid valideynlərinin bəzilərinin yaşayışı çətindir. İkiniz birlikdə mənə məktub yazın. Başqa nə kimi məsələlər həll olunmalıdır, onları da yazın.

Nəsib Azər: Mən yazmışam.

Heydər Əliyev: O məktub haradadır?

Nəsib Azər: Ramiz müəllimə yazmışam, Fatma xanıma veribdir.

Heydər Əliyev: Mən tapşırıram Seyidzadəyə, məktubu tapsın, mənə versin.

Nəsib Azər: Bir az tələsik yazmışam...

Heydər Əliyev: Nə yazmısan, yazmısan, əhəmiyyəti yoxdur. Onu tapıb mənə verin, mən əmr verim, nə lazımdırsa edək. Burada heç bir problem olmayacaqdır. O cümlədən, maddi baxımdan çətin yaşayan adamlara əlavə kömək etməklə əlaqədar hamısını edəcəyəm. Bundan narahat olmayın.

Bir sözlə, bütün şəhid ailələrinə bildirin ki, mən həyatımın sonuna qədər şəhidlərin xatirəsini Azərbaycanda yaşadacağam. Ancaq mən indi elə iş qurmuşam ki, gələcək nəsillər daim bunu yaşadacaqlar. Bunu heç kəs unuda bilməz.

Fərman Məmmədov: Mən şəhid atasıyam, Larisa Məmmədovanın atasıyam. Özüm də ikinci qrup əliləm, 20 Yanvar hadisələri zamanı yaralanmışam. Biz Sizə inanırıq, dediyiniz işlərin hamısı görülür, biz də kömək edirik, çalışırıq, 1994-cü ildə Sizin verdiyiniz qərar əsasında Şəhidlər xiyabanında «20 Yanvar Cəmiyyəti»nə yer verilibdir. Biz ora [249-250]nin təmiri ilə də məşğul olmuşuq. Hazırda orada 20 Yanvarda şəhid və əlil olanların balaları üçün pulsuz ingilis və fransız dilləri kursları açmışıq.

Vaxtilə öz hesabına işləyə bilməyən təşkilatlara büdcədən dotasiya verirdilər. Düzdür, biz indi dövlət büdcəsindən bir manat da pul almırıq. Ancaq Sizdən xahiş edərdim ki, gələcəkdə «20 Yanvar Cəmiyyəti»nə maliyyə köməyi olunsun, biz o cəmiyyəti yaşadaq, sonrakı nəsillərə çatdıra bilək. Siz respublikada sabitlik yaratmışınız. Biz də çalışmışıq ki, öz gücümüzlə şəhid ailələrinə, əlillərə lazımı kömək göstərək. Kompüter mərkəzimizdə üç kitab yığmışıq. düzdür, bunların maliyyə məsələsi hələ həll olunmayıbdır. Amma istərdik ki, bu kitablar işıq üzü görsün. Bunlar tarixi kitablardır. Sizin Moskvadakı çıxışınız, 1994-cü ildə yanvar hadisələrinə verdiyiniz siyasi qiymət – hamısı orada əksini tapmışdır. Biz Sizin bütün tədbirlərinizdə iştirak etmişik. Biz həmişə hazırıq ki, Sizə kömək edək, Qarabağ torpaqlarımızı azad eləyin. Nə tapşırığınız olsa, «20 Yanvar Cəmiyyəti»nin üzvləri, şəhid ailələri buna hazırdır, Sizi dəstəkləyirlər. Həm Sizin köməyinizə ehtiyacımız var, həm də Sizə kömək etməyə hazırıq. Çox sağ olun.

Heydər Əliyev: Siz də təklifləriniz haqqında məktub yazın, Verin Seyidzadəyə. O, mənə təqdim edər, lazımı sərəncamlar verərəm.

Dünən axşam biz matəm mərasimi keçirdik, bu gün Şəhidlər xiyabanında olduq. İndi sizinlə də görüşürəm. Problemlərinizin hamısını söylədiniz, həll edəcəyik. Ancaq mənim sizinlə bugünkü görüşümün məqsədi eyni zamanda şəxsi söhbət etmək, bir də ki, sizin cəmiyyətə bir az yardım etməkdən ibarətdir. Bakı Şəhər İcra Hakimiyyəti hərənizə - həm fonda, həm də cəmiyyətə - bir avtobus ayırır ki, ondan istifadə edə bilərsiniz. Buraya dəvət olunmuş iki şəhid atasının da yaşayış vəziyyəti ağırdır. Bakı Şəhər İcra Hakimiyyətinin [250-251] başçısı onlar üçün də mənzillər tapıbdır. O mənzilləri sizə təqdim edirik. Beləliklə, əlimizdən gələni edirik.

Rəfael Allahverdiyev mənə dedi ki, şəhid ailələrinin tam əksəriyyətinin mənzil problemi həll olunubdur. Deyəsən, beş nəfər qalıbdır. Mən göstəriş verdim ki, kim qalıbsa, hamısını həll eləsin.

Mən bu gün sizinlə görüşməyimdən çox məmnunam. Bütün Yanvar şəhidlərinin ailələrinə mənim salamımı, hörmət-ehtiramımı, məhəbbətimi, çox səmimi hissiyyatlarımı çatdırın. Bilin ki, mən həmişə sizinləyəm, sizin arxanızdayam. Bilirəm ki, siz də müstəqil Azərbaycan dövlətinin arxasındasınız, Azərbaycan prezidentinin arxasındasınız.

Nəsib Azər: Bizim balalarımız müstəqillik yolunda şəhid olublar. Biz onlara necə xəyanət edə bilərik! Biz hansı şəraitdə də olsa, pis də yaşaya bilərik, ancaq müstəqilliyimizi qorumalıyıq. Mənim oğlumun məzarı oradadır, onun ruhuna xəyanət etsəm, gözümdən gələr.

Heydər Əliyev: Bəli, belədir. Mən dünən dedim ki, şəhidlər üçün ən böyük abidə Azərbaycanın dövlət müstəqilliyidir. Xatirinizdədir, ikincisi də onu dedim ki, mən şəhidlərin ruhu qarşısında, xatirəsi qarşısında and içirəm ki, bizim müstəqilliyimiz yaşayacaq, inkişaf edəcək və əbədi olacaqdır. Bu sözlər sadəcə sözlər deyildir. Mən dünən bütün ölkə qarşısında and içmişəm.

İsmayıl Qasımov: Arzu edək ki, üçrəngli bayrağımız daim dalğalansın, şəhidlərimizin ruhu şad olsun. Biz dünyamızı dəyişəndə onlara xoş xəbər aparaq ki, Xankəndi azad olunubdur. Mən bu arzu ilə yaşayıram.

Heydər Əliyev: İnşallah, ona da nail olacağıq.

İsmayıl Qasımov: Cənab prezident, mən şəhid atasıyam. Otuz il Nərimanov adına bağda çalışmışam. Orada xalq çox olur. İnanırıram ki, xalq Sizi hədsiz sevir. Deyirlər ki, ay Allah, mənim ömrümdən kəsib Heydər Əliyevin ömrü[251-252]nə cala. Xalq Sizi çox istəyir. Mənim kürəkənim türkdür. Balaca nəvəm var, beş yaşındadır. Deyir, «Azərbaycan, Heydər baba, mən də səni sevəcəyəm, Heydər baba». Deyir ki, mənə apar Heydər babanın yanına.

Cənab prezident, onu demək istəyirəm ki, xalq Sizi sevir. Siz rəhbərliyə qayıdanda xalqın üzü güldü. O vaxta qədər xalq belə deyildi. Siz gələndən sonra camaatın üzü güldü, mən bunun canlı şahidiyəm. Ona görə demək istəyirəm ki, Allah Sizə cansağlığı versin. Allah-təaladan arzum budur ki, Sizin kölgənizi də bizim üstümüzdən əskik eləməsin.

Heydər Əliyev: Təşəkkür edirəm, çox sağ olun.

Müzəffər Salahov: Hörmətli prezident, mən də şəhid atasıyam. Sizə cansağlığı, uzun ömür arzulayıram. Mən çox danışmağı bacarmıram.

Heydər Əliyev: Çox sağ olun, təşəkkür edirəm. [252]*

---

* Azərbaycan prezidenti Heydər Əliyev görüşdə «20 Yanvar Fondu»nun sədri Nəsim Azərə və «20 Yanvar Cəmiyyəti»nin sədri Fərman Məmmədova avtobusların açarlarını, şəhid valideynləri İsmayıl Qasımov və Müzəffər Salahova isə mənzillərin orderlərini, açarlarını təqdim etdi.

AMERİKA BİRLƏŞMİŞ ŞTATLARI
NÜMAYƏNDƏ HEYƏTİ* İLƏ
GÖRÜŞDƏ SÖHBƏT

Prezident sarayı

22 yanvar 2000-ci il

Heydər Əliyev: Hörmətli cənab Sestanoviç!

Hörmətli cənab Kavano!

Hörmətli cənab Eskudero!

Hörmətli qonaqlar!

Azərbaycana xoş gəlmisiniz! Mən sizinlə yenidən görüşməkdən məmnunam və güman edirəm və buna inanıram ki, bizim bu görüşlərimiz qarşımızda duran çox mühüm məsələlərin həll olunmasına yardım edir.

Son günlər burada, Azərbaycanda Amerika Birləşmiş Ştatlarının bir çox nümayəndələri ilə çox əhəmiyyətli və maraqlı görüşlər keçirildi. Amerika Birləşmiş Ştatlarının Azərbaycandakı səfirliyində Xəzəryanı və bizim bölgə – Qafqaz bölgəsinin səfirləri, nümayəndələri və ətraf ölkələrdə olan Birləşmiş Ştatların nümayəndəliklərinin, bəzi iş adamlarının iştirakı ilə çox əhəmiyyətli bir konfrans keçirilmişdir. Mənim üçün çox maraqlı oldu ki, konfransın bütün iştirakçıları ilə görüşdüm və ətraflı söhbət etdim, onları dinlədim və öz fikirlərimi onlara çatdırdım. **[253-254]**

Amerika Birləşmiş Ştatları ilə Azərbaycan arasında iqtisadi əməkdaşlığa aid müştərək komissiya barəsində burada sənəd imzalandı və bunu Azərbaycan tərəfindən maliyyə naziri, Amerika Birləşmiş Ştatları tərəfindən isə səfir cənab Teylor imzaladılar. Amerika Birləşmiş Ştatlarının Ticarət Palatasının burada ofisinin açılması mərasimi oldu. Bu gün siz Azərbaycana təşrif gətirmisiniz. Beləliklə, axıra çatan bu həftə Azərbaycanda Amerika Birləşmiş Ştatları həftəsidir.

Düzdür, bu günlər bizim üçün böyük matəm günləridir. Biz 1990-cı il yanvar ayının 20-də Azərbaycan xalqına qarşı sovet sosialist hakimiyyəti, kommunist rejimi tərəfindən törədilmiş terrorun, təcavüzün, faciənin 10-cu ildönümünü qeyd etdik. İnsanlar bunu unutmayıb və heç vaxt unuda bilməz. Yanvar ayında keçirilən müxtəlif tədbirlər və o cümlədən yanvarın 19-da bizim Respublika sarayındakı mərasim, yanvarın 20-də Şəhidlər xiyabanına yüz minlərlə insanın axını və onların hamısının gəlib öz münasibətlərini bildirməsi bir tərəfdən onu göstərir ki, xalqımız tarixinin bu faciəli, eyni zamanda qəhrəmanlıq səhifəsini unutmayıbdır. İkinci tərəfdən də bu, bizim xalqımızın birliyini göstərir. Çünki çox böyük birlik, mütəşəkkillik nümayiş etdirildi.

Mən bir daha sizi salamlayıram və sözü sizə verirəm.

Stefen Sestanoviç: Cənab prezident, bizi salamladığınıza və qəbul etdiyinizə görə Sizə təşəkkürümüzü bildiririk. Çoxsaylı nümayəndə heyətlərindən sonra axırıncı ziyarət etmək həmişə təhlükəli

---

* Nümayəndə heyətinə ABŞ dövlət katibinin yeni müstəqillik qazanmış dövlətlər üzrə xüsusi müşaviri, geniş səlahiyyətli səfir Stefen Sestanoviç və ATƏT-in Minsk qrupunun ABŞ tərəfindən həmsədri Kerri Kavano daxil idi.

---

olubdur. Lakin mən fürsətdən istifadə edərək, buranı ziyarət edən bütün amerikalılara göstərdiyiniz qonaqpərvərliyə görə Sizə təşəkkürümü bildirirəm və bu görüş üçün bir daha minnətdarlıq edirəm.

1990-cı ilin hadisələrini Sizin xatırlamağınız bizim üçün də çox önəmlidir. Çünki bu, son on ildə hansı işlərin görüldüyünə bir daha nəzər salmağa adamı sövq edir. 1990-cı ilin yanvarı doğrudan da çox narahatedici bir dövr idi. O zaman bizim [254-255] baxışlarımız əski rejimin çökməsinə yönəlmişdi. On il geriye baxaraq və qarşıdan gələn on ili göz önünə gətirərək biz dünyada yeni nizamın yaranmasında əldə edilmiş tərəqqinin nə qədər böyük və əhəmiyyətli olduğunu görməyə bilmərik.

Əslində, bu həftə Azərbaycanı ziyarət edən çoxsaylı amerikalı qonaqların ziyarətini, həmçinin dünyanın bu yeni düzümündə Azərbaycanın oynadığı rolu olduğu kimi qəbul etmək lazımdır. Bu region dövlətlərində Amerika Birləşmiş Ştatlarının səfirlərinin olması faktının özü elə onu göstərir ki, bu dövlətlər artıq müstəqildirlər və onlar öz müstəqil həyatlarında sosial, iqtisadi, siyasi təsisatların qurulması ilə məşğuldurlar.

Amerika Birləşmiş Ştatları ilə Azərbaycan arasında iqtisadi sahədə əməkdaşlığı genişləndirmək üçün işçi qrupunun yaradılması ilə əlaqədar səfir Teylorun imzaladığı saziş, eləcə də cənab səfir Vulfun Bakı-Ceyhan ilə əlaqədar burada keçirdiyi son danışıqlar bir daha onu göstərir ki, ölkələrimiz arasındakı iqtisadi münasibətləri genişləndirmək üçün hələ çox böyük, geniş imkanlar vardır. Ölkələrimiz arasında ikitərəfli münasibətlər günü-gündən inkişaf etməkdədir və regional məsələlərdə əməkdaşlıq baxımından da imkanları bərabər araşdırırıq.

Siz prezident Klinton ilə İstanbulda görüşərkən müzakirə etdiyiniz məsələlər ikitərəfli Amerika – Azərbaycan münasibətləri ilə məhdudlaşmayıb, regional əməkdaşlıq sahələrini də əhatə etdi. Mən fürsətdən istifadə edərək prezident Klintonun salamlarını Sizə yetirirəm və Sizinlə görüşü zamanı onun söylədiyi sözləri bir daha xatırladırım. Prezident Klinton Sizə bildirdi ki, o, hakimiyyətdə olduğu dövrün qalan hissəsini də və çox böyük miqdarda vaxtını da sərf etməyə hazırdır ki, sizin regionunuzda sülh əbədi bərqərar olsun.

Hətta biz Sizin Azərbaycan xalqına Yeni il təbrikinizi eşidəndə özlüyümüzdə belə düşündük ki, prezident Klintonun o sözləri Sizə əsas verdi ki, belə əminliklə Azərbaycan xalqına [255-256] 2000-ci ilin Dağlıq Qarabağ probleminin həlli ili olacağına inamınızı bildirdiniz. Şübhəsiz ki, bu sahədə tərəqqi əldə etmək üçün Amerika Birləşmiş Ştatları heç də tək səy göstərmir.

Səfir Kavano ATƏT-in Minsk qrupunda bizim həmsədrimizdir. Yəqin məlumatınız vardır ki, Minsk qrupu Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin dinc vasitələrlə tənzimlənməsi üçün yeni təklif üzərində çalışır. Keçən həftə mən cənab Kavano ilə bərabər Birləşmiş Millətlər Təşkilatında, Dünya Bankında və digər təsisatlarda yüksək səviyyədə görüşlər keçirmişik ki, bu münaqişənin tənzimlənməsinə nail olarıqsa, onların bu işin həyata keçirilməsinə hansı vasitələrlə yardımçı ola biləcəklərini araşdırıq. Biz bu görüşlər zamanı həmin qurumların rəhbərlərindən tam aydınlıqla belə bir məlumat almışıq ki, onlar bu bərpa işləri üçün və ümumiyyətlə, bu tənzimləmənin həyata keçirilməsinə dəstək vermək üçün lazım olan resursların miqyasını aydın surətdə dərk edirlər. Öz növbəmizdə isə bəyan edirik ki, biz onlarla bərabər çalışaraq Sizə kömək etməyə hazırlığımızı bildiririk ki, bu münaqişə tezliklə həll olunarsa, onun nəticələrinin aradan qaldırılması işində Sizə yardımçı olaq.

İcəzə verin bir daha bildirim ki, son həftə ərzində Sizin çoxsaylı Amerika nümayəndə heyətlərini, amerikalıları qəbul etməyiniz, o cümlədən bugünkü görüşümüz və ölkələrimiz arasındakı ikitərəfli

münasibətlərin indiki durumu onu deməyə əsas verir ki, son on ildə çox böyük nailiyyətlər əldə olunubdur və bütün bu görüşlər də həmin o əldə edilmiş tərəqqinin əlamətləridir.

Mən çıxışımı, sözlərimi Sizə bir vəd verməklə bitirmək istəyirəm. Söz verirəm ki, gələn həftə Sizi bizdən ziyarət edən olmayacaqdır. Cənab prezident, bizi qəbul etdiyinizə görə Sizə bir daha təşəkkürümüzü bildiririk.

H e y d ə r Ə l i y e v: Mən gələn həftə burada olmayacağam. Cənab Sestanoviç, sözlərinizə, fikirlərinizə görə sizə tə[256-257]şəkkür edirəm. Prezident cənab Bill Klintonun mənə çatdırdığınız salamları mənim üçün çox əzizdir, əhəmiyyətlidir. Xahiş edirəm, mənim salamımı, səmimi dostluq münasibətimi və xoş arzularımı prezident Bill Klintonla çatdırasınız.

Bilirsiniz ki, 1994-cü ildən indiyə qədər prezident cənab Bill Klintonla bizim bir çox görüşlərimiz olubdur. Ancaq 1999-cu ilin aprel ayında Vaşinqtonda, Ağ evdə görüşümüz zamanı o, mənə dedi ki, mən prezidentlik səlahiyyətim sona çatana qədər Dağlıq Qarabağ, Ermənistan – Azərbaycan münaqişəsini mütləq həll edəcəyəm. Həmin sözləri noyabr ayının 19-da İstanbuldakı görüşümüzə də dedi və siz də o görüşdə iştirak edirdiniz. Mən çox məmnunam ki, prezident Bill Klinton dediyi bu sözün üzərində durur. Bu, bizə ümid verir ki, həqiqətən, 2000-ci ildə bu münaqişəni sülh yolu ilə həll etməyə biz nail ola biləcəyik.

Siz tamamilə doğru buyurdunuz ki, məhz bu fikirlərə əsaslanaraq mən Azərbaycan vətəndaşlarını, Azərbaycan xalqını yeni il münasibətilə təbrik edərkən bəyan etdim ki, 2000-ci ildə münaqişə sülh yolu ilə həll olunacaq və yerindən, yurdundan didərgin düşmüş, ağır vəziyyətdə çadırlarda yaşayan soydaşlarımız öz evlərinə qayıdacaqlar.

Sizə deyə bilərəm ki, mənim bu sözlərim bizim ictimaiyyətin tam əksəriyyətində böyük ruh yüksəkliyi əmələ gətiribdir, böyük inam, böyük ümid əmələ gətiribdir. Bəziləri isə buna inanmırlar, hətta məni tənqid edirlər ki, mən əsassız olaraq belə bəyanat verirəm. Ancaq mən inanıram və güman edirəm ki, sizin, bizim, Minsk qrupunun – hamımızın birlikdə söyləri nəticəsində 2000-ci ildə bu məsələni həll edə bilərik.

Mən səfir Kavanonun Minsk qrupu çərçivəsində apardığı işləri də yüksək qiymətləndirirəm. Ümumiyyətlə, Amerika Birləşmiş Ştatlarının son aylarda həm Minsk qrupu çərçivəsində, həm də bizimlə ikitərəfli danışıqlarda və başqa tərəflərlə də danışıqlarda bu məsələnin həll olunması üçün ciddi [257-258] söylər göstərməsini biz müşahidə edirik və bunları çox yüksək qiymətləndiririk.

Təbiidir, Minsk qrupu həmsədrlərinin yeni təklifi gərək elə təklif olsun ki, o, danışıqlar prosesini sürətləndirsin və yenidən bu prosesi soyutmasın. Mən bunu xüsusi qeyd edirəm ona görə ki, keçmiş zamanlarda bəzən Minsk qrupunun təklifləri bizim sülh prosesinə yardım etmək əvəzinə onu geriye salmış olmuşdur. Amma eyni zamanda, Amerika Birləşmiş Ştatları ilə Azərbaycan arasında bu məsələ ilə əlaqədar ikitərəfli aparılan danışıqlar bizim üçün çox əhəmiyyətlidir və daha da əhəmiyyətlidir.

Amerika Birləşmiş Ştatları hökumətinin, o cümlədən şəxsən sizin, cənab Sestanoviç, cənab Kavanonun və başqa şəxslərin son vaxtlarda – yəqin ki, bu, təxminən bir-iki aydır – artıq işğal olunmuş torpaqların azad ediləndən sonra bərpa olunması ilə əlaqədar atdığınız praktiki addımlar çox dəyərlidir. Münaqişənin həll edilməsi üçün Minsk qrupu yaranandan indiyə qədər yeddi il müddətində çox görüşlər, çox danışıqlar olubdur. Amma işğaldan azad edilmiş yerlərin bərpa olunması haqqında heç vaxt heç təklif də irəli sürülməyibdir. Ancaq indi sizin tərəfinizdən bu barədə əməli işlər görülür. Bu, bizdə böyük təşəkkür hissi doğurur və bir də onu göstərir ki, siz də inanırsınız, bilirsiniz və əsasınız var ki, işğal olunmuş torpaqlar tezliklə azad ediləcək, ona görə də orada bərpa işləri üçün lazımi hazırlıqlar görmək zəruridir.

Biz dərk edirik ki, işğal edilmiş torpaqların bərpa olunması üçün – bərpa da deyəndə orada hər şey yenidən yaranmalıdır. Çünki bilirsiniz, keçən dəfə cənab Kavano Ağdam rayonunda olmuşdu, orada o rayonlar tamamilə viran olub – onların bərpa edilməsi üçün həddindən çox iş görmək lazım olacaqdır.

Bu işdə də Amerika Birləşmiş Ştatları hökumətinin, Dünya Bankının və beynəlxalq maliyyə mərkəzlərinin şübhəsiz ki, böyük yardımları olmalıdır. Əgər onlar olmasa heç bir şey [258-259] etmək mümkün olmayacaqdır. Mən sizin bu fəaliyyətinizi yüksək qiymətləndirirəm və düşünürəm ki, indi biz gərək tezliklə sülh yaradaq və tezliklə bərpa işlərinə başlayaq.

Stefen Sestanoviç: Cənab prezident, mən Sizinlə tamamilə razıyam ki, qaçqınların öz yurd-yuvalarına qayıtması üçün çoxlu sayda görülməli işlərə hazır olmağın özü çox böyük əhəmiyyət kəsb edir. Belə ki, bu qaçqınlar uzun müddət öz evlərindən kənar düşüblər, onların gündəlik həyatının yenidən bərpa edilməsi üçün çoxlu yardıma ehtiyacları olacaqdır.

Əslində, bu münaqişə həll edilərsə ona ən böyük dəstək, məhz biz düşünürük ki, o insanlarda inamın olmasıdır. Onlar evlərinə dönəndən sonra yardım göstəriləcəkdir, onların həyatı yenidən bərpa ediləcəkdir və beləliklə, onlar əvvəlki həyatlarını bərpa edib öz axarına salacaqlar. Məhz buna görə biz bu məsələyə tənzimləmənin bir hissəsi kimi baxırıq və özü də çox önəmli hissəsi kimi baxırıq. Ona görə çalışırıq ki, bu məsələyə hazırlığımızı yüksək səviyyəyə qaldıraq. Şübhəsiz ki, bu məsələdə realist olmaq gərəkdir və bu, qısa bir zamanı əhatə edəcək bir proses olmayacaqdır. Sizə bu görüş üçün bir daha təşəkkürümü bildirirəm.

Heydər Əliyev: Təşəkkür edirəm. [259]

**MÜSTƏQİL DÖVLƏTLƏR BİRLİYİNİN ÜZVÜ
OLAN ÖLKƏLƏRİN DÖVLƏT BAŞÇILARININ
NÖVBƏTİ ZİRVƏ GÖRÜŞÜNDƏ
İŞTİRAK ETMƏK ÜÇÜN MOSKVAYA
YOLA DÜŞMƏZDƏN ƏVVƏL
BİNƏ HAVA LİMANINDA
JURNALİTLƏRİN SUALLARINA CAVAB**

23 yanvar 2000-ci il

S u a l: *Cənab prezident, Moskvaya səfərinizin məqsədi barədə nə deyə bilərsiniz?*

C a v a b: Səfərimin məqsədi güman edirəm, məlumdur. Ayın 25-də Moskvada Müstəqil Dövlətlər Birliyinə mənsub olan ölkələrin dövlət başçılarının görüşü olacaqdır. Eyni zamanda xarici işlər nazirlərinin, sonra ayrıca baş nazirlərin, müdafiə nazirlərinin görüşləri keçiriləcəkdir. Əsas məqsəd bundan ibarətdir, bundan ötrü gedirəm.

Ancaq sabah orada mənim və Ermənistan prezidenti Koçaryanın təkbətək görüşümüz olacaqdır. Nəzərə alın ki, o görüşə sonra Rusiya prezidentinin səlahiyyətlərini aparan Vladimir Putin də qatıla bilər. Sonra nəzərdə tutulubdur ki, dörd prezidentin, yəni Rusiya, Gürcüstan, Ermənistan, Azərbaycan prezidentlərinin də görüşü olacaqdır. Təbiidir ki, başqa ikitərəfli görüşlər də olacaqdır. Amma əsas tədbirlər bundan ibarətdir.

S u a l: *Cənab prezident, Azərbaycan MDB-nin sədri vəzifəsində kimi görür?*

C a v a b: Mürəkkəb sualdır. Oraya gedirik, məsləhətləşəcəyik. Bu elə işdir ki, ümumi rəy olmalıdır.

[260-261]

S u a l: *Cənab prezident, birliyin indiki vəziyyətini necə qiymətləndirirsiniz?*

C a v a b: Bilirsiniz, hələ ki, birlik həmişə eyni vəziyyətdədir. Demək olmaz ki, bu gün pisdir, dünən yaxşı idi. Siz bilirsiniz ki, son iki ildə birlik hər halda, - mən böhran deməzdim, - mürəkkəb dövr yaşayır. Biz ildə bir dəfə toplaşır, sanki nə barədəsə razılığa gəlirik, ancaq sonra heç də hər şey reallaşdırılmır. Ölkələrin heç də hamısı digər ölkələrlə razılaşmır. Ona görə də hesab edirəm ki, birlik hələlik təşəkkül dövrünü yaşayır.

Daha kimin nə sözü var?

S u a l: *Ermənistan-Türkiyə sərhədinin həftədə bir dəfə açılmasına dair protokol imzalandığı barədə xəbərlər nə dərəcədə doğrudur?*

C a v a b: Bu, tamam yalandır. Mən bunu keçən dəfə demişəm – Türkiyə ilə Ermənistanın sərhədləri yalnız Ermənistanla Azərbaycan arasında Dağlıq Qarabağ münaqişəsi həll olunandan sonra, sülh bağlandıqdan sonra açıla bilər. Bu, Türkiyənin həm prezidentinin, həm Baş nazirinin və bütün başqa dövlət rəhbərlərinin fikridir, Türkiyənin xalqının fikridir. Mən bunu bir neçə dəfə demişəm, Türkiyə prezidenti, bizim əziz dostumuz Süleyman Dəmirəl dəfələrlə deyibdir ki, bu sərhədlərin açarları bizdə deyil, - birincisi, Türkiyə xalqındadır, ikincisi də Azərbaycandadır.

S u a l: *Cənab prezident, axır zamanlar mətbuat yazır ki, Bakı-Ceyhan layihəsi ilə əlaqədar Gürcüstan bəzi təkliflər irəli sürmüşdür. Bu iddialar layihəni nə dərəcədə geriyə ata bilər?*

C a v a b: Bilirsiniz ki, Türkiyə ilə bizim aramızda bütün danışıqlar qurtarıb, hər şey razılaşıdırılıb. Ancaq Gürcüstan dörd məsələ irəli sürübdür. İndi Türkiyənin, Azərbaycanın, Gürcüstanın nümayəndə heyətləri Ankarada görüşürlər. Azərbaycan nümayəndə heyətinə Baş nazirin müavini Şərifov rəhbərlik edir. İndi də məlumatı dinləyirdim, səhər [261-262] tezdən də dinlədim. Görünür ki, dörd məsələdən bir-ikisi aradan götürülüb, birinin haqqında hələ mübahisə gedir, biri də hələ həll olunmayıbdır. Güman edirəm, bunlar həll ediləcək, heç kəsin şübhəsi olmasın və Bakı-Ceyhan neft kəməri tikiləcək, işə başlayacaqdır.

Ancaq mətbuatda yazılanlar – nə bilim, Bakı-Ceyhan neft kəməri olmayacaq, - bunlar yalan şeylərdir. Gürcüstan ölkədir, daxilində iqtisadi vəziyyət bir az çətin, bəzi problemləri var. Ona görə bəzi şərtlər qoyur və təbiidir ki, bu şərtlər də müzakirə olunur.

S u a l: *Cənab prezident, deyilənə görə, Transxəzər qaz kəməri ilə də bağlı oxşar şərtlər ortaya çıxıbdır.*

C a v a b: Yox, çıxmayıbdır. Transxəzər qaz kəməri haqqında hələ bu səviyyəyə gəlib çatmamışıq. Hələ danışıqlar gedir. Bizim nümayəndə heyəti, Türkiyənin, Gürcüstanın Aşqabadda oldular, danışdılar. Prinsipial məsələlər üzrə razılıq var. Amma əlbəttə ki, gələcəkdə konkret çox şeylər müzakirə olunacaqdır.

S u a l: *Cənab prezident, Rusiyada təhlükəsizlik məsələləri barədə müzakirələr aparacaqsınızmi?*

C a v a b: Elə hər şey təhlükəsizliklə bağlıdır. Sağ olun. [262]

RUSİYA FEDERASIYASININ PREZİDENTİ
VƏZİFƏSİNİ İCRA EDƏN VLADİMİR PUTİN İLƏ
GÖRÜŞDƏ SÖHBƏT

Moskva, Kreml

24 yanvar 2000-ci il

Vladimir Putin: Hörmətli Heydər Əliyeviç, xoş gəlmisiniz. Mən hələ də Kiyevdə keçirdiyiniz görüşü məmnunluqla xatırlayıram.

Heydər Əliyev: Səmimi sözlərə görə Sizə təşəkkürümü bildirirəm. Kiyevdə keçirdiyimiz görüşdən, orada apardığımız danışıqlardan mən də çox məmnun qaldım.

Müstəqil Dövlətlər Birliyinin perspektivləri məni çox düşündürür. İnanıram ki, biz birgə fəaliyyətimiz nəticəsində bütün çətinliklərin öhdəsindən gələcəyik.

Vladimir Putin: Əminəm ki, növbəti sammit səmərəli, demokratik şəraitdə, fikir azadlığı ruhunda keçəcək, MDB üzvü olan ölkələrin qarşılıqlı surətdə faydalı əlaqələrinin daha da genişlənməsinə öz müsbət təsirini göstərəcəkdir.

Biz Rusiya ilə Azərbaycan arasında bütün sahələrdə – iqtisadiyyat, mədəniyyət, elm sahəsində əməkdaşlığın daha da möhkəmləndirilməsi və inkişaf etdirilməsi üçün əlimizdən gələni əsirgəməyəcəyik.

Heydər Əliyev: Ölkəmiz üçün ən ağırlı problem olan Ermənistan–Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsi 12 ildən bəri davam edir. Bu münaqişə nəticəsində Azərbaycan torpaqlarının 20 faizi işğal olunmuş, 1 milyondan çox vətəndaşımız yerindən-yurdundan zorla qovularaq çadırlarda ağır şəraitdə yaşayır. [263-264]

Ermənistan prezidenti Robert Koçaryanla son dövrdə keçirdiyi birbaşa görüşlər keçirilir, ATƏT-in Minsk qrupu çərçivəsində danışıqlar aparılır. Bu münaqişənin sülh yolu ilə həll edilməsi sahəsində səylərin artırılmasının vacib olduğunu bildirirəm.

Vladimir Putin: Prezident Robert Koçaryanla aparılan birbaşa danışıqlar Rusiya Federasiyası tərəfindən dəstəklənir. Biz Ermənistan–Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin sülh yolu ilə tezliklə həll edilməsi sahəsində səylərimizi artırmağa hazırıq və Rusiya münaqişənin həllində lazımi nəticənin əldə olunmasına çalışacaqdır.

Ermənistan–Azərbaycan münaqişəsinin həlli üçün ATƏT-in Minsk qrupu çərçivəsində görülən işlər həqiqətən çox vacibdir. Minsk qrupunun həmsədrləri olan Amerika Birləşmiş Ştatları, Fransa kimi, Rusiya da bu münaqişənin həlli prosesində daha fəal mövqe tutacaqdır.

Mən ölkələrimiz arasındakı ənənəvi dostluq və mehriban qonşuluq münasibətlərindən razıyam. Rusiya Federasiyası Azərbaycan Respublikasına bundan sonra da hər cür dəstək verməyə hazırdır. Sizin zəngin təcrübənizin öyrənilməsinə həmişə ehtiyac duyulur.

Heydər Əliyev: Rusiyanın bir sıra kütləvi informasiya vasitələrində Azərbaycana qarşı əsassız, tamamilə yalan məlumatlı kampaniya başlanıb. Mən bəyan edirəm ki, bizim ölkəmizdən heç bir silah göndərilmiş, respublikamızda yaraqlılar hazırlanmışdır.

Ölkəmizin bərabər hüquqlu vətəndaşları olan rusdilli əhaliyə hər cür diqqət və qayğı göstərilir, rusların respublikamızdan köçüb getməsi halları yoxdur.

Vladimir Putin: Azərbaycan Respublikasında Sizin rəhbərliyiniz ilə görülən işləri bir daha yüksək dəyərləndirirəm. Sizin mövqeyinizə görə minnətdarlığımı bildirir, rusdilli əhaliyə göstərilən diqqət və qayğıya görə təşəkkür edirəm. Rusiyada da azərbaycanlılara daim qayğı göstəriləcək, lazımı şərait yaradılacaqdır. [264]

MOLDOVA RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ
ZATİ-ALİLƏRİ CƏNAB PETRU LUÇİNSKIYƏ

Hörmətli Petru Kirilloviç!

Sizi əlamətdar yubiley - anadan olmağınızın 60 illiyi münasibətilə ürəkdən təbrik edirəm.

Siz qardaş Moldova xalqına mürəkkəb tarixi dövrdə başçılıq etmişiniz. Çox mühüm siyasi və iqtisadi qərarların qəbul olunmasında sizin tutduğunuz möhkəm və qətiyyətli mövqe sayəsində Moldova Respublikası bu gün keçid dövrünün çətinliklərini müvəffəqiyyətlə aradan qaldırır. Müstəqillik və demokratiya yolu ilə inamla irəliləyir.

İnanıram ki, sizin dərinədən düşünülmüş və uzaqgörən siyasətiniz suveren Moldovanın hərtərəfli inkişafı və çiçəklənməsi işinə bundan sonra da xidmət edəcəkdir.

Azərbaycan və Moldova xalqlarını sıx dostluq və qarşılıqlı anlaşma telləri bağlayır. Əminəm ki, ölkələrimiz arasındakı ənənəvi dostluq, tərəfdaşlıq münasibətləri bölgədə sülh, sabitlik və tərəqqi naminə möhkəmlənəcək və genişlənəcəkdir.

Qarşılıqlı hörmət, etimad və mehribanlıq hisslərinə əsaslanan şəxsi səmimi münasibətlərimizi yüksək qiymətləndirirəm.

Sizə möhkəm cansağlığı, xoşbəxtlik və dövlət fəaliyyətinizdə uğurlar arzulayıram.

Hörmətlə,

HEYDƏR ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 24 yanvar 2000-ci il [265]

**GÜRCÜSTAN PREZİDENTİ EDUARD
ŞEVARDNADZE İLƏ GÖRÜŞDƏN SONRA
JURNALİSTLƏRİN SUALLARINA CAVAB**

Moskva,

Azərbaycan Prezidentinin iqamətgahı

24 yanvar 2000-ci il

Heydər Əliyev jurnalistlərin suallarına cavab verməzdən əvvəl bəyan etdi:

Bu gün Gürcüstan prezidenti Eduard Şevardnadze və mən bizim aramızda yaranmış dostluq ənənəsinə uyğun olaraq görüşdük. Biz harada oluruq-olaq,- suallar olsa da, olmasa da,- hökmən görüşürük, fikir mübadiləsi aparırıq. Bu ənənə yaşayır və bizə – Gürcüstana və Azərbaycana, Eduard Amvrosiyeviçə və mənə kömək edir. Odur ki, biz bu ənənəyə sadıq qalaraq görüşdük, Gürcüstanda, Azərbaycanda olan vəziyyətdən, dostluq, qardaşlıq münasibətlərimizin inkişafı sahəsində gələcək addımlardan danışdıq. Ölkələrimiz arasında problemlər yoxdur, məsələlər yoxdur. Bu, çox yaxşıdır. Allah eləsin ki, bütün ölkələr arasında Gürcüstanla Azərbaycan arasındakı kimi belə münasibətlər olsun.

S u a l: *Dağlıq Qarabağ və Abxaziya məsələlərinin hələ nizama salınmadığını nəzərə alsaq, siz qarşıdakı sammitdən nə gözləyirsiniz?*

Heydər Əliyev: Şübhəsiz ki, Müstəqil Dövlətlər Birliyinin üzvləri arasında ən çox bizdə – Gürcüstanda və Azərbaycanda həmişə böyük ümüdlər və ən mürəkkəb vəziyyət[266-267] olmuşdur, çünki Gürcüstanda Abxaz münaqişəsi, bizdə isə Ermənistan–Azərbaycan münaqişəsi davam edir. Bunlar çox ağır münaqişələrdir və onları həll etmək lazımdır. Lakin sabah bu məsələlər sammitin gündəliyində olmayacaqdır.

S u a l: *Sizin Robert Koçaryanla bugünkü görüşünüzdə müəyyən irəliləyiş oldumu. Siz Rusiyanın münaqişəni nizama salmağa həqiqətən kömək göstərmək arzusunda olduğunu hiss etdinizmi?*

Heydər Əliyev: Rusiya bəyan edir ki, o, münaqişənin həllinə kömək göstərmək istəyir.

S u a l: *Eduard Amvrosiyeviç, son vaxtlar mətbuatda yazırlar ki, Gürcüstan Bakı - Ceyhan layihəsi ilə bağlı tələblər irəli sürür və bu tələblər həmin layihənin digər iştirakçıları üçün məqbul deyildir. Siz bu barədə nə deyə bilərsiniz?*

Eduard Şevardnadze: Zənnimcə, bu, heç də ən mürəkkəb məsələ deyildir. Əvvəla, Ankarada danışıqların birinci mərhələsi yaxşı keçdi, tərəflər üç əsas məsələ barəsində razılığa gəldilər, tariflərlə bağlı problemlərin müzakirəsinə başladılar. Bu gün onlar danışıqları başa çatdırma bildilər, belə ki, nümayəndə heyətimizə başçılıq etmiş xarici işlər naziri buraya gəlmişdir. Yəqin ki, növbəti görüş Bakıda, Ankarada və ya İstanbulda olacaqdır. Lazım gələrsə, biz Heydər Əliyeviçlə öz sözüümüzü deyirik.

S u a l: *Qafqazda regional təhlükəsizlikdən söhbət gedəcəkmi? Sabahkı dördtərəfli görüş nəyə həsr olunacaqdır?*

Heydər Əliyev: Görüşərik, sonra isə sizə deyərik.

S u a l: Bu gün siz Boris Yeltsinlə görüşdünüz. Əgər sirr deyilsə, o, necə görünür? Sizin xudahafizləşməyiniz necə keçdi?

Eduard Şevardnadze: Bu, təsirli görüş idi. Axı biz onu 20-30 ildir tanıyırdıq, birlikdə işləmişik. Deməliyəm və Heydər Əliyevlə də razılaşar ki, Boris Yeltsin yaxşı formadadır. Demə, istirahət o qədər də qorxulu deyilmiş.

Sual: Sabah o, sammitdə olacaqmı? [267-268]

Eduard Şevardnadze: Xeyr.

Sual: Bəs siz MDB Dövlət Başçıları Şurasının sədri vəzifəsinə kimi namizəd göstərəcəksiniz?

Eduard Şevardnadze: Cənubi Qafqaz ölkələrindən çətin ki, kimisə. Ancaq özünüzün gümanınız var. [268]

**MOSKVANIN MERİ YURİ LUJKOV İLƏ
GÖRÜŞDƏ SÖHBƏT**

Moskva, Azərbaycan Prezidentinin iqamətgahı

24 yanvar 2000-ci il

Heydər Əliyev: Xoş gördük, Yuri Mixayloviç. Sizi görməyimə çox şadam.

Yuri Lujkov: Sizinlə görüşmək məni də məmnun edir, Heydər Əliyeviç.

Heydər Əliyev: Moskvada bu il qış xeyli şaxtalı keçir. Yəqin ki, merin problemləri də çoxalır.

Yuri Lujkov: Elədir, Heydər Əliyeviç. Havaların şaxtalı keçməsi ilə əlaqədar enerji təchizatı məsələləri ortaya çıxıb. Əlbəttə, bu cür hava sağlamlıq üçün yaxşıdır. Amma enerji təchizatında problemlər doğurur.

Heydər Əliyev: Bu cür soyuqda belə böyük şəhəri qazla da, elektrik enerjisi ilə də təmin etmək çətindir. Bizim Bakıda şaxta yoxdur, qaz, elektrik enerjisi isə, təəssüflər olsun, çatışmır və biz hətta Bakını da tam təmin edə bilmirik.

Yuri Lujkov: Biz 29 milyard kubmetr qaz işlədirik. Bir vaxtlar Ukrayna 52 milyard kubmetr qaz sərf edirdi. Yəni Moskva çox enerji işlədən şəhərdir.

Heydər Əliyev: Sovet dövründə bütün Azərbaycan 17 milyard kubmetr qaz sərf edirdi, özü də ən ucqar dağ kəndlərində də bütün respublikaya qaz kəmərləri çəkilmişdi. Bizim çox böyük qaz sənayemiz var, bütün elektrik stansiyalarımız da, çox böyük kimya sənayesi də qazla işləyirdi, hamısı qazla işləyirdi. Biz özümüz 16 milyard kubmetr qaz [269-270] çıxarırdıq, qalanı isə Şimaldan gəlirdi. İndi isə 6 milyard kubmetr qaz çıxarıyıq və təbii ki, təkə Bakının və bəzi rayonların tələbatını ödəyirik. Biz elektrik stansiyalarımızı mazut yanacağına keçirməyə məcbur olmuşuq. Lakin indi mazut da çatışmır. Bir sözlə, problem çoxdur.

Yuri Lujkov: Moskva hökuməti bütün bu problemləri həll etməyə çalışır. O cümlədən mənzil tikintisinə də böyük əhəmiyyət verir.

Heydər Əliyev: Bəli, siz elə etməlisiniz ki, gələcək insanların vəziyyəti rahat olsun.

Yuri Lujkov: Mənzil tikintisi normal gedir. Cari ildə 3 milyon 500 min kvadratmetr mənzil sahəsi tikməyi qarşımıza məqsəd qoymuşuq ki, bu da keçən ildəkindən çoxdur. Bu ilin büdcəsi ötən ilkindən artıq planlaşdırılıb, dövlət büdcəsinə ödəmələrimizin payı təxminən 40 faiz təşkil edir. Bizdə dəyişikliklər daha fəal keçdi, 200 mindən çox kiçik biznes müəssisəsi işləyir. İri sənayeni iki üsulla çox fəal sürətdə dəstəkləyirik: qeyri-dövlət, iri bələdiyyə sənayesinə güzəştlər veririk, sosial sahəsi öz üzərimizə götürürük, yəni bu sahədə işi yüngülləşdiririk. Çünki bunlar iş yerləridir, vergi halında dövlət və şəhər büdcələrinə yaxşı töhfə verən insanlar üçün əmək haqqı deməkdir.

Sonra Yuri Lujkov Azərbaycan prezidenti Heydər Əliyevə Moskva sənayesinin yeni şəraitdə işindən, Moskva vilayətindəki Zeleneqrad şəhərinin dirçəldilməsindən danışdı.

Heydər Əliyev: Yuri Mixayloviç, əvvəla, Moskvanın meri vəzifəsinə yenidən seçilməyiniz, özü də inandırıcı şəkildə seçilməyiniz münasibətilə sizi ürəkdən təbrik edirəm. Sizi haqqında danışdığınız uğurlar münasibətilə təbrik edirəm. Əlbəttə, bu uğurlar müasir şəraitdə nəinki sevindirir, hətta təəccübləndirir,

yəni bütün bunları necə etmək olar, özü də bütün Rusiya fonunda? Sizi Dövlət Dumasındakı uğurlarınız münasibətilə də təbrik edirəm. «Oteçestvo – Vsyä Rossiya» böyük uğur qazanmışdır, təbrik edirəm. Bir sözlə, siz artıq çoxsahəli fəaliyyət göstərirsiniz və hər yerdə uğurlarınız var. Sizi ürəkdən təbrik edirəm və şəxsən sizə cansağlığı arzulayıram, moskvalılara isə xoş arzularımı bildirir, cansağlığı, firavanlıq diləyirəm. Həmişəki kimi, yenə də Moskva ilə Azərbaycan arasında, Rusiya ilə Azərbaycan arasında daimi dostluğumuzu vurğulayıram. Təbii ki, Moskva ilə bizim xüsusi əlaqələrimiz var.

Yuri Lujkov: Biz bu əlaqələri qoruyub saxlamağa çalışırıq.

* * *

Görüş qurtardıqdan sonra jurnalistlərin suallarına Yuri Lujkovun cavabı.

S u a l: *Yuri Mixayloviç, görüşünüzdə Şimali Qafqaz məsələsi müzakirə edildimi?*

C a v a b: Əvvəla, mən rəsmi dövlət xadimi deyiləm. Buna görə də bizim problemlərimiz, hətta deyərdim, humanitar səpgili problemlərimiz barədə qarşılıqlı məlumat verdik. Azərbaycanda çoxlu rus məktəbi var, onların sayı azalmayıb, biz bu məktəblərin dərsliklə təmin olunmasına kömək edirik. Yeri gəlmişkən, rus məktəblərində çoxlu azərbaycanlı da oxuyur. Heydər Əliyeviçlə sazişimizə əsasən, burada, Moskvada azərbaycanlı tələbələr təhsil alırlar. Qarşılıqlı ticarət-iqtisadi fəaliyyət həyata keçirilir. Bizə şərab materialları, tərəvəz, meyvə göndərilir, sənaye sahəsində əməkdaşlıq edirik.

Biz Azərbaycandan – Nikitinin kəndindən birbaşa kənd təsərrüfatı məhsulları alırıq. Söz düşmüşkən, Azərbaycanda rus kəndləri var. Biz ərzaq müqabilində o kəndə texnologiyalar yaradılması işində kömək göstəririk. Müxtəsəri, bizim Azərbaycanla intensiv, mehriban əlaqələrimiz var.

Əlbəttə, biz hansısa qərarlar qəbul olunması baxımından deyil, Qafqazda vəziyyət barədə fikir mübadiləsi apardıq və [271-272] deyə bilərəm ki, Heydər Əliyeviçin mövqeyi həmişəki kimi proqmatik, birləşdirici bir mövqedir. Əlbəttə, indi Şimali Qafqazda yaranan vəziyyətə Ermənistanla Azərbaycan arasında, Gürcüstanla onun daxilindəki Abxaziya arasında sülh proseslərinin nizama salınmaması da mane olur. Çeçenistan problemi hamını çox narahat edir. Bu, Rusiyanın problemi olsa da, əlbəttə, vəziyyətə təsir göstərir.

Demək lazımdır ki, Dağıstanda yaranmış vəziyyət də müzakirəmizin mövzusu oldu. Mən Heydər Əliyeviçə Dağıstana göstərdiyimiz yardımdan danışdım. O da öz növbəsində bu respublikaya necə kömək etməsindən, Azərbaycanda təməlçiliyə, vəhhabiliyə nə kimi münasibət olmasından söhbət açdı. Bütün bunları mən çox məntiqli və ağıllı hesab edirəm. Heydər Əliyeviç müdrik insandır.

S u a l: *Vaxtilə siz Çeçenistan ətrafında ancaq sanitariya xətti yaradılmasına tərəfdar olduğunuzu bildirdiniz və oraya qoşun yeridilməsi...*

C a v a b: Mən heç vaxt Çeçenistan ərazisinə qoşun yeridilməsinin tərəfdarı olmamışam. Bunun qəti əleyhinə olmuşam. Demək lazımdır ki, mənim təklifim tamam başqa nəticələr verərdi. Bu günədək edilənlər isə məlum mənfi nəticələri verir. O vaxtlar mən deyirdim ki, biz terrorçularla mübarizə aparmalıyıq, terrorçuları məhv etməliyik, biz Çeçenistan ərazisinə daxil olmaqla isə onun xalqı ilə müharibə edəcəyik. Bunlar başqa-başqa şeylərdir. Məni eşitmədilər.

S u a l: *Bəs indi nə etməli?*

C a v a b: Zənnimcə, indi bu qərarı qəbul edənlər düşünməlidirlər. Bütün bunlar çox mürəkkəb məsələdir. Mən təklif etmişdim ki, Çeçenistanın Dağıstan və İnuşetiya ilə sərhədləri boyunca sanitariya yaradılsın, Terek çayının sol sahili azad olunsun, - oralar əzəldən rus kəndləri, kazak diyarıdır, - Rusiyanın Gürcüstanla Çeçenistan ərazisindən keçən sərhədinə nəzarət qoyulsun. Hava məkanı üzərində nəzarət təmin [272-273] edilsin. Əminəm ki, artıq bundan sonra qısa müddət ərzində Çeçenistanda hökmən üçüncü qüvvə meydana gələrdi – Məshədov yox, yaraqlılar yox, məhz üçüncü elə bir qüvvə ki, yaraqlılar problemini özü həll edərdi. Bəlkə də Rusiyanın köməyi ilə həll edərdi, hər halda, bütün çeçen xalqını açıq-aşkar düşmən kimi Rusiya əleyhinə qaldırmazdı. Bu, kobud, böyük səhvdir.

S u a l: *Cənab Lujkov, Rusiyanın viza rejimi tətbiq etmək istəməsi məsələsində sizin mövqeyiniz necədir?*

C a v a b: Bunun qəti əleyhinəyəm. Belovejsk sazişi Sovet İttifaqını dağıtdı. İndi MDB-də hər hansı viza rejiminin tətbiqi MDB-yə axırncı zərbə deməkdir. Bu, əvvəllər ittifaq, indi isə birlik adlandırılan quruma axırncı, çox sarsıdıcı zərbədir. Şengen prinsipləri əsasında ümumi xarici viza rejiminin tətbiqindən danışmaq olar – bu, normal haldır və bizim bir sıra dövlətlərlə sazişlərimiz var ki, məsələn, Rusiyada alınmış viza həmsərhəd dövlətlərə getməyə imkan verir. MDB-nin bəzi üzvləri bundan imtina edir və əgər MDB-də yaşamayan əcnəbilərdən kimsə onların ölkəsinə Rusiya ərazisindən daxil olursa, ona hökmən viza rejimi tətbiq edirlər. Lakin bütün bunlar ikinci dərəcəli məsələlərdir. Bununla belə, ölkələrimizə daxil olmaq üçün ilkin vizaların tətbiqini Sovet İttifaqının dağılmasından sonra yol veriləcək çox böyük səhv sayıram. İnsani ünsiyyət azadlığı, gediş-gəliş azadlığı, vahid mədəniyyət, dil məkanının qorunub saxlanması bizə dərhal praktiki, ticarət-iqtisadi məsələləri həll etməyə imkan verir. Axı düşünmək olmaz ki, ölkələrimiz arasında bütün ticarət yalnız dövlət xətti ilə başlanır. Alver, malların daşınması, qalan bu kimi məsələlər günümüzün gerçəklidir. Viza rejimi tətbiq edilərsə, onda bu gerçəklilyə son qoyulacaqdır. Xalq, adamlar bundan bir şey qazaqmayacaqlar.

S u a l: *Guya ölkəmizin terrorçuları, yaraqlıları dəstəklədiyi barədə son vaxtlar Rusiyanın rəsmi kütləvi informasiya vəsi[273-274]tələrində Azərbaycanın ünvanına irəli sürülən bir çox ittihamları necə qiymətləndirirsiniz?*

C a v a b: Mən buna inanmıram. Mən belə başa düşürəm ki, - Azərbaycan rəhbərliyi ilə bizim aramızda şəxsi əlaqələr də genişdir, - terrorçuları dəstəkləmək bir ölkə, respublika olaraq Azərbaycanın dövlət mənafeələrinin xeyrinə deyildir. Azərbaycan dünyəvi dövlətdir. İslam Azərbaycanda əsas dindir, amma bu, - təməlçi, xüsusən də vəhhabi yönlü islam deyildir. İslam dindir, biz hamımız ona hörmətlə yanaşıyıq, çünki xristianlıqda buddizmdə olan dəyərlər Quranda da əksini tapmışdır, onlar əsasən uyğun gəlirlər. Bu, ümumbəşəri mənəviyyatdır – xeyirxahlıq, əməksevərlik, məhəbbət, inam, ümid mənəviyyatıdır. Bu baxımdan Azərbaycanın hansısa radikal islam təriqətlərini, islam məzhəblərini dəstəkləməkdə heç bir marağı yoxdur. Üstəlik, elə islam ölkələri var ki, dövlətin dünyəvi xarakteri onların inkişafını təmin edir. Siz kimin haqqında danışdığımı bilirsiniz.

S u a l: *Necə bilirsiniz, bu cür ittihamlar Rusiyanın rəsmi mövqeyidir? Axı xüsusi xidmət idarələrinə, hansısa hərbiçilərə istinad edirlər?*

C a v a b: Bilirsinizmi, dövlətin rəsmi mövqeyini ölkənin rəhbərləri rəsmi bəyanatlarda elan edirlər. Mən isə Allaha şükür, hələlik belə şey eşitməmişəm. Hər cür söz-söhbətə isə fikir vermirəm. Yaxşı, siz inanırsınızmı ki, Teytumu mən öldürmüşəm?

M ü x b i r: *Xeyr. Necə bilirsiniz, dövlətlərimiz hansı qarşılıqlı addımlar atmalıdır?*

C a v a b: Zənnimcə, rəhbərlərin şəxsi əlaqə və ünsiyyətləri çox mühüm məsələdir. Özü də etimad rejimi elə nəinki rəsmi səpgidə, həm də şəxsi əlaqələr vasitəsilə olduqca əsaslı şəkildə yaradılır, dövləti məsələlərin həyata keçirilməsinə kömək edir.

Əgər problemlərdən danışsaq, onda şəxsiyyətlərdən asılı olmayaraq, sülh problemi – Azərbaycan ilə Ermənistan arasında [274-275]sində barışıq deyil, müvafiq qərarlara əsaslanan sülh problemi var. Bu problemi həll etmək lazımdır. Gürcü – Abxaz münaqişəsi problemini, Çeçenistan problemini də həll etmək gərəkdir. Bax, əgər bütün bu problemlər əsaslı surətdə həll edilərsə, onda Şimali Qafqazda əmin-amanlıq olacaqdır. Ona görə də rəhbərlər arasında xoş insani münasibətlər şəraitində məhz bu problemlərlə məşğul olmaq lazımdır.

S u a l: *Deyirlər ki, Qarabağ münaqişəsinin və digər münaqişələrin həllinin açarı Rusiyanın əlindədir. Rusiya bu məsələləri həll etmək istəmir, yoxsa həll edə bilmir?*

C a v a b: Yox, düşünürəm ki, Rusiya bu məsələləri həll etmək istəmir. Azərbaycanla dostluq Rusiyanın strateji mənafeələrinə uyğundur. Azərbaycanla dostluq Rusiyanın cənub respublikalarının əmin-amanlığı və inkişaf etməsi deməkdir. Elə götürək Dağıstanı. Orada bir çox ümumi məsələlər var ki, onlar indi heç cür həll edilmir, lakin onları hər hansı məqamları gücləndirmədən, yalnız qarşılıqlı fəaliyyət rejimində və əmin-amanlıq şəraitində həll etmək lazımdır. Azərbaycanla əməkdaşlıq, strateji tərəfdaşlıq Rusiya üçün prinsiplial əhəmiyyətə malikdir. Bu, dövlətin strategiyası olmalıdır. Zənnimcə, Ermənistanla da həmçinin. Biz ən müxtəlif məsələlərimizin həlli yollarını axtarıb tapmalıyıq. Odur ki, Azərbaycan ilə Ermənistan arasında sülh probleminin həlli Rusiya üçün elə bir problemdir ki, Rusiya onunla məşğul olmalıdır. Əgər uzun sürən bu münaqişənin həlli ilə bir başqası məşğul olsa, bu məsələ müsbət həll edilərsə, onda Rusiya Şimali Qafqazda öz nüfuzunu kəskin şəkildə zəiflədəcək, Şimali Qafqazda çox şey itirəcəkdir. [275]

**ERMƏNİSTAN RESPUBLİKASININ
PREZİDENTİ ROBERT KOÇARYAN İLƏ
TƏKBƏTƏK GÖRÜŞDƏKİ SÖHBƏTDƏN**

Moskva, Kreml

24 yanvar 2000-ci il

Heydər Əliyev: Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin həlli hər iki ölkə xalqları üçün günün ən vacib və mühüm məsələsidir. Lakin münaqişənin dincliklə, sülh yolu ilə həlli əsas şərt olmalıdır.

Robert Koçaryan: Biz də münaqişənin sülh yolu ilə həllini istəyirik. Lakin bu zaman hər iki tərəfin istəkləri nəzərə alınmalıdır.

Heydər Əliyev: Əlbəttə, biz torpaqlarımızın, oradan didərgin düşmüş bir milyon qaçqının elinə-obasına qaytarılmasını istəyirik. Lakin bütün bu məsələlərin həlli əldə edilənədək atəşkəs rejimi mütləq saxlanılmalıdır.

Robert Koçaryan: Biz atəşkəs rejiminin saxlanılmasının vacibliyini dərk edirik və buna əməl edəcəyik.

Heydər Əliyev: ATƏT və onun Minsk qrupu həmsədrləri Ermənistan – Azərbaycan münaqişəsinin sülh yolu ilə həll olunması sahəsində fəaliyyət göstərirlər. Bu fəaliyyət sonra da davam etdirilməlidir. Sözsüz ki, münaqişənin sülh yolu ilə aradan qaldırılması üçün hər iki tərəfin milli mənafelər naminə konstruktiv mövqe tutması və qarşılıqlı kompromislərə getməsi lazımdır. [276-277]

Vladimir Putin: * Azərbaycan və Ermənistan prezidentlərinin birbaşa görüşləri böyük əhəmiyyət daşıyır. Moskvada bu görüşü keçirdikləri üçün onlara minnətdarlığımı bildirirəm.

Minsk qrupunun həmsədrləri olan Amerika Birləşmiş Ştatları, Fransa kimi, Rusiya da münaqişənin tezliklə aradan qaldırılması sahəsində söylərini artıracadır. [277]

---

* Rusiya Federasiyası prezidentinin vəzifəsini icra edən Vladimir Putin görüşün ikinci hissəsində iştirak edib.

**AZƏRBAYCAN PREZİDENTİ HEYDƏR ƏLİYEV,
RUSİYA FEDERASIYASI PREZİDENTİNİN
VƏZİFƏSİNİ İCRA EDƏN VLADİMİR PUTİN,
GÜRCÜSTAN PREZİDENTİ EDUARD
ŞEVARDNADZE VƏ ERMƏNİSTAN PREZİDENTİ
ROBERT KOÇARYAN ARASINDA KEÇİRİLƏN
GÖRÜŞDƏ SÖHBƏT**

Moskva, Kreml

25 yanvar 2000-ci il

V l a d i m i r P u t i n: Xoş gəlmisiniz. Bu görüşün keçirilməsinə razılıq verdiyinizə görə təşəkkürümü bildirirəm.

Qafqaz bölgəsi xüsusi strateji əhəmiyyət daşıyır. Bu regionda sülhün, əmin-amanlığın bərpa edilməsi vacibdir. Qafqazın problemləri çoxdur, bu problemlərin aradan qaldırılması zəruridir. Buna görə də biz bu ölkələrin qarşılaşdığı çətinliklərin aradan qaldırılmasına, bu respublikalarla qarşılıqlı surətdə faydalı əlaqələrin genişləndirilməsinə xüsusi diqqət yetirəcəyik.

Qafqazda sabitlik, sülh və əmin-amanlıq yaradılması Rusiya üçün də vacibdir. Bölgənin ölkələri arasında münasibətlər beynəlxalq prinsiplər və ən vacib amil – hər bir dövlətin ərazi bütövlüyünün tanınması prinsipi əsasında qurulmalı və inkişaf etdirilməlidir.

H e y d ə r Ə l i y e v: Mən bu görüşümüzü yüksək qiymətləndirirəm. Cənubi Qafqaz ölkələri başçılarının və Rusiya Federasiyasının rəhbərinin iştirakı ilə keçirilən bu tədbir böyük əhəmiyyət daşıyır. **[278-279]**

Cənubi Qafqaz Müstəqil Dövlətlər Birliyində ən mürəkkəb və çox böyük əhəmiyyətə malik bir bölgədir. Lakin çox təəssüf ki, bu regionda hələ də münaqişələr davam edir. Şimali Qafqazda, Abxaziyada da münaqişələr davam edir. Lakin Ermənistan–Azərbaycan münaqişəsi ən uzunmüddətli münaqişədir. Mənim fikrimcə, bu regiona Rusiya tərəfindən xüsusi diqqət yetirilməlidir. Məlumdur ki, bu bölgə əsrlər boyu Rusiyanın və SSRİ-nin tərkibində olmuşdur, lakin regiona, onun problemlərinin həllinə lazımı diqqət və qayğı göstərilir.

1996-cı ildə Kislovodskda keçirilmiş görüşdə qəbul olunmuş bəyannamə yaxşı bir təşəbbüs idi. Belə bir görüşün epizodik xarakter daşması təəssüfləndirici haldır.

Qafqazdakı münaqişələrin həllinə Rusiyanın indiyə qədər lazımı diqqət yetirməməsi narahatlıq yaradır. Rusiya Cənubi Qafqazın problemlərinin aradan qaldırılmasında öz səylərini artırmalıdır.

Qafqazda tam təhlükəsizlik şəraiti yaradılmalıdır. Bunun üçün isə ilk növbədə münaqişələr, xüsusilə Ermənistan – Azərbaycan münaqişəsi tezliklə həll olunmalıdır.

Hər bir müstəqil dövlətin ərazi bütövlüyünün tanınması xüsusi əhəmiyyət daşıyır. Qafqazda sabitlik və sülh yaradılması çox vacibdir.

Moskvada belə bir görüşün keçirilməsini bir daha yüksək qiymətləndirirəm. Bu görüş münaqişələr həll edildikdən sonra Cənubi Qafqaz ölkələri arasında qarşılıqlı surətdə faydalı əlaqələr üçün yaxşı zəmin yarada bilər.

Eduard Şevardnadze: Dörd ölkənin başçılarının belə bir görüşü keçirməsi çox mühümdür.

1996-cı ildə Kislovodskda keçirilmiş görüşü və orada qəbul olunmuş bəyannaməni mən də yüksək qiymətləndirirəm. Belə görüşlərin indən sonra da davam etdirilməsi zəruridir. Əgər Kislovodsk bəyannaməsində qaldırılan məsələlər vaxt[279-280]ında öz həllini tapsaydı, indi Qafqazda belə hadisələr baş verməzdi.

Hər bir ölkənin ərazi bütövlüyünün tanınması çox vacibdir. Baş vermiş münaqişələrin tezliklə aradan qaldırılması üçün daha ciddi addımlar atılmasına ehtiyac vardır.

Robert Koçaryan: Mənim fikrimcə, bölgədə sülhün, əmin-amanlığın, təhlükəsizliyin təmin olunması üçün bir çox məsələlərin həllinə konstruktiv mövqedən yanaşılmalı, hər bir ölkənin marağı nəzərə alınmalıdır. [280]

**MOSKVA ZİRVƏ GÖRÜŞÜNÜN YEKUNLARINA
DAİR MDB ÖLKƏLƏRİ DÖVLƏT BAŞÇILARININ
BİRGƏ MƏTBUAT KONFRANSI**

Kreml sarayı, Aleksandr salonu

25 yanvar 2000-ci il

S u a l (Ukrayna): Cənab prezidentlər, siz aparılmış danışıqlarla əlaqədar sammitin yekunlarını və Müstəqil Dövlətlər Birliyinin perspektivlərini necə qiymətləndirirsiniz?

L e o n i d K u ç m a (Ukrayna prezidenti): Əvvəla, biz – bütün prezidentlər yekdil fikirdə olaraq, Boris Nikolayeviç Yeltsinə Rusiya Federasiyası prezidenti vəzifəsində, başlıcası isə MDB-nin rəhbəri vəzifəsində gördüyü çox böyük işə görə təşəkkür etdik.

O ki qaldı bugünkü iclasa, mənə elə gəlir ki, burada iştirak edən prezidentlərin hər biri evə bu günə qədər olduğundan xeyli yaxşı əhval-ruhiyyə ilə qayıdacaqdır. Tam açıqlığı ilə bəyan edə bilərəm ki, bugünkü sammitin iştirakçıları arasında dialoq əslində ilk dəfə olaraq ən konstruktiv, ən aşkar zəmində keçdi və bu sammitdən sonra bizdə inam yarandı ki, MDB-nin gələcəyi var. Sağ olun.

P e t r u L u ç i n s k i (Moldova prezidenti): Sizin narahatlığınızı başa düşürük. İnanın, biz daha çox narahatlıq keçirir və istəyirik ki, MDB indikindən daha yaxşı işləsin. Lakin birlik əslində yeni bir qurumdur və biz hamımız hər bir ölkənin mənafeələrini ümumi mənafeələrlə bir növ birləşdirməyin yollarını axtarıq. **[281-282]**

Mən Leonid Daniloviçlə razıyam ki, bu gün söhbət yeni tərkibdə, Birlik Dövlətləri Başçıları Şurasının yeni sədri Vladimir Vladimiroviç Putinin iştirakı ilə getdi. Demək olar, bütün prezidentlər öz fikrini söylədi. Biz MDB-nin daha dinamik birlik olması üçün, hamını qane edə biləcək təmas nöqtələrini tapmaq üçün azad ticarət zonası rejimi çərçivəsində imkanlar və əlavə yollar axtarışı yönümündə işi davam etdirəcəyik.

Çox geniş səpkili məsələlər müzakirə olundu. Onların bəziləri üzrə işçi qruplar yaradılması barədə razılığa gəldik və düşünürəm ki, biz apreldə növbəti dəfə toplaşdıqdan və güman ki, tam bir sıra problemlərə, ilk növbədə iqtisadi problemlərə yanaşılmasının ümumi yollarını tapdıqdan sonra daha dəqiq cavab ala biləcəksiniz. Sağ olun.

N u r s u l t a n N a z a r b a y e v (Qazaxıstan prezidenti): MDB-nin böhran keçirdiyini biz iki ildən də çox əvvəl Kişinyovda qeyd etmişdik. Onda biz heç bir qərar qəbul etmədik və bir sənəd – azad ticarət zonası yaradılması haqqında sənəd üzərində işləmək barədə razılığa gəldik. Bu iş mənə tapşırılmışdı və mən Qərbi Avropa Birliyinin təcrübəsini öyrənərək, təklifimi prezidentlərin hamısına göndərdim. Lakin Kişinyov görüşündən bəri bu gündə heç bir əməli iş görülməyibdir.

Təbii ki, sədrin dəyişdiyi bu görüşdə, – Boris Nikolayeviç istefaya getdi və MDB-yə yeni sədr, Rusiya prezidentinin vəzifəsini icra edən şəxs başçılıq etdi, – heç birimiz qlobal məsələlərin həll olunması vəzifəsini qarşıya qoymamışdıq. Lakin görüşün qapalı hissəsində əla diskussiya, sərbəst fikir mübadiləsi getməsinə, hər kəsin MDB-dən nə gözlədiyini açıqlamasını müsbət hal sayıram. Onu da müsbət hal sayıram ki, biz hər halda, növbəti iclasımızadək bir neçə məsələ üzrə işçi qrupu yaratmaq tapşırığı verdik: **[282-283]**

Birincisi, azad ticarət zonasının xarici sərhədlərini müəyyən etmək, bunsuz heç bir azad ticarət zonası olmayacaqdır.

İkincisi, terrorizmə, narkobiznesə və ekstremizmə qarşı mübarizə mərkəzi yaradılması məsələsi barədə. Bu məsələ ilə bütün dövlətlərin Təhlükəsizlik Şuraları məşğul olacaqdır. Zənnimcə, bu, tamamilə konkret qərardır.

Hesab edirəm ki, bu gün diqqəti üç məsələlər – iqtisadi inteqrasiya, təhlükəsizlik məsələləri və humanitar məsələlər üzərində cəmləşdirmək lazımdır. Bax, dövlətlərimiz bu üç məsələdə strateji əməkdaşlıq edə bilərlər.

Ümidvaram ki, bütün təkliflər, o cümlədən azad ticarət zonasına dair təkliflər sadə insanlara doğru atılan ən sadə addımdır. Avrasiya ideyası həmin ideyaları qəbul edən dövlətlərlə gələcək danışıqlarımızda irəlilədiləcəkdir. İnteqrasiyanın bütün bu məsələləri barədə öz rəyi olan dövlətlərə isə biz hörmət və etimadla yanaşmalı, bir-birimizi başa düşməliyik.

A l e k s a n d r L u k a ş e n k o (Belarus Respublikasının prezidenti): Hörmətli yoldaşlar, həmkarlarımin burada dediklərinə nə isə əlavə etmək yəqin ki, çətindir. Mən ancaq problemi konkretləşdirib cavab verməyə çalışacağam.

Bu gün biz siyasi cəhətdən mühüm məsələ olan kadr məsələsinə, təşkilati və iqtisadi məsələlərə baxdıq. Bu onu göstərir ki, gündəlik hərtərəfli hazırlanmışdı və müzakirə getdi.

Burada kadr məsələsindən danışıldı. Biz Dövlət Başçıları Şurasının sədrini seçdik. Belarus tərəfi Vladimir Vladimiroviç Putinin bu vəzifəyə seçilməsini, əvvəla, Rusiya Federasiyasına böyük etimad kimi, ikincisi isə, bu çox böyük dövlətə hazırda başçılıq edən insana etimad kimi qiymətləndirir.

Terrorizmə, ekstremizmə qarşı müqavimət göstərilməsinə aid məsələ və bu dəhşətli bəlalara qarşı mübarizə proqramının işlənilib hazırlanması haqqında qəbul edilmiş qərarlar mühüm siyasi məsələdir. [283-284]

Biz həmçinin razılığa gəldik ki, Müstəqil Dövlətlər Birliyi Baş Qərargahı – İcraiyyə Komitəsi strukturlarının yaradılması aprel-may aylarınadək başa çatdırılacaq və bu model əvvəlcə Dövlət Başçıları Şurası sədrinin – Vladimir Vladimiroviç Putinin, sonra isə ümumi iclasın müzakirəsinə veriləcəkdir. Dediym kimi, bu, əsas təşkilati məsələdir.

Çox mühüm olanı budur ki, bu gün azad ticarət zonası barədə, – ancaq təəssüflər olsun, növbəti dəfə, – fikir mübadiləsi aparıldı. Bilirsiniz ki, qəbul etdiyimiz axırıncı sənədi yalnız üç dövlət hələ də ratifikasiya etməmişdir. Bir dövlət isə onu ümumiyyətlə, imzalamamışdır. O yerdə ki, bu sənədi ratifikasiya etmişlər, o, həmin dövlətlərdə qanuna çevrilmişdir. Onu öz parlamentlərində ratifikasiya etməyənlərin hamısı bildirmişdir ki, bu sənədlər yaxın vaxtlarda ratifikasiya üçün təqdim olunacaqdır. Bu, Müstəqil Dövlətlər Birliyinin mövcudluğu ərzində atılmış ən iri addım olacaqdır və biz işimizin ən başlıca istiqamətini – iqtisadi inteqrasiya məsələlərini qanunvericilik yolu ilə təsdiqləyəcəyik.

Ümumiyyətlə desək, bugünkü iclasın fərqləndirici xüsusiyyəti onun çox dinamik, çox demokratik və çox konstruktiv keçməsindən ibarətdir ki, bunu da mən ən əvvəl Dövlət Başçıları Şurasının yeni seçilmiş sədri ilə bağlayıram. Sağ olun.

H e y d a r Ə l i y e v: Hörmətli xanımlar və cənablar, MDB Dövlət Başçıları Şurasının bugünkü iclasını əlamətdar və hətta müəyyən dərəcədə tarixi iclas hesab edirəm. Belə ki, MDB-nin əsası qoyulandan bəri ona Boris Nikolayeviç sədrlik edirdi, biz səmərəli işinə görə ona təşəkkürümüzü bildirdik. Bu gün isə Dövlət Başçıları Şurasının yeni sədrini – Rusiya Federasiyası prezidentinin vəzifəsini icra edən

Vladimir Vladimiroviç Putini seçdik. Bununla da biz Rusiyaya və prezident vəzifəsini icra edən Vladimir Vladimiroviç Putinə yenidən inam və ümidlə etimad göstərdik ki, o, Rusiyanın prezidenti seçiləcəkdir. Elə bugünkü görüşümüz də cəmiyyətin [284-285] demokratikləşdirilməsi, bazar iqtisadiyyatının inkişaf etdirilməsi və ölkələrimizin hamısında mövcud olan bütün nöqsanların aradan qaldırılması üçün Rusiyanın həyata keçirdiyi xəttin müəyyən dərəcədə dəstəklənməsi deməkdir. Demokratikləşdirmə və bazar iqtisadiyyatı sahəsində Rusiyanın həmişə – keçmişdə də, bu gün də bizə nümunə olduğunu nəzərə alaraq ümid edirik ki, indi bu proseslər daha uğurla inkişaf edəcəkdir.

Əvvəlki bütün iclaslarla müqayisədə, mən dövlət başçılarının indiki qapalı iclasından daha çox məmnunluq duydum. Həqiqətən, demokratiklik, sərbəst fikir mübadiləsi mühiti yaradılmışdı. O qədər də çox sənəd qəbul etməsək, müzakirə üçün hazırlanmış bəzi sənədləri imzalamasaq və ya qəbul etməsək də, həm MDB-nin fəaliyyəti ilə bağlı, həm də beynəlxalq xarakterli bir çox məsələlər barəsində olduqca səmərəli fikir mübadiləsi apardıq. Ümidvaram ki, bu görüşü dönüş nöqtəsi adlandırmaq olar, əlbəttə, bir şərtlə ki, MDB rəhbərliyindəki bu cür ruh, bu cür mövqe, bu cür demokratizm bundan sonra da davam və inkişaf etdirilsin.

Əlbəttə, bu cür şəraiti bütün dövlət başçıları yaratmışdılar, çünki fəallıq çox idi. Bunun üçün şəraiti, imkanları isə yeni sədrimiz yaratmışdı, buna görə mən ona şəxsən minnətdaram.

Vladimir Putin (Rusiya Federasiyası prezidenti vəzifəsini icra edən): Sağ olun, Heydər Əliyeviç.

Mətbuatın diqqətini buna cəlb etmək istəyirəm ki, bütün MDB ölkələri ilə əməkdaşlıq Rusiya üçün mütləq öncül istiqamət olub, indi də belədir və gələcəkdə də belə olacaqdır! Mütləq öncül istiqamət! Biz bu münasibəti birlik çərçivəsində çoxtərəfli əsasda da inkişaf etdirməyə hazırıq, bunu regional əsasda da etməyə hazırıq. Bunun səbəbi aydındır. Belə ki, keçmiş Sovet İttifaqı məkanında milyonlarla rus yaşayır, milyonlarla adam rus dilini ana dili hesab edir, onlar rus mədəniyyəti ilə bağlıdırlar. Bu aydındır. [285-286]

Bütün bunlarla yanaşı, – bu gün biz hətta qabaqcadan planlaşdırılmış diskussiya çərçivəsindən kənara çıxaraq bu barədə də kifayət qədər ətraflı danışdıq, – bildirdik ki, istehsal, təsərrüfat, iqtisadi əlaqələrimizi dəstəkləmək və inkişaf etdirmək lazımdır. Azad ticarət zonası üzrə diskussiya da məhz bu səbəbdən yarandı. O, birgə işimizin planında nəzərdə tutulmamışdı.

Mənə elə gəlir ki, biz əməkdaşlığımızın bəzi prinsipial əsaslarının başa düşülməsində həqiqətən irəliləmişik. Bildirdik ki, MDB yaradılarkən çoxları bu təşkilata keçmiş Sovet İttifaqının qalığı kimi, Sovet İttifaqından qalmış təzahür kimi baxırdılar, guya bu təzahür ona görə meydana gəlmişdi ki, bir tərəfdən, dezintegrasiya ilə bağlı mənfi proseslər sarıdan narahatlıq vardı, ölkələrimizin xalqlarını arxayın etmək lazım idi, digər tərəfdən, bu prosesin bütün iştirakçıları kəskin dönüş hərəkətlərinə bəlkə də hazır deyildilər. Bunu da açıq etiraf etmək lazımdır.

Bu gün aydındır ki, postsovet məkanında azad, tamamilə müstəqil dövlətlər yaranmışdır və bu baxımdan Müstəqil Dövlətlər Birliyinin rolu da xeyli dərəcədə dəyişir. O, vahid dövlət çərçivəsində olduğumuz dövr ərzində yaxşı, ən yaxşı nə vardısa, onların hamısını qoruyub saxlamağa kömək edən mexanizmə çevrilməlidir. Belə imkanlar da var. Onlar əsasən bundan irəli gəlir ki, bu cür tələbat var və biz bu tələbatın ödənilməsi mexanizmləri haqqında danışdıq.

Mən sizin diqqətinizi buna cəlb etmək istərdim ki, işin gedişində təhlükəsizlik məsələlərinə xeyli fikir verildi. Bu da təsadüfi deyildir. Sovetlər İttifaqı parçalandıqdan sonra bəzi mərkəzlərdə, – Özbəkistan prezidenti bu gün bu barədə kifayət qədər inandırıcı şəkildə danışdı, – bəzi xarici mərkəzlərdə belə bir

xülya yarandı ki, postsovet məkanında zəif yerlər əmələ gəlmişdir və burada beynəlxalq terrorizmin və ekstremizmin ən müxtəlif formaları və növləri fəal inkişaf edə bilər. [286-287] Aydın başa düşülür ki, bizim buna haqqımız yoxdur və onlara heç bir imkan verməyəcəyik. Heç bir imkan. Bizim birgə söylərimiz fəal, qətiyyətli və səmərəli olacaqdır. Birgə söylərimiz Qırğızıstana qarşı lap bu yaxınlarda müşahidə etdiyimiz sui-qəsdlə əlaqədar indiyədək göstərilmiş söylərə nisbətən daha səmərəli olacaqdır. Məhz buna görə də danışıqların istisnasız olaraq bütün iştirakçıları terrorizmə və ekstremizmə qarşı, mütəşəkkil cinayətkarlığa qarşı mübarizə üzrə birgə dövlətlərarası məqsədli proqram hazırlanmasının və bu proqram çərçivəsində vahid antiterror mərkəzi yaradılması imkanlarının nəzərdən keçirilməsinin zəruriliyi barədə Qazaxıstan prezidentinin hazırlanmış qərarlar çərçivəsindən kənara çıxan təklifini dəstəklədilər. Biz bir sıra ölkələrin silahlı qüvvələrinin bu ilin yazında Özbəkistan və Qırğızıstan ərazisində birgə təlimlər keçirmək niyyətini bəyəndik. Təlimlərdə beş dövlətin silahlı qüvvələri iştirak edəcəklər.

Sözümün sonunda bildirmək istədim ki, Rusiya nümayəndəsinin MDB Dövlət Başçıları Şurasının sədri seçilməsi inteqrasiya proseslərində Rusiyanın rolunun etirafı deməkdir. Odur ki, bu qərara görə bütün həmkarlarıma öz şəxsi minnətdarlığımı ifadə etmək istəyirəm. Mən bunu qapalı iclasda demişəm və zənnimcə, mətbuat qarşısında da demək doğru olardı ki, birlik dövlətlərinin liderləri simasında biz böyük dövlət fəaliyyəti və ictimai fəaliyyət təcrübəsinə malik insanları görürük və onların məni sədr vəzifəsinə seçmək barədə Rusiyanın xeyrinə olan qərarı şəxsən mənim üçün böyük şərəfdir. Onlara çox sağ olun deyirəm.

R o b e r t K o ç a r y a n (*Ermənistan prezidenti*): Hörmətli dostlar, hamının dediyi kimi, bu iclasın xüsusiyyəti gündəliyin və reqlamentin çərçivəsindən çox-çox kənara çıxan açıq söhbət getməsindədir. Əlbəttə, hesab edirəm, buna Rusiya prezidentinin vəzifəsini icra edən Vladimir Putin istiqamət verdi. Zənnimcə, biz hamımız istərdik ki, hər bir iclasda mə[287-288]sələlərin bütün spektri üzrə vəziyyəti çox sərbəst müzakirə etməyə imkanımız olsun. Bu, bizə bir-birimizi daha yaxşı başa düşməyə, bir-birimizin narahatlığını anlamağa imkan verir. Bu, birincisi.

MDB-nin gələcəyi barədə. Belə düşünürəm ki, bugünkü çıxışın xarakterinin özü və müzakirə olunmuş mövzular əməkdaşlığımızın hansı istiqamətlərdə daha səmərəli ola biləcəyini göstərir. Söhbət ən əvvəl təhlükəsizlik, terrorizmə müqavimət məsələlərindən, tam bir sıra digər məsələlərdən getdi. İqtisadi əməkdaşlığın, iqtisadi inteqrasiyanın daha fəal getməsi üçün, zənnimcə, bütün ölkələrin iqtisadi islahatlarında, iqtisadi siyasətində mövqelərin müəyyən qədər uyğunlaşdırılması gərəkdir ki, iqtisadiyyatlarımız bir-biri ilə bağlana bilsin. Bu halda MDB-nin ümumi məkanında hökumətlərarası münasibətlərdə müəyyən şərait yaradılaraq, inteqrasiya prosesləri avtopilot rejimində gedərdi. Əks halda biz hər bir qərarı hansısa güc tədbirləri vasitəsilə irəlilətməli olarıq. Zənnimcə, bu məsələni ciddi surətdə müzakirə etmək lazımdır ki, iqtisadi əlaqələrimiz MDB iqtisadi inteqrasiya vasitəsilə də əsaslı şəkildə möhkəmlənsin. Bu gün əmtəə dövriyyəsinə dair göstəricilər bunun tamamilə əksinə olduğuna dəlalət edir. Bütün söylərimizə baxmayaraq, hələlik iqtisadi dezinteqrasiya gedir. Növbəti iclasımızda ümumi diqqətin məhz bunun üzərində cəmləndirilməsini istədim.

E d u a r d Ş e v a r d n a d z e (*Gürcüstan prezidenti*) : Xanımlar və cənablar, həmkarlarım sualınıza ətraflı cavab verdilər. Rusiya üçün və müstəqil dövlətlər üçün gördüyü bütün işlərə görə Boris Nikolayeviç Yeltsinə dərin hörmət bəslədiyimizi bir daha təsdiq etmək istəyirəm.

Həmçinin nəzərə çarpdırmaq istəyirəm ki, biz Vladimir Vladimiroviç Putini MDB Dövlət Başçıları Şurasının sədri kimi yüksək vəzifəyə namizəd göstərəndə və hamılıqla təsdiq edəndə yekdil rəydə olduq.

Onun bu ilk görüşü, ilk iclası necə [288-289] inamla, səriştə ilə keçirdiyini görmək və müşahidə etmək, zənnimcə, bizim hamımıza çox xoş təsir bağışladı.

Diqqəti cəlb etmək istədiyim ikinci bir məsələ barəsində. Bizim hamımızda ehtiyac yaranmışdır ki, qapalı iclaslar deyilən belə icaslarda vaxtı çatmış problemlərə daha çox diqqət yetirək, ciddi reqlamentlə kifayətlənməyərək dörd-beş saat, nə qədər lazımdırsa vaxt sərf edək ki, aramızda problemlər yığılıb qalmasın.

Beynəlxalq terrorizmə, ölkələrimizdə hələ də qarşılaşdığımız terrorizmə, mütəşəkkil cinayətkarlığa, təcavüzkar separatizmə, təcavüzkar millətçiliyə bütün həmkarlarımın, bütün prezidentlərin kəskin, daha məsuliyyətli münasibətini də vurğulamaq istərdim. Təəssüf ki, bu hallar kifayət qədər dərin kök atmışdır və hər birimiz, hamımız onlara qarşı əlbir, daha kəskin mübarizə aparmağa hazırıq.

Terrorizmə, mütəşəkkil cinayətkarlığa qarşı mübarizədə ölkələrimizin hüquq-mühafizə orqanları, güc strukturları arasında əməkdaşlığın vacibliyini nəzərə çarpdırmaq istəyirəm. Deməliyəm ki, bu baxımdan Rusiyanın Daxili İşlər Nazirliyi çox yaxşı nümunə göstərir. Mən bunu ona görə demirəm ki, nazir buradadır. Biz həqiqətən yəqin etmişik ki, cinayətkarlara qarşı görülən birgə tədbirlər nə dərəcədə səmərəlidir.

Daha bir məsələ barəsində. Qəbul etdiyimiz qərarların, yaxşı qərarların yerinə yetirilməməsi praktikamızda prinsipcə qeyri- məqbuldur. Bu, azad ticarət sahəsində də, iqtisadi inteqrasiya sahəsində də, bir çox digər sahələrdə də belədir. Zənnimcə bugünkü gündən sonra, xüsusən apreldə keçiriləcək növbəti görüşdən sonra biz prinsipcə bütün məsələlərdən çox ətraflı və konkret şəkildə danışacağıq.

Daha bir məsələ. Regional təhlükəsizlik məsələsi ciddi şəkildə müzakirə edildi və bu barədə də tamamilə konkret mülahizələr söyləndi. Sağ olun. [289-290]

Ə s g ə r A k a y e v (Qırğızıstan prezidenti): Hörmətli xanımlar və cənablar, 2000-ci ildə MDB çərçivəsində ölkələrimiz arasında daha səmərəli əməkdaşlığın uğurlu olacağına məndə də nikbinlik və əminlik hissi var. Sağ olun.

İ m a m ə l i R ə h m o n o v (Tacikistan prezidenti): Hörmətli xanımlar və cənablar, nə isə əlavə etmək çətindir, çünki hörmətli həmkarlarım bugünkü görüşün və qəbul olunmuş qərarların mahiyyətini izah etdilər. Mən yalnız Vladimir Vladimiroviç Putini sədr vəzifəsinə seçilməsi münasibətilə bir daha təbrik etmək və qəbul etdiyimiz qərarların həyata keçirilməsində ona uğurlar arzulamaq istəyirəm. Sağ olun.

İ s l a m K ə r i m o v (Özbəkistan prezidenti): Kütləvi informasiya vasitələrinin hörmətli nümayəndələri, hörmətli dostlar, ilk öncə bildirmək istərdim ki, MDB-nin mövcudluğu ərzində dəfələrlə elə vəziyyətlər, mən deyərdim, ekstremal vəziyyətlər yaranmışdı ki, əvvəlcədən, xüsusən, kütləvi informasiya vasitələrində belə mülahizələr və fikirlər söylənilirdi ki, MDB dağılmaq üzrədir, can üstədir, MDB əslində amorf və əzsəmərəli təşkilatdır, guya vəziyyət elədir ki, MDB sabah öz varlığına son qoyacaqdır.

Deməliyəm ki, MDB-nin iclasının yanvarda keçirilmə vaxtı Boris Nikolayeviç Yeltsin MDB Dövlət Başçıları Şurasının sədri və Rusiya prezidenti olarkən təyin edilmişdi. Buna görə də ilk öncə qeyd etmək istərdim ki, MDB-nin növbəti zirvə görüşünün keçirilmə tarixi qabaqcadan müəyyənləşdirilmişdi. Lakin dekabrın 31-də Boris Nikolayeviç Yeltsin istefa verən kimi və Vladimir Vladimiroviç Putin Rusiya prezidenti vəzifəsinin icraçısı təyin olunan kimi MDB-nin perspektivləri barədə, MDB-nin sabah fəaliyyət göstərəcək-göstərməyəcəyi barədə yenə də müəyyən fikirlər, mülahizələr söylənməyə başladı. Bu faktdır. Bütün bunlar sabah MDB-yə kimin rəhbərlik edəcəyi ilə və ya MDB-də sədrlik edəcəyi ilə bağlı idi. Bu diskussiya üç həftə ərzində davam etdi, getdikcə [290-291] də artdı və məsələ bu gün, nəhayət, həll olundu.

İnformasiyalara nəzər yetirsək görürük ki, dünənədək belə bir fikir vardı ki, kimsə namizəddir, kimsə əleyhinə çıxacaqdır və sair. Lakin MDB-də kimin sədrlik edəcəyi barədə lap son vaxtdək müəyyən fikir olmamışdır. Mən Rusiya prezidentinin vəzifəsini icra edən Vladimir Vladimiroviç Putinin MDB-nin sədri vəzifəsinə yekdilliklə seçilməsindən mən xoşhal oldum və bunu nəzərə çarpdırmaq istəyirəm. Təkrar edirəm, xoşhal oldum. Başqa fikir söyləyənlər müəyyən dərəcədə məyus oldular, yaxud sabah məyus olacaqlar.

Nə üçün bu fikirdəyəm? Mən bu mövzuda artıq çoxdan danışmışam, – bu, Özbəkistanın nöqtəyi-nəzəridir, – və demişəm ki, MDB-nin mövcudluğu özlüyündə Rusiyanın MDB-də necə çıxış etməsindən və MDB-nin perspektivlərini, mənasını necə görməsindən, MDB-nin birləşdirici pilləsi, hətta deyərdim, bel sütunu olan Rusiyanın birliyin tərkibinə daxil olan ölkələrə münasibətindən çox asılıdır. Təkrar edirəm, MDB-nin mövcudluğunun, öz perspektivlərimizi müəyyənləşdirməyin dönüş mərhələsində olduğumuz bir vaxtda Vladimir Vladimiroviç Putinin MDB Dövlət Başçıları Şurasının sədri seçilməsi haqqında bugünkü qərarı, hətta deyərdim, ən prinsipial qərarı dönüş yaradan, həlledici və MDB-nin sabah da var olacağına böyük nikbinlik aşılayan qərar hesab edirəm. Əks halda, – mən bunu dünən də, bir qədər əvvəl də demişəm, – əgər bu gün başqa bir qərar qəbul etsəydik, əminəm ki, onda MDB-nin perspektivləri xəyali olardı. Çünki əminəm ki, başqa düzgün bir qərar mövcud deyildi.

Buna görə də demək istərdim ki, əlbəttə, biz bu gün çox məsələləri müzakirə etdik, lakin prinsipial məsələ məhz bundan ibarət idi ki, sabah MDB-yə kim rəhbərlik edəcək, birliyin perspektivlərini kim müəyyənləşdirəcək və Rusiya prezidentinin vəzifəsini icra edən Vladimir Putini bu vəzifəyə seç[291-292]mək üçün biz bir-birimizi nə dərəcədə başa düşəcək və zəka nümayiş etdirəcəyik.

Başa düşürəm, bəziləri deyə bilərlər ki, Vladimir Vladimiroviç Putinin bu vəzifəyə seçilməsini dəstəkləmək də MDB ölkələri rəhbərlərinin müəyyən dərəcədə xidmət göstərmək istəyi var. Bu kürsüdən istifadə edərək demək istərdim ki, bəli, burada iki fikir ola bilməz, biz Vladimir Vladimiroviç Putini MDB Dövlət Başçıları Şurasının sədri vəzifəsinə dəstəkləməklə Rusiya prezidenti vəzifəsində kimi görmək istədiyimiz barədə öz mülahizəmizi, buna, ola bilər, öz münasibətimizi ifadə edirik.

Vurğulamaq istədiyim ikinci məsələ. MDB-nin, nəhayət, işə düşməsi üçün Rusiyanın növbəti dəfə bu mexanizmdən istifadə etmək imkanı yaranmışdır. Biz hamımız başa düşürük ki, MDB yaranması məntiqi qərardır. Dünən Eduard Amvrosiyeviçin qeyd etdiyi kimi, MDB olmasaydı, onda biz Yuqoslaviya variantı ilə gedəcəkdik. Odur ki, MDB lazım idi. Lakin birliyə yeni nəfəs, yeni təkan vermək gərəkdir. Əgər Rusiya MDB-yə arxalanmaq istəyirsə, əgər Rusiyanın mənafeləri həm də postsovet məkanında müəyyənləşirsə, onda bu imkandan istifadə etməlidir. Hesab edirəm ki, bu gün biz Vladimir Vladimiroviç Putini sədr vəzifəsinə seçməklə Rusiyaya MDB-ni möhkəmlətmək üçün bir daha imkan veririk ki, onun perspektivləri meydana gəlsin.

Sözümü tamamlayaraq nə demək istərdim? Vladimir Vladimiroviç indi dedi ki, bəzi yerlərdə müəyyən qüvvələr peyda olmuşdur və onlar hansısa boşluqlar, zəif nöqtələr aşkara çıxarırlar ki, bunların vasitəsilə nəinki MDB-ni dağıtsınlar, həm də bəzi coğrafi-siyasi məqsədlərini həyata keçirsinlər. Mən hətta deyərdim ki, yoluxucu ekspansiya prosesi gedir, bunu başqa cür adlandırmaq olmaz, çünki ekstremizm, beynəlxalq terrorizm və bunlarla bağlı olanlar artıq MDB ərazisinə soxulur. Əgər biz buna birlikdə müqavimət göstər[292-293]məsək, onu lazımcına dəf etməsək, sabah artıq gec olacaqdır. Bununla əlaqədar mən bu gün qəbul edilmiş qərarı və Vladimir Vladimiroviç Putinin verdiyi bəyanatı tamamilə dəstəkləyirəm ki, qoy ümid bəsləməsinlər. Mən Putinin bu bəyanatında özüm üçün ciddi bir dəstək

görürəm. Bilmək istəsəniz, bu, məndə nikbinlik doğurur ki, Rusiyanın simasında biz elə bir qüvvəyə arxalana bilərik ki, bu qüvvə postsovet məkanında terrorizmin, ekstremizmin ekspansiyası prosesi baş verdiyi bir vaxtda müəyyən mərkəzlərdə hazırlanan bütün bu coğrafi-siyasi planları, bəslənilən ümidləri bizimlə birlikdə dəf edəcəkdir. Sözümü bununla bitirmək istərdim.

S u a l: *Mənim sualım dörd prezidentədir. Bu gün dörd dövlətin – Azərbaycan, Rusiya, Ermənistan və Gürcüstanın dövlət başçılarının görüşü keçirilmişdir. Bu görüşün yekunları barədə danışa, habelə belə bir suala cavab verə bilərsinizmi ki, regional təhlükəsizlik modeli necə, hansı prinsiplər əsasında və hansı formatda olmalıdır?*

R o b e r t K o ç a r y a n: Biz həqiqətən belə formatda görüşdük və bu, bir vaxtlar keçirilən, təəssüf ki, ənənəyə çevrilməyən Kislovodsk görüşünün bir növ davamı oldu.

Deməliyəm ki, bu gün biz hansısa müəyyən qərarlar qəbul etmədik. Amma, zənnimcə, başlıca bir qərar qəbul olundu – belə bir ümumi razılığa gəldi ki, bu məsləhətləşmələri davam etdirmək lazımdır, regional təhlükəsizlik üzrə vəziyyəti necə təsəvvür etdiyimizi müəyyənləşdirməyə çalışmaq, bölgənin bütün ölkələri üçün, xüsusən həmin məsələni müzakirə etmiş dörd ölkə üçün məqbul olan regional təhlükəsizlik formulunu tapmaq gərəkdir.

İkincisi. Biz bütün bu məsələləri, sadəcə olaraq, konkretləşdirmək və bu görüşlərimizi müəyyən sistemli işə çevirməyə çalışmaq barədə razılığa gəldik. Bu işin məntiqi sonluğu isə, görünür, regional təhlükəsizlik sistemi yaradılmasından ibarət olmalıdır. Mən Ermənistanın bu məsələdə mövqeyindən [293-294] ayrıca danışa bilərdim, lakin bunu etmək istəmirəm, çünki ümidvaram ki, biz, hər halda, ümumi mövqeyi müəyyənləşdirəcəyik. Həm də ona görə danışmıram ki, mövqələrdəki fərq barədə indi diskussiya açılmasını istəmirəm, fərq isə, yəqin ki, var.

E d u a r d Ş e v a r d n a d z e: Mən dörd prezidentin bir araya gələrək, bu çox kəskin problemləri müzakirə etməsi faktının özünə böyük əhəmiyyət verirəm. Bu, birincisi.

İkincisi. Əlbəttə, biz narahatlıq və təşviş hissi keçirdiyimizi bildirdik ki, vaxtilə qəbul edilmiş yaxşı qərarlardan, o cümlədən hazırlanmasında və qəbul olunmasında əslində bütün prezidentlərin, – mən Cənubi Qafqaz ölkələrinin prezidentlərini, Şimali Qafqaz xalqlarının liderlərini nəzərdə tuturam, – iştirak etdiyi Kislovodsk bəyannaməsinin potensialından istifadə olunmamışdır. Eləcə də bir çox maraqlı fikirlər, tam konkret təklif və araşdırmalar kağız üzərində qalmışdır.

Üçüncüsü. Ermənistan prezidenti Robert Koçaryanın dedikləri barədə. Biz razıyıq ki, bu problemlərə daha sistemli şəkildə yanaşmaq, yəni sistemli əsasda görüşmək və qəbul edilmiş qərarların həyata keçirilməsinə çalışmaq lazımdır. Hesab edirəm ki, dörd prezidentin burada, Moskvada görüşməsi üçün Vladimir Vladimiroviç Putinin göstərdiyi təşəbbüs, şübhəsiz, nəticəsiz qalmaqaldır.

H e y d ə r Ə l i y e v: Məlumdur ki, Qafqaz Müstəqil Dövlətlər Birliyində mürəkkəb bölgələrdən biridir. Cəsarətlə deyə bilərəm ki, o, hətta dünya miqyasında mürəkkəb bölgələrdən biridir. Qafqazda münaqişələr baş verir, 1988-ci ildən bəri Dağlıq Qarabağ münaqişəsi – Ermənistanla Azərbaycan arasında münaqişə gedir, Abxaziya münaqişəsi gedir. Habelə Şimali Qafqazda da uzun illərdən bəri davam edən münaqişə. Ona görə də bu bölgəyə çox böyük diqqət yetirilməli idi. Mənim fikrim isə belədir ki, bunu Rusiya etməli idi, çünki biz hamımız uzun müddət Rusiyanın tərkibində, Sovet İttifaqı[294-295]nin tərkibində olmuşuq, Rusiya, Moskva tərəfindən idarə edilmişik, onların rəhbərliyi altında olmuşuq.

Amma çox təəssüf ki, indiyədək bu bölgəyə lazımi diqqət, nəinki lazımi, həm də ümumən diqqət göstərilməmişdir. 1996-cı ildəki Kislovodsk görüşümüz yaxşı görüş idi. Lakin o görüş, – bu gün mən bunu

deyə bilərəm, – bəlkə də epizodik xarakter daşımışdır, halbuki onda biz yaxşı bəyannamə qəbul etmişdik. Ancaq açığını deyəcəyəm, o vaxt həmin görüş başqa məqsədlər də güdüdü. Odur ki, Rusiya tərəfindən bu münaqişələrə indiyədək diqqət yetirilməməsi bizi, şübhəsiz, həmişə ağır vəziyyətə salmışdır və salır. Təbii ki, Cənubi Qafqazda təhlükəsizlik üçün şərait olmamasından, Şimali Qafqazda da mürəkkəb problemlər olmasından Rusiyanın özü də çətinliklər çəkir.

Vladimir Vladimiroviç Putinin təşəbbüs göstərməsini və prezident vəzifəsini icra edən yeni bir şəxs kimi vəziyyətin ondan ötrü mürəkkəb olmasına baxmayaraq, vaxt ayırmasını, bizimlə görüşüb fikir mübadiləsi aparmasını artıq irəliyə doğru əhəmiyyətli addım sayıram.

Həmkarlarımın dediyi kimi, biz məsələlər barəsində həqiqətən fikir mübadiləsi apardıq, onları müzakirə etdik. Əlbəttə, hər hansı qərarlardan danışmaq hələlik tezdir. Ancaq bu, irəliyə doğru getməkdir və Qafqazda və Cənubi Qafqazda təhlükəsizliyin və əməkdaşlığın təmin olunmasına Rusiyanın böyük maraq göstərdiyinə sübutdur.

Əlbəttə, Cənubi Qafqazda tam təhlükəsizliyi və əməkdaşlığı təmin etmək üçün münaqişələri, xüsusən Ermənistanla Azərbaycan arasındakı münaqişəni, habelə digər münaqişələri aradan qaldırmaq lazımdır. Bunsuz təhlükəsizlikdən ciddi şəkildə danışmaq mümkün deyil. Şimali Qafqazda münaqişənin nizama salınmalı olmasına və bundan ötrü tədbirlər görüldüyünə gəldikdə isə, bu da bütün Qafqazda vəziyyətin tədriclə sabitləşdirilməsi üçün mühüm addımdır. Bu görüşü [295-296] çox faydalı hesab edirəm, onu gələcək qarşılıqlı fəal tədbirlərimiz üçün başlanğıc sayıram və buna ümid bəsləyəcəyəm.

V l a d i m i r P u t i n: Azərbaycan prezidenti Heydər Əliyeviç Əliyevin indi söylədiyi bu sözlərlə, zənnimcə razılaşmayan olmaz ki, şübhəsiz, Qafqaz nəinki postsovet məkanında ən mürəkkəb bölgələrdən biri, həm də ümumiyyətlə, dünyanın ən mürəkkəb bölgələrindən biridir. Biz belə bir fikirlə razılaşdıq və diskussiyamızın iştirakçılarından birinin dediyi kimi, regional sahədə birgə işimiz hansısa yeni fikir ayrılıqları doğurmamalı, bu prosesin iştirakçılarının dünyanın başqa ölkələri, başqa dövlətləri ilə, o cümlədən də Qafqazın yaxınlığında yerləşən ölkələrlə əməkdaşlığına hər hansı yeni əngəllər törətməməlidir. Qətiyyənlə törətməməlidir. Burada biz məlum tibbi prinsip – «ziyan vurma» prinsipi üzrə hərəkət edəcəyik. Bu, birincisi.

Diqqəti cəlb etmək istədiyim ikinci məsələ. İstisnasız olaraq hamı razılaşdı ki, əgər biz diskussiyanı belə bir heyətdə davam etdirsək, onda, şübhəsiz, hamılıqla qəbul olunmuş beynəlxalq hüquq prinsipləri əsasında hərəkət edəcəyik, onların arasında ən ümdə prinsiplərdən biri isə dövlətlərin ərazi bütövlüyünün sözsüz tanınmasından ibarətdir. Ümidvaram ki, bölgədə baş verən mürəkkəb prosesləri nəzərə alaraq, bu dediklərimi siz də bizim başa düşdüyümüz kimi başa düşürsünüz.

Nəhayət, fəaliyyətimizin, şübhəsiz, yalnız bir son məqsədi ola bilər – sabitlik, sülh və tərəqqi üçün şəraitin yaradılması.

S u a l (Rusiya): Vladimir Vladimiroviç, siz MDB ölkələrində rəsmi əhalinin vəziyyəti barədə Rusiyanın mövqeyini dəqiqləşdirə bilərsinizmi?

V l a d i m i r P u t i n: Mövqeyimiz çox sadə və açıqdır. Biz bunu əsas götürürük ki, rus dilini öz ana dili sayan, Rusiyada yaşamaq istəyən adamlara bundan ötrü hüquq və imkan verilməlidir. MDB-nin bu gün yaşadıkları müstəqil [296-297] dövlətlərini vətən seçən adamlara özlərini o ölkələrin tam hüquqlu vətəndaşları kimi hiss edə bilməsi üçün öz mədəniyyətini, dilini inkişaf etdirmək, təhsil almaq imkanı olmaqdan ötrü demokratik prosedurlarda nəzərdə tutulan bütün vasitələrdən istifadə etmək imkanı yaradılmalıdır. Bu o deməkdir ki, Rusiya Federasiyası da birliyin müstəqil dövlətlərinin Rusiyada yaşayan

---

vətəndaşları üçün bunların hamısını etməlidir. Rusiya bu istiqamətdə ardıcılıqla və qətiyyətlə fəaliyyət göstərəcəkdir.

Heydər Əliyev: Mən əlavə etmək istərdim. Bəyan edə bilərəm ki, Azərbaycanda rusdilli əhalinin vəziyyəti əladır, bütün şərait yaradılmışdır, rus məktəbləri var, rusdilli məktəblərdə çoxlu azərbaycanlı oxuyur. Bizim ancaq dərsliklərə ehtiyacımız var, onları da Moskvadan alırıq. Ona görə də ölkəmizin rusdilli əhalisinin nümayəndələri, necə deyərlər, Azərbaycanın tam hüquqlu vətəndaşları və mənim ən böyük dostlarımdır, onlar həmişə mənə səs verirlər.

Vladimir Putin: Mən bunu təsdiq edirəm. Bu, statistika məlumatı ilə də təsdiq olunur. Rusdilli əhalinin faiz etibarilə ən az axını Azərbaycandandır. [297]

MOSKVADAN BAKIYA QAYIDARKƏN BİNƏ
HAVA LİMANINDA JURNALİSTLƏRİN
SUALLARINA CAVAB

25 yanvar 2000-ci il

S u a l: *Cənab prezident, Siz Moskva görüşünü dönüş yaradan sammit adlandırdınız. Sizcə, bu görüşün əhəmiyyəti nədədir?*

C a v a b: Görüşün əhəmiyyəti ondadır ki, bilirsiniz, Müstəqil Dövlətlər Birliyi neçə illərdir fəaliyyət göstərir, ancaq mənim verdiyim qiymət ondan ibarətdir ki, - orada mətbuat konfransı oldu, mən orada da demişəm, yaqın bizim televiziya da verəcəklər, eşidəcəksiniz, - dövlət başçılarının bu görüşü və aparılan müzakirələr, qəbul olunan qərarlar Müstəqil Dövlətlər Birliyinin indiyə qədərki bütün fəaliyyətindən fərqlənir.

Dövlət başçılarının görüşü bağlı görüşdür. Bu görüş çox səmərəli, demokratik şəraitdə, fikir azadlığı şəraitində keçdi. Hər öz fikrini dedi, çox məsələləri müzakirə elədik. Bəzi məsələlər, - hansılar ki, ümumi iclasa çıxarılmalı, qərar qəbul olunmalı idi, - onların bəziləri ayrı-ayrı prezidentlərin iradəsinə görə qəbul edilmədi, təxirə salındı. Mən dövlət başçılarının görüşündən çox məmnunam.

Bilirsiniz ki, biz hamımız eyni fikirdə idik ki, Müstəqil Dövlətlər Birliyinin Dövlət Başçıları Şurasının sədri vəzifəsinə Putini seçək. Biz Putini də seçdik. Mən hesab edirəm ki, bu düzgündür. Çünki bizim hələ o formaya keçməyə ki, rotasiya olsun, hər ildə biri olsun, - bu, mümkün deyildir. Biz əvvəl belə qəbul eləmişdik ki, Yeltsinin prezidentlik müddəti qurta[298-299]rana qədər o olsun, ondan sonra isə ildə bir respublika sədrlik eləsin. Ancaq indiki şəraitdə bu mümkün deyil. Ona görə də biz Putini seçdik. Mən hesab edirəm ki, bu, çox yaxşıdır.

Mən çox razıyam. Hər halda, həm işin formasında, həm məzmununda, həm müzakirələrin aparılmasında, münasibətlərdə böyük keyfiyyət dəyişiklikləri var. Buna görə də mən bu görüşdən, sammitdən çox məmnunluqla qayıtmışam.

S u a l: *Koçaryanla görüşünüz, danışıqlarınız barədə nə deyərdiniz?*

C a v a b: Koçaryanla görüşümüz təkbətək oldu. Ondan sonra bu görüşə Putin də qatıldı. Belə fikirləşdik, belə qərara gəldik ki, biz bu dialoqu davam etdirməliyik. Güman edirəm ki, mən Davosda da onunla görüşəcəyəm. Hələ ki, görüşləri davam etdirməliyik, görək hansı nəticəyə gələ bilirik. Putin də bu məsələyə qatılanda dedi ki, Rusiya da lazımi nəticənin əldə olunmasına çalışacaq, Ermənistan və Azərbaycan hansı razılığa gəlsələr, Rusiya onu həmişə dəstəkləyəcəkdir.

S u a l: *Cənab prezident, Siz Vladimir Putinlə ikitərəfli görüşün yekunlarını necə qiymətləndirirsiniz?*

C a v a b: Çox yaxşı qiymətləndirirəm. Bizim çox məzmunlu, çox yaxşı söhbətimiz oldu. Putin dedi ki, Azərbaycanda tədbirlər görülmüşdür. Çünki mən böyük iradələrimi bildirmişdim ki, Rusiyanın kütləvi informasiya vasitələrində Azərbaycana və Gürcüstana qarşı əsassız, tamamilə yalan məzmunlu kampaniya başlanmışdır. Onlar əsassız olaraq hesab edirlər ki, guya buradan silah göndərilir, yaraqlılar burada hazırlıq keçirlər. Mən dedim ki, buyurun, bütün istiqamətlər üzrə kompleks komissiya təşkil edin və Azərbaycana göndərin, qoy o komissiya baxsın, görək bu düşürgələr haradadır, yaraqlılar haradadır? Putin bunun cavabında dedi ki, yox, bu yazılanlar yalnız informasiyadır, biz hesab edirik ki, Azərbaycanda belə

şeylər yoxdur. Bir sözlə, şəxsən mən bu məsələni çox kəskin [299-300] qoymuşdum, buna münasibət də belə oldu ki, onlar qəzetlərdə yazılanla razı deyillər.

S u a l: *Rusiyanın Ermənistana silah verməsi məsələsinin araşdırılması üzrə yaradılmış üçtərəfli komissiyanın işi barədə danışıqlar oldumu?*

C a v a b: Yox, bu barədə danışmaq olmadı. Çünki onun yeri deyildi. İki ildir ki, bu danışmaq gedir, bunlar hamısı keçmiş prezidentin, keçmiş rəhbərliyin vaxtında olmuşdur. İndi bu məsələni qaldırmaq mənasızdır. Gərək yeni prezident seçilsin, yeni bir hökumət yaransın. Ondan sonra, təbiidir ki, biz bu məsələni qaldıracağıq, bunu heç vaxt unutmayacağıq.

S u a l: *Cənab prezident, mümkünsə, üç Cənubi Qafqaz dövləti prezidentlərinin Putinlə görüşü barədə məlumat verərdiniz.*

C a v a b: Yaxşı görüş oldu. Dörd prezidentin – həm Cənubi Qafqaz ölkələrinin prezidentlərinin, həm də Rusiyanın prezidenti səlahiyyətlərini həyata keçirən Putinin iştirakı ilə yaxşı görüş oldu. Hesab edirəm ki, biz yaxşı söhbət etdik və ola bilər, belə söhbətlər gələcəkdə də davam edəcəkdir.

S u a l: *Cənab prezident, viza rejiminin tətbiqi haqqında qərar barədə söhbət oldumu?*

C a v a b: Bilirsiniz, o barədə heç sual da verən, cavab verən də yoxdur. Ancaq mən ümumi əhval-ruhiyyədən belə hiss edirəm ki, bu, eləcə danışqdır, tətbiq olunmayacaqdır.

S u a l: *Cənab prezident, Ermənistanda Koçaryanın istefasını tələb edən bir sıra partiyalar var. Artıq belə məlumatlar daxil olur ki, Koçaryanın istefası gözlənilir. Əgər Koçaryan istefa verərsə, Ermənistan-Azərbaycan danışıqları yenidənmi başlanacaq? Bu onu göstərmirmi ki, danışıqları yenidən başlamaqla proses uzadıdır?*

C a v a b: Qızım, o qədər uzun sual verirsən ki, - belə olsa nə olar, elə olsa nə olar... Mən sənə çox qısa, kəsə cavab verəcəyəm. Koçaryanın istefa məsələsini kim qaldırır, niyə qaldırır – mən bunu bilmirəm. Bunu orada-burada yazırlar. [300-301] Nə olsun, çox yerdə gedib deyirlər «istefa, istefa». Mən inanmıram ki, Koçaryan istefa verəcəkdir. Ona görə, demək, sənə verdiyin sualların qalanı öz qüvvəsini itirdi.

S u a l: *Cənab prezident, Putin hakimiyyətə gəldəndən sonra Azərbaycan barəsində hansısa dəyişiklik hiss etdinizmi?*

C a v a b: Hiss elədim, müsbət dəyişiklik hiss elədim və çox məmnunam. Çünki mən Putinlə Kiyevdə də görüşmüşdüm, bizim onunla iki saat yarım görüşümüz olmuşdu. İndi təkbətək görüşdük, sonra başqa görüşlər oldu. Məsələn, mətbuat konfransında Putinə sual verdilər ki, Cənubi Qafqaz ölkələrində rusdilli xalqların vəziyyəti necədir? Putin buna yaxşı cavab verdi. Mən də əlavə etdim ki, Azərbaycanda rus millətinə mənsub olan, rusdilli xalqların vəziyyəti çox yaxşıdır. Onlar öz vəziyyətindən razıdırlar. Azərbaycanda rus məktəbləri var və hətta azərbaycanlıların bəziləri də rus bölməsində oxuyurlar. Bəzən bizim dərslərimiz çatışmır, onu da Moskvadan göndərirlər. Dedim ki, rus millətindən olanlar mənim dostlarımdır və onlar həmişə mənə yüz faiz səs veriblər. Bunu da Putin təsdiq etdi və dedi ki, biz də belə fikirdəyik ki, Azərbaycandan rusdilli əhalinin köçüb getməsi halları yoxdur. [301]

**HİNDİSTAN RESPUBLİKASININ
PREZİDENTİ ZATI-ALİLƏRİ
CƏNAB K.R.NARAYANAYA**

Hörmətli cənab prezident!

Hindistan Respublikasının milli bayramı – Respublika gününün 50-ci ildönümü münasibətilə sizi və dost Hindistan xalqını ürəkdən təbrik edirəm.

Mən Azərbaycan Respublikası ilə Hindistan Respublikası arasında dostluq və hərtərəfli əməkdaşlıq münasibətlərinin möhkəmlənməsinə xüsusi əhəmiyyət verirəm və əminəm ki, qarşılıqlı əlaqələrimizin inkişafı xalqlarımızın rifahının yüksəlməsinə, bütün dünyada sülh və sabitliyin təmin olunmasına xidmət edəcəkdir.

Fürsətdən istifadə edib sizə cansağlığı və uğurlar, ölkənizə sülh, əmin-amanlıq və tərəqqi arzulayıram.

Hörmətlə,

HEYDƏR ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 25 yanvar 2000-ci il **[302]**

**HİNDİSTAN RESPUBLİKASININ
BAŞ NAZİRİ ZATİ-ALİLƏRİ
CƏNAB ATAL BİHARİ VACPAİYƏ**

Hörmətli cənab Baş nazir!

Hindistan Respublikasının milli bayramı – Respublika gününün 50-ci ildönümü münasibətilə sizə və dost Hindistan xalqına səmimi təbriklərimi yetirirəm.

Biz Hindistanın ötən illərdə əldə etdiyi nailiyyətlərə sevinirik və onunla dostluq və hərtərəfli əməkdaşlıq münasibətlərinin inkişafına böyük əhəmiyyət veririk.

İnanıram ki, xalqlarımızın qədim tarixə malik əlaqələri birgə səylərimiz nəticəsində hər iki ölkənin mənafeyi naminə genişlənilib möhkəmlənəcək, regionda və dünyada sülhün və sabitliyin möhkəmlənməsinə xidmət edəcəkdir.

Hörmətli cənab Baş nazir, sizə möhkəm cansağlığı və səadət, ölkənizin xalqına sülh, əmin-amanlıq və firavanlıq arzulayıram.

Hörmətlə,

HEYDƏR ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 25 yanvar 2000-ci il **[303]**

AVSTRALIYANIN BAŞ NAZİRİ
ZATI-ALİLƏRİ
CƏNAB CON HOVARDA

Hörmətli cənab Baş nazir!

Milli bayram – Avstraliya günü münasibətilə sizə və Avstraliyanın dost xalqına səmimi təbriklərimi yetirirəm.

Ümidvaram ki, müstəqil Azərbaycan Respublikası ilə Avstraliya arasında dostluq və əməkdaşlıq əlaqələri inkişaf edib genişlənərək xalqlarımızın mənafeyinə xidmət edəcəkdir.

Fürsətdən istifadə edib sizə cansağlığı və səadət, ölkənizə tərəqqi və əmin-amanlıq arzulayıram.

Hörmətlə,

HEYDƏR ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 25 yanvar 2000-ci il **[304]**

AVSTRALIYANIN BAŞ VALİSİ
ZATI-ALİLƏRİ
CƏNAB VİLLIAM PATRİK DİNƏ

Zati-aliləri!

Avstraliyanın milli bayramı – Avstraliya günü münasibətilə sizi və ölkənizin dost xalqını ürəkdən təbrik edirəm.

Ümidvaram ki, Azərbaycan Respublikası ilə Avstraliya arasında dostluq və əməkdaşlıq münasibətləri xalqlarımızın mənafeyi naminə hərtərəfli inkişaf edəcəkdir.

Cənab Baş vali, sizə cansağlığı və uğurlar, Avstraliya xalqına firavanlıq və tərəqqi arzulayıram.

Hörmətlə,

HEYDƏR ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 25 yanvar 2000-ci il **[305]**

**PREZİDENT APARATINDA KEÇİRİLMİŞ
MÜŞAVİRƏDƏ GİRİŞ NİTQİ**

26 yanvar 2000-ci il

Bugünkü bu müşavirə fəvqəladə vəziyyət xarakteri daşıyır. Mən bunu təcili çağırmağa məcbur olmuşam. Çünki üç gün bundan öncə Moskvaya yola düşərkən mənə məlumat verildi ki, respublikada, o cümlədən Bakıda elektrik enerjisi qıtlığı yaranıbdir, qaz çatışmır. Təklif olundu ki, bəzi yerlərdə elektrik enerjisi təchizatına fasilə verilsin.

Mən dünən Bakıya dönərkən hava limanında bu məsələ ilə maraqlandım. Mənə bildirdilər ki, narazılıqlar yaranıbdir, çətinliklər var. Nazirlər Kabinetində Baş nazir tərəfindən müşavirə keçirilibdir, icra orqanlarına göstərişlər verilibdir. Ancaq mən bu gün səhər bu məsələlərlə yenə də maraqlandım, gördüm vəziyyət elədir ki, biz gərək bu gün yığışaq və bunu araşdıraq.

Azərbaycan bu qış dövründə qazla, elektrik enerjisi ilə təchizatda son illər müəyyən çətin problemlərlə rastlaşır. Amma başqa respublikalarla, məsələn, qonşu Gürcüstanla, yaxud Rusiyanın bəzi regionları ilə müqayisə etsək, təbiidir ki, bizdə vəziyyət qat-qat yaxşıdır. Yaxud, elə bizim Azərbaycanın bir hissəsi olan Naxçıvan Muxtar Respublikasının bu vəziyyətini mən 1991-ci ildən yaxşı bilirəm. Orada indi də elektrik enerjisi ancaq fasilə ilə – iki saat burada, iki saat orada verilir. Baxmayaraq ki, orada hava buradan soyuqdur, şaxta var.

Mən son dəfə Türkiyədə olarkən xahiş etdim ki, onlar elektrik enerjisi verilməsini artırınsınlar. İndi artırılar, onlar Türkiyədən Naxçıvana elektrik enerjisi verilməsindən həddin [306-307]dən artıq məmnundurlar, sevinirlər. Ancaq bu, onları yenə də tamamilə təmin etmir. Onlar yenə də elektrik enerjisini bir rayona, o birisinə fasilə-fasilə verirlər. Ancaq vəziyyət əvvəlkinə nisbətən yaxşılaşdığına görə çox razıdırlar.

Bir məsələni bilmək lazımdır ki, bizim respublikamızın vətəndaşları, hər halda, çətinliklər də olsa, elektrik və qaz təminatından indiyədək o qədər böyük çətinliklər keçirməyiblər. Ancaq bəzi mafioz qruplar bu çətinliklərdən keçmişdə çox istifadə ediblər və özlərinə qanunsuz gəlirlər əldə ediblər. Məsələn, 1991-ci, 1992-ci illərdə, hətta 1993-cü ildə deyiblər ki, Azərbaycanda qaz çatışmır, gəlin Türkmənistandan qaz alağ. Onlar burada bəzi firmalar yaradıblar, bu firmaların vasitəsilə qaz alıblar və biz o borclardan indiyə qədər də çıxma bilmirik. Biz Türkmənistana, Qazaxıstana borcluyuq.

Bunu Nazirlər Kabineti edibdir. Burada ayrı-ayrı mafioz şirkətlər yaradıblar, Azərbaycana böyük zərər veriblər. Mən bu məsələ ilə 1994-cü ildə maraqlanan kimi, qaz almağı qadağan etdim. O vaxt həmin bu işdə maraqlı olan adamlar ora-bura gedirdilər ki, sosial partlayış olacaq, qaz almaq lazımdır və s. Azərbaycanın da büdcəsi ağır vəziyyətdə idi. Demək, belə çıxır, biz bir tərəfdən büdcəni daha da ağırlaşdırmalıydıq ki, həmin o mafioz qruplar öz gəlirlərini daha da artırınsınlar.

Mən bilirdim ki, Azərbaycanda nə qədər qaz çıxarılır. Azərbaycanda 6 milyard kubmetr qaz çıxarılır. Nə qədər mümkündür – o qədər də istifadə edərək, nə qədər də çatmır – dözərik. Hər halda, Gürcüstanda bir kubmetr də qaz yoxdur. Gürcüstanın mazutu da, başqa şeyləri də yoxdur.

Dünən Moskvada Moldovanın prezidenti Petru Luçinski mənə müraciət edib ki, Siz bizə bir az mazut verə bilərsinizmi? Yaxud da Gürcüstanda ağır vəziyyət olduğuna görə Türkiyənin prezidenti Süleyman

Dəmirəl Tbilisiyə səfər edərkən onlara kömək məqsədi ilə 20 min ton mazut hədiyyə veribdir. Bu, Azərbaycanın bir günlük istifadəsi qədərdir. [307-308]

Sırağün axşam bütün tədbirlərdən sonra, demək olar ki, gecə Gürcüstanın prezidenti Eduard Şevardnadze ilə görüşdük. Biz onunla həmişə görüşürük, bu dəfə də görüşdük. Ancaq bir neçə başqa məsələ barədə də söhbət etdik. O dedi ki, vəziyyətimiz ağırdır, görün bizə qaz, mazut verə bilərsinizmi? Mən dedim ki, bizim vəziyyətimiz bundan da ağırdır. Yəni bizimki də ağırdır. Amma təbiidir ki, Gürcüstanın vəziyyəti ilə heç bir respublikanın vəziyyətini müqayisə etmək olmaz. Onlar artıq 7-8 ildir ki, belə bir ağır vəziyyətdə yaşayırlar. Bəzi nümayəndə heyətləri Cənubi Qafqaza gələndə Gürcüstanda, Ermənistanda olurlar, sonra buraya gəlirlər, Gürcüstanın vəziyyəti haqqında dəhşətli məlumatlar verirlər.

Biz o vaxt qaz almağı qadağan etdik, amma ölkəmizi təmin etdik. Sonra məlum oldu ki, heç o qaz alınmırmış. Onun əvəzinə o tərəfdən – Türkmənistandan da, bu tərəfdən də ayrı-ayrı adamlar pulları ciblərinə qoyurmuşlar. Keçmişdə belə cinayətlər olubdur.

İndi yenə də 6 milyard kubmetr qaz çıxır. Bunun da bir az çətinlikləri var. Məsələn, biz Supsa xətti dayanandan sonra «Çıraq» yatağından təxminən 20 gün qaz ala bilmədik. Burada da problemlər çıxır. Amma 6 milyard kubmetr qaz az deyil. Təbiidir, Azərbaycanı təmin etmək üçün bu azdır. Çünki mənim xatirimdədir, mən 1982-ci ildə buradan Moskvaya gedəndə Azərbaycan 17 milyard kubmetr qaz işlədirdi. Ancaq nəzərə alın ki, o vaxt sənaye çox böyük miqdarda qaz sərf edirdi. Biz Azərbaycanın lap bütün dağ kəndlərini də qazlaşdırmışdıq. Buna görə də 17 milyard kubmetr qazdan istifadə olunurdu. Bunun 15-16 milyard kubmetrini özümüz çıxarırdıq, bir qismini də Rusiyadan alırdıq.

İndi sənayedə qaza o qədər də tələbat yoxdur. Dağ rayonları, başqa rayonlar qazdan tamamilə məhrum olublar. Demək, əgər bu iş yaxşı, normal təşkil edilsə bu 6 milyard kubmetr qazla yaşamaq olar. Normal təşkil edilmir. Bir tərəfdən [308-309] yaqın, bacarmırlar, bir tərəfdən də sadəcə, kimlərsə təxribat edir, yaxud da yenə də öz şəxsi məqsədləri üçün istifadə edir.

Elektrik enerjisi də bizdə yetərlidir. Amma elektrik enerjisinə qənaət edilmədiyinə görə indi belə gərgin vəziyyət yaramdır.

Təbii ki, burada həm bir neçə təşkilat tərəfindən səhvlər buraxılıbdır və bəzi yerlərdə öz vəzifələrindən sui-istifadə edib bizim dövlət işimizə, xalq işimizə, ümumi işimizə zərər vururlar. İkinci tərəfdən də belə vəziyyətdə gərək – Azərbaycanda bir söz var – yorğanına görə qıçını uzadasan. Əgər bir tərəfdən elektrik enerjisi çatmırsa, bir tərəfdən də gecə səhərə qədər bütün prospektlərdə, nə bilim, restoranlarda, özəl təşkilatlarda böyük-böyük elektrik lampaları yanarsa, onda bu elektrik enerjisi necə çata bilər?

Bax, burada məsələni araşdırmaq üçün mən bu gün sizi buraya dəvət etmişəm. Xahiş edirəm, hərə burada məsələni doğru, düzgün, səmimi aydınlaşdırsın ki, biz yaranmış bu çətinlikləri aradan qaldıra bilək.

YEKUN NITQİ

Mən bu müşavirəni başlayarkən dedim ki, o, fəvqəladə xarakter daşıyır. Dünən axşam aldığım məlumatlar və bu gün səhər işə gələndən aldığım məlumatlar məni məcbur elədi ki, bu fəvqəladə müşavirəni çağırım.

Müzakirə, yəni məsul vəzifəli şəxslərin buradakı çıxışları və çıxışların özündəki ciddi nöqsanlar onların hər birinin rəhbərlik etdiyi təşkilatda ciddi nöqsanların olduğunu daha da təsdiq edir.

Azərbaycan neft-qaz ölkəsidir. Vaxtilə, 70-ci, 80-ci illərdə Azərbaycan müstəqil olaraq özü elektrik enerjisi istehsal edib elektrik enerjisindən asılısızlığını təmin edibdir. O illər bizim [309-310] yaratdığımız böyük enerji blokları indi Azərbaycanı təmin edir. Əgər onlardan səmərəli istifadə olunsa, burada deyilən əyintilərə, nöqsanlara, səhlənkarlıqlara, məsuliyyətsizliklərə yol verilməsə, Azərbaycanı elektrik enerjisi ilə tamamilə təmin etmək olar. Eyni zamanda neft məhsulları ilə, qazla. Beləliklə, gərək Azərbaycanda bu problem olmasın. Biz bu problemi bir neçə dəfə müzakirə etmişik, həlli yollarını da göstərmişik. Ancaq bizim bugünkü müzakirəmiz göstərir ki, bir il, iki il bundan qabaq necə vardısı, elə də qalır.

Bir şey təəccüb doğurur, mən bunu başlanğıcda da dedim, indi də deyirəm. Hər il bizdə qış belə keçir. Deyə bilmərəm ki, keçən ilə, ya ondan əvvəlki ilə nisbətən qış çox sərtidir. Ondan sərt deyildir. Temperatur 8-9-10 dərəcə, çox aşağı düşəndə 6 dərəcədir. Mən Bakını deyirəm. Əsas tələbat da Bakıdadır, – burada faizlər deyildi. Əlbəttə ki, bəzi yerlərdə – dağ yerlərində, məsələn, Naxçıvan Muxtar Respublikasında, başqa dağ rayonlarında şaxta da var. Amma Azərbaycanın ərazisinin əksər hissəsində iqlim elədir ki, qış mülayim keçir.

Belə olan halda bəs nə üçün keçən illər vəziyyət bu cür gərginləşməmişdi, bu il gərginləşibdir? Səbəbi də ondan ibarətdir ki, bu il qışa hazırlıq işində daha da çox məsuliyyətsizlik olub, səhvlərə yol verilib və biz indi belə bir vəziyyətlə rastlaşmışıq.

Biz keçmiş Sovetlər İttifaqı məkanında, indi Müstəqil Dövlətlər Birliyi məkanında olan bir ölkəyik. Biz Moskvada Müstəqil Dövlətlər Birliyi ölkələrinin dövlət başçılarının növbəti iclasını keçirdik. Orada bir-birimizlə söhbətdə, fikir mübadiləsi edəndə hər bir ölkədə vəziyyətin nə cür olduğunu, – bunu əvvəl də bilirdik, – gördük. Enerji çatışmazlığı Müstəqil Dövlətlər Birliyinə daxil olan ölkələrin, demək olar, hamısında mövcuddur. Bəzilərinə çox böhran vəziyyətindədir. Məsələn, Ukraynanı götürün. Qış vaxtı oranın çox sərt, şaxtalı iqlimi var. [310-311]

Qonşu Gürcüstan haqqında artıq deyildi. Vəziyyətdən öz məqsədləri üçün sui-istifadə edən bir çox adamları yığıb Tbilisiyə göndərmək lazımdır ki, bir-iki gecə orada yatsınlar, iki sutka yaşasınlar. Ondan sonra görürlər ki, dost, qonşu Gürcüstan və onun vətəndaşları həqiqətən nə qədər ağır vəziyyətdədir. Çünki onların qazı yoxdur, nefti yoxdur, elektrik stansiyalarının gücü çox azdır və onları da işlətmək üçün yanacaq resursları yoxdur.

Mən dedim, xarici ölkələrdən gələn bəzi nümayəndələr Cənubi Qafqaz ölkələrinin hamısında olur, çox vaxt buraya Gürcüstandan sonra gəlirlər. Onlar deyirlər ki, siz burada çox gözəl şəraitdə yaşayırsınız. Hətta bəzi nümayəndələr bizdən təkidlə xahiş edirlər ki, Gürcüstana kömək edin. Biz Gürcüstana kömək edirik, həmişə eləmişik və bundan sonra da edəcəyik. Amma son bir-iki ayda bir çox xarici dostlarımız təkidlə bizə deyirlər ki, Gürcüstana qaz verin. Deyirəm ki, axı biz özümüzü qazla təmin edə bilmirik. Həqiqətən, şəxsən mən dost, qardaş gürcü xalqına, Gürcüstana, Gürcüstanın vətəndaşlarına indiyədək hər dürlü köməyi etmişəm, bu gün də edirəm. Amma deyəndə ki, bizim vəziyyətimiz belədir, deyirlər ki, yox, sizin vəziyyətiniz tamamilə normaldır, özünüzü bir az da sıxsanız, onlara kömək edə bilərsiniz. Həqiqətən də vəziyyət belədir.

Ona görə də yaranmış bugünkü vəziyyət heç də o qədər dramatik deyildir. Mən istəyirəm bunu siz də biləsiniz, Azərbaycanın ictimaiyyəti də bilsin – dramatik deyildir. Sadəcə, əvvəlki vaxtlara nisbətən, keçən ilin bu vaxtına nisbətən bir az gərginləşibdir.

Sual olunur, bəs onda nə üçün mən bu işlərə bu cür reaksiya verirəm? Nə üçün belə həyəcanlı danışırım? Bu işlərə məsul olan adamları nə üçün çox ciddi tənqid edirəm? Çünki bizim imkanlarımız elədir ki, ölkəmizi bu günlərdə bu vəziyyətə salmamalıyıdıq. İkincisi də, ölkəmizin əhalisini elə öyrətmişik

ki, – deyə bilmərəm ki, elektrik enerjisi, qaz və sairədən yük[311-312]sək səviyyədə istifadə etmək üçün imkanları var, – onlar bu baxımdan, bu problem nöqteyi-nəzərindən, hər halda, başqalarına nisbətən qat-qat yaxşı səviyyədə yaşayırlar. İnsanlar buna öyrənəndə, alışanda bir balaca çətinliyə dözə bilmirlər. Amma başqa yerdə insanlar bir il, iki il o ağır vəziyyətə alışanda onlarda dözümlülük xüsusiyyətləri daha da artır.

Vaxtilə, 70-ci illərdə biz respublikanın bütün ərazisini qazlaşdırdıq, ən ucqar dağ kəndlərinə qaz çəkdik. İndi nəinki onlarda, bəzi rayon mərkəzlərində də qaz olmayanda problem yaranır, narazılıq qalxır. Mən bəzən soruşuram – axı 1970-ci ilə qədər sizdə qaz yox idi, amma siz yaşayırdınız. Nə cür yaşayırdınız?

Bizim qonşu Türkiyənin, dost ölkənin qaza olan ehtiyacı ildə 40 milyard kubmetrdir. Amma o, ancaq bir-iki böyük şəhəri qazla təmin edə bilər, başqa yerlərdə yoxdur.

İnsanlar yaxşı şəraitə öyrənirlər, ona görə istəyirlər ki, həmişə belə olsun. Azərbaycan prezidenti kimi, şəxsən mən istəyirəm ki, ondan da yaxşı şərait olsun. Amma gərək bu, imkan çərçivəsində, imkan daxilində olsun.

Beləliklə, nə nəticə çıxarmaq olar? Gərək hər bir vətəndaş respublikanın vəziyyətini dərk edə və çətinliklərə dözə bilsin, xırda bir məsələ olan kimi problem yaratmasın. Amma eyni zamanda, bu məsələlərə məsul olan şəxslər,- hansı ki, bu salona toplaşblar,- buraxılan səhvlərə görə məsuliyyət daşıyırlar. Bir də ona görə ki,- vergi müfəttişliyinin rəisi də burada dedi,- onlar nəinki imkanlarından səmərəli istifadə etmirlər, hətta maliyyə pozuntularına yol verir, alınan az gəlirin bir hissəsini mənimsəyirlər.

Demək, vəzifədə olan şəxs həm özü yaxşı şəraitdə yaşayır, həm də qanunsuz olaraq cibini doldurur. Bunlar hamısı da bizim vətəndaşlarımızın həyatına mənfi təsir göstərir. Mən hesab edirəm ki, bizim üçün ən böyük bəla da budur. Əgər hər bir vəzifəli şəxs, hökumət üzvü, şirkət rəhbəri, icra hakimi[312-313]miyyətinin başçısı, başqa dövlət adamı anlasa ki, 8 milyonluq əhalinin içərisində sayca az adamlara belə etibar olunub, səlahiyyətlər verilib, xalqına, millətinə, vətəninə xidmət etmək üçün ona şərait yaradılıbdır və o, birinci növbədə bunları etməlidir, öz şəxsi məqsədini güdməməlidir – onda biz, bax, bu imkanlarla vətəndaşlarımızı, təbiidir ki, daha da yaxşı yaşada bilərik.

Ancaq təəssüflər olsun,- mən bunu demişəm və bu gün də deyirəm,- vəzifəli şəxslərin vəzifədən sui-istifadə etməsi, Azərbaycanda korrupsiyanın mövcud olması və bəzi yerlərdə artması, dövlət vəsaitinin mənimsənilməsi var. Bunu da ancaq dövlət, hökumət işində məsul vəzifədə olan şəxslər edir.

«Azərenerji»nin başçısını danışdırsan, hər dəfə belə təsvir edir ki, hər bir şey yaxşıdır. Müslüm İmanov təcrübəli adamdır, bu sistemdə çoxdan işləyir. Vaxtilə onu işdən kənarlaşdırmışdılar, mən onu bu vəzifəyə təyin elədim. Ancaq Müslüm İmanov bilməlidir ki, ona nə qədər xəbərdarlıq etmək olar, nə qədər danışmaq olar? Onun müavini var, çağırıblar, buradadırmı? Familiyan nədir? Novruzov, əyləş. Mənə dedilər ki, sən bütün alqı-satqı məsələləri ilə məşğul olursan, bu sahə səninkidir. Sənin oradakı işlərin haqqında çox mənfi siqnallar gəlir. Baş nazir mənə bu barədə bir neçə dəfə deyibdir. Elədirmi? Deyib ki, bu barədə Müslüm İmanova xəbərdarlıq olunubdur. Amma Müslüm İmanov deyir ki, mən onsuz nə işləyə bilərəm, nə yaşaya bilərəm. Ona görə mən səni vəzifəndən azad edirəm. Müslüm İmanov yaşaya bilərsə, yaşasın, yaşaya bilməzsə, onu da azad edəcəyəm.

Bir belə siqnallar gəlir, – yoxlamaq, baxmaq lazımdır. Müslüm İmanov bunları yoxlamaq əvəzinə, özü üçün nəticə çıxarmaq əvəzinə yapışıb ki, mən onsuz yaşaya bilmərəm. Baş nazir ona bu barədə neçə dəfə deyibdir. Mən Müslüm İmanova xəbərdarlıq edirəm.

«Azəriqaz». İkinci dəfədir bizim müşavirlərdə danışıq. Elə danışıq, elə bil ki, dünyanı artıq fəth edibdir. Orada bir sədr [313-314] vardı, pis işləyirdi. Bu gün müşavirənin əvvəlində dediyim həmin fırıldaqların təşkilatçılarından biri idi ki, guya Azərbaycanı təchiz etmək üçün Türkmənistandan qaz alıblar. Həddindən artıq vəsait ələ keçiriblər və biz o borclardan indi də çıxıbilmirik. Biz onu işdən kənarlaşdırdıq, neft şirkətindən bir neft idarəsinin rəisini oraya qoyduq. Familiası, gərək ki, Vəlizadə idi. Bir müddət – bilmirəm, altı ay, yeddi ay, səkkiz ay işlədi. Nazirlər Kabineti mənə məlumat verdi ki, bu, işləyə bilmir. Yaxşı, işləyə bilmir, azad elədim. Orada guya kabinetinin də təmirinə çox pul xərcləmişdi.

O vaxtdan orada sədr yoxdur. Camalovu sədr vəzifəsini icra edən təyin ediblər. Birincisi, bizim hamımızın – həm Nazirlər Kabinetinin, həm Prezident Aparatının günahıdır ki, bəzi belə vacib sahələrdə boşluq yaranıb. İkincisi isə, Camalova imkan verilib ki, yaxşı işləsin, bəlkə də sədr ola bilər. Ancaq mən onun yaxşı işini görmürəm.

Vəzifələrə təyinat məsələsini burada yenə demək istəyirəm. Mən bu gün bunu Mehdiyevə də, Rasizadəyə də dedim. Hərəkət öz istədiyi kimi özünə müavin təyin edir. Bir nazir özünə müavin təyin edir, – heç xəbərimiz yoxdur, – ikisini təyin edir, üçünü təyin edir. Belə şey ola bilməz! Nazir dövlət başçısının fərmanı ilə təyin olunmalıdır, müavinləri dövlət başçısının sərəncamı ilə təyin edilməlidir. Qalanları biz veririk onların səlahiyyətinə.

Amma Camalov özü sədr əvəzi olaraq özünə sədrin birinci müavinini təyin eləyir, sonra bir müavin təyin eləyir. Bu gün ondan soruşurlar, deyir ki, yox, onlar elə-belə... Necə yəni, onları sən təyin eləmişən – sənə nə ixtiyarın var? Sən də bizim ümidlərimizi doğrultmadın. Səni də vəzifədən azad edirəm. Rasizadəyə, Mehdiyevə tapşırıram ki, «Azəriqaz»ın rəhbərliyini möhkəmləndirmək üçün beş gün müddətində təkliflərini versinlər.

Bakı şəhərində elektrik şəbəkəsində vəziyyət pis olaraq [314-315] qalır. Rəfael Allahverdiyevin bu gün verdiyi məlumatlar həqiqətdir. Ancaq tələb olunan səviyyədə deyildir. Mən burada dedim və yenə də deyirəm – həmin o restoran faktı – bu, Baş nazirin rast gəldiyi bir şeydir. Təsəvvür edin, əgər bunu Baş nazirə açıq-açıq deyiblərsə, bu, adi bir hal alıbdır. Demək, belə çıxır ki, biz mazut üçün 400 milyon dollar para veririk. Yəni özümüzünkü də olsa sata biləcəkdir, o pulu alacaqdır. Buna 400 milyon dollar sərf olunur. Bizim elektrik stansiyalarımız işləyir, onlara nə qədər vəsait sərf edilir. Elektrik enerjisi istehsal edirik, vətəndaşlara veririk, təşkilatlara veririk. Pulunu yığanlar bu pulları öz ciblərinə qoyurlar. Amma belə şey olmaz axı!

Sən deyirsən ki, əhalidən 26 faiz pul yığılır. 26 faiz deyildir. Bəli, sizdə hesabda 26 faizdir, amma həqiqətən 26 faiz deyil, bəlkə də 50 faiz, 60 faizdir, qalanı ciblərə gedir. O cümlədən özəl strukturlardan yığılan pullar. Sən deyirsən ki, bunu 90 faizə qaldırmısınız. Nə təhər qaldırmısınız ki, o deyir gəlirlər, yarısını verirəm, yarısını da qoyurlar ciblərinə.

Mən bu gün Bakı İcra Hakimiyyətinin başçısına bir daha tapşırıq verirəm: Bakı elektrik şəbəkəsində qanun-qayda yaratmaq lazımdır. İndiyə qədər orada qanun-qayda yaranmayıbdır. Oranın başçısı keçmişdə kim idi, indi kimdir – bilmirəm. Eşitdim ki, deyəsən, onu dəyişdilər. Amma yeni adam da köhnəsinin yolu ilə gedir. Demək, bu, elə bir xəstəlikdir ki, kim oraya düşürsə, o xəstəliyə düşər olur. Ona görə, birincisi, tələb edirəm ki, ciddi tədbirlər görün. İkincisi də, həm Nazirlər Kabinetinə, həm də Bakı İcra Hakimiyyətinə göstəriş verirəm ki, bizim Dövlət Əmlakı Nazirliyimizlə birlikdə qısa müddətdə təklifləri təqdim etsinlər. Formasını tapacaqsınız, özəlləşdiriləcək, yaxud hansısa xarici şirkətə veriləcəkdir. Yəni mövcud olan təcrübəni tətbiq etməliyik. Çünki biz bunların nəticəsini görmüşük.

Təkcə bu sahədə deyil, bütün sahələrdə islahatlar həyata keçirilməlidir. Mən dedim, bir də təkrar edirəm, islahatların [315-316] həyata keçirilməsinə müqavimət göstərənlər var, səhlənkarlıq edənlər var, sadəcə, vəzifə tutub öz vəzifə borcuna biganə münasibət bəsləyənlər var. Bunların hamısı bizim ümumi işimizə zərər verir. Ona görə tələb edirəm ki, bu nöqsanlar aradan götürülsün.

Deyildi ki, dəmir yolunda, «Azərenerji»də yoxlamalar aparılır. O yoxlamaların nəticəsini hazırla, Baş nazirə də, mənə də təqdim elə. Mən Baş nazirə göstəriş verirəm ki, onlara ciddi baxsın. «Azəriqaz» haqqında verdiyi arayışa ciddi baxmaq lazımdır.

Ancaq hüquq-mühafizə orqanlarına da mənim tələbim var. Əyləşin, durmaq lazım deyildir. Yaxşı olar ki, durmayasınız, eşidəsiniz, deyilən şeyləri edəsiniz. Hüquq-mühafizə orqanları bu məsələlərdə fəaliyyətsizlik göstərirlər. Bəzən də özləri bu məsələlərə qoşulur, korrupsiya ilə məşğul olurlar. Bir vaxt bizim üçün möcüzə oldu ki, demək, neft kəməri deşmək olarmış. Bunu eşidəndə dəhşətə gəldim. Neçə ildir mən burada yaşayıram, bu kəmərlərlə məşğul olan adamam, amma ağıma da gəlməzdi ki, neft kəməri deşsinlər.

Bir vaxt fakt çıxmışdı ki, Bakıdan Sumqayıta gedən benzin borusunu deşib oradan benzin götürmüşdülər. İndi magistral neft kəməri, Bakı–Supsa neft kəməri deşirlər. O gün xəbər verildi ki, yenə deşiblər (yerdən səs – yanvar ayında 3 dəfə deşiblər). Yaxşı, bu işlərə görə məsuliyyət daşıyanlar varmı? Bizim hüquq-mühafizə orqanlarının, birinci növbədə Daxili İşlər Nazirliyinin böyük şəbəkəsi var: sahə müvəkkili, gecə polisi, nə bilim, nə polisi, nə polisi bunları niyə görmür, niyə ölçü götürmürsünüz? Bu qədər də biabırçılıq olarmı? Deyir ki, bizim magistral neft kəməri üç dəfə deşiblər (yerdən səs – tutmuşuq). Tutmusunuz, cəzalandırın. Daha orada fırlatmayın. Bu müstəntiqdən o birisinə verilir, sonra başqasına, bir də gördün ki, çıxdı eşiyə. Bizdə belə hallar da çoxdur. [316-317]

Amma iş təkcə onda deyil ki, siz onu kəməri deşəndən sonra tutasınız. Siz gərək imkan verməyəsiz, öz nəzarətinizi elə aparasınız ki, heç kəs gəlib onu deşməyə cürət eləməsin. Belə faktları sonra ictimaiyyətə də çatdırmaq lazımdır. İnsanlar bilməlidir ki, belə cinayət edən yaxalanır, cəzalanır. Bu barədə bizim aşkarlıq şəraitindən, mətbuatdan, mediadan daha da səmərəli istifadə etmək lazımdır.

İkinci məsələ ki, üç-dörd ay bundan qabaq burada gizli, qanunsuz neft emalı sexləri yaranmışdır – bu adamların hamısı ən ağır cəza ilə cəzalanmalıdır. Mən bu gün razılaşa bilmərəm ki, indiyə qədər istintaq gedir. Belə işlərin istintaqı bir ay, iki ay ola bilər. Əgər istintaq uzanırsa, – hüquq-mühafizə orqanlarının başçıları bunu məndən yaxşı bilirlər, – demək, məqsəd var. Bu da ondan ibarətdir ki, istintaqı uzadıb işi öldürmək və rüşvət almaq. Başqa cür ola bilməz. Bu, mənim mücərrəd fikrim deyil, çoxillik müşahidələrimdən irəli gələn fikirdir.

Ona görə mən baş prokurordan tələb edirəm ki, bu məsələlərin istintaqı bir aya qurtarıb mətbuata məlumat verilsin və bizə məruzə olunsun.

Ancaq bütün bu tədbirlərlə yanaşı, əgər hamımız – Azərbaycanın vətəndaşları, bütün dövlət təşkilatları və özəl təşkilatlar bu iki-üç ayda elektrik enerjisinə qənaət etməsələr,- bunu həmişə etmək lazımdır, xüsusən bu iki-üç ayda, – yenə də nə qədər əlavə mazut alırsan – al, gərginliyi aradan götürə bilməyəcəyik. Ona görə qənaət məsələsi hər bir vətəndaşın borcudur.

Xatirimdədir, hələ Sovet İttifaqı vaxtında, mən Moskvada işləyəndə, baxmayaraq ki, elektrik enerjisi həddindən artıq çox idi, pullar da yığılırdı, düzdür, elektrik enerjisi, su üçün pul da o qədər çox deyildi, – amma buna baxmayaraq Moskvada həm Siyasi Büronun, həm də Nazirlər Sovetinin iclaslarında dəfələrlə

Şərqi Almaniyanı misal gətirirdilər: məsələn, [317-318] vətəndaşın 5 otağı var, hansı otaqda oturursa, o otaqda işıq yanır, o birilərində yanmır. Elektrik enerjisi ilə işləyən hansı cihaz ona lazımdırsa, ondan istifadə edir, o birilərindən yox.

Amma indi burada insanların bir təbəqəsi kasıb təbəqədir. Onların nə cihazları var, nə də elektrik enerjisindən çox istifadə etmək imkanı var. Amma başqa bir təbəqə də var – onların böyük evləri var, hər otaqda bir televizoru var, nə bilim, kondisioner, böyük çil-çıraqlar var və sair. Pulu çox olmağına baxmayaraq, işığın pulunu da vermirlər. Bəli, bunları gecə səhərə qədər yandırırılar. Bunlar hamısı göz qabağındadır. Əgər kimsə bunları görmürsə, onda kordur.

Bilavasitə mən daxili vəziyyəti sizdən az görürəm. Siz hərə öz nazirliyində, təşkilatında, şəhərdə daha çox olursunuz, nəinki mən. Amma mən bunları bilirəm, bu məlumatlar mənə gəlir və mən bunu təsəvvür də edirəm. Ona görə mən bunları danışaraq həm sizə deyirəm, həm də Azərbaycanın bütün vətəndaşlarına deyirəm: qənaət edin.

Amma niyə qənaət etmir? Əgər o, enerjinin pulunu versə, lap nə qədər zəngin adam olsa da, bunu etməyəcəkdir. Amma pulunu vermir, ona görə də üç dənə televizor işlədir – birində bir proqrama baxır, ondan sonra gedir o biri proqrama baxır, sonra ayrısına baxır. Gecə saat 2-yə qədər də filmlərə baxır, – deyirlər ki, indi bəzi layiqsiz filmlər də göstərilir, – onlara baxır. Bunlar hansı təbəqədir? Bunlar işləyən təbəqələr deyil, müftə yeyənlərdir, yaxud da biznesdə, filanda zənginləşən adamlardır. Biz biznesin əleyhinə deyilik, biznesi, yəni özəl sektoru inkişaf etdiririk. Amma özəl sektorda olan şəxslər də gerek mənəvi mədəniyyət keyfiyyətləri əldə etsinlər. İnsan üçün bir o deyil ki, onun pulu çoxdur, yaxud da böyük imarəti var. İndi burada çoxları tikir. İnsan üçün bunlardan üstün mənəviyyatdır, əxlaqdır. Bu da məlumdur ki, Qərb ölkələrində həqiqi iş adamları, biznes sahibləri heç vaxt belə israfçılığa, mənəviyyətsizliyə yol vermirlər. Onlarda, necə de[318-319]yərlər, hər bir qəpiyin hesabı aparılır. Amma təkcə pula görə yox. Sadəcə, mədəniyyət səviyyəsi yüksəkdir, mənəviyyət yüksəkdir.

Ona görə bunlara da nəzarət etmək lazımdır. Rəfael Allahverdiyev deyir ki, biz axşam işıqları söndürürük. Dünən biz gələndə saat neçə idi? Saat 11 idi, neçəydi – hər yer çil-çıraq içində idi. Deyərsiniz ki, mən gəldim, ona görə söndürməmişiniz. O biri küçələr də elə idi. Amma elə mən gələndə də söndürün, mənim avtomaşınının işıqları var, sizinkinin də var, o işıqla hər yerə getmək olar.

Amma sən düz demirsən – parklarda, filanlarda gecə səhərə qədər işıq yanır. Axşam Dağüstü parka, Şəhidlər xiyabanına çıx, oradan şəhərə bax. Saat 2-də çıx, saat 3-də çıx, bax. Şəhər yanır! Həqiqəti demək lazımdır. Bu, nəyə lazımdır?

Əlbəttə, bizim imkanımız olsa, bu, çox gözəldir, şəhəri çox gözəl göstərir. Məsələn, bu dəfə Moskvada olanda, axşam, gecə avtomobillə gedəndə baxırdım. Bəzi binaları kənardan işıqlandırırılar, – görmüsünüz, – elə gözəl görünür. Məsələn, Moskvada indi Nazirlər Kabineti yerləşən binanı elə işıqlandırırılar, baxırsan, adam heyran olur. Elə bizim bu bina da Ağ evdir. O da Ağ evdir, bu da Ağ evdir. Mən istərdim ki, bunu da elə edək, daha da gözəl görünsün. Amma bizim imkanımız yoxdur, onların imkanları var. İmkanımız olanda bunu da edəcəyik.

Bizim imkanımız yoxdur, ona görə də lazım deyildir. İnsanlar parkdan və sairədən saat 10-a qədər istifadə edir. Ondən sonra işıqlar sönməlidir, reklamlar sönməlidir. Əgər reklama adamlar gündüz baxırsa, gecə reklam nəyə lazımdır? Mağazaların vitrinlərindəki işıq nəyə lazımdır? Tutaq ki, onun pulu çoxdur, pulunu verir. Amma bu, ümumi elektrik enerjisinin işlənməsinə gətirib çıxarır, demək, qıtlıq əmələ gətirir.

Bizə lazım deyil ki, vitrində səhərə qədər işıq yandırır, pulunu da verir. Yaxşı olar ki, yanmasın, elektrik enerjisi la[319-320]zım olan yerlərə, evlərə getsin, insanların yaşayış yerlərinə getsin.

Bilirsiniz, mən sadəcə, bizim həyatımızı təsəvvür edərək bunları sizə deyirəm. Axşamlar mən iş yerimdən gedən zaman bunları görürəm, şəhərdə olduğum başqa vaxtlarda da görürəm. Amma yenə də deyirəm, siz bunları məndən çox görürsünüz. Mən Moskvaya gedəndə hava limanında belə təklif oldu ki, televiziya saat 1-ə qədər verilişlərini versinlər, sonra kəsinlər. Bu, həyata keçirilib, yoxsa yox? Keçirilib. Amma dünən deyirlər ki, keçən gecə ANS kanalı bir neçə saat film verirmiş. Başa düşürəm. Qanun hamı üçün qanundur. Özəl olmaq o demək deyil ki, sən dövlətin qanununu pozasan. Nə ixtiyarın var? Deyirlər ki, bunların özlərinin elektrik stansiyası var. Tutaq ki, elektrik stansiyan var. Amma sən o verilişi verəndə şəhərdəki həmin o «gecə quşları»,- gecə saat 2-3-ə qədər sizin verdiyiniz bəzi filmlərə maraq göstərirlər,- axı televizorları işlədirlər. Televizorları işlədəndə də enerji gedir.

Dövlətin qanunu hamı üçün qanundur. Heç kəs bunu poza bilməz. Bu dövlətdə qanun var, qayda var və biz bu qanunların, qaydaların keşiyində durmuşuq. Heç kəsə yol verə bilmərik ki, bu qanunları, qaydaları pozsun. Kim bu ölkədə, cəmiyyətdə vətəndaşırsa, normal yaşamaq istəyirsə, onun hər şeyi var. Amma kimsə özünə xüsusi bir status yaratmaq istəyirsə, xüsusi bir imtiyaz əldə etmək istəyirsə, nə bilim, xüsusi bir vəziyyət tutmaq istəyirsə, buna yol verilməyəcəkdir. Bizim ölkəmiz açıq ölkədir, bazar iqtisadiyyatına gedirik, islahatlar həyata keçirməliyik. Milli Məclis tərəfindən bir çox qanunlar, çox yaxşı qanunlar qəbul olunub, bunlar hamısı həyata keçirilməlidir. Ancaq qanun-qaydaya da hamı riayət etməlidir. Hamı riayət etməlidir!

Beləliklə, mən hesab edirəm ki, elektrik enerjisinin istifadəsində rejim yaranmalıdır. Nazirlər Kabineti bunu yaratmalıdır. Bakı Şəhər İcra Hakimiyyətinin başçısı və rayonların [320-321] icra hakimiyyəti başçıları, – mən onları buraya təsadüfi dəvət etməmişəm,- hər biri məsuliyyət daşıyır. Təəssüf ki, onlar məsuliyyəti hələ anlaya bilmirlər. Bakı böyük şəhərdir, hər bir şeyi tək-cə Bakı İcra Hakimiyyətinin başçısından tələb etmək olmaz. Əgər bu rayonlar olmasaydı, onda başqa məsələ. Bakı nə üçün rayonlara bölünüb? Çünki böyük şəhərdir. O, ayrı-ayrı rayonlara bölünüb – on bir rayondur. Hər rayonun icra hakimiyyətinin başçısı öz ərazisində məsuliyyət daşıyır. Ona görə dediyim bu sözlər Azərbaycandakı bütün icra orqanlarına aiddir, şəhər, rayon icra hakimiyyəti başçılarına aiddir - Sumqayıtınkına da, Bakınınkına da, Bakının rayonlarına da, Gəncəninə də, başqasına da – hamısına.

Bir tərəfdən, rejim yaratmaq lazımdır – qənaət rejimi. İkinci tərəfdən də, Nazirlər Kabineti əlavə tədbirlər görməlidir. Mazut məsələsinə, başqa məsələlərə,- burada dedilər, Fərhad Əliyev də hansısa fikirləri söylədi, başqaları da söylədilər, Natiq Əliyev də neft dəyişdirmək məsələsini söylədi,- bunların hamısına sabah baxın. Hansı mümkündür, əlverişlidir – təcili tədbirlər görün.

Yenə deyirəm, tədbirlər çox sürətlə həyata keçirilməlidir. Çünki bu tədbirlər bizə iki ay üçün lazımdır – yanvarın sonuna qədər, fevral-mart aylarında. Artıq apreldə bu qədər gərginlik olmayacaqdır. Ona görə beş gün tədbirin hazırlanmasına, beş gün onun, nə bilim, yoxlanmasına, beş gün təsdiq edilməsinə vaxt ayırsanız, onda vaxt gəlib keçəcək, sizin tədbirləriniz də lazım olmayacaqdır.

Ən nəhayət, barter məsələsi. Mən dedim, – Nazirlər Kabineti və Baş nazir mənə bu barədə ayrıca izahat verməlidir. Ancaq bir daha hamınıza deyirəm: barter mənim fərmanımla qadağan olunub və bu gün bir də qadağan edirəm. Deyirəm ki, bundan sonra kim bu işlə məşğul olacaqsə, o, çox ciddi cəzalanacaqdır. [321-322]

Sonra, deyirlər ki, qarşılıqlı hesablaşmadan çox sui-istifadə edirlər. Mən Nazirlər Kabinetinə tapşırıram ki, qarşılıqlı hesablaşma məsələsi ilə çox ciddi məşğul olsunlar. Çünki burada hər iki tərəf dövlət vəsaitini mənimsəyir. Hər iki tərəf. Ona görə də hər iki tərəf buna maraqlıdır. Amma bu, bizə, bizim dövlətimizə ziddir. Əgər onlar dövlətimizə, hökumətimizə, ölkəmizə zərər vurmaq istəyirlərsə, biz bunun qarşısını almalıyıq. Bunu nazirlər kabineti etməlidir və bununla ciddi məşğul olmalıdır.

Təəssüflər olsun ki, nazirliklərdə, şirkətlərdə müxtəlif belə fırıl-daqlar,- bu gün bu sözü əvvəl də demişəm,- mövcuddur. Mən tələb edirəm ki, bunlara son qoyulsun. Tələb edirəm və bilin ki, çox ciddi tədbirlər görəcəyik.

Mən bu gün iki nəfər vəzifəli şəxsi azad etdim. Bundan hamı – burada oturanlar və oturmayanlar da özü üçün nəticə çıxarmalıdır. İnanıram ki, vətəndaşlarımız bizim bu müzakirənin verilişini dinləyərək hərə özü üçün nəticə çıxaracaqdır. İnanıram ki, vətəndaşlarımız qənaət məsələlərinə ciddi münasibət göstərəcəklər. Sizdən və bütün hakimiyyət orqanlarından, icra orqanlarından tələb edirəm ki, mənim verdiyim göstərişlər həyata keçirilsin. [322]

Sağ olun.

**ÜMUMDÜNYA İQTİSADI FORUMUNDA
İŞTİRAK ETMƏK ÜÇÜN İSVEÇRƏNİN DAVOS
ŞƏHƏRİNƏ YOLA DÜŞMƏZDƏN ƏVVƏL
BİNƏ HAVA LİMANINDA
JURNALİTLƏRİN SUALLARINA CAVAB**

27 yanvar 2000-ci il

S u a l: *Cənab prezident, səfərinizin məqsədi haqqında məlumat verməyinizi xahiş edirik.*

C a v a b: Səfərimin məqsədi Davos forumunda iştirak etməkdir. Bilirsiniz ki, bu, beynəlxalq forumdur, əsasən iqtisadi məsələlərə həsr olunur. Amma proqram almışıq, indi orada 90-dan artıq məsələ qoyulur. Bu, təkcə iqtisadi forum deyil, çox global dünya məsələlərinə həsr olunan forumdur.

Mən bir dəfə, 1995-ci ildə bu forumda olmuşam. Hər il dəvət edilərəm, amma getməyə imkan, bəzən də ehtiyac olmayıbdır. Bu dəfə isə mən foruma getmək barədə qərar qəbul etmişəm, oraya gedirəm. Orada bölmələr var ki, Azərbaycan bilavasitə iştirak etməlidir. Məsələn, Böyük İpək yolu haqqında, Xəzər hövzəsi, dənizi haqqında, enerji resursları haqqında bölmələrdə Azərbaycanın bilavasitə iştirakı lazımdır. Ancaq vaxta baxacağıq. Orada çoxlu başqa da maraqlı mövzular var. Yəqin ki, imkan dairəsində onlarda iştirak edəcəyəm.

Davosda ikitərəfli görüşlər çox ola bilər. Çünki oraya çox dövlətlərin başçıları gəlirlər. Artıq bir neçəsi ilə danışıqlarımız var ki, görüşəcəyik. Bir neçəsi ilə də danışıqlar aparılır. Bu forum respublikamız üçün çox faydalıdır, mənfəətlidir və buna görə də oraya gedirəm. [323-324]

S u a l: *Cənab prezident, Siz Bakı – Ceyhan layihəsi ilə bağlı sərmayələr cəlb olunması barədə danışıqlar aparacaqsınızmi?*

C a v a b: Bilirsiniz, bu sərmayəni biz cəlb etmirik, onu Türkiyə, konsorsium cəlb edir. Onlar da bunu artıq cəlb ediblər. Sərmayə məsələsində problem yoxdur. Mən keçən dəfə Rusiyadan, Moskvadan gələndə dedim ki, bir-iki məsələ qalıb, onlar da həll olunacaqdır.

S u a l: *Cənab prezident, Klintonla görüş, yaxud da Koçaryanla görüşünüzdə onun iştirakı gözlənilirmi?*

C a v a b: Mən orada Koçaryanla mütləq görüşəcəyəm, biz bu barədə Moskvada danışıbmışıq. Klinton oraya gələcək, güman edirəm ki, onunla da görüş olacaqdır. Olbrayt orada olacaq, güman edirəm, onunla da görüş olacaqdır. Başqa dövlət başçıları ilə də görüşlər olacaqdır.

S u a l: *Dediniz ki, orada Xəzər hövzəsi ilə əlaqədar danışıqlar olacaqdır.*

C a v a b: Danışıqlar yox, müzakirələr gedir, müxtəlif ekspertlər hərə öz fikrini deyir. Əlbəttə ki, orada bizim fikrimiz çox əhəmiyyətlidir. Orada elə bir konkret sual yoxdur ki, buna cavab verəsən. Ümumi fikir mübadiləsi gedir.

S u a l: *Hazırda Azərbaycan Futbol Federasiyaları Assosiasiyasının FİFA-dan çıxmaq ehtimalı yaranıb. Bu, Azərbaycan idmanına necə təsir göstərə bilər?*

C a v a b: Bilirsən, mən idmanla o qədər məşğul olmuram. Amma hesab etmirəm ki, Azərbaycan FİFA-dan çıxacaqdır. Mən gələnin kimi dedilər ki, səlahiyyətli regional futbol federasiyalarının hamısı toplaşdı və bizim çox yaxşı futbolçumuz, məşhur bir şəxs olan Ələkbər Məmmədovu sədr seçiblər. Hesab edirəm ki, bu, ən düz qərardır. Çünki, bilirsən, çəkməçi çəkmə tikməlidir, aşpaz aş bişirməlidir, dərzi

paltar tikməlidir, başqaları da hərə öz işini görməlidir. Futbol elə şeydir ki, gərək burada futbol mütəxəssisi olsun. İndiyə qədər Musayev özünü oraya təyin etmişdi. Doğrudur, deyirlər ki, [324-325] gənc vaxtlarında futbol oynamışdır. Bilirsiniz ki, sonra biz onu Mərkəzi Komitəyə işə götürmüşdük, hətta Kommunist Partiyasının katibi təyin olunmuşdu. Amma o, nəyisə edə bilməyəndə bəzi adamlar zarafatla mənə deyirdilər ki, ondan narahat olmayın, çünki futbolçudur, futbol oyununu başa düşür. Amma ola bilər, yarım futbolçu, yarım belə, - bu, yaxşı deyildir.

Hər dövrün bir tələbi var. Müəyyən bir dövr olubdur. İndi futbolumuz güclənir. Görürsünüz, hər şeydə qayda-qanun yaranır. Ölkədə qanunsuzluq, özbaşnalıq, hakimiyyətsizlik olanda hərə öz əlinə bir şey keçirmişdi. 1990-cı ildən başlayaraq siz bunları görmüsünüz. İndi hər şeydə qanun-qayda yaranır, hər şey qanun çərçivəsində gedir. Burada da futbolçular özləri bunu ediblər. Sən isə mənə sual verirənsən ki, biz FİFA-dan çıxacağıq? Çıxmayacağıq!

S u a l: *Cənab prezident, «Yevromani» fondunun məlumatına əsasən, Azərbaycan korrupsiyasının səviyyəsinə görə dünyada üçüncü yerə çıxıbdır.*

C a v a b: Bilirsiniz, mən bu fondu tanımıram. Sən də bir fond yarada bilərsən, sorğu keçirib gəlib deyərsən ki, nə bilim, filan olubdur. Mən bu fondu tanımıram. Korrupsiya dünyada hər yerdə var, hər ölkədə var. Həmin o fondun sorğu keçirdiyi ölkədə də var. Azərbaycanda da var. Əgər eşitmisinizsə, mən bunu dünən keçirdiyim müşavirədə demişəm. Bundan sui-istifadə etmək lazım deyil, anlayırsınızmı? Burada min dənə iş görülür. Ancaq müxalifət, o cümlədən siz elə korrupsiyanın quyruğundan tutmusunuz. Sən cavan qızsan, heç bilirsən korrupsiya nədir? Mən korrupsiya ilə mübarizə aparanda sən hələ anadan olmamışdın.

Daha kimin sualı var?

S u a l: *Cənab prezident, Siz həmişə öz çıxışlarınızda 20 Yanvar şəhidlərinin xatirəsinə böyük qiymət vermişiniz. Şəhid[325-326]lər xiyabanının 1 nömrəli posta çevrilməsi barədə nə fikirdəsiniz?*

C a v a b: Bəli, çevriləcəkdir. O da bizim fikrimizdir. Yəqin sən haradansa eşitmisən, mənə sual verirənsən. O, bizim fikrimizdir.

S u a l: *Cənab prezident, şəhərin elektrik enerjisi ilə tam təmin edilməsi nə vaxt mümkün olacaqdır?*

C a v a b: Dünən axşam eşitdiniz, televiziyaya qulaq asdınız? Bütün göstərişləri vermişəm.

Sağ olun. [326]

**DÜNYA İQTİSADI FORUMUNUN
PREZİDENTİ KLAUS ŞVAB İLƏ
GÖRÜŞDƏKİ SÖHBƏTDƏN**

Davos

27 yanvar 2000-ci il

Klaus Şvab: Hörmətli cənab prezident! Xoş gəlmisiniz. Dünya İqtisadi Forumunda iştirak etmək üçün Davosa gəldiyinizə görə Sizə minnətdarlığımı bildirirəm. 1995-ci ildə Davosa səfərinizi həmişə məmnunluqla xatırlayıram.

Mən əminəm ki, cənab Heydər Əliyev kimi bir liderin Davos İqtisadi Forumunda iştirak etməsi bu tədbirin nüfuzunu və əhəmiyyətini daha da artıracaqdır.

Cənab prezident, Sizin iştirakınızla keçiriləcək «Qafqazın və Mərkəzi Asiyanın perspektivləri: İpək yolu və ya böyük oyun» sessiyasına əvvəlcədən böyük maraq göstərilir. Həmin sessiyada iştirak etmək istəyənlər çoxdur. Ümidvaram ki, bu tədbir Qafqaz regionu ölkələrinin bir sıra problemlərinin həllində böyük əhəmiyyət daşıyacaqdır.

Bir daha qeyd edərdim ki, dünyanın bütün ölkələri Qafqaza böyük maraq göstərir. Öz qapılarını dünyanın üzünə geniş açmış müstəqil Azərbaycan Respublikasının bu regionda aparıcı ölkələrdən biri olduğunu hamı dərk edir.

Sizin uzaqgörən siyasətiniz nəticəsində Azərbaycanın zəngin enerji ehtiyatlarının dünyanın ən nüfuzlu neft şirkətləri ilə birgə işlənməsi üçün böyük əhəmiyyətli müqavilələr imzalanmışdır. Azərbaycanda aparılan iqtisadi islahatlar haqqında da mənim müəyyən məlumatım vardır. **[327-328]**

Bakı-Tbilisi –Ceyhan əsas ixrac boru kəmərinə dair 1999-cu ildə İstanbulda imzalanmış saziş haqqında son vaxtlar mətbuatda çoxsaylı məqalələr oxumuşam. Bu tarixi sənədi müstəqil Azərbaycanın bütün dünyada nüfuzunun daha da artmasının əyani nümunəsi kimi dəyərləndirirəm.

Davos İqtisadi Forumunda dünyanın iqtisadi qloballaşması və liberallaşması sahəsində müzakirə olunacaq məsələlər böyük əhəmiyyət daşıyacaqdır. Və forumun məqsədi bütün ölkələrin beynəlxalq təşkilatlarını birliyə çağırmaq, dövlət, hökumət başçıları, siyasətçilər, biznesmenlər arasında daha sıx əlaqə yaratmaq olacaqdır.

Heydər Əliyev: Səmimi sözlərə, dəvətə və qonaqpərvərliyə görə minnətdarlığımı bildirirəm. Beş il bundan əvvəl ilk dəfə iştirak etdiyim Davos İqtisadi Forumunu həmişə məmnunluqla xatırlayıram.

Azərbaycan xarici ölkələrlə qarşılıqlı surətdə faydalı əlaqələr saxlayır.

Respublikamızda əməkdaşlığın gündən-günə genişləndirilməsinə marağın artmasında və ölkəmizə böyük həcmdə xarici investisiyaların cəlb edilməsində 1995-ci il Davos İqtisadi Forumunun da xeyli köməyi oldu.

Xəzərin Azərbaycan sektorundakı və qurudakı zəngin enerji ehtiyatlarının dünyanın aparıcı ölkələrinin nüfuzlu şirkətləri ilə birgə istismarı üçün böyük işlər görülmüşdür. 1999-cu ilin noyabrında Amerika prezidenti Bill Klintonun iştirakı ilə İstanbulda imzalanmış Bakı-Tbilisi-Ceyhan əsas ixrac boru kəməri və «Transxəzər qaz» kəməri barədə sazişlər tarixi əhəmiyyət daşıyır.

Sözsüz ki, Dünya İqtisadi Forumu ilə Azərbaycan arasında əlaqələrin genişləndirilməsi ölkəmizin iqtisadi qüdrətinin artması üçün geniş imkanlar açılacağına kömək edəcəkdir. **[328]**

**DAVOS İQTİSADİ FORUMUNDA «QAFQAZIN
VƏ MƏRKƏZİ ASİYANIN PERSPEKTİVLƏRİ:
İPƏK YOLU VƏ YA BÖYÜK OYUN»
MÖVZUSUNDA KEÇİRİLMİŞ SESSİYADA*
ÇIXIŞ**

28 yanvar 2000-ci il

Hörmətli xanımlar və cənablar!

Böyük İpək yolunun bərpası barədə məsələ bu forumda müzakirə obyektinə çevrildiyinə görə mən Davos İqtisadi Forumunun təşkilatçılarna təşəkkür edirəm. Bu, müəyyən dərəcədə qanunauyğundur və bugünkü gerçəkliyi əks etdirir.

Böyük İpək yolu bəşəriyyətin tarixində, xüsusən Avrasiya kontinentinin tarixində dərin iz buraxıb və vaxtilə Avropa ilə Asiya arasında yüklərin daşınmasında çox böyük rol oynamışdır.

Ötən yüzillikdə, 80-ci illərdən etibarən bu problem aktual olmuşdur və çox diqqətəlayiq haldır ki, bir çox ölkələrdə dərhal təşəbbüs irəli sürülmüşdür. Ona görə də indi bir çox ölkələr Böyük İpək yolu diplomatiyasını öz təklifi hesab edirlər.

Ancaq eyni zamanda biz YUNESKO-nun bu barədə 1980-ci ildəki qərarını və bəzi sonrakı qərarları xatırlamalıyıq. Lakin Böyük İpək yolunun real surətdə bərpası Sovetlər İttifaqının süqutundan və Cənubi Qafqaz, Mərkəzi Asiya [329-330] ölkələri dövlət müstəqilliyi əldə etdikdən sonra mümkün olmuşdur. Bunsuz Böyük İpək yolunun bərpası qeyri-mümkün, qeyri-real idi.

Avropa Birliyi TRASEKA proqramını irəli sürməklə bunun əsasını qoymuşdur. Amma 1993-cü ildən başlayaraq bu iş çox ləng gedirdi. Xəzər dənizinin enerji ehtiyatlarından geniş istifadə üçün imkanlar açılması və nəinki Xəzəryanı ölkələrin, həm də bir çox Avropa ölkələrinin, Amerika Birləşmiş Ştatlarının, Yaponiyanın, digər dövlətlərin bu işə fəal cəlb olunması isə Transqafqaz magistralı yaradılmasını çox mümkün etmişdir.

Biz – Özbəkistan, Türkmənistan, Azərbaycan və Gürcüstan 1996-cı ildə Türkmənistanın Sərəxs şəhərində dördtərəfli saziş imzalayaraq, bu magistralı ilk dəfə açdıq. Həmin vaxtdan bəri Transqafqaz nəqliyyat magistralı ilə yüklər daha fəal surətdə daşınmağa başlanmışdır. Əgər 1996-cı ildə bu dəhlizlə 2 milyon ton yük nəql edilmişdisə, indi 5 milyon ton yük daşınır. Bu isə yalnız başlanğıcdır, böyük perspektiv var.

Bu baxımdan Böyük İpək yolunun bərpası və TRASEKA proqramının reallaşdırılması haqqında 1998-ci ilin sentyabrında Azərbaycanda, Bakıda Avropa komissiyası ilə birlikdə keçirilmiş beynəlxalq konfransın mühüm rolu olubdur. Bu konfransda 32 ölkənin və 13 beynəlxalq təşkilatın nümayəndələri iştirak edirdilər. Biz həmin məsələyə dair xüsusi saziş qəbul etdik, onu 12 ölkə imzaladı və indi o, həyata keçirilir. Bu proqramın reallaşdırılması üzrə daimi katiblik Azərbaycanda, Bakıda yerləşir.

---

* Sessiyanın işində Azərbaycan prezidenti Heydər Əliyev, Qırğızıstan prezidenti Əsgər Akayev, Ermənistan prezidenti Robert Koçaryan, Qazaxıstanın Baş naziri Qasımcomərd Tokayev, Türkiyənin xarici işlər naziri İsmayıl Cəm, İranın xarici işlər naziri Kamal Xərrazi, həmçinin 500-dən artıq görkəmli xadim, siyasətçi, biznesmen, diplomat və başqaları iştirak etmişlər.

Lakin, təkrar edirəm, Xəzər dənizinin enerji ehtiyatlarından fəal istifadə olunması bütün bunlara böyük təkan verdi. Avropa Birliyinin müxtəlif boru kəmərləri yaradılması proqramı – İNOQEYT proqramı da bununla əlaqədar meydana gəlmişdir. **[330-331]**

Artıq indi Xəzər dənizində – onun Azərbaycan sektorunda, Qazaxıstan və digər sektorlarında böyük neft və qaz yataqları real surətdə işlənir. Biz konkret praktiki nəticələr əldə etmişik.

Artıq Qara dənizə doğru Bakı-Novorossiysk və Bakı-Supsa neft kəmərləri çəkilmiş, uzunluğu 2 min kilometrdən çox olan Bakı-Tbilisi-Ceyhan neft kəmərinin inşası haqqında proqram qəbul olunmuşdur. Bütün bunlar – neft və qazın nəqli, Avrasiya qitəsi yüklərinin daşınması, əlbəttə, Böyük İpək yolunun bərpasını tamamilə reallaşdırır. Biz həmin prosesin başlanğıc mərhələsindəyik və hesab edirəm ki, bu, Avrasiya qitəsi və bütün dünya birliyi üçün ən aktual problemdir. Diqqətinizə görə sağ olun.

SESSIYA İŞTİRAKÇILARININ SUALLARINA

CAVAB

S u a l: Bilmək istərdim, Azərbaycandan və Ermənistandan keçməli olan sülh neft kəməri ideyası nə yerdə qaldı? Prezident Heydər Əliyev keçmişdə buna diqqət yetirirdi. Bu fikri yenidən dirçəltmək olarmı? Cənab prezidentlər, Sizə müraciət edirəm: Bu sülh neft kəməri İpək yolu proqramına daxildirmi?

H e y d ə r Ə l i y e v: İlk öncə ad barədə – «Sülh boru kəməri» - mən bunu birinci dəfə eşidirəm. Sovetlər İttifaqında «Dostluq» boru kəməri olmuşdur, «Sülh neft kəməri» isə sizin uydurmanızdır.

Azərbaycanda biz Xəzərdəki neft yataqlarının işlənilməsinə başlamışıq, orada çox böyük neft və qaz ehtiyatları var. Yeri gəlmişkən, indi bəziləri Qərbdə də, Şərqdə də, Rusiyada da, Avropada da yazırlar ki, Xəzər dənizindəki neft və qaz ehtiyatları şişirdilmişdir. Bu, tamamilə yalandır. Azərbaycan neftçiləri, geoloqları, alimləri Xəzər dənizində 50 ildən artıq **[331-332]**dir işləyirlər və biz real imkanları yetərinə öyrənmişik. Odur ki, biz bütün dünyaya nə təqdim etmişiksə, bunlar realdır. Bu, birincisi.

Biz «Əsrin müqaviləsi» adlanan və Azərbaycanın 1994-cü ilin sentyabrında Avropa və Birləşmiş Ştatlarının bir çox neft şirkətləri ilə imzaladığı birinci layihənin həyata keçirilməsinə başladığımızda, qarşıya neft kəməri məsələsi çıxdı. Biz bu neft kəmərinin Ermənistan, Türkiyə vasitəsilə Ceyhan limanına çəkilməsinin əleyhinə deyildik. Biz bu neft kəmərinin İran ərazisindən çəkilməsinin də əleyhinə deyildik. Lakin bu təkliflərimiz reallaşmadı. Əvvəla, ona görə ki, Ermənistan Azərbaycanla hərbi münaqişə vəziyyətindədir. Ermənistan silahlı qüvvələri Azərbaycan ərazisinin 20 faizini, bu neft kəmərinin keçməli olduğu ərazini işğal etmişlər və danışıqlarda erməni tərəfinə təkliflər vermişdik ki, münaqişəyə beynəlxalq hüquq əsasında son qoymaq və bu neft kəmərinə çəkmək yaxşı olardı. Lakin onların cavabı bu oldu ki, biz torpağı neft kəmərinə dəyişmirik, halbuki, məsələ belə qoyulmamışdı. «Sülh neft kəmərinin baş tutmaması» barədə sualınızla bağlı vəziyyət belədir.

Sonra apardığımız bütün iş nəticəsində Bakı – Tbilisi –Ceyhan layihəsi meydana gəldi. Biz noyabrda İstanbulda bu neft kəmərinin inşası haqqında saziş imzaladıq. İndi hazırlıq işi gedir və bu layihə həyata keçiriləcəkdir.

S u a l: Neftin boru kəmərləri ilə nəqli barədə sual vermək istərdim. Bu gün neftin qiyməti çox yüksəkdir, halbuki 12 ay bundan əvvəl onun qiyməti çox aşağı idi. Siz qiymətlər haqqında məsələni şərh etmək istərdinizmi? Bu, neftin qiymətinin nağd pula çevrilməsi və bu regionda istifadə edə biləcəyiniz ehtiyatlar baxımından Sizə nə kimi üstünlük verir?

Heydər Əliyev: Neftin qiymətini biz tənzimləmirik. Biz sadəcə olaraq, qiymət konyunkturasına tabeyik. Bəli, bir müddət əvvəl neftin qiyməti aşağı düşmüşdü, indi isə qalxıb [332-333]dir. Bizim məlumatımıza görə, bu meyl qalacaqdır. Ancaq bu, neft aləmində təzə məsələ deyildir. Əgər tarixə, məsələn, son 30 ilə nəzər salsaq, görürük ki, neftin qiymətinin aşağı düşdüyü dövrlər də, qalxdığı dövrlər də olmuşdur. Ona görə də neft kəməri tam rentabelliyyə malikdir.

S u a l: *Bu o deməkdir ki, neftin qiyməti qalxarsa, onda Siz infrastruktur layihələrinizdən bəzilərini həyata keçirə biləcəksiniz?*

H e y d ə r Ə l i y e v: Neftin qiyməti hətta bugünkü qiymətlərdən yuxarı qalxmasa da, neft layihələrimiz həyata keçiriləcəkdir. Qiymətlər hətta aşağı düşsə də, onlar yenə də həyata keçiriləcəkdir, çünki bilirik ki, qiymətlər sonra yenidən qalxacaqdır.

S u a l: *Sual Azərbaycan və Ermənistan prezidentlərinədir. Siz iki ölkə arasında münaqişənin dincliklə nizama salınmasının perspektivlərini necə təsəvvür edirsiniz? Nəticə etibarilə Dağlıq Qarabağ barəsində saziş bağlanmasına imkan varmı? Daha bir sual, Ermənistan bu münaqişə nizama salındıqdan sonra Azərbaycan ərazisindən çıxmaq barədə düşünə bilərmə?*

H e y d ə r Ə l i y e v: Dağlıq Qarabağ, Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsinin nizama salınması məsələsi Azərbaycan üçün və zənnimcə, eyni dərəcədə Ermənistan üçün həyati əhəmiyyətə malikdir. 1991-ci ildə Azərbaycan dövlət müstəqilliyi əldə etdikdə o, artıq münaqişə vəziyyətində idi. Sonralar genişlənərək müharibəyə çevrilən bu münaqişə nəticəsində Azərbaycanın Dağlıq Qarabağ vilayətinin ərazisi və Dağlıq Qarabağın hüduqlarından kənardakı böyük bir ərazisi işğal olunmuşdur ki, bu da üst-üstə Azərbaycan ərazisinin 20 faizini təşkil edir. Bir milyon azərbaycanlı oradan, öz yerlərindən zorla çıxarılmışdır və azərbaycanlıların yaşadıkları işğal olunmuş rayonlar dağıdılmış və qarət edilmişdir.

Belə bir şəraitdə biz məsələnin dincliklə nizama salınmasına tərəfdarıq və 1994-cü ilin mayında Ermənistanla atəşkəs [333-334] haqqında saziş bağlamışıq. Bu sazişə indiyədək həm Ermənistan tərəfindən, həm də Azərbaycan tərəfindən əməl edilir. Son vaxtlar, ötən il ərzində Ermənistan prezidenti ilə Azərbaycan prezidenti arasında birbaşa danışıqlar, görüşlər, dialoq keçirilir. Ümidvaram ki, bu, münaqişənin dincliklə nizama salınması istiqamətində məsələni müəyyən dərəcədə irəlilədir. Biz münaqişənin dincliklə həllini istəyirik. Biz Ermənistan silahlı birləşmələri tərəfindən işğal olunmuş ərazilərimizin azad edilməsini istəyirik. Biz sakinlərimizin öz yerlərinə qayıtmasını istəyirik – indi onlar çadırlarda yaşayırlar. Biz Ermənistanla həmişəlik tam sülh olmasını istəyirik.

S u a l: *Demək istərdim ki, nəinki prezident Şevardnadze, cənab Putin də burada deyildir. Cənab Putin Davosa gəlməkdən imtina edib, halbuki onun bu forumda iştirakı çox yerinə düşərdi. Ona görə də sualum əvvəl Heydər Əliyevə və Türkiyənin xarici işlər nazirindədir: Sizin ölkələrinizi çəçen separatçılarını dəstəkləməkdə günahlandırır. Sizcə, Çeçenistandakı münaqişə nə qədər tezliklə nizama salına bilər? Yaxın vaxtlarda bu münaqişədən çıxış yolu necə ola bilər? Əgər cənab prezidentlərdən və baş nazirlərdən kimsə cavab vermək istəsə, mən bu cavabı eşitməyimə şad olardım.*

H e y d ə r Ə l i y e v: Azərbaycanın guya Çeçenistana müxtəlif yardımlar göstərdiyi barədə son aylar kütləvi informasiya vasitələrində Azərbaycana qarşı müntəzəm olaraq irəli sürülən ittihamların heç bir əsası yoxdur, onlar yalan və böhtandır. Mən axırıncı dəfə Moskvada olarkən və Rusiya prezidentinin səlahiyyətlərini icra edən cənab Putinlə danışarkən bu mövzuda çox açıq söhbətimiz oldu. Cənab Putin etiraf etdi ki, bu, Rusiya dövlətinin mövqeyi deyildir, informasiya vasitələri isə azaddır və buna görə də

---

istədiklərini yazırlar. Bununla yanaşı, o, mənə dedi ki, onlar Çeçenistan problemini tezliklə qurtaracaqlar.

Sizin sualınızın cavabı belədir. **[334-335]**

S u a l: Azərbaycan və Ermənistan burada, Davosda hər hansı ikitərəfli danışıqlar aparacaqlarmı?

H e y d ə r Ə l i y e v: Bəli, biz burada ikitərəfli danışıqlar aparmağı nəzərdə tuturuq, Ermənistan prezidentinin və Azərbaycan prezidentinin görüş vaxtı artıq müəyyən edilmişdir. **[335]**

**İSVEÇRƏ KONFEDERASIYASININ
PREZİDENTİ ADOLF OQİ İLƏ
GÖRÜŞDƏKİ SÖHBƏTDƏN**

Davos

28 yanvar 2000-ci il

A d o l f O q i: Cənab prezident, xoş gəlmisiniz. Sizinlə görüşdən çox məmnunam. Dünya İqtisadi Forumunda iştirak etmək üçün İsveçrəyə gəldiyinizə görə Sizə minnətdarlıq edirəm.

H e y d ə r Ə l i y e v: Qonaqpərvərliyə görə, cənab Oqi, Sizə təşəkkür edirəm. Əmin olduğumu bildirirəm ki, Davos İqtisadi Forumu iştirakçı ölkələr, o cümlədən Azərbaycan ilə İsveçrə arasında əməkdaşlığın daha da möhkəmlənməsinə kömək göstərəcəkdir.

A d o l f O q i: Müstəqil Azərbaycan Respublikasında, cənab prezident, Sizin rəhbərliyiniz ilə həyata keçirilən siyasi və iqtisadi islahatları yüksək dəyərləndirirəm. Mən ölkənizdə gedən prosesləri maraqla izləyirəm.

H e y d ə r Ə l i y e v: Hüquqi, demokratik, dünyəvi dövlət quran müstəqil Azərbaycan Respublikasının çətinlikləri çoxdur. Ölkəmiz üçün ən ağırlı problem Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsidir. 12 ildən bəri davam edən bu münaqişə nəticəsində Azərbaycan torpaqlarının 20 faizi, o cümlədən Dağlıq Qarabağ və onun ətrafında olan rayonlar Ermənistan hərbi hissələri tərəfindən işğal edilmişdir. Bu münaqişə zamanı bir milyondan çox vətəndaşımız yerindən-yurdundan zorla qovulmuş, 7 ildən bəri çadırlarda ağır şəraitdə yaşayırlar. **[336-337]**

Ermənistan-Azərbaycan müharibəsində 1994-cü ildən atəşkəs rejimi davam edir. Bu münaqişənin sülh yolu ilə həlli üçün yaradılmış ATƏT-in Minsk qrupu fəaliyyət göstərir.

ATƏT-in üzvü olan ölkələrin dövlət və hökumət başçıları İsveçrənin sədrliyi ilə 1996-cı ildə Lissabonda zirvə görüşü keçirdi. Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsinin sülh yolu ilə aradan qaldırılması üçün orada prinsiplər qəbul olundu. ATƏT-in o vaxtkı icraçı sədri, İsveçrə nümayəndəsi Flavya Kottinin verdiyi bəyanat çox mühümdür. Həmin bəyanat Lissabon sammitində iştirak edən 53 ölkənin dövlət və hökumət başçıları tərəfindən qəbul olundu, təkcə Ermənistan bu sənədi imzalamadı.

ATƏT-in Lissabon zirvə görüşündə bu tarixi əhəmiyyətli sənədin qəbul olunmasına görə İsveçrə hökumətinə və xalqına öz dərin minnətdarlığımı bildirirəm.

Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsinin sülh yolu ilə həll olunması üçün Minsk qrupu çərçivəsində və birbaşa danışıqlar aparılır, ATƏT-in İstanbul sammitində də bu barədə müəyyən müzakirələr gedir. Ölkəmiz bu təcavüz nəticəsində çox ağır problemlərlə üzləşsə də biz münaqişənin tezliklə sülh yolu ilə aradan qaldırılmasını istəyirik.

Biz ölkələrimiz arasında bir çox sahələrdə əlaqələri genişləndiririk. İsveçrənin Ey-Bi-Bi şirkətinin respublikamızda gördüyü işlərdən çox razıyam.

Onu da deyim ki, İsveçrə şirkətlərinin Dağlıq Qarabağda saat istehsal etmək, zərgərlik işləri görmək, bank təsis etmək cəhdləri yolverilməzdir. Azərbaycan Xarici İşlər Nazirliyi bu barədə İsveçrə XİN-ə nota göndərmişdir.

A d o l f O q i: Mən bizim ölkəmizin şirkətlərinin bu hərəkətindən çox təəssüflənirəm. İsveçrə dövləti bu barədə lazımi tədbirlər görəcəkdir. [337]

**ATƏT-in MİNSK QRUPUNUN ABŞ-dan OLAN
HƏMSƏDRİ GERRİ KAVANO İLƏ
GÖRÜŞDƏKİ SÖHBƏTDƏN**

Davos

28 yanvar 2000-ci il

G e r r i K a v a n o: Hörmətli cənab prezident! Xoş gördük. Sizinlə görüşümdən məmnunam. Əmin olduğumu bildirirəm ki, Sizin Davosda keçirdiyiniz görüşlər, apardığınız danışıqlar Azərbaycanın qarşılaşdığı problemlərin aradan qaldırılmasında mühüm rol oynayacaqdır.

Mən Dünya İqtisadi Forumunda «Qafqazın və Mərkəzi Asiyanın perspektivləri: İpək yolu və ya böyük oyun» mövzusunda keçirilən sessiyanın işini diqqətlə izləyirəm. Sizin çıxışınızı və suallara verdiyiniz cavabları yüksək qiymətləndirirəm.

H e y d ə r Ə l i y e v: Təşəkkür edirəm, cənab Kavano. Mən burada Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsinin sülh yolu ilə həll edilməsi üçün birbaşa danışıqlar apardım. Bu münaqişənin tezliklə aradan qaldırılması üçün ATƏT-in Minsk qrupunun və həmsədrlərdən biri olan Amerika Birləşmiş Ştatlarının bu sahədə səylərini artırmalarına ehtiyac duyulur.

G e r r i K a v a n o: Cənab prezident. Sizi əmin edirəm ki, prezident Robert Koçaryanla apardığınız danışıqlar Amerika Birləşmiş Ştatları tərəfindən dəstəklənir. Sizin dediyiniz kimi, Minsk qrupunda Amerika öz fəaliyyətini gücləndirməyə hazırdır. [338]

İSVEÇRƏ KONFEDERASIYASININ
FEDERAL MALİYYƏ NAZİRİ
KASPER VİLLİNGER İLƏ GÖRÜŞDƏ
SÖHBƏT

Davos

28 yanvar 2000-ci il

Heydər Əliyev: Hörmətli cənab Villinger!

Mən İsveçrəyə işgüzar səfərə gəlməyimdən çox məmnunam. Bura çox gözəl yerdir. Mən sizin ölkənin prezidenti ilə də görüşmüşəm. Mən beş il bundan əvvəl buraya gəlmişdim. Bir daha deməliyəm ki, sizin ölkəniz doğrudan da gözəldir və burada çox işlər görülüb. Mən burada çoxlu görüşlər keçirirəm. Danışıqlar aparıram.

Kasper Villinger: Cənab prezident, bir daha bildirirəm ki, Sizi burada görməyimdən çox məmnunam. Xatırlayıram ki, Azərbaycana səfərim zamanı da Sizinlə görüşmək şərəfi mənə nəşib olmuşdu. Mən o vaxt Sizinlə keçirdiyim çox maraqlı müzakirələri heç vaxt unutmuram. Siz 1995-ci ildə Davosda olarkən təəssüf ki, Sizinlə görüşə bilməmişdim. O vaxt mən İsveçrə Konfederasiyasının prezidenti idim. Ölkəmizdə bu vəzifədə olan adam hər il dəyişir.

Heydər Əliyev: İsveçrə Konfederasiyasında belə bir sistemin mövcudluğundan məlumatım var. Təəssüf ki, siz prezident olanda sizinlə görüşməmişəm. Amma indi maliyyə naziri ilə də görüşmək mənim üçün xoşdur.

Kasper Villinger: Səmimi sözlərinizə görə minnətdarlığımı bildirirəm. Yəqin ki, mən iki ildən sonra yenidən [339-340] İsveçrə Konfederasiyasının prezidenti olacağam. O vaxt Sizinlə yenidən görüşərik. Əgər o zaman İsveçrəyə səfərə gəlsəniz, bizə daha böyük şərəf vermiş olarsınız.

Heydər Əliyev: Mən əminəm ki, Davos İqtisadi Forumu iştirakçı ölkələrin bütün sahələrdə əlaqələrinin sıxlaşdırılmasında mühüm rol oynayacaqdır. Azərbaycanın enerji ehtiyatlarının işlənilməsində respublikamız xarici dövlətlərlə geniş əməkdaşlıq edir. Bakı-Ceyhan əsas ixrac boru kəməri və Transxəzər qaz kəməri barədə ötən ilin noyabrında İstanbulda ABŞ prezidenti Bill Klintonun iştirakı ilə sazişlər imzalandı. Azərbaycan bütün ölkələrlə qarşılıqlı surətdə faydalı əlaqələri möhkəmləndirməyə hazırdır.

Azərbaycanda hüquqi, demokratik, dünyəvi dövlət quruculuğu, islahatların həyata keçirilməsi sahəsində uğurlar qazanılmışdır. Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsi ölkəmiz üçün ən ağırlı problemdir. ATƏT-in üzvü olan ölkələrin dövlət və hökumət başçılarının 1996-cı ildə Lissabonda keçirilmiş zirvə görüşündə bu münaqişənin sülh yolu ilə aradan qaldırılması üçün əsas prinsiplər qəbul olunmuşdur. ATƏT-in o vaxtkı icraçı sədri, İsveçrə nümayəndəsi Flavio Kottinin o zaman verdiyi bəyanatı bir daha yüksək dəyərləndirirəm.

Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsinin sülh yolu ilə həll olunması üçün Minsk qrupu çərçivəsində və birbaşa danışıqlar aparılır. ATƏT-in İstanbul sammitində də bu barədə müzakirələr gedir.

Sözsüz ki, bu gün Azərbaycan-İsveçrə əlaqələrinin daha da genişləndirilməsinə ehtiyac duyulur. Ey-Bi-Bi şirkəti respublikamızda fəaliyyət göstərir.

Kasper Villinger: Ümidvar olduğumu bildirirəm ki, Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsi Sizin uzaqgörən siyasətiniz və müdrik rəhbərliyiniz ilə tezliklə öz həllini tapacaq, müstəqil Azərbaycan Respublikası dünyanın ən qabaqcıl, inkişaf etmiş ölkələrindən birinə çevriləcəkdir. [340-341]

Heydər Əliyev: Mən təəssüf edirəm ki, İsveçrə şirkətləri Dağlıq Qarabağda saat istehsal etmək, zərgərlik işləri görmək, bank təsis etmək cəhdlərindədir. Belə hallar yolverilməzdir.

Kasper Villinger: Mən həmin şirkətlərin bu hərəkətindən çox təəssüflənirəm. Bu barədə lazımi tədbirlər görəcəyik. [341]

**AMERİKA BİRLƏŞMİŞ ŞTATLARININ
PREZİDENTİ BİLL KLİNTON İLƏ
GÖRÜŞDƏKİ SÖHBƏTDƏN**

Davos

29 yanvar 2000-ci il

Bill Klinton: Hörmətli cənab prezident!

Sizinlə yenidən görüşməyimdən çox məmnunam. Keçən ilin noyabr ayında İstanbulda Bakı-Ceyhan əsas ixrac boru kəməri barədə tarixi sazişin imzalanması mərasimində iştirakımı məmnuniyyətlə xatırlayıram. Mən əminəm ki, Xəzər hövzəsi ölkələrinin zəngin enerji ehtiyatlarının dünyanın aparıcı neft şirkətləri ilə birgə işlənməsi regionun bütün dövlətlərinin inkişafına xidmət edəcək, Cənubi Qafqaz və Mərkəzi Asiya dövlətlərinin suverenliyi və müstəqilliyinin daha da möhkəmləndirilməsinə töhfə verəcəkdir. Onu da deməliyəm ki, Bakı-Ceyhan və Transxəzər boru kəmərləri kimi nəhəng layihələrin həyata keçirilməsində Azərbaycan aparıcı rol oynayır. Mən məmnunam ki, ötən illər ərzində prezident Əliyev ilə aramızda olan sıx əməkdaşlıq yaxın dostluğa çevrilmişdir.

Ümidvaram ki, ölkələrimiz arasında enerji sektorunda memarı olduğunuz «Əsrin müqaviləsi»ndən başlanan çox uğurlu əməkdaşlıq bundan sonra da davam etdiriləcəkdir.

Mən Azərbaycan ilə Amerika Birləşmiş Ştatları arasında yaranmış strateji əməkdaşlığı yüksək qiymətləndirirəm. Əminəm ki, ölkələrimizin bütün sahələrdəki qarşılıqlı surətdə faydalı əlaqələri bundan sonra daha da genişlənəcəkdir. [342-343]

Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin sülh yolu ilə həll olunması üçün Sizinlə prezident Robert Koçaryan arasında aparılan birbaşa danışıqlar Amerika Birləşmiş Ştatları tərəfindən dəstəklənir. Bu münaqişənin tezliklə aradan qaldırılması üçün şəxsi səylərimi artırmağa və Minsk qrupunda Amerika Birləşmiş Ştatlarının fəaliyyətini gücləndirməyə hazırım.

Əminəm ki, Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsinin sülh yolu ilə aradan qaldırılması Cənubi Qafqazda sülhün, sabitliyin və təhlükəsizliyin bərqərar olmasına, region dövlətlərində demokratiyanın inkişaf etməsinə və onların arasında iqtisadi əməkdaşlığın genişlənməsinə kömək edəcək və bu regionda yaşayan xalqların maddi rifah halının yüksəlməsinə öz töhfəsini verəcəkdir.

Heydər Əliyev: Hörmətli cənab Bill Klinton! Sizinlə növbəti dəfə görüşməyimdən məmnunam. Mən Sizinlə olan şəxsi dostluq münasibətlərimi də yüksək qiymətləndirirəm.

Ötən ilin noyabr ayında ATƏT-in İstanbul zirvə görüşü çərçivəsində məşhur «Çırağan» sarayında Bakı-Ceyhan əsas ixrac neft boru kəmərinin çəkilməsi barədə sazişin imzalanmasını tarixi hadisə kimi dəyərləndirirəm. Bu mərasimdə Amerika Birləşmiş Ştatları prezidentinin iştirak etməsi, sazişə imza atması həmin sənədin həyata keçirilməsi üçün əhəmiyyətlidir.

Azərbaycanın və bütün regionun inkişafına təkən verən bu nəhəng layihələrin həyata keçirilməsinə verdiyiniz dəstəyə görə Sizə, cənab Klintonu minnətdarlığımı bildirirəm. Mən əminəm ki, Azərbaycanın zəngin enerji ehtiyatlarının Amerika Birləşmiş Ştatlarının və Qərbin aparıcı neft şirkətləri ilə birgə işlənməsi sahəsində ölkəmizin əməkdaşlığı bundan sonra da davam edəcəkdir.

Onu da deməliyəm ki, Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsinin sülh yolu ilə aradan qaldırılması üçün prezident Koçar[343-344]yanla apardığım danışıqlar barədə Amerika Birləşmiş Ştatlarının dövlət katibi xanım Olbrayt ilə görüşümdə ətraflı müzakirələr keçirmişik.

Bu Sülh prosesinin davam etməsini daim diqqətinizdə saxladığınıza və danışıqların uğurla başa çatması üçün göstərdiyiniz şəxsi səylərə və dəstəyə görə Sizə dərin təşəkkürümü bildirirəm.

Əminəm ki, Azərbaycan ilə Amerika arasındakı strateji tərəfdaşlıq münasibətləri bundan sonra daha da güclənəcəkdir. Ölkələrimiz arasında çoxtərəfli iqtisadi əlaqələrin bütün sahələrdə genişlənməsi üçün bu yaxınlarda Amerika Birləşmiş Ştatları və Azərbaycan hökumətləri arasında birgə işçi qrupunun yaradılması barədə əməkdaşlıq memorandumunun imzalanması mühüm əhəmiyyət daşıyır. ABŞ-ın işgüzar dairələrinin Azərbaycanda qarşılıqlı surətdə faydalı iş görməsi və sərmayə qoyması üçün bundan sonra da hər cür şərait yaradılacaqdır. [344]

İRAN İSLAM RESPUBLİKASININ
XARİCİ İŞLƏR NAZİRİ KAMAL XƏRRAZİ İLƏ
GÖRÜŞDƏKİ SÖHBƏTDƏN

Davos

29 yanvar 2000-ci il

Kamal Xərrazi: Hörmətli cənab prezident! Xoş gördük. Mən Sizinlə hər bir görüşümdən fərəh duyuram. İcazə verin İran prezidenti cənab Xatəminin xoş arzularını, hörmət və ehtiramını Sizə çatdırım.

Sizin Davos Dünya İqtisadi Forumunda «Qafqazın və Mərkəzi Asiyanın perspektivləri, İpək yolu və ya böyük oyun» mövzusunda keçirilən sessiyada dərin məzmunlu çıxışınızı və suallara ətraflı cavablarınızı yüksək qiymətləndirirəm. Mənim fikrimcə, bu sessiya region ölkələrinin qarşılaşdığı problemlərin həlli istiqamətində böyük əhəmiyyətə malikdir.

Hörmətli cənab prezident, Sizin qarşıdakı rəsmi səfərinizi İranda çox səbirsizliklə gözləyirlər.

İcazə versəydiniz, prezident Xatəminin dəvətini Sizə bir daha çatdırım. Əmin olduğumu bildirirəm ki, Sizin bu rəsmi səfəriniz ölkələrimizin bütün sahələrdə əlaqələrinin daha da möhkəmləndirilməsində mühüm rol oynayacaqdır.

Heydər Əliyev: Hörmətli cənab Xərrazi! Xoş sözlərinizə görə təşəkkür edirəm. İran İslam Respublikası ilə əməkdaşlığın inkişaf etdirilməsinə Azərbaycan Respublikası xüsusi əhəmiyyət verir. Xahiş edərdim ki, mənim salamlarımı, xoş arzularımı cənab Xatəmiyə və dost ölkənin digər rəhbərlərinə çatdırasınız. [345-346]

Dəvətinizi məmnuniyyətlə qəbul edərək İrana rəsmi səfərə gələcəyəm. Əmin olduğumu bildirirəm ki, bu ziyarət qonşu ölkələrimizin qarşılıqlı surətdə faydalı əməkdaşlığının daha da sürətlənməsinə yeni güclü təkan verəcəkdir.

Mən ümidvaram ki, ölkələrimiz Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsinin sülh yolu ilə həll olunması, regionda vəziyyət, ikitərəfli münasibətlərin daha da canlandırılması məsələləri barədə fikir mübadiləsi zamanı hər iki tərəfi qane edən ümumi rəyə gələcəkdir. [346]

TÜRKİYƏNİN BAŞ NAZİRİ
BÜLƏND ECEVİT İLƏ GÖRÜŞDƏKİ
SÖHBƏTDƏN

Davos

29 yanvar 2000-ci il

Bülənd Ecevit: Hörmətli cənab prezident!

Xoş gördük Sizi. Dost və qardaş ölkənin prezidenti olan Sizinlə görüşdən son dərəcə məmnunam.

Heydər Əliyev: Təşəkkür edirəm. Mən də Sizi səmimi-qəlbdən salamlayıram. Mən Azərbaycan ilə Türkiyə arasında dostluq və əməkdaşlıq münasibətlərinin gündən-günə genişlənməsindən, inkişaf etməsindən böyük məmnunluq duyuram. Əminəm ki, Davos Dünya İqtisadi Forumu iştirakçı ölkələrin qarşılıqlı surətdə faydalı əlaqələrinin möhkəmləndirilməsində mühüm rol oynayacaqdır.

Ermənistan–Azərbaycan münaqişəsinin sülh yolu ilə aradan qaldırılması üçün ATƏT-in Minsk qrupu çərçivəsində və birbaşa danışıqlar aparılır.

Bülənd Ecevit: Bu münaqişənin aradan qaldırılması üçün Azərbaycanın haqq işini Türkiyə həmişə müdafiə edir və edəcəkdir.

Heydər Əliyev: Təşəkkür edirəm, cənab Baş nazir. Bizim ölkəmiz Ermənistanla olan münaqişənin törətdiyi çətinliklərə baxmayaraq qardaş Türkiyə ilə işbirliyinə böyük əhəmiyyət verir.

Xəzərin enerji ehtiyatlarının dünya bazarlarına çıxarılması üçün nəzərdə tutulan Bakı–Ceyhan əsas ixrac boru kəmərinin [347-348] və Transxəzər qaz kəmərinin inşasına dair ötən ilin noyabrında İstanbulda imzalanmış sənədlər olduqca mühüm layihələrdir. Onların həyata keçirilməsi nəinki region dövlətlərinin, həm də Avropa və dünya ölkələrinin iqtisadi inkişafında mühüm rol oynayacaqdır. Biz bu layihələrin gerçəkləşdirilməsi üçün əlimizdən gələni edəcəyik. [348]

UKRAYNA PREZİDENTİ
LEONİD KUÇMA İLƏ GÖRÜŞDƏKİ
SÖHBƏTDƏN

Davos

29 yanvar 2000-ci il

L e o n i d K u ç m a: Əziz Heydər Əliyeviç! Xoş gördük. Sizinlə hər bir görüş məndə çox böyük məmnunluq hissi yaradır. Ukrayna Azərbaycanla bütün sahələrdə əməkdaşlığın genişləndirilməsinə xüsusi maraq göstərir.

H e y d ə r Ə l i y e v: Səmimi sözlərə görə təşəkkürümü bildirirəm. Ölkələrimiz arasında getdikcə möhkəmlənən iqtisadi əməkdaşlığa və strateji tərəfdaşlığa Azərbaycan böyük əhəmiyyət verir.

L e o n i d K u ç m a: Sizin müdrik və uzaqgörən siyasətiniz, ardıcıl və məqsədyönlü fəaliyyətiniz sayəsində ötən ilin noyabrında İstanbulda ATƏT-in zirvə görüşü zamanı imzalanmış tarixi sənədləri – Bakı–Tbilisi–Ceyhan əsas ixrac boru kəməri və Transxəzər qaz kəməri ilə bağlı sazişləri bir daha yüksək dəyərləndirirəm. Xəzərin zəngin enerji ehtiyatlarının nəqli və emalı sahəsində Azərbaycan–Ukrayna əməkdaşlığının daha da möhkəmləndirilməsi olduqca zəruridir.

H e y d ə r Ə l i y e v: Cənab prezident. Sizin söylədiyiniz fikirlərdən məmnunam. Deməliyəm ki, region dövlətlərinin müstəqilliyi və suverenliyinin möhkəmləndirilməsində, iqtisadi tərəqqisində bu layihələrin həyata keçirilməsi böyük rol oynayacaqdır. [349-350]

Biz dövlətlərimiz arasında ikitərəfli əlaqələrin daha da sıxlaşdırılması, regionda vəziyyətin sabitləşməsi üçün çalışmalıyıq.

L e o n i d K u ç m a: Əminəm ki, Azərbaycanla Ukrayna arasında olan ənənəvi dostluq və səmimilik həmişə davam edəcəkdir. [350]

**AMERİKA BİRLƏŞMİŞ ŞTATLARININ
DÖVLƏT KATİBİ MADLEN OLBRAYT İLƏ
GÖRÜŞDƏKİ SÖHBƏTDƏN**

Davos

29 yanvar 2000-ci il

Madlen Olbrayt: Xoş gördük, cənab prezident! Sizinlə yenidən görüşməkdən və Sizi çox gümrah görməkdən məmnunam.

Heydər Əliyev: Xoş gördük, xanım Olbrayt! Səmimi sözlərə görə Sizə təşəkkür edirəm. Klivlenddə müalicə zamanı mənə göstərilmiş diqqət və qayğıya görə Sizə və prezident Bill Klintonu bir daha minnətdarlığımı bildirirəm.

Madlen Olbrayt: Mən 1999-cu ilin noyabrında ATƏT-in İstanbul sammitində Sizinlə görüşümü, apardığımız danışıqları məmnunluqla xatırlayıram. Həmin günlərdə prezident Bill Klintonun iştirakı ilə Bakı-Ceyhan əsas ixrac boru kəməri və Transxəzər boru kəməri barədə sənədlərin imzalanmasını tarixi hadisə kimi dəyərləndirirəm.

Ölkələrimizin bütün sahələrdə qarşılıqlı surətdə faydalı əlaqələri günü-gündən möhkəmləndirilir. Azərbaycan ilə Amerika Birləşmiş Ştatları arasında yaranmış strateji əməkdaşlıq möhkəm əsaslar üzərində qurulur və bu işdə prezident Heydər Əliyevin liderliyi mühüm rol oynayır.

Heydər Əliyev: Xoş sözlərə görə minnətdarlığımı bildirirəm. Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin sülh yolu ilə həll olunması üçün ATƏT-in Minsk qrupu çərçivəsində birbaşa danışıqlar aparılır. Minsk qrupu [351-352]nin həmsədrlərindən biri olan Amerikanın bu münaqişənin tezliklə aradan qaldırılması üçün söylərini daha da artırmasına ehtiyac duyulur.

Xanım Olbrayt: Bu münaqişənin aradan qaldırılması üçün Sizinlə prezident Robert Koçaryan arasında aparılan birbaşa danışıqlar Amerika Birləşmiş Ştatları tərəfindən dəstəklənir və Minsk qrupunda fəaliyyətini gücləndirməyə Amerika hazırdır. Mənim fikrimcə bu münaqişənin həlli Cənubi Qafqazda sülhün, sabitliyin və təhlükəsizliyin bərqərar olmasına, region ölkələrində demokratiyanın inkişaf etməsinə, bu dövlətlər arasında əməkdaşlığın genişlənməsinə əsaslı kömək göstərəcəkdir.

Heydər Əliyev: Ötən ilin noyabrında ATƏT-in İstanbul sammitinin keçirildiyi günlərdə məşhur «Çırağan» sarayında Bakı–Ceyhan əsas ixrac boru kəməri və Transxəzər qaz kəməri barədə sazişlərin imzalanması mərasimində Amerika Birləşmiş Ştatlarının prezidenti Bill Klintonun iştirak etməsi, həmin sənədlərə imza atmasını doğrudan da tarixi hadisə kimi dəyərləndirirəm. Bu nəhəng layihələrin həyata keçirilməsinə Amerika hökumətinin verdiyi dəstəyi yüksək qiymətləndirirəm.

Mən bir daha xatırlatmaq istərdim ki, vaxtilə ABŞ Konqresi tərəfindən qəbul edilmiş 907-ci düzəlişin hələ də qüvvədə qalması Azərbaycan ilə Amerika arasındakı əlaqələrin daha da inkişaf etdirilməsinə müəyyən əngəllər yaradır. Bu ədalətsiz düzəlişin aradan qaldırılması üçün söylərin artırılması vacibdir. [352]

**MOZAMBİK RESPUBLİKASININ
PREZİDENTİ JOAKİM ÇİSSANO İLƏ
GÖRÜŞDƏKİ SÖHBƏTDƏN**

Davos

29 yanvar 2000-ci il

Ç i s s a n o: Xoş gördük Sizi, cənab prezident. Sizinlə yenidən görüşməyimdən şad olduğumu bildirirəm. Mən Sizin Sov.İKP MK Siyasi Bürosunun üzvü, SSRİ Nazirlər Sovetinin birinci müavini vəzifəsində çalışarkən Sovet İttifaqının ali nümayəndə heyətinin başçısı kimi Mozambikə səfərinizi çox gözəl xatırlayıram.

Mozambik xalqının çətin günlərində Sizin bu xalqa göstərdiyiniz köməyi heç vaxt unutmayacaq və bunu həmişə minnətdarlıq hissi ilə xatırlayacağam. Azərbaycanla bütün sahələrdə əlaqələrin genişləndirilməsinə Mozambik böyük əhəmiyyət verir.

H e y d ə r Ə l i y e v: Cənab prezident, Sovet İttifaqı nümayəndə heyətinin başçısı kimi, Mozambikə səfərim və o vaxt xarici işlər naziri olan Sizinlə görüşlərimi məmnuniyyətlə xatırlayıram. Azərbaycan ilə Mozambik arasında əməkdaşlığın daha da möhkəmləndirilməsi olduqca vacibdir. Mən bilirəm ki, Mozambikdəki ictimai-siyasi vəziyyət artıq sabitləşmişdir. O vaxtlar ölkədə siyasi proseslər çox mürəkkəb idi.

Ç i s s a n o: Sizin gözəl yaddaşıınız var, cənab prezident. Mozambikin siyasətçiləri, ölkənin həyatında baş vermiş siyasi proseslər barədə belə dərin biliyə maliksiniz. Uzun müddət davam etmiş vətəndaş müharibəsindən sonra bizim ölkəmizdə [353-354] böyük nailiyyətlər əldə olunmuşdur. Mən Sizi Mozambikdə görmək arzusundayam.

H e y d ə r Ə l i y e v: Mən Sizə beynəlxalq təşkilatlarda Azərbaycanın haqq işinə verdiyiniz dəstəyə görə minnətdarlığımı bildirirəm. Sizi Azərbaycana rəsmi səfərə dəvət edirəm.

Ç i s s a n o: Dəvətinizi məmnuniyyətlə qəbul edirəm, cənab prezident. [354]

**GÖRKƏMLİ İCTİMAİ XADİM,
MƏŞHUR MALİYYƏÇİ VƏ XEYRİYYƏÇİ
CORC SOROS İLƏ GÖRÜŞDƏKİ
SÖHBƏTDƏN**

Davos

29 yanvar 2000-ci il

H e y d ə r Ə l i y e v: Cənab Soros, xoş gördük Sizi. Sizinlə görüşməyimdən şad olduğumu bildirirəm.

C o r c S o r o s: Sizinlə, cənab prezident, şəxsi tanışlığımдан məmnunluq duyuram. Mən Soros fondunun Azərbaycandakı fəaliyyətindən razı olsam da, bu fəaliyyətin daha da intensivləşməsinə çalışacağam.

H e y d ə r Ə l i y e v: Mən fondun ölkəmizdə gördüyü işləri yüksək dəyərləndirirəm. Bununla belə, Azərbaycan ilə Soros fondu arasında əməkdaşlığın daha da genişlənməsinə ehtiyac hiss edilir.

Mən Sizi, cənab Sorosu Azərbaycana dəvət edirəm.

C o r c S o r o s: Təşəkkür edirəm, cənab prezident. Dəvətinizi məmnuniyyətlə qəbul edirəm. Vaxt tapıb bu dəvətdən mütləq istifadə edəcəyəm. **[355]**

NORVEÇİN BAŞ NAZİRİ
KİYEL MAQNE BONDEVİK İLƏ
GÖRÜŞDƏKİ SÖHBƏTDƏN

Davos

29 yanvar 2000-ci il

B o n d e v i k: Cənab prezident, Sizinlə yenidən görüşməyimdən şərəf duyduğumu bildirirəm. Bakıya səfərim zamanı Sizinlə apardığım danışıqları həmişə məmnunluqla xatırlayıram.

Mən ötən ilin noyabrında İstanbulun məşhur «Çırağan» sarayında Bakı–Ceyhan əsas ixrac boru kəməri barədə sazişin imzalanması mərasimində iştirak etdim və bu sənədə imza atdım. Bu tarixi əhəmiyyətli hadisə Norveçdə də böyük rəğbət doğurdu.

«Statoyl» şirkəti Bakı–Ceyhan əsas ixrac boru kəməri üzrə yaradılmış konsorsiumun ən fəal üzvlərindən biridir. Bakıda çoxdan fəaliyyət göstərən bu şirkətə diqqət və qayğıya görə Sizə bir daha minnətdarlığımı bildirirəm.

Ölkələrimiz arasında münasibətlərin sürətlə inkişaf etməsindən məmnun qaldım. Sizin rəhbərliyiniz ilə Azərbaycanda hüquqi, demokratik, dünyəvi dövlət quruculuğu sahəsində görülən işlər Norveçdə də böyük maraq doğurur. Norveç şirkətləri Azərbaycanda öz işlərini genişləndirmək və ölkəyə daha çox investisiya qoymaq niyyətindədir.

H e y d ə r Ə l i y e v: Cənab Baş nazir! Səmimi sözlərə görə Sizə təşəkkür edirəm. Norveçlə bütün sahələrdə əlaqələrin möhkəmləndirilməsinə Azərbaycan da xüsusi əhəmiyyət verir. **[356-357]**

Mən Azərbaycanda «Neft fondu» yaradılması haqqında fərman imzaladım. Qabaqcıl neft dövlətlərindən biri olan Norveçin bu sahədə təcrübəsini öyrənmək üçün respublikamızın xüsusi bir nümayəndə heyəti bu ölkədə səfərdə olmuşdur.

Nümayəndə heyətimiz Norveçdə yaranmış «Neft fondu» haqqında dəyərli məlumatlar gətirmişdir. Sözsüz, həmin qabaqcıl təcrübə ölkəmiz üçün faydalı olacaqdır.

Mənim məşhur alim və səyyah Tur Heyerdal ilə şəxsi dostluq əlaqələrim var. Azərbaycan və Norveç xalqları arasında münasibətlər qədim tarixə malikdir.

Ermənistan–Azərbaycan münacişəsinin sülh yolu ilə aradan qaldırılması üçün Minsk qrupu çərçivəsində və birbaşa danışıqlar aparılır. Ölkəmizin haqq işini beynəlxalq təşkilatlarda dəstəklədiyinə görə Norveç hökumətinə minnətdarlığımı bildirirəm. **[357]**

**ABŞ-ın «ŞEVRON» ŞİRKƏTİNİN
PREZİDENTİ RİÇARD MATSKE İLƏ
GÖRÜŞDƏKİ SÖHBƏTDƏN**

Davos

29 yanvar 2000-ci il

Riçard Matske: Salam, hörmətli prezident!

Sizinlə yeni görüşümdən çox məmnunam. Ötən ilin noyabrında İstanbulda Bakı-Ceyhan əsas ixrac neft boru kəməri barədə sazişin imzalanması münasibətilə Sizi ürəkdən təbrik edirəm. «Şevron» şirkəti Azərbaycanda fəaliyyətini davam etdirir. «Abşeron» yatağında tezliklə yeni quyu qazacaqdır. Həmin yataqdan çox böyük miqdarda qaz gözlənilir. Əminəm ki, Azərbaycan yaxın zamanlarda həm də qaz ixrac edən ən böyük ölkələrdən birinə çevriləcəkdir. Azərbaycan qazının ixrac olunması üçün Türkiyə hökuməti ilə danışıqlar aparırıq.

«Şevron» şirkəti Azərbaycandakı fəaliyyətinə çox böyük əhəmiyyət verir və ölkəmizin uzunmüddətli tərəfdaşı kimi Bakı-Ceyhan və Transxəzər boru kəmərlərinin reallaşması üçün əlindən gələni etməyə hazırdır.

Mən Sizin Davos İqtisadi Forumunun «Qafqazın və Mərkəzi Asiyanın perspektivləri: İpək yolu və ya böyük oyun» mövzusunda keçirilmiş sessiyasında çıxışınızı və suallara ətraflı cavablarınızı diqqətlə dinlədim.

Cənab prezident, Sizin öz fikirlərinizi həmişə açıq və qətiyyətlə bildirməyiniz məndə xüsusi rəğbət doğurur.

Heydər Əliyev: Mən Sizin verdiyiniz məlumatlardan çox razıyam. Ötən ilin noyabrında İstanbulda Amerika pre[358-359]zidenti Bill Klintonun iştirakı ilə Bakı-Ceyhan əsas ixrac boru kəməri haqqında saziş imzalandı. Bu saziş həm Azərbaycan, eləcə də regionun digər ölkələri üçün tarixi əhəmiyyət daşıyır.

«Şevron»un ölkəmizdəki fəaliyyətindən mən çox razıyam. Azərbaycan ilə bu şirkət arasında əlaqələrin daha da genişləndirilməsi olduqca vacibdir. [359]

**YAPONİYANIN «İTOÇU» ŞİRKƏTİNİN
PREZİDENTİ MUROFUSİ MİNORİ İLƏ GÖRÜŞDƏKİ SÖHBƏTDƏN**

Davos

29 yanvar 2000-ci il

M i n o r i: Hörmətli cənab Əliyev! Sizinlə yenidən görüşməkdən şərəf duyuram. «İtoçu» şirkətinin Bakıdakı fəaliyyətinə göstərdiyiniz diqqət və qayğıya görə, cənab prezident, Sizə təşəkkür edirəm.

Ötən ilin noyabrında İstanbulda Bakı-Ceyhan əsas ixrac boru kəməri barədə sazişin imzalanması xəbəri Yaponiyada da böyük maraqla qarşılandı. Bu münasibətlə Sizi ürəkdən təbrik edirəm. Mən bundan sonra da «İtoçu» şirkətinin Azərbaycanla əlaqələri möhkəmləndirməsinə xüsusi əhəmiyyət verirəm.

H e y d ə r Ə l i y e v: Mən Yaponiyanın ən nüfuzlu şirkətlərindən biri olan «İtoçu»nun Azərbaycana marağının daha da artmasını müsbət qiymətləndirirəm. Həmçinin ötən ilin noyabrında İstanbulda Bakı-Ceyhan əsas ixrac boru kəməri barədə sazişin Amerika prezidenti Bill Klintonun iştirakı ilə imzalanmasını tarixi hadisə hesab edirəm.

M i n o r i: «İtoçu» Azərbaycan Beynəlxalq Əməliyyat Şirkətində təmsil olunur. Bakı-Ceyhan boru kəmərinin reallaşmasında da yaxından iştirak etmək istəyir. Təkcə Yaponiya yox, Amerika Birləşmiş Ştatları, Avropa dövlətləri də Azərbaycanla daha çox əməkdaşlıq qurmağa böyük səy göstərirlər. Azərbaycan Yaponiya üçün çox əhəmiyyətli bir ölkədir. Biz [360-361] özümüdə şərəf bilirik ki, məhz «İtoçu» Azərbaycanda iş görməyə başlamış ilk Yaponiya şirkətidir.

H e y d ə r Ə l i y e v: Mən «İtoçu»nun ölkəmizdəki fəaliyyətini müsbət qiymətləndirirəm. Yaponiya ilə Azərbaycan arasında bütün sahələrdə əməkdaşlığın inkişaf etdirilməsi vacibdir. [361]

TÜRKİYƏNİN XARİCİ İŞLƏR NAZİRİ
İSMAYIL CƏM İLƏ GÖRÜŞDƏKİ
SÖHBƏTDƏN

Davos

29 yanvar 2000-ci il

İsmayıl Cəm: Xoş gördük Sizi, cənab prezident. Sizinlə yenidən görüşməkdən şərəf duyuram.

Türk dünyasının liderləri – prezident Heydər Əliyevin və prezident Süleyman Dəmirəlin diqqət və qayğısı nəticəsində ölkələrimiz arasında qarşılıqlı surətdə faydalı əlaqələrin gündən-günə inkişaf etməsindən çox məmnundurlar.

Davos İqtisadi Forumunda «Qafqazın və Mərkəzi Asiyanın perspektivləri: İpək yolu və ya böyük oyun» mövzusunda keçirilən sessiyada Sizin çıxışınızı və suallara çox tutarlı cavablarınızı yüksək qiymətləndirirəm.

Xəzərin enerji ehtiyatlarının dünya bazarına çıxarılması üçün ötən ilin noyabrında ATƏT-in zirvə görüşü zamanı İstanbulda məşhur «Çırağan» sarayında Bakı–Ceyhan əsas ixrac boru kəməri və Transxəzər qaz kəməri barədə sazişlərin Sizin şəxsi təşəbbüsünüz və söyləriniz nəticəsində imzalanmasını böyük tarixi hadisə kimi dəyərləndirirəm. Əminəm ki, bu kəmərlərin reallaşması Azərbaycanın və Türkiyənin, eləcə də regionun digər ölkələrinin həyatında silinməz izlər buraxacaq, çox müsbət dəyişikliklər yaranmasına gətirib çıxaracaqdır.

Heydər Əliyev: Hörmətli cənab nazir. Dost və qardaş Türkiyə ilə əlaqələrin durmadan genişləndirilməsinə Azərbaycan həmişə xüsusi diqqət yetirir. Əminəm ki, Davos [362-363] Dünya İqtisadi Forumunda müzakirəyə qoyulan məsələlər iştirakçı ölkələrin iqtisadi əməkdaşlığının daha da inkişaf etdirilməsinə yeni təkan verəcəkdir.

Ümidvaram ki, Ermənistan–Azərbaycan münaqişəsinin sülh yolu ilə həll edilməsi üçün ATƏT-in Minsk qrupu çərçivəsində və birbaşa aparılan danışıqlar haqq işimizi təsdiq edəcəkdir. [363]

BMT-nin QAÇQINLAR ÜZRƏ ALİ KOMİSSARI
SADAKO OQATA İLƏ GÖRÜŞDƏKİ
SÖHBƏTDƏN

Davos

29 yanvar 2000-ci il

Heydər Əliyev: Hörmətli xanım Oqata! Xoş gördük sizi. Dünyanın ən nüfuzlu beynəlxalq təşkilatı olan BMT-nin qaçqınlar üzrə ali komissarı ilə görüş məni çox məmnun edir.

Sadako Oqata: Cənab prezident ilə görüşümdən çox şadam. Dünya İqtisadi Forumunda «Qafqazın və Mərkəzi Asiyanın perspektivləri: İpək yolu və ya böyük oyun» mövzusunda keçirilən sessiyada Sizin çıxışınızı maraqla dinlədiyim Davosda keçirdiyiniz görüşlərdən xəbərdaram. Azərbaycanın haqq işinin dünya ictimaiyyətinə daha geniş çatdırılması sahəsində bütün bunlar xüsusi əhəmiyyət daşıyır.

Heydər Əliyev: Siz bilirsiniz ki, Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin sülh yolu ilə aradan qaldırılması üçün ATƏT-in Minsk qrupu çərçivəsində və birbaşa danışıqlar aparılır.

Ermənistan silahlı qüvvələrinin təcavüzü nəticəsində yerindən-yurdundan zorla qovularaq uzun illərdən bəri çadırlarda məskunlaşan azərbaycanlı qaçqınların qarşılaşdıqları problemlər həddindən çoxdur. Əzab-əziyyətlərə mətanətlə sinə gərən, doğma torpağa qayıtmaq həsrəti ilə yaşayan bu insanlara diqqət və qayğının artırılması çox vacibdir.

Ədalətin bərpa olunması, qaçqınlarımızın doğma evlərinə qayıtması naminə BMT-nin Qaçqınlar üzrə Ali Komissarlığı ilə Azərbaycan arasında əlaqələr daha da möhkəmləndirilməlidir. [364]

İORDANIYA KRALI
ABDULLAH BİN HÜSEYN BİN TALAL İLƏ
GÖRÜŞDƏKİ SÖHBƏTDƏN

Davos

30 yanvar 2000-ci il

Kral Abdullah: Xoş gördük, cənab prezident! Sizinlə görüşdən şərəf duyduğumu bildirirəm.

Mən əziz dostum İlham Əliyevlə Bakıda görüşdükdən sonra ümidvar idim ki, o, bizim ölkəmizi ziyarət edəcək, mənimlə görüşəcəkdir. Cənab prezident, mən bu fürsətdən bir daha istifadə edib həm Sizi, həm də oğlunuz İlham Əliyevi ölkəmizə səfərə dəvət edirəm.

Heydər Əliyev: Səmimi sözlərinizə görə minnətdarlığımı bildirirəm. ARDNŞ-in birinci vitse-prezidenti, millət vəkili İlham Əliyevin salamlarını və xoş arzularını çatdırıram.

Mən ümid edirəm ki İordaniyaya səfərə birinci növbədə İlham Əliyev, sonra isə mən gələrəm.

Kral Abdullah: Cənab prezident, mən Sizin bu sözlərinizi İordaniyaya rəsmi səfərə gəlməyiniz barədə razılıq kimi qəbul edirəm. Vətənə qayıtdıqdan sonra Sizə dəvəti rəsmi qaydada, yazılı surətdə göndərəcəyəm.

Heydər Əliyev: Çox sağ olun. Mən də Sizi Azərbaycana rəsmi səfərə dəvət edirəm.

Kral Abdullah: Təşəkkür edirəm, cənab prezident. Dəvətinizi məmnuniyyətlə qəbul edirəm.

Heydər Əliyev: Sağ olun. Sizə məlumat verərək bildirmək istəyirəm ki, müstəqil Azərbaycan Respublikasında hüquq[365-366]qi, demokratik, dünyəvi dövlət quruculuğu sahəsində böyük uğurlar əldə edilib. Lakin Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsi ölkəmiz üçün ən ağırlı problemdir.

Ermənistan silahlı qüvvələrinin təcavüzü nəticəsində torpaqlarımızın 20 faizinin işğal edilib bir milyondan çox vətəndaşımız yerindən-yurdundan zorla qovularaq çadırlarda ağır şəraitdə yaşayır. Bu münaqişənin sülh yolu ilə aradan qaldırılması üçün ATƏT-in Minsk qrupu çərçivəsində və birbaşa danışıqlar aparılır.

Kral Abdullah: Azərbaycanın haqq işi İordaniya krallığı tərəfindən müdafiə edilir. Bizim ölkəmiz rəhbərlik etdiyiniz respublikanızla bütün sahələrdə əlaqələrin genişləndirilməsinə maraq göstərir. [366]

**«BRİTİŞ PETROLEUM» ŞİRKƏTİNİN
PREZİDENTİ CON BRAUN İLƏ
GÖRÜŞDƏKİ SÖHBƏTDƏN**

Davos

30 yanvar 2000-ci il

Con Braun: Hörmətli cənab prezident. Sizi xoş gördük. Sizinlə görüşümdən şərəf duyuram.

Ötən ilin noyabrında İstanbulda Bakı-Ceyhan əsas ixrac neft boru kəməri barədə sazişin imzalanması münasibətilə Sizi təbrik edirəm. Mən «Britiş Petroleum» şirkətinin Azərbaycandakı fəaliyyətini genişləndirmək niyyətindəyəm.

Heydər Əliyev: Mən «Britiş Petroleum» şirkəti ilə Azərbaycan arasında əməkdaşlığın ardıcıl inkişaf etdirilməsinə tərəfdaram. Ötən ilin noyabrında İstanbulda Amerika prezidenti Bill Klintonun iştirakı ilə Bakı-Ceyhan əsas ixrac boru kəməri barədə sazişin imzalanmasını böyük əhəmiyyətli tarixi hadisə kimi dəyərləndirirəm.

Azərbaycanın zəngin neft və qaz ehtiyatlarının xarici ölkələrin ən nüfuzlu şirkətləri ilə birgə işlənilməsi üçün hələ çoxlu imkan vardır. «Britiş Petroleum» şirkətinin respublikamızda gördüyü işlərdən razıyam.

Con Braun: Mən yaxın vaxtlarda Azərbaycana gəlmək istəyirəm.

Heydər Əliyev: Mən buna razıyam. Sizinlə Bakıda yenidən görüşməyimiz faydalı olardı. [367]

İSVEÇRƏDƏKİ AZƏRBAYCAN CƏMIYYƏTİ
İDARƏ HEYƏTİNİN BİR QRUP ÜZVÜ İLƏ
GÖRÜŞDƏ ÇIXIŞ

Davos

30 yanvar 2000-ci il

Siz İsveçrədəki Azərbaycan Cəmiyyətinin nümayəndələrisiniz. Səfir sizin fəaliyyətiniz haqqında mənə danışdı.

Bilirsiniz ki, Azərbaycan artıq səkkiz ildir müstəqil dövlətdir. Biz müstəqillik şəraitində yaşayırıq. Dünyanın hər yerində olan azərbaycanlılar bizim üçün əzizdir. Nəhayət, azərbaycanlıların müstəqil bir ölkəsi vardır. Əlbəttə, insan doğulandan həyatı tərək edənədək hər bir ölkədə yaşaya bilər. Ancaq hər bir insan üçün vətən, torpaq, ölkə, müstəqil dövlət onun mənəviyyəti, həyatı üçün çox yüksək anlayışlardır. Ona görə də biz bütün dünyada yaşayan azərbaycanlılarla müstəqil Azərbaycanda yaşayan azərbaycanlıların həmrəyliyi, əlaqələrini çox yüksək qiymətləndiririk. Çünki biz birinci növbədə istəyirik dünyanın hər bir ölkəsində yaşayan azərbaycanlı hiss etsin ki, bu Dünya Birliyində onun dövləti vardır. Dövləti olmayan xalqın Dünya Birliyində yeri yoxdur.

Bilirsiniz ki, Azərbaycan xalqı böyük tarixə malikdir. Orta əsrlərdə Azərbaycanın dövləti olubdur. Xalqımızın dövlətçilik tarixi böyükdür. Sonra isə – XIX əsrin əvvəlindən Azərbaycan işğal olunubdur, iki yerə parçalanıbdir. Bizim indi yaşadığımız Azərbaycan rus imperatorluğunun tabeliyində olubdur.

1917-ci ildə Rusiyada Oktyabr inqilabı baş verəndən sonra Azərbaycanda olan mütəfəkkir, vətənpərvər insanlar, millətçi [368-369] insanlar Azərbaycanın müstəqil dövlətini qurmağa çalışıblar və qurublar. Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti yaranıbdir. Bilirsiniz ki, onun qurucuları çoxdur. Amma ən məşhur qurucuları Məmmədamin Rəsulzadə, Əlimərdan bəy Topçubaşov, Fətəli xan Xoyski, Nəsim bəy Yusifbəyli və digərləridir.

Bu cümhuriyyət az – 23 ay yaşayıbdır. Ancaq çox iş görülübdir. İşin mənası, məzmunu da ondan ibarətdir ki, bütün dünyaya bəyan etdilər ki, Azərbaycan xalqının müstəqil dövləti var və o, demokratik prinsiplər əsasında qurulan bir dövlətdir. Ancaq 1920-ci ildə xalq cümhuriyyəti süqut etdi.

Oktyabr inqilabı baş verəndə, bolşeviklər hakimiyyətə gələndə, təbiidir ki, hər yeri birdən əllərinə keçirə bilmirdilər. Onlar Rusiyada öz hakimiyyətlərini möhkəmləndirəndən sonra demək olar ki, rus imperatorluğunun müstəmləkələrini də yenidən özlərinə birləşdirməyə çalışdılar və birləşdirdilər. Beləliklə, Qafqaz bölgəsində olan Azərbaycan, Gürcüstan, Ermənistan 1920-1922-ci illərdə Rusiyaya yenidən birləşdirildi. 1924-cü ildə Orta Asiya ölkələri, Qazaxıstan da Rusiyaya birləşdirildi. Beləliklə, böyük bir Sovet Sosialist Respublikaları İttifaqı yaradıldı. O, 15 müttəfiq respublikadan ibarət idi. Əvvəllər 12 müttəfiq respublika var idi, İkinci dünya müharibəsi zamanı Baltikyanı ölkələr də Sovet İttifaqı tərəfindən ələ keçirildikdən sonra 15 müttəfiq respublika oldu.

Biz 70 il belə vəziyyətdə yaşamışıq. Ancaq bu əsrin sonunda Sovet İttifaqı dağılanda bizim xalqımız, təkcə bizim xalqımız yox, bir çox xalqlar imkan tapıb müstəqilliklərini əldə edib, elan etdilər. Cənubi

Qafqazda Azərbaycan, Gürcüstan və Ermənistan, eləcə də Orta Asiya ölkələri, Baltikyanı ölkələr öz müstəqilliklərini əldə etdilər.

Beləliklə, biz öz müstəqilliyimizi ikinci dəfə əldə etdik. Ancaq bu dəfə biz bu müstəqilliyi əlimizdə möhkəm saxlaya bildik. Doğrudur, onu saxlamaq asan olmayıbdir. Əgər Azərbaycandan xəbəriniz varsa, bilərsiniz ki, 1990,1991,1992,1993-cü [369-370] illərdə Azərbaycanda daxili vəziyyət həddindən artıq ağır idi. Ermənistan silahlı qüvvələri bundan istifadə edib, Dağlıq Qarabağ münafişəsini ortaya ataraq Azərbaycan torpaqlarının bir qismini işğal etdilər. İndi bizim torpaqlarımızın 20 faizi Ermənistan silahlı qüvvələrinin işğalı altındadır. Bir milyona qədər azərbaycanlı, bizim soydaşlarımız bu torpaqlardan məcburi surətdə çıxarıblar. İndi onların çoxu çadırlarda yaşayır.

1994-cü ildə biz müharibəni dayandırdıq. İndi müharibə yoxdur, qan tökülmür. Ancaq daimi sülh də əldə etmək mümkün olmamışdır. Bizim çalışdığımız odur ki, məsələni sülh yolu ilə həll edək.

Mən Davosda çoxlu görüşlər keçirdim. Ermənistan prezidenti ilə mənim təkbətək görüşüm oldu, biz iki saatdan artıq danışdıq. Bu, bizim birinci görüşümüz deyildi. Biz təkcə bu il bir neçə dəfə görüşmüşük. Mən Davosda bir çox dövlət başçıları ilə görüşdüm. O cümlədən, Amerika Birləşmiş Ştatlarının prezidenti Bill Klintonla görüşüm oldu. Amerika Birləşmiş Ştatlarının dövlət katibi xanım Olbraytla da görüşdüm.

Mən bir sıra digər ölkələrin dövlət və hökumət başçıları ilə görüşdüm. Sizin yaşadığınız ölkənin – İsveçrə Konfederasiyasının prezidenti ilə də görüşdüm. O da Ermənistan-Azərbaycan münafişəsi ilə çox maraqlandı. Mən bu məsələ barədə ona geniş məlumat verdim.

İndi Ermənistan-Azərbaycan münafişəsinin sülh yolu ilə həlli barədə danışıqlar prosesi davam edir. Güman edirəm ki, biz bu münafişəni sülh yolu ilə həll edəcəyik, işğal altındakı torpaqlarımız azad olunacaq, qaçqınlarımız, köçkünlərimiz öz yerlərinə qayıdacaqlar.

Ancaq gənc müstəqil ölkəmizin qarşısında çox böyük problemlər vardır. Bizim ən böyük problemimiz Ermənistan-Azərbaycan münafişəsidir. Əgər bu olmasaydı, bizim ölkəmiz, yəni Azərbaycan indi daha da çox inkişaf etmiş olardı. Təxminən 8 milyonluq əhalinin bir milyonu, yəni səkkizdə biri [370-371] qaçqındır, çadırlarda yaşayır. Təsəvvür edin, bu nə qədər ağırdır!

Amma Azərbaycanda başqa işlər də, yəni müsbət işlər də var. Biz xarici ölkələrin investisiyalarını respublikamıza cəlb edə bilmişik. Biz dünyanın bir çox neft şirkətlərini Azərbaycanın neft və qaz yataqlarının birgə işlənilməsinə cəlb edə bilmişik. Bilirsiniz ki, Azərbaycan neft ölkəsidir. Keçmişdə, 150 il bundan əvvəl bizdə neft sənaye üsulu ilə hasil edilməyə başlanıbdir. Amma indi Azərbaycan dövlətinin yeni neft strategiyası vardır. 1993-cü ildə bu strategiyamı mən ortaya atmışam. Biz 1994-cü ildə böyük bir müqavilə imzalamışıq. Həmin müqavilə əsasında xarici şirkətlərlə birgə 1997-ci ildən neft hasil edirik və ixrac edirik. Yaxın illərdə onun çox böyük gəlirini götürəcəyik. Birinci müqaviləyə «Əsrin müqaviləsi» adı verdilər. Sonra isə ötən bu beş il müddətində biz 19 müqavilə imzaladıq. Bunların hamısı birlikdə Azərbaycanda 60 milyard dollar investisiya gətirəcəkdir. Azərbaycana ildə 60,70,80 milyon ton neft hasil edilib ixrac olunacaqdır.

Azərbaycanda böyük qaz yataqları da vardır. Məsələn, bizimlə əməkdaşlıq edən iki böyük neft şirkətinin prezidentləri – İngiltərənin «Britiş Petroleum» şirkətinin prezidenti Con Braun və Amerikanın «Şevron» şirkətinin prezidenti Riçard Matske gəlib Davosda mənimlə görüşdülər. Mən bu şirkətlərin Azərbaycandakı fəaliyyətini həmişə izləyirəm və bu barədə məlumatım var. Ancaq onlar Davosda fürsət tapıb mənimlə görüşdülər, yeni məlumatlar verdilər. Bildirdilər ki, görülən işlər nəticəsində əvvəl nəzərdə tutulan həcmdən də çox neft və qaz alınacaqdır. Mənim bu barədə sizə dediklərim hələ proqnozlardır.

Amma neft və qaz bundan da artıq olacaqdır. Kiçik bir ölkə üçün belə böyük sərvətlərin hərəkəti gətirilməsi, təbiidir ki, Azərbaycanı zənginləşdirəcək, insanlarımızın rifah halını yaxşılaşdıracaqdır.

İndi biz ağır, çətin dövr keçiririk. Ölkəmiz sosialist iqtisadiyyatından kapitalist iqtisadiyyatına keçir. Məsələn, əvvəllər hər şey dövlətin əlində idi. İndi hər şey özəlləşir, insanlar öz mülkünün sahibi olur. Biz sosialist sistemində 70 il yaşamışdıq, amma bunların heç biri mümkün deyildi.

Mən 14 il Azərbaycanın başçısı olmuşam, sonra 5 il Kremldə işləmişəm. Amma heç bir mülküm, evim, avtomobilim olmayıbdır. Biz belə bir ölkədə yaşamışıq. İndi də şəxsən mənim heç bir şeyim yoxdur. Amma müstəqil dövlətimiz vardır. Xalqımız daha da yaxşı yaşayacaqdır.

Mən bunları deyərkən, istəyirəm siz biləsiniz ki, azərbaycanlıların indi müstəqil dövləti vardır. Hər bir təşkilatda ölkəmizin yeri vardır. Biz buraya gəlmişik, Azərbaycan prezidentinin hər bir yerdə yeri var.

Ötən ilin noyabr ayında İstanbulda ATƏT-in zirvə görüşü oldu. Biz orada Bakı-Ceyhan əsas ixrac boru kəməri barədə böyük bir saziş imzaladıq. Biz beş il idi ki, bu layihənin üzərində işləyirdik. Çünki çıxarılan nefti ixrac etmək lazımdır. Bilirsiniz ki, Türkiyədə, Aralıq dənizində Ceyhan limanı vardır. Biz hasil olunmuş nefti oraya ixrac etmək istəyirik. Amma buna da mane olanlar var idi. Nəhayət, biz bunu etdik və həmin sazişi imzaladıq. Bu sazişi Türkiyə prezidenti Süleyman Dəmirəl, Azərbaycan prezidenti Heydər Əliyev, Gürcüstan prezidenti Eduard Şevardnadze, Qazaxıstan prezidenti Nursultan Nazarbayev və Amerika prezidenti Bill Klinton imzaladılar. İndi həmin sazişi həyata keçirmək lazımdır. Biz onu həyata keçirəcəyik.

Beləliklə, Azərbaycan artıq o Azərbaycan deyildir ki, onu tanımasınlar. İndi Azərbaycanı dünyanın hər yerində tanıyırlar. İndi hər bir azərbaycanlı qürur hissi keçirə bilər ki, mən azərbaycanlıyam, mənim millətimin dövləti, mənim millətim, ölkəm vardır. İsveçrədə, Almaniyada, Fransada yaşasam da fərqi yoxdur, - mənim xalqım var, mənim xalqımın müstəqil dövləti var və dünya xalqları içərisində mənim yerim vardır. [372-373] Dünya Birliyində, bütün beynəlxalq təşkilatlarda Azərbaycanın yeri vardır. Azərbaycan xalqının əsrin sonunda əldə etdiyi nailiyyət budur.

Biz ölkəmizdə bu işləri apararaq, təbiidir ki, dünyada olan bütün azərbaycanlılar haqqında da düşünürük. Düşünürük ki, onlar necə yaşayırlar, nə iş görürlər, bir-biri ilə necə əlaqə saxlayırlar.

Hər bir ölkədə yaşayan başqa millətlər icma, diaspor yaradırlar. Bilirsiniz ki, dünyada ən böyük diaspor Amerikada yəhudilərdir. Amerikada ikinci yerdə erməni diasporu, sonra yunan diasporu durur. Başqa ölkələrdə də belə diasporlar vardır. Fransanı götürün, orada 500 minə qədər erməni vardır. Amma onlar çox böyük birlik təşkil edirlər. İsveçrənin özündə də ermənilər vardır. Mənə dedilər ki, burada qızıl məmulatı satılan zərgərlik mağazalarında çalışanların hamısı ermənilərdir. Belədir ki, ermənilər əsrin əvvəlindən bütün dünyaya səpələniblər. Amma onlarda birlik, bir-biri ilə yaxınlıq vardır. Harada olurlarsa, öz dillərini unutmurlar, öz məktəblərini açırlar, kilsələrini qururlar.

Biz istəyirik ki, harada yaşayırlar-yaşasınlar, azərbaycanlıların da birliyi olsun. Məsələn, azərbaycanlının azərbaycanlı ilə dostluğu o biri millətdən olanla dostluğundan üstündür. Hər bir xalqın öz adət-ənənəsi vardır. Bizim xalqın da toy, yas ənənələri vardır. Xalqımızın başqa ənənələri, bayramları – Qurban, Ramazan, Novruz bayramları vardır. Bunlar bizim bayramlarımızdır. Ancaq hər bir millətin də öz bayramı, öz günü vardır. İnsanlar bayram günü gəlib bir-biri ilə görüşür, bir-birinə hörmət edirlər, bir yerə yığışırlar.

Amma təkə belə bayramlara görə demirəm, icma bir yerdə olanda, hər hansı bir azərbaycanlının həyatında çətinlik yarananda hamı yığışıb ona kömək edir. Kimin vəziyyəti yaxşıdırsa, o, durumu ağır

---

olana kömək edir, əl tutur. Bu, təbii [373-374] bir şeydir. Ancaq bilirsiniz, azərbaycanlılarda bir az soyuq-qanlılıq vardır. Biz bunu hiss edirik.

Məsələn, İrandan çoxlu azərbaycanlı indi bu ölkələrdə – Avropa ölkələrində yaşayır. Amma görürəm ki, onların arasında da o qədər birlik yoxdur. Deyirlər ki, Amerikada İrandan gəlmiş bir milyona yaxın azərbaycanlı var. Amma onların da arasında birlik yoxdur. İstəyirik ki, biz dünyada ilk müstəqil Azərbaycan dövləti kimi, bütün dünyadakı azərbaycanlıların birliyini, həmrəyliyini təşkil edək, təmin edək. Məsələn, dekabr ayının 31-i Dünya Azərbaycanlılarının Həmrəyliyi, birliyi günüdür. Biz bunu elan etmişik. Həmin gün bizdə bayramdır. Mən hər il bütün dünya azərbaycanlılarına müraciət edirəm. Müraciətimin məzmunu əsasən ondan ibarətdir ki, daha da birgə olun, bir-birinizə əl tutun, yardım edin, yaxın olun. Beləliklə, biz dünyadakı azərbaycanlıları daha da sıx birləşdirə bilərik. Əvvəl Azərbaycan dövləti olmadığına görə hər şey pərakəndə, dağınıq idi. İndi Azərbaycan dövləti olduğuna görə birliyə imkan yaranıbdır.

Ölkəmizlə əlaqə saxlayın, vaxtınız olanda gəlin, görün. Görün orada həyat necə dəyişir. Həyat dəyişir, amma çətinliklər də var. Dünən Bill Klinton çıxış edirdi. Məsələn, o deyir ki, dünyada bir milyard çox kasıb yaşayan insan var. Yəni bu, dünyada qlobal bir məsələdir. İndi Azərbaycanda keçid dövrü olduğuna görə bir az təbəqələşmə yaranıb. Məsələn, kasıb, orta yaşayanlar da var. Ölkəmizdə indi biznes yaranır, həmin biznesi yaxşı aparənlər zənginləşirlər. Yəni bunlar bütün ölkələrdə olduğu kimidir. Biz sosialist iqtisadiyyatından imtina etmişik, öz dinimizə, dilimizə qayıtmışıq.

Almaniyada bizim səfirimiz vardır, siz onu tanıyırsınız. Mən İsfəndiyar Vahabzadəni Cenevrədə səfir təyin etmişəm, o, Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Cenevrə bölməsində Azərbaycanı təmsil edir. Siz onu tanıyırsınız. [374-375]

Birləşin, əl-ələ verin, bir-birinizə yardım edin və Azərbaycanla da əlaqə saxlayın. Sağ olun.

F ə r h a d Y ı l d ı z (İsveçrədəki Azərbaycan Cəmiyyətinin idarə heyətinin üzvü): Cənab prezident, Sizə təşəkkür edirik. Biz 10 ildir ki, Azərbaycanı İsveçrədə yaşadan bir cəmiyyətin üzvləriyik. Biz Azərbaycanı İsveçrədə 10 ildir yaşatmışıq, bundan sonra da yaşadacağıq. Biz heç bir şey gözləməmişik. Amma istəyirik ki, doğma Azərbaycanımızı indən sonra daha möhkəm yaşadaq.

Allaha and olsun ki, biz Azərbaycan təyyarəsini burada görəndə hər birimiz bir insan kimi sanki yenidən dünyaya gəldik. Arzu edərdik ki, bu təyyarə buraya hər zaman uçub gəlsin. Biz İsveçrədə yaşayan azərbaycanlılar arasında daha sıx birlik, həmrəylik yaratmağa çalışacağıq. İnşallah, buna da nail olacağıq. Allah qoysa, buradakı səfirimizin köməyi ilə biz bu işləri daha da yaxşı təşkil edəcək, doğma Azərbaycanımızın daha geniş tanınmasına nail olacağıq.

E r o l Y ı l d ı z (Cəmiyyətin idarə heyətinin üzvü): Cənab prezident, Sizin «Biz bir millət, iki dövlətlik» kəlamınız vətəndən uzaqda yaşayan azərbaycanlılar tərəfindən də böyük rəğbətlə qarşılanmışdır. Bizim qəlbimiz Azərbaycanla döyünür. İnşallah, Azərbaycanın gələcəyi üçün bundan sonra da əlimizdən gələni edəcəyik. Biz Sizin hüsurunuzda, mətbuat nümayəndələrinin qarşısında buna söz veririk. Sağ olun. [375]

İSVEÇRƏDƏN BAKIYA QAYIDARKƏN
BİNƏ HAVA LİMANINDA
JURNALİSTLƏRİN SUALLARINA
CAVAB

30 yanvar 2000-ci il

S u a l: Cənab prezident, səfərinizin yekunları haqqında məlumat verməyinizi xahiş edirik.

C a v a b: Bu səfərim o qədər zəngin olubdur ki, onun haqqında qısa bir zamanda məlumat vermək mümkün deyildir. Yəqin ki, televiziya, radio, mətbuat vasitəsilə hər şeyi biləcəksiniz. Bilirsiniz ki, mənim bütün səfərlərim haqqında məlumatın hamısı açıq-aydın mətbuatda verilir.

Onu deyə bilərəm ki, çox səmərəli bir səfərdir. Davos forumu beynəlxalq iqtisadi forumdur. 30 ildir ki, bu forum davam edir, ildə bir dəfə keçirilir. Həm çox ölkələrin dövlət başçıları, hökumət başçıları, həm də çox iş adamları gəlirlər. Orada həm cari iqtisadi məsələlər, gələcək məsələlər müzakirə olunur, həm də ki, təbiidir, insanlar bir-biri ilə görüşürlər. Bu, böyük imkandır. Yəni dövlət, hökumət başçıları, yaxud xarici işlər nazirləri müəyyən görüşlər keçirib öz məsələlərini müzakirə edirlər. Bir də ki, dünyanın çoxlu iş adamları, məsələn, Yaponiyadan tutmuş Amerikaya qədər, hətta Latın Amerikasından, Cənubi Amerikasından adamlar var idi.

Forum bizim üçün də səmərəli, əhəmiyyətlidir. Çünki orada xüsusi bir bölmə var idi, adını bir az qəribə qoymuşdular: «Böyük İpək yolu – böyük oyundur». Amma əsas məsələ ondan ibarət idi ki, bu İpək yolu doğrudan da realdır, nə cürdür, nə təhərdir. **[376-377]**

Orada Qafqaz respublikalarından ikisinin – Azərbaycanın, Ermənistanın prezidentləri, habelə Qırğızıstanın prezidenti var idi. Türkiyə xarici işlər naziri ilə təmsil olunurdu. Qazaxıstandan Baş nazir gəlmişdi, prezident yox idi. İrandan da xarici işlər naziri gəlmişdi.

Çox səmərəli görüş keçdi. Bu, həm İpək yolu haqqında, həm Xəzər hövzəsi haqqında, həm də Bakı-Ceyhan boru xətti barədə Azərbaycanın mövqelərini bildirməyə imkan yaratdı. Eyni zamanda suallara cavab verərək imkan oldu ki, Ermənistan–Azərbaycan münaqişəsi haqqında fikirlərimizi, vəziyyəti geniş kütləyə çatdıraq. Mən bunu çox uğurlu hesab edirəm.

Ən böyük, maraqlı tədbir dünən Amerika Birləşmiş Ştatlarının prezidenti Bill Klintonun gəlməsi, orada böyük bir salonda onun çıxışı idi. Çıxış çox məzmunlu idi: dünyanın bu günü və gələcəyi haqqında. Ümumiyyətlə, bu forumun ən əsas məzmunu, yəni onun ana xətti dünyanın qloballaşması barədə idi. Klintonun da çıxışı əsasən buna həsr olunmuşdu. Mən hesab edirəm ki, çox dəyərli fikirlər irəli sürdü. Həm məzmunca, həm mənaca, həm də formaca çox cəlbedici bir çıxış oldu. Televiziya ilə də birbaşa translyasiya gedirdi – Si-En-En, başqaları verirdi. Ola bilər, sizlərdən də kimsə görübdür. İndi onun çıxışının məzmununu danışmaq mümkün deyil. Hər halda, bizim mətbuatda da onun müəyyən bir hissəsi veriləcək. Yəqin ki, hamısını vermək çətindir, amma müəyyən bir hissəsi veriləcəkdir. Gələcəkdə, kimin imkanı varsa, hər halda, tanış olsa yaxşı olar – dünyanın problemlərinə aiddir.

İkitərəfli görüşlər çox oldu. Ermənistan prezidenti Koçaryanla növbəti dəfə görüşdüm, danışıqları davam etdirdik. Danışıqlar hələ gedir. Hər iki tərəf kompromislər haqqında danışıqlar aparırdı. Ancaq

belə qərara gəldik ki, danışıq prosesi davam etməlidir və məsələnin hər iki tərəf üçün məqbul, sülh yolu ilə həllinə nail olmalıyıq. [377-378]

Amerika Birləşmiş Ştatlarının xarici işlər naziri xanım Olbrayt öz nümayəndə heyəti ilə, mən də xarici işlər naziri və nümayəndə heyətinə daxil olan başqa adamlarla birgə görüşdük. Bu görüşdə birinci yerdə yenə Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsinin həll olunması məsələsi dururdu. Hesab edirəm, çox əhəmiyyətli, maraqlı görüş idi. Bəli, Amerika Birləşmiş Ştatlarının hökuməti çox həvəslidir ki, məsələni sülh yolu ilə tezliklə həll edək.

Bir çox başqa dövlət, hökumət başçıları ilə görüşlərim oldu. Onların hamısını burada sadalamaq istəmirəm, mətbuatda verıləcəkdir. Bütün görüşlərdə hamı, hətta, məsələn, İsveçrə Konfederasiyasının prezidenti, yaxud da İordaniyanın kralı bu məsələ barəsində məlumat almaq istəyirdi. Bəzən görürsən ki, məsələn, məlumat qıtlığı var, məlumatı yoxdur, ona görə də verilən məlumat maraq doğurur. Mən ikitərəfli çox görüşlər keçirmişəm, hamı belə fikirdədir ki, məsələ sülh yolu ilə həll olunmalıdır. Hamı da arzu edir ki, tezliklə həll olunsun, çünki bunun həm iqtisadi, həm də siyasi əhəmiyyəti var. Çünki Qafqaz, Mərkəzi Asiya indi dünyada çox böyük maraq dairəsi olduğu üçün Qafqazda, xüsusən Cənubi Qafqazda sülh yaranmasında hamı maraqlıdır.

Bir neçə iş adamları, xüsusən bizimlə əməkdaşlıq edən neft şirkətlərinin prezidentləri ilə görüşlər oldu. Onlarla bugünkü və gələcək işlərimiz haqqında danışıdıq.

Mən bu görüşlərdən çox məmnunam. Ümumiyyətlə, bu forumda Azərbaycanın iştirak etməsindən çox məmnunam. Beş il bundan öncə, 1995-ci ildə bir dəfə bu forumda olmuşdum. Bu, ikinci dəfədir. Amma bəziləri hər il gəlir, ya da bir il gəlir, bir il gəlmirlər. Ancaq deyə bilərəm ki, bu, indiyə qədər keçirilən forumlardan məzmunca və səviyyəcə daha da yüksək idi. Ona görə də bu səfəri uğurlu hesab edirəm.

S u a l: *Cənab prezident, İsveçrənin «Frank müller» və «Andre grup» şirkətləri Azərbaycanın işğal olunmuş Qarabağ [378-379] bölgəsində iqtisadi layihə həyata keçirmək fikrindədir. Bununla bağlı Azərbaycanın Xarici İşlər Nazirliyi İsveçrənin Xarici İşlər Nazirliyinə nota göndərmişdir. İsveçrə nümayəndələri ilə görüşünüzdə bu məsələyə toxunuldumu?*

C a v a b: Bəli, biz bu məlumatı almışıq və bizim Xarici İşlər Nazirliyi nota göndərmişdir. Mən bu barədə İsveçrənin prezidenti ilə ətraflı danışdım. O dedi ki, mən bunu bilmirdim. Çox da mütəəssir oldu. Eyni zamanda İsveçrənin maliyyə naziri mənimlə ayrıca görüşdü. O, mənimlə görüşməyi xahiş etmişdi, müəyyən məsələləri var idi. Ona da dedim, çox qəti dedim ki, bunların qarşısı alınmalıdır. Çünki ikisi də həmin problemlə çox maraqlanırdı və mən onlara geniş məlumat verəndən sonra, xəritədə hər şeyi göstərəndən sonra axırda dedim ki, görürsünüz, siz maraqlanırsınız, istəyirsiniz ki, məsələ həll olunsun. Məsələn, 1996-cı ildə Lissabon sammitində – o zaman İsveçrə ATƏT-in sədri idi – İsveçrənin xarici işlər naziri Flavio Kotti çox dəyərli iş gördü, biz Lissabon sammitinin sənədini əldə edə bildik. Mən dedim ki, o vaxt siz bizə kömək etmişiniz və onlara təşəkkür etdim. Amma indi belə bir hal var. Onlar – həm prezident, həm də maliyyə naziri dedilər ki, biz bunu bilmirik, ancaq lazımı tədbir görülməcəkdir.

S u a l: *Cənab prezident, Amerika hökuməti dəfələrlə öz narahatlığını bildirib ki, Çeçenistandakı münaqişə Azərbaycana və Gürcüstana keçə bilər. Prezident Klintonla Sizin görüşünüz olub, bu barədə nə deyə bilərsiniz?*

C a v a b: Prezident Klintonla görüşlərim oldu, bu barədə danışıqlar olmadı. Amma bu məsələ ilə maraqlananlar çoxdur. Xanım Olbraytla bu barədə ətraflı danışdıq. Çünki Klintonla bu barədə

danışmağa ehtiyac olmadı. Ancaq Klinton orada öz çıxışında ümumiyyətlə, Çeçenistandakı işlər haqqında Rusiyadan narazılığını bildirdi.

Amma Rusiya Azərbaycanı Çeçenistana yardım etməkdə günahlandırır, bunun əsasında indi Rusiya mətbuatında anti[379-380]Azərbaycan təbliğatı gedir – mən bunu keçən dəfə demişdim, Moskvada kəskin qoymuşdum. Rusiyada prezident səlahiyyətlərini həyata keçirən Putinlə çox ciddi danışmışıq oldu. Amma o, mənə dəfələrlə dedi ki, bu, bizim dövlətimizin siyasəti deyildir. Azərbaycanın müdafiə naziri Rusiyanın müdafiə nazirinin məktubuna rəsmi, kəskin cavab vermişdir. Bildirmişik ki, bunlar hamısı yalandır. Mən Moskvada olanda Putinə də dedim ki, göndərin, istəyirsiniz nümayəndə heyətiniz 10 nəfər olsun, 20 nəfər olsun, 50 nəfər olsun – gəlin, Azərbaycanın hər yerinə baxın. Biz heç bir yardım, filan etmirik.

Hər halda sizə məlumdur ki, Amerika hökuməti Rusiyaya bu barədə – Azərbaycan və Gürcüstan haqqında xəbərdarlıq edibdir. Ona görə artıq bu barədə danışmağa ehtiyac yoxdur.

S u a l: Cənab prezident, Qafqazda təhlükəsizlik paktı ilə bağlı müzakirələriniz oldumu? Digər ölkələr buna necə münasibət bəsləyirlər?

C a v a b: Bilirsiniz, indi bu mövzu çox aktual, loru dillə desək, çox dəbdə olan mövzu olubdur. Bununla çox maraqlandıılar, hamı buna həvəs göstərir. Yəni indi bütün mövzular içərisində bu mövzu – bilirsiniz ki, mən Cənubi Qafqazda təhlükəsizlik və əməkdaşlıq paktı yaranması haqqında İstanbulda təklif vermişdim – barədə çox danışır, çox böyük maraq göstərir və çox da istəyirlər. Aparılan ikitərəfli danışılarda da bu barədə çox deyildi. Onların hamısına deyirəm ki, mən İstanbulda bu təklifi irəli sürmüşəm, ancaq eyni zamanda o vaxt da demişəm və indi də deyirəm: əgər Ermənistanla Azərbaycan arasında münaqişə həll olunmasa, Ermənistanla Azərbaycan arasında sülh yaranmasa, təhlükəsizlik paktından heç də söhbət gedə bilməz.

S u a l: Cənab prezident, Türkiyənin Baş naziri ilə görüşünüzdə hansı məsələlər müzakirə olunmuşdur?

C a v a b: Bəli, Bülend Ecevitlə görüş keçirdik. Elə bu məsələlər, dediyim məsələlər müzakirə edildi. Türkiyə ilə bizim ara[380-381]mızda elə bir problem yoxdur. Bilirsiniz ki, bundan öncə mən Türkiyədə olmuş, hamı ilə danışılqlar aparmışdım. Amma indi, bu dəqiqə bizim üçün ən aktual məsələ Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsini həll etməkdir. Burada Türkiyə amili də var. Çünki Türkiyə bu işdə bilavasitə iştirak edir. Türkiyənin iştirakı olmadan... Məsələn, Ermənistan dəfələrlə deyib ki, məsələ həll olunarsa, Türkiyə sərhədləri açmalı və ticarət əlaqələrini, diplomatik əlaqələri qurmalıdır. Türkiyə də bəyan edir ki, əgər münaqişə sülh yolu ilə həll olunsa, Azərbaycanın işğal edilmiş torpaqları azad olsa, qaçqınlar yerinə qayıtsa, onda sərhədləri də, yolları da açacaqlar. Yəni Türkiyə bu prosesin iştirakçısıdır. Ona görə də hörmətli Bülend Ecevitlə bizim danışılqlarımız əsasən bu məzmununda olubdur.

S u a l: Cənab prezident, Siz İranın xarici işlər naziri Kamal Xərrazi ilə də görüşmüşsünüz. Sizin İrana qarşıdakı səfəriniz barədə söhbət oldumu?

C a v a b: Bəli, onlar çox istəyirlər ki, mən İrana gedim. Mən söz vermişəm. Mən onlara dedim ki, əvvəl bizim xarici işlər naziri oraya səfər etsin, ondan sonra mən. Hər halda, yaxın zamanda vaxtını təyin edəcəyik. Onlar da çox istəyirlər, mən də buna razılıq vermişəm. Mən İrana gedəcəyəm.

S u a l: Cənab prezident, Siz dediniz ki, Dağlıq Qarabağ münaqişəsi barədə bəzi ölkələrin ətrafı məlumatı yox idi. Davos forumunda iş adamları da iştirak etdirdilər. Bu söhbətlərdən sonra hiss etdinizmi ki, onların Azərbaycana marağı artdı?

C a v a b: Bilirsiniz, bu söhbətlər təkbətək gedir. İş adamı nə bilir ki, mən Baş nazirlə hansı söhbəti aparıram? Amma iş adamları Azərbaycana çox böyük maraq göstərirlər, çox investisiya qoymaq istəyirlər. Ona görə mən orada iş adamlarının əlindən qaçırdım, - hamı mənimlə görüşmək istəyirdi, amma vaxtım yox idi. Ancaq kiminlə ki, lazım idi, onlarla görüşdüm.

Sağ olun. **[381]**

XALQ ARTİSTİ VERA ŞİRYEYƏ

Hörmətli Vera Karlovna!

Sizi – Azərbaycan teatr sənətinin görkəmli nümayəndəsini anadan olmağınızın 85 illiyi münasibətilə səmimi- qəlbdən təbrik edir və sizə ən xoş arzularımı bildirirəm.

Siz yaratdığınız rəngarəng və dolğun obrazlarla Azərbaycan teatrının inkişafında mühüm rol oynamış sənətkarlardansınız. Ömrünün 70 ilə yaxın bir dövrünü səhnə sənətinə həsr etmiş bir aktrisa kimi, siz teatrımızın görkəmli nümayəndələri sırasında layiqli yer tutursunuz. Dünya klassiklərinin dram əsərlərində ifa etdiyiniz müxtəlif taleli surətlər həmişə öz təbiiliyi ilə seçilmiş, tamaşaçıların dərin rəğbətini qazanmışdır.

Respublikamızda zəngin ənənələri olan rus teatrının əldə etdiyi nailiyyətlərdə sizin böyük xidmətləriniz vardır. Siz bu teatrın səhnəsində hətta müxtəlif qütblərdə duran və bir-birindən kəskin surətdə fərqlənən teatr cərəyanlarını öz yaradıcılığınızda məharətlə birləşdirə bildisiniz. Məhz buna görə də sizə ifa üslubuna və orijinallığına görə teatr tariximizə həmişəlik daxil olmuş klassik obrazlar yaratmaq müyəssər olmuşdur. Azərbaycan–rus mədəni əlaqələrinin ardıcıl surətdə inkişaf etdirilməsində də sizin əməyiniz təqdirə layiqdir.

Milli dramaturgiyamızın ən yaxşı nümunələrinin rusdilli tamaşaçılara çatdırılması işində zəhmətiniz xüsusi qeyd edilməlidir. Azərbaycan ədiblərinin dövlət rus dram teatrında səhnəyə qoyulmuş əsərlərində böyük məharətlə oynadığınız rollar sizin yüksək fitri istedadınıza, mədəniyyətimizin incəliklərinə və xalqımızın milli-mənəvi dəyərlərinə yaxından bələd olmağınıza dəlalət edir. **[382-383]**

1941–1945-ci illər müharibəsi dövründə cəbhə bölgələrindəki çıxışlarınız zamanı böyük şairimiz Süleyman Rüstəmin «Ana və poçtalyon» poemasını yüksək emosionallıq və dərin daxili dramatizmlə ifa etməyiniz bütöv bir tamaşa təsiri bağışlayaraq ürəklərdə unudulmaz iz buraxmış, sizə böyük şöhrət gətirmiş və bu günə qədər yaradıcılığınızın rəmzi olaraq qalır.

Sənət yollarında göstərdiyiniz fədakarlıq, aktyorluq işinə hədsiz sədaqət, teatr sənətimizin inkişafına göstərdiyiniz böyük xidmətlər sizə əsl xalq məhəbbəti və tamaşaçı sevgisi qazandırmışdır. İnanıram ki, zəngin həyat məktəbi sayılan yaradıcılığınız hələ uzun illər sənətkarlar üçün gözəl nüsxə olacaq və neçə yeni aktyor nəslini bu tükənməz qaynaqdan faydalanacaqdır.

Sizə möhkəm cansağlığı və xoşbəxtlik arzulayıram.

HEYDƏR ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 30 yanvar 2000-ci il **[383]**

**BEYNƏLXALQ VALYUTA FONDUNUN
AZƏRBAYCAN ÜZRƏ MİSSİYASININ
RƏHBƏRİ DEVID OYENİN BAŞCILIQ ETDİYİ
NÜMAYƏNDƏ HEYƏTİ İLƏ
GÖRÜŞDƏ SÖHBƏT**

Prezident sarayı

31 yanvar 2000-ci il

Heydər Əliyev: Cənab Oyen, mən sizi Azərbaycanda salamlayıram və Beynəlxalq Valyuta Fondunun nümayəndələri ilə yenidən görüşməyimdən çox məmnunam. Mən Beynəlxalq Valyuta Fondu ilə Azərbaycan arasında yaranmış işgüzar əlaqələri yüksək qiymətləndirirəm. Biz daim qeyd edirik ki, Beynəlxalq Valyuta Fondu ilə əməkdaşlığımız başlayandan indiyə qədər biz valyuta fondundan çox böyük faydalar almışıq, səmərə görmüşük. Bu təbiidir ki, son illərdə Azərbaycanın maliyyə məsələsinə yardım etmək üçün vaxtaşırı ayrılan tranşlardır. Bununla bərabər, daha da çox önəmli – sizin Azərbaycanda iqtisadi islahatların həyata keçirilməsi, ümumiyyətlə, destrukturizasiya problemlərinin həll olunması sahəsində bizə yardımınız, məsləhətləriniz bizim üçün çox əhəmiyyətlidir.

Bir sözlə, mən indiyə qədər sizin Azərbaycana göstərdiyiniz yardıma görə təşəkkür edirəm və ümidvar olduğumu bildirmək istəyirəm ki, bizim bu əməkdaşlığımız bundan sonra daha da səmərəli olacaqdır və bu əməkdaşlığı həm qarşıdakı üç illik proqram çərçivəsində, həm də sonra davam etdirəcəyik. **[384-385]**

Mənə bildirdilər ki, siz bir neçə gündür burada çox məhsuldar işləmişiniz. Baş nazir və mənim ətrafımda oturanlar mənə bu barədə məlumat veriblər. Ancaq bilirdim ki, siz mənimlə də görüşmək istəyirsiniz, mən də sizinlə görüşmək istəyirəm. Ona görə mən dünən gecə Davos forumundan dönəndən sonra göstəriş verdim ki, bu gün bizim görüşümüz təyin olunsun. Buyurun.

David Oyen (*Beynəlxalq Valyuta Fondunun Azərbaycan üzrə missiyasının rəhbəri*): Cənab prezident, bizi qəbul etdiyinizə, xoş sözlərinizə və bu görüşü təşkil etdiyinizə görə Sizə minnətdarlığımı bildirirəm. Sizin bir qədər əvvəl qeyd etdiyiniz kimi, Azərbaycan ilə Beynəlxalq Valyuta Fondu artıq bir neçə ildir çox səmərəli, işgüzar əlaqədədir və birinci üç illik proqram sona yetmək üzrədir. Zənn edirəm, bu elə bir andır ki, bu anda bizim üç illik fəaliyyətimiz haqqında Sizə geniş məlumat verməliyəm.

Elə bilirəm ki, bu proqramın yerinə yetirilməsi dövründə biz xüsusilə makroiqtisadi sahədə kifayət qədər yaxşı nəticələr əldə etmişik. Proqramın əvvəlindən başlayaraq iqtisadi artım əldə olunmuşdur və böyük məmnuniyyətlə qeyd etmək istəyirəm ki, 1999-cu ildə və indi iqtisadi artımı davam etdiririk.

Cənab prezident, Sizin makroiqtisadi sahəyə cavabdeh olan şəxslər, nazirlər bu proqramı çox gözəl yerinə yetirmişlər və deməliyəm ki, iqtisadi artım əldə edilməklə bərabər, praktiki olaraq inflyasiya çox aşağı səviyyədədir.. Deyərdim ki, 1999-cu ildə inflyasiya yox səviyyəsində olmuşdur.

Bir neçə vaxt bundan əvvəl biz Sizinlə görüşərkən bu məsələləri müzakirə etmişdik. Siz o məsələləri xüsusilə vurğulamışdınız ki, Azərbaycan iqtisadiyyatı, əlbəttə, neftin qiymətlərinin aşağı düşməsindən və Rusiyadakı böhrandan xeyli əziyyət çəkmişdir. Onu da qeyd etməliyəm ki, qeyri-neft sənayesində 1999-cu

ildə irəliləyiş bir o qədər də yaxşı olmamışdır. Lakin neftin qiymətlərinin aşağı düşməsi respublikaya bir o [385-386] qədər təsir etməmişdir və ölkəniz onun öhdəsindən bacarıqla gəlmişdir.

Makroiqtisadi sahədə sizin göstəriciləriniz çox yaxşıdır. Eləcə də maliyyə-kredit sahəsində göstəricilər yaxşıdır və bütün bunların nəticəsi olaraq manat sabit qalmışdır.

Elə bilirəm ki, qarşımızda duran əsas məsələlərdən biri struktur islahatlarına aiddir. Lakin biz struktur islahatlarını həyata keçirərkən artımı unutmamalıyıq, artımı olduğu kimi saxlamalıyıq.

Qarşımızda duran digər bir məsələ də bir neçə sektoru inkişaf etdirməkdən, ümumiyyətlə, sənayenin bütün sahələrini inkişaf etdirməyə keçməkdir. Yəni biz fikrimizi cəmləşdirmədən bir neçə sektorda bütün sənaye sahələrini inkişaf etdirməliyik. Məncə, Sizə də məlumdur ki, hələ görülməsi işlər çoxdur. Struktur islahatlarına gəldikdə isə biz Sizə istənilən yardımı etməyə hazırıq. Növbəti üç illik proqram çərçivəsində demək olar ki, bütün həmkarlarımızla birlikdə işləməyə başlamışıq.

Elə bilirəm ki, gələcəkdə bizim qarşımızda duran əsas məsələlərdən biri də özəlləşdirmə proqramına daha geniş vüsət verməkdir, onu daha da gücləndirmək, qüvvətləndirməkdir və dövlət banklarının özəlləşdirilməsi sahəsində daha da irəliyə getməkdən ibarətdir.

Qarşımızda duran məsələlərdən biri də dövlət müəssisələrində – Azərbaycan Dövlət Neft Şirkəti, «Azərenerji» Səhmdar Cəmiyyəti, su sahəsi üzrə və digər şirkətlərdə struktur islahatları aparmaqdan ibarətdir. Eyni zamanda, dövlət müəssisələrində struktur islahatları aparmaq Sizin qarşınızda duran məsələlərdir və məlumdur ki, bu sahədə artıq dünya bankı ilə çalışırsınız və biz də əlimizdən gələn köməyi etməyə hazırıq ki, burada hərc-mərcliyə, korrupsiyaya yol verilməsin və bunlar tamamilə aradan götürülsün.

Dövlət sektoruna bir daha qayıdaraq demək istəyirəm ki, bir neçə həftə bundan əvvəl bu haqda çox yaxşı məlumat al[386-387]mışam. Cənab prezident, bu da Sizin fərmanınızla əlaqədar olan xəbərdir. Yeni ildən bir neçə gün əvvəl Siz fərman vermişiniz və bu fərmana əsasən «Neft Fondu» yaradılacaqdır. Biz Sizin bu qərarınızı möhkəm dəstəkləyirik, bu fondun yaranmasını çox bəyənirik və Sizin həmkarlarınızla bu sahədə işləməyə hazırıq. Yəni fondun bütün detallarını, incəliklərini işləyib hazırlayaq ki, bu fond gələcəkdə hansı növdə fəaliyyət göstərəcəkdir. Bizə xüsusilə xoş gələn o olmuşdur ki, Siz təşəbbüs göstərərək Azərbaycan Dövlət Neft Şirkətindən xüsusi nümayəndə heyətini Norveçə səfərə göndərmişiniz və onlar Norveçdə olarkən orada yaradılmış «Neft Fondu»nun fəaliyyət praktikasını öyrənib sonra isə Azərbaycanda həyata keçirəcəklər. Elə bilirəm ki, bu fondun yaranması və gələcəkdə bundan səmərəli istifadə edilməsi ümumiyyətlə, ancaq neft sahəsinin deyil, bütün Azərbaycan sənayesinin inkişafına yardım etmiş olacaqdır. Yəni neftdən gələn gəlirlərin itkisinə yol verilməyəcək və bu gəlirlər ölkə infrastrukturunun inkişafına yönəldiləcəkdir.

Mən bir daha qeyd etmək istəyirəm ki, bu, çox müsbət bir haldır və biz bu struktur islahatları, ümumiyyətlə, ölkədə gedən bütün struktur islahatları sahəsində birgə işləməyə və Sizə hər cür yardım etməyə hazır olduğumuzu bildiririk. Sağ olun.

Heydər Əliyev: Sizin bəyan etdiyiniz sözlər, Azərbaycanda makroiqtisadi sahədə, iqtisadiyyatın inkişafı sahəsində əldə olunan nailiyyətlər haqqında verdiyiniz qiymət və xoş sözlər, Azərbaycanın maliyyə vəziyyəti haqqında və xüsusən Azərbaycanda inflyasiyanın olmaması və bizim milli valyutamızın dəyərinin bir neçə ildir ki, sabit olması haqqında dediyiniz sözlər, yəni verdiyiniz yüksək qiymət, təbiidir ki, bizi ruhlandırır və sizinlə bərabər Azərbaycanda görülən işlərin əyani nəticəsini nümayiş etdirir. Bu, onu göstərir ki, biz Azərbaycanda bu islahatları səmərəli həyata keçiririk. Yəni islahatlar haqqında,

---

Azərbaycanda bazar iqtisadiyyatı sistemi [387-388] yaradılması haqqında və bütün islahatların həyata keçirilməsi haqqında bizim qəbul etdiyimiz qərarlar, mənim verdiyim fərmanlar yerinə yetirilir və bunlar da onun nəticəsidir ki, siz bildirirsiniz və biz də bunu görürük.

Həqiqətən, bir neçə il bundan öncə Azərbaycanda sabit inkişaf yox idi, biz iqtisadiyyatda ilbəl tənəzzül müşahidə edirdik. Amma 1996-cı ildən başlayaraq biz iqtisadiyyatın inkişafını əldə edə bilmişik və hər il bu inkişaf davam edir. Siz qeyd etdiyiniz kimi, baxmayaraq ki, Rusiyada böyük maliyyə böhranı oldu, baxmayaraq ki, son vaxtlara qədər dünya bazarında neftin qiyməti çox aşağı düşmüşdü – bunlara baxmayaraq, biz iqtisadiyyatda sabitliyi təmin etmişik və indi iqtisadiyyatın inkişafını təmin edirik.

Güman edirəm ki, siz 1999-cu ilin göstəriciləri ilə də tanışsınız. Mən bu gün onlara bir daha baxdım. 15 göstəricinin demək olar ki, hamısında, - bir-ikisi istisna olmaqla, - iqtisadi göstəricilərin hamısında inkişaf vardır: həm ümumi daxili məhsulun artımı, həm sənaye istehsalının artımı, kənd təsərrüfatı istehsalının artımı, ticarət dövriyyəsində artım, əmək haqqının artması, nəqliyyat yükdaşımalarının artması və bir çox belə göstəricilər. Belə bir şəraitdə istehlak mallarının qiymətinin artmaması, əksinə, aşağı düşməsi yenə də bizim apardığımız bu iqtisadi siyasətin nəticəsidir.

Mən bir də qeyd etmək istəyirəm ki, bütün bu nailiyyətlərin əldə olunmasında Beynəlxalq Valyuta Fondunun Azərbaycana etdiyi yardımın çox böyük rolu vardır. Şübhəsiz ki, bunların əsasını islahatların həyata keçirilməsi təşkil edir və bu sahədə sizin hər ilə, üç ildən birə müəyyən etdiyiniz proqramlar çərçivəsində Azərbaycanın iqtisadi və maliyyə vəziyyətini nəzarət altında saxlamağınız və vaxtaşırı görüşlər keçirməyiniz, bu barədə öz təkliflərinizi, məsləhətlərinizi verməyiniz – bunlar hamısı bizim əldə etdiyimiz bu nailiyyətlərə səbəb olan amillərdir. Ona görə mən sizə bir daha təşəkkür [388-389] edirəm. Bu gəlişiniz zamanı burada görülən işlər bizim üçün çox faydalıdır. Sizin təkliflərinizi indi biz müzakirə edəcəyik. Amma əvvəlcədən deyirəm, hamısı qəbul olunacaqdır.

«Neft Fondu» haqqında fərmanım barəsində dediyiniz sözlər də mənim üçün çox xoşdur. Siz onu bilməlisiniz ki, mən Azərbaycanın prezidenti olandan indiyə qədər burada gördüyüm işlərin əsasını təşkil edən bu olmuşdur ki, Azərbaycanın vəsaiti qorunsun və onun dağılmasına yol verilməsin. İndi bu ildən biz artıq birinci müqavilədən gəlirlər əldə edirik. Ona görə də mən «Neft Fondu»nun yaranması haqqında qərar qəbul etdim, fərman verdim.

Norveçə təkə Dövlət Neft Şirkətinin nümayəndəsini yox, mən oraya maliyyə nazirini də, Milli Bankın sədrini də göndərmişdim, mənim öz şəxsi köməkçim də getmişdi, iqtisadiyyat naziri də getmişdi – böyük tərkibdə bir nümayəndə heyəti getmişdi.

Mən dünən səhər Davosda Norveçin Baş naziri ilə görüşdüm. Onlar Azərbaycanda öz işlərini genişləndirmək istəyirlər, daha da çox investisiya qoymaq istəyirlər. Biz bu məsələləri müzakirə etdik və Norveçdə yaranmış «Neft Fondu» haqqında bizim nümayəndələrin gətirdiyi məlumatlardan əlavə, mən Baş nazirin özündən də bilavasitə məlumatlar aldım: həm onun aparılması, həm də o «Neft Fondu»ndan istifadə olunması haqqında. Bu, bizim üçün əsas məsələlərdən biridir və ona görə burada da təkə fərman, qərar yox, bu məsələ çox ciddi nəzarət altında olacaqdır. Şəxsən mənim – prezidentin nəzarəti altında olacaqdır.

Beləliklə, görürsünüz, sizinlə bizim fikirlərimiz eynidir. Bu gün mənə Baş nazir və nazirlər sizin burada gördüyünüz işlər haqqında məlumat verdilər. İndi sizinlə onları bir də təhlil edirik. [389]

BAKI TÛTÛN FABRİKİNİN AÇILIŞI **MƏRASİMİNDƏ NİTQ**

1 fevral 2000-ci il

Hörmətli xanımlar və cənablar!

Biz bu gün Azərbaycanda bazar iqtisadiyyatının, iqtisadi siyasətimizin həyata keçirilməsi ilə əlaqədar olan əlamətdar bir hadisənin şahidiyik. Bu gün işə başlayan, yaxud açılışında iştirak etdiyimiz müasir, beynəlxalq texnologiya, texnika və standartlar səviyyəsində yenidən qurulan və istifadəyə verilən Bakı tütün fabriki Azərbaycanda sahibkarlığın, özəlləşdirmənin, bazar iqtisadiyyatının həyata keçirilməsinin əyani bir nümunəsidir.

Mən siqaret çəkən deyiləm, ümumiyyətlə, siqaret çəkənlərin də bu vərdişini bəyənmirəm. Məndən olsa, istərdim ki, heç kəs siqaret çəkməsin. Amma bu, bizdən asılı deyildir. Dünyanın hər yerində insanların bir qismi buna öyrənib. Beləliklə, siqaretə tələbat vardır. Ona görə bu sahədə də istehsal artırmaq və insanların tələbatını təmin etmək, təbiidir ki, hər bir dövlətin, hökumətin borcudur. Əgər bu, bizim borcumuz olmasaydı, mən bu gün nə açılış mərasiminə gələrdim, nə də siqaret istehsalının artırılmasını bəyənmiş olardım.

Son illər Azərbaycanın kənd təsərrüfatında tütün istehsalı özünəməxsus yer tutur. Təbiidir ki, tütün hər bir iqlim şəraitində yetişmir. Bunun üçün xüsusi iqlim şəraiti, torpaq lazımdır. Amma Azərbaycanın ərazisində elə bölgələr var ki, orada tütün yetişir və hətta çox yüksək məhsul alınır, keyfiyyətli tütün istehsal olunur.

Mən bu məsələlərlə 1970-ci illərdə çox məşğul olmuşam. [390-391] Çünki o vaxt biz hamımız SSRİ dövlətinin tərkibində idik. O vaxt SSRİ-nin xalq təsərrüfatında, iqtisadiyyatında ayrı-ayrı respublikalarda, bölgələrdə kənd təsərrüfatının müəyyən məhsullarının istehsalı planlaşdırılırdı və həyata keçirilirdi.

Azərbaycanın kənd təsərrüfatında tütün qədim zamanlardan istehsal olunur. Amma Sovetlər İttifaqında tütünə tələbat artdığına, buna ehtiyac olduğuna görə – çünki Sovetlər İttifaqında ərazinin böyük olmasına baxmayaraq, çox az bölgədə tütün yetişdirmək mümkün idi – tütün istehsalının ilbəl artırılması tələb edilirdi. Ona görə də Azərbaycana hər il planlar verilirdi və bu plan ilbəl artırılırdı. Biz də bu planları yerinə yetirməyə çalışırıdıq.

Xatirimdədir, 1970-ci illərdə Azərbaycanda təxminən 25 min ton tütün istehsal olunurdu. Ancaq biz 1980-ci ildə tütün istehsalını 55-60 min tona çatdırdıq. Onu da bildirməliyəm ki, tütünçülük məşğul olan bölgələr, rayonlar, təsərrüfatlar çox böyük gəlir götürürdülər. Çünki dövlət tütün yarpağını alarkən ona çox yüksək pul verirdi. Ona görə də tütün istehsal olunan bölgələrdə, rayonlarda kəndlilərin tütün istehsalına həvəsi də artırdı. Deyə bilərəm ki, bir çox yerlərdə – o vaxt bunlar təsərrüfatlar, kolxozlar, sovxozlar çərçivəsində olurdu – insanlar hətta öz həyətyanı sahələrində də fərdi şəkildə tütün istehsal edirdilər, onu tütün fermentasiya fabriklərinə verirdilər və bundan çox böyük gəlir götürürdülər.

Mən bu gün bir faktı xatırlayıram. Təxminən 1970-ci illərin ortaları idi. Azərbaycanın dağ rayonu olan Kəlbəcərdə o vaxt əsasən maldarlıqla məşğul olurdular. Orada bitkiçilik çox zəif inkişaf etmişdi. Buna görə də kənd camaatının, yəni kənd təsərrüfatında işləyən adamların bir qisminin maddi vəziyyəti aşağı səviyyədə, gəlirləri az idi. Təklif etdilər ki, orada müəyyən bir sahədə tütün əkilsin. Bəziləri dedilər ki,

---

orada tütün yetişər, bəziləri dedilər ki, yetişməz. Ancaq, xatirimdədir, biz qərar qəbul etdik. Həmin rayonda ilk dəfə 500 [391-392] hektar ərazidə tütün əkilməsini qərara aldığımız və bunu təmin etdik. Təbiidir ki, 500 hektar o qədər də böyük sahə deyildir. Ancaq iki-üç ildən sonra bu rayonun rəhbərləri və kəndliləri, yəni sakinləri onlara bu imkan yaradıldığına görə çox böyük təşəkkür edirdilər. Çünki 500 hektar sahədə əkilən tütündən onlar həddindən çox gəlir götürmüşdülər.

Beləliklə, Azərbaycanda tütün istehsalının artması bir tərəfdən SSRİ dövlətinin tələbi ilə idisə, ikinci tərəfdən, bu sahə gəlirli olduğuna görə tütünçülük məşğul olan təsərrüfatlar, insanlar buna çox həvəslil idilər. Bunlar hamısı birlikdə qısa bir müddətdə tütün istehsalını artırmağa imkan vermişdi. Biz tütün fermentasiya zavodları tikdik. Ancaq məlumdur ki, hər bir malın ən yüksək dəyəri onun son məhsulundan yaranır. Tütünün də son məhsulu siqaretdir.

Mən bunu da deməliyəm ki, o vaxtlar bizdən tütün xammalını tələb edirdilər, alırdılar, ancaq Azərbaycanda bu xammal son məhsula çatdırıb siqaret istehsal etməyə imkan vermirdilər. Bəhanə edirdilər ki, SSRİ-nin bir çox yerlərində – Moskvada, Leninqradda, başqa şəhərlərdə böyük siqaret fabrikləri var, Azərbaycanda yeni siqaret fabriki tikməyə ehtiyac yoxdur. Beləliklə, bizim gördüyümüz işin və hasil etdiyimiz xammalın ən çox gəlirini siqaret istehsal edən həmin fabriklər götürürdülər.

Biz tütünün keyfiyyətini də artırmağa çalışırdıq. Xatirimdədir, Amerikadan dəvət olunmuş mütəxəssislər vasitəsilə o illərdə Zaqatala rayonundakı bir neçə təsərrüfatda «Virciniya» sortunun Azərbaycanda yetişdirilməsi sahəsində işlər aparıldı. Bizdə isə kiçik bir siqaret fabriki var idi. O vaxt ona siqaret yox, papiros deyirdilər. Xatirimdədir, həmin fabrikin şəhərin mərkəzində yerləşirdi. Biz respublika sarayını tikəndən sonra orada olan binaları dağıtdıq, meydan yaratdıq. İndi orada Milli Bankın binası yerləşibdir. Həmin illərdə orada İnşaat Bankı da tikilmişdi. O bina da sizə məlumdur. Bax, [392-393] təxminən o yerdə kiçik bir siqaret, papiros fabriki var idi. Hətta biz o vaxt bu fabrikin istehsalını genişləndirmək istəyirdik. Buna da imkan vermirdilər. Nəhayət, biz nail olduq, bu tütün kombinatı tikilməyə başlandı və tikildi.

Mən sadəcə, müəyyən bir tarixi dövr ilə sizi tanış etmək istəyirəm. Təbiidir ki, bu tütün kombinatında da o vaxtlar Sovetlər İttifaqının çərçivəsində olan aşağı keyfiyyətli siqaretlər, papiroslar istehsal edilirdi. Amma insanların tələbatı təmin olunurdu. İndi xaricdən gətirilən «Filip morris» və başqaları – mən bu siqaretlərin adlarını bilmirəm, çünki bununla maraqlanmıram – o vaxt yox idi. Əgər kimsə xaricdən bir qutu gətirirdisə, hamı ona çox təəccüblə baxırdı.

O vaxt insanlar bu siqaretdən, papirosdan istifadə edirdilər. Beləliklə, mən bu tütün kombinatının tarixi barədə sizə bir neçə məlumat verdim.

Azərbaycan dövlət müstəqilliyini əldə etdikdən, ölkəmizdə bazar iqtisadiyyatı siyasəti həyata keçiriləndən sonra, təbiidir, biz çalışırdıq hər bir müəssisə yeni texnika, yeni texnologiya ilə təchiz olunsun ki, istehsalın keyfiyyəti artsın. O cümlədən, bu tütün kombinatı da bizim diqqət mərkəzimizdə idi. Ancaq siz indi qısa bir müddətdə hazır olan yeni istehsal müəssisəsini görəndən sonra yəqin təsəvvür edirsiniz ki, biz o vaxt onu həyata keçirə bilməzdik. Çünki birinci növbədə çox böyük investisiya lazım idi, ikincisi də bizə məlum olmayan və əlimiz çatmayan müasir texnika, texnologiya lazım idi.

Bu gün hər şeyi açıq demək lazımdır. Deyə bilərəm ki, son 3-4 il içərisində bu tütün kombinatı bizə çox başağrısı verdi. Mən məmnunam ki, bu müəssisəni alıb indi işlədən şirkət vaxtilə burada çalışanların hamısını saxlayıbdir. Güman edirəm, onların da nümayəndələri burada iştirak edirlər. Ancaq onlar da

---

xatırlamalıdılar, mənim də heç yadımdan çıxmıyacaq ki, son 2-3 il içərisində bu tütün kombinatı müəyyən [393-394] mafioz qrupların əlində cürbəcür məqsədlər üçün istifadə olunurdu.

Bir xarici şirkət gəldi, burada müştərək müəssisə yarandı, biz buna inandıq, bu barədə mənə məlumatlar verdilər. Güman etdik ki, həmin o xarici şirkətin imkanları ilə müştərək müəssisə burada istehsalı yenidən qurub, müasir səviyyəyə çatdıra bilər. Təəssüf ki, onlar öz üzərlərinə götürdüyü öhdəlikləri yerinə yetirmədilər. Doğrudur, buraya müəyyən avadanlıq, filan gətirmişdilər, az miqdarda vəsait də qoymuşdular. Amma iş görmədilər. Yenə də deyirəm, burada bəzi mafioz qruplar bir tərəfdən bu kombinatdan özləri üçün gəlir götürməyə, ikinci tərəfdən Azərbaycanda ictimai-siyasi vəziyyəti pozmağa çalışırdılar.

Həmin o şirkət və onun buradakı nümayəndələri bu kombinatın işçilərinin demək olar ki, əksəriyyətini işdən çıxartmışdılar, onlardan şikayət edirdilər. Xatırdadır, 1999-cu ildə biz bu şirkət də işə başlayana qədər 10 gündən-15 gündən bir bu kombinatdan 100,150,200 nəfər adamı öyrədirdilər, Nazirlər Kabinetinin, Prezident Sarayının qarşısına göndərirdilər. Gəlib orada saatlarla dururdular ki, nə üçün onları işdən çıxarıblar, maaş ala bilmirlər, vəziyyətləri pisdir, şikayət edirlər. Təbiidir ki, bu adamların şikayət etməyə haqqı da, əsası da var idi. Amma iş burasındadır ki, bəzi qüvvələr bundan istifadə edirdilər, sadəcə olaraq aranı qarışdırmaq istəyirdilər.

Hüquq-mühafizə orqanlarının bəzi nümayəndələri də bu kombinata yol tapmışdılar, buradan sui-istifadə edirdilər, qanunsuz gəlirlər götürürdülər. Hətta müxalifət partiyalarına mənsub olan bəzi qüvvələr də, mən belə hesab edirəm ki, bu kombinatda maraqlı idilər. Yəqin, onların da burada özlərinə müxtəsər gəlirləri var idi. Ona görə də insanları qızıqdırıb şikayətə göndərirdilər. Hətta bir neçə dəfə bu məsələni Milli Məclisin iclaslarında qaldırıb – guya hökumət bu kombinatı nə üçün işlədə bilmir, filan – bu cür çıxışlar edirdilər. [394-395]

Nəhayət, «Evropəan tobako» şirkəti və onun başçısı Nəzər Nəsrri burada işləri aparmaq üçün müraciət etmişdi. Ancaq mən bu gün etiraf etməliyəm ki, bizim müxtəlif mərtəbələrdə, səviyyələrdə olan məsul vəzifəli şəxslərimiz bu şirkətin imkanından istifadə etmək istəməmişdilər, cürbəcür maneçiliklər törətmişdilər, şərtlər qoymuşdular. Beləliklə, bunları da işdən soyudub uzaqlaşdırmaq istəyirdilər.

Dövlət Əmlak Komitəsinin keçmiş rəhbərliyi, bizim başqa təşkilatlarda, hətta Nazirlər Kabinetində də olan bəzi şəxslər öz şəxsi məqsədlərini həyata keçirmək, yaxud da özlərinin qoyduğu şərtlər şirkət tərəfindən yerinə yetirilməsi üçün bu məsələni həll etmirdilər. Beləliklə, burada vəziyyət get-gedə xarablaşırdı, insanlar əziyyət çəkirdi, şikayət edirdi. Ayrı-ayrı adamlar da bundan sui-istifadə edirdilər. Nəhayət, burada iştirak edən Nəzər Nəsrri mənə müraciət etdi, mən onu qəbul etdim. O öz təkliflərini mənə bildirdi. Mən maraqlanıb gördüm ki, bu təkliflər doğrudan da çox maraqlı təkliflərdir. Dövlət Əmlak Komitəsinə, Nazirlər Kabinetinə göstəriş verdim ki, bu məsələyə baxsınlar və təcili tədbirlər görsünlər. Çünki, dediyim kimi, kombinatın işçiləri həftədə bir dəfə şikayətə gəlirdilər.

Təsəvvür edin, hətta mənim göstərişimdən sonra bax, dediyim bu təşkilatlarda ayrı-ayrı adamlar yəqin ki, öz şəxsi məqsədlərini güdərək bu məsələnin həll olunmasına maneçilik edirdilər. Hətta sonra mənə məlumat verdilər, bu kombinatda işləyən bəzi qüvvələr – hansılar ki, həm buradan qanunsuz gəlir götürürdülər, həm də aranı qarışdırırdılar – görəndə ki, burada real bir şirkət meydana çıxıb və bunlar real iş görə bilərlər, bəyan etdilər ki, onlar özləri bu kombinatı özəlləşdirəcəklər, yenidən quracaqlar. Təbiidir ki, buna inanmaq mümkün deyildi. Əgər belə mümkün idisə, nə üçün 3-4 il idi ki, özlərini də, bizi də incidirdilər?

Mən bu prosesləri bildiyimə görə bu gün çox məmnunam [395-396] ki, həmin bu «Evropean tobako» şirkəti – hansı ki, şəxsən mən qəbul etmişdim və göstərişlər vermişdim, öhdəlik götürmüşdü ki, kombinatı yenidən quracaq və burada yüksək səviyyəli məhsul istehsal edəcək – bu kombinatı bizim dövlət qanun-qaydası çərçivəsində özəlləşdirə bildi. Bu özəlləşdirmədən Azərbaycanın büdcəsinə müəyyən gəlir gəldi. Burada verilən məlumatlar məni çox sevindirir ki, müəssisədə işləyən adamların heç birisini, necə deyirlər, küçəyə salmadılar. Onların bir qismini artıq indi işə cəlb ediblər, o biri qisminə isə müavinətlər verirlər, həmin adamlar da işləyəcəklər. Qeyd etmək istəyirəm ki, mən onların qarşısında bu şərti qoymuşdum, onlar bu şertə də əməl edirlər. Demək, insanlar da işləyir, kollektiv də dağılmayıbdır, yeni bir müəssisə yaranıbdır. Buraya böyük miqdarda xarici investisiya qoyulubdur. Təbiidir ki, bunların da çox müsbət nəticələri olacaqdır.

Bilirsiniz ki, son 5 ildə biz Azərbaycana xarici investisiyanın cəlb olunması prosesini inkişaf etdirməyə çalışırıq. Biz bu sahədə böyük nailiyyətlər əldə etmişik. Bu müddətdə Azərbaycana 5 milyard dollardan artıq xarici investisiya qoyulubdur. Amma bunun çox hissəsi neft sektoruna qoyulubdur. Bizim bu sahədə nailiyyətlərimiz böyükdür və bu nailiyyətlər gələcəkdə daha da çox olacaqdır.

Biz çalışırıdık, bu gün də çalışırıq və bundan sonra da çalışacağıq ki, qeyri-neft sektoruna xarici investisiya daha da çox cəlb olunsun. Bunun üçün imkanlar da, investorlar da vardır. Azərbaycanda investisiya qoyulması yerlər də, müəssisələr də, imkanlar da vardır. Əgər biz bu sahədə istənilən nailiyyəti əldə edə bilməmişiksə, demək, bizim ayrı-ayrı hökumət orqanlarında rəsmi şəxslər tərəfindən bu prosesin həyata keçirilməsinə maneçilik törədilir.

Mən çox məlumatlar alıram ki, bəzi investorlar gəlirlər, Azərbaycanda öz təkliflərini verirlər, ancaq bəzi təşkilatlarda – hansılar ki, onların vasitəsilə bunu edə bilərlər – [396-397] investorların qarşısına böyük şərtlər qoyurlar. Yəni buradan mənfəət götürmək, ya rüşvət almaq, yaxud da özləri üçün nə qədər böyük faiz istəyirlər. İnvestor ölçüb-biçir, görür ki, buradan bu gəliri götürməyəcək, ona görə də dönüb çıxıb gedir.

Bu nöqsanlar bizim müxtəlif orqanlarda, hökumət orqanlarında var. Mən bu gün bunu açıqca deyirəm və tam etiraf edirəm. Tələb edirəm ki, bunlar aradan qaldırılsın. Ayrı-ayrı mərtəbələrdə bəzi şəxslər öz şəxsi mənafeləri naminə Azərbaycan iqtisadiyyatının inkişafına zərbələr vururlar, ölkəmizin iqtisadiyyatının müxtəlif sektorlarına, təbiidir ki, qeyri-neft sektoruna investisiya gəlməsinə maneçilik törədirlər. Mən bunu təkcə aldığı məlumatlara görə yox, elə həmin şirkətin gəlib bu kombinatı götürmək üçün göstərdiyi səylər və mənim müşahidələrim əsasında cəsarətlə deyirəm.

Əgər bu işə mən özüm qarışmasaydım, həmin o təşkilatlara, ayrı-ayrı şəxslərə bu məsələnin həyata keçirilməsi barədə qəti, ciddi göstərişlər verməseydim və ona nəzarət etməseydim bu gün bu müəssisə yox idi. Buna görə də mən deyirəm ki, görün biz nə qədər bu cür investor itiririk.

Ötən bu 5 il müddətində görülən işin nəticəsi nədir? Burada bu barədə çox ətraflı danışdılar. Azərbaycana 50 milyon dollar dəyərində investisiya gəlibdir, müəssisə yenidən qurulubdur. Burada dedilər, bu müəssisədə beynəlxalq standartlara uyğun 16 növ siqaret istehsal olunacaqdır, Azərbaycan Respublikasının tələbatı ödəniləcəkdir. Amma indi tələbatın əksər hissəsi idxal vasitəsilə gəlir. Təbiidir, ayrı-ayrı dairələr buradan öz mənfəətini götürürlər və Azərbaycan dövlətinə çox az mənfəət gəlir.

Bu müəssisədə çalışanlar və bundan da çox Azərbaycan vətəndaşı burada yaxşı şəraitdə işləyəcək, yüksək maaş alacaqlar. Burada deyildi, onların bir qismi Avropaya göndərilib orada təcrübə keçiblər,

təhsil alıblar. Demək, bunların hamısı [397-398] gələcəkdə bu müəssisənin tamamilə azərbaycanlılar tərəfindən idarə olunmasına gətirib çıxaracaqdır.

Şirkətin rəhbərləri burada bəyan etdilər ki, onlar istehsal olunan siqaretlərin bir qismini ixrac edəcəklər. Demək, Azərbaycanın öz istehsalı yaranır, bu istehsal Azərbaycan əhalisinin bu mallara olan tələbatını ödəyir, eyni zamanda istehsal o səviyyəyə çatır ki, respublikamız bu siqaretləri idxal etmir, ixrac edir.

Bizim yeni iqtisadi siyasətimizin, bazar iqtisadiyyatının, özəl sektorun inkişaf etdirilməsinin əsas prinsipləri budur. Biz artıq bu müəssisədə bunu real görürük.

Mən bu şirkətin bir öhdəliyini də çox əhəmiyyətli hesab edirəm. Onlar çalışacaqlar ki, Azərbaycanın bütün istehsal edilən bölgələrində tütünün keyfiyyətini artırınsınlar. Belə ki, - burada dedilər, - kənd təsərrüfatında tütünçülük məşğul olan 20 min insan bu işə cəlb olunacaqdır. Mən bunu arzu edirəm, şirkətin başçalarına da dedim, bunu bir daha deyirəm ki, gələcəkdə bu müəssisənin xammalının əksəriyyəti Azərbaycanda istehsal edilən yüksək keyfiyyətli tütündən ibarət olmalıdır. Mən bütün bunlara görə bu gün çox məmnunam. «Evropəan tobako» şirkətinin rəhbərlərini bu hadisə münasibətilə təbrik edirəm, onlara bu işdə uğurlar arzulayıram.

Məni ən çox sevindirən odur ki, bu kombinatın kollektivi yerində qalır, amma onlar əvvəlkilərə nisbətən daha da yaxşı iş şəraiti əldə ediblər, daha da çox maaş alacaqlar, daha da səmərəli iş görəcəklər. Beləliklə, bizim əhalimizin bir qisminin rifah halı bununla da yaxşılaşacaq.

Bu müəssisənin yaranması nə qədər çətin yollardan keçibsə, nə qədər maneələri dəf edibsə, onun sonra işləməsinin qarşısında da hələ çox çətinliklər vardır. Mən bu çətinlikləri deyərkən bizim respublikada ayrı-ayrı nəzarət, hüquq-mühafizə orqanlarının özəl sektorun işinə müdaxilə etməsini nəzərdə tuturam. Azərbaycanda bu qüsurlar da, nöqsanlar da [398-399] mövcuddur. Bu da Azərbaycanda özəl sektorun inkişaf etməsinə çox böyük maneçilik törədir, bizim dövlətin, hökumətin siyasətinə zərər gətirir. Ona görə mən bu gün bəyan edirəm ki, bu müəssisənin işinə polis, prokuror, bu kimi başqa nəzarət orqanları qarışmamalıdır. Təkcə bu müəssisəni demirəm, mənim bu sözlərim bütün özəl sektora aiddir. Tələb edirəm ki, hüquq-mühafizə orqanları, başqa nəzarət orqanları özəl sektorun işinə qarışmasınlar, maneçilik törətməsinlər və buralarda özləri üçün qanunsuz qazanc axtarmasınlar. Təkcə Baş Dövlət Vergi Müfəttişliyi burada öz işini görməlidir. Buraya, eləcə də başqa özəl sektorlara polis, prokuror daxil olmamalıdır. Onların burada işi yoxdur. Bu, artıq şirkətin mülkiyyətidir. Özü nə istehsal edir, nə cür satır – bu, onun öz işidir.

Biz buradan vergi almalıyıq. Təbiidir, bu cür təcrübəli şirkətlər çalışacaqlar ki, həm istehsalı artırınsınlar, həm itkiyə yol verməsinlər, həm də keyfiyyəti yüksəltsinlər. Çünki bu şirkət buraya özü üçün gəlir götürməyə gəlibdir. Şirkət öz istehsalını inkişaf etdirməlidir, gəlirini artırmalıdır, vergini vaxtılı-vaxtında verməlidir.

Bu gün dedilər ki, burada çox elektrik enerjisi sərf olunur. Şirkət elektrik enerjisinin, suyun və istehsal üçün lazım olan bu cür vasitələrin dəyərini ödəməlidir. Bizim başqa tələbimiz yoxdur. Polisin, prokurorun, eləcə də başqa təşkilatların buraya girməsinə ehtiyac yoxdur. Yenə də deyirəm, mənim bu sözlərim bu müəssisənin təmsalında bütün özəl sektora aiddir.

Bu gün bir daha bəyan edirəm ki, Azərbaycan prezidenti kimi, mən Azərbaycanda sahibkarlığın inkişaf etdirilməsi və bu inkişafın sürətləndirilməsi üçün hər cür tədbirlər görürəm və görəcəyəm. Özəlləşdirmə proqramı həyata keçiriləcəkdir.

Keçmiş Əmlak Komitəsinin rəhbərliyi tərəfindən özəlləşdirmədə buraxılan kobud səhvlər bundan sonra Dövlət Əmlakı Nazirliyi tərəfindən buraxılmamalıdır. Xarici investisiya [399-400]nın cəlb olunmasına heç kəs maneçilik törətməməlidir. Bütün hökumət, dövlət orqanları, əksinə, onlara əlverişli şərait yaratmalıdırlar. Mən xarici investorlara müraciət edərək deyirəm ki, əgər siz burada mən dediyim bu əncəllərlə, maneçiliklərlə rastlaşsanız, mənə müraciət edin. Mənim işim nə qədər çox olsa da məsələ ilə şəxsən məşğul olmağa söz verirəm.

Müəssisənin kollektivini təbrik edirəm. Onlar artıq şikayətə gəlmirlər. Ayrı-ayrı təxribatçı qüvvələr bundan sonra onları toplayıb Prezident Sarayının, Nazirlər Kabinetinin qarşısına şikayətə göndərə bilməzlər. Çünki əməkçilər indi burada yaxşı iş şəraiti əldə ediblər, yaxşı maaş alacaqlar, alırlar və öz ixtisaslarını daha da artıracaqlar.

Mən bu gün buranı gəzərkən, keçmişdən burada işləyən şəxslərlə danışarkən gördüm ki, onlar bu dəyişikliklərdən nə qədər razıdırlar. Sözümlü qurtararaq yenə də demək istəyirəm ki, mən siqaret çəkən deyiləm. İstəmirəm ki, insanlar siqaret çəksinlər. Çünki bu zərərliyədir. Filtrləri nə qədər çox qoysalar da bu, yenə də insan üçün zərərliyədir. Onu bilirəm ki, siqaret çəkəni tərgitmək mümkün deyil. Ona görə də mən arzu edirəm bu müəssisə ən yüksək keyfiyyətli siqaretlər istehsal etsin ki, həmin siqaretdən istifadə edən adamlar heç olmasa az zərər çəksinlər.

Mən «Evropəan tobako» şirkətinin gördüyü işləri bir daha yüksək qiymətləndirirəm, ona, bu müəssisənin bütün kollektivinə yeni-yeni uğurlar arzulayıram. [400]

SLOVAKIYANIN XARİCİ İŞLƏR NAZİRİ
EDUARD KUKAN BAŞDA OLMAQLA
BU ÖLKƏNİN NÜMAYƏNDƏ HEYƏTİ
İLƏ GÖRÜŞDƏ SÖHBƏT

Prezident sarayı

1 fevral 2000-ci il

H e y d ə r Ə l i y e v: Cənab nazir, hörmətli qonaqlar, sizi Azərbaycanda salamlayıram, ölkəmizə səfərinizi alqışlayıram.

Səhv etmirəmsə, Azərbaycan müstəqillik əldə etdiyi və Slovakiya müstəqil, azad dövlət olduğu vaxtdan bəri bu səfər qarşılıqlı münasibətlərimizdə belə səviyyədə ilk səfərdir. Ona görə də bu, bizim üçün böyük əhəmiyyətə malikdir.

Mənə dedilər ki, bu gün siz xarici işlər naziri ilə də, Baş nazirlə də, parlamentin sədri ilə də görüşlər keçirmisiniz. Bu, çox yaxşıdır, yəni siz müxtəlif strukturlarda fikir mübadiləsi apara və ölkələrimiz arasında gələcək əməkdaşlığın yollarını müəyyənləşdirə bilmisiniz.

Azərbaycanda biz Slovakiya ilə daha fəal əməkdaşlıq etməyə çox həvəs göstəririk. Bilirik ki, Slovakiya iqtisadi cəhətdən inkişaf etmiş ölkədir – mən sənayenin, infrastrukturun inkişafını nəzərdə tuturam. Bununla bərabər, bizim hamımız kimi, Slovakiya da keçid dövrünü yaşayır, onun öz problemləri var. Yəni bizim oxşar cəhətlərimiz çoxdur. Məhz bu – təcrübə mübadiləsi aparmaq, bir-birinə kömək etmək, başlıcası isə iqtisadiyyatda, mədəniyyətdə, təhsildə, bütün sahələrdə əməkdaşlığı inkişaf etdirmək üçün geniş əlaqələrin zərurili[401-402]yini şərtləndirir. Ona görə də sizin səfəriniz bizim üçün böyük əhəmiyyətə malikdir. Sizi dinləyirəm.

E d u a r d K u k a n: Biz çox şadıq ki, bu səfəri – sizin doğru buyurduğunuz kimi, Slovakiya hökuməti üzvlərinin Azərbaycana ilk səfərini həyata keçirə bildik.

Mən ona da şadam ki, Slovakiyanın iqtisadiyyat naziri və biznesmenlərin böyük bir qrupu mənimlə birlikdə buradadırlar. Onlar siyasi danışıqlarımızın bütün nəticələrini konkret həyata yönəltmək üçün Azərbaycandakı tərəfdaşları ilə bilavasitə əlaqələr yaratmaq istəyirlər. Məncə, Azərbaycan ilə Slovakiya arasında gələcək əməkdaşlıq üçün mövcud olan potensialımızın konkret layihələrdə öz əksini tapması çox mühümdür.

Yəqin ki, Azərbaycana bu ilk səfərimiz bir qədər ləngimişdir – Slovakiya müstəqillik əldə etdikdən yeddi il sonra həyata keçirilmişdir. Lakin həmişə işə başlamaq lazımdır, ilk səfəri etmək lazımdır. Əminəm ki, biz ötən vaxtdan ikitərəfli əməkdaşlığın inkişafına ciddi hazırlaşmaq üçün, bu səfərdən sonra əməkdaşlığımızın hər iki ölkədən ötrü daha fəal və faydalı olması üçün istifadə etmişik.

Biz çəxlərdən, keçmiş Çexoslovakiyadan ayrıldıqdan sonra ötən yeddi ildə Slovakiya bazar iqtisadiyyatı yolu ilə, demokratik cəmiyyət kimi inkişaf edir, Avropa və Transatlantika strukturlarına qovuşmaq istəyir. Yaxın günlərdə biz Slovakiyanın gələcəkdə Avropa Birliyinə üzv olması üçün bu qurumla danışıqlara başlayacağıq. Biz NATO-nun da üzvü olmağa hazırlaşırıq. Bilirik ki, Azərbaycan Avropa ölkəsidir və gələcək inkişafımızın bir çox istiqamətləri eynidir. Buna görə də həm Azərbaycana, həm də

bizə, Slovakiyaya kömək edə biləcək qarşılıqlı məsləhətləşmələr, informasiya mübadiləsi üçün ümumi zəmin var.

Bu gün Azərbaycanın bir çox görkəmli nümayəndələri ilə danışıqlar aparmağa həqiqətən imkanımız oldu və çox şadiq [402-403] ki, bütün bu danışıqlar çox konkret, qeyri-formal idi və aydın sübut edir ki, Sizin ölkəniz Slovakiya ilə iqtisadi, siyasi, mədəni əlaqələrin inkişafına, onunla bütün sahələrdə əməkdaşlığa həvəs göstərir.

Slovakiyada biz də gələcəkdə bu münasibətlərin inkişafına çox fəal başlamağa hazırıq. Bir az sonra iqtisadiyyat nazirimiz bizdə əməkdaşlıq üçün həqiqətən yaxşı baza olduğu və bunun ölkələrimiz arasında faydalı kooperasiyanı təmin edə biləcəyi barədə danışıcaqdır. Bir sözlə, cənab prezident, Sizinlə görüşə bildiyimizə görə çox sağ olun. Biz həmçinin ümidvarıq ki, bu səfərdən sonra əməkdaşlığımız dinamik olacaq, qarşılıqlı surətdə faydalı prinsiplər əsasında həyata keçiriləcək və həm Azərbaycana, həm də Slovakiyaya kömək edəcəkdir.

L y u b o m i r Q a r a x (Slovakiyanın iqtisadiyyat naziri): Çox sağ olun, cənab prezident. Azərbaycana gəlmək və həmkarımla çox faydalı söhbət aparmaq imkanına görə mən də təşəkkür etmək istəyirəm.

Bizim biznesmenlər qrupunun da faydalı görüşləri olduğuna görə təşəkkür etmək istəyirəm. Konkret şəxsi əlaqələr barədə dəqiq informasiyam var və bunlar göstərir ki, iqtisadi münasibətlərimiz daha yaxşı ola bilər.

Biz energetika sahəsində əməkdaşlıqdan danışdıq. Slovakiya bu sahədə çox güclü kooperasiyaya hazırdır. Buna görə də dedim ki, Sizde ehtiyatlar, bizdə isə nəqliyyat var. Sizin ehtiyatların Avropa bazarlarına nəqli bizim yollar vasitəsilə həyata keçirilə bilər. Bu, Sizin üçün də, bizim üçün də çox faydalıdır. Düşünürəm ki, bu və digər istiqamətlərdə kooperasiyamız çox uğurla inkişaf edəcəkdir. Çox sağ olun.

H e y d a r Ə l i y e v: Mən sizin ölkənizin prezidenti cənab Şuster ilə Yaltada görüşüb söhbət etdim, onu Davosda da gördüm. Biz onunla elə indi sizinlə danışdığımız mövzuda söhbət etdik. Onda cənab Şuster də, mən də ölkələrimiz arasında münasibətləri fəallaşdırmaq arzusunda olduğumuzu [403-404] bildirdik. Bununla əlaqədar sizin səfərinizin əhəmiyyətli olduğunu bir daha vurğulayıram.

Şadam ki, siz bizim iqtisadi imkanlarımızla, iqtisadiyyatımızın vəziyyəti ilə müəyyən dərəcədə tanış ola bildiniz. Cənab nazir, siz doğru qeyd etdiniz ki, Azərbaycan Avropa ölkəsidir. Lakin Azərbaycan Avropanın ən ucqarında yerləşir. Azərbaycanın coğrafi-strateji mövqeyini də ümumən elə bu müəyyənləşdirir, yəni Azərbaycan Qərblə Şərqi, Avropa ilə Asiyanın qovuşuğunda yerləşərək, onların arasında münasibətlərin inkişafında çox mühüm rol oynayır. Bu baxımdan bizim kommunikasiya imkanlarımızı, TRASEKA proqramına uyğun olaraq Böyük İpək yolunun bərpasına dair gördüyümüz tədbirləri, böyük neft və qaz ehtiyatlarına malik olduğumuzu bilirsiniz.

Azərbaycan qədim neft diyarıdır, lakin son vaxtlar biz Azərbaycan dövlətinin yeni, müasir neft strategiyasını müəyyənləşdirmişik. Bu strategiya Xəzər dənizinin Azərbaycan sektorundakı və təbii ki, qurudakı, - belə ki, bizdə olduqca çox ehtiyatlara malik köhnə yataqlar var, - neft və qaz ehtiyatlarından fəal istifadə edilməsini nəzərdə tutur.

Beləliklə, bizim bir cür, sizin digər üstünlükləriniz var. Slovakiya Avropanın mərkəzində yerləşən ölkədir, hərçənd Şərqi Avropa ölkəsi sayılırdı. Bir vaxtlar sosialist sistemə, -onda biz bunu qarşılıqlı iqtisadi yardım şurası və ya Varşava müqaviləsi adlandırırdıq, - daxil olan ölkələrə Şərqi Avropa ölkələri deyilirdi. Lakin Slovakiya coğrafi cəhətdən Avropanın mərkəzindədir. Mən özüm bilirəm və bizdə,

Azərbaycanda da yaxşı məlumdur ki, hətta o illərdə – sosializm dövrü illərində də Çexoslovakiya yüksək inkişaf etmiş sənayesi, istehsal olunan malların yüksək keyfiyyəti, Çexiyada da, Slovakiyada da iri sənaye müəssisələrinin cəmləşməsi ilə fərqlənirdi. Ona görə də bütün bunlar fəal əməkdaşlığımıza əsas verir. [404-405]

Biz sizinlə əməkdaşlıq etməyə, eləcə də İpək Yolu proqramına – TRASEKA proqramına daha fəal qoşulmağımıza hazırıq. Yeri gəlmişkən, Davosda buna bir sessiya həsr olunmuşdu və biz orada çıxış edərək bu yolun verdiyi imkanlardan danışdıq. Həqiqətən, dünyanın qloballaşması baxımından, - ABŞ prezidenti cənab Klinton Davosda öz nitqində bu barədə ətraflı danışdı, - Şərq və Qərb problemi indi çox böyük əhəmiyyətə malikdir. Bu mənada bizim sizinlə əməkdaşlığımız böyük aktuallıq kəsb edir.

Doğrudur, mənə dedilər ki, bu sahədə bizim uğurlarımız hələlik çox azdır. Axı, biz yenicə başlayırıq və bu baxımdan bizim imkanlarımızı öyrənməkdən ötrü səfərinizin sizin üçün də böyük əhəmiyyəti var. O, sizin imkanlarınızı öyrənmək, bu əməkdaşlığı hansı sahələrdə həyata keçirməyi müəyyənləşdirmək baxımından bizim üçün də əhəmiyyətlidir.

Baş nazir mənə məlumat verdi ki, siz bu məsələləri ətraflı müzakirə etmisiniz və mən bununla tam razıyam. Düşünürəm ki, fəal əməkdaşlığı təmin etmək üçün böyük imkanlar var.

Sizdə olduğu kimi, bizdə də bazar iqtisadiyyatının inkişafı ilə bağlı problemlər var, yəni biz eyni yolla – ölkələrimizi demokratik ölkələrə çevirmək, demokratik dövlət quruculuğu, bazar iqtisadiyyatını inkişaf etdirmək, özəlləşdirməni həyata keçirmək və s. yolu ilə gedirik. Sizdə bu proseslər gedir. Ola bilsin, bir qədər çox irəliləmişdir. Bu proseslər bizdə də gedir. Biz xüsusən neft və qaz sektoruna xarici sərmayələrin cəlb edilməsində yaxşı uğurlar qazanmışıq. Özü də təkcə bu sektora yox. Bizdə iqtisadiyyat olduqca çoxsahəlidir, ona görə də başqa sektoralara da sərmayə qoyulur. Məsələn, bu gün mən siqaret istehsalı üzrə tamamilə yeni bir müəssisənin açılışında oldum. Bu müəssisəyə 50 milyon dollar məbləğində sərmayə qoyulmuşdur. Doğrudur, onun məhsulu mənim o qədər də ürəyimcə deyildir, çünki mən siqaret çəkmirəm və hamını da təbliğ edirəm ki, siqaret çəkməsinlər. Lakin bu, [405-406] bizdən açılı deyildir. Siqaret çəkənlər onsuz da çəkəcəklər. Spirtli içkilər içən insanlar onsuz da içəcəklər.

Mən Moskvada işləyərkən, - bilirsiniz ki, mən Siyasi Büronun üzvü və Nazirlər Soveti sədrinin birinci müavini idim, - Qorbaçov və Siyasi Büronun bəzi digər üzvləri Sovetlər İttifaqında adamların spirtli içkiləri tərgitməsi vəzifəsini qarşıya qoymuşdular. Ancaq bütün bunlar elə kobud, inzibati və mənasız xarakter daşıyırdı ki, iqtisadiyyata xeyir əvəzinə, böyük zərər gətirdi.

Yeri gəlmişkən, onda mən Qorbaçova dedim, bilin ki, mənim xalqım, Azərbaycan xalqı içən xalq deyildir, çünki etiqad etdiyimiz islam dini spirtli içkiləri haram buyurub. Ona görə də bir azərbaycanlı, Azərbaycan xalqının nümayəndəsi kimi, şəxsən məndən ötrü içmək və ya içməmək problemi yoxdur. Xalqımız əsasən içmir, lakin Sovetlər İttifaqında biz başqa xalqlarla çox yaxınlaşdığımıza görə, təbii ki, araq Azərbaycana da yol tapmışdır.

Eduard Kukan: Sizdə pivə də spirtli içki hesab edilir?

Heydər Əliyev: Bəli. Bilirsiniz, o vaxt iş cəfəngiyyata gəlib çıxmışdı. Mən Siyasi Büronun bu komissiyasının üzvü idim, lakin Nazirlər Soveti sədrinin birinci müavini olaraq ticarətə də kuratorluq edirdim. İş o yerə gəlib çıxdı ki, pivəni də çirtli içki hesab etdilər, ona görə də Moskvada bütün pivə zavodlarını bağlamağa başladılar. Halbuki, bundan bir neçə il əvvəl pivə zavodları, pivə istehsalı texnologiyaları satın almışdılar, o cümlədən Çexoslovakiyadan, onları da bağladılar. İş o yerə gəlib çıxdı ki, bir

akademikin başçılıq etdiyi bir qrup Leninqraddlı alim yazdı ki, demə, uşaq kefirinin tərkibində də alkoqol var və kefir istehlakını qadağan etmək lazımdır.

Siz öz ölkənizin təcrübəsindən bilirsiniz ki, konyunktura həmişə özünü göstərirdi. Bax, onda da dedilər ki, «gəlin, spirtli içkiləri ləğv edək». Azərbaycan bundan ziyan çəkdi. Ona [406-407] görə yox ki, Azərbaycan içmək imkanından məhrum oldu, məhz ona görə ki, o illərdə, 70-ci illərdə biz üzümçülüüyü geniş inkişaf etdirməyə başlamışdıq. Əslində, 70-ci illərin axırlarına – 80-ci illərin əvvəllərinə yaxın şərab materiallarının təxminən üçdə birini biz verirdik. Sovetlər İttifaqında 6 milyon ton üzüm istehsal edilirdi, onun təxminən 2 milyon tonu Azərbaycanda istehsal olunurdu. Biz üzüm plantasiyaları salınması üçün çox böyük iş aparırdıq. Doğrudur, xalqımız bundan hər halda fayda götürürdü, çünki üzüm çoxillik bitkidir və onu əkdikdən sonra məhsul götürmək üçün beş il vaxt lazımdır. Bütün bu beş il ərzində dövlət kolxoz və sovxozlarımızı maliyyələşdirir, böyük məbləğdə pul ayırırdı ki, sonra məhsul əldə edilsin. Bunun hesabına kəndlərimiz çox varlandı, insanlar özlərinə yaxşı evlər tikdilər, avtomobil aldılar və sair. Heyif ki, 80-ci illərin təxminən ortalarında bu üzüm bağlarına kotan salıb onları məhv etməyə başladılar.

Mən bu keçmişi xatırlamaqla demək istəyirəm ki, sosialist sistemində belə hallar olub, bizdə də, sizdə də bunlarla qarşılaşmışlar. Ona görə də keçid dövrü sizin üçün də, bizim üçün də çətinidir. Buna baxmayaraq, biz özəlləşdirmə yolu ilə gedirik.

Dedim ki, bu gün mən yüksək keyfiyyətli siqaret istehsal edən müəssisəyə getmişdim. Yenə deyirəm, mən siqaret çəkmirəm, amma siqaret çəkməyi qadağan etmək qeyri-mümkündür, spirtli içkilər içilməsinin qadağan olunmasına yönəldilmiş tədbirlər də bax, beləcə uğursuzluğa düşər oldu. Amma bu məhsul lazımdır. Bu müəssisəyə 50 milyon dollar məbləğində sərmayə qoymuşlar və o, 5 aya tikilmişdir. Əvvəllər çox pis yaşayan kollektiv indi daha yüksək əmək haqqı almağa başlamışdır, müasir texnologiya ilə işləyir. Ona görə də xarici sərmayələrin cəlb edilməsi bizim üçün, zənnimcə, sizin üçün də böyük əhəmiyyətə malikdir.

Bizim imkanlarımız genişdir. Neft sektoruna böyük sərmayələr gəlir. Bizdə kənd təsərrüfatı sektoruna, xalq istehlakı [407-408] malları, - mən həm ərzaq, həm də sənaye mallarını nəzərdə tuturam, - istehsal sahəsinə də böyük həcmdə sərmayə qoymaq olar.

Baş nazir mənə dedi ki, konkret sahələr var və biz əməkdaşlığı artıq təşkil edə bilərik. Mən bunu bəyənirəm və hesab edirəm ki, sizin səfərinizlə bünövrəsi qoyulan başlanğıc gələcəkdə bu baxımdan çox uğurlu olacaqdır.

Mənə dedilər ki, siz Azərbaycanın Xarici İşlər Nazirliyi və İqtisadiyyat Nazirliyi ilə sənədlər imzalayacaqsınız. Artıq bu, yaxşı başlanğıcdır. Bizim xarici işlər naziri mənə məruzə etdi ki, digər sənədlərə dair də layihələr var. Bu sənədləri hazırlamaq, razılaşdırmaq və onları ya ölkənizə bizim səfərimiz zamanı, yaxud da sizin rəhbərliyinizin Azərbaycana növbəti səfəri zamanı imzalamağa imkan tapmaq olar. Bir sözlə, başlanğıc yaxşıdır və şadam ki, dəvətimizi qəbul edib respublikamıza gəlmisiniz. Hesab edirəm ki, bu başlanğıc münasibətlərimizin inkişafı üçün yaxşı perspektiv açıır.

E d u a r d K u k a n: Bəli, həqiqətən, həmkarımla biz xarici işlər nazirlikləri arasında əməkdaşlıq haqqında protokol imzalayacağıq və ondan nazirlər, departament direktorları səviyyəsində daim siyasi dialoq, məsləhətləşmələr aparmaq, müxtəlif beynəlxalq təşkilatlarda səmərəli əməkdaşlıq üçün istifadə edəcəyik.

Əlbəttə, biz siyasi dialoqu davam etdirmək istərdik. Ona görə də həmkarımı bu il Slovakiyaya səfərə dəvət etmişəm. Siz bildirdiniz ki, bu yaxınlarda Yaltada, Ukrayna prezidenti Kuçmanın təşkil etdiyi

konfransda Slovakiya prezidenti ilə görüşməsünüz və mən belə başa düşdüm ki, prezidentimiz Sizi Slovakiyaya rəsmi səfərə dəvət etmişdir.

Heydər Əliyev: Mən onu dəvət etdim, o da mənə dəvət etdi.

Edward Kukan: Mənə məhz belə də bildirmişdilər ki, prezidentlər bir-birini rəsmi səfərə dəvət etmişlər və indi ki [408-409]min birinci gələcəyini razılaşdırmaq lazımdır. Mən bu fürsətdən istifadə etmək və Slovakiya prezidenti adından Sizə xatırlatmaq istərdim ki, bir qədər sonra razılaşdıracağımız vaxtda Siz bizə, Slovakiyaya səfər edə bilsəniz, biz bundan çox şad olacağıq.

Şadam ki, Sizin parlamentin sədri ilə görüşə bildim. Çünki parlamentlər arasında münasibətlər də çox vacibdir və biz bu istiqamətdə də əlaqələr yaratmaq istərdik.

Siz sərmayələr haqqında danışdınız. Öz iqtisadiyyatını gələcəkdə daha fəal inkişaf etdirmək üçün sərmayələr Slovakiyaya da çox gərəklidir. Xarici sərmayələrə böyük ehtiyacımız var, buna görə də Qərbin banklarının və ya iri şirkətlərinin Slovakiyaya gəlməsini, onların ölkəmizə sərmayə qoymasını təşviq edəcək qanunlar qəbul etmişik. Siz dediniz ki, təsərrüfatınızın inkişafı üçün bu da lazımdır. Xarici sərmayələrə bizim də ehtiyacımız çoxdur və ümidvarıq ki, onlar Slovakiya iqtisadiyyatını irəlilətməyimizə kömək edəcəkdir.

Onu da demək istərdim ki, biz Slovakiyanın bütün qonşuları ilə çox yaxşı, mehriban qonşuluq münasibətləri yaratmağa müvəffəq olmuşuq. Biz çexlərlə çox mehriban yaşayırıq, onlarla münasibətlərimiz çox yaxşıdır. Macarlarla keçmişdə bəzi problemlərimiz vardı, indi isə Slovakiyadakı macar milli azlığını təmsil edən siyasi partiya hökumətimizə daxildir. Bizdə hökumət dörd siyasi partiyadan ibarət koalisiyadır, onlardan biri macarların partiyasıdır.

Əlbəttə, biz bu mehriban qonşuluq münasibətlərini bundan sonra da inkişaf etdirmək istəyirik. Deyərdim ki, bu, Avropa Birliyinə daxil olmaq üçün hazırlıqdır. Çünki biz həqiqətən Mərkəzi Avropa dövləti olduğumuzu sübut etmək istəyirik, - sağ olun ki, siz coğrafi və siyasi terminologiyani düzgün işlədirsiniz. Çünki biz də həmişə deyirdik ki, biz haradan Şərqi Avropa ölkəsi olduq, axı biz Avropanın mərkəzindəyik və buna görə də bizim haqqımızda Mərkəzi və ya [409-410] Orta Avropa ölkəsi deyilməsinə üstünlük veririk, - biz sübuta yetirmək istəyirik ki, əgər bizim, Mərkəzi Avropa ölkələrinin, ikitərəfli münasibətlərdə hətta bəzi problemlərimiz varsa da, biz onları normal şəkildə, sivil qaydada həll edə bilirik. Ona görə də biz ümumi Avropa ailəsinə qarşılıqlı problemlər gətirməyəcəyik, sübut etmək istəyirik ki, bura orta Avropa zonasıdır, tarixə nəzər salsaq görürük ki, İkinci dünya müharibəsi bu zonadan başlamışdır. Doğrudur, bizdə heç də həmişə belə yaxşı olmayıbdır, amma indi sübut etmək istəyirik ki, bu bölgə sabitdir və Avropa Birliyinin gələcək inkişafına heç bir təhlükə, siyasi risk törətmir.

İqtisadiyyatın inkişafı barədə. Əlbəttə, biz böyük dəyişikliklər etməliyik, çünki keçmiş Çexoslovakiyada iqtisadiyyatın strukturu tamam başqa cür idi. İndi Slovakiya müstəqil ölkə kimi inkişaf edir. Bizdə böyük müəssisələr, ağır sənaye, müdafiə sənayesi var, onlar burada hələ Çexoslovakiya dövründə cəmləşdirilmişdir. İndi biz konversiya keçiririk. Odur ki, məsələlərimiz olduqca çoxdur. Siyasi düzəlişlər etmək olar, qanunları nisbətən asanlıqla qəbul etmək, müxtəlif tədbirlər görmək mümkündür, lakin iqtisadiyyatı yenidən qurmaq, əlbəttə, daha çətin vəzifədir. Buna baxmayaraq, biz bu vəzifəni yerinə yetiririk. Çexiya, Polşa və Macarıstan nə vaxt Avropa Birliyinin üzvləri olacaqsın, biz də təxminən həmin vaxtda bu təşkilatın üzvü olmaq niyyətindəyik. Çünki biz, - vısqrad dördlüyü adlandırdığımız dörd ölkə, - bu regional strukturda çox sıx əməkdaşlıq edirik və siyasi məsələlər, müdafiə məsələləri və digər bütün xətlər üzrə xarici siyasət fəaliyyətimizi əlaqələndiririk. Bir sözlə, az-çox eyni səviyyədə olan dövlətlərin bu

---

əməkdaşlığı bizim hamımıza kömək edir və hamıya göstərir ki, həqiqətən çox səmərəli işləyə bilərik, Orta Avropa indi sabitlik zonasıdır.

Biz buradakı bütün danışıqlarımızda Dağlıq Qarabağ problemini xatırlayırdıq. Başa düşürük ki, bu, çox böyük [410-411] problemdir, ölkənin bütün inkişafını çətinləşdirir, mürəkkəbləşdirir. Cənab prezident, biz erməni həmkarınızla Sizin bütün siyasi əlaqələrinizi izləyirik. Ümidvarıq ki, Siz hər halda, problemin həlli yolunu tapacaqsınız. Əgər problem sülh yolu ilə həll edilərsə, mənə, bütün Avropa və bütün dünya bunu alqışlayardı. Başa düşürəm ki, bu, çox ağır, çox mürəkkəb və çox uzun sürən bir işdir. Ancaq, zənnimə, bu, həmin məsələnin həllinin ən yaxşı üsuludur və biz Ermənistan prezidenti ilə Sizin görüşlərinizi müsbət əlamət kimi qiymətləndiririk. Minsk qrupu artıq 12 ildir çalışır, nəticələr isə azdır. Mənə, belə ikitərəfli danışıqlarda bu son dərəcə ağır vəziyyətdən çıxış yolunu tapmaq imkanları daha çoxdur.

Cənab prezident, Sizdən MDB-nin gələcəyini necə təsəvvür etdiyinizi soruşa bilərəmmi? Çünki bu, bizim üçün də çox vacib məsələdir. Biz aydın bəyan etmişik ki, Avropa Birliyinin üzvü olmaq istəyirik, NATO-ya daxil olmaq istəyirik. Digər tərəfdən, biz Rusiya ilə normal münasibətlərin inkişafına həvəs göstəririk, axı bizim qarşılıqlı əməkdaşlığımızın, xüsusən iqtisadi sahədə əməkdaşlığımızın böyük tarixi var. Odur ki, biz bu əməkdaşlığı davam etdirməyə həvəs göstəririk. Bizim siyasi sahədə də imtiyazlı deyil, əksinə, ölçülüb-biçilmiş münasibətlərimiz var. Biz bu münasibətləri gələcəkdə də saxlamaq istəyirik.

Əlbəttə, Rusiyada tezliklə yeni rəhbərlik olacaq – mart ayında orada prezident seçkiləri keçiriləcəkdir. Təbii ki, biz hamımız bunun gedişini izləyirik və istəyirik ki, Rusiya öz problemlərini həll etsin, beynəlxalq həyatın müsbət iştirakçısı olsun, beynəlxalq münasibətlərdə özünə məxsus yeri tutsun. Bir sözlə, Müstəqil Dövlətlər Birliyinin necə inkişaf edəcəyi çox mühüm məsələdir.

Heydər Əliyev: Bunu eşitmək xoşdur ki, sizin qonşularınızla mehriban, yaxşı münasibətləriniz var, həqiqətən indi Avropada bu vaxtadək olmayan sabitlik və əminlik möv[411-412]cuddur. Məsələn, mən hesab edirəm ki, bu, bütün Avropa ölkələrinin inkişafı üçün həlledici amildir. Sizin qonşularınızla mehriban, yaxın münasibətləriniz ölkənin gələcək inkişafı üçün çox mühüm amildir. Mən Ermənistan – Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsi ilə əlaqədar məruz qaldığımız ağır vəziyyəti nəzərə alaraq bunu deyirəm.

Bizim də qonşularımızla münasibətlərimiz yaxşıdır. Rusiya bizim qonşumuzdur – aramızda mehriban və yaxşı münasibətlər var və istəyirik ki, bu münasibətlər belə də olsun. Doğrudur, kimsə bu münasibətlərə kölgə salmaq istəyir, kimsə fitnəkarlığa əl atır, kimsə Çeçenistanda indiki vəziyyətdən istifadə edərək Moskvanın kütləvi informasiya vasitələrində yalan məlumatlar yayır, mən axırıncı dəfə Moskvada olarkən buna etirazımı bildirdim. Rusiya prezidentinin vəzifəsini icra edən cənab Putin də açıq bəyan etdi ki, mətbuatda yazılanlar və ya televiziya ilə deyilənlər Rusiya dövlətinin rəsmi mövqeyi deyildir. Buna baxmayaraq, bu, bizi narahat edir, o mənada ki, Rusiya sizin üçün olduğu kimi, bizim üçün də böyük əhəmiyyətə malikdir. Biz bir çox onilliklər və yüzilliklər ərzində Rusiya ilə bağlı olmuşuq. Bundan başqa, iqtisadiyyatda böyük inteqrasiyamız olmuşdur, özü də təkcə Rusiya ilə deyil, həm də keçmiş Sovet İttifaqının bütün ölkələri ilə.

Qonşumuz olan Türkiyə ilə çox mehriban, yaxşı münasibətlərimiz var. Çox mehriban.

Bizim Gürcüstanla çox yaxşı, mehriban münasibətlərimiz var. Siz yaqın ki, orada olacaqsınız? Dostum Eduard Şevardnadzeyə – Gürcüstan prezidentinə məndən salam yetirin.

Bizim İranla da yaxşı münasibətlərimiz var, hərçənd, bu münasibətləri mürəkkəbləşdirmək istəyən qüvvələr də var. Çünki bəzi məqamlar var. Azərbaycan demokratik, dünyəvi ölkədir, məhz dünyəvi xarakterli inkişaf yolu ilə gedir. İranın isə, əlbəttə, öz xarici və daxili siyasəti var, biz bunun əleyhinə heç nə deyə bilmərik. Ümumiyyətlə, biz bir-birinin işlərinə, [412-413] qonşularımızın, yaxın və uzaq ölkələrin işlərinə qarışmamaq mövqeyində dururuq. Bu, bütün dünyada ölkələr arasında qarşılıqlı münasibətlərin əsas prinsiplərindən biridir. Hərdən bəzi uydurma məsələlər, problemlər olur. Amma, təkrar edirəm, bizim İranla böyük ticarətimiz, yaxşı münasibətlərimiz var və biz bu münasibətləri inkişaf etdirəcəyik.

Ermənistanla isə... bilirsiniz ki, əslinə qalsa, bu münaqişənin təşəbbüsçüsü Ermənistandır. Hələ 1988-ci ildə onlar Dağlıq Qarabağı Ermənistana birləşdirməyə cəhd göstərdilər, münaqişə başlandı, genişlənib müharibəyə çevrildi. Bu müharibə bir çox azərbaycanlıların da, ermənilərin də həyatına son qoymuşdur, çoxlu qan tökülmüşdür. Müxtəlif səbəblərdən Azərbaycan ərazisinin 20 faizi – Dağlıq Qarabağ və onun ətrafındakı rayonlar hazırda Ermənistan silahlı birləşmələrinin işğalı altındadır, oradan bir milyonadək azərbaycanlı zorla çıxarılmışdır. Onlar çadırlarda yaşayır, təbii ki, işsizdirlər və Azərbaycanda çox böyük sosial-iqtisadi çətinliklər yaradırlar.

Doğrudur, 1994-cü ilin mayında biz məsələni sülh yolu ilə həll etmək üçün atəşkəs haqqında saziş bağladığımız. Əlbəttə, Minsk qrupu fəal işləyir, az iş görməyibdir. Minsk qrupunun fəaliyyəti sayəsində 1996-cı ilin dekabrında ATƏT-in Lissabon zirvə görüşündə biz münaqişənin sülh yolu ilə nizama salınması üzrə razılaşmamız üçün əsas ola biləcək sənədi hər halda, əldə edə bildik. Lakin Ermənistan tərəfi bu prinsiplərlə razılaşmadı. Prinsiplər isə adidir, beynəlxalq hüquq normalarına əsaslanır: Azərbaycanın və Ermənistanın ərazi bütövlüyünün tanınması, Azərbaycanın tərkibində Dağlıq Qarabağa yüksək özünüidarə statusu verilməsi və Dağlıq Qarabağın əhalisinin – həm erməni, həm də azərbaycanlı əhalisinin təhlükəsizliyinin təmin edilməsi.

Oranın əhalisi az – cəmi 170 min nəfər idi. Onların təxminən 30 faizi azərbaycanlılar, 70 faizi isə ermənilər idi. Azərbaycanlıların hamısı qovulub çıxarılıb, ermənilər orada yaşa [413-414]yırlar, lakin onların da yarısı köçüb getmişdir. Bir sözlə, görürsünüz, o qədər də çox adamın yaşadığı kiçik bir ərazi üstündə iki ölkə, iki xalq arasında münaqişə yaradılmışdır.

Çox şey itirməyimizə, bizə olduqca böyük maddi, mənəvi, siyasi ziyan vurulduğuna baxmayaraq, biz məsələnin dincliklə nizama salınması mövqeyində möhkəm dayanmışıq. Həmsədrələrin – Rusiyanın, Amerika Birləşmiş Ştatlarının və Fransanın fəaliyyəti ilə yanaşı, Ermənistan və Azərbaycan prezidentləri arasında birbaşa dialoq aparmaq zərurəti də məhz bundan irəli gəlir. Bu dialoq ötən ilin aprelində Vaşinqtonda başlamışdır, biz bir neçə dəfə görüşmüşük, axırıncı görüş bu yaxınlarda Davosda oldu. Mən bu görüşləri müsbət qiymətləndirirəm, proses çətin getsə də, onlar bizi sülhə yaxınlaşdırır.

Biz bunu əsas tuturuq ki, hər iki tərəfdən kompromislər olmalıdır. Lakin kompromislərin də həddi var və onu keçmək olmaz. Ona görə də biz indiyədək ümumən kompromislərin elə bir həddini tapa bilməmişik ki, Ermənistan və Azərbaycan buna gedə bilsin.

Bununla belə, bu, Minsk qrupunun fəaliyyətinin güclənməsi ilə yanaşı, bəlkə də məsələnin həllinin həqiqətən ən səmərəli kanalıdır. Mən hamıdan eşidirəm, siz də dediniz ki, dünyanın bütün dövlətləri Ermənistan və Azərbaycan prezidentlərinin görüşlərini bu məsələnin dincliklə nizama salınması üçün müsbət hal kimi qarşılayır. Bu, şəxsən məni daha çox ruhlandırır, ruhlandırır ki, biz bu prosesi davam etdirməliyik. Biz axırıncı dəfə Davosda görüşərkən münaqişənin dincliklə həllinə nail olmaq üçün məhz bu barədə razılığa gəldik.

Əlbəttə, biz yaxşı başa düşürük ki, məsələnin hərbi yolla həllinə qayıtmaq Ermənistan üçün də, bizim üçün də çox ağır nəticələrlə bağlıdır. Elə dünya ictimaiyyəti də Ermənistanla Azərbaycan arasında hərbi əməliyyatların başlanmasını çətin ki, təqdim etsin. Lakin bunu Ermənistanda daha çox başa [414-415] düşməlidirlər. Çünki məhz Ermənistan tərəfindən konstruktivizm daha çox olmalıdır, o, Azərbaycan ərazisinin 20 faizini işğal etmişdir. Biz Ermənistan ərazisinin bir metrini də işğal etməmişik. Onlar bir milyon azərbaycanlıyı öz yaşayış yerlərindən didərgin salmışlar, biz heç kəsi qovmamışıq.

Münaqişənin başlanğıc mərhələsində onlar azərbaycanlıları Ermənistandan qovdular. Yeri gəlmişkən, azərbaycanlılar həmin ərazidə əsrlər boyu yaşamışlar və onu özlərinin doğma torpaqları hesab etmişlər – biz bu gün də belə hesab edirik. Sadəcə, Sovetlər İttifaqı yaradılarkən respublikalar təşkil edildikdən sonra sərhədlər belə müəyyənləşdirilmişdi.

Söz yox ki, Azərbaycanda yaşayan ermənilər də buradan köçüb getdilər. Doğrudur, burada onlar Ermənistanın müəyyən zonasında yığcam şəkildə yaşayan azərbaycanlılar kimi yığcam yaşamırdılar.

Lakin indi, bunların hamısı olub-keçəndən sonra sülh lazımdır. İnanıram ki, əgər biz razılığa gələ, münaqişənin nizama salınması formulu tapa və Ermənistanla Azərbaycan arasında sülhə nail ola bilsək, - biz Azərbaycanda bunu çox istəyirik, - bunun təkə Azərbaycan və Ermənistan üçün deyil, həm də bütövlükdə Dünya Birliyi üçün, xüsusən Qafqaz, Cənubi Qafqaz üçün böyük müsbət nəticəsi olacaqdır. Bildiyiniz kimi, Gürcüstanda da münaqişələr var, lakin onlar daxili xarakter daşıyır. Burada isə münaqişə iki ölkə arasındadır, iki müstəqil dövlət arasındadır.

Sizə dediyim kimi, Qafqaz Şərq və Qərb, İpək yolu, TRASEKA, İNOQEYT proqramları və digər proqramlar baxımından çox böyük əhəmiyyət kəsb edir. Ona görə də İstanbulda mən Cənubi Qafqaz ölkələrinin təhlükəsizlik, sülh və əməkdaşlıq paktını yaratmaq təklifini irəli sürdüm və bir çox dövlətlərə müraciət etdim. Lakin bu, yalnız münaqişənin nizama salınmasının həlli yolu tapıldıqdan, Ermənistanla Azərbaycan arasında sülh əldə edildikdən sonra həyata keçirilə bilər. Düşünürəm ki, [415-416] belə də olacaqdır. Mən bunun alternativlərini görmürəm. Daim düşmənçilikdə, daim münaqişədə olmaq, görünür, ermənilər üçün də ağır olacaq, azərbaycanlılar üçün də asan olmayacaqdır. Ona görə də biz yol tapmalıyıq.

Təkrar edirəm, mən çox şadam ki, bütün ölkələrdə, bəyan etdiyiniz kimi, o cümlədən sizin ölkənizdə bu münaqişənin dincliklə nizama salınmasını gözləyir, bizim birbaşa dialoqumuzu alqışlayırlar. Hesab edirəm ki, biz buna nail olacağıq. Siz Gürcüstanda, Ermənistanda olacaqsınız. Ümidvaram ki, siz orada vəziyyəti görəcəksiniz. Ümidvaram, siz bu arzuları Ermənistandan da bildirəcəksiniz ki, biz sülhə yaxınlaşa bilək. Hər halda, Azərbaycan bu mövqelərdə möhkəm dayanmışdır və biz bu mövqelərdə axıradək dayanacağıq.

MDB-yə gəldikdə, o, lap əvvəldən hansısa bir mütəşəkkil təşkilata çevrilmədi. Bunun səbəbləri var, onların üzərində dayanmaq istəmirəm. Lakin biz, MDB-nin üzvləri bir yerə toplaşanda hamımız eyni bir şeydən danışıq və deyirik ki, MDB-yə daxil olan ölkələrin bütün imkanlarından əməkdaşlıq üçün həqiqətən istifadə olunmasından ötrü MDB-ni daha mütəşəkkil, dinamik təşkilata çevirmək lazımdır.

Amma vəziyyəti çətinləşdirən məsələlər də var. Məsələn, mən hələ 1993-cü ildə bəyanat vermişdim, sonra onu daha bir neçə dəfə təkrar etdim. Başa düşürsünüzmü, beynəlxalq təşkilat olan MDB-də onun üzvü olan iki dövlətin bir-biri ilə müharibə aparması, hərbi münaqişədə olması ağlasığmazdır. Siz Avropada, Avropa Birliyində və ya hər hansı digər ittifaqlarda belə şeyə rast gələ bilərsinizmi? Rast gələ bilməzsiniz. Burada isə belə şey var və bu, bizim vəziyyətimizi çətinləşdirir.

Lakin təkə bu deyil. MDB-nin daxilində başqa ziddiyyətlər də var. Biz hesab edirik ki, MDB yaradıldığı məqsədə xidmət edən təşkilata çevrilə bilər. Amma bundan ötrü Rusiyanın geniş fəaliyyəti

gərəkdir. Çünki Rusiya özünün həm iqtisadi, həm siyasi, həm hərbi potensialına görə, ərazisinə və [416-417] əhalisinin sayına görə MDB ölkələri arasında çox böyük yer tutur. Ona görə də bu baxımdan Rusiya öz daxilində vəziyyəti sabitləşdirməli, bununla da MDB ölkələrini sıx birləşdirmək üçün müsbət rol oynamalıdır.

Biz – MDB başçıları axırıncı dəfə yanvarın 24-25-də Moskvada görüşdük. Yeri gəlmişkən, bilirsinizmi, hamı belə bir əhval-ruhiyyədə idi ki, - bu, çıxışlarımızda da öz əksini tapdı, - əgər MDB dövlət başçıları yanvarın 25-də Moskvada görüşərkən yaranmış ruhu saxlaya bilsək, MDB-nin həyatında yeni mərhələyə başlamaq üçün real imkana maliklik. Lakin, görünür bunu Rusiyada prezident seçkiləri keçirildikdən sonra daha konkret şəkildə hiss edə biləcəyik. Yəqin ki, bundan sonra biz yenidən görüşəcəyik.

Azərbaycanın mövqeyi belədir ki, MDB-nin yaradıldığı məqsədə xidmət edən təşkilat olması üçün real, qarşılıqlı surətdə faydalı, səmimi, mehriban əməkdaşlıq etmək lazımdır.

E d u a r d K u k a n: Bu, iki məsələ üzrə həqiqətən çox dərin təhlildir. Əlbəttə, biz arzu edirik ki, Siz Ermənistanla danışıqlarda problemin dincliklə həllinə nail olasınız. Bu işi uğurla axıra çatdırmaq üçün Sizə səbr arzulayırıq.

MDB haqqında dedikləriniz barədə. Əlbəttə, mənəcə, bütün Avropa ölkələri istəyirlər ki, Rusiyada daxili siyasi vəziyyət sabit olsun. Sabit Rusiyanın olması çox mühüm və çox yaxşıdır. Biz istəyirik ki, Rusiya islahatlar yolu ilə inkişaf etsin, ancaq bu, onların daxili işidir və onu özləri həll etməlidirlər. Biz buna hörmət edəcəyik. Lakin Avropada daha sakit vəziyyət üçün Rusiyada vəziyyətin sabit olması vacibdir ki, biz bu ölkənin gələcək inkişafının necə olacağını yəqin edə və müəyyənləşdirə bilək.

Cənab prezident, Siz ikitərəfli əməkdaşlığımız haqqında doğru dediniz ki, Baş nazirin yanında söhbət zamanı biz çox konkret layihələrdən danışdıq. Mənə verilmiş məlumata görə, bu danışıqlardan təxminən bir neçə gün sonra biz müqavilə bağlanması və [417-418] ölkələrimiz arasında qarşılıqlı əməkdaşlığa, ticarətə və biznesə başlanması üçün buraya konkret təkliflər göndərəcəyik. Əminəm ki, bu əməkdaşlıq gələcəkdə genişlənəcəkdir.

Bu söhbətə görə çox sağ olun. Ölkənizin gələcək inkişafı barədə bütün bu ideyaları, fəlsəfəni Sizdən eşitmək mənim üçün çox mühüm idi. İcazə verin, Slovakiya hökuməti adından Sizə müstəqil Azərbaycanın inkişafı yolunda ən xoş arzularımı bildirim. Arzu edirəm ki, Siz bütün məsələlərin həlli yollarını tapasınız, hərçənd, onlar çox mürəkkəbdir, ağırdır. Ölkələrimizə arzu etmək istəyirəm ki, yaxşı gələcəyimiz olsun, bir-birimizi tədricən daha yaxşı tanıyaq, çünki daha uğurlu əməkdaşlığın şərtlərindən biri də budur.

Nümayəndə heyətimizin ölkənizə səfərinə, əməkdaşlığımızın gələcəkdə daha fəal inkişafı məqsədi ilə bütün bu danışıqların həqiqətən nəinki səmimi, həm də konkret, - bu isə xüsusilə vacibdir, - olması üçün çox yaxşı şərait yaratdığınıza görə Sizə bir daha təşəkkür etmək istəyirəm.

H e y d a r Ə l i y e v: Azərbaycana göstərdiyiniz diqqətə görə, səfərinizə görə sizə təşəkkür edirəm. Ümidvaram ki, bu səfər münasibətlərimizin inkişafında mühüm rol oynayacaqdır.

Xalqınıza, ölkənizə arzu edirəm ki, qarşınıza qoyduğunuz bütün vəzifələr uğurla həyata keçirilsin. Xüsusilə arzu edirəm ki, siz öz məqsədinizə çata biləsiniz – Avropa Birliyinin üzvü olasınız, NATO-ya daxil olasınız və Avropa cəmiyyətinin tam hüquqlu üzvü olasınız. Xalqınıza ən xoş arzularımı bildirirəm.

[418]

**AZƏRBAYCAN GƏNCLƏRİ GÜNÜNƏ
HƏSR OLUNMUŞ BAYRAM GECƏSİ
BAŞA ÇATDIQDAN SONRA
İŞTİRAKÇILARA TƏBRİK**

Respublika sarayı

1 fevral 2000-ci il

Siz bu səhnədən bütün Azərbaycan xalqını Gənclər Günü münasibətilə təbrik etdiniz. Mən də bu ümumxalq bayramı, Gənclər Günü münasibətilə sizi təbrik edirəm. Sizə, bütün Azərbaycan gənclərinə səadət, xoşbəxtlik, təhsildə, həyatda uğurlar arzulayıram.

Siz çox maraqlı bir gecə təşkil etdiniz. Birincisi, mənə çox sevindirən odur ki, mədəniyyətimizin bütün sahələrində ilbəlil gənc istedadlar meydana gəlir və biz bu gün onların bir qrupunu gördük. İkincisi, ona görə ki, siz bu gecəni çox gözəl, ruh yüksəkliyi ilə keçirdiniz. Görürəm ki, hamınız xoşbəxtsiniz, hamınız yaxşı əhval-ruhiyyədəsiniz, hamınız gözəlsiniz, Azərbaycan xalqının gözəl balalarısınız.

Bu gözəl gecəni təşkil etdiyinizə və keçirdiyinizə görə sizə təşəkkür edirəm. Təhsilinizdə, həyatınızda sizə yeni-yeni uğurlar arzulayıram. Sağ olun. **[419]**

**AZƏRBAYCANIN BİR QRUP TANINMIŞ
İDMANÇILARI VƏ YIĞMA KOMANDANIN
BAŞ MƏŞQÇİLƏRİ İLƏ GÖRÜŞDƏ SÖHBƏT**

Prezident sarayı

2 fevral 2000-ci il

Heydər Əliyev: Mənə məlumat verdilər ki, idmançılar mənimlə görüşmək istəyirlər. Mən də həmişə belə təkliflərə çox müsbət münasibət göstərirəm. Ona görə də sizinlə görüşə gəlmişəm. Əgər görüşmək istəmisinizsə, onda sizi dinləyirəm.

Çingiz Hüseynzadə (*Azərbaycan Milli Olimpiya Komitəsinin vitse-prezidenti, Yüngül Atletika Federasiyasının prezidenti*): Möhtərəm cənab prezident!

Bu gün Azərbaycan idman ictimaiyyətinin görkəmli nümayəndələrinin zati-alilərinizin hüzuruna toplaşmasının bir səbəbi vardır.

Beynəlxalq Olimpiya Komitəsi bəşəriyyət tarixinin yeni əsrinin, yeni minilliyinin başlanması münasibətilə, öz ölkələrində olimpiya hərəkətinin inkişafına, olimpiya ideallarının yayılmasına rəvac verən, onu dəstəkləyən dövlət başçılarını təbrik etmək üçün xüsusi orijinal hədiyyə hazırlamışdır.

Beynəlxalq Olimpiya Komitəsinin prezidenti cənab Xuan Antonio Samarançın Azərbaycan Milli Olimpiya Komitəsinin prezidenti cənab İlham Əliyevə ünvanladığı məktubda göstərilir ki, Beynəlxalq Olimpiya Komitəsi 2000-ci il münasibətilə dövlət başçılarına təqdim etmək üçün incəsənət əsəri yaratmaq qərarına gəlmiş və nəticədə məşhur heykəltəraş [420-421] Naq Arnoldi bürüncdən «2000-ci ilin olimpiya qapıları» adlı əsər yaratmışdır. Cənab Samaranç Milli Olimpiya Komitəmizin prezidenti cənab İlham Əliyevdən xahiş etmişdir ki, bu nadir incəsənət əsəri Azərbaycanın prezidenti möhtərəm Heydər Əliyevə çox təntənəli şəkildə təqdim olunsun. Bu gün biz məhz bu təntənəli mərasimin iştirakçısıyıq.

Cənab prezident, icazənizlə, «2000-ci ilin olimpiya qapıları» əsəri və onun müəllifi Naq Arnoldi haqqında qısa məlumatı Sizin diqqətinizə çatdırmaq istəyirəm.

1928-ci ildə İtaliyanın Tisiano şəhərində anadan olmuş heykəltəraş Naq Arnoldi öz bədii təxəyyülünü 1950-ci illərdə Pablo Pikassonun və alman ekspressionist rəssamlarının Milanda təşkil edilmiş sərgilərinin təsiri altında formalaşdırmışdır. 1954-cü ildə təşkil olunmuş ilk fərdi sərgisi istər vətəninə, istərsə də kənardə onu incəsənət aləmində cərəyan edən böyük hadisələrin baş qəhrəmanına çevirir.

Dünyanın məşhur sənətkarları David Alfaro Siqeyros və Rufino Tamoyo ilə bilavasitə və canlı təmasda olan, onların yaradıcılığından bəhrələnən Naq Arnoldi 70-ci illərdən başlayaraq heykəltəraşlıq sənətinə üstünlük verir. O, 80-ci illərdə Frankfurt, Florensiya, Roma, Verona, Orvisto və digər şəhərlərdə böyük fərdi sərgilərini təşkil etmişdir. Onun yaratdığı heykəllər İsveçrədə və digər ölkələrdə ucaldılmışdır.

Bu gün Sizə təqdim olunacaq «2000-ci ilin olimpiya qapıları» əsəri Lozannada Beynəlxalq Olimpiya Komitəsinin qərarı önündə ucaldılacaq «böyük qapılar»ın kiçik surətidir. Rəmzi olsa da eyni zamanda gerçək reallığı əks etdirən, yeni nailiyyətlərə və qələbələrə doğru geniş açılmış bu qapılar bütün dünya xalqlarını yeni minilliyin olimpiya oyunlarına dəvət edir, onları 2000-ci ilin astanasından keçməyə çağırır.

Gələcəyə açılan bu qapılar Azərbaycan idmançıları, olimpiyaçılar üçün xüsusilə əziz və əlamətdardır. Biz bu astanadan üzuağ, almaçıq keçirik. [421-422]

Son illərdə Milli Olimpiya Komitəsinin prezidenti cənab İlham Əliyevin rəhbərliyi altında, bilavasitə onun əməyi və səyləri nəticəsində Azərbaycanda olimpiya hərəkatı geniş inkişaf tapmış, idmançılarımızın gələcəyinə böyük ümidlər yaranmışdır.

Azərbaycan idmançılarının, idmansevərlərinin ən böyük sevinci, ən böyük qüruru ondan ibarətdir ki, biz hamımız üçüncü minilliyə açılan «2000-ci ilin qapıları»ndan möhtərəm prezident, cənab Heydər Əliyev, Sizinlə birlikdə keçirik. İcazə verin, Azərbaycanın ən görkəmli idmançıları, olimpiya çempionları Rəfiqə Şabanova və Nazim Hüseynov Beynəlxalq Olimpiya Komitəsinin hədiyyəsini Sizə təqdim etsinlər.

Ə b ü l f ə s Q a r a y e v (*Gənclər və İdman naziri*): Möhtərəm cənab prezident, icazənizlə, Sizə respublikanın yığma komandasının olimpiya oyunlarına hazırlığı haqqında qısa məlumat vermək istəyirəm.

Respublikamızın həyatında mühüm və yaddaqalan tədbirlərin keçirilməsi ilə zəngin olan 1999-cu il idman nailiyyətlərimizin də yüksəlməsini, ümumiyyətlə, idmanımızın inkişafını, idman sahəsində digər ölkələrlə əlaqələrin möhkəmlənməsini təcəssüm etdirən dövr kimi də fərqlənmişdir. Məhz ötən il respublikamızda bir sıra çox əhəmiyyətli idman tədbirləri keçirilmiş, bu tədbirlər öz kütləvililiyi ilə, eləcə də idmansevərlərin və idman ictimaiyyətinin xüsusi diqqətini və rəğbətini qazanması ilə seçilmişdir.

İstər olimpiya oyunları proqramına daxil olan boks üzrə respublikamızda ilk dəfə keçirilən yeniyetmələrin dördüncü Avropa birinciliyi, 18 yaşlılar arasında futbol üzrə Avropa çempionatının seçmə yarışları, master-ralli üzrə dünya kubokunun bir mərhələsi, istərsə də müxtəlif idman növləri üzrə milli yığma komandalarımızın beynəlxalq yarışlardakı çıxışları və qazandıqları uğurlar, möhtərəm prezidentimiz, [422-423] şəxsən Sizin diqqət və qayğımız, xeyir-duanız sayəsində əldə edilmiş müvəffəqiyyətlərdir.

1999-cu il respublikamızın idman həyatında qarşıdan gələn – XXVII yay olimpiya oyunlarına hazırlığın xüsusi mərhələsi kimi diqqəti cəlb etmişdir. Ötən il keçirilən bütün yarışlar, demək olar ki, olimpiya oyunlarında iştirak etmək, parlaq qələbələr qazanmaq kimi ali məqsədə doğru istiqamətlənmiş, idmançılarımızın peşəkarlığının, ustalığının, ruh yüksəkliyinin artmasında xüsusi rol oynamışdır. 1999-cu ildə qarşımızda duran ən mühüm vəzifə – olimpiya oyunlarına hazırlığın səmərəli, mütəşəkkil aparılması və bununla bağlı bir sıra problemlər həll olunmuşdur.

Milli Olimpiya Komitəsi Gənclər və İdman Nazirliyi və digər idman strukturları ilə birlikdə öz qüvvələrini səfərbər edərək olimpiya oyunlarına hazırlıq işini hələ 1997-ci ildə qəbul edilmiş konsepsiyaya uyğun olaraq həyata keçirmişdir. Olimpiya mərhələsində intensiv və keyfiyyətli hazırlığın təmin olunması üçün yüksək ixtisaslı idmançılar hazırlanması sisteminin təkmilləşdirilməsi, idman nailiyyətlərinin proqnozlaşdırılması, idmançı şəxsiyyətinin sosial-psixoloji əsasları, məşq proseslərinin planlaşdırılması, idmançıların sosial və məişət problemləri və digər məsələlər öz həllini tapmışdır.

Nazirlər Milli Olimpiya Komitəsi ilə birlikdə olimpiya oyunlarına hazırlığın tərkib hissəsi kimi, yığma komandalarımızın məşqlərinə daim nəzarət yetirmiş, idman nümayəndə heyətlərinin beynəlxalq turnirlərdə, dünya və Avropa çempionatlarında, kubok və qitə yarışlarında iştirakını təmin etmişdir.

Olimpiya oyunlarına namizəd idmançıların və yığma komandaların məşqçilərinin fərdi iş planları tərtib edilmiş, Beynəlxalq Olimpiya Komitəsi ilə birlikdə bu idmançıların və onların məşqçilərinin olimpiya dövrünün sonuna qədər xüsusi təqaüdlə təmin edilməsinə nail olunmuşdur.

Təbii ki, görülən hər işin əhəmiyyətini, uğurunu onun nəti[423-424]cəsi ilə ölçmək lazımdır. Mən bu gün tam qətiyyətlə deyə bilərəm ki, nəticələrimiz çox sevindirici, fərəhli olmuş, 1999-cu ildə idmançılarımız tərəfindən respublikamıza 166 medal gətirilmiş, o cümlədən 70 qızıl, 45 gümüş və 21 bürünc medal olimpiya idman növləri üzrə qazanılmışdır.

1999-cu ildə göstərilən digər nəticələr isə bütün idmançevərlərin sevincini ikiqat artırmış, respublikanın idman həyatında əsl canlanmaya səbəb olmuşdur. Belə ki, ötən il keçirilən bəzi yarışların lisenziya xarakterinə malik olduğunu nəzərə alsaq, əldə etdiyimiz nailiyyətlərin həm keyfiyyət, həm də kəmiyyət baxımından çox böyük əhəmiyyət daşıdığını qeyd etməliyik. Ötən il olimpiya oyunlarına hazırlıq dövründə əldə olunan ən yüksək nailiyyət idmançılarımızın müxtəlif miqyaslı beynəlxalq yarışlarda böyük əzmkarlıq və iradə göstərərək 12 olimpiya vəsiqəsi qazanmasıdır. Onlardan üçü boks, üçü sərbəst güləşmə, üçü ağırlıqqaldırma, biri cüdo, biri güllə atıcılığı, biri isə yüngül atletika üzrədir.

Möhtərəm cənab prezident, bu yüksək nailiyyətləri əldə etmiş idmançıların böyük bir qrupu buradadır, Sizinlə görüşə öz arzuları ilə gəlirlər ki, Sizə bu barədə məlumat versinlər.

Olimpiya oyunlarına hazırlığın sonuncu mərhələsi 2000-ci ildə davam etməkdədir. Belə ki, cüdo, yunan-Roma güləşi, sərbəst güləşmə və boks üzrə respublikamıza yeni lisenziyalar gətirilməsi məqsədi ilə lisenziya yarışlarında iştirak etmək üçün məqsədyönlü iş aparılır. Diqqətinizə çatdırmaq istərdim ki, ölkəmizə digər 6 vəsiqə beynəlxalq federasiyalarla aparılan danışıqlar əsasında verilmişdir ki, bu idman növlərində də vətənimiz olimpiya oyunlarında təmsil olunmaq hüququ qazanmışdır. Artıq bu il yunan-Roma güləşi üzrə perspektivli idmançılarımız İtaliyada, sərbəst güləşçilərimiz Minskə, cüdo güləşi üzrə idmançılarımız Moskva şəhərində keçirilən beynəlxalq turnirlərdə iştirak edərək reyting cədvəlinə əsasən müəyyən xallar topla[424-425]mışlar ki, bu da onların sonrakı yarışlarda yeni lisenziyalar əldə edəcəklərinə zəmin yaratmışdır.

Son olaraq qeyd etmək istərdim ki, Azərbaycanda idmanın inkişafında, dirçəlişində çəkdiyiniz böyük zəhmət, göstərdiyiniz diqqət və qayğı hədəf getməmişdir. Azərbaycanı dünyaya tanıdan böyük idmançılar nəsli yetişmiş və yetişməkdədir. Biz inanırıq və ümid edirik ki, müstəqil Azərbaycan Respublikası bütün maneələri dəf edərək idman olimpində öz layiqli yerini tutacaq, idmançılarımız ölkəmizin şərəfini ləyaqətlə qoruyacaqlar.

Möhtərəm cənab prezident, Sizin fərmanınızla bu gün Azərbaycan gəncləri günü kimi qeyd olunur. Məhz bu gün idmançıların buraya gəlməsi rəmzi xarakter daşıyır. Bu gün Azərbaycanın bir çox şəhərlərində, rayonlarında Gənclər günü ilə bağlı silsilə tədbirlər keçirilir. Buraya gəlməmişdən qabaq hamımız gənc rəssamların əsərləri sərgisinin açılışında iştirak etdik. İcazənizlə, mən gənc rəssamların əsərləri sərcisinə həsr olunmuş xüsusi bukleti və 1998-ci ildə müstəqil Azərbaycan Respublikası Gənclərinin II Forumunun materiallarından ibarət yeni çapdan çıxmış kitabı Sizə təqdim edirəm.

Heydər Əliyev: Bu gün bizim müstəqil Azərbaycanda Gənclər günüdür. Mən bu münasibətlə sizi, bütün Azərbaycan gənclərini təbrik edirəm və ümidvar olduğumu bildirmək istəyirəm ki, ölkəmizin bugünkü gəncləri, gənc nəsli Azərbaycanın parlaq gələcəyi yolunda öz xidmətlərini göstərəcək və Azərbaycanı gələcəkdə inkişaf etdirəcəklər.

Bu gün sizinlə, gənclərlə görüşmək mənim üçün də çox fərəhlidir. Çünki gənclər həmişə insana ruh verir, insana çox müsbət təsir bağışlayır. Gənclər cəmiyyətin həmişə sevimlisidir. Uşaqlara, gənclərə sevgi-məhəbbət hər bir insanda var. Hər bir insan öz övladlarını sevir və övladları ilə fəxr edir. Bütün cəmiyyət də öz uşaqlarını, gənclərini sevir və onlarla fəxr edir, mən isə Azərbaycanın prezidenti olaraq,

Azərbaycanın [425-426]canın gənclərinə hədsiz məhəbbət hissi bəsləyirəm. Çünki birinci, mən uşaqları, gəncləri bir insan kimi çox sevirəm, ikincisi də, Azərbaycanın dövlət başçısı kimi, Azərbaycanın bugünkü işləri ilə məşğul olaraq Azərbaycanın gələcəyinə çox əsaslar yaratmağa çalışıram, gələcəyi haqqında düşünürəm. Azərbaycanın gələcəyi də gənclərə məxsusdur, gənclərin əlində olacaqdır. Biz bu gün hansı gənc nəsli yetişdirə bilsək, Azərbaycanın gələcəyi ondan çox asılı olacaqdır. Əgər bugünkü gənc nəsil Azərbaycan xalqının bütün qayğılarına qalmaq iqtidarına malik olacaqsa, yüksək biliyə, təcrübəyə malik olacaqsa, təbiidir ki, biz Azərbaycanın gələcəyi haqqında narahat olmamalıyıq.

Mən hesab edirəm ki, Azərbaycanda bu gün belə gənc nəsil mövcuddur, inkişaf edir, böyüyür və Azərbaycanın gələcəyini bizdən də yaxşı inkişaf etdirməyə qadir olacaqdır. Ona görə də Gənclər günü gənclərin bayramıdır, ancaq bizim hamımızın ümumxalq bayramıdır, mənim bayramımdır və bu gün gənclərin nümayəndələri ilə görüşmək mənim üçün çox əhəmiyyətlidir, mənə çox sevinc gətirir.

İdman əsasən gənclərə məxsus olan bir sahədir. Burada verilən məlumatlar bir də onu təsdiq etdi ki, Azərbaycanın idmanı son illərdə çox sürətlə inkişaf edir. Bu təbiidir ki, bizim əldə etdiyimiz nailiyyətlər içərisində çox görkəmli yer tutur. Biz çalışırıq ki, müstəqil dövlətimizi möhkəmləndirək, inkişaf etdirək. Biz çalışırıq ki, siyasi, iqtisadi, sosial islahatlar həyata keçirib Azərbaycanı inkişaf etdirək. Biz çalışırıq ki, insanların rifah halını yaxşılaşdıraq. Biz çalışırıq ki, Azərbaycanın böyük problemi olan Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsini sülh yolu ilə həll edək. Bunlar hamısı bizim üçün vacibdir və bu sahələrdə bizim nailiyyətlərimiz göz qabağındadır. Ancaq bunların içərisində gənclərin nailiyyətləri, o cümlədən bizim idmançıların nailiyyətləri çox görkəmli [426-427] yer tutur. İdmançıların nailiyyətləri gənclərimizin həm fiziki, həm də mənəvi cəhətdən sağlam olduğunu göstərir.

Sizin kimi idmançılar – dünyada Azərbaycanın idmanını nümayiş etdirən, ölkəmizi tanıdan və Azərbaycanda idmanın səviyyəsini dünyaya göstərən, təbiidir ki, çox böyük iş görürsünüz. Sizinlə hər dəfə görüşəndə, məlumatlarınızı dinləyəndə mən böyük iftixar hissi keçirirəm.

Bizim xalqımız fiziki cəhətdən sağlam xalqdır. Xalqımızın mənəviyyəti də yüksəkdir. Ancaq keçmiş zamanlarda biz idman sahəsində heç vaxt indiki qədər nailiyyətlər əldə etməmişik. Ona görə yox ki, bizim gənclərimiz, idmançılarımız buna qadir olmayıblar. Ona görə ki, birinci növbədə, biz müstəqil olmamışıq və Sovet İttifaqı, SSRİ tərkibində bizim idmançıların özlərini göstərmək və öz fəaliyyətləri nəticəsində onlara layiq olan yerləri tutmaq imkanları məhdud olubdur. İkinci də ona görə ki, indi müstəqil Azərbaycanda idmana, olimpiya hərəkətinə xüsusi diqqət yetirilir və bir də bugünkü nailiyyətlər keçmişdən ona görə artıqdır, yüksəkdir ki, indi hər bir Azərbaycan idmançısında vətənpərvərlik hissi, vətənə məhəbbət, sevgi hissi əvvəlkilərdən, təbiidir ki, yüksəkdir.

O vaxt bizim ümumi vətənimiz var idi, biz hamımız o vətənə qarışıyırdıq. Amma indi Azərbaycan xalqının öz vətəni var. Azərbaycanda yaşayan vətəndaşların hansı millətə mənsub olmasından asılı olmayaraq öz vətəni var. Öz vətəni olan insan, təbiidir ki, öz vətənini sevərək daha da yüksək nailiyyətlər əldə edə bilər. Düşünürəm ki, bax, buna görə, bu səbəblərə görə və bunların nəticəsində Azərbaycan idmanı indi doğrudan da bizi sevindirən səviyyəyə gəlib çatıbdir.

Hər dəfə sizinlə görüşəndə yeni-yeni məlumatlar verirsiniz. Bu, onu göstərir ki, Azərbaycanda idman dinamik inkişaf edir, bizim idmançılar ardıcıl olaraq öz peşələri ilə məşğuldurlar və təbiidir ki, onlar üçün böyük imkan yaradılır, şərait yaradılır, qayğı göstərilir. Qayğı göstərmək, şəraiti yaratmaq, imkan [427-428] yaratmaq bizim borcumuzdur. Ancaq bunlardan səmərəli istifadə etmək və öz peşəniz sahəsində yüksək nəticələr əldə etmək sizin vəzifənizdir, bizim borcumuzdur. Düşünürəm, tam əsasla demək olar ki, biz

---

də öz borcumuzu yerinə yetiririk, siz də öz borcunuzu yerinə yetirirsiniz. Ona görə də belə nailiyyətlər və təbiidir ki, onlar üçün böyük imkan yaradılır, şərait yaradılır, qayğı göstərilir. Qayğı göstərmək, şərait yaratmaq, imkan yaratmaq bizim borcumuzdur. Ancaq bunlardan səmərəli istifadə etmək və öz peşəniz sahəsində yüksək nəticələr əldə etmək sizin vəzifənizdir, sizin borcunuzdur. Düşünürəm, tam əsasla demək olar ki, biz də öz borcumuzu yerinə yetiririk, siz də öz borcunuzu yerinə yetirirsiniz. Ona görə də belə nailiyyətlər var.

İndi əsas vəzifə 2000-ci ilin olimpiya oyunlarına hazırlıqdır. Bu sahədə siz yaxşı hazırlıq işləri görmüsünüz və müəyyən nailiyyətləriniz vardır. Ancaq hesab edirəm ki, qarşıdakı aylar hazırlığın ən fəal bir dövrü olmalıdır. Siz daha da çox işlər görməlisiniz ki, Sidney dünya olimpiya oyunlarında Azərbaycan öz idman gücünü, öz idman səviyyəsini göstərə bilsin. Sizin verdiyiniz məlumatlar ümid yaradır ki, biz bunun şahidi olacağıq. Ancaq bunun üçün daha da çox çalışmaq lazımdır, arxayınçılığa yol vermək olmaz. Həm Gənclər və İdman Nazirliyi, həm Milli Olimpiya Komitəsi daha da çox işləməlidirlər ki, Azərbaycan dünya olimpiya oyunlarında bu il də özünü göstərə bilsin.

Keçmiş olimpiya oyunlarında ölkəmizin iştirak etməsi, sadəcə, Azərbaycanın bir müstəqil dövlət kimi bu oyunlarda təmsil olunmasını göstərirdi və müəyyən nailiyyətlərimiz də vardı. Ancaq indi vaxt keçib, siz böyük bir hazırlıq dövrü yaşamısınız, nailiyyətlər əldə etmişiniz. Ona görə biz sizdən 2000-ci ilin olimpiya oyunlarında çox şey gözləyirik və arzu edirəm ki, siz Azərbaycana böyük qələbələrlə qayıdasınız. Onun üçün də hələ bundan sonra çox işlər görmək lazımdır. **[428-429]**

Siz idmançılar gənclərin çox görkəmli nümayəndələrisiniz və öz işinizlə gərək bütün gənclərə nümunə göstərəsiniz, yəni öz nailiyyətlərinizlə nümunə göstərəsiniz. Başqa sahələrdə fəaliyyət göstərən Azərbaycan gənclərinə gərək nümunə olasınız.

Xalq, cəmiyyət, vətəndaşlar idmançı gəncləri o biri gənclərdən daha da çox tanıyır. Bu da təbiidir. Çünki idmana hamı maraq göstərir və bu, elə bir sahədir ki, insanlar – həm idman azarkeşləri, həm də sadəcə vətənpərvər insanlar istəyirlər ki, Azərbaycan idmanı daha da yüksəlsin. Ona görə də siz məşhurlarsınız. Nə qədər çox nailiyyət əldə etsəniz, o qədər də məşhur olacaqsınız. Mən arzu edirəm ki, siz bu nailiyyətləri əldə edəsiniz.

Mən sizinlə bugünkü görüşümdən çox məmnunam. Yenə də deyirəm, sizinlə hər dəfə görüş məni ruhlandırır, bəlkə də bir az gəncləşdirir. Sizin hamınıza cansağlığı arzu edirəm. Sizi Gənclər günü munasibətilə bir daha təbrik edirəm. Sizə yeni-yeni qələbələr, böyük uğurlar arzulayıram. Sağ olun.

Z ü l f i y y ə H ü s e y n o v a (*Cüdo üzrə dünya çempionu, Sidney olimpiya oyunlarına vəsiqə qazanmışdır*): Çox hörmətli cənab prezident, biz Sizin fikirlərinizlə tam razıyıq. Həqiqətən də ölkəmizdə idmana qayğı çox yüksəkdir. Biz hamımız Azərbaycan xalqını təmsil edirik. Ola bilər ki, «ağzıgöyçəklər» ağızlarına gələni danışsınlar. Amma bütün idmançılar, idmanın içərisində olan insanlar bilirlər ki, siz öz qaygınızla Azərbaycan idmanını doğrudan da çox yüksəklərə qaldırırsınız.

Siz dediniz ki, biz Sizə ilham veririk. Elə Sizin də sözləriniz sözün əsl mənasında bizə ilham verir. Düzdür, böyüklər gənclərlə fəxr etdiyi kimi, gənclər də böyüklərlə fəxr edir. Yəni Siz olmasanız biz də olarıq. Biz olmasaq da, haradasa, necə deyim...

Heydər Əliyev: Biz olarıq. **[429-430]**

Z ü l f i y y ə H ü s e y n o v a: Bəli, doğrudan da çox fərəhli haldır ki, Siz idmançıları çox gözəl başa düşürsünüz. Mən bildiyimə görə, Siz özünüz də gənc yaşlarında idmanla məşğul olmusunuz. Maşallah, indi də gəncsiniz. Bizimlə bir yerdəsiniz, Siz də bizim kimi gəncsiniz. Xalqımızın belə bir məsəli var: «Ot kökü

üstə bitər». Doğrudan da, biz çox sevindiririk ki, məhz İlham müəllim Milli Olimpiya Komitəsinin prezidentidir. Çünki İlham müəllim idmana gələndən sonra sözün əsl mənasında idmanda çox böyük inkişaf oldu. Kimini işlə, kimini evlə təmin etdi, problemləri həll edərək idmana diqqət və qayğı göstərdi. Bizim borcumuzdur, bütün Azərbaycan xalqının borcudur ki, həm ölkəmizi, həm də idmançılarımızı tanıtsın. Bu vəzifə idmançıların üzərinə daha çox düşür. Çünki biz Azərbaycanın Dövlət bayrağını qaldırırıq. Hələlik olimpiya oyunlarına lisenziya alan 12 nəfərdir, 6 nəfərə də birbaşa yer verilibdir, gələcəkdə daha 10-15 nəfər lisenziya alacaqdır. Olimpiya oyunlarında iştirak edib vətənə medal ilə qayıtmaq hamımızın borcudur. 1996-cı ildə bizi xeyir-dua ilə yola saldınız. Ümid bəsləyirik ki, 2000-ci ildə bizi yenə də xeyir-duanızla yola salacaqsınız və Sizin köməyinizlə biz, inşallah, vətənə medallarla qayıdacağıq. Sağ olun ki, bizi qəbul etdiniz.

C a n p o l a d B u d a q o v (*Uşu-sando üzrə dünya çempionu*): Cənab prezident, mən bu xatirə hədiyyəsini Sizə federasiyamız adından təqdim edirəm. Gürcüstan prezidenti Eduard Şevardnadze çıxışlarının birində demişdi ki, XX əsr liderlər əsridir və Heydər Əliyev XX əsrin lideridir. Möhtərəm prezident, dünya siyasətində Sizə verilən bu böyük qiymət Sizin davamçılarınızda da, Sizə sadıq olan insanlarda da, şəxsən biz idmançılarda da çox böyük inam yaradır. Doğrudan da, liderlər əsrində Sizin rəhbərliyinizlə, Allahın köməyi ilə çalışacağıq ki, yeni-yeni uğurlarımızla, nailiyyətlərimizlə Sizi daha da sevindirək. Federasiyamız adından, öz adımdan [430-431] və buradakı idmançılar adından Sizə cansağlığı arzu edirəm. Doğrudan da, yalnız Sizin timsalınızda Azərbaycan gözlədiyi uğurlu gələcəyinə çatacaqdır. Bu gün bayram təəssüratlarınızı bizimlə bölüşdüyünüz üçün də Sizə bir daha minnətdarlığımı bildirirəm. Allaha duaçıyıq ki, Sizin başınızdan bir tük də əskik olmasın. Sağ olun, cənab prezident!

V a h i d N ə z ə r o v (*Ağır Atletika Federasiyasının vitse-prezidenti, bu növ üzrə yığma komandanın baş məşqçisi*): Cənab prezident, icazə verin bu xatirə hədiyyəsini Sizə təqdim edim. Biz, ağır atletlər əminik ki, Sidney olimpiya oyunlarına gedəcəyik və öz uğurlu çıxışımızla Sizi sevindirəcəyik. Sizə uzun ömür, cansağlığı arzulayırıq.

C a n p o l a d B u d a q o v: Cənab prezident, mən Borçalıdan təzə qayıtmışam. 1948-ci ildə Sizinlə işləmiş Bolnisi rayonunun Faxralı kəndində bir el ağsaqqalı çox xahiş edib ki, bu məktubu Sizə çatdırım. Mən özüm də Borçalıdanam.

H e y d ə r Ə l i y e v: Borçalıda necə yaşayırlar?

C a n p o l a d B u d a q o v: Cənab prezident, Sizin köməyiniz sayəsində borçalıların yaşayış tərzini bəlkə də Azərbaycandakından yüksək səviyyədədir.

H e y d ə r Ə l i y e v: Mən borçalılar haqqında həmişə düşünmüşəm. Keçmişdə Azərbaycanın rəhbəri olarkən həmişə onlara qayğı göstərmişəm, onların vəziyyəti haqqında Gürcüstanın rəhbərləri ilə daim danışqlar aparmışam, onlara kömək etmişəm.

Mən bu sözü haradasa bir dəfə demişəm. Mən Moskvada vəzifədən kənarlaşdırıldıqdan sonra mənim əleyhimə bəzi yerlərdə cürbəcür nalayiq sözlər yayırdılar. O vaxtlar mənim adıma qadağan etmişdilər. Amma Moskvada Borçalıdan gəlmiş bir adamla görüşdüm. O mənə dedi ki, Borçalıda hansı evə gedirsən – Sizin portretinizi divardan açıblar. Ona görə də mən borçalıları həmişə sevmişəm. Bu, mənim borcum idi. Çünki Gürcüstanda 500 min azərbaycanlı yaşayır. Azərbaycan [431-432]canın o vaxt da rəhbəri olaraq, indi də prezident olaraq bu mənim borcumdur, mən bunu etməliyəm. Ancaq borçalılar bunu qiymətləndirdiklərinə görə və mənə o ağır illərdə unutmadıqlarına görə mənim onlara məhəbbətim daha da artır.

Bu günlərdə Moskvada prezident Şevardnadze ilə görüşdüm, onunla danışdım. Gürcüstan parlamentinə seçkilərdə keçmişdə də azərbaycanlı deputat seçilmişdi. İndi Gürcüstan parlamentinə 8 nəfər azərbaycanlı seçilibdir. Onların əksəriyyəti də Borçalıdandır. Mən ondan xahiş etmişəm və danışmışıq ki, deputatlıqdan əlavə, Gürcüstanda yaşayan azərbaycanlılardan icra orqanlarında vəzifələrə də daha çox götürsünlər. O da mənə söz vermişdir.

C a n p o l a d B u d a q o v: Çox sağ olun, cənab prezident. Möhtərəm prezident, Borçalıda yaşayan əhalinin böyüyündən kiçiyinə qədər hamısı yeri gələndə Sizin uğrunuzda vuruşan bir əsgərə çevrilməyə hazırdır. Sizin siyasətdə atduğunuz hər bir addımı çox diqqətlə izləyirik və alqışlayırıq.

H e y d ə r Ə l i y e v: Sağ olun. Hədiyyələrinizə görə minnətdaram. Məni bağışlayın, indi sizə hədiyyəm yoxdur. Amma güman edirəm ki, sizə dediyim bu sözlər və məsləhətlər sizin üçün müəyyən qədər hədiyyə ola bilər. Sağ olun. [432]

XALQ ARTİSTİ BƏSTƏKAR
POLAD BÜLBÜLOĞLUYA

Əziz Polad Bülbüloğlu!

Sizi – Azərbaycan musiqi mədəniyyətinin görkəmli xadimini yubileyiniz münasibətilə təbrik edir, Sizə səadət, cansağlığı və xoşbəxtlik arzulayıram.

Azərbaycan mahnı sənətinin zəngin ənənələrini özündə əks etdirən nəğmələriniz estrada tarixinə həmişəlik daxil olmuşdur. Əgər XX əsrin birinci yarısında sizin atanız, Azərbaycanın peşəkar vokal sənətinin banisi böyük Bülbül öz yaradıcılığında Azərbaycan muğam sənəti ilə Avropa ifaçılıq məktəbinin əvvəllər misli görünməmiş vəhdətini yaratmağa nail ola bilmişdisə, əsrin ikinci yarısında sizin yaradıcılığınız müasir estrada mahnı sənətinin milli xalq melodiyalarımızın ritmləri ilə birləşməsinin rəmzinə çevrildi.

Siz həm bəstəkar, həm də öz mahnılarınızın təkrarolunmaz ifaçısı kimi keçmiş Sovet İttifaqı gəncləri içərisində tez bir zamanda böyük uğur qazana bildiniz. Pərəstişkarlarınız tərəfindən həmişə Azərbaycan bəstəkarlıq məktəbinin inkişafında mühüm bir mərhələ kimi qəbul edilən sənətiniz bu gün də gənc nəsil tərəfindən olduqca yüksək qiymətləndirilir.

Siz müxtəlif janrlarda əsərlər yaratmaqda böyük uğurlar qazana bildiniz. Onların içərisində kinofilmlərə yazdığınız musiqi xüsusilə seçilir. Çoxşaxəli istedadınız kino aktyoru kimi fəaliyyətinizdə də özünü göstərir.

Sizi yubiley münasibətilə bir daha təbrik edir və yeni yaradıcılıq uğurları diləyirəm.

HEYDƏR ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 4 fevral 2000-ci il [433]

XALQ ARTİSTİ ƏLİBABA MƏMMƏDOVA

Hörmətli Əlibaba Məmmədov!

Sizi – Azərbaycan musiqi mədəniyyətinin görkəmli nümayəndəsini 70 illik yubileyiniz münasibətilə səmimi-qəlbdən təbrik edirəm.

Siz xalq musiqimizin incəliklərini, klassik Azərbaycan poeziyasının nümunələrini gözəl bilən və öz orijinal ifa üslubu ilə milli musiqi xəzinəmizi zənginləşdirən sənətkarlardansınız. Muğam, təsnif və xalq mahnılarımızın mahir ifaçısı kimi sizin əlli illik yaradıcılıq yolunuz milli xanəndəlik məktəbinin ənənələrinin qorunub saxlanması və inkişaf etdirilməsi işinə xidmətin gözəl nümunəsidir. Klassik musiqimizin bir çox incilərinə yeni nəfəs, yeni həyat verməklə fitri istedadınızı, novatorluq bacarığınızı və böyük işgüzarlığınızı əyani şəkildə nümayiş etdirmisiniz. Yüksək səhnə mədəniyyəti, məlahətli səsə və bənzərsiz ifa tərzilə səciyələndirən sənətiniz xalqımızın böyük rəğbət və məhəbbətini qazanmışdır.

Uzun illər rəhbərlik etdiyiniz «Humayun» xalq çalğı alətləri ansamblı milli musiqimizin təbliğ olunmasında və ölkəmizdə yeni istedadların üzə çıxarılmasında mühüm rol oynamışdır. Öz repertuarının rəngarəngliyi və zənginliyi ilə seçilən bu ansamblın fəaliyyəti musiqi ictimaiyyətimiz tərəfindən həmişə yüksək qiymətləndirilmişdir.

El musiqisi əsasında yaratdığınız mahnı və təsniflər çoxşaxəli yaradıcılığınızın yeni çalarlarını aşkar etmişdir. Vətən, xalq sevgisi, yüksək əxlaqi dəyərləri tərənnüm edən bu əsərlər ölkəmizin musiqi həyatında öz layiqli yerini tutmuşdur.

Sizin Asəf Zeynallı adına Musiqi Texnikumu və Bülbül adına Orta İxtisas Musiqi Məktəbindəki pedaqoji fəaliyyəti [434-435] niz də təqdirəlayiqdir. Respublikada istedadlı ifaçıların yeni nəslinin yetişdirilməsində sizin zəhmətiniz böyükdür. Onların bir çoxu artıq öz yaradıcılığı ilə xalq arasında böyük hörmət qazanmış adlı-sanlı sənətkarlardır.

İnanıram ki, zəngin təcrübənizdən istifadə edərək yeni xanəndələr nəslinin yetişdirilməsi yolunda bundan sonra da əlinizdən gələni əsirgəməyəcək və muğam ifaçılığı məktəbinin daha da inkişaf etdirilməsi üçün səylərinizi davam etdirəcəksiniz.

Sizə cəsağlığı, xoşbəxtlik və yaradıcılıq uğurları arzulayıram.

HEYDƏR ƏLİYEV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 4 fevral 2000-ci il [435]

RUSİYANIN DAXİLİ İŞLƏR NAZİRİ
VLADİMİR RUŞAYLO İLƏ
GÖRÜŞDƏ SÖHBƏT

Prezident sarayı

4 fevral 2000-ci il

Heydər Əliyev: Şadam ki, siz təklifimizi qəbul edərək Azərbaycana gəlmisiniz. Buna böyük ehtiyac vardı.

Bu başdan qeyd etmək istəyirəm ki, Azərbaycanın və Rusiyanın daxili işlər nazirlikləri arasında əməkdaşlığı biz müsbət qiymətləndiririk. Bu baxımdan son illərdə çox işlər görülmüşdür. Mən buna çox şadam. Azərbaycanın və Rusiyanın xarici işlər nazirlikləri arasında olan səviyyədə əməkdaşlıq, təəssüf ki, ölkələrimizin digər müvafiq güc strukturları arasında yoxdur. Odur ki, bu, bir nümunədir.

Onu da dərhal demək istəyirəm ki, Azərbaycanda cinayət törədərək Rusiya ərazisində gizlənən təhlükəli dövlət cinayətkarlarının, Azərbaycan vətəndaşlarının axtarışı və yaxalanması üçün çox işlər görüldüyünə görə sizə, nazirliyinizə, sizin orqanlara minnətdarıq.

Lakin məsələ təkcə bunda deyildir. Məsələ həm də ondadır ki, nazirliklərimiz arasında da, nazirlərimiz arasında da prinsipə çox xeyrxah, çox səmimi münasibətlər var. Mən buna şadam.

Əlbəttə, biz sizin buraya gəlməyinizi çox istəyirdik. Şadam ki, siz imkan tapıb gəldiniz. Ümidvaram ki, siz peşəkar fəaliyyətinizlə bağlı konkret məsələləri müzakirə etmişiniz və yenə də müzakirə edəcəksiniz. Siyasi baxımdan, Rusiya ilə Azərbaycan arasında münasibətlərin daha da inkişaf etdirilməsi baxımından isə mən bunu mühüm addım kimi qiymətləndirirəm.

Bu yaxınlarda Moskvada sizinlə qısa görüşümüz oldu. Bu yaxınlarda MDB dövlət başçılarının iclası ilə əlaqədar Moskvada olmağım və Rusiya prezidentinin vəzifəsini icra edən Vladimir Vladimiroviç Putinlə şəxsi görüşüm mənə çox yaxşı təsir bağışladı. Mən MDB-nin iclası haqqında təəssüratımı bu iclasdan sonra keçirilmiş mətbuat konfransında açıq şəkildə bildirdim. Vladimir Vladimiroviç Putinlə görüşümün, təkbətək söhbətimin əhəmiyyətindən sonra kütləvi informasiya vasitələrində də danışdım. Biz bir çox məsələlər barəsində fikir mübadiləsi apardıq və Azərbaycanla gələcək əməkdaşlığa böyük arzu olduğunu eşitməyimə, ölkələrimiz arasında münasibətləri hər hansı dərəcədə mürəkkəbləşdirməyə can atan qüvvələrin, xüsusən kütləvi informasiya vasitələrindəki qüvvələrin nə Rusiyanın, nə də Azərbaycanın dövlət siyasətinə heç bir təsir göstərə bilməməsinə çox şad oldum.

Buna görə də sizin səfərinizə ümumi kontekstdə – təkcə Rusiyanın və Azərbaycanın daxili işlər nazirlikləri arasında əlaqələr və əməkdaşlıq kimi deyil, həm də Rusiya ilə Azərbaycan arasında münasibətlərin və əməkdaşlığın daha da inkişaf etdirilməsi və dərinləşdirilməsi baxımından yanaşıram. Odur ki, sizi bir daha salamlayıram.

Vladimir Ruşaylo: Hörmətli Heydər Əliyeviç, Azərbaycana gəlmək barədə dəvətinizə görə və sizinlə görüşmək imkanına görə sizə minnətdarlığımı bildirmək istərdim.

Bu gün biz Azərbaycanın daxili işlər naziri ilə bir sıra mühüm idarələrarası sənədlər imzaladıq. Bunlar terrorizmə qarşı mübarizə, - bu, bizim ölkəmiz üçün də, zənnimcə, sizin ölkəniz üçün də mühümdür, -

sərhədyanı ərazilərdə qarşılıqlı fəaliyyət haqqında sənədlər və 2000-ci ildə əməkdaşlıq haqqında protokoldur.

Azərbaycan DİN ilə qarşılıqlı fəaliyyətimizi biz də yüksək [437-438] qiymətləndiririk. Biz uzun müddətdən bəri birgə tədbirlər həyata keçiririk. Bu gün biz Azərbaycan DİN-də olarkən xüsusən ötən il gördüyümüz işə bir daha diqqəti cəlb etdik. Azərbaycanın daxili işlər naziri Ramil İdrisoviç Usubov Rusiya ərazisində gizlənmiş 500-dək cinayətkarın axtarılmasında göstərilmiş köməyə görə bizə təşəkkürünü bildirdi. Biz də konkret işlərdə, bizim üçün əməliyyat marağı doğuran şəxslərin axtarışı işində Azərbaycan DİN-in bizə göstərdiyi köməyi yüksək qiymətləndiririk.

Biz sərhədyanı ərazidə birgə tədbirlər görürük. Ötən il iki dəfə birgə «Sərhəd-sipər» əməliyyatı aparmışıq, onun axıncı mərhələsi yanvarın 25-dən 29-dək keçirilmişdir. Bu əməliyyat zamanı yaxşı nəticələr əldə etdik. Buna görə də mən cinayətkarlığa qarşı mübarizə işində bizə göstərdiyiniz köməyə görə sizə təşəkkür etmək istədim.

İstintaq bölmələrimizin işi nəzərəcarpacaq dərəcədə canlanmışdır. Bu gün mən nazirə məlumat verdim ki, 1999-cu ilin 11 ayı ərzində Azərbaycana 439 istintaq tapşırığı göndərilmiş və onların, demək olar, hamısı yerinə yetirilmiş, bu tapşırıqlarla əlaqədar böyük iş görülmüşdür. Nəqliyyat bölmələrimizin işi canlanıb, bir sıra birgə tədbirlər həyata keçirilmiş, nəticədə silahların, narkotik maddələrin qanunsuz dövriyyəsi ilə məşğul olan qruplar yaxalanmışdır.

İqtisadi cinayətkarlığa qarşı mübarizə bölmələrimizin də işi canlanır. Bu gün mən Ramil İdrisoviçə dedim ki, oktyabr ayında bizdə hüquq-mühafizə orqanlarının iki ciddi müşavirəsi olmuşdur. Onları prezident vəzifəsini icra edən Vladimir Vladimiroviç Putin keçirmişdir. Yanvarın 21-də kollegiyamızda o, ötən il ərzindəki, əməliyyat-xidmət fəaliyyətinə yekun vurmuşdur. O, qarşımızda vəzifələr qoymuş, öncül istiqamətləri göstərmişdir – bunlar terrorizmə qarşı, iqtisadi cinayətkarlığa və korrupsiyaya qarşı, narkotik maddələrin qanunsuz dövriyyəsinə qarşı mübarizədir. [438-439]

Mən bilən, bu öncül istiqamətlər Azərbaycan DİN üçün də aktualdır. Odur ki, bu məsələdə biz bir-birimizi başa düşürük, birlikdə işləyirik, konstruktiv səpgidə çalışırıq, bir-birimizə kömək edirik və zənnimcə, nəticədə çox gözləmək lazım gəlməyəcəkdir.

Hazırda mütəşəkkil cinayətkarlığa qarşı mübarizə üzrə baş idarələr səviyyəsində bir sıra əməliyyat qruplarımız işləyir, çoxlu birgə nəticələr əldə edilmişdir və buna görə də biz azərbaycanlı həmkarlarımızla qarşılıqlı əməkdaşlığımızı, əlbəttə, yüksək qiymətləndiririk. Bu yüksək səviyyədə qarşılıqlı fəaliyyətə görə sizin hüzzurunuzda minnətdarlığımı bildirmək istədim. Əlbəttə, Azərbaycanın xarici işlər naziri ilə bizə xoşdur ki, siz qarşılıqlı fəaliyyətimizin səviyyəsini və işimizi yüksək qiymətləndirirsiniz. Sağ olun.

Heydər Əliyev: Terrorizmə, narkotiklərə, ekstremizmə, separatizmə qarşı mübarizə bu gün çox aktualdır, çünki bu hallar dünyanın müxtəlif bölgələrində, o cümlədən Rusiyada və Azərbaycanda, Qafqazda təzahür edir. Buna görə də, - mən bu barədə Moskvada, MDB-nin iclasında da demişəm, indi də deyirəm, - biz, Azərbaycan və Rusiya bu məsələdə tamamilə eyni mövqeləri əsas tuturuq.

Əslinə qalsa, başqa cür ola da bilməzdi, ona görə ki, bu təhlükəli cinayətlər hər bir sivilizasiyalı dövlət üçün, hər bir demokratik dövlət üçün qorxuludur. Odur ki, bu sahədə qarşılıqlı fəaliyyət zəruridir, o mənada ki, bizdə, Azərbaycanda keçmişdə terrorizm cəhdləri olmuşdur. Biz 1988-ci ildən etibarən, yəni Dağlıq Qarabağ, Ermənistan–Azərbaycan münaqişəsinin başladığı vaxtdan bəri separatizmdən əzab-əziyyət çəkirik. Bizdə silahlı yolla dövlət çevrilişi cəhdləri, terror cəhdləri olmuşdur. Yeri gəlmişkən, Rusiya Federasiyasında gizlənmiş və sizin idarələr tərəfindən aşkara çıxarılaq bizə verilmiş bəzi

cinayətkarlar bu cür niyyətlərdə olmuş və ya bu cür cinayətlər törətmişlər. Ona görə də bu cinayətlər [439-440] bizim üçün, Azərbaycan üçün xüsusilə təhlükəlidir.

Bilirsiniz ki, Ermənistanla-Azərbaycan arasında münacişənin başladığı vaxtdan bəri Azərbaycanda, bir tərəfdən, müharibə gedirdi, digər tərəfdən isə ölkənin daxilində ictimai-siyasi sabitlik pozulmuşdu. Öz torpağını, öz ölkəsini qorumaq üçün silahı olan bir çox adamlar sonra bu silahdan öz şəxsi məqsədlərinə çatmaq, silahlı yolla hakimiyyətə yiyələnmək üçün istifadə etməyə başladılar və şübhəsiz ki, bu, istər terror əməlləri törədilməsi ilə, istərsə də silahlı yolla dövlət çevrilişi həyata keçirmək cəhdləri ilə bağlı idi. Bunlar sizə məlumdur. Bir də deyirəm, əvvəllər bu cinayətlərin bir çox iştirakçıları Rusiyada gizlənmişdilər və sizin nazirliyin, onun Rusiyanın ayrı-ayrı regionlarındakı müxtəlif bölmələrinin köməyi ilə onlar yaxalandı və Azərbaycana verildi.

Lakin bəziləri yenidən buraya soxulurdular. 1996-cı ilin payızını xatırlayıram. 1995-ci ildə dövlətə qarşı qiyam qaldırmış və dövlət çevrilişinə cəhd göstərmiş, sonra isə müxtəlif regionlarda – Ukraynada, Rusiyada, Şimali Qafqazda gizlənmiş, orada sığınacaq tapa bilməmiş üzdeyən omonçuların bir qrupu o vaxt Dağıstan vasitəsilə Azərbaycana soxulmuşdular. Onların dövlət başçısına qarşı necə terror hərəkəti etmək və dövlət çevrilişini necə həyata keçirmək barədə çox konkret planları vardı.

Bu gün deməliyəm ki, o vaxtlar bizim Daxili İşlər Nazirliyi yaxşı işlədi və bu adamların hamısı yaxalandı, həbs edildi və təbii ki, məhkəmə məsuliyyətinə cəlb olundular. Onlar bu məqsədlərlə Dağıstanın, digər Şimali Qafqaz respublikalarının ərazilərindən istifadə edirdilər. Buna görə də məhz sərhədyanı zolaqda, xüsusən Rusiya Daxili İşlər Nazirliyinin Dağıstandakı, digər Şimali Qafqazdakı, digər Şimali Qafqaz respublikalarındakı orqanları ilə Azərbaycanın Daxili İşlər Nazirliyi arasında əməkdaşlıq bizim üçün çox böyük əhəmiyyətə malikdir. [440-441]

Şadam ki, siz bu məsələləri müzakirə etmiş, razılaşmalara nail olmuşunuz, müvafiq sənədlər imzalamısınız. Əmin ola bilərsiniz ki, bu sahədə bizim mövqeyimiz çox dəqiq və aydındır – Azərbaycanda cinayət törətmiş, digər həmsərhəd dövlətlərdən Azərbaycana keçmiş cinayətkarları Rusiya ərazisinə buraxmamaq, bu cinayətkarların vaxtında yaxalanması və onların əməllərinin qarşısının alınması üçün ən fəal birgə tədbirlər görmək.

Hesab edirəm ki, sizin səfəriniz, görüşləriniz, imzaladığınız sənədlər bu istiqamətdə daha uğurlu iş aparılmasına şərait yaradır.

Vladimir Rusaylo: Hörmətli Heydər Əliyev, fürsətdən istifadə edərək, sizin dəstəyinizə zəmanət almaq istərdim. Bir sıra Daxili İşlər Nazirləri ilə, o cümlədən Azərbaycanın Daxili İşlər Naziri Ramil İdrisov, Usubovla belə bir razılaşmamız var ki, terrorizmə qarşı mübarizə tədbirlərinin müzakirəsi üçün Daxili İşlər Nazirləri Şurasının növbədənənar iclasının martın 10-11-də Moskvada keçirilməsi məqsədəuyğundur. Ona görə də etiraz etməirsinizsə, Daxili İşlər Nazirləri Şurasının iclasını keçirərdik və biz sizin rəyinizi öyrənmək, dəstəyinizə ümid bəsləmək istərdik.

Heydər Əliyev: Mən bu təklifi tamamilə dəstəkləyirəm və çox gərəkli, faydalı hesab edirəm. Oudur ki, bizim nazir iştirak edəcəkdir. Mən bu fikirdəyəm ki, nəzərdə tutduğunuz görüş də çox aktualdır və fayda gətirəcəkdir.

Vladimir Rusaylo: Biz Borjomi dördlüyü çərçivəsində çox fəal əməkdaşlıq edirik. Burada məsələlər bütün Qafqaz bölgəsi üçün olduqca aktualdır. Ona görə də biz ermənistanlı və gürcüstanlı həmkarlarımızla da daim əlaqə saxlayır və əməkdaşlığımızı dördtərəfli əsasda qururuq. Hesab edirəm ki, son vaxtlar biz müsbət mənada xeyli irəliləmişik.

Qafqaz problemləri gündəlikdə çox kəskin şəkildə durur və siz bilirsiniz ki, bütün dünya Çeçenistanda aparılan antiterror [441-442] əməliyyatını necə böyük diqqətlə izləyir. Ümidvarıq ki, biz onu lap yaxın vaxtlarda uğurla başa çatdıracağıq.

Əlbəttə, Çeçenistan torpağında sülh bərqərar olmalıdır. Artıq indinin özündə biz, o cümlədən də Daxili İşlər Nazirliyi tam bir sıra sosial proqramlar həyata keçiririk. Biz təhsilə kömək edirik. Rusiya DİN Tolstoy-yurd yaşayış məntəqəsindəki üç məktəbi hamiliyə götürmüşdür. Biz dərsliklər, dəftər-qələm sarıdan yardım göstəririk, məktəblərə istilik vermişik, avtonəqliyyatla kömək edirik. Düşünürəm ki, sosial proqramlar çox vacibdir və bir müddətdən sonra bu, Çeçenistan Respublikasında normal gündəlik həyatın bərqərar olmasına imkan verəcəkdir.

H e y d ə r Ə l i y e v: Doğrudur. Cənubi Qafqaz respublikalarının və Rusiyanın əməkdaşlığına gəldikdə isə, biz – Vladimir Vladimiroviç Putin, Gürcüstan prezidenti, Ermənistan prezidenti və Azərbaycan prezidenti Moskvada məhz bu cür görüş keçirdik. Biz Rusiyanın iştirakı ilə Cənubi Qafqazda təhlükəsizlik və əməkdaşlıq paktı yaradılması haqqında fikir mübadiləsi apardıq.

Əlbəttə, burada imkanlar da var, çətinliklər də. Qeyd etdiyimiz kimi, Rusiya Federasiyası ilə bizim çox uğurlu əməkdaşlığımız, Gürcüstanla çox səmimi münasibətlərimiz, mehriban qonşuluğumuz və bütün istiqamətlərdə, o cümlədən cinayətkarlığa qarşı mübarizə sahəsində yaxşı əməkdaşlığımız var. Təəssüf ki, Ermənistanla Azərbaycan arasında hələlik sülh yoxdur. Biz hələ 1994-cü ilin yanvarından başlayaraq bu məsələnin dincliklə həll edilməsinə çalışırıq. Minsk qrupu çox fəal işləmişdir və işləməkdə davam edir. Minsk qrupunun həmsədrləri Rusiya, Amerika Birləşmiş Ştatları və Fransadır. Lakin biz – Ermənistan prezidenti və Azərbaycan prezidenti ötən il ərzində və cari ilin əvvəllərində bir neçə bilavasitə görüş keçirmişik, yəni nəzərə alırıq ki, bu cür görüşlər sülh [442-443] əldə edilməsində, ola bilsin fayda, bəlkə də vasitəçilərin işindən daha çox fayda gətirə bilər.

Biz buna çalışırıq. Bəyan etmək istəyirəm ki, biz Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsinin dincliklə nizama salınmasını istəyirik, ancaq, əlbəttə, bir şərtlə ki, Ermənistan silahlı qüvvələri Azərbaycanın işğal olunmuş ərazilərindən tamamilə çıxsın, bütün qaçqınlar, - onlar təxminən bir milyon nəfərdir, - öz yaşayış yerlərinə qayıtsınlar. Azərbaycanın ərazi bütövlüyü bərpa olunsun və möhkəm, etibarlı və uzunmüddətli sülh bərqərar edilsin. Biz bunu istəyirik.

Mən artıq demişəm və sizə də bəyan etmək istəyirəm ki, ayrı yol, başqa alternativlər yoxdur. Məsələnin dincliklə həlli yolu var, məsələnin beynəlxalq hüquq prinsiplərinə müvafiq şəkildə ədalətli həlli yolu var və biz buna çalışırıq. Ümidvaram ki, biz buna nail olsaq, onda bütün istiqamətlərdə bu əməkdaşlıq çox uğurlu olacaqdır. Biz Ermənistanla Azərbaycan arasındakı mövcud çətinlikləri qısa müddətdə aradan qaldıra bilərik, əlbəttə, sülh müqaviləsi bağlanarsa. Onda bu əməkdaşlıq da uğurlu olacaqdır.

Bu gün isə biz, əlbəttə, Rusiya ilə, Gürcüstanla fəal əməkdaşlıq edirik. Ermənistanla münaqişə vəziyyətindəyik. Şükürlər olsun ki, müharibə getmir, döyüş əməliyyatları aparılmır, qan tökülür. Amma hələlik sülh də yoxdur. Nadir bir haldır ki, hər hansı vasitəçilərin, sülhyaratma qüvvələrinin iştirakı olmadan 1994-cü ilin mayından bəri biz atəşkəs rejiminə əməl edirik.

Ermənistan prezidenti ilə görüşlər zamanı hiss etdim ki, bizim kimi, onlar da məsələni sülh yolu ilə həll etmək əzmindədirlər. Məhz bu, təminat verir ki, biz başqa bir ölkənin müdaxiləsi olmadan atəşkəs rejimini saxlaya bilərik. Ümidvaram ki, biz sülhə nail olacağıq və ondan sonra bu bölgədə əməkdaşlıq, şübhəsiz, daha dolğun olacaqdır. [443]

AMERİKA BİRLƏŞMİŞ ŞTATLARININ
AZƏRBAYCANDAKI SƏFİRİ
STENLİ ESKUDERO İLƏ
GÖRÜŞDƏ SÖHBƏT

Prezident sarayı

5 fevral 2000-ci il

Heydər Əliyev: Sizi salamlayıram. Məlumatınız olsun ki, mən Moskvaya getdim, orada çox maraqlı görüşlərimiz oldu. Bilirdim ki, siz görüşüb məlumat almaq istəyirsiniz. Amma gələndən bir gün sonra Davosa getdim. Ondan əvvəl isə bizdə elektrik enerjisi və qaz məsələləri barəsində problemlər olduğuna görə bir gün də burada böyük müşavirə keçirdik. Yəqin ki, xəbəriniz var.

Davosa səfərim çox əhəmiyyətli oldu, mən bundan çox məmnunam. Təbiidir, Moskva səfəri də çox maraqlı idi. Davosda mən beş il bundan öncə olmuşdum. Orada hər il forum keçirilir, amma bu forum çox yüksək səviyyədə keçdi. Sizə deyə bilərəm və mən bunu mətbuata da bildirmişəm, - Amerika Birləşmiş Ştatlarının prezidenti cənab Bill Klinton çox dəyərli nitq söylədi. Biz hamımız - dövlət, hökumət başçıları və böyük salonda toplaşan adamlar onu çox maraqla, diqqətlə dinlədik. Sonra da hamımız onu təbrik etdik. Çox dəyərli nitq idi. Çox mühüm məsələlər - dünyanın qlobalaşması, ümumiyyətlə, XXI əsrdə qarşıda duran məsələlər, vəzifələr, problemlər haqqında danışdı.

Mən məmnunam ki, bir çox görüşlər keçirdim. Bunların içərisində ən əsası, təbiidir ki, Amerika Birləşmiş Ştatlarının [444-445] rəhbər xadimləri ilə olan görüşlərimdir. Xanım Olbraytla çox geniş müzakirə apardıq. Təbiidir, Sestanoviç, Kavano bu işdə iştirak edirdilər.

Prezident Klintonla qısa bir görüş oldu və mənim üçün çox əhəmiyyətli danışığımız oldu. Hər halda, mən çox məmnunam. Orada çox məsələlər müzakirə olundu. Maraqlansanız, mən sizə bu barədə məlumat verə bilərəm.

Stenli Eskudero: Çox sağ olun, cənab prezident. Sizin həm Moskvada, həm də Davosda keçirdiyiniz görüşlər barədə mənə deyəcəklərinizə çox böyük maraq göstərirəm. Məndə olan məlumatlara əsasən onu deyə bilərəm ki, Sizin həm prezident Klinton ilə, həm də xanım Olbraytla keçirdiyiniz görüşlər çox məzmunlu olub və çox mühüm məsələlər müzakirə edilibdir. Biz ümid edirik ki, yaxın gələcəkdə belə görüşlər üçün imkanlar daha çox olacaqdır. Bu baxımdan mən çox məmnunam. Sizə bildirirəm ki, prezident Klinton Sizinlə Vaşinqtonda görüşüb bu söhbətləri davam etdirmək əzmindədir. Ümid edirik ki, prezident Klintonla Vaşinqtonda keçirəcəyiniz görüşdən əlavə, xanım Olbraytla da çox ətraflı və məzmunlu görüşünüz olacaqdır. Ümidvarıq ki, bu görüş çox tez bir zamanda baş verəcəkdir.

Heydər Əliyev: Təşəkkür edirəm. Mən də bunu arzulayıram. Bu barədə Davosda bizim danışığımız olmuşdur. Güman edirəm ki, yaxın zamanda mənə belə bir fürsət nəsib olacaq və Vaşinqtonda prezident Bill Klinton ilə və dövlət katibi xanım Olbraytla görüşlərimiz zamanı əvvəl apardığımız danışmaları davam etdirmək mənim üçün çox əhəmiyyətli olacaqdır.

Təbiidir ki, bizim qarşımızda duran problemlərdən birincisi Dağlıq Qarabağ, Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsinin sülh yolu ilə həll edilməsidir. Xəzər dənizi hövzəsindəki işlər, problemlər və o cümlədən

---

Bakı-Ceyhan neft kəmərinin tikintisinə başlanması məsələsidir. Azərbaycan-Amerika ikitərəfli münasibətləri və bu münasibətlərin inkişaf etdirilməsidir. [445-446] Təbiidir ki, səkkiz illik «yubileyi» olan 907-ci maddə də gündəlikdə olacaqdır. Bu barədə Davosda danışdıq, yəqin ki, orada davam etdirərik. Mən çox məmnunam.

Stenli Eskudero: Çox gözəl. Cənab prezident, onu da bildirmək istəyirəm ki, Amerika Birləşmiş Ştatlarını təmsil edən daha bir enerji şirkətinin ən yüksək rəhbərləri sabah regiona və Azərbaycana ilk səfər edəcəklər. Bu şirkət «Devon enerji»dir. Yəqin məlumatınız var ki, «Devon enerji» şirkəti əsasən Şimali Amerikada fəaliyyət göstərir. O, «Pennzoyl» şirkətini alıbdır. Onu aldıqdan sonra, təbii ki, «Pennzoyl»un Azərbaycan Beynəlxalq Əməliyyat Şirkətindəki payının və Azərbaycandakı digər layihələrdə iştirak payının sahibi kimi ölkənizdə fəaliyyət göstərəcəkdir. Buna görə onlar Sizdən görüş xahiş edirlər. Mən xahiş edərdim ki, imkanınız daxilində onlarla görüşüb «Devon enerji» şirkətinin Azərbaycanda fəaliyyətinin genişləndirilməsi barədə fikir mübadiləsi aparmaq üçün imkan verəsiniz.

Heydər Əliyev: Bunu edərəm. Çünki biz vaxtilə «Pennzoyl» şirkəti ilə çox sıx əməkdaşlıq etmişik. Mən «Pennzoyl»un prezidentini dəfələrlə qəbul edib onunla danışqlar aparmışam. Əgər dediyiniz şirkət indi «Pennzoyl»u alırsa, təbiidir ki, biz bu əməkdaşlığı da davam etdirməliyik. Güman edirəm ki, bizim əməkdaşlığımız daha da uğurlu ola bilər. Çünki bilirdim ki, son illər «Pennzoyl»un müəyyən problemləri vardı. Ona görə Azərbaycanda fəaliyyəti istənilən kimi apara bilmirdilər. Vaxtını deyərsiniz, mən imkan taparam, görüşərik. [446]

Q E Y D L Ə R

1. ATƏT-in Minsk qrupu – 1992-ci il martın 24-də yaradılmışdı. 1997-ci ildə Minsk qrupunun tərkibinə aşağıdakı dövlətlər daxil olmuşdur: Azərbaycan, Ermənistan, Belarus, Almaniya, İtaliya, Rusiya, ABŞ, Fransa, Türkiyə, Danimarka və İsveç. 1994-cü ilin dekabrından Minsk qrupuna iki sədr – Rusiya və İtaliya rəhbərlik edirdi. 1996-cı ilin dekabrından onun üç – Rusiya, ABŞ və Fransa həmsədrləri var. Qrupun əsas vəzifəsi Ermənistan–Azərbaycan münaqişəsinin sülh yolu ilə aradan qaldırılmasına və Dağlıq Qarabağ probleminin dinc vasitələrlə həll edilməsinə bilavasitə kömək etməkdir. – 5-20,60,170,178,206,237,256,257,258,264,276,337,338,340, 343,347,351,352,357,363,364,366,411,413,414,442.

2. ATƏT-in İstanbul Zirvə görüşü – 1999-cu il noyabrın 18-20-də Türkiyənin İstanbul şəhərində ATƏT-in üzvü olan ölkələrin dövlət və hökumət başçılarının iştirakı ilə keçirildi. Bu ATƏT-in son toplantısı idi. İstanbul sammitində 3 sənəd qəbul olundu. Birincisi – İstanbul xartiyası – dünyada sülhün və təhlükəsizliyin təmin olunması, ölkələrin ərazi bütövlüyünün qorunması, baş vermiş münaqişələrin sülh yolu ilə həll olunması və s. İkinci sənəd Avropada adi silahlar haqqında idi. Üçüncü sənəd isə siyasi bəyannamə idi. – 5,18,60,141,183,340,343,349,351,352,362,372.

3. ATƏT – Avropada Təhlükəsizlik və Əməkdaşlıq Təşkilatı. Əsası 1975-ci il iyulun 3-9-da Helsinkidə qoyulmuşdur. Burada Avropanın 33 dövlətinin, ABŞ və Kanadanın dövlət və hökumət rəhbərləri iştirak edirdi. ATƏT «soyuq müharibə»nin qurtarmasından sonra ümumavropa təhlükəsizlik sistemini formalaşdıran, yeni Avropanın siyasi və iqtisadi həyatının sivil birgəyaşayış qaydalarını müəyyən edən, dövlətlərarası münasibətləri rəqiblik və münaqişə relsindən əməkdaşlıq və qarşılıqlı mənafe istiqamətlərinə yönəldən bir təşkilat funksiyasını icra edir.

Azərbaycan 1992-ci ildən ATƏT-in üzvüdür və 1993-cü ilin ikinci yarısından ATƏT-in zirvə görüşlərində Azərbaycan nümayəndə heyəti fəal iştirak edir. – 6,60,141,171,173,205,276,337,340,379. **[447-448]**

4. Amerika Birləşmiş Ştatları (ABŞ) – Şimali Amerikada dövlət. Şimaldan Kanada, cənubdan Meksika, şərqdən Atlantik okeanı və qərbdən Sakit okeanla əhatə olunur. Ərazisi 9,14 milyon km², əhalisi 280 milyon nəfərə yaxındır. İnzibati cəhətdən 50 ştata bölünür. Ali qanunvericilik orqanı iki palatalı (Nümayəndələr palatası və Senat) ABŞ Konqresidir. Dövlət başçısı prezidentdir. Paytaxtı Vaşinqton şəhəridir. – 6,7,17,19,60,77,100,106,107,142,152,193-197,227-243,253-259,264,330, 332,338,342,343,344,351,352,360,370,373,374,376,377,378,379,380,405, 414,442,444-446.

5. Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayəti – Azərbaycan Respublikası ərazisində muxtar vilayət. 1923-cü il iyulun 7-də təşkil edilmişdir. Dağlıq Qarabağda 1988-ci ilə qədər 170 min əhali yaşayırdı (70% erməni, 30% azərbaycanlı). Ərazisi 4 min km²-dir. Mərkəzi Xankəndidir.

1988-ci ildə Qarabağ separatçıları və millətçiləri Ermənistan silahlı qüvvələri ilə birlikdə bu ərazidə yaşayan azərbaycanlıları doğma torpaqlarından çıxararaq Dağlıq Qarabağı işğal etdilər. BMT-nin

822,853, 874,884 qətnamələrinə görə erməni işğalçıları Azərbaycan torpaqlarını qeyri-şərtsiz tərk etməlidirlər. Ancaq Azərbaycan torpaqları hələ də erməni tapdağı altındadır. – 6-20,56,60,61,62,63,124,133,147,164,187,206, 217,219,220,221,229,237,238,250,256,261,263,266,275,294,333,336,337, 343,351,364,378,381,410,412,413,439,445.

6. Birləşmiş Millətlər Təşkilatı (BMT) – müasir dünyanın ən nüfuzlu beynəlxalq təşkilatı. Qərargahı Nyu-York şəhərindədir. Əsas vəzifəsi beynəlxalq sülhü və təhlükəsizliyi qorumaq və möhkəmlətmək, dövlətlər arasında əməkdaşlığı inkişaf etdirməkdir. BMT-nin Nizamnaməsi 1945-ci il iyulun 26-da San-Fransisko konfransında 50 dövlətin nümayəndəsi tərəfindən imzalandı və 1945-ci il oktyabrın 24-də qüvvəyə mindi. Hazırda BMT-yə 198 dövlət daxildir.

BMT-nin əsas orqanları Baş Məclis, Təhlükəsizlik Şurası, İqtisadi və İctimai Şura, Qəyyumluq Şurası, Beynəlxalq Məhkəmə və Katiblikdir.

1992-ci ildən Azərbaycan Respublikası BMT-nin üzvüdür. – 6,9,15,20, 21,22,23,205,256,364.

7. Ağdam şəhəri – Azərbaycan Respublikasında şəhər. Ağdam rayonunun mərkəzi 1993-cü ildə erməni işğalçıları tərəfindən işğal edilmişdir. – 6,9,15. [448-449]

8. Dünya Bankı – BMT-nin hökumətlərarası ixtisaslaşdırılmış idarəsi. 1945-ci ildə ABŞ-da Bretton-Vuds çərçivəsi sistemində yaradılmışdır. İdarə heyəti Vaşinqtondadır. Məqsədi inkişaf etməkdə olan ölkələrin iqtisadi və sosial inkişafına kömək etməkdir. Səhmdar cəmiyyəti formasındadır və iştirakçıları yalnız Beynəlxalq Valyuta Fondunun üzvləridir. Banka 130-dan artıq dövlət daxildir. 1992-ci ildən Azərbaycan Respublikası Dünya Bankının üzvüdür. – 6,9,10,15,20,57,152,231,239,256,257, 258.

9. Rusiya, R u s i y a F e d e r a s i y a s ı – Avropanın şərqində, Asyanın şimalında dövlət. Ərazisi 17075,4 min km², əhalisi 146,3 milyon nəfərdir. Rusiya respublika idarəetmə formalı demokratik federativ dövlətdir. Rusiya Federasiyasına 21 respublika, 6 diyar, 49 vilayət, federal əhəmiyyətli Moskva və Sankt-Peterburq şəhərləri, 10 muxtar vilayət və mahal daxildir.

Dövlət başçısı prezident, qanunverici orqanı iki palatalı – Dövlət Duması və Federasiya Şurasıdır. Paytaxtı Moskva şəhəridir. – 6,7,17,19, 31-40,60,76,79,81-103,166,167,203-207,237,238,260,262,264,267,279,281-297,308,324,331,369,379,380,389,411,412,414,417,436-449.

10. Klinton Bill, U i l y a m C e f e r s o n B l a y d (d.1946) – ABŞ-ın görkəmli siyasi və dövlət xadimi. ABŞ-ın 41-ci prezidenti (1992-2000). Klinton xarici siyasətində SSRİ dağılıqdan sonra müstəqillik qazanmış dövlətlərlə, o cümlədən Azərbaycan Respublikası ilə münasibətlərin yaxşılaşdırılmasına mühüm əhəmiyyət vermişdir. – 7,19,183,194,227,230, 231,232,233,235,240,255,257,324,328,340,341,342,351,359,360,367,370, 372,377,379,405,444,445.

11. Jak Şirak (d.1932) – Fransanın görkəmli siyasi və dövlət xadimi. 1974-76 və 1986-88-ci illərdə Fransanın Baş naziri, 1977-95-ci illərdə Paris şəhərinin meri, 1995-2007-ci illərdə Fransa Respublikasının prezidenti. «Heydər Əliyev» ordeni ilə təltif olunmuşdur. – 7,19,183.

---

12. Yeltsin Boris Nikolayeviç (1931-2007) – Rusiyanın siyasi və dövlət xadimi. 1991-2000-ci illərdə Rusiya Federasiyasının ilk prezidenti olmuşdur. – 7,19,267,281-297,298. [449-450]

13. Süleyman Dəmirəl (d.1924) – Türkiyənin görkəmli siyasi, ictimai və dövlət xadimi. Yeddi dəfə hökumətə başçılıq etmiş, 1993-2000-ci illərdə Türkiyə Respublikasının prezidenti olmuşdur. Süleyman Dəmirəlin siyasi fəaliyyətinin mənasını Türkiyəni iqtisadi cəhətdən dinamik inkişaf edən, demokratik dəyərlərə əsaslanan, Avropa ilə qovuşan bir dövlətə çevirmək əzmi təşkil etmişdir. Yeni türk dövlətləri ilə münasibətlərin, xüsusilə Azərbaycanla əlaqələrin genişlənməsi və möhkəmlənməsi Süleyman Dəmirəlin diqqət mərkəzində olmuşdur. Süleyman Dəmirəl: «Türkiyə həmişə Azərbaycanın yanındadır, Azərbaycanın müstəqilliyini tanıyan ilk ölkədir, onun inkişaf etməsi üçün əlindən gələn hər bir yardımı göstərmişdir və göstərməkdə də davam edəcəkdir» kəlamına əbədi sadıq dövlət xadimidir.

S.Dəmirəl Türkiyə-Azərbaycan, xalqlarımız və dövlətlərimiz arasında sarsılmaz dostluq münasibətlərinə xüsusi diqqət göstərdiyinə görə Azərbaycan Respublikasının «İstiqlal» ordeni ilə təltif edilmişdir. – 7, 157,166-184,231,241,261,307,362.

14. «Ümumi dövlət» – ATƏT-in Minsk qrupu həmsədrələrinin (ABŞ, Fransa, Rusiya) Azərbaycana etdiyi təklif; yəni Azərbaycan ərazisində yeni bir erməni dövlətinin yaradılması. Beynəlxalq hüquqda isə «ümumi dövlət» adında anlayış yoxdur. Azərbaycan Dağlıq Qarabağa ancaq öz daxilində yüksək özünüidarəetmə statusu verə bilər. – 8.

15. Xankəndi – Azərbaycan Respublikasında şəhər. Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətinin mərkəzi. 1990-ci ildən erməni separatçıları tərəfindən işğal edilmişdir. – 9.

16. Artur Rəsisadə, A r t u r T a h i r o ğ l u (d.1935) – Azərbaycanın dövlət xadimi. SSRİ Dövlət mükafatı laureatı. 1986-92-ci illərdə Azərbaycan Respublikası Baş nazirinin birinci müavini vəzifəsində işləyib. 1996-cı ildən Azərbaycan Respublikasının Baş naziridir. Azərbaycan Respublikasının «İstiqlal» ordeni ilə təltif olunmuşdur. – 10,314.

17. Beynəlxalq Valyuta Fondu – BMT-nin hökumətlərarası ixtisaslaşdırılmış idarəsi, beynəlxalq valyuta təşkilatı. 1945-ci ildə yaradılmış, 1947-ci ildən fəaliyyətə başlamışdır. İdarə heyəti Vaşinqtondadır. Dünyanın 130-a yaxın ölkəsi fondun üzvüdür. Nizamnaməsinə görə məqsədi beynəlxalq valyuta əməkdaşlığına yardım etmək, ölkələr arasında valyuta-hesablaşma münasibətlərini nizama salmaq, fonda daxil olan [450-451] ölkələrin ödəmə balanslarını tarazlaşdırmaq və valyuta məzənnəsini tənzimləməkdən ibarətdir. 1992-ci ildə Azərbaycan Respublikası Beynəlxalq Valyuta Fonduna qəbul olunmuşdur. – 15,20,57,152,384-389.

18. Ağdam rayonu – Azərbaycan Respublikasında inzibati rayon. 1930-cu ildə təşkil edilmişdir. Sahəsi 1094 km², əhalisi 101,6 min nəfərdir. 1993-cü ildə erməni qəsbkarları tərəfindən işğal edilmişdir. – 15,258.

---

19. Atəşkəs rejimi – 1994-cü il mayın 12-də Moskvada Ermənistan–Azərbaycan arasında atəşin müvəqqəti dayandırılması (atəşkəs) haqqında müqavilə imzalandı. Müqaviləyə görə müharibə aparən tərəflər sülh müqaviləsi bağlanana qədər atəşin dayandırılması haqqında razılığa gəldilər. – 16,60,276,337.

20. Avropa Yenidənqurma və İnkişaf Bankı – Qərbi və Şərqi Avropa, MDB ölkələrini uzunmüddətli kreditlə təchiz edən regional dövlətlərarası bank. 1990-cı ildə yaradılmışdır. Londonda yerləşir. Bankın 57 üzvü var, həmçinin Avropa İnvestisiya Bankı və Avropa Birliyi ora daxildir. – 20, 57,152,214.

21. 1990-cı ilin yanvarı – 1990-cı ilin yanvarında Azərbaycanda faciə baş verdi. Yanvarın 19-dan 20-nə keçən gecə fəvqəladə vəziyyət elan edilmədən Sovet ordusunun xüsusi təyinatlı cəza dəstələri, dəniz donanmasının və daxili qoşunların bölmələri Bakı şəhərinə yeridildi. Sovet ordusunun bu kütləvi zorakılıq aktı nəticəsində 131 nəfər öldürülmüş, 744 nəfər yaralanmış, yüzlərlə adam qanunsuz həbs edilmiş və itkin düşmüş, dövlət əmlakına, ictimai və şəxsi əmlaka, şəhər təsərrüfatına və vətəndaşlara böyük maddi ziyan dəymişdi. 1990-cı ilin qanlı yanvarı Azərbaycanın ərazi bütövlüyü uğrunda aparılan mübarizə tariximizdə Vətənin şəhid övladlarının qanı ilə yazılmış şərəfli səhifə oldu. – 21-27,34,89,197,217-226, 244-252,325.

22. Volski Arkadi İvanoviç (1942-2007) – Rusiyanın ictimai və siyasi xadimi. 1988-ci ildə Sov.İKP Siyasi Bürosunun və SSRİ Ali Sovetinin Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətində nümayəndəsi olmuşdur. 1989-cu ildə isə Azərbaycanın Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətində üzdənirəq Xüsusi İdarəetmə Komitəsinin sədri təyin edilmişdir. Ermənipərəst mövqə tutduğundan Dağlıq Qarabağın ermənilər tərəfindən işğalına kömək etmişdir. – 22. **[451-452]**

23. Azərbaycan Xalq Cəbhəsi (AXC) – ictimai-siyasi təşkilat. 1989-cu ildə təsis konfransı keçirilmiş, Proqram və Nizamnaməsi qəbul olunmuşdur. 1999-cu il iyulun 25-də keçirilmiş qurultayının qərarı ilə Azərbaycan Xalq Cəbhəsi Partiyası adlandırılmışdır. – 24,47,48,49,50.

24. Niger, Niger Federativ Respublikası – Qərbi Afrikada dövlət. Sahəsi 924 min km², əhalisi 103,9 milyon nəfərdir. Paytaxtı Abudya şəhəridir. Dövlətin və hökumətin başçısı prezidentdir. – 30.

25. Mayakovski Vladimir Vladimiroviç (1893-1930) – böyük rus şairi. İnkilaba qədərki yaradıcılığında futurizm çərçivəsində «saf» forma axtarışlarını özünəməxsus bir tərzdə anlayırdı («Vladimir Mayakovski» faciəsi, «Şalvarlı bulud» poeması). İnkilabdan sonrakı yaradıcılığında şair baş vermiş hadisələrin mahiyyətini dərk etməyə səy göstərirdi. («Sovet pasportu», şeiri, «Yaxşı» poeması). XX əsr rus poeziyasına reformator şair kimi çox böyük təsir göstərmişdir. Şair özünü intihar etmişdir. – 32.

26. Yesenin Sergey Aleksandroviç (1895-1925) – böyük rus şairi. Şair ilk vaxtlar incə lirik şair, dərin psixoloji peyzaj ustası, kəndin və kəndlilərin ilhamçısı kimi çıxış edir. 1919-23-cü illərdə imajinistlər qrupuna daxil olur və tamamilə ictimai həyatdan uzaqlaşır. 1924-25-ci illərdə Bakıda olmuş, birmüddət Mərdəkanda yaşamışdır. Bir sıra görkəmli əsərlərini burada yazmışdır. Azərbaycana da həsr edilmiş şeirləri var. Dərin yaradıcılıq böhranı nəticəsində intihar etmişdir. – 33.

---

27. Müstəqil Dövlətlər Birliyi (MDB) – 1991-ci il dekabrın 8-də Belorusiya, Rusiya və Ukrayna dövlət başçılarının imzaladıqları Saziş əsasında SSRİ dağıldıqdan sonra yeni dövlətlərarası birlik kimi yaradılmışdır. Azərbaycan 1993-cü ilin sentyabrında MDB-yə daxil olmuşdur. Tərkibinə keçmiş SSRİ-nin 12 müttəfiq respublikası – Azərbaycan, Belarus, Ermənistan, Gürcüstan, Qazaxıstan, Qırğızıstan, Moldova, Özbəkistan, Rusiya, Tacikistan, Türkmənistan, Ukrayna daxildir. MDB-nin 1993-cü ildə qəbul edilmiş nizamnaməsində aşağıdakı birgə fəaliyyət sahələri nəzərdə tutulur: insan hüquq və azadlıqlarının təmin edilməsi; xarici siyasi fəaliyyətin əlaqələndirilməsi; ümumi iqtisadi məkanın formalaşdırılmasında, nəqliyyat sisteminin [452-453] və rabitənin inkişafında əməkdaşlıq; əhalinin sağlamlığının və ətraf mühitin mühafizəsi; sosial və mühacirət məsələləri, mütəşəkkil cinayətkarlıqla mübarizə; müdafiə siyasətində və sərhədlərin qorunmasında əməkdaşlıq.

MDB-nin orqanları aşağıdakılardır: Dövlət başçıları Şurası; Hökumət başçıları Şurası; Xarici işlər nazirləri Şurası; Dövlətlərarası iqtisadi Şura; Mərkəzi Sankt-Peterburq şəhərində olan Parlamentlərarası Assambleya və s. MDB-nin daimi fəaliyyət göstərən orqanı Minsk şəhərində yerləşən Əlaqələndirmə Məsləhət Komitəsidir. – 36,38,82,86,87,95,150,152,260,263,266, 268,273,279,281-297,298,310,411,416,417,437,439.

28. Putin, V l a d i m i r V l a d i m i r o v i ç (d.1952) – 2000-2008-ci illərdə Rusiya Federasiyasının prezidenti. 1975-97-ci illərdə bir sıra məsul vəzifələrdə çalışmışdır. 1998-ci ildə Rusiya Federasiyası prezidenti administrasiyasının rəhbəri, 1998-99-cu illərdə MTİ-in direktoru, 1999-cu ilin avqustundan Rusiya hökumətinin başçısı, 2008-ci ilin mayında Rusiya Federasiyasında Baş nazir. – 39,40,166,204,206,260,263,277,278,281-297, 298,301,334,437,438,442.

29. Yeni Azərbaycan Partiyası (YAP) – Azərbaycanda ən kütləvi-siyasi partiya. YAP 1992-ci il noyabrın 21-də Naxçıvan şəhərində təsis edilib. 81 rayon və 5 minə yaxın ilk partiya təşkilatında birləşən 180 min üzvü var. Partiyada Gənclər Birliyi və Qadın Şurası fəaliyyət göstərir. Parlamentdə 73 deputatla təmsil olunur. YAP Azərbaycanın dövlət müstəqilliyinin daha da möhkəmləndirilməsində, ölkəmizdə demokratik, hüquqi və dünyəvi dövlət qurulmasında və iqtisadi-siyasi islahatların həyata keçirilməsində fəal iştirak edir. YAP ölkəmizin ictimai-siyasi həyatında aparıcı qüvvədir. YAP-ın təsis konfransında (1992) mərhum prezidentimiz Heydər Əliyev yekdilliklə partiyanın sədri seçilmişdi. 2005-ci il mart ayından isə YAP-ın sədri prezident İlham Əliyevdir. – 41-80,166.

30. Naxçıvan – Azərbaycan Respublikasında şəhər. Naxçıvan Muxtar Respublikasının paytaxtı. Ərazisi 0,013 min km², əhalisi 67 min nəfərdən çoxdur. Naxçıvan Azərbaycanın ən qədim şəhərlərindəndir. Müasir Naxçıvan qədim, antik və orta əsr şəhər yerinin xarabalıqları üzərində yerləşmişdir.

Naxçıvan e.ə. IX-VI əsrlərdə qədim Manna və Midiyanın, eramızın əvvəllərində isə Albaniyanın tərkibində, IV əsrdən Sasanilərin tərkibində olmuşdur. 654-cü ildə isə Naxçıvanı ərəblər işğal edirlər. 1828-ci il Türk[453-454]mənçay müqaviləsinə qədər Naxçıvan müxtəlif dövlətlərin nüfuz dairəsində olur. Məhz bu ildən Naxçıvan Rusiya imperiyasına birləşdirildi və qəza mərkəzinə çevrildi. Naxçıvan 1924-cü il fevralın 9-da Naxçıvan MSSR təşkil edilərkən respublikanın paytaxtı oldu. – 41,43,45,46,47,48, 49,50,51,54,96.

31. Naxçıvan Muxtar Respublikası (1920-23-cü illərdə Naxçıvan Sovet Sosialist Respublikası, 1923-24-cü illərdə Naxçıvan Muxtar Diyarı, 1924-90-cı illərdə Naxçıvan Muxtar Sovet Sosialist Respublikası, 1990-cı ildən Naxçıvan Muxtar Respublikası) – Azərbaycan Respublikasının tərkibində muxtar dövlət.

Muxtar respublika ərazisinin sahəsi 5,5 min km², əhalisi 372,9 min nəfərdir. Hazırda 7 inzibati rayona (Babək, Culfa, Ordubad, Sədərək, Şahbuz, Şərur, Kəngərli) bölünmüşdür; 4 şəhəri (Naxçıvan, Ordubad, Culfa, Şərur), 9 qəsəbəsi, 160 kənd inzibati ərazi dairəsi var (2005). – 45,48,96,306,310.

32. Yaqub Məmmədov, Yaqub Cavad oğlu (d.1941) – tibb elmləri doktoru, professor. MEA-nın müxbir üzvü, Əməkdar elm xadimi. 1983-92-ci illərdə Azərbaycan Tibb Universitetinin rektoru, 1990-95-ci illərdə Milli Məclisin deputatı, 1992-ci ildə MM-in sədri olmuşdur. – 46.

33. Arif Rəhimzadə, Arif Qafar oğlu (d.1941) – Azərbaycanın siyasi və dövlət xadimi. 1990-cı ildən Azərbaycan Respublikası Ali Sovetinin deputatı, 1995-2005-ci illərdə Milli Məclis sədrinin birinci müavini olmuşdur. Arif Rəhimzadə hazırda Milli Məclisin Regional məsələlər üzrə daimi komissiyasının sədridir. – 47.

34. Eldar İbrahimov (d.1945) – Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin deputatı. 1993-cü ildə Naxçıvan MR Baş nazirinin birinci müavini, Dövlət İqtisad və Plan Komitəsinin sədri vəzifələrində işləmişdir. – 47.

35. Ayaz Mütəllibov, Ayaz Niyazi oğlu (d.1938) - 1989-90-cı illərdə Azərbaycan SSR Nazirlər Sovetinin sədri, 1990-cı ildə Azərbaycan KP MK-nın birinci katibi seçilmişdir. 1992-ci ildə Azərbaycan Respublikasının prezidenti olmuşdur. Ayaz Mütəllibov işində ciddi səhvlərə yol vermiş, nəticədə Ermənistan silahlı qüvvələri Dağlıq Qarabağdan azərbaycanlı əhalini çıxarmış və ərazini işğal etməyə nail olmuşlar. – 47,49,53. **[454-455]**

36. Etibar Məmmədov, Etibar Salidar oğlu (d.1955) – Azərbaycan Milli İstiqlal partiyasının sədri. 1990-95 və 1995-2000-ci illərdə Milli Məclisin deputatı olmuşdur. – 47.

37. Rəsul Quliyev, Rəsul Bayram oğlu (d.1947) – 1993-96-cı illərdə Milli Məclisin sədri olmuşdur. – 47,48.

38. Surət Hüseynov, Surət Davud oğlu (d.1959) – 1993-94-cü illərdə Azərbaycan Respublikasının Baş naziri olmuşdur. 1994-cü ilin oktyabrında Azərbaycanın müstəqilliyinə, suverenliyinə qarşı yönəlmiş çevriliş cəhdinə rəhbərlik etmişdir. – 50.

39. Rəhim Qaziyev, Rəhim Həsən oğlu (d.1943) – texnika elmləri namizədi. 1992-93-cü illərdə Azərbaycan Respublikasının müdafiə naziri olmuşdur. Ordu quruculuğunda kobud səhvlərə yol vermiş, nəticədə Azərbaycan torpaqlarının bir hissəsi, o cümlədən Şuşa şəhəri ermənilər tərəfindən işğal olunmuşdur. – 50.

40. Gəncə – Azərbaycan Respublikasında şəhər. Sahəsi 107 km², əhalisinin sayına görə Bakıdan sonra ikinci şəhərdir. Gəncə Azərbaycanın qədim şəhərlərindəndir. Gəncənin salındığı tarix dəqiq məlum deyil.

Bəzi müəlliflər Gəncənin Makedoniyalı İsgəndərin dövründə (e.ə.336-323) salındığını qeyd etmişlər. – 50,51,245.

41. 1993-cü il iyun hadisələri – Azərbaycanı vətəndaş müharibəsi həddinə gətirmiş Gəncə hadisələri, Bakıda Ali Sovetin binası qarşısında keçirilən çoxsaylı mitinqlər, Heydər Əliyevin xalqın tələbi ilə Naxçıvandan Bakıya gəlməsi, Ali Sovetin sədri seçilməsi, o zamankı respublika prezidenti Ə.Əliyevin (Elçibəyin) Kələki kəndinə getməsi, Ali Sovetin sədri Heydər Əliyevin respublika prezidentinin vəzifəsini icra etməyə başlaması nəzərdə tutulur. – 50,51,53,55.

42. 1994-cü il oktyabr hadisələri – Oktyabrın 3-də Gəncə və Qazaxda, həmçinin Bakıda Azərbaycanın dövlətçiliyinə, müstəqilliyinə düşmən olan qüvvələr tərəfindən dövlət çevrilişi cəhdi nəzərdə tutulur. Həmin gün Bakıda fəvqəladə vəziyyət elan edilmiş və Azərbaycan Prezidenti Heydər Əliyev televiziya və radio ilə xalqa müraciət etmişdi. Gecə olmasına baxmayaraq Bakı və ona yaxın yerlərdən yüz minlərlə insan Prezi[455-456]dent Sarayı qarşısına toplaşaraq milli və vətəndaşlıq həmrəyliyi nümayiş etdirərək Heydər Əliyevin siyasətini dəstəkləmişlər. – 53,55.

43. Qorbaçov, M i x a i l S e r g e y e v i ç (d.1931) – 1985-91-ci illərdə Sov.İKP MK-nın Baş katibi, 1990-91-ci illərdə SSRİ-nin ilk və son prezidenti. Qorbaçov «yenidənqurma» adı ilə «aşkarlıq və demokratiya» siyasi xəttini, «humanist, demokratik sosializm» şüarını meydana atdı. Sovet totalitar rejimi ilə uyuşmayan «yenidənqurma» ölkəni dərin siyasi və iqtisadi böhrana saldı. Qorbaçovun milli münafiçilərə səbəb olan siyasəti xüsusən Azərbaycana qarşı qərəzli, düşmənçilik mövqeyi ilə səciyyələnirdi. Ermənilərin Azərbaycana olan torpaq iddialarını dəstəkləyən Qorbaçov 1990-cı ilin yanvarında Bakıda baş verən Qanlı Yanvar faciəsinin təşkilatçısı və günahkarıdır. – 53,224.

44. Əbdürrəhman Vəzirov, Ə b d ü r r ə h m a n X ə l i l o ğ l u (d.1930) – 1988-90-cı ilin yanvarınadək Azərbaycan KP MK-nın birinci katibi olmuşdur. – 53.

45. Avropa Birliyi (AB) – 1951-57-ci illərdə yaranmış üç Qərbi Avropa inteqrasiya təşkilatının ümumi adı (Avropa İqtisadi Birliyi - AİB, Avropa Kömür və Polad Birliyi – AKPB, Avropada Atom Energetika Birliyi – (AAEB). AB ümumi prinsiplərin müəyyən edilməsindən birgə fəaliyyətə qədər bir neçə mərhələ (Avropa İnvestisiya Bankının, Avropa Regional İnkişaf Fondunun - vahid valyuta qəbul etməsi - AVRO-ya) keçmişdir. Mühüm mərhələ Vahid Avropa Aktının (1986-1987-ci ildən qüvvəyə minmişdir) qəbul edilməsi olmuşdur. 1967-ci ildə rəhbər orqanların birləşməsindən sonra - AİB, AKPB və AAEB – Avropa Birliyi – 1993-cü ildə isə Avropa Şurası yarandı. – 60,231,330,409,410,411.

46. Çeçenistan (İçkeriya) – Rusiya Federasiyasında respublika. Paytaxtı Qroznı şəhəridir.

Orta əsrlərin əvvəllərində Çeçenistanın xeyli hissəsi Alan dövlətinin tərkibində idi. XIX əsrdə Rusiya Şimali Qafqazı işğal etməyə başladı. Çeçenlər öz torpaqlarından çıxarılır, onların yerinə burada kazaklar yerləşdirilirdi. Bu da Çeçenistanda milli azadlıq hərəkatının başlanmasına səbəb oldu. Dağlıların bu hərəkatı (1817-1864) 1859-cu ildə Şeyx Şamil təslim olduqdan sonra yatırıldı və Çeçenistan tamamilə

Rusiyaya birləşdirildi. 1991-92-ci illərdə Rusiya Federasiyası tərkibində müstəqil Çeçenistan Respublikası yaradıldı. – 61,166,272,334,379,411,441. [456-457]

47. *Sirus Təbrizli*, Təbrizli Sirus Xudadat oğlu (d.1942) – Azərbaycan yazıçı və rublisist. Birinci (1995) və ikinci (2000) çağırış Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin deputatı. 1996-2001-ci illərdə Respublika Mətbuat və İnformasiya naziri olmuşdur. – 69,73,74.

48. *Brejnev Leonid İliç* (1906-1982) – SSRİ-nin partiya və dövlət xadimi. 1964-82-ci illərdə Sov. İKP MK-nın Baş katibi, 1977-ci ildən həmçinin SSRİ Ali Soveti Rəyasət Heyətinin sədri olmuşdur. – 69,101.

49. *Andropov Yuri Vladimiroviç* (1914-1984) – SSRİ-nin partiya və dövlət xadimi. 1967-ci ildən SSRİ Dövlət Təhlükəsizliyi Komitəsinin sədri, 1982-1984-cü illərdə Sov.İKP MK-nın Baş katibi olmuşdur. – 70.

50. *Çernenko Konstantin Ustinoviç* (1911-1985) – SSSR-in partiya və dövlət xadimi. 1978-ci ildən Sov. MK Siyasi Bürosunun üzvü, 1984-cü ildə Sov. İKP MK-nın Baş katibi və SSRİ Ali Sovetinin sədri olmuşdur. – 70.

51. *Mircəfər Bağrov*, Mircəfər Abbas oğlu (1896-1956) – 1933-53-cü illərdə Azərbaycan KP MK-nın birinci katibi olmuşdur. Bütün SSRİ-də olduğu kimi Azərbaycanda da inzibati-amirlik idarəetmə sisteminin möhkəmləndirilməsinə, totalitar Stalin rejiminin bərqərar olmasına, partiya sıralarını «təmizləmə» adı ilə baş verən repressiyaların həyata keçirilməsinə bilavasitə rəhbərlik etmişdir. – 70.

52. *Stalin*, İosif Vissarionoviç (1879-1953) – 1922-53-cü illərdə SSRİ-nin partiya və dövlət rəhbəri. Sosializm quruculuğuna dair Lenin planını, SSRİ-nin Böyük vətən müharibəsində (1941-45) müdafiə qabiliyyətinin möhkəmləndirilməsində və s. rəhbər kimi iştirak etmişdir. Fəaliyyətində nəzəri və siyasi səhvlərin çoxluğu, kobud qanun pozuntuları, bəzi mənfi xüsusiyyətləri Stalinin şəxsiyyətinə pərəstişin yaranması ilə nəticələndi. 30-cu illərdə baş verən və milyonlarla insanın repressiyasına səbəb olan qanlı cinayətlər məhz onun səhvlərinin nəticəsidir. Təkcə 1937-ci ildə Azərbaycanda «xalq düşməni» kimi 29 min nəfər güllələnmiş və ya sürgün edilmişdi. – 70,98.

53. *İkinci dünya müharibəsi* (1939-45) – Almaniya, İtaliya və Yaponiya tərəfindən başlanmış böyük müharibə. İkinci dünya müharibəsi [457-458] 1939-cu il sentyabrın 1-də Almaniyanın Polşaya girməsi ilə başladı. Sentyabrın 3-də Böyük Britaniya və Fransa Almaniya müharibə elan etdi. 1940-cı ilin ortalarından alman qoşunları Danimarka, Norveç, Belçika, Niderland, Lüksemburq, sonra isə Fransanı işğal etdi.

1941-ci il iyunun 22-də Almaniya SSRİ-yə qarşı müharibə elan etdi. 1942-43-cü illərdə Sovet ordusunun Stalinqrad və Kursk vuruşmalarında qələbəsi Almaniyanı qəti surətdə sarsıtdı.

1945-ci il mayın 2-də Sovet ordusu Berlini aldı. Mayın 8-də Karlsruhda (Berlin yaxınlığında) Almaniyanın danışıqsız təslim olması haqqında akt imzalandı.

Yaponiyanın təslim olması haqqında sənəd isə sentyabrın 2-də imzalandı. Bununla İkinci dünya müharibəsi qurtardı. İkinci dünya müharibəsində 72 ölkə iştirak etmişdir. Müharibədə iştirak edən

---

ölkələrin silahlı qüvvələrinə 110 milyon adam çağırılmışdı. Müharibədə 62 milyon adam həlak olmuş, minlərlə şəhər, qəsəbə və kənd dağılmışdı. – 70,218,410.

54. Murtuz Ələsgərov, M u r t u z N ə c ə f o ğ l u (d.1928) – Azərbaycanın dövlət xadimi, hüquq elmləri doktoru, professor. Respublikanın əməkdar hüquqşünası. Yeni Azərbaycan Partiyasının sədr müavini və partiyanın Siyasi Şurasının üzvüdür. 1993-cü ildə Bakı Dövlət Universitetinin rektoru olub. 1995-ci ildə Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin deputatı seçilib. 1996-2005-ci illərdə Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin sədri olmuşdur. Azərbaycan Respublikasının «İstiqlal» ordeni ilə təltif edilmişdir. – 73,74.

55. Əli Nağıyev, Ə l i T e y m u r o ğ l u (d.1954) – 1996-2006-cı illərdə Azərbaycan Respublikasının Əmək və Əhalinin Sosial Müdafiəsi naziri olmuşdur. 2006-cı ilin mayında Azərbaycan Respublikasının Belarus Respublikasında fəvqəladə və səlahiyyətli səfiri təyin edilmişdir. I çağırış Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin deputatı olmuşdur. – 73, 74.

56. Rəfael Allahverdiyev, R ə f a e l X a n ə l i o ğ l u (d.1945) – 1993-2001-ci illərdə Bakı Şəhər İcra Hakimiyyətinin başçısı. 1995-2000-ci illərdə Milli Məclisin deputatı olmuşdur. – 73,74,246,247,248,249,251, 315,319. **[458-459]**

57. İlham Əliyev, İ l h a m H e y d ə r o ğ l u (d.1961) – görkəmli ictimai-siyasi və dövlət xadimi, diplomat, siyasi elmlər doktoru, professor. 2003-cü ildən Azərbaycan Respublikasının prezidenti. Prezident Heydər Əliyevin oğludur. 1994-cü ildən Azərbaycan Respublikası Dövlət Neft Şirkətinin vitse-prezidenti, 1997-ci ildən birinci vitse-prezidenti. Azərbaycan Respublikasının neft strategiyasının həyata keçirilməsində mühüm xidmətləri vardır.

2003-cü ildə Azərbaycan Respublikasının Baş naziri olmuşdur. Siyasi və dövlət xadimi kimi İlham Əliyev beynəlxalq aləmdə böyük hörmət və nüfuz qazanmış, bir neçə ölkənin yüksək mükafatlarına layiq görülmüşdür.

Azərbaycan idmançılarının beynəlxalq yarışlarda uğurlar əldə etməsində də AMOK-un prezidenti kimi İlham Əliyevin böyük xidmətləri var. Onun şəxsi təşəbbüsü ilə Bakıda, Naxçıvanda, Gəncədə, Şəkiddə və respublikanın digər rayonlarında dünya standartlarına cavab verən böyük olimpiya kompleksləri tikilib istifadəyə verilmiş, güclü maddi-texniki baza yaradılmışdır.

İlham Əliyevin doğma Azərbaycanımızın inkişafında müstəsna xidmətləri var. Onun dövründə ölkə iqtisadiyyatı, qeyri neft sektoru sürətlə inkişaf etmiş, eyni zamanda ölkəyə qoyulan xarici investisiyalar xeyli artmışdır.

İlham Əliyev tərəfindən irəli sürülmüş «Regionların inkişafı haqqında dövlət proqramını» əsasən respublikanın şəhər və rayonlarında onlarla sənaye müəssisəsi açılmış, yüz minlərlə iş yerləri yaradılmış və böyük abadlıq işləri görülür. Məhz bunun nəticəsidir ki, bir çox sənaye müəssisəsi yenidən təmir edilib istifadəyə verilmişdir.

Ölkədə demokratik islahatlar aparılmasında, hüquqi dövlət quruculuğunda, Azərbaycan Respublikasının dövlət müstəqilliyinin möhkəmlənməsində uğurlu xidmətlər göstərən İlham Əliyev Yeni Azərbaycan Partiyasının I qurultayında partiya sədrinin müavini, II qurultayında sədrin birinci müavini vəzifəsinə

seçilmişdir. 2005-ci ilin martından isə Yeni Azərbaycan Partiyasının sədridir. 1995-ci ildən Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin (1-2-ci çağırış) deputatı, Avropa Şurası Parlament Assambleyasında Azərbaycan Parlamenti daimi nümayəndə heyətinin başçısı olmuşdur. Azərbaycan haqqında, xüsusilə Ermənistanın ölkəmizə hərbi təcavüzü və onun nəticələri, erməni terrorizmi haqqında həqiqətlərin ən mötəbər beynəlxalq təşkilatlar vasitəsilə dünya ictimaiyyətinə çatdırılmasında müstəsna xidmətləri var. «Heydər Əliyev» və Fransanın «Fəxri legionun böyük xaç komandoru», Rusiya və Ukraynanın ali ordenləri ilə təltif olunmuşdur. Bir çox xarici akademiya və universitetlərin fəxri üzvüdür. – 73,74,127,150,365,420,421,422,430. [459-460]

58. Bakı Dövlət Universiteti (BDU) – Azərbaycanda elmi-pedaqoji kadrlar hazırlayan ən böyük ali təhsil ocağı, elmi-tədqiqat müəssisəsi. 1919-cu ildə yaradılmışdır. İlk vaxtlar tibb və tarix-filologiya fakültələri fəaliyyət göstərmişdir. Hazırda BDU-nun 17 fakültəsi, onlarla kafedrası, elmi-tədqiqat laboratoriyası və s. var. Universitetdə 43 ixtisas üzrə 13 minə yaxın tələbə təhsil alır. – 75,119.

59. Əli Əhmədov, Ə l i C a v a d o ğ l u (d.1953) – fəlsəfə elmləri namizədi. 1999-cu ildən YAP-ın icraçı katibi, 2005-ci ildən isə YAP-ın sədr müavini və icraçı katibidir. 2000-ci ildən Milli Məclisin üzvüdür. – 75.

60. Mübariz Qurbanlı, M ü b a r i z Q ə h r ə m a n o ğ l u (d.1954) – tarix elmləri namizədi. YAP-ın idarə heyətinin üzvü və icraçı katibinin müavini. 1995-ci ildən Milli Məclisin üzvüdür. – 75.

61. Bahar Muradova, B a h a r Ə v ə z q ı z ı (d.1962) – filoloq. 2000-ci ildən Milli Məclisin üzvü və Milli Məclis sədrinin müavini, həmçinin YAP icraçı katibinin müavini. – 75.

62. Siyavuş Novruzov, S ə y a v u ş D ü n y a m a l ı o ğ l u (d.1969) – hüquq elmləri namizədi. YAP Siyasi Şura və İdarə heyətinin üzvü, YAP icraçı katibinin müavini, 2000-ci ildən Milli Məclisin üzvüdür. – 75.

63. D ö v l ə t D u m a s ı – 1906-cı ildə Rusiyada yaradılan nümayəndəli qanunvericilik müəssisəsi. 17 oktyabr Manifesti əsasında yaradılmışdı. Burada qanunlar müzakirə edilərək Dövlət Şurasına təqdim edilir və çar tərəfindən təsdiq edilirdi. Duma 1917-ci il 6 oktyabra qədər fasilələrlə fəaliyyət göstərdi. 1993-cü il Rusiya Federasiyasının Konstitusiyasına əsasən Duma təzədən bərpa olundu. – 76,270.

64. Mühafizəkarlar partiyası – İngiltərədə iki aparıcı partiyadan biri. 1867-ci ildə topilər partiyası əsasında yaradılmışdır. İkinci dünya müharibəsindən sonra 1951-64,1970-74,1979-97-ci illərdə hakimiyyətdə olmuşlar. – 77.

65. Leyboristlər partiyası, Böyük Britaniya Leyboristlər partiyası – İngiltərədə iki aparıcı partiyadan biri. Əsası 1900-cü ildə qoyulmuşdur. İkinci dünya müharibəsindən sonra 1945-51, 1964-1970,1974-79 və 1997-ci ildən hakimiyyətdədirlər. – 77. [460-461]

66. Demokratlar partiyası – ABŞ-ın iki əsas partiyasından biri. Əsası 1828-ci ildə qoyulmuşdur. XIX əsrin birinci yarısında Cənub plantasiyaçıların və bankirlərin mənafeyini müdafiə edirdi. 1829-41, 1845-49, 1853-61, 1885-89, 1893-97, 1913-21, 1933-53, 1961-69, 1977-81,1993-2001-ci illərdə hakimiyyətdə olmuşlar. – 77.

---

67. *Respublikaçılar partiyası* – ABŞ-ın iki əsas partiyasından biri. 1854-cü ildə yaradılmışdır. 1861-85, 1889-93, 1897-1913, 1021-33, 1953-61, 1969-77, 1981-1993 və 2001-ci illərdə hakimiyyətdə olmuşlar. – 77,107.

68. *«İzvestiya»* – Rusiya Federasiyasında gündəlik, siyasi qəzet. İlk nömrəsi 1917-ci ildə çıxmışdır. – 83,87.

69. *Uzaq Şərq* – Şərqi Asiyada ərazi. Buraya Rusiya, Çin, Koreya (KDXR və Koreya Respublikası) və Yaponiyanın ərazilərinin şərqə aiddir. Bəzən Filippini də Uzaq Şərqlə aid edirlər. – 85.

70. *Baykal-Amur magistralı (BAM)* - Şərqi Sibirdə və Uzaq Şərqlə Rusiyanın Sakit okeana dəmir yolu ilə çıxışı. Ümumi uzunluğu 4300 km-dir. – 85,91,92.

71. *Fidel Kastro, K a s t r o R u s* (d.1926) – 1960-2008-ci illərdə Kuba Respublikası Dövlət Şurası və Nazirlər Sovetinin sədri, 1965-ci ildən Kuba KP MK-nin Birinci katibi və Kuba Silahlı qüvvələrinin baş komandanı. 1953-cü ildə Batista diktaturasına qarşı silahlı üsyana başçılıq etmişdir. – 85,149.

72. *«Soyuq müharibə»* – keçmiş SSRİ və müttəfiqləri, digər tərəfdən isə ABŞ və onun müttəfiqləri arasında olan hərbi-siyasi konfrantasiya. «Soyuq müharibə» İkinci dünya müharibəsindən sonra yaranmış və ona 90-cı illərin əvvəlinə qədər SSRİ-də və digər sosialist ölkələrində siyasi və sosial dəyişikliklər nəticəsində son qoyulmuşdur. – 88.

73. *«Literaturnaya qazeta»* – Rusiya Federasiyasında ədəbi, ictimai, siyasi qəzet. 1929-cu ildən Moskvada (fasilələrlə) nəşr edilir. – 88.

74. *Şəhidlər xiyabanı*. Azərbaycanın azadlığı, müstəqilliyi, ərazi bütövlüyü uğrunda şəhid olmuş mərd oğul və qızların uyuduğu müqəddəs ziyarətgah. 1990-cı il yanvarın 20-də Sovet ordusunun hücumu za[461-462]manı həlak olmuş onlarla adam «Dağüstü park»ın qərb hissəsində dəfn edilmişdir. Bura o vaxtdan «Şəhidlər xiyabanı» adlanır. Xiyabanda eyni zamanda Ermənistan işğalçılarına qarşı Azərbaycan torpaqlarının müdafiəsi uğrunda qəhrəmancasına həlak olanlar da dəfn edilmişdir. 1998-ci ildə burada hündürlüyü 22 metr olan əbədi məşəl-abidə qoyulmuşdur. – 88,197,224,246,254,319.

75. *Milli Bank*, Azərbaycan Dövlət Milli Bankı - Azərbaycan Respublikasının mərkəzi bankıdır. Onun əsas vəzifəsi qiymətlərin sabitliyinin təmin edilməsi, xarici dövrəli valyutalara nisbətən milli valyutanın kursunun möhkəmləndirilməsi, həmçinin ölkə bank sisteminin sabitliyinin qorunmasıdır. AMB valyuta tənzimlənməsi və nəzarətini həyata keçirir, xarici dövlətlərlə hesablaşma qaydalarını müəyyən edir, xarici valyuta ehtiyatlarını idarə edir. AMB həmçinin Azərbaycan Respublikasının ödəmə-hesabat balansının tərtibinə rəhbərlik edir. – 90,151,389,392.

76. NATO (Şimali Atlantika Müqaviləsi Təşkilatı) – hərbi-siyasi ittifaq. 1949-cu il aprelin 4-də Vaşinqtonda ABŞ, Böyük Britaniya, Fransa, Belçika, Niderland, Lüksemburq, Kanada, İtaliya, Portuqaliya, Norveç, Danimarka, İslandiyanın imzaladıqları Şimali Atlantika müqaviləsi əsasında yaradılmışdır. 1952-ci ildə Yunanıstan və Türkiyə, 1955-ci ildə Almaniya Federativ Respublikası, 1982-ci ildə İspaniya NATO-ya qoşulmuşlar. Varşava Müqaviləsi Təşkilatı dağıldıqdan (1990) sonra əvvəllər sosialist ölkələri düşərgəsinə daxil olmuş ölkələrin bir qismi NATO-ya üzvlüyə qəbul edilmiş, digər qismi isə ilkin mərhələ kimi NATO-nun «Sülh naminə tərəfdaşlıq» proqramına qoşulmuşlar. Ali orqanı NATO Şurasının sessiyasıdır. Mənzil-qərargahı Brüsseldədir. – 97,402,411,418.

77. Böyük Britaniya, Böyük Britaniya və Şimali İrlandiya Birləşmiş Krallığı – Qərbi Avropada dövlət. B.Britaniya adası, İrlandiya adasının şimal-şərq hissəsi, Anqlsi, Uayt, Normand, Orkney, Hebrid, Şetlend adaları və bir sıra kiçik adalardan ibarətdir. Sahəsi 244,1 min km², əhalisi 58,8 milyon nəfərdir. İnzibati cəhətdən qraflıqlara və qraflıq hüququnda olan şəhərlərə bölünür. Böyük London xüsusi inzibati vahiddir. B.Britaniya parlamentli monarxiyadır. Paytaxtı London şəhəridir. – 99,108,208-212,213-215. [462-463]

78. «LUKOYL» – neft şirkəti. 1993-cü ildə Rusiya Federasiyası hökumətinin qərarı ilə yaradılmışdır. Nəhəng sənaye-maliyyə kompleksinə malik olan «LUKOYL» şirkəti Rusiya, MDB və dünyanın bir çox ölkələrində neft məhsullarının kəşfiyyatı, hasilatı, emalı və satışı ilə məşğul olur. Şirkət 1993-cü ildən Azərbaycanda fəaliyyət göstərir. – 100.

79. «Ekson» – dünyanın ən iri və Amerikanın qocaman sənaye korporasiyalarından biri. Mənzil-qərargahı Amerikanın Dallas şəhərində yerləşir. 1882-ci ildə Con Rokfeller tərəfindən yaradılmışdır. Hazırda dünyanın 90-dan çox ölkəsində fəaliyyət göstərir. Korporasiyada 95 min adam işləyir. 18 ölkədə yerləşən 30 neftayırma müəssisəsinin tam və ya şərikli sahibidir. – 100.

80. Suslov Mixail Andreyeviç (1902-1982) – SSRİ-nin siyasi xadimi. 1947-ci ildən MK katibi, MK üzvü, Siyasi Büronun üzvü olmuşdur. Suslov sovet cəmiyyətinin inkişafının mühüm ictimai-siyasi və ideya-nəzəri məsələlərinin işlənilib hazırlanmasında mühüm rol oynamışdır. – 101.

81. Pelşe Arvid Yanoviç (1899-1983) – SSRİ-nin partiya və dövlət xadimi. 1941-59-cu illərdə Latviya KP MK-da katib, 1959-66-cı illərdə Latviya KP MK-da birinci katib, 1966-cı ildən Sovet İKP MK-da Siyasi Büro üzvü və Sov.İKP yanında Xalq nəzarəti komitəsinin sədri olmuşdur. – 101.

82. Əli Həsənov, Əli Məhəmməd Əli oğlu (d.1960) – tarix elmləri doktoru, professor. Yeni Azərbaycan Partiyasının yaradıcılarından biri kimi onun Siyasi Şurasının üzvü (1992), İdarə Heyətinin üzvü (1999), 1993-95-ci illərdə partiyanın ideoloji şöbəsinin müdiri işləmişdir. 1995-ci ildən Azərbaycan Respublikası Prezidenti İcra Aparatının ictimai-siyasi şöbəsinə rəhbərlik edir. Müasir siyasi problemlərə aid kitabların və məqalələrin müəllifidir. – 102.

---

83. Əminə Dilbazi, Ə m i n ə P a ş a q ı z ı (d.1919) – rəqqasə, baletmeyster və pedaqoq. Azərbaycanın xalq artisti. 1935-ci ildən rəqqasəlik fəaliyyətinə başlamışdır. 1936-69-cu illərdə M.Maqomayev adına Azərbaycan Dövlət Filarmoniyası Mahnı və Rəqs ansamblının solisti, 1939-cu ildən isə həm də müxtəlif rəqs qruplarının rəhbəri olmuşdur. Azərbaycan Respublikasının «İstiqlal» ordeni ilə təltif olunmuşdur. – 104-105. **[463-464]**

84. Nümayəndələr palatası – ABŞ-da parlamentin aşağı palatasının adı. Nümayəndələr palatası ABŞ-da 1787-ci il Konstitusiyasına əsasən yaradılmışdır. – 106.

85. Lordlar palatası – Böyük Britaniya parlamentinin yuxarı palatası, dünyəvi və dini lordlardan (perlərdən) ibarətdir. – 108.

86. Respublika uğrunda Birlük (RUB) – Fransada siyasi partiya. Yeni Respublika İttifaqı Uğrunda adı ilə 1958-ci ildə Şarl de-Qollun tərəfindən yaradılmışdır. Bir neçə dəfə adını dəyişdirmişdir. 1976-cı ildən RUB Partiyası adlanır. – 109.

87. Milad bayramı – İsa peyğəmbərin anadan olması şərəfinə keçirilən xristian bayramı. Dekabrın 25-də qeyd edilir. Milad bayramının ilkin mənbəyi hər il qış günəş duruşu zamanı (21-25 dekabr) xilaskar peyğəmbərin mövlud günü ilə əlaqədar keçirilən qədim bütperəst mərasim bayramı olmuşdur. Milad bayramını ilk dəfə Roma xristian icmaları keçirmişdir. Milad bayramı 431-ci ildə Efes kilsə yığıncağında qanuniləşdirilmişdir. – 109,154.

88. Paxmutova Aleksandra Nikolayevna (d.1929) – rus bəstəkarı, Rusiyanın xalq artisti, Sosialist Əmsəyi Qəhrəmanı. Müxtəlif janrlarda əsərlər bəstələyən Paxmutova mahnı müəllifi kimi daha çox şöhrət qazanmışdır. – 111.

89. Kamil Əliyev (1921-2006) – təsviri sənət ustası. Azərbaycan Respublikasının xalq rəssamı. 1990-cı ildən ömrünün sonuna kimi «Azərxaça» birliyinin rəhbəri olmuşdur. Azərbaycan Respublikasının «İstiqlal» ordeni ilə təltif olunmuşdur. – 113.

90. Nizami Gəncəvi, İ l y a s Y u s i f o ğ l u (1141-1209) – dahi Azərbaycan şairi və mütəfəkkiri. Dünya ədəbiyyatı tarixinə məsnəvi formasında yazdığı beş epik poemadan ibarət «Xəmsə» müəllifi kimi daxil olmuşdur. Nizami Gəncəvinin ilkin Şərq Renessansının zirvəsi olan yaradıcılığında dövrünün ən humanist, ümumbəşəri ictimai-siyasi, sosial və mənəvi-əxlaqi idealları parlaq bədii əksini tapmışdır. Nizami Gəncəvi Yaxın Şərq ədəbiyyatında mənzum roman janrının əsasını qoymuş, yeni ədəbi məktəb yaratmışdır. Nizami Gəncəvi həm də dövrünün görkəmli **[464-465]** mütəfəkkiri olmuşdur. Onun bütün əsərlərində şəxsiyyət azadlığı, insanın mənəvi azadlığı tərənnüm olunur. – 113.

91. Füzuli M ə h ə m m ə d S ü l e y m a n o ğ l u (1494-1556) – Azərbaycanın dahi şairi və mütəfəkkiri. Azərbaycan, fars və ərəb dillərində qəsidə, müsəddəs, rübai, qitə və s. yazmışdır. Aşıqanə qəzəlləri ilə lirik şair kimi şöhrətlənmişdir. Yaradıcılığının zirvəsi olan «Leyli və Məcnun» poeması Azərbaycan, eləcə də Şərq və dünya poeziyasının nadir incilərindəndir. Kərbəlada dəfn edilmişdir. – 113.

---

92. Nəsimi, əsl adı S e y i d Ə l i (1369-1417) – böyük Azərbaycan şairi və mütəfəkkiri. İmadəddin Nəsimi adı ilə də məşhurdur. Əsərlərini Azərbaycan, ərəb, fars dillərində yazmışdır. Hürufiliyi yaydığı üçün Hələbdə həbs olunmuş, «kafir», «dinsiz» elan edilərək ruhanilərin fitvası ilə vəhşicəsinə edam edilmişdir. – 113.

93. Mirzə Fətəli Axundov (1812-1878) – böyük Azərbaycan yazıçısı, dramaturq, materialist – filosof. Axundov Azərbaycan ədəbiyyatı tarixində pyesləri və fəlsəfi əsərləri ilə tanınmışdır. 1850-55-ci illərdə yazdığı altı komediya ilə Azərbaycan və bütün Şərq ədəbiyyatında realist dramaturgiyanın əsasını qoymuşdur. – 113.

94. Qazax müəllimlər seminariyası – Azərbaycanda müəllim hazırlayan ilk tədris müəssisələrindən biri. İlk direktoru F.B.Köçərli olmuşdur. Seminariyada ana dili, ədəbiyyat, rus dili, pedaqogika, psixologiya, riyaziyyat, tarix, coğrafiya tədris edilirdi. Seminariyanın Azərbaycanda xalq maarifinin inkişafında mühüm rolu olmuşdur. – 115.

95. Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti – Müsəlman Şərqində ilk dəfə dünyəvi, demokratik respublikanın əsasını qoymuş müstəqil Azərbaycan dövləti. Cəmi 23 ay (1918-ci il mayın 28-də yaradılmış, 1920-ci il aprelin 28-də bolşeviklərin və daşnakların səyi ilə devrilmişdir) yaşamışdır. Paytaxtı əvvəlcə Gəncə (1918, 16 iyun – 17 sentyabr), sonra Bakı şəhəri (1918, 17 sentyabr – 1920, 28 aprel) idi. Azərbaycan hökuməti yeni suveren milli dövlətin müxtəlif problemlərinin həlli yollarında böyük əzmlə çalışırdı. Nazirlər Şurasının 27 iyun 1918-ci il tarixli fərmanı ilə respublikada dövlət dili türk (Azərbaycan) dili elan edildi. Azərbaycan Respublikasının parlamenti 1919-cu il avqustun 11-də Azərbaycan vətəndaşlığı haqqında qanun qəbul etdi. Xalq maarifi [465-466] sahəsində qısa müddətdə böyük tədbirlər həyata keçirildi. Qori müəllimlər seminariyasının Azərbaycan şöbəsi Qazaxa köçürüldü, Bakı Dövlət Universiteti təsis edildi, xarici ölkələrdə kadr hazırlığı məqsədi ilə 1919-20-ci tədris ilində 100 nəfər gənc Avropanın müxtəlif təhsil müəssisələrinə göndərildi. Məktəblərin xeyli hissəsi milliləşdirildi, kitabxanalar açıldı, savadsızlığın ləğvi üçün kəndlərdə kurslar yaradıldı. Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin dövlət rəmzləri (üçrəngli bayraq, gerb, himn) milli Azərbaycan rəmzləri kimi tanındı. Azərbaycan dövlət bankı yaradıldı, 1918-ci ilin martında dağıdılmış neft sənayesi və Bakı-Batum neft kəməri bərpa edildi. – 115,119,369.

96. Osman Sarıvəlli, O s m a n A b d u l l a o ğ l u Q u r b a n o v (1905-1990) – Azərbaycan xalq şairi. Əsasən, lirik şeirlər yazmışdır. Yaradıcılığında Cənubi Azərbaycan haqqında yazdığı lirik şeirlər xüsusi yer tutur. – 116.

97. Səməd Vurğun, S ə m ə d Y u s i f o ğ l u V ə k i l o v (1906-1956) – böyük Azərbaycan şairi, ictimai xadim. Azərbaycanın xalq şairi. S.Vurğunun yaradıcılığı XX əsr Azərbaycan şeirinin inkişafında mühüm rol oynamışdır. S.Vurğun Azərbaycan Yazıçılar İttifaqının məsul katibi, sədri, Azərbaycanın Xarici Ölkələrlə Mədəni Əlaqə Cəmiyyətinin sədri, Azərbaycan MEA-nın vitse prezidenti olmuşdur, iki dəfə SSRİ Dövlət mükafatı laureatı adına layiq görülmüşdür. – 116,121.

---

98. İsmayıl Şıxlı, İ s m a y ı l Q ə h r ə m a n o ğ l u (1919-1995) – istedadlı Azərbaycan yazıçısı, ictimai xadim. Azərbaycanın xalq yazıçısı. İsmayıl Şıxlı məşhur «Dəli Kür» romanında psixoloji baxımdan dərin xarakterlər yaratmışdır. İsmayıl Şıxlı Azərbaycan Yazıçılar İttifaqının birinci katibi, Azərbaycan Respublikası Ali Sovetinin deputatı olmuşdur. Azərbaycan Respublikasının «Şöhrət» ordeni ilə təltif olunmuşdur. – 116,223.

99. Azərbaycan Elmlər Akademiyası – respublikanın ali elmi ocağı. 1945-ci ildə Bakıda təsis edilmişdir. 2001-ci ilin may ayından Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası adlanır. Azərbaycan Milli EA-nın aşağıdakı bölmələri var: fizika; texnika və riyaziyyat elmləri; kimya elmləri; yer elmləri; biologiya elmləri; ictimai elmlər. Burada elmin müxtəlif sahələrinə dair aktual problemlər üzərində tədqiqat işləri aparılır. Hər il onlarca elmi işin nəticəsi istehsalatda tətbiq olunur. – 119. [466-467]

100. Kamil Nəcəfzadə, K a m i l N ə c ə f o ğ l u (d.1929) – Azərbaycan xalq rəssamı, Azərbaycan Dövlət mükafatı laureatı. Kino və teatr rəssamlığı, həmçinin boyakarlıq sahəsində fəaliyyət göstərir. Azərbaycan Respublikasının «Şöhrət» ordeni ilə təltif edilmişdir. – 119.

101. Hüseyn Cavid, H ü s e y n A b d u l l a o ğ l u R ə s i z a d ə (1882 - 1941) – böyük Azərbaycan şairi, dramaturq. Hüseyn Cavid Azərbaycan mütərəqqi romantizminin banilərindən biri olmuşdur. O, lirik şeirlərin, lirik-epik, epik poemaların müəllifidir.

Hüseyn Cavid daha çox dramaturq kimi tanınmışdır. Onun fəlsəfi və tarixi faciələri forma yeniliyi baxımından Azərbaycan dramaturgiyasında yeni bir mərhələ yaratmış, milli teatr mədəniyyətinin inkişafına qüvvətli təsir göstərmişdir. Azərbaycanın ən dəyərli milli ziyalı nümayəndələrini məhv edən sovet totalitar rejiminin repressiya qurbanlarından. – 121.

102. Neft Daşları – Abşeron yarımadasından 42 km cənub-şərqdə, açıq dənizdə, polad dirəklər üzərində salınmış «neft» şəhəri. Bu ərazi oradakı daşların (təqribən 20 ədəd) bəzilərində neft-qaz nişanələrinin olması ilə əlaqədar Neft Daşları adlandırılmışdır. Neft Daşları rayonunda geoloji kəşfiyyat işlərinə 1946-cı ildən başlanmışdır. Çıxarılan neft həm tankerlər, həm də boru kəmərləri vasitəsilə sahilə nəql edilir. – 130.

103. Kosovo hadisələri – 1999-cu ildə Serbiya hakimiyyəti tərəfindən Kosovoda yaşayan dinc alban əhəlisinə qarşı etnik zor tətbiq edildi. Bunun qarşısını almaq üçün NATO hərbi qüvvələri işə qarışdı. Yuqoslaviya hərbi qüvvələri öz qoşunlarını Kosovodan çıxarmağa məcbur edildi və NATO sülh məramlı qüvvələri Kosovoya gətirildi. – 132.

104. Bakı-Ceyhan – 1998-ci il oktyabrın 29-da Azərbaycan, Türkiyə, Gürcüstan, Qazaxıstan, Özbəkistan prezidentləri və ABŞ-ın energetika naziri Bakı-Tbilisi-Ceyhan marşrutunu müdafiə edən «Ankara bəyannaməsini» imzalamışlar. Uzunluğu 1695 km olan Bakı-Tbilisi-Ceyhan neft kəməri 2006-cı ildə istifadəyə verilmişdir. – 141,156,165,166,173,

178,184,187,229,231,232,233,239,240,241,242,255,261,262,267,324,328,331,332,340,341,342,343,347,349,351,352,356,358,359,360,362,367,372,445. [467-468]

105. Sudan, S u d a n R e s p u b l i k a s ı – Şimal-Şərqi Afrikada dövlət. Sahəsi 2,5 milyon km², əhalisi 31 milyon nəfərdir. İnzibati ərazisi 9 ştata bölünür. Dövlət başçısı prezident, qanunverici orqanı (parlament) Ali Milli Şuradır. Paytaxtı Xartumdur. – 148.

106. Kuba, K u b a R e s p u b l i k a s ı – Amerikada, Vest-Hinddə dövlət. Sahəsi 110,9 min km², əhalisi 11,1 milyon nəfərdir. Paytaxtı Havana şəhəridir. Dövlətin ali orqanı bir palatalı Milli assambleyadır. Dövlətin və hökumətin başçısı – Dövlət Şurasının sədridir. – 149.

107. Azərbaycan Respublikası Dövlət Neft Şirkəti (ARDNŞ) – Respublikada neft və qazın kəşfiyyatına, çıxarılmasına və emal edilməsinə rəhbərlik edən qurum. 1991-ci ildə təşkil edilmişdir. Şirkət neft və qaz quyularının qazılması və istifadəyə verilməsi, nəql edilməsi və s. məqsədlə dünyanın bir sıra ölkələrinin iri neft şirkətləri ilə sazişlər, müqavilələr bağlamışdır. – 150,191,365,386,387.

108. İsveçrə, İsveçrə Konfederasiyası – Mərkəzi Avropada dövlət. Sahəsi 41,3 min km², əhalisi 7,1 milyon nəfərdir. İsveçrə federativ, 23 kantona bölünmüş respublikadır. Dövlət başçısı prezidentdir, prezidenti parlament Federal Şura üzvlərindən 1 il müddətinə seçir, yenidən seçilmək hüququ yoxdur. Prezident həmçinin hökumət başçısıdır. Qanunverici hakimiyyət iki palatadan ibarət Federal Məclisə məxsusdur. Paytaxtı Bern şəhəridir. – 153,323-381.

109. Ramazan bayramı – Müsəlman aləmində orucluq bitəndən sonra keçirilən bayram. Qurani-kərim oruc tutmağı islamın vacib əməllərindən biri hesab etmiş və insanlarda yol verilmiş xətalara oruc tutmaqla bağışlanmasını təsbit edir. Bu bayram bir də ona görə əzizdir ki, məhz Qurani-kərim müqəddəs Ramazan ayında nazil olmuşdur. Bu bayram bir fərdin deyil, bütün cəmiyyətin mənəvi sevinci, bu həyəcanın hamıya çatması, bütün müsəlmanları qəlbədən qardaş sanmaqdır. – 159,172,174, 176,179,182,186,373.

110. İpək yolu, B ö y ü k İ p ə k y o l u – beynəlxalq tarixi tranzit-ticarət yolu; eramızdan əvvəl II əsrin sonlarından eramızın XVI əsrinədək fəaliyyət göstərmiş, Çindən Şimali Afrika və İspaniyaya qədər uzaq [468-469]naraq, ayrı-ayrı qolları ilə o zaman dünyanın məlum olan, demək olar ki, bütün ölkələrini birləşdirmişdir.

Əlverişli coğrafi mövqedə yerləşməsi və zəngin maddi sərvətlərə malik olması sayəsində Azərbaycan qədim zamanlardan dünya ölkələri arasında iqtisadi və mədəni əlaqələrdə mühüm yer tutmuşdur.

XX əsrin sonunda Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyevin Böyük İpək yolunun yenidən dirçəldilməsi ideyasını irəli sürməsi bütün dünyada, xüsusilə də Böyük İpək yolu üstündə yerləşən ölkələrdə ciddi maraqla qarşılandı. Bu məqsədlə 1998-ci ilin sentyabrında Bakıda 33 dövlətin və Avropa Birliyinin iştirakı ilə beynəlxalq konfrans keçirildi; TRASEKA proqramı çərçivəsində nəzərdə tutulan Asiya–Qafqaz–Avropa ticarət dəhlizinin – Böyük İpək yolunun bərpasının və onun imkanlarından hamılıqla bəhrələnməyin vacibliyi qeyd olundu. – 162,323, 329,330,338,364,376,404,405.

---

111. Avropa Şurası (AŞ) – Avropada hökumətlərarası təşkilat. 1949-cu ildə yaradılmışdır. Qərargahı Fransanın Strasburq şəhərində yerləşir. AŞ-nın əsas məqsədi Avropada sülhü və təhlükəsizliyi qorumaq, seçki sistemində çoxpartiyalılığa riayət etmək, demokratiyanı və insan hüquqlarını müdafiə etmək, möhkəmləndirmək, Avropa ölkələrinin mədəniyyətlərinin yaxınlaşmasına çalışmaq və s. ibarətdir. AŞ-nın ali orqanları Nazirlər Komitəsi, Məsləhət Assambleyası, Sahə Nazirliklərinin Müşavirəsi və Katiblikdir. Azərbaycan 2001-ci ildən AŞ-nın üzvüdür. – 165.

112. Gövhərqala – burada Qroznı şəhəri nəzərdə tutulur. – 167.

113. Mustafa Kamal Atatürk, Q a z i M u s t a f a K a m a l (1881-1938) – Türkiyə dövlət, siyasi və hərbi xadimi, Türkiyə Respublikasının banisi və ilk prezidenti (1923-38). Birinci dünya müharibəsi zamanı Dardanel boğazının müdafiəsində (1915) şücaət göstərmişdir.

Atatürk 1919-cu ildə «kamalçılar hərəkatına» – milli azadlıq hərəkatına başçılıq etmişdir. 1920-ci ildə Atatürk Ankarada yeni parlament – Türkiyə Böyük Millət Məclisini (TBMM) yaratdı, məclisin və təşkil edilən hökumətin sədri seçildi. Sakarya çayı yaxınlığında qələbəyə görə TBMM Atatürkə marşal rütbəsi və «Qazi» fəxri adını vermişdir. 1922-ci ildə Atatürkün komandanlığı ilə türk ordusu Türkiyəni xarici müdaxiləçilərdən tamamilə azad etdi.

Atatürk soy adı ona 1934-cü ildə TBMM tərəfindən verilmişdir. –174. [469-470]

114. Bülənd Ecevit (1925-2006) – Türkiyənin siyasi və dövlət xadimi. 1974,1978-79 və 1997-2003-cü illərdə Türkiyə Respublikasının Baş naziri olmuşdur. 1972-80-ci illərdə Respublika Xalq Partiyasının, 1978-88-ci illərdə Türkiyə Demokrat Sol Partiyasının Baş katibi olmuşdur. – 179,184,186,347,380,381.

115. Qurban bayramı – Müsəlman dünyasında ən əziz bayramlardan biri. Qurban bayramı zil-hicce ayının 10-cu günü başlayır. Müsəlmanlar bu bayramı islamın əsas şərtlərindən biri – həcc mərasimlərinin yerinə yetirilməsi və böyük Allahın bəndələrinin günahının bağışlanması günü kimi qeyd edirlər. – 180,373.

116. İsmayıl Cəm – (1940-2007) – Türkiyənin siyasi və ictimai xadimi, 1997-2003-cü illərdə Türkiyə Respublikasının xarici işlər naziri vəzifəsində işləmişdir. Türkiyə-Yunanıstan münasibətlərinin yaxşılaşmasında mühüm rolu olmuşdur. – 186,329,362.

117. «Turan» informasiya agentliyi – 1990-cı ildə yaradılmışdır. Agentlik tərəfindən KİV-lər, digər hüquqi və fiziki şəxslər üçün informasiyaların toplanması və yayılması həyata keçirilir. – 188.

118. Özbəkistan, Ö z b ə k i s t a n R e s p u b l i k a s ı – Orta Asiyanın mərkəzində dövlət. Sahəsi 447,4 min km², əhalisi 23 206 min nəfərdir. Özbəkistanın tərkibinə Qarakalpak Muxtar Respublikası və 12 vilayət daxildir. Dövlətin başçısı – prezident, qanunverici orqanı – Məclisdir. Paytaxtı Daşkənd şəhəridir. – 189,330.

---

119. İslam Kərimov, İslam Əbdüqəni oğlu (d.1938) – Özbəkistanın siyasi və dövlət xadimi. 1989-90-cı illərdə Özbəkistan KP MK-nın birinci katibi olmuşdur. 1990-cı ildən Özbəkistan Respublikasının prezidentidir. – 189,281-297.

120. Qvatemala Respublikası – Mərkəzi Amerikada dövlət. Sahəsi 108,9 min km², əhalisi 10,9 milyon nəfərdir. İnzibati ərazisi 22 departamentə bölünür. Dövlət və hökumət başçısı prezidentdir. Qanunvericisi orqanı birpalatalı Milli Konqresdir. Paytaxtı Qvatemala şəhəridir. – 190. **[470-471]**

121. Xoşbəxt Yusifzadə, Xoşbəxt Bağlıoğlu (d.1930) – neftçi-geoloq, geologiya-minerologiya elmləri doktoru. Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının akademiki. 1994-2000-ci illərdə Azərbaycan Respublikası Dövlət Neft Şirkətinin vitse-prezidenti, 2004-cü ildən isə birinci vitse-prezidentdir. Azərbaycan Respublikasının «Şöhrət» və «İstiqlal» ordenləri ilə təltif olunmuşdur. – 191.

122. Cənnət Səlimova, Cənnət Əlibəyqızı (d.1940) – rejissor. Azərbaycan Respublikasının xalq artisti. – 199.

123. Zəlimxan Yaqub, Zəlimxan Usuboğlu (d.1950) – xalq şairi. «Könlümün səsi», «Yolun eldən başlanıb», «Od aldığım ocaqlar», «Ziyarətin qəbul olsun» və s. kitabların müəllifidir. 1996-2005-ci illərdə Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin deputatı olmuşdur. Azərbaycan Respublikasının «Şöhrət» ordeni ilə təltif olunmuşdur. – 201.

124. İTAR – TASS – Rusiya İnformasiya Teleqraf Agentliyi. 1992-ci ildə SİTA-nın bazası əsasında yaradılmışdır. – 205.

125. Vilayət Quliyev, Vilayət Muxtar oğlu (d.1952) – filoloq, diplomat. Filologiya elmləri doktoru. 1996-2000-ci illərdə Milli Məclisin deputatı olmuşdur. 1999-2004-ci illərdə Azərbaycan Respublikası xarici işlər naziri vəzifəsində çalışmışdır. Hazırda Azərbaycanın Polşa Respublikasında fəvqəladə və səlahiyyətli səfiridir. – 205.

126. «Ramko» – İngiltərənin aparıcı neft kompaniyalarından biri. 1977-ci ildə yaradılmışdır. Dünyanın bir çox ölkələrində neftin çıxarılması, emalı və satışı ilə məşğuldur. 1994-cü ildən «Bi-Pi» və «Şell» ilə birlikdə «Azəri-Çıraq» yatağında kəşfiyyat işləri aparmışdı. – 208.

127. «Morzison Kaspian LTD» – Bakı nümayəndəliyi 1993-cü ildən fəaliyyət göstərir. Şirkətin əsası 1948-ci ildə qoyulmuşdur. Xidmətlərin geniş spektri, o cümlədən mülki və kommunal tikililərin, yolların layihələşdirilməsi, tikilməsi və icarəsi xidmətləri göstərir. – 213-215.

128. Çili Respublikası – Cənubi Amerikanın cənub-qərbində dövlət. Sahəsi 756,9 min km², əhalisi 14,4 milyon nəfərdir. İnzibati ərazi bölgüsü 13 vilayətə bölünür. Dövlət başçısı prezident, qanunverici orqanı ikipalatalı Milli Konqresdir. Paytaxtı Santyaqo şəhəridir. – 216. **[471-472]**

---

129. 1956-ci il Macarıstan hadisələri – 1956-cı ildə Macarıstanda kommunist rejiminə qarşı kütləvi surətdə xalq hərəkatı başladı. Bu hərəkat sovet qoşunları tərəfindən yatırıldı. – 218,219.

130. 1968-ci il Çexoslovakiya hadisələri – 1968-ci ildə Çexoslovakiyada demokratik qüvvələr yaranmağa başladı. Bu qüvvələr ölkədə sovet rejiminə qarşı çıxmağa başladı. Bu zaman Varşava Paktı Ölkələrinin hərbi qüvvələri Çexoslovakiyaya yeridildi. Ölkədəki demokratik qüvvələr kütləvi surətdə həbs və məhv edildi. – 219.

131. 1979-cu il Əfqanıstan hadisələri – 1978-ci ildə Əfqanıstan Demokratik Xalq Partiyası ölkədə dövlət çevrilişi etdi. Bunun nəticəsində vətəndaş müharibəsi başladı. Ölkədə əmin-amanlıq yaratmaq məqsədilə hakim partiyanın dəvətilə sovet ordu hissələri Əfqanıstana girir. Ancaq nə mərkəzi hökumət, nə də sovet qoşunları ölkədə sabillik yarada bilmir.

Həhayət 1989-cu ildə sovet ordusu beynəlxalq ictimaiyyətin tələbilə Əfqanıstanı tərk etdi. – 219.

132. Bəxtiyar Vahabzadə, Bəxtiyar Mahmud oğlu (d.1925) – Azərbaycanın xalq şairi, dramaturq, ədəbiyyatşünas. Azərbaycan Dövlət mükafatı laureatı, 1991-2005-ci illərdə Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin deputatı, Azərbaycan Milli EA-nın akademiki. Azərbaycan Respublikasının «İstiqlal» ordeni ilə təltif olunmuşdur. – 223.

133. Şeyxülislam Hacı Allahşükür Paşazadə, Allahşükür Hümət oğlu (d.1949) – 1980-ci ildən Qafqaz Müsəlmanları Ruhani İdarəsinin, 1990-cı ildən Qafqaz Xalqları Ali Dini Şurasının sədridir. Azərbaycan Respublikasının «Şöhrət» və «İstiqlal» ordenləri ilə təltif edilmişdir. – 224.

134. Olbrayt Madlen (d.1937) – ABŞ-in tanınmış diplomatı və dövlət xadimi. 1993-cü ildən ABŞ-in BMT-də daimi nümayəndəsi, 1997-2000-ci illərdə ABŞ-in Dövlət katibi olmuşdur. – 227,230,344,351,379, 445. **[472-473]**

135. Ağ ev – Vaşinqtonda ABŞ prezidentinin iqamətgahı və dəftərxanası (1800-cü ildən).1792-1829-cu illərdə inşa edilmişdir. ABŞ hökumətinə çox zaman Ağ ev deyilir. – 228,231,232,235,257.

136. Transxəzər qaz kəməri – Xəzər dənizi vasitəsilə Azərbaycandan Gürcüstana və Türkiyəyə Orta Asiya qazının nəqli barədə saziş. Bu lahiyəyə görə qaz Türkiyədən isə Avropa bazarlarına çatdırılacaqdır. – 229,233,240,241,262,340,342,348,349,351,352,358,362.

137. Moldova Respublikası – Cənub-Şərqi Avropada dövlət. Sahəsi 33,7 min km², əhalisi 4,36 milyon nəfərdir. İnzibati ərazisi 40 rayona bölünür. Dövlət başçısı prezident, qanunverici orqanı birpalatalı parlamentdir. Paytaxtı Kişinyov şəhəridir. – 265,307.

138. Petru Luçinski (d.1940) – Moldovanın siyasi və dövlət xadimi. 1971-ci ildən 1989-cu ilə qədər dövlət və partiya işlərində müxtəlif vəzifələrdə çalışmışdır. 1997-2002-ci illərdə Moldova Respublikasının prezidenti olmuşdur. – 265,281-297.

---

139. Lujkov Yuri Mixayloviç (d.1936) – Rusiyanın istimai və dövlət xadimi. 1992-ci ildən Moskva şəhərinin meridir. Moskva şəhəri ilə Azərbaycan arasında iqtisadi və mədəni əlaqələrin güclənməsi və möhkəmləndirilməsində yaxından iştirak edir. – 269-275.

140. Dağıstan, D a ğ ı s t a n R e s p u b l i k a s ı – Rusiya Federasiyasında respublika. Sahəsi 50,3 min km², əhalisi 2094,6 min nəfərdir. Paytaxtı Mahaçqala şəhəridir. Dağıstan ərazisi bizim eradan əvvəl 1-ci minilliyin axırlarına qədər Qafqaz Albaniyası tərkibində olmuşdur. 1813-cü ildə Gülüstən müqaviləsinə əsasən çar Rusiyasına birləşdirilmişdir. – 272,275,441.

141. Məshədov Aslan (1952-2003) – 1995-ci ildən tanınmamış Çeçenistan Respublikasının prezidenti. – 273.

142. Vəhhabilik – ortodoksal islamda yaranmış dini-siyasi cərəyan. XVIII əsrin axırlarında Nəsdde yayılmışdı. Banisi Məhəmməd ibn Ədbül-Vəhhabdır. Başlıca ehkamı vahid allaha inamdır. Vəhhabilər Qurani qəbul etsələr də, islam dinində müqəddəslərə pərəstişi, dərvişliyi rədd edir, cihada böyük diqqət verirlər. Səudiyyə Ərəbistanında hakim [473-474] ideologiya olan vəhhabilik Hindistan, Əfqanıstan, İndoneziya və bəzi Avrika ölkələrində də yayılmışdır. – 274.

143. Leonid Daniloviç Kuçma (d.1938) – Ukraynanın siyasi və dövlət xadimi. 1994-2005-ci illərdə Ukrayna Respublikasının prezidenti olmuşdur. Azərbaycan Respublikasının «İstiqlal» ordeni ilə təltif olunmuşdur. – 281-297,349,408.

144. Nursultan Nazarbəyev, N u r s u l t a n A b i ş o ğ l u (d.1940) – Qazaxıstanın dövlət və siyasi xadimi. 1979-cu ildə Qazaxıstan MK-nın katibi, 1984-cü ildə Qazaxıstan Ali Sovetinin sədri, Nazirlər Sovetinin sədri, 1989-91-ci illərdə Qazaxıstan KP MK-nın Birinci katibi. 1991-ci ilin dekabrından Qazaxıstan Respublikasının prezidentidir. – 281-297,372.

145. Lukaşenko Aleksandr Qriqoryeviç (d.1954) – Belarus dövlət xadimi. 1994-cü ildən Belarus Respublikasının prezidentidir. – 281-297.

146. Əsgər Akayev (d.1944) – Qırğızıstanın dövlət xadimi. 1989-90-cı illərdə Qırğızıstan EA-nın prezidenti, 1990-2005-ci illərdə Qırğızıstan Respublikasının prezidenti olmuşdur. – 281-297.

147. İmaməli Rəhmon, R ə h m o n İ m a m ə l i Ş ə r i f o ğ l u (d.1952) – Tacikistanın siyasi və dövlət xadimi. 1992-ci ildə Tacikistan Ali Sovetinin sədri olmuşdur. 1992-ci ilin noyabrından Tacikistan Respublikasının prezidentidir. – 281-297.

148. Hindistan, H i n d i s t a n R e s p u b l i k a s ı – Cənubi Asiyada dövlət. Millətlər Birliyinin tərkibindədir. Ərazisi 3,3 milyon km², əhalisi 953 milyon nəfərdir. Hindistan inzibati cəhətdən 22 ştata və

7 müttəfiq əraziyə bölünür. Dövlət başçısı prezident, qanunverici orqanı ikipalatalı parlamentdir. Paytaxtı - Dehlidir. – 302,303.

149. Avstraliya, A v s t r a l i y a İ t t i f a q ı – Avstraliya qitəsində dövlət. Millətlər Birliyinin tərkibindədir. Ərazisi 7,7 milyon km², əhalisi 18,3 milyon nəfərdir. Avstraliya İttifaqı inzibati cəhətdən 6 ştata və iki əraziyə bölünür. Dövlət başçısı Böyük Britaniya kraliçasıdır. Ölkədə kraliçanı general-qubernator təmsil edir. Qanunverici orqanı ikipalatalı (Senat və Nümayəndələr palatası) parlamentdir. Paytaxtı – Kanberradır. – 304,305. **[474-475]**

150. Con Hovard (d.1939) – 1996-cı ildən Avstraliyanın Baş naziri. Avstraliya liberal partiyasının lideri. – 304.

151. Bakı-Supsa neft kəməri – 1994-cü ilin sentyabrında Azərbaycan hökumətinin xarici neft şirkətləri ilə imzaladığı «Əsrin müqaviləsi»nin həyata keçirilməsinin mühüm bir vəsiləsi Bakı-Supsa neft kəməridir. Kəmərin uzunluğu 830 km, gündəlik maksimum ötürmə gücü 115 min barreldir. Supsada hər birinin tutumu 250 min barrel olan dörd terminal tikilmişdir.

1999-cu il aprelin 17-də Sursada ilkin Xəzər neftinin Qərb istiqamətində nəqli üçün Bakı-Supsa ixrac boru kəmərinin və Supsa yerüstü terminalının təntənəli rəsmi açılış mərasimi olmuşdur. – 308,316,331.

152. Müslüm İmanov, M ü s l ü m M ə ş ə d i M ü s e y i b o ğ l u (d.1931) – 1993-2005 –ci illərdə «Azərenerji» Dövlət şirkətinin prezidenti vəzifəsində işləmişdir. – 313.

153. Ramiz Mehdiyev, R a m i z Ə n v ə r o ğ l u (d.1938) – Azərbaycanın görkəmli siyasi və dövlət xadimi, fəlsəfə elmləri doktoru, professor. Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının həqiqi üzvü. 1978-80-ci illərdə rayon partiya komitəsinin birinci katibi, 1980-81-ci illərdə Azərbaycan KP MK-da elm və təhsil şöbəsinin müdiri, 1981-83-cü illərdə Azərbaycan KP MK-da partiya təşkilat işi şöbəsinin müdiri, 1983-88-ci illərdə Azərbaycan KP MK-da katib, 1988-94-cü illərdə Azərbaycan Respublikası MEA-nın İctimai-Siyasi Tədqiqatlar və İnformasiya İnstitutunda şöbə müdiri, 1994-cü ildə Azərbaycan Respublikası Prezidentinin İcra Aparatının şöbə müdiri, 1995-ci ildən Azərbaycan Respublikası Prezidentinin İcra Aparatının rəhbəridir. 1995-2000-ci illərdə Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin deputatı olmuşdur. Müasir siyasi problemlərə, dövlət quruculuğuna aid bir çox kitab və monoqrafiyaların müəllifidir. Azərbaycan Respublikasının «İstiqlal», Rusiya Federasiyasının «Dostluq» ordenləri ilə təltif edilmişdir. Beynəlxalq Nyu-York Akademiyasının və Türk Dünyası Araşdırmalar Uluslararası Elmlər Akademiyasının üzvü. — 314.

154. «ANS» televiziyası – Azərbaycanda 1991-ci ildən fəaliyyət göstərən müstəqil televiziya kanallarından biri. – 320.

155. Natiq Əliyev, N a t i q A g a ə l i o ğ l u (d.1947) – 1993-2006-cı illər Azərbaycan Respublikası Dövlət Neft Şirkətinin prezidenti olmuşdur. **[475-476]** Hazırda Azərbaycan Respublikası Sənaye və Energetika naziridir. Azərbaycan Respublikasının «Şöhrət» ordeni ilə təltif edilmişdir. – 321.

---

156. Davos iqtisadi forumu – İsveçrənin kurort şəhəri Davosda hər il Ümumdünya iqtisadi forumu keçirilir. 1995-ci il yanvarın 26-30-da Azərbaycan Prezidenti Heydər Əliyev başda olmaqla Azərbaycan nümayəndə heyəti bu forumda iştirak etmişdir. – 323-381,403.

157. Məmmədov Ələkbər (d.1930) – Azərbaycan futbolçusu. SSRİ əməkdar idman ustası. Dörd dəfə (1954,1955,1957,1959) SSRİ çempionu. «Neftçi» və Moskvanın «Dinamo» futbol komandalarının, futbol üzrə Avropanın ilk kubokunu alan SSRİ yığma komandasının (1958) heyətlərində çıxış etmişdir. Azərbaycan Respublikasının «Şöhrət» ordeni ilə təltif edilmişdir. – 324.

158. YUNESKO – BMT-nin maarif, elm və mədəniyyət işlərinə baxan hökumətlərarası təşkilatı. 1945-ci ilin noyabrında yaradılmış, 1946-cı ildən fəaliyyətə başlamışdır. Ali orqanı iki ildən bir çağırılan konfransdır. Katibliyi Parisdədir. Azərbaycan 1992-ci ildən YUNESKO-nun üzvüdür. – 329.

159. Transxəzər nəqliyyat dəhlizi (TRASEKA) – Avropanı Asiya ilə birləşdirən yol. Bu nəqliyyat dəhlizini Şərqlə Qərbi birləşdirən orta materik xətti də adlandırmaq olar. Transxəzər nəqliyyat dəhlizi Azərbaycanı, bütünlükdə Qafqazı Avropa ilə birləşdirir. – 328,330,404,405,415.

160. Xərrazi Seyid Kamal (d.1945) – İrənin siyasi və dövlət xadimi, pedaqoji elmləri doktoru, professor. 1998-2005-ci illərdə İran İslam Respublikasının xarici işlər naziri olmuşdur. Hazırda İran İslam Respublikasının Ali Məsləhət Şurasının üzvü və Strateji Tədqiqatlar Mərkəzinin rəhbəridir. – 329,345.

161. İNOQEYT – neft və qazın Avropaya ixracı proqramı. – 330,415.

162. Bakı-Novorossiysk neft kəməri – 1994-cü ilin sentyabrında Azərbaycan Respublikası hökumətinin xarici neft şirkətləri ilə imzaladığı «Əsrin müqaviləsi»nin həyata keçirilməsinin mühüm bir hissəsi Bakı-Novorossiysk neft kəməridir. Bu kəmər 1997-ci ilin noyabrında istifadəyə verilmişdir. – 331. [476-477]

163. «Əsrin müqaviləsi» – 1994-cü ilin sentyabrın 20-də Bakıda «Xəzər dənizinin Azərbaycan sektorunda «Azəri», «Çıraq» yataqlarının dərinlikdə yerləşən hissəsinin birgə işlənilməsi və hasil olunan neftin pay şəklində bölüşdürülməsi» haqqında dünyanın 11 ən iri neft şirkəti ilə bağlanmış müqavilə. – 332,342,371.

164. ATƏT-in Lissabon Zirvə görüşü – 1996-cı il dekabrın 2-4-də Portuqaliyanın paytaxtı Lissabon şəhərində ATƏT-in 54 üzvünün dövlət və hökumət başçılarının iştirakı ilə növbəti Zirvə toplantısı keçirildi. Lissabon Zirvə toplantısında müzakirə olunan məsələlər arasında Azərbaycan Respublikası nümayəndə heyətinin təkidi ilə Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsi geniş diskussiyaya səbəb oldu. Azərbaycan Respublikası nümayəndə heyətinin başçısı Heydər Əliyevin qəti, prinsipial mövqeyi və gərgin səyi nəticəsində yekun sənədə əlavə kimi qəbul edilən ATƏT sədrinin bəyanatında ilk dəfə olaraq ən yüksək səviyyədə münaqişənin həllinin əsası kimi Azərbaycan Respublikasının ərazi bütövlüyü 53 dövlət tərəfindən qətiyyətlə dəstəkləndi və Dağlıq Qarabağın statusunun yalnız Azərbaycan Respublikasının tərkibində müəyyən olunması öz əksini tapdı. – 337,379, 413.

---

165. Xatəmi, M ə h ə m m ə d X a t ə m i (d.1943) – İranın siyasi, ictimai və dövlət xadimi. 1989-92-ci illərdə İranın mədəniyyət və islam oriyentasiyası naziri, 1997-2005-ci illərdə İran İslam Respublikasının prezidenti olmuşdur. – 345.

166. ABŞ Konqresi, A m e r i k a B i r l ə ş m i ş Ş t a t l a r ı K o n q r e s i – ali qanunverici hakimiyyət orqanı. İki palatadan – Senatdan və Nümayəndələr palatasından ibarətdir.

Senatın 100 nəfər üzvü var. Ölkənin hər ştatından Senata iki senator seçilir. Nümayəndələr palatasının 435 üzvü var. Bu palatanın üzvləri hər seçki dairəsində yaşayan əhalinin sayına görə seçilir. Qanun layihələri hər iki palatada müzakirə olunur. Konqres tərəfindən qəbul olunan qanunları ABŞ prezidenti təsdiq edir. – 352.

167. «907-ci maddə» – ABŞ Konqresinin 1992-ci il oktyabrın 24-də erməni lobbisinin təzyiqi ilə qəbul etdiyi «Rusiyanın və yeni müstəqillik qazanmış dövlətlərin azadlığını müdafiə aktı»na 907-ci düzəliş nəzərdə tutulur. Düzəliş ABŞ hökumətinin Azərbaycan hökumətinə yardımını [477-478] qadağan edir. Buna baxmayaraq istər Bill Klinton, istərsə də ondan sonra ABŞ prezidenti seçilən Corc Buş administrasiyası bu düzəlişin reallığı nəzərə almadığını təsdiq edərək onun ləğv edilməsi təklifini müdafiə etmişlər. C.Buş hökuməti 2002-ci ildə bu düzəlişin fəaliyyətdən düşdüyünü qərara almışdır. – 352,446.

168. Soros Corc (d.1930) – məşhur amerikan maliyyəçisi, xeyriyyəçisi. 1966-cı ildən bizneslə məşğuldur. Dünyanın 25 ölkəsində onun xeyriyyəçi fondları fəaliyyət göstərir. Bu fondlar ancaq mədəniyyət və maarifə xidmət edir. Sorosun köməyilə Budapeştdə, Praqada, Varşavada Mərkəzi Avropa universitetləri açılmışdır. – 353.

169. Maqne Bondevik – (d.1947) – 1997-2000-ci və 2001-2005-ci illərdə Norveçin Baş naziri olmuşdur. Hazırda Norveçdə «Sülh və insan hüquqları» mərkəzinin prezidentidir. – 356-357.

170. Tur Heyerdal (1914-2002) – Norveç etnoqrafi və arxeoloqu. Köhnə dünya (Asiya, Avropa, Afrika) və Yeni Dünya (Amerika) arasında xalqların transocean miqrasiyasının mümkünlüyünü tədqiq etmişdir. 1969 və 1970-ci illərdə papirusdan hazırlanmış «Ra» və «Ra-2» qayıqlarında Afrikadan Amerikaya, 1977-78-ci illərdə qamışdan qayrılmış «Tiqrıs» qayığında Əlkürna (İraq) – Cibuti marşrutu ilə ekspedisiyalar təşkil etmişdir. 2 dəfə Azərbaycanda olmuş, Qobustan qaya təsvirlərinə, qədim Şabran şəhərinin qalıqlarına baxmış, bu abidələr barədə qiymətli mülahizələr söyləmişdir. – 357.

171. «Şevron» – dünyanın ən iri beynəlxalq enerji və kimya şirkətlərindən biri. Baş ofisi Kaliforniyanın San-Fransisko şəhərində yerləşir. Neft və kimya sənayesinin bütün sahələrində iş görən «Şevron»un dünyanın 100-ə qədər ölkəsində 450 filialı və birgə müəssisəsi fəaliyyət göstərir. Dünyanın müxtəlif ölkələrində 41000 işçisi var. 1879-cu ildə «Pasifik Kost Oyl Kompani» adı ilə fəaliyyətə başlamışdır. – 358,359,371.

---

172. Azərbaycan Beynəlxalq Əməliyyat Şirkəti (ABƏŞ) –1994-cü ilin axırlarında yaradılmışdır. «Xəzərin Azərbaycan sektorunda neft yataqlarının müştərək işlədilməsi və istifadəyə verilməsi» haqqında Azərbaycan Respublikası Dövlət Neft Şirkətinin və dünyanın bir neçə böyük neft şirkətləri ilə imzalanmış müqavilənin payçıları adından onun şərtlərini həyata keçirmək məqsədilə yaradılmış əməliyyat şirkətidir. Buraya 7 ölkəni **[478-479]** (B.Britaniya, Yaponiya, Norveç, Rusiya, Türkiyə və Səudiyyə Ərəbistanı) təmsil edən 11 iri neft şirkəti daxildir. – 360.

173. İordaniya, İ o r d a n i y a H a ş i m i l ə r K r a l l ı ğ ı – Qərbi Asiyada dövlət. Sahəsi 89,4 min km², əhalisi 4,3 milyon nəfərdir. İnzibati ərazisi 8 əyalətə bölünür. Dövlət başçısı kral, qanunverici orqanı ikipalatalı parlamentdir. Paytaxtı Ammandır. – 365-366.

174. Hüseyin Bin Talal (1935-1999) – 1952-99-cu illərdə İordaniya kralı. – 365-366.

175. «Britiş Petroleum», «Bi-Pi» – dünyanın ən iri neft şirkətlərindən biri. 1909-cu ildən bir çox ölkələrdə neftin kəşfiyyatı, çıxarılması, emalı və satışı ilə məşğuldur. Bi-Pi 1994-cü ildən Azərbaycanda fəaliyyət göstərir. Hazırda ABƏŞ-in əsas operatorudur. – 367,371.

176. Con Braun (d.1948) – «Britis Petroleum» şirkətinin prezidenti. 1969-83-cü illərdə Alyaskada, Nyu-Yorkda, Londonda neft və qazın çıxarılmasında və kəşfiyyatında müxtəlif vəzifələrdə çalışmışdır.

Bütün tapşırıqları əla yerinə yetirdiyinə görə 36 yaşında «Bi-Pi» qrupunun xəzinədarı və «Bi-Pi» şirkətinin Finance Internationalının Baş direktoru təyin edilir. 1987-ci ildən isə Standard Oil of Ohio «Bi-Pi» ilə iş birliyindən «Bi-Pi» Amerika təmsilçisi üzrə maliyyə üzrə vitse prezidenti və Standard Oil of Ohionun başçısı təyin edilir. – 367,371.

177. Oktyabr inqilabı, Böyük Oktyabr sosialist inqilabı – müasir tarixşünaslıqda Oktyabr çevrilişi də adlanır. 1917-ci il oktyabrın 24-dən 25-nə (noyabrın 6-dan 7-nə) keçən gecə V.İ.Leninin başçılığı ilə bolşeviklər silahlı üsyan edərək Müvəqqəti hökuməti devirdilər. Bunun nəticəsində, V.İ.Lenin başda olmaqla, Rusiyada Sovet hökuməti - Xalq Komissarları Soveti yarandı. – 368.

178. Məmməd Əmin Rəsulzadə (1884-1955) – Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin qurucularından biri. Görkəmli ictimai-siyasi xadim, publisist, «Müsavat» partiyasının yaradıcılarından biri. 1922-ci ildən mühacirətdə yaşamış, 1955-ci ildə Ankarada vəfat etmişdir. –369.

179. Əlimərdan bəy Topçubaşov (1865-1934) – Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin qurucularından biri. Görkəmli hüquqşünas, ictimai**[479-480]**-siyasi və dövlət xadimi, diplomat. 1917-1920-ci illərdə Bakı Müsəlman Şurası Müvəqqəti İcraiyyə Komitəsinin sədri, Azərbaycan parlamentinin sədri. Paris (Versal) sülh konfransında Azərbaycan nümayəndə heyətinin başçısı olmuşdur. 1934-cü ildə Parisdə vəfat etmişdir. – 369.

---

180. Fətəli Xan Xoyski (1875-1920) – Azərbaycanın görkəmli siyasi və dövlət xadimi. 1918-20-ci illərdə Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti Nazirlər Şurasının sədri, daxili işlər, ədliyyə və xarici işlər naziri olmuşdur. 1920-ci ildə Tiflis şəhərində erməni terrorçuları tərəfindən xaincəsinə qətlə yetirilmişdir. – 369.

181. Nəsim bəy Yusifbəyli, U s u b b ə y o v N ə s i b b ə y Y u s i f o ğ l u (1881-1920) – Azərbaycanın görkəmli dövlət və siyasi xadimi, Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin banilərindən biri. Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin 4-cü və 5-ci hökumət kabinələrinə başçılıq etmişdir.

Bakının On birinci ordu tərəfindən işğalından sonra təqibdən yaxa qurtarmaq məqsədilə şəhəri tərk edən N.B. Usubbəyli yolda faciəli surətdə qətlə yetirilir. – 369.

182. SSRİ, Sovet Sosialist Respublikaları İttifaqı – 1922-1991-ci illərdə dünyanın ən böyük və qüdrətli dövlətlərindən biri. Tərkibində 15 müttəfiq respublika, 20 muxtar respublika, 8 muxtar vilayət olmuşdur. – 369,391,392,427.

183. Baltıqyanı ölkələr – bura Latviya, Litva və Estoniya aiddir. – 369.

184. Novruz bayramı – qədim xalq bayramı. Şimal yarımkürəsində astronomik yazın başladığı gecə-gündüz bərabərliyi günündə (martın 21-22-də) keçirilir. Qədim zamanlardan başlayaraq İran, Azərbaycan, Əfqanıstan, Tacikistan, Özbəkistan və bəzi Şərqi ölkələri baharın – yeni ilin gəlişini şənliklərlə qarşıyırlar. Respublikamız müstəqillik qazanandan sonra Novruz bayramı rəsmi ümumxalq bayramı və istirahət günü elan edilmişdir. – 373.

185. İsfəndiyar Vahabzadə, İ s f ə n d i y a r B ə x t i y a r o ğ l u (d.1954) – filologiya elmləri doktoru, professor, diplomat. 1994-cü ildən bir çox məsul dövlət vəzifələrində çalışmışdır. Hazırda Azərbaycan Respublikasının Moldovada səlahiyyətli və fəvqəladə səfirdir. – 374. **[480-481]**

186. Si-En-En, «K e y b l N y u s N e t u o r k» – ABŞ-da peyk-kabel informasiya televiziya kanalı. Əsası 1980-ci ildə Atlanta şəhərində qoyulmuşdur. Bütün sutka ərzində 150-yə qədər ölkəyə ingilis dilində xəbərlər yayımlayır. Dünyanın müxtəlif regionlarında 25 nümayəndəliyi var. – 377.

187. Vera Şiryə, V e r a K a r l o v n a (d.1915) – Azərbaycan Respublikasının xalq artisti. 1938-ci ildən Azərbaycan Dövlət Rus Dram Teatrının aktrisasıdır. Şiryenin yaradıcılığı üçün obrazın daxili aləmini açma bilmək məharəti, drammatizm, eyni zamanda qrotesk və incə yumor səciyyəlidir. Şiryə bədii qiraət ustası kimi də tanınmışdır. Azərbaycan Respublikasının «İstiqlal» ordeni ilə təltif olunmuşdur. – 382-383.

188. Süleyman Rüstəm, S ü l e y m a n Ə l i a b b a s o ğ l u R ü s t ə m z a d ə (1906-1989) – görkəmli Azərbaycan şairi, dramaturq, ictimai xadim. Sosialist Əməyi Qəhrəmanı, Azərbaycanın xalq şairi, SSRİ və Azərbaycan Dövlət mükafatları laureatı. Müharibə dövrü (1941-1945) yaradıcılığında Cənubi Azərbaycanda xalqın və milli azadlıq uğrunda mübarizəsinə həsr olunmuş xüsusi yer tutur. – 383.

189. Neft fondu – 1999-cü ildə yaradılmışdır. Əsas fəaliyyəti Azərbaycanın neft strategiyasından əldə edilən gəlirlərin idarə edilməsidir. – 357,387,389.

---

190. Slovakiya, Slovakia Respublikası – Şərqi Avropada dövlət. Sahəsi 49 min km², əhalisi 3,4 milyon nəfərdir. İnzibati cəhətdən 3 vilayətə bölünür. Dövlət başçısı prezident, qanunverici orqanı Milli Şuradır. Paytaxtı Bratislavadır. 1992-ci ilin noyabrına qədər Çexoslovakiyanın tərkibində olmuşdur. – 401-418.

191. Rudolf Şuster (d.1934) – 1990-92-ci illərdə Slovakianın Kanadada səfiri, 1994-99-cu illərdə Kosiçi şəhərinin meri, 1999-2004-cü illərdə Slovakiya Respublikasının prezidenti olmuşdur. – 403.

192. Çexoslovakiya – 1918-ci ildən 1993-cü ilə qədər Mərkəzi Avropada dövlət. – 402,404,406,410.

193. Çexiya, Çexiya Respublikası – Mərkəzi Avropada dövlət. Sahəsi 78,9 min km², əhalisi 10,3 milyon nəfərdir. İnzibati cəhətdən 7 vilayətə bölünür. Dövlət başçısı prezident, qanunverici orqanı ikipalatalı (Senat və Deputatlar palatası) parlamentdir. Paytaxtı Praqadır. 1993-cü ildən [481-482] Çexoslovakiya Federasiyasının fəaliyyəti dayandırıldıqdan sonra Çexiya müstəqil dövlətdir. – 404,410.

194. Polşa, Polşa Respublikası – Mərkəzi Avropada dövlət. Sahəsi 312,7 min km², əhalisi 38,7 milyon nəfərdir. İnzibati cəhətdən 49 voyevodalığa bölünür. Ali və yeganə qanunvericisi orqanı ikipalatalı Seymdir. Paytaxtı Varşava şəhəridir. – 410.

195. Macarıstan, Macarıstan Respublikası – Mərkəzi Avropada dövlət. Sahəsi 93 min km², əhalisi 10,2 milyon nəfərdir. Dövlət başçısı prezident, qanunverici orqanı birpalatalı – Dövlət Şurasıdır. Paytaxtı Budapeştdir. – 410.

196. Çingiz Hüseynzadə, Çingiz Muxtar oğlu (d.1951) – şərqi Azərbaycan Atletika federasiyasının prezidenti. 1997-ci ildən Azərbaycan Milli Olimpiya Komitəsinin vitse-prezidenti. Azərbaycan Respublikasının «Şöhrət» ordeni ilə təltif olunmuşdur. – 420-432.

197. Samaranç Xuan Antonio (d.1920) – beynəlxalq idman hərəkatı xadimi, ispan diplomatı və sənayeçisi. 1966-cı ildən Beynəlxalq olimpiya komitəsinin üzvü, 1974-78-ci illərdə vitse- prezident, 1980-2000-ci illərdə isə prezidenti olmuşdur. – 421.

198. Pikasso Pablo (1881-1973) – dahi fransız rəssamı. Mənşəcə ispandır. Pikassonun yaradıcılığı mürəkkəb, ziddiyyətli və çoxcəhətlidir. Pikassonun müxtəlif dövrlərdə yaratdığı əsərlərdə ekspressionizm, neoklassizm, kubizm, sürrealizm və s. cərəyanların yaradıcılıq prinsiplərinə əsaslanmışdır. Erkən yaradıcılığı «mavi» və «çəhray» dövrlərə ayrılır. Pikasso müxtəlif boyakarlıq əsərləri ilə yanaşı heykəltəraşlıq, keramika və qrafika əsərləri yaratmışdır. – 421.

199. Rufino Tamoyo (1899-1991) – Meksika rəssamı. Yarımabstrakt rəsm əsərlərində və divar naxışlarında (Parisdə – YUNESKO-nun divar naxışları) dekorativ effektdə, ekspressiyanın ritminə asanlıqla nail olurdu. – 421.

200. Lozanno – İsveçdə şəhər. Şəhər çoxlu muzeyləri ilə məşhurdur. – 421.

---

201. Rəfiqə Şabanova, Rəfiqə Mahmud qızı (d.1943) – həndbolçu. Olimpiya çempionu (1978), Əməkdar idman ustası. Azərbaycan Respublikasının «Şöhrət» ordeni ilə təltif olunmuşdur. – 420-432. **[482-483]**

202. Nazim Hüseynov, Nazim Qaliboğlu (d.1969) – Azərbaycan cudoçusu. Azərbaycanlı ilk olimpiya çempionu (1992), 2 qat Avropa çempionu (1992-93). Dünya çempionatının gümüş və bürünc mükafatçısı. 1992-ci ildə bütün çəkildə Avropanın ən güclü cudoçusu adına layiq görülmüşdür. Azərbaycan Respublikasının «Şöhrət» ordeni ilə təltif edilmişdir. – 420-432.

203. Əbülfəs Qarayev, Əbülfəs Mürsəloğlu (d.1956) – fəlsəfə elmləri namizədi. 1994-cü ildən 2006-cı ilədək Azərbaycan Respublikası Gənclər, İdman və Turizm naziri, 2006-cı ildən Mədəniyyət və Turizm naziridir. Respublika Olimpiya Komitəsinin birinci vitse prezidentidir. Gənclər, İdman və Turizm naziri işlədiyi vaxtda respublikada idmanın və bədən tərbiyəsinin inkişafına ciddi fikir verilmiş, çoxlu idman meydançaları və olimpiya kompleksləri tikilmişdir. – 420-432.

204. Sidney – Cənub-Qərbi Avstraliyada şəhər. Yeni –Cənub Uelsin paytaxtı. Əsası 1788-ci ildə qoyulmuşdur. – 428,431.

205. Zülfiyə Hüseynova, Zülfüyə Yusif qızı (d.1970) – Azərbaycan cüdo və samboçusu. Azərbaycan Respublikasının «Tərəqqi» ordeni ilə təltif edilmişdir. – 420-432.

206. Borçalı – tarixi mahal. Gürcüstan Respublikasında yerləşir. Borçalıya erkən orta əsərlərdə türkdilli tayfalar, XVI-XVII əsrlərdə isə kütləvi surətdə azərbaycanlılar köçmüşdü. Borçalı mahalı Azərbaycan, bəzən də gürcü feodallarının vassallığına çevrilsədə çox zaman müstəqilliyini saxlaya bilmişdi. Borçalı mahalını 1736-cı ildə İran şahı Nadir Qazax mahalı ilə birlikdə Gəncə bəylərbəyliyindən alıb Kartli-Kaxeti çarının tabeliyinə verdi.

Azərbaycanlılar yaşayan ərazilər arasında Rusiya ilk dəfə Borçalı sultanlığını (1801) işğal etmişdir. XIX əsrin ortalarında Borçalı mahalı qəzaya çevrildi. Qəza isə 1929-cu ildə ləğv edilib üç rayona bölündü. Borçalı rayonu 1950-ci ildən Marneuli adlanır. – 431,432.

207. Polad Bülbüloğlu (d.1945) – bəstəkar, müğənni, dövlət xadimi. Azərbaycan Respublikasının xalq artisti. Mahnıları 1960-70-ci illərdə SSRİ məkanında məşhur estrada müğənnilərinin ifasında səslənmişdir. 1988-2005-ci illər Azərbaycan Respublikasının mədəniyyət **[483-484]** naziri olmuşdur. Hazırda Azərbaycan Respublikasının Rusiyada fəvqəladə və səlahiyyətli səfiridir. – 433.

208. Bülbül, Murtuza Məşədi Rzaoğlu Məmmədov (1897-1961) – Azərbaycan klassik vokal məktəbinin banisi, musiqi folkloru tədqiqatçısı. Bülbülün yaradıcılığı müasir Azərbaycan musiqili teatrı tarixində mühüm bir mərhələ təşkil edir. Bülbül Azərbaycan xalq mahnılarını, təsnifləri böyük sənətkarlıqla ifa etmişdir. Azərbaycan Ali Sovetinin deputatı olmuşdur. SSRİ xalq artisti və SSRİ Dövlət mükafatı laureatıdır. – 433.

---

209. *Ramil Usubov* (d.1948) – general-polkovnik. 1994-cü ildən Azərbaycan Respublikasının daxili işlər naziridir. – 438,441. [484]

Şəxsi adlar göstəricisi

<i>Axundov Mirzə Fətəli</i>	– 113
<i>Akayev Əsgər</i>	– 329
<i>Allahverdiyev Rəfael</i>	–73,74,246,247,248,249,251,315,319
<i>Alvaro Arzu</i>	– 190
<i>Andropov Yuri</i>	– 70
<i>Arnoldi Naq</i>	– 421
<i>Atatürk Mustafa Kamal</i>	– 174
<i>Bağırov Mir Cəfər</i>	– 70
<i>Baxçəli Dövlət</i>	– 176,185,186
<i>Baybakov Nikolay</i>	– 98
<i>Berdennikov Qriqori</i>	– 203-207
<i>Bloxin Aleksandr</i>	– 31-40
<i>Bondavik Maqne</i>	– 356-357
<i>Bovin Aleksandr</i>	– 83,87
<i>Braun Con</i>	– 367,371
<i>Brejnev Leonid</i>	– 69,101
<i>Budaqov Canpolad</i>	– 420-432
<i>Bülbül</i>	– 433
<i>Camalov</i>	– 314
<i>Cəm İsmayıl</i>	– 186,329,362
<i>Çehraqani</i>	– 188
<i>Çernenko Konstantin</i>	– 70
<i>Çissano Joakim</i>	– 353-354
<i>Dəmirəl Süleyman</i>	–7,157,166-184,231,241,261,307, 362,372
<i>Dilbazi Əminə</i>	– 104-105
<i>Eskudero Stenli</i>	–193-197,227-243,253-259,444-446
<i>Ecevit Bülənd</i>	– 179,184,186,347,380,381
<i>Elçibəy</i>	– 50,53
<i>Əhmədov Əli</i>	– 75
<i>Əl-Bəşir Ömər</i>	– 148 [485-486]
<i>Ələsgərov Murtuz</i>	– 73,74
<i>Əliyev Fərhad</i>	– 321
<i>Əliyev Kamil</i>	– 113
<i>Əliyev Natiq</i>	– 321
<i>Əliyev İlham</i>	– 73,74,127,150,365,420,421,422, 430
<i>Füzuli</i>	– 113
<i>Gəncəvi Nizami</i>	– 113
<i>Heyerdal Tur</i>	– 357

<i>Həsənov Əli Məhəmmədəli oğlu</i>	– 81-103
<i>Həsənov Əli Şamil oğlu</i>	– 247
<i>Hovard Con</i>	– 304
<i>Hüseyn Cavid</i>	– 121
<i>Hüseynov Nazim</i>	– 420-432
<i>Hüseynov Pənah</i>	– 48
<i>Hüseynov Surət</i>	– 50
<i>Hüseynova Zülfüyyə</i>	– 420-432
<i>Hüseynzadə Çingiz</i>	– 420-432
<i>Xatəmi Məhəmməd</i>	– 345
<i>Xərrazi Seyid Kamal</i>	– 329,345
<i>Xoyski Fətəli xan</i>	– 369
<i>İbrahimov Eldar</i>	– 47
<i>İmanov Müslüm</i>	– 313
<i>Kastro Fidel</i>	– 85,149
<i>Kavano Gerri</i>	– 5-20,253-259,445
<i>Kərimov İslam</i>	– 189,281-297
<i>Kingston Cek</i>	– 106
<i>Kıvrıqoğlu Hüseyn</i>	– 174
<i>Klinton Bill</i>	–7,19,183,194,227,230,231,232, 233,235,240,255,257,324,328,340,341,342,351,359,360,367,370,372, 374,377,379,405,444,445
<i>Koçaryan Robert</i>	– 7,8,12,17,167,204,206,238,260, 264,267,276,278,281-297,299,300, 301,324,329,343,352,377
<i>Kotti Flavio</i>	– 337,340,379
<i>Kuçma Leonid</i>	– 281-297,349,408
<i>Kukan Eduard</i>	– 401-418
<i>Qarax Lyubomir</i>	– 401-418
<i>Qarayev Əbülfəs</i>	– 420-432 [486-487]
<i>Qasimov İsmayıl</i>	– 244-255
<i>Qayard Jan Jak</i>	– 5-20
<i>Qazıyev Rəhim</i>	– 50
<i>Qorbaçov</i>	– 53,224
<i>Qribkov Nikolay</i>	– 5-20
<i>Quliyev Rəsul</i>	– 47,48
<i>Quliyev Vilayət</i>	– 205
<i>Qurbanlı Mübariz</i>	– 75
<i>Laqos Rikardo</i>	– 216
<i>Luçinski Petru</i>	– 265,281-297,307
<i>Lujkov Yuri</i>	– 269-275
<i>Lukaşenko Aleksandr</i>	– 281-297

<i>Makurin Aleksey</i>	– 81-103
<i>Maltsev Gennadi</i>	– 81-103
<i>Matske</i>	– 371
<i>Mari Mişel</i>	– 109
<i>Mayakovski Vladimir</i>	– 32
<i>Mehdiyev Ramiz</i>	– 314
<i>Məmmədov Etibar</i>	– 47
<i>Məmmədov Ələkbər</i>	– 324
<i>Məmmədov Əlibaba</i>	– 434-435
<i>Məmmədov Fərman</i>	– 244-255
<i>Məmmədov Yaqub</i>	– 46
<i>Məmmədova Larisa</i>	– 249
<i>Məshədov Aslan</i>	– 273
<i>Mirzəyev Həsən</i>	– 83
<i>Morrison Freyzer</i>	– 213-215
<i>Muradova Bahar</i>	– 75
<i>Mustafayev Feyruz</i>	– 47
<i>Musayev Fuad</i>	– 324
<i>Mütəllibov Ayaz</i>	– 47,49,53
<i>Nağıyev Əli</i>	– 73,74
<i>Narayana K.R.</i>	– 302
<i>Nazərbayev Nursultan</i>	– 281-297,372
<i>Nəcəfzadə Kamil</i>	– 121
<i>Nəsimi</i>	– 113
<i>Nəsrî Nəzər</i>	– 395
<i>Nəsib Azər</i>	– 244-255 [487-488]
<i>Nikolson Cim</i>	– 107
<i>Novruzov</i>	– 313
<i>Novruzov Siyavuş</i>	– 75
<i>Oqato</i>	– 364
<i>Oqi Adolf</i>	– 153,336
<i>Olbrayt</i>	– 227,230,344,351,379,445
<i>Oyen Devid</i>	– 384-389
<i>Paxmutova Aleksandra</i>	– 111
<i>Paşazadə Allahşükür</i>	– 224
<i>Pelşe</i>	– 101
<i>Pikasso Pablo</i>	– 421
<i>Polad Bülbüloğlu</i>	– 433
<i>Protsenko Aleksandr</i>	– 81-103
<i>Putin Vladimir</i>	– 39,40,166,204,206,260,263,277, 278,281-297,298,301,334,437,438, 442

<i>Remp Stiv</i>	– 208,211,213
<i>Rəhimzadə Arif</i>	– 47
<i>Rəhmonov İmaməli</i>	– 281-297
<i>Rəsizadə Artur</i>	– 10,314
<i>Rəsulzadə Məmməd Əmin</i>	– 369
<i>Roqov Gennadi</i>	– 81-103
<i>Ruşaylo Vladimir</i>	– 436-443
<i>Salahov Müzəffər</i>	– 244-255
<i>Samaranç Xuan Antonio</i>	– 421
<i>Sanko Vladimir</i>	– 81-103
<i>Sarıvəlli Osman</i>	– 116
<i>Sarkisyan Aram</i>	– 167
<i>Sestanoviç</i>	– 194,253-259,445
<i>Seyidzadə Dilarə</i>	– 102
<i>Səlimova Cənnət</i>	– 199
<i>Səməd Vurğun</i>	– 116,121
<i>Siqeyros David</i>	– 421
<i>Sneh Efraim</i>	– 110
<i>Soros Corc</i>	– 353
<i>Sosnov İvan</i>	– 93
<i>Stalin</i>	– 70,98
<i>Suslov</i>	– 101
<i>Süleyman Rüstəm</i>	– 383 [488-489]
<i>Şabanova Rəfiqə</i>	–420-432
<i>Şevardnadze</i>	– 95,165,187,232,241,266,267,278, 281-297,308,334,413,430
<i>Şərifov Abid</i>	– 261
<i>Şirak Jak</i>	– 7,19,183
<i>Şirye Vera</i>	– 382-383
<i>Şıxlı İsmayıl</i>	– 116,223
<i>Şister Rudolf</i>	– 403
<i>Talal Hüseyn</i>	– 365-366
<i>Teylor Vilyam</i>	– 227-243
<i>Təbrizli Sirus</i>	– 69,73,74
<i>Tamayo Rufino</i>	– 421
<i>Topçubaşov Əlimərdan bəy</i>	– 369
<i>Usubov Ramil</i>	– 438,441
<i>Vahabzadə Bəxtiyar</i>	– 223
<i>Vahabzadə İsfəndiyar</i>	– 374
<i>Vəlizadə</i>	– 314
<i>Vəzirov</i>	– 53
<i>Volski Arkadi</i>	– 22

<i>Vuff Con</i>	– 227-243
<i>Yeltsin Boris</i>	– 7,19,267,281-297,298
<i>Yesenin Sergey</i>	– 33
<i>Yusifbəyli Nəsim bəy</i>	– 369
<i>Yusifzadə Xoşbəxt</i>	– 191
<i>Zəlimxan Yaqub</i>	– 201 [489]

Coğrafi adlar göstəricisi

<i>Abxaziya</i>	– 61,266,267,272
<i>Ağdam (şəhər)</i>	– 6,9,15
<i>Ağdam (rayon)</i>	– 15,258
<i>Almaniya Federativ Respublikası</i>	– 372
<i>Amerika Birləşmiş Ştatları</i>	– 6,7,17,19,60,77,100,106,107,142, 152,193-197,227-243,253-259,264, 330,332,338,342,343,344,351,352,360,370,373,374,376,377,378,379, 380,405,414,442,444-446
<i>Amur (RF-da vilayət)</i>	– 85
<i>Ankara</i>	–179,232,240,241,261,267
<i>Aralıq dənizi</i>	– 372
<i>Araz çayı</i>	– 47
<i>Asiya</i>	– 329
<i>Aşqabad</i>	–241,261
<i>Avrasiya</i>	– 181
<i>Avropa</i>	– 13, 36, 61, 77,141, 329, 331, 332, 348, 402,403,404,409,410,411
<i>Avstraliya</i>	– 304,305
<i>Bakı</i>	–13,33,47,48,50,51,83,84,88,89, 186,193,194,208,213,214,215,222,227,243,269,270,306,310,316,321, 330,356,365,367
<i>Bərdə</i>	– 9,15,20
<i>Biləsuvar</i>	– 9,15
<i>Bolnisi</i>	– 431
<i>Borçalı</i>	– 431-432
<i>Böyük Britaniya</i>	– 99,108,208-212,213-215
<i>Cenevrə</i>	– 374
<i>Cənubi Amerika</i>	– 376
<i>Cənubi Qafqaz</i>	– 36,60,146,167,171,238,239,278, 279,294,295,300,301,308,311,329, 341,342,343,352,378,380,415 [490-491]
<i>Çeçenistan</i>	– 61,166,272,334,379,411,441
<i>Çexiya</i>	– 404,410
<i>Çexoslovakiya</i>	– 402,404,406,410
<i>Çili Respublikası</i>	– 216
<i>Dağıstan</i>	– 272,275,441
<i>Dağlıq Qarabağ</i>	–6-20,56,60,61,62,63,124,133,147, 164,187,206,217,219,220,221,229,237,238,250,256,261,263,266,275, 294
<i>Davos</i>	– 323-381, 389, 403, 405, 414, 444, 445,446

<i>Faxralı (Gürcüstanda kənd)</i>	– 431
<i>Florensiya</i>	– 421
<i>Frankfurt</i>	– 421
<i>Fransa</i>	– 6,7,17,19,60,77,109,238,264,372, 373,414,442
<i>Gəncə</i>	– 50,51,245
<i>Gürcüstan</i>	–61,157,158,165,166,167,184,187, 188,194,201,240,241,260,262,266,267,272,299,306,308,311,330,369, 379,412,431,432,442,443
<i>Hindistan Respublikası</i>	– 302,303
<i>Xankəndi</i>	– 9
<i>Xəzər dənizi</i>	– 191, 227, 233, 242, 323,330,331, 341,349,362,377,404
<i>İnqışetiya</i>	– 61,272
<i>İordaniya</i>	– 365-366
<i>İran</i>	– 61,166,167,345,374,377,411,413
<i>İsrail</i>	– 87,110
<i>İstanbul</i>	– 7,141,184,232,255,267,337,340, 341,342,356,360,380
<i>İsveçrə</i>	– 323-381
<i>İtaliya</i>	– 77,421
<i>Kəlbəcər</i>	– 391
<i>Kislovodsk</i>	– 279,293,294
<i>Kişinyov</i>	– 282
<i>Kiyev</i>	– 166,263,301
<i>Klivlend</i>	– 351
<i>Kuba Respublikası</i>	– 149 [491-492]
<i>Qafqaz</i>	–34,60,61,62,83,154,170,172,174, 178,180,227,233,235,271,279,329,338,369,378,415,441
<i>Qara dəniz</i>	– 331
<i>Qazaxıstan</i>	– 194,242,307,331,369
<i>Qırğızıstan</i>	– 377
<i>Qrozm</i>	– 167
<i>Qvatemala Respublikası</i>	– 190
<i>Latın Amerikası</i>	– 376
<i>Leninqrad</i>	– 392,406
<i>London</i>	– 213
<i>Lozanno</i>	– 421
<i>Macarıstan</i>	– 410
<i>Mərkəzi Asiya</i>	– 233,329,342,378
<i>Mərkəzi Avropa</i>	– 410
<i>Moldova Respublikası</i>	– 265,307
<i>Moskva</i>	– 34,43,53,63,82,86,89,90,91,92,94,

	95,96,97,150,167,203,220,223,224,245,260,269-275,281-297,306,307, 308,317,319,320,324,334,380,392, 406,417,431,432,439,442
<i>Mozambik Respublikası</i>	– 353-354
<i>Naxçıvan</i>	– 8,41,43,45,46,47,48,49,50,51,54, 96
<i>Naxçıvan Muxtar Respublikası</i>	– 45,48,96,306,310
<i>Niger Respublikası</i>	– 30
<i>Norveç</i>	– 99,353,356-357,387,389
<i>Orta Asiya</i>	– 181,233,369
<i>Orvisto</i>	– 421
<i>Osetiya</i>	– 61
<i>Özbəkistan</i>	– 189,330
<i>Polşa</i>	– 410
<i>Roma</i>	– 421
<i>Rusiya</i>	– 6,7,17,19,31-40,60,76,79,81-103, 166,167,203-207,237,238,260,262, 264, 267,279,281-297,308,324,331, 369,379,380,389,411,412,414,417, 436-443
<i>Sabirabad</i>	– 28-29 [492-493]
<i>Sidney</i>	– 428,431
<i>Slovakiya</i>	– 401-418
<i>Stokholm</i>	– 357
<i>Sudan Respublikası</i>	– 148
<i>Sumqayıt</i>	– 84,316
<i>Şərqi Almaniya</i>	– 317
<i>Şərqi Avropa</i>	– 404,409
<i>Şimal dənizi</i>	– 99,213
<i>Şimali Qafqaz</i>	– 36,166,204,205,206,271,273,275, 279,294,295,306,440
<i>Şimali Osetiya</i>	– 61
<i>Şotlandiya</i>	– 214
<i>Tehran</i>	– 188
<i>Terek çayı</i>	– 272
<i>Təbriz</i>	– 188
<i>Tında (RF-da şəhər)</i>	– 92,93
<i>Tümen</i>	– 99
<i>Tisiano</i>	– 421
<i>Türkmənistan</i>	– 194,232,241,307,308,314,330
<i>Türkiyə</i>	– 7,8,47,61,77,156,157,158,164-188,194,198,232,240,241,261,262, 312,324,332,334,347,362,372,377, 380,381,413
<i>Ukrayna</i>	– 269,310,349,350,408,440
<i>Uzaq Şərq</i>	– 85

<i>Vaşinqton</i>	– 10,97,194,257,445
<i>Verona</i>	– 421
<i>Vladivostok</i>	– 92
<i>Yaxın Şərq</i>	– 215,330
<i>Yalta</i>	– 403,408
<i>Yaponiya</i>	– 100,152,360,376
<i>Yuqoslaviya</i>	– 292 [493]

<i>Kitabı çapa hazırlayan</i>	<i>Tofiq Babayev</i>
<i>Rəssamı</i>	<i>Fuad Fərəcov</i>
<i>Texniki redaktoru</i>	<i>Zoya Nəcəfova</i>
<i>Yığım üzrə operator</i>	<i>İlhamə Kərimova</i>
<i>Kompüter tərtibatı</i>	<i>Məhəbbət Orucov</i>

Cildin hazırlanmasında AzərTAc-ın materiallarından istifadə olunmuşdur.

«Tayms» qarnitur. Formatı 60x90 1/16. Ofset kağızı 1. Şərti çap vərəqi 31,5.
Uçot vərəqi 32. Tirajı 5000. Müqavilə qiyməti ilə.

Azərbaycan Respublikası Mədəniyyət və Turizm Nazirliyi
Azərbaycan Dövlət Nəşriyyatı. Bakı – Mehdi Hüseyn küç. 61. dalan 2, ev 3.
«Qismət» Nəşriyyat, Poliqrafiya və Ticarət LTD tərəfindən çap olunmuşdur.